

До 150-річчя від дня народження академіка
ВОЛОДИМИРА МИКОЛАЙОВИЧА ПЕРЕТЦА

Моя мрія – надрукувати нарис загального характеру
про давню малоросійську поезію і літературу,
щоб вийшла струнка картина зростання
малоросійської літератури і образів за XV–XVIII ст.

В. М. Перетц

Я з щирим серцем радо працюватиму з Академією...
і... виконаю завдання мого життя –
напишу історію розвитку української літератури
з найдавніших часів.

В. М. Перетц

To the 150th anniversary of the academician's birth
VOLODYMYR MYKOLAYOVYCH PERETTS

My dream is to publish a general essay
on ancient Ukrainian poetry and literature to get
a coherent picture of the growth of Ukrainian
literature and images in the XV–XVIII centuries.

V. M. Peretts

I will be happy and sincere to work with the Academy...
and... I fulfill the tasks of my life –
I will write the history of the development
of Ukrainian literature from ancient times.

V. M. Peretts

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

АНДРІЙ ШАПОВАЛ

**ВОЛОДИМИР МИКОЛАЙОВИЧ ПЕРЕТЦ
ЯК ВЧЕНИЙ-УКРАЇНОЗНАВЕЦЬ,
ДОСЛІДНИК РУКОПИСНОЇ
ТА КНИЖКОВОЇ СПАДЩИНИ
У СВІТЛІ ЕПІСТОЛЯРНИХ ДЖЕРЕЛ**

Київ 2020

УДК 930.253:82-6:929 (477) (Перетц В. М.)
Ш24

Затверджено до друку вченою радою
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
(протокол № 6 від 13.10.2020)

Відповідальний редактор
Л. А. Дубровіна, член-кореспондент НАН України,
доктор історичних наук

Рецензенти:

О. С. Онищенко, академік НАН України, доктор філософських наук, професор
Г. В. Папакін, доктор історичних наук
І. Н. Войцехівська, доктор історичних наук, професор

Шаповал А.

Ш24 Володимир Миколайович Перетц як вчений-українознавець, дослідник рукописної та книжкової спадщини у світлі епістолярних джерел : монографія / Андрій Шаповал ; відп. ред. Л. А. Дубровіна ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2020. 596 с.

ISBN 978-966-02-9418-9

У монографії на основі аналізу широкого комплексу архівних документів, передусім, епістолярної спадщини українських учених, а також бібліографічних джерел, відображена діяльність видатного філолога, історика давньої української літератури й театру, етнографа, джерелознавця, палеографа і бібліографа Володимира Миколайовича Перетца (1870–1935) з розвитку українознавства, дослідження української книжкової та рукописної спадщини та організації українського наукового життя.

Видання розраховане на науковців, викладачів, студентів, усіх, хто цікавиться історією науки України і долею яскравих особистостей.

УДК 930.253:82-6:929 (477) (Перетц В. М.)

ISBN 978-966-02-9417-2 (друк.)
ISBN 978-966-02-9418-9 (електрон.)

© А. Шаповал, 2020
© Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського, 2020

NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE
V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE

ANDRII SHAPOVAL

VOLODYMYR MYKOLAYOVYCH PERETTS
AS A SCIENTIST IN UKRAINIAN STUDIES,
RESEARCHER OF MANUSCRIPT AND BOOK HERITAGE
IN THE LIGHT OF EPISTOLAR SOURCES

Kyiv 2020

UDC 930.253:82-6:929 (477) (Перетт В. М.)

Sh24

Approved for print by the Scientific Council
of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine
(protocol No 6 dated 13.10.2020)

Scientific editor

L. A. Dubrovina, corresponding member of the NAS of Ukraine,
doctor of philosophy

Reviewers:

O. S. Onyschenko, academician of the NAS of Ukraine,
doctor of philosophy, professor

H. V. Papakin, doctor of historical sciences

I. N. Voitsekhivska, doctor of historical sciences, professor

Shapoval A.

Sh24 Volodymyr Mykolayovych Peretts as a scientist in Ukrainian studies, researcher of manuscript and book heritage in the light of epistolary sources : monograph / Andrii Shapoval ; Scientific ed. L. A. Dubrovina ; NAS of Ukraine, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. Kyiv, 2020. 596 p.

ISBN 978-966-02-9418-9

The monograph, based on the analysis of a wide range of archival documents, primarily the epistolary heritage of Ukrainian scholars, as well as bibliographic sources, reflects the activities of an outstanding philologist, historian of ancient Ukrainian literature and theater, ethnographer, source researcher, paleographer and bibliographer Volodymyr Mykolayovych Peretts's (1870–1935) on the development of Ukrainian studies, research of Ukrainian book and manuscript heritage and organization of Ukrainian scientific life.

The publication is designed for scientists, teachers, students, anyone interested in the history of science of Ukraine and the fate of bright personalities.

UDC 930.253:82-6:929 (477) (Перетт В. М.)

ISBN 978-966-02-9417-2 (printed edition)

ISBN 978-966-02-9418-9 (digital edition)

© A. Shapoval, 2020

© V. I. Vernadskyi National Library
of Ukraine, 2020

ЗМІСТ

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ І АБРЕВІАТУР	9
ВСТУП	11
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ	17
1.1. Стан наукової розробки проблеми.....	17
1.2. Характеристика джерельної бази дослідження.....	31
РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ ЗАЦІКАВЛЕНЬ В. М. ПЕРЕТЦА ПРОБЛЕМАМИ УКРАЇНОЗНАВСТВА	42
2.1. Наукове зацікавлення В. М. Перетца проблемами українознавства та вплив на формування його інтересів українських вчених	42
2.2. На шляху до Університету святого Володимира в Києві	64
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДНИК РУКОПИСНОЇ І КНИЖКОВОЇ СПАДЩИНИ ТА ОРГАНІЗАТОР УКРАЇНСЬКОГО НАУКОВОГО ЖИТТЯ В ПЕРШІ ДЕСЯТИЛІТТЯ ХХ СТ.	76
3.1. Організатор науково-педагогічного життя у вищих і середніх навчальних закладах Києва	76
3.2. Організатор і керівник Семінарію російської філології в Києві	108
3.3. Діяльність у Науковому товаристві імені Шевченка у Львові.....	141
3.4. Фундатор і керівник філологічної секції Українського наукового товариства в Києві.....	160
РОЗДІЛ 4. ДІЯЛЬНІСТЬ У ВСЕУКРАЇНСЬКІЙ АКАДЕМІЇ НАУК	187
4.1. Участь у творенні Української академії наук	187
4.2. Діяльність на чолі Товариства дослідників української історії, писемності та мови в Ленінграді.....	197
4.3. Діяльність зі збереження українських літературних і культурних пам'яток.....	227

4.4. У боротьбі за сильну і самостійну Всеукраїнську академію наук	250
4.5. Діяльність на чолі Комісії давнього українського письменства Всеукраїнської академії наук	278

РОЗДІЛ 5. ОРГАНІЗАТОР УКРАЇНОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

В РОСІЇ	316
5.1. Діяльність з організації співпраці між Російською академією наук та Науковим товариством імені Шевченка у Львові (1920-ті – початок 1930-х рр.)	316
5.2. Видання збірника статей на честь академіка О. І. Соболевського	326
5.3. Організатор українознавчих досліджень в російських наукових установах	344
5.4. Арешт В. М. Перетца та його діяльність під час заслання до Саратова	363
5.5. Реабілітація та вшанування пам'яті вченого	377

ВИСНОВКИ	394
-----------------------	-----

ДОДАТКИ	400
1. Хроніка участі В. М. Перетца в українському науковому житті	400
2. Доповіді, які підготував або виголосив В. М. Перетц в установах ВУАН чи українських наукових товариствах	404
3. Бібліографія публікацій В. М. Перетца у сфері україніки	412
4. Фотодокументи	433

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	465
---	-----

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК	571
-------------------------------	-----

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ І АБРЕВІАТУР

- АН – Академія наук
АРА – Американська адміністрація допомоги
БАН – Бібліотека академії наук
БДУ – Білоруський державний університет
БРСР – Білоруська Радянська Соціалістична Республіка
ВБУ – Всенародна бібліотека України
ВДЛ – Відділ давньоруської літератури
ВКП(б) – Всесоюзна комуністична партія (більшовиків)
ВРІЛ – Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка
ВУАН – Всеукраїнська академія наук
ВУНАС – Всеукраїнська наукова асоціація сходознавства
ДПУ – Державне політичне управління
ЖДУ – Житомирський державний університет імені І. Франка
ЗУНТ – Записки Українського наукового товариства
ІА – Інститут архівознавства
ІР – Інститут рукопису
ІРЛІ – Інститут російської літератури (Пушкінський Дім)
ІС – Інститут слов'янознавства
ІФІ – Історико-філологічний інститут князя Безбородька в Ніжині
КВЖК – Київські вищі жіночі курси
КДА – Київська духовна академія
КДБ – Комітет державної безпеки
КДУ – Київський державний університет імені Т. Г. Шевченка
КДУП – Комісія давнього українського письменства
КК – Кримінальний кодекс
КНУ – Київський національний університет імені Тараса Шевченка
КП(б)У – Комуністична партія більшовиків України
КПДЛ – Комісія з підготовки до видання пам'яток давньоруської літератури
КПІ – Київський політехнічний інститут
КПРС – Комуністична партія Радянського Союзу
КТБ – Комісія зі складання толкової бібліографії давньоруської літератури
КУПФ – Комісія для видавання та вивчення пам'яток українського письменства часів феодалізму та торговельного капіталу
ЛДУ – Ленінградський державний університет
ЛННБ – Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника
МДУ – Московський державний університет
НАН – Національна академія наук

НБУВ – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
НІНО – Ніжинський інститут народної освіти
НКВС – Народний комісаріат внутрішніх справ
НКО – Народний комісаріат освіти
НТШ – Наукове товариство імені Шевченка у Львові
ОДПУ – Об'єднане державне політичне управління
ПДУ – Петроградський державний університет
РАН – Російська академія наук
РДАЛМ – Російський державний архів літератури і мистецтва
РНК – Рада народних комісарів
РСФРР – Російська Соціалістична Федеративна Радянська Республіка
СБУ – Служба безпеки України
СВУ – Спілка визволення України
СДУ – Саратовський державний університет
СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік
США – Сполучені Штати Америки
УАН – Українська академія наук
УБТ – Українське бібліологічне товариство
УВАН – Українська вільна академія наук
Укрголовнаука – Управління науковими установами НКО УСРР
УНДІСАД – Український науково-дослідний інститут архівної справи та документо-
знавства
УНІК – Український науковий інститут книгознавства
УНТ – Українське наукове товариство в Києві
УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка
УСРР – Українська Соціалістична Радянська Республіка
ХІНО – Харківський інститут народної освіти імені О. О. Потебні
ЦВК – Центральний виконавчий комітет
ЦДАВО України – Центральний державний архів вищих органів влади та управління
України
ЦДАГО України – Центральний державний архів громадських об'єднань України
ЦДАМЛМ України – Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва
України
ЦДІАК України – Центральний державний історичний архів України, м. Київ
ЦДІАЛ України – Центральний державний історичний архів України, м. Львів
ЦК – Центральний Комітет
ЧАНМ – Чеська академія наук і мистецтв
ЮНЕСКО – Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури

ВСТУП

Успішний поступ української держави і суспільства, розвиток національної науки та культури можливий лише за умови всебічного осмислення діяльності, наукової та творчої спадщини видатних українських діячів, зокрема, вчених, які сприяли розвитку української нації та зробили непересічний внесок у становлення української науки. До числа вчених, які відіграли провідну роль в організації українського наукового життя першої третини ХХ ст., належить Володимир Миколайович Перетц (1870–1935) – видатний філолог, історик давньої української літератури й театру, етнограф, джерелознавець, палеограф і бібліограф. Від другої половини 1890-х і до початку 1930-х років він був активним учасником українського наукового життя та істотно вплинув на розвиток української науки, відігравши знаменну роль у розбудові українських наукових інституцій та становленні українознавства.

Як професор кафедри російської мови і словесності Університету св. Володимира в Києві В. М. Перетц домагався створення кафедр української історії, літератури, мови, етнографії, звичаєвого права та виступав за скасування заборони української мови. З ініціативи та під керівництвом В. М. Перетца в Києві був організований Семінарії російської філології (1907–1914), завдяки діяльності якого сформувалася Київська філологічна школа, що діє й нині. Науково-педагогічна діяльність вченого також сприяла розвитку в Україні театрознавчих, археографічно-бібліографічних і шевченкознавчих досліджень.

Широка співпраця В. М. Перетца з Науковим товариством імені Шевченка у Львові та його активна діяльність в Українському науковому товаристві в Києві сприяли формуванню українського наукового середовища. Вчений був щирим поборником заснування Української академії наук та учасником процесу її творення. Обраний до складу дійсних членів УАН, брав дієву участь в її роботі та зарадив зміцненню її авторитету на світовому науковому просторі. Як фундатор і очільник Товариства дослідників української історії, писемності та мови в Ленінграді й Комісії давнього українського письменства ВУАН організував проведення масштабних українознавчих досліджень в 1920-ті рр.

Наукові здобутки В. М. Перетца з дослідження українського фольклору, рукописної та книжкової спадщини українського народу та літературних пам'яток інших слов'янських народів, взаємин і зв'язку української літератури зі славистичною літературною традицією й на сьогодні не втратили актуальності.

Непересічна постать В. М. Перетца, його науково-організаційна і науково-громадська діяльність та наукова творчість викликають сталий інтерес як з боку вчених, так і української громадськості, а ювілеї видатного філолога відзначаються на державному рівні.

Однак життєвий і творчий шлях В. М. Перетца досі містив чимало лакун та недостатньо висвітлених сторінок. У науковій літературі було відсутнє спеціальне дослідження, в якому б комплексно відображалася діяльність вченого на ниві українознавства, як дослідника української рукописної й книжкової спадщини та організатора українського наукового життя першої третини ХХ ст. В архівах, бібліотеках і музеях України відкладалася велика епістолярна спадщина В. М. Перетца, дослідження якої тільки розпочалося. Введення до наукового обігу епістолярних документів дозволило всебічно відобразити діяльність вченого в українській науці та розширити знання про процеси, що відбувалися в українському науковому і культурному житті першої третини ХХ ст.

Комплексне відображення українознавчої діяльності В. М. Перетца та його внеску в розбудову української науки і культури стало актуальним завданням для сучасних дослідників наукової біографії вченого, а наявність широкого комплексу архівних і бібліографічних джерел уможливило створення синтетичного дослідження.

Об'єктом пропонованого монографічного дослідження є особистість В. М. Перетца і його шлях в українській науці та епістолярна спадщина вченого. Предметом дослідження – діяльність В. М. Перетца з вивчення української рукописної та книжкової спадщини, розвитку українознавства та організації українського наукового життя, що знайшла відображення в епістолярних документах.

Метою роботи є комплексна реконструкція через призму епістолярних документів наукової, науково-організаційної, науково-громадської та педагогічної діяльності В. М. Перетца в українському науково-освітньому просторі, що була спрямована на розвиток українознавчих досліджень та організацію українського наукового і культурного життя наприкінці ХІХ – в першій третині ХХ ст.

Для реалізації поставленої мети визначені основні дослідницькі завдання, розв'язання яких дає можливість ліквідувати існуючі лакуни в науковій біографії В. М. Перетца, а саме: проаналізувати стан наукової розробки проблеми та джерельну базу дослідження; дослідити процес формування у В. М. Перетца інтересу до проблем українознавства та вплив на його наукові зацікавлення українських вчених; відобразити науково-педагогічну діяльність В. М. Перетца у навчальних закладах Києва; висвітлити наукову та науково-організаційну діяльність вченого, спрямовану на вивчення пам'яток давньої української літератури та організацію українознавчих досліджень у перші десятиліття ХХ ст.; дослідити наукову, науково-громадську та редакторську діяльність В. М. Перетца в українських наукових товариствах; розкрити участь вченого у творенні УАН, його діяльність із розбудови наукових інституцій української академії та боротьбу вченого за її наукову автономію; відобразити наукову діяльність В. М. Перетца з дослідження історії давньої української літератури та його зусилля з організації українозна-

вчих досліджень під егідою ВУАН; висвітлити діяльність вченого із організації українознавчих досліджень в російських наукових установах; дослідити процес переслідування В. М. Перетца за українознавчу діяльність та критику його філологічної школи за тоталітарного режиму; відобразити процес реабілітації вченого та визнання його здобутків науковим співтовариством.

Хронологічні межі монографічного дослідження визначаються 1892–1970 роками, що обумовлено появою перших праць В. М. Перетца, дотичних до питань україніки, та остаточною науковою реабілітацією вченого, яка співпала з відзначенням 100-літнього ювілею від дня народження філолога та визнанням його досягнень на світовому рівні.

Територіальні рамки дослідження окреслюються місцями проживання та роботи В. М. Перетца і тих вчених, з якими він листувався. Передусім це українські міста Київ, Львів, Харків, Ніжин, Житомир, Полтава, Одеса, Катеринослав (нині – Дніпро), Вінниця, Боярка, станція (нині – смт) Ворзель та інші. Із російських міст – Санкт-Петербург–Петроград–Ленінград, Москва, Самара, Саратов, Казань та деякі інші міста. До територіальних рамок дослідження входять польське Закопане та швейцарська Лозанна, в яких вчений перебував під час лікування, але продовжував працювати і листуватися. Крім того, до територіальних меж роботи увійшли білоруський Мінськ, міста Польщі, Чехії та інших європейських країн, де мешкали філологи-славісти, з якими В. М. Перетц обмінювався листами. А також місця (м. Фрунзе, нині – Бішкек, с. Тургай), до яких були заслані колеги та учні вченого, з якими не припинялося листування.

Синтетичний характер дослідження та використання епістолярних документів як основного джерела для розкриття поставленої проблеми обумовили комплексний та плюралістичний підхід у застосуванні методологічного інструментарію, який склали принципи історизму, об'єктивності, системності, всебічності, історичного антропологізму, світоглядності, а також такі методи як бібліографічної та архівної евристики, біографічний, соціально-психологічний, просопографічний, хронологічно-тематичний, текстового аналізу, проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, системно-структурний.

Виявлення та залучення до наукового обігу великого масиву архівних документів, зокрема, широкої епістолярної спадщини В. М. Перетца та інших філологів дав змогу висвітлити низку питань, які або пройшли повз увагу дослідників життя, діяльності та творчості вченого, або були відображені фрагментарно чи в загальному вигляді. Це в свою чергу уможливило створення синтетичної праці про діяльність В. М. Перетца на ниві української науки.

Аналіз листування В. М. Перетца з П. Г. Житецьким, М. І. Петровим, І. Я. Франком і В. М. Гнатюком дозволив дослідити вплив українських філологів

на формування українознавчих наукових зацікавлень Володимира Миколайовича та визначення ним цілей власної наукової діяльності, що були пов'язані з дослідженням історії давньої української літератури. Це спонукало В. М. Перетца добиватися посади професора Університету св. Володимира в Києві, шлях до якої науковця, як засвідчують епістолярні джерела, був досить непростим.

Працюючи в Університеті св. Володимира, В. М. Перетц викладав і в інших середніх і вищих навчальних закладах Києва. Однак науково-педагогічна діяльність Володимира Миколайовича в них досі не досліджувалася, в науковій літературі відображена, головним чином, робота вченого в Університеті св. Володимира та його керівництво Семінарієм російської філології. Завдяки вивченню листування В. М. Перетца з М. С. Грушевським, П. П. Кудрявцевим, А. О. Степовичем, І. Я. Франком, О. О. Шахматовим та інших джерел вдалося дещо розширити знання про діяльність Володимира Миколайовича як в Університеті св. Володимира, так й інших освітянських закладах, зокрема, на Вечірніх історико-філологічних жіночих курсах, Вечірніх вищих жіночих курсах А. В. Жекуліної, в приватній гімназії Г. А. Валькера, його співпрацю з Колегією Павла Галагана.

Зовсім недослідженою на сьогодні залишалася співпраця В. М. Перетца з НТШ у Львові та його діяльність як керівника філологічної секції УНТ в Києві, а також як редактора «Записок УНТ». Основним джерелом для висвітлення науково-громадської діяльності вченого в українських наукових товариствах у дореволюційний період став великий комплекс листів В. М. Перетца до М. С. Грушевського (137 епістолій за 1896–1927 рр.), що відклався в родинному фонді Грушевських в ЦДІАК України. При нагоді зазначимо, що цей значний масив епістолярних документів, що містить важливі відомості не тільки про діяльність В. М. Перетца і М. С. Грушевського, а й про знакові події українського науково-культурного життя першої третини ХХ ст. було досі не досліджено.

Процес обрання В. М. Перетца дійсним членом УАН хоча й досліджувався в декількох працях, але їхнім джерельним підґрунтям стало листування вченого з російськими науковцями. Аналіз листування В. М. Перетца з неодмінним секретарем УАН А. Ю. Кримським і головою Історичного-філологічного відділу УАН Д. І. Багалієм та інших документів, що відклалися в особовій справі вченого в Архіві Президії НАН України, дозволив повною мірою реконструювати процес його обрання до складу УАН.

П'ятнадцятилітню діяльність В. М. Перетца як дійсного члена УАН–ВУАН в науковій літературі було відображено лише в загальних рисах. Вивчення ж листування В. М. Перетца з Д. І. Багалієм, Г. П. Житецьким, О. С. Єфремовим, А. Ю. Кримським, А. М. Лободою, С. І. Масловим, О. А. Назаревським, П. М. Поповим та іншими вченими дало можливість відобразити мало досліджені

сторінки діяльності Володимира Миколайовича в українській академії. Зокрема, вдалося всебічно висвітлити діяльність В. М. Перетца на чолі Товариства дослідників української історії, писемності та мови в Ленінграді та Комісії давнього українського письменства ВУАН, що була спрямована на виявлення, вивчення та публікацію пам'яток давнього українського письменства та розгортання українознавчих досліджень як в Україні, так і в Росії.

Значну увагу в роботі уділено відображенню наукової діяльності В. М. Перетца в сфері українознавства, вінцем якої стала публікація в Києві капітальної монографії вченого «Слово о полку Ігоревім. Пам'ятка феодальної України-Руси XII віку» як видання ВУАН. Базовим джерелом для розкриття питань, пов'язаних з друком праці В. М. Перетца в Києві, стало листування вченого із С. І. Масловим, який брав дієву участь в підготовці монографії до публікації.

Листування В. М. Перетца з С. О. Єфремовим, А. Ю. Кримським, С. І. Масловим і П. М. Поповим стало джерельною основою для висвітлення діяльності вченого із розшуку та збереження українських історико-культурних цінностей, зокрема, пам'яток давнього українського письменства. Розкриті зусилля В. М. Перетца, спрямовані на передачу українським академічним установам мистецької колекції В. О. Щавинського та власної збірки українських рукописів і стародрукованих книг.

В праці на основі аналізу листів В. М. Перетца до С. О. Єфремова й А. Ю. Кримського досліджена діяльність В. М. Перетца з підняття авторитету ВУАН, зміцнення її кадрового потенціалу, відстоювання незалежності в роботі від впливу керманічів всесоюзних академічних структур та партійної і державної номенклатури. Відображені зусилля вченого з подолання конфлікту між конкуруючими групами академіків у ВУАН.

Аналіз листування В. М. Перетца з С. І. Масловим, О. А. Назаревським і П. М. Поповим, а також архівних документів, що відклалися у фонді «Всеукраїнська академія наук (ВУАН) (1918–1933)» в ІР НБУВ, дав змогу дослідити переслідування академіка та критику його філологічної школи у ВУАН на початку 1930-х років.

Досі поза увагою дослідників була наукова та науково-організаційна співпраця В. М. Перетца з галицькими філологами і НТШ в 1920-х – на початку 1930-х років. Вивчення листування В. М. Перетца з К. Й. Студинським, В. М. Гнатюком і М. С. Возняком дозволило ліквідувати цю лакуну.

В особовому архівному фонді С. І. Маслова, що зберігається в ІР НБУВ, відклався великий комплекс документів, пов'язаний із підготовкою і виданням за редакцією В. М. Перетца збірника філологічних і славістичних статей в честь академіка О. І. Соболевського з нагоди його 70-ліття. Серед документів листування

вченого з українськими, російськими, білоруськими та європейськими філологами, які взяли участь у науковому проєкті, що був ініційований В. М. Перетцем та іншими учнями О. І. Соболевського. Унікальний комплекс документів дав можливість не тільки відобразити роль В. М. Перетца у підготовці ювілейного видання, але й окреслити коло зав'язків вченого у науковому середовищі та відобразити його співпрацю з вітчизняними та закордонними філологами-славістами.

В роботі вперше досліджена діяльність В. М. Перетца з організації та проведення українознавчих досліджень в російських наукових установах, про що вчений інформував в листах своїх київських колег, зокрема, С. І. Маслова, М. П. Попова, А. М. Лободу та ін.

У монографії також проаналізована кримінальна справа В. М. Перетца та досліджені обставини перебування вченого в засланні у Саратові. Про життя і роботу В. М. Перетца в Саратові дають уяву листи вченого до І. Ф. Єрофєєва, який був одним із небагатьох, хто не покинув свого колишнього навчителя в часи репресій.

Листування В. П. Адріанової-Перетц, І. Ф. Єрофєєва, В. І. та С. І. Маслових, М. К. Гудзія, О. А. Назаревського та інших склало джерельне підґрунтя для відображення діяльності учнів В. М. Перетца із збереження та розвитку традицій наукової школи вченого, а також їхньої боротьби за реабілітацію та повернення доброго імені репресованого академіка.

Протягом свого життя В. М. Перетц багато зробив для відродження і розвитку української науки і культури. Виступав вчений і за всебічний розвиток української мови. В. М. Перетц сам оволодів українською мовою й значна частина його листів написана українською. Але все ж більшість листів він написав російською. Цитати з них, що використані у монографії, автором перекладені українською.

Під час підготовки дослідження були уточнені дати, пов'язані з діяльністю В. М. Перетца на українському науково-культурному просторі, складено бібліографію праць вченого в сфері україніки, а також список його наукових доповідей, які філолог виголосив в українських наукових установах і товариствах.

Автор висловлює щирю вдячність співробітникам українських архівів, бібліотек і музеїв за допомогу у пошуку джерел для підготовки монографії.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Стан наукової розробки проблеми

Непересічна постать В. М. Перетца, його діяльність та наукова спадщина привертала увагу багатьох дослідників. Однак, приступаючи до аналізу історіографії проблеми, зазначимо, що на сьогодні в науковій літературі було відсутнє спеціальне монографічне дослідження, де б комплексно висвітлювалася діяльність вченого як українознавця, дослідника української рукописної й книжкової спадщини та організатора українського наукового життя першої третини ХХ ст. Більше того, досі не опубліковано жодної монографії про В. М. Перетца.

Праці з досліджуваної проблеми тематично можна поділити на декілька основних напрямів: 1) праці біографічного характеру, в яких відображено основні етапи життя та діяльності вченого чи висвітлено його діяльність в окремий життєвий період; 2) статті, присвячені діяльності вченого, як організатора, керівника або члена окремих наукових чи освітянських установ, організацій та товариств; 3) розвідки й рецензії, в яких досліджуються наукова діяльність, окремі праці вченого, основні його наукові ідеї, гіпотези, концепції, відкриття та здобутки; 4) праці, що відображають окремі напрямки наукової, науково-організаційної, педагогічної, громадсько-культурної діяльності вченого; 5) дослідження, які розкривають стосунки В. М. Перетца з іншими вченими – вчителями й учнями та колегами з наукової діяльності; 6) статті, в яких аналізується епістолярна спадщина вченого.

Хронологічно ж історіографію окресленої проблеми поділимо на чотири періоди. Перший тривав від 1900 р., коли з'явилися перші рецензії на українознавчі праці В. М. Перетца, до початку критики наукової діяльності вченого та його філологічної школи в 1933 р., під час якого представниками академічного середовища, колегами, вчителями та учнями В. М. Перетца, а також рецензентами його праць були визначені основні напрямки діяльності та наукової творчості вченого. Другий період охоплює 1933–1957 рр., для якого характерні поодинокі ідеологічно заангажовані згадки про В. М. Перетца в радянській літературі та спроби українських науковців, які працювали за кордоном, підсумувати внесок вченого в розвиток української науки після його смерті. В наступний період, що тривав

протягом 1957–1991 рр., українськими та російськими вченими розпочалися системні дослідження наукової біографії та здобутків В. М. Перетца. І останній, – сучасний період (1991 р. – наш час), – під час якого розгорнулися масштабні дослідження наукової, науково-організаційної, науково-громадської, педагогічної, мистецтвознавчої та культурологічної діяльності вченого.

Оцінка діяльності В. М. Перетца та його доробку розпочалася ще за життя вченого. Наукові здобутки філолога за перші десятиріччя його діяльності підсумували академіки-вчителі та старші колеги вченого, які склали «Записку про наукову діяльність та наукові праці Володимира Миколайовича Перетца» з нагоди його обрання до складу дійсних членів Санкт-Петербурзької АН [979]. У «Записці» констатується, що В. М. Перетц уже в першій своїй праці, а його наукова діяльність розпочалася в 1892 р. публікацією дослідження «Гра з в'юном» у «Живій старині», звернув увагу на те, що за своїм метром новгородські частушки наближаються до українських коломинок. А російська та українська «пісенна творчість і віршобудова» стала одним з об'єктів дослідження вченого. Протягом 1890-х рр. відбулося «знайомство» В. М. Перетца з українською літературою, відтоді питання давньої української віршової та пісенної поезії увійшли до кола інтересів вченого, який зосередився на дослідженні історичних взаємозв'язків української, російської та польської літератур XVI–XVIII ст. [979, с. 258–260].

Аналізуючи київський період наукової діяльності В. М. Перетца, автори «Записки», академіки Н. О. Котляревський, О. О. Шахматов, П. Ф. Фортунатов та О. І. Соболевський, наголосили на зацікавленні вченого, крім віршовою та пісенною поезією, питаннями взаємовпливів давньої української, російської та польської драматичної літератури [979, с. 263].

Вже перші дослідження В. М. Перетца в сфері української віршової поезії та драматичної літератури XVI–XVIII ст. привернули увагу таких українських філологів як П. Г. Житецький та І. Я. Франко, які підготували на праці науковця низку ґрунтовних рецензій [1288–1291; 1024, с.238]. І. Я. Франко, відзначаючи ясність викладу та широту погляду молодого дослідника в публікаціях з історії давньої української літератури, а також цінність введеного ним до наукового дискурсу нового літературного матеріалу, в своїх рецензіях рекомендував автору праць більше уваги приділяти теоретичному осмисленню матеріалу [1288; 1291].

Великий інтерес у науковому співтоваристві викликала монографія В. М. Перетца «Слово о полку Ігоревім. Пам'ятка феодальної України-

Руси XII віку». На вихід книги філологи відгукнулися низкою рецензій, автори яких не тільки проаналізували капітальну працю В. М. Перетца, а й висловилися з приводу перекладу та публікації цього дослідження українською мовою [1109; 1166; 1216; 1236; 1260]. Не обійшли увагою вчені й вихід у світ збірника В. М. Перетца «Дослідження і матеріали з історії давньої української літератури XVI–XVIII ст.» (1926). Зокрема, рецензію на нього в журналі «Україна» опублікував літературознавець М. М. Марковський, який наголосив, що академік В. М. Перетц у своїх працях «подав досить цікавий матеріал» з маловідомої доби історії України [1167, с. 180].

До 35-річчя наукової діяльності В. М. Перетца редакція журналу «Україна» в 1927 р. опублікувала життєпис вченого, в якому було відображено основні етапи життєвого та творчого шляху науковця. В наведеній біографії В. М. Перетца увага, головним чином, зверталася на участі вченого в українському науковому та освітянському житті, вказувалися українські діячі, які вплинули на формування українознавчих зацікавлень ювілянта та перераховувалися його найбільш талановиті учні [978]. Тут же часопис опублікував «Список друкованих наукових праць академіка В. М. Перетца» [1008]. Очевидно, що дані публікації були здійснені за безпосередньої участі самого В. М. Перетца.

У тому ж 1927 р. виповнилося двадцять років від заснування В. М. Перетцем Семінарію російської філології, який під керівництвом ученого діяв у Києві (1907–1914), Петрограді (1914–1917, 1921–1927) та Самарі (1917–1921), в роботі якого взяли участь понад сто молодих дослідників. До цієї дати і з метою вшанування В. М. Перетца, як керівника Семінарію, його учасниками було підготовлене, а в 1929 р. видане у Ленінграді історико-бібліографічне ювілейне видання [1392]. У присвяті до цього видання учні В. М. Перетца зазначили, що воно підготовлене в знак подяки вченому за його велику роботу зі створення і розвитку Семінарію, а також «уважне, тепле, батьківське ставлення» до наукових інтересів учасників Семінарію [1392, с. 5]. У виданні вміщено наукову біографію В. М. Перетца, список його опублікованих праць, висвітлено історію Семінарію та внесок вченого в його створення та діяльність, а також перераховані всі учасники Семінарію з наведенням їхньої бібліографії.

Стислу інформацію про участь В. М. Перетца в українських наукових установах і товариствах містять розвідки, в яких висвітлювалася діяльність УНТ в Києві, Товариства дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді й КДУП [1022; 1076; 1085; 1086; 1284; 1298]. Відомості про внесок вченого в розвиток українського літературознавства в

1920-ті рр. містять праці К. О. Копержинського й П. П. Филиповича [1134; 1285].

На початку 1930-х рр. в Україні розпочалася інспірована партійними колами критика наукової та науково-організаційної діяльності В. М. Перетца, яка в 1933 р. виплеснулася на сторінки провладної преси. Публікації з критикою вченого в газетах «Пролетарська правда» і «За радянську академію» спонукали В. М. Перетца подати до Президії ВУАН заяву про відставку з посади голови КУПФ, адже за таких обставин вчений не бачив ніяких можливостей для продовження досліджень з історії давньої української літератури [148; 149]. Ці події, а також арешт В. М. Перетца за сфабрикованою справою «Російської національної партії» стали початком другого етапу у відображенні діяльності та здобутків вченого.

Із утвердженням в країні тоталітарного режиму розгляд наукової та науково-організаційної діяльності В. М. Перетца проводився в ідеологічно-пропагандистській площині, поза межами наукового дискурсу. Поодинокі публікації, на кшталт статті Г. Мізюна та О. Обідного «Націоналістична вилазка з академічної трибуни» [1176], були ідеологічно заангажовані та перенасичені політичним кліше, що унеможливлювали правдиве висвітлення діяльності вченого та об'єктивну оцінку його досягнень. Навіть статті сумлінних дослідників, як, скажімо, розвідки П. Н. Беркова про В. М. Перетца в енциклопедичних виданнях [1353; 1354], містили ідеологічний наліт.

Жодне з радянських наукових видань не помістило повідомлення про смерть В. М. Перетца на засланні в Саратові. В подальшому обмовлене ім'я вченого фактично на довгі роки було піддано забуттю.

За кордоном некрологи на смерть В. М. Перетца опублікували його учні: в другому номері за 1936 р. варшавського щомісячника «Наша культура» статтю «Академік В. Перетц (1870–1935)» надрукував І. І. Огієнко та у львівських «Записках Наукового товариства імені Шевченка» в 1937 р., тобто через два роки після смерті Володимира Миколайовича, вийшов друком некролог, підготовлений Л. Т. Білецьким. Останній не знав ані точної дати, ані місця смерті вченого. Але він перший підсумував наукову та педагогічну діяльність В. М. Перетца як вченого-україніста та талановитого вихователя цілого ряду дослідників з історії української літератури та мови. Справедливо зазначивши, що більша частина із великого доробку В. М. Перетца була присвячена українській культурі та науці, Л. Т. Білецький визначив основні теми, над якими працював учений в сфері українознавства та виділив найбільш вартісні дослідження філолога: 1. монографію «Слово о пол-

ку Ігоревім. Пам'ятка феодальної України-Руси XII віку», 2. праці з історії українського театру та драми, 3. студії, присвячені давній українській ліриці, 4. курс лекцій з історії української літератури доби Київської Русі, 5. синтетичні праці з методології досліджень давньої української та руської літератур. Справжньою лабораторією з дослідження пам'яток літератури та мови, на переконання Л. Т. Білецького, став Семінарій російської філології В. М. Перетца, що був відомий науковому світу як в країні, так і поза її межами [1042].

Праці В. М. Перетца в сфері історії давньої української літератури високо оцінювалися українськими вченими, які працювали в діаспорі. Так, Д. І. Чижевський, під час роботи над книгою «Історія української літератури. Від початків до доби реалізму» використовував й дослідження В. М. Перетца [1297, с. 496]. Д. І. Чижевський вважав, що «найважливішими дослідниками» історії української давньої літератури, які працювали на початку ХХ ст., були І. Я. Франко та В. М. Перетц, а їхні праці атестував, як «грунтовні, іноді бездоганні» [1297, с. 10].

З реабілітацією В. М. Перетца в 1957 р. розпочався новий етап дослідження життєвого та творчого шляху вченого, у тому числі й осмислення українознавчої складової в його діяльності та науковому доробку. Найважливішу роль в поверненні доброго імені репресованого академіка відіграла його учениця та дружина, член-кореспондент української та всесоюзної академії В. П. Адріанова-Перетц, яка зберегла архівну й наукову спадщину видатного філолога та опублікувала дослідження, які вчений підготував у останні роки свого життя [920; 921; 923; 924]. Слід додати, що із 1957 р. згадки про В. М. Перетца та передруки його праць з'являються і в українських виданнях [922; 1057].

Особливо важливою була публікація в 1962 р. четвертого випуску «Досліджень і матеріалів з історії стародавньої української літератури XVI–XVIII століть», що підсумував дослідження В. М. Перетца в сфері давньої української літератури. Видання містило передмову та додатки, – історико-біографічний нарис про В. М. Перетца та список його друкованих праць, – що були підготовлені В. П. Адріановою-Перетц. Представлений в книзі біографічний нарис В. М. Перетца й нині залишається найбільш повним синтетичним викладом життя та діяльності вченого [1023], від якого відштовхуються всі дослідники його наукової біографії.

Досі не переглядався й складений В. П. Адріановою-Перетц список опублікованих праць В. М. Перетца, що містить 318 позицій [1024], хоча, безсумнівно, він вимагає уточнення та доповнення. Так, укладаючи біб-

ліографію вченого, В. П. Адріанова-Перетц не внесла до списку замітки інформаційного характеру, які В. М. Перетц публікував у «Літературному віснику» [520, арк. 1–1 зв.], не відображена у списку й низка рецензій, що вчений надрукував у «Записках Наукового товариства імені Шевченка» [779–784]. У підготовленому В. П. Адріановою-Перетц списку праць В. М. Перетца показані й рецензії на дослідження самого вченого, що також потребує уточнення. Наприклад, у списку відсутні відомості про вище згадані рецензії І. Я. Франка [1288–1291] та М. М. Марковського [1167] на праці В. М. Перетца.

На те, що загальна кількість праць В. М. Перетца більша від зазначених у списку, який опублікувала В. П. Адріанова-Перетц, звертав увагу й Л. Є. Махновець у своїй статті, що побачила світ до 100-річчя від дня народження вченого [1173, с. 60]. Зокрема, дослідник зазначив, що до опублікованої бібліографії В. М. Перетца не увійшли рецензії на театральні вистави в київській періодичній пресі, статті та замітки в енциклопедичних виданнях і різних журналах, які були підписані криптонімами «В. П.». За підрахунками Л. Є. Махновця, праці з українознавства складають дві п'ятих «усіх назв наукової спадщини Перетца» [1173, с. 60]. На нашу думку, якщо відштовхуватися не від назв, а від змісту праць, то публікації В. М. Перетца, в яких вчений торкався українознавчих проблем, складуть більшу частину його доробку. Підставу для такого твердження дає й бібліографія публікацій В. М. Перетца у сфері україніки, яку подаємо в додатках до нашого видання.

Після публікацій В. П. Адріанової-Перетц вийшли друком статті колишніх учасників Семінарію російської філології в Києві М. К. Гудзія та О. А. Назаревського про В. М. Перетца, діяльність Семінарію під керівництвом вченого та представників його школи [957; 958; 968–971]. Ці праці значною мірою базувалися на спогадах авторів й сприяли пробудженню інтересу у науковців і громадськості до діяльності та досягнень В. М. Перетца.

У 1960–1970-х рр. з'явилися розвідки, що були присвячені В. М. Перетцу або висвітлювали окремі сфери його наукової та науково-організаційної діяльності [1041; 1083; 1175; 1248; 1281; 1282]. Так, в 1966 р. була оприлюднена доповідь українського літературознавця, викладача Ужгородського державного університету В. Л. Микитася «Академік В. М. Перетц про народну творчість та літературу Закарпаття» [1175], а в 1976 р. – стаття Л. О. Дмитрієва «Книга академіка В. М. Перетца “Слово о полку Ігоревім – пам'ятка феодальної України – Русі XII віку” (до 50-ліття ви-

дання)» [1083]. Ряд публікацій, що вийшли друком до 50-ліття від заснування Товариства дослідників української історії, писемності та мови в Ленінграді, розкривали діяльність В. М. Перетца на чолі цього Товариства [1281; 1282].

До 100-річного ювілею В. М. Перетца, що за рішенням ЮНЕСКО відзначався у всесвітньому масштабі, як в українських, так і російських виданнях побачила світ низка статей, присвячених всесвітньо відомому вченому-філологу. Зокрема, праці до ювілею В. М. Перетца опублікували В. П. Адріанова-Перетц, Я. І. Дзира, Є. М. Кононко, В. І. Кречотень, Л. Є. Махновець, Р. Я. Пилипчук та А. Юрченко [1025; 1081; 1132; 1151; 1173; 1206; 1337].

Стаття В. П. Адріанової-Перетц, що вийшла до ювілею В. М. Перетца, була присвячена архівознавчим та джерелознавчим зацікавленням вченого. У праці авторка наголосила, що В. М. Перетц у своїй науковій діяльності проявляв винятковий інтерес до джерелознавства та археографії як основним допоміжним наукам, що закладають надійне підґрунтя для відтворення історії літератури того періоду, для якого джерела історико-літературного дослідження збереглися, головним чином, у вигляді рукописів [1025, с. 275]. У 1924 р., як зазначала В. П. Адріанова-Перетц, вчений поставив перед собою широку джерелознавчу задачу, яка полягала в уточненні відомостей про літературний процес в Україні XVI–XVIII ст. і пам'ятки, що були створені в цей період внаслідок розвитку літературних традицій [1025, с. 277]. І протягом 1924–1933 рр. В. М. Перетц проводив систематичні розшуки в бібліотеках, архівах і музеях України та європейської частини Росії, внаслідок яких віднайшов і описав десятки рукописів українського походження. Деякі знахідки представляли особливий інтерес для історії української літератури, про що дослідник проінформував наукову спільноту своїми працями.

В інших ювілейних публікаціях констатувалося, що в історії української науки, зокрема, філології та мистецтвознавства В. М. Перетц обіймає одне з найповажніших місць [1232]. Зверталася увага на те, що у великому доробку філолога центральне місце посідає історія давньої української писемності, яку вчений досліджував у контексті славістичних взаємин і зв'язків та європейських впливів [1081, с. 136]. Зазначалося, що В. М. Перетц був одним із фундаторів архівної справи в Україні, який розробив «спеціальну методику праці в архівах і описання джерел» [1337, с. 32]. Наголошувалося, що він був «корифеєм російської та української філології, видатним педагогом, невтомним шукачем й організатором наукових сил» [1173,

с. 52]. Додамо, що в Києві та Ленінграді з нагоди ювілею В. М. Перетца відбулися наукові форуми, повідомлення про які опублікували В. П. Колосова і М. В. Рождественська [1129; 1232].

Цінну інформацію про діяльність В. М. Перетца з організації та проведення досліджень з історії давньоруської літератури в російських наукових установах містить капітальна стаття М. В. Рождественської, що побачила світ в 1989 р. з нагоди 55-ліття створення ВДЛ ІРЛІ АН СРСР [1233]. При її підготовці авторка, крім інших джерел, використала матеріали неописаного архіву В. П. Адріанової-Перетц, в якому відклалися документи В. М. Перетца, що розкривають зусилля вченого з розгортання досліджень з історії давньої руської та української літератури.

Під табу для вітчизняних вчених, які працювали за радянських часів, були питання політичних репресій. Хоча В. М. Перетца й реабілітували в 1957 р., але у публікаціях радянського періоду не згадувалося про необґрунтовані переслідування вченого тоталітарним режимом. Цю важливу тему мали можливість освітити науковці, які працювали в еміграції. Зокрема, вона знайшла відображення в працях українського поета та літературного критика Б. М. Кравціва «Удар в основу: ліквідація наукових дослідів над давньою українською літературою в УРСР» (1961) і «Розгром українського літературознавства 1917–1937 рр.» (1962).

Критик атестував В. М. Перетца як одного з найвизначніших філологів й істориків літератури, який дослідив і видав численні пам'ятки давньої й середньої української літератури та української пісенної творчості, а також був видатним теоретиком літератури і організатором українського наукового життя [1147, с. 63–64]. Б. М. Кравців зазначав, що вивчення давнього українського письменства під керівництвом В. М. Перетца наприкінці 1920-х рр. «було однією з найкраще організованих ділянок української науки» [1147, с. 61], однак і сам вчений «дуже видатно працював науково, видавши цілу низку важливих праць» [1147, с. 65]. На думку автора статей, причини переслідувань В. М. Перетца полягали в тому, що в своїх працях він «дотримувався панівної в українській науці і суперечної офіційним советським настановам тези про українськість пам'яток і літературних традицій княжого Києва і був рішучим противником будь-якого встрявання партійних і урядових чинників в справи науки» [1147, с. 65; 1148, с. 241]. В своїх розвідках Б. М. Кравців відобразив й дії влади, спрямовані на ліквідацію філологічної школи В. М. Перетца, а також простежив долі найбільш ярих її представників, які або були піддані переслідуванням (М. В. Геппенер, К. О. Копержинський, С. І. Маслов, С. О. Щеглова), або змушені

були зовсім чи на довгі роки відмовитися від українознавчих досліджень та публікацій своїх праць українською мовою (В. П. Адріанова-Перетц, С. О. Бугославський, М. К. Гудзій, І. П. Єрьомін, О. А. Назаревський).

На сучасному етапі характерно поглиблення інтересу до діяльності та звершень В. М. Перетца в сфері української науки та культури. Відсутність же ідеологічних перепон для правдивого й всебічного висвітлення участі В. М. Перетца в українському науковому і громадському житті та відображення здобутків вченого на полі україніки, а також суттєве розширення джерельної бази обумовило появу значної кількості публікацій, в яких розглянуто та проаналізовано окремі питання досліджуваної проблеми.

Огляд сучасної наукової літератури про В. М. Перетца розпочнемо зі статті українського бібліографа та літературознавця Д. М. Штогрин, що була опублікована в 1993 р. у Нью-Йоркському збірнику, до якого увійшли праці українських учених США і Канади, які відгукнулися на ініціативу президента УВАН у США Ю. В. Шевельова відзначити в 1986 р. сто двадцять п'ять років київської української академічної традиції. Протягом 1986 р. на наукових конференціях УВАН проголошувалися доповіді про київські наукові установи, академічні видання та українських вчених, пов'язаних з ними, а в 1993 р. вийшов друком науковий збірник за загальною редакцією М. Д. Антоновича, до якого увійшли як виголошені на конференціях доповіді, так і спеціально підготовлені для видання статті, зокрема, й про українських науковців, які стали жертвами політичного терору, що замовчувалося радянською наукою. В збірнику була представлена й стаття Д. М. Штогрин «Володимир Перетц», яка стала свого роду містком між радянським і сучасним етапами досліджень про вченого [1328].

У своїй статті Д. М. Штогрин змушений був констатувати відсутність праці, яка «повністю представила» б вклад В. М. Перетца у «скарбницю науки, зокрема науки в Україні та про Україну» [1328, с. 341]. Значною мірою, на думку дослідника, це було обумовлено «недоступністю багатого особистого архіву вченого» [1328, с. 341]. Оглядаючи найбільш вагомий дослідження про В. М. Перетца, що вийшли друком по обидві сторони кордону, Д. М. Штогрин також звернув увагу на необізнаність радянських вчених з розвідками українських науковців, які працювали в еміграції, зокрема, зі статтями І. І. Огієнка, Л. Т. Білецького та Б. М. Кравціва [1328, с. 343]. Розкривши основні етапи наукової біографії В. М. Перетца, автор статті висловився про науково-дослідний доробок вченого, зокрема, в галузі українознавства. За твердженням бібліографа, 180 із 318 праць В. М. Пе-

ретца, представлених в його опублікованій бібліографії, були присвячені українській або порівняльній українській і російській, чи українській і польській літературам та історії театрів тих же націй» [1328, с. 352].

Узагальнюючу статтю про внесок В. М. Перетца в становлення української науки в 1995 р. опублікувала Т. О. Щербань. Праця побачила світ у «Віснику НАН України» і була присвячена 125-річчю вченого [1331]. У статті наголошувалося, що В. М. Перетц був «одним з найактивніших і найрезультативніших діячів, які сприяли наприкінці ХІХ – на початку ХХ століть формуванню національної спільноти українських учених, становленню її перших професійних об'єднань», а вклад вченого в становлення українознавства визначався як «особливо значущим» [1331, с. 67]. Водночас Т. О. Щербань зауважила, що творча спадщина В. М. Перетца та його роль у науці поки що досліджені недостатньо [1331, с. 67].

Використовуючи мало відомі опубліковані джерела та залучивши нові архівні документи, Т. О. Щербань висвітлила українську складову наукової, науко-організаційної та науково-громадської діяльності В. М. Перетца. Авторка звернула увагу й на низку раніше не досліджуваних питань. Зокрема, в дослідженні вперше проаналізовано співпрацю В. М. Перетца з Комісією для підготовки законопроекту про заснування УАН і акцентовано увагу на ідеях вченого, що були враховані при розробці Статуту української академії та заклали підґрунтя програми діяльності філологічних установ УАН. На відміну від своїх попередників, Т. О. Щербань торкнулася й питання переслідування В. М. Перетца в Україні на початку 1930-х років, яке поклато край його зв'язкам з ВУАН. Додамо, що перу Т. О. Щербань належить ще кілька праць, присвячених В. М. Перетцу [1332; 1333].

До наступних ювілеїв В. М. Перетца в українських виданнях теж з'являлися статті, які були присвячені вченому або інформували про заходи, що проводилися науковою спільнотою та громадськістю на вшанування пам'яті видатного філолога [1192; 1257; 1321; 1406; 1409; 1417].

Подальший крок у дослідженні діяльності В. М. Перетца на українознавчій ниві та як організатора українського наукового життя зробила Л. В. Матвеева, яка опублікувала статті «Доля академіка Перетца» [1169; 1170] та «Доля видатного славіста-українознавця Володимира Перетца» [1171]. Залучивши нові архівні документи, що відклалися в архівосховищах України та Росії, авторка розширила спектр вивчення діяльності В. М. Перетца з дослідження давніх українських літературних пам'яток й участі вченого в роботі українських наукових товариств та ВУАН. Так, у своїх розвідках Л. В. Матвеева дослідила діяльність вченого, що була

спрямована на організацію інституту українознавства та розвиток українознавчих досліджень, а також збереження здобутків українознавства. Дослідниця вказала на несприйняття В. М. Перетцем адміністративного втручання партійних і державних органів у наукове життя ВУАН, зупинилася на процесі шельмування та фактах переслідування вченого в українській академії як представника «загнилої збанкрутованої буржуазної методології», проаналізувала окремі документи судової справи, що була сфабрикована Ленінградським обласним державним політичним управлінням, у якій із академіком пов'язувався український слід так званої «Справи “Російської національної партії”» [1070, с. 242–260].

Наукова біографія В. М. Перетца цікавила й інших українських вчених, зокрема, Л. В. Йолкіну [1110–1113], А. М. Коржову [1135–1137], С. М. Міщука [1183; 1184], Л. Г. Реву [1221], які на основі аналізу раніше недосліджуваних документів відтворювали окремі сторінки діяльності та творчості вченого. Постаті В. М. Перетца свої розвідки присвятили й такі науковці, як В. І. Онопрієнко [1195], М. Г. Палієнко [1200], С. К. Росовецький [1240; 1413], Н. В. Стахієва [1262–1280], О. М. Завальнюк і О. Б. Комарніцький [1360], К. В. Колибанова [1365], В. О. Кононенко [1366], А. В. Ціпко [1396] та ін.

Одночасно з українським вченими біографію та діяльність В. М. Перетца досліджували й російські науковці. Багато уваги постаті філолога приділено в працях О. М. Груздевої [1074; 1075] та М. А. Робінсона [1224–1231], з'явилися публікації О. Д. Конусової [1133], В. В. Крилова [1154], В. С. Соболева [1255] та ін.

На сучасному етапі побачили світ дослідження, в яких йдеться про діяльність В. М. Перетца в українських наукових установах і товариствах та освітянських закладах. А саме: відомості про розвиток В. М. Перетцем філологічних досліджень в Університеті св. Володимира містить дослідження Н. В. Дороніної [1344], а про міжнародну його співпрацю як професора цього університету – розвідка О. А. Іваненко [1105]; діяльності вченого на чолі Семінарію російської філології в Києві присвячені праці Л. В. Йолкіної [1110], М. О. Лецкіна [1159], В. П. Ляхоцького [1163], М. К. Наєнка [1188], І. П. Чернової [1295]; інформацію про викладання В. М. Перетца на КВЖК знаходимо в монографії К. А. Кобченко [1119], а про його співпрацю з Колегією Павла Галаган – у дослідженні М. К. Смольницької [1253]; діяльність В. М. Перетца в НТШ і УНТ висвітлюють праці А. І. Шаповала [1315; 1319; 1320]; відомості про участь вченого в роботі Бібліографічної комісії НТШ вміщено у працях Л. А. Дубровіної й О. С. Онищенка [1088]

та Н. І. Черниш [1294]; співпрацю В. М. Перетца з УНІК та його участь в роботі Українського бібліологічного товариства розкривають праці Г. І. Ковальчук [1124–1126; 1127]; керівництво вченого роботою Товариства дослідників української історії, письменства та мови у Ленінграді відображена в працях С. Г. Водотики й І. Ф. Кураса [1063; 1155], В. І. Дудка [1089], Л. А. Савенок [1242]; про діяльність В. М. Перетца як очільника КДУП йдеться у розвідці Л. Г. Реви [1217].

Цінні відомості про діяльність В. М. Перетца на українському науковому просторі містять праці, в яких розглядаються питання його співпраці або професійних відносин з такими вченими як Д. І. Абрамович [1311], М. С. Возняк [1314], В. М. Гнатюк [1316], М. С. Грушевський [1069; 1115; 1207; 1208; 1229], П. Г. Житецький [1310], М. І. Петров [1305], В. І. Резанов [1137–1139; 1313], І. Я. Франко [1307] та Д. І. Яворницький [1247].

Окремо виділимо розвідки, присвячені відображенню стосунків В. М. Перетца зі своїми учнями [1219; 1225; 1415], а також дослідження про представників наукової школи вченого, зокрема, В. П. Адріанову-Перетц [1185; 1303], О. П. Баранникова [1210], Л. Т. Білецького [1100; 1113], С. І. Маслова [1091; 1123; 1345], І. І. Огієнка [1157–1160; 1211], В. М. Отроковського [1174], В. П. Петрова [1032], П. І. Руліна [1142] й С. О. Щеглову [1120; 1182; 1220].

Наукова, науково-організаційна та педагогічна діяльність В. М. Перетца сприяла становленню в Україні ряду наукових шкіл, дослідження яких на сучасному етапі розширює знання й про їх фундатора. Так, питання становлення Київської філологічної школи та розвиток її традицій відображено у працях М. К. Наєнка і Т. О. Щербань [1188; 1287; 1332]; внесок В. М. Перетца в розвиток кодикології та становленні археографічно-бібліографічної школи вченого йдеться в працях Л. А. Дубровіної та С. М. Міщука [1087; 1177; 1179]; функціонування театрознавчої школи В. М. Перетца розкрито в дослідженнях О. Ю. Клековкіна [1116; 1117] й А. М. Коржової [1135]. Внесок В. М. Перетца в становлення школи шевченкознавства в КНУ дослідили науковці Інституту філології КНУ [1101; 1251; 1252].

Велику увагу В. М. Перетц приділяв розробленню методології досліджень в сфері історії давньої літератури та театру. Методологічні погляди В. М. Перетца стали предметом вивчення таких науковців, як М. А. Робінсон [1230], С. К. Росовецький і О. М. Дмитрієв [1238; 1239]. Ставлення філолога до окремих наукових методів, зокрема, формального й порівняльного відповідно проаналізували М. М. Бахтін [1040] та Г. А. Александ-

рова [1028–1030]. Методологія театрознавчого дослідження В. М. Перетца знайшла відображення в працях О. Ю. Клековкіна [1116; 1117] і А. М. Коржової [1141; 1143].

Відкриття доступу до архівно-слідчих справ репресованих уможливило вивчення питань, пов'язаних з арештом, засланням і реабілітацією В. М. Перетца. Пріоритет в їх дослідженні належить російським вченим Ф. Д. Ашніну та В. М. Алпатову, які в своїх працях, опублікованих на початку 1990-х рр., розглянули звинувачення та слідчі дії проти В. М. Перетца в рамках сфабрикованих ленінградської та московської справ «Російської національної справи», що ще отримала назву «Справа славістів» [1036; 1037]. Російські вчені проаналізували й кримінальну справу В. М. Перетца [1034; 1035], яку з українських науковців також досліджували А. М. Коржова [1136], Л. В. Матвеева [1169–1171] і О. М. Сліпушко [1250].

Російські філологи першими розпочали вивчати й епістолярну спадщину В. М. Перетца. В 1993 р. побачила світ праця М. А. Робінсона та Л. І. Сазонової «Про долю гуманітарної науки в 20-ті роки за листами В. М. Перетца М. Н. Сперанському» [1224]. Визначаючи В. М. Перетца як «видатну постать у вітчизняній гуманітарній науці», яка викликає до себе «найпильніший інтерес», та вважаючи «джерелом першорядної важливості» архівну спадщину, зокрема, епістолярні документи, автори розвідки з метою відображення історії вітчизняної гуманітарної науки 1920-х рр. дослідили листи вченого до академіка М. Н. Сперанського, в яких Володимир Миколайович «особливо охоче і відверто» торкався різноманітних питань політичного, громадського та наукового життя країни [1224, с. 458]. В листах В. М. Перетца знайшли відображення й ставлення вченого до наукового життя в Україні, діяльності ВУАН та українських вчених.

В 1994 р. у «Віснику Російської академії наук» вийшла друком праця В. В. Крилова «Мартиролог дослідників давньоруської літератури. З епістолярної спадщини академіка В. Н. Перетца» [1154]. Автор публікації оприлюднив і прокоментував віднайдені в особовому архівному фонді Л. Б. Каменєва лист В. М. Перетца і підготовлену ним «Записку з організації дослідної роботи з історії давньоруської літератури», що були надіслані вченим директору ІРЛІ АН СРСР із заслання в Саратові.

Листування В. М. Перетца з російськими (М. К. Нікольським, О. І. Соболевським, М. Н. Сперанським, О. О. Шахматовим, О. І. Яцимирським) та українськими (П. Г. Житецьким, А. П. Кадлубовським, А. М. Лободою, К. П. Михальчуком) філологами стало джерельним підґрунтям для низки праць М. А. Робінсона, в яких, крім іншого, досліджувалися питання

наукової та педагогічної діяльності В. М. Перетца в Києві, його стосунки з українськими науковцями (М. С. Грушевським, Т. Д. Флоринським) та учнями й вихованцями по Університету св. Володимира та Семінарію російської філології, виборів вченого до УАН тощо [1125–1231].

Листування В. М. Перетца з О. О. Шахматовим стало об'єктом вивчення російської дослідниці О. М. Груздевої та джерельною базою для підготовки розвідок про діяльність В. М. Перетца в Університеті св. Володимира в Києві та обрання його дійсним членом Санкт-Петербурзької АН [1074; 1075].

Важливими для розкриття досліджуваної проблеми є й праці російських вчених М. В. Рождественської й О. П. Ніколаєвої та С. О. Шмідта, в яких проаналізована архівна та епістолярна спадщина В. П. Адріанової-Перетц [1233; 1234; 1327].

Епістолії В. М. Перетца стали джерелом досліджень й для українських вчених. Зокрема, Л. В. Матвєєва у своїх працях використала листи В. М. Перетца до А. Ю. Кримського, Д. І. Багалія, Г. П. Житецького, О. А. Назаревського, А. М. Лободи та О. О. Богомольця, що містили інформацію про діяльність вченого у ВУАН та його співпрацю з членами української академії [1169–1171]. Епістолярні документи склали джерельне підґрунтя й до статті Л. В. Йолкіної «Роль В. Перетца у формуванні й функціонуванні Української академії наук перших десятиліть» [1112], в якій авторка використала листи В. М. Перетца до російських академіків О. О. Шахматова, М. Н. Сперанського та О. І. Соболевського, що зберігаються в Санкт-Петербурзькому філіалі архіву РАН. Листування В. М. Перетца з українськими, російськими та європейськими філологами стало джерельною базою для праць А. І. Шаповала [1301; 1304–1308; 1310–1322].

Розпочалося й дослідження великої епістолярної спадщини В. М. Перетца, що зберігається в архівах, бібліотеках і музеях України. В 2010 р. побачила світ стаття О. Д. Василюк «Листи В. Перетца до А. Кримського у фондах Інституту рукопису НБУВ» [1054], а в 2016 р. – праця А. І. Шаповала «Епістолярна спадщина академіка В. М. Перетца у фондах Інституту архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» [1302].

Отже, наявна наукова література з досліджуваної теми досить широка. Однак багато питань з діяльності В. М. Перетца як вченого-українознавця, дослідника української рукописної та книжкової спадщини та організатора українського наукового життя були лише означені чи розглянуті фрагмен-

тарно або в загальному вигляді. Наукова біографія вченого не позбавлена й лагун, що потребують вивчення. Представлена праця є спробою комплексного відображення діяльності В. М. Перетца на українознавчій ниві та його внеску в українську науку та культуру, а це стало можливим завдяки залученню до джерельного комплексу нових архівних, передусім епістолярних документів.

1.2. Характеристика джерельної бази дослідження

Джерельну базу досліджуваної проблеми складають писемні та зображальні джерела. Найбільш репрезентативним є комплекс писемних джерел, які поділяються на документальні та наративні. Документальні джерела представляють: статuti, постанови, розпорядження, накази, правила, протоколи засідань, повідомлення, плани, звіти, звідомлення, договори, судово-слідчі документи, запрошення, заяви, звернення, клопотання, довідки, доповідні записки, ділове листування, документи з обліку членів наукових установ і товариств. У роботі широко використані наративні джерела: листи, записки, спогади, щоденники, автобіографії та біографії, відгуки, наукові та публіцистичні праці, інформаційні повідомлення, хроніки й літописи, бібліографії, описи та каталоги. Джерела обох груп писемних джерел включають як архівні, так й опубліковані документи. Зображальні джерела представлені фотодокументами і рисунками.

Основне джерело дослідження складає листування В. М. Перетца з українськими, російськими, білоруськими та європейськими вченими. Загалом проаналізовано листування В. М. Перетца більше ніж стома науковцями і письменниками.

Джерельне підґрунтя монографії передусім становить листування В. М. Перетца з українськими вченими та літераторами. Зокрема, досліджено його листування з такими представниками української науки і літератури, як: Д. І. Абрамович, М. П. Алексєєв, Д. І. Багалій, О. В. Багрій, В. М. Базилевич, Л. Т. Білецький, О. І. Білецький, М. Ф. Біляшівський, О. О. Богомолець, С. О. Бугославський, В. І. Вернадський, С. Г. Вілінський, М. С. Возняк, І. І. Врона, С. Ю. Гаєвський, В. М. Гнатюк, Б. Д. Грінченко, М. С. Грушевський, М. К. Гудзій, В. Ю. Данилевич, М. П. Дашкевич, І. М. Джиджора, С. С. Дложевський, М. В. Довнар-Запольський, Я. В. Жарко, П. Г. і Г. П. Житецькі, І. Ф. Єрофєєв, С. О. Єфремов, В. С. Іконников, Г. А. Ільїнський, О. М. Камишан, Н. П. Кістяківська, К. О. Копержинсь-

кий, І. М. Корольков, І. І. Кревецький, А. Ю. Кримський, П. П. Кудрявцев, М. З. Левченко, А. М. Лобода, А. Я. Лященко, М. О. Макаренко, В. І. й С. І. та О. М. Маслови, М. М. Могилянський, О. А. Назаревський, Б. В. Нейман, І. І. Огієнко, М. І. Петров, О. І. Покровський, П. М. Попов, П. О. Потапов, Є. А. Рихлік, В. О. Розов, М. М. Старицька, А. І. Степович, І. М. Стещенко, К. Й. Студинський, М. Ф. Сумцов, О. І. Томсон, Т. Д. Флоринський, І. Я. Франко, С. П. Шевченко, В. О. Щавинський, Д. І. Яворницький і Ю. А. Яворський.

Джерелом дослідження стало також листування В. М. Перетца з російськими філологами, зокрема, Д. В. Айналовим, Г. П. Бельченком, М. Ф. Бельчиковим, В. В. Виноградовим, О. П. Дмитрієвським, М. М. Дурново, Д. К. Зеленіним, М. М. Каринським, Г. Б. Нікольською, І. Г. Голановим, О. Д. Григор'євим, Б. М. Ляпуновим, О. Л. Петровим, М. К. Пиксановим, С. Ф. Платоновим, П. К. Сімоні, О. І. Соболевським, М. Н. Сперанським, М. Л. Туницьким, О. О. Шахматовим, О. І. Яцимирським. У праці використано листування В. М. Перетца й з білоруськими науковцями, як-от: П. П. Бузук, О. М. Вознесенський та В. М. Івановський. Аналізу піддано ще листування В. М. Перетца з європейськими славістами: Н. Ван-Вейком, Я. Лошом, М. Мурком, Ї. Полівкою, С. Шобером, І. Ягичем та Я. Янівим.

Важливим джерелом дослідження поряд з епістолярною спадщиною В. М. Перетца став й епістолярій Д. І. Абрамовича, В. П. Адріанової-Перетц, С. Ю. Гаєвського, М. С. Грушевського, В. І. та С. І. Маслових, Л. Є. Махновця, О. А. Назаревського, Г. Б. Нікольської, І. І. Огієнка, Є. І. Прокопенко (Чепур), В. І. Резанова, Н. Д. Романович-Ткаченко, Є. К. Тимченка, О. І. Соболевського, К. В. Харламповича, О. О. Шахматова і С. О. Щеглової.

Основний масив джерел з досліджуваної проблеми зберігається в архівах, бібліотеках і музеях Києва, Львова, Санкт-Петербурга і Москви. Для виявлення епістолярних документів В. М. Перетца та інших джерел були опрацьовано 48 фондів ЦДАВО України, ЦДІАК України, ЦДІАЛ України, ЦДАМЛМ України, Архіву Президії НАН України, Галузевого державного архіву СБУ, ІА та ІР НБУВ, відділу рукописів ЛННБ України імені В. Стефаника, відділу рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, наукового архіву Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Рильського НАН України, архіву Національного музею мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків та Музею видатних діячів української культури.

Найбільше архівних джерел з поставленої проблеми відклалися у фондах ІР НБУВ. Зокрема, в комплексних фондах «Літературні матеріали» та «Листування» відклалися листи В. М. Перетца до П. Г. Житецького [55–92] та М. І. Петрова [93–115], які розкривають вплив українських філологів на формування у Володимира Миколайовича українознавчих інтересів. А в комплексному фонді «Всеукраїнська академія наук (ВУАН) (1918–1933)» зберігається значний масив документів, аналіз яких дав змогу реконструювати діяльність В. М. Перетца на чолі КДУП–КУПФ.

З особових архівних фондів ІР НБУВ найбільш інформативними є фонди учнів В. М. Перетца, – С. І. Маслова, О. А. Назаревського та П. М. Попова, – з якими вчений підтримував стосунки з часів роботи в Університеті св. Володимира до свого арешту в 1934 р.

Великий комплекс документів з досліджуваної проблеми міститься в особовому архівному фонді літературознавця та книгознавця С. І. Маслова, у тому числі широко представлена епістолярна спадщина В. М. Перетца. Зокрема, зберігаються листування вченого з С. І. Масловим [260; 269–364] та листи В. М. Перетца до І. Ф. Єрофеева [378–397], у тому числі надіслані Володимиром Миколайовичем із заслання в Саратові [396; 397]. Також вміщено листи В. М. Перетцу від вітчизняних та іноземних науковців, які взяли участь у збірнику філологічних і славістичних статей в честь академіка О. І. Соболевського [398–484]. У фонді відклалося й листування С. І. Маслова з В. П. Адріановою-Перетц [257–259; 261–268] та листи останньої до І. Ф. Єрофеева [365–370], що містять важливі відомості з проблеми.

Крім епістолярію, у фонді С. І. Маслова зберігаються газетні публікації В. М. Перетца та про нього [247], а також документи про В. П. Адріанову-Перетц [245], А. М. Лободу [246] і В. І. Маслова [255], в яких вміщено й цінні дані про Володимира Миколайовича. Важливими для дослідження стали й інші матеріали, що зберігаються у фонді С. І. Маслова, а саме: рецензія П. Г. Житецького на дослідження В. М. Перетца «Історико-літературні дослідження і матеріали» (т. I, 1900 р.) [375], документи про діяльність під керівництвом В. М. Перетца Семінарію російської філології в Києві [250–254], документи про видання в Києві капітальної монографії вченого «Слово о полку Ігоревім. Пам'ятка феодальної України-Руси XII віку» [248; 371] та підготовку збірника філологічних і славістичних статей в честь академіка О. І. Соболевського, ініціатором видання та редактором якого був В. М. Перетц [372–374].

У особовому архівному фонді П. М. Попова представлені як писемні, так і зображальні джерела з представленої проблеми. З наративних джерел виділимо листи В. М. Перетца до П. М. Попова, що були написані протягом 1926–1933 рр. [632–665]. В цей період П. М. Попов працював спочатку завідувачем відділу письма і друку Лаврського музею та портретною галереєю Київського державного культурно-історичного заповідника «Всеукраїнський музейний городок», а потім завідувачем відділу рукописів ВБУ й був штатним співробітником КДУП–КУПФ. В листах відображена діяльність В. М. Перетца із збереження українських історичних, культурних й літературних пам'яток, зокрема, українських рукописів і стародрукованих книг. Епістолярні документи містять відомості про спробу В. М. Перетца передати до ВБУ своєї унікальної колекції рукописів і стародруків, до чого керівництво бібліотеки, як засвідчують листи, залишилося байдужим [647, арк. 1; 650, арк. 1]. У листах вміщено важливі відомості про діяльність В. М. Перетца як голови КДУП–КУПФ, епістолії також розкривають стосунки вченого із співробітниками цієї комісії ВУАН.

З інших джерел, що відклалися в особовому архівному фонді П. М. Попова, привертають увагу документи, що стосуються діяльності КДУП–КУПФ: плани і звіти комісії, порядок денний і протоколи засідань її членів, заяви, записки, тези доповідей і доповіді В. М. Перетца і П. М. Попова [605–614]. Вміщена в цих документах інформація дає змогу розширити знання про діяльність В. М. Перетца як керівника КДУП–КУПФ, а також відобразити процеси, пов'язані з критикою наукової та науково-організаційної діяльності вченого та його філологічної школи у ВУАН на початку 1930-х рр.

Цікавими є зображальні джерела у фонді П. М. Попова: рисунки із зображенням В. М. Перетца, зроблені фондоутворювачем в 1914 і 1928 рр., та фотодокументи, що зафіксували В. М. Перетца з В. П. Адріановою-Перетц і П. М. Поповим в Лаврському музеї, В. М. Перетца з учасниками Семінарію російської філології під час наукової експедиції до Ніжина, В. М. Перетца в колі його учнів тощо [622–625].

У особовому архівному фонді О. А. Назаревського відклалися листування фондоутворювача з В. П. Адріановою-Перетц [504–542; 554–555] та листи до вченого Є. І. Прокопенко (Чепур) [556–559] і С. О. Щеглової [543]. Вони були учнями В. М. Перетца та учасниками Семінарію російської філології в Києві, а тому їхні епістолії містять спогади про роки навчання, участь в роботі Семінарію та спілкування з Володимиром Миколайовичем. У листах обговорюються питання реабілітації В. М. Перетца,

заходи та публікації, присвячені їхньому навчителю. О. А. Назаревський приклав багато зусиль для відродження пам'яті про В. М. Перетца в Україні, він був автором низки публікацій та спогадів про вченого, матеріали з підготовки яких відклалися у його фонді [499–502; 546]. Окремо виділимо документи, що були зібрані О. А. Назаревським під час роботи над статтею про поета і літературознавця В. М. Отроковського, який був одним із найталановитіших учнів В. М. Перетца київського періоду його педагогічної діяльності [548–550; 553]. Значним є й блок фотодокументів із зображенням В. М. Перетца та його учнів, що зберігається у фонді О. А. Назаревського [561–565].

Багато важливої інформації для розкриття проблеми містять листи В. М. Перетца до секретаря Історично-філологічного відділу, академіка ВУАН С. О. Єфремова, що зберігаються у фонді «Колекція документів вчених України, репресованих у 30-х, 40-х та 50-х рр. ХХ ст.» в ІА НБУВ [38–50; 1302]. Аналіз епістолярних документів дає можливість відобразити діяльність В. М. Перетца на чолі Товариства дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді, а також КДУП–КУПФ, зусилля вченого спрямовані на заснування в Росії інституту (кафедри) українознавства, його боротьбу за зміцнення ВУАН та збереження автономії в її діяльності від політичних чинників. Цінними є відомості, що висвітлюють участь В. М. Перетца у перевезенні унікальних колекцій мистецтва та старовини В. О. Щавинського та П. П. Потоцького до Києва.

Комплекс листів В. М. Перетца до І. Я. Франка, що відклався у відділу рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, відображає наукову співпрацю вчених, а також містить інформацію про діяльність Володимира Миколайовича в Університеті св. Володимира в Києві [678–698].

Листи В. М. Перетца до М. С. Грушевського, що зберігаються в родинному фонді Грушевських у ЦДІАК України, стали важливим джерелом для висвітлення співпраці вченого з НТШ у Львові та його діяльності в УНТ у Києві [14]. Кількісно цей масив епістолярних документів, що складається з 137 листів, є найбільшою частиною в епістолярній спадщині В. М. Перетца, яка сформувалася внаслідок його листування з українськими вченими, а нині зберігається в архівосховищах України. Хронологічно листи В. М. Перетца до М. С. Грушевського поділяються на три частини – це перший лист, надісланий із Санкт-Петербурга до Львова 25 лютого 1896 р.; основний масив епістолярних документів, які були написані В. М. Перетцем під час його роботи в Києві й датовані від 1 липня 1905 р. до 26 березня

1914 р.; та останній лист до М. С. Грушевського від 23 листопада 1927 р., надісланий вже з Ленінграда до Києва. Епістолярні документи розкривають багаторічну широку і плідну співпрацю науковців в ім'я розвитку української науки та культури. Лист же В. М. Перетца до М. С. Грушевського від 23 листопада 1927 р. відображає позицію Володимира Миколайовича під час конфлікту між групами українських академіків у ВУАН.

У фонді «Наукового товариства імені Шевченка у Львові», що міститься в ЦДІАЛ України, зберігаються документи В. М. Перетца біографічного характеру [17; 18; 20], а також його листи до таких членів НТШ як В. М. Гнатюк [22] та І. М. Джиджора [23]. Важливим є лист В. М. Перетца до управи НТШ від 13 листопада 1913 р., у якому вчений критично висловився про проект нового Статуту Товариства [19, арк. 26 зв.–27 зв.]. Додамо, що листи В. М. Перетца до М. С. Грушевського [14, арк. 155 зв.–156 зв.], як голови НТШ, М. С. Возняка [676, арк. 3–3а] та О. О. Шахматова [950, с. 536, 539] висвітлюють позицію Володимира Миколайовича під час конфлікту очільника Товариства з С. Т. Томашівським та його прибічниками в 1913 р.

Вивчення ж комплексів листів В. М. Перетца до галицьких філологів, – В. М. Гнатюка [677] та М. С. Возняка [676], – що відклалися в особових фондах останніх у відділі рукописів ЛННБ України імені В. Стефаніка, дозволило відобразити співпрацю вченого з НТШ у Львові в 1920-ті – на початку 1930-х рр.

В ЦДАВО України зберігаються листи В. М. Перетца до Л. Т. Білецького, який був учнем вченого по Університету св. Володимира та Семінарію російської філології в Києві. За сприяння В. М. Перетца Л. Т. Білецький був залишений в київському університеті професорським стипендіатом, напевне, за протекції вченого став приват-доцентом Кам'янець-Подільського державного українського університету [1100, с. 60]. Емігрувавши до Чехословаччини, Л. Т. Білецький працював в українських вишах Праги. Під час організації української секції в Слов'янському інституті в Празі Л. Т. Білецький звернувся до В. М. Перетца з проханням рекомендувати його кандидатуру до Слов'янського інституту, оскільки авторитет Володимира Миколайовича серед чеських славістів був дуже високий. Листи В. М. Перетца є відповіддю на звернення Л. Т. Білецького. У документах вміщено й оцінку вченим десятилітньої наукової діяльності ВУАН, ролі М. С. Грушевського у внутрішньо академічній боротьбі, а також рецензій, що були написані на монографію «Слово о полку Ігоревім. Пам'ятка феодальної України-Руси XII віку» [6].

Під час розкриття проблеми, крім епістолярної спадщини В. М. Перетца, досліджувалися епістолярні документи учнів і колег вченого, в яких вміщено дотичну до проблеми інформацію. Зокрема, у праці використано листування В. П. Адріанової-Перетц до Л. Є. Махновця [32; 33], листи С. Ю. Гаєвського до М. К. Гудзія [28], що відклалися в ЦДАМЛІМ України.

Частина листів В. М. Перетца нині опублікована, але їхня публікація не носить системного характеру й відбувалася, головним чином, в рамках дослідження епістолярної спадщини інших вчених. Передусім виділимо видання присвячене епістолярній спадщині А. Ю. Кримського, що було здійснено Інститутом сходознавства ім. А. Кримського НАН України [935], в якому були надруковані листи В. М. Перетца до голови Історично-філологічного відділу та неодмінного секретаря ВУАН за 1921–1929 рр. В листах В. М. Перетца розглядалися питання діяльності Товариства дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді й КДУП–КУПФ у Києві, публікації у наукових виданнях ВУАН власних праць і досліджень підлеглих, перевезення з Ленінграда до Києва колекцій В. О. Щавинського та П. П. Потоцького, виборів до складу ВУАН тощо. Оприлюднені також листи В. М. Перетца до М. Ф. Біляшівського [94], В. І. Вернадського [932], М. С. Возняка [1314], В. М. Гнатюка [1316], М. В. Довнара-Запольського [945], К. Й. Студинського [948] і Д. І. Яворницького [936].

У Росії в рамках академічного видання вибраного листування видатного російського філолога-славіста, лінгвіста, історика, академіка Санкт-Петербурзької АН О. О. Шахматова було опубліковано його листування з В. М. Перетцем (загалом 303 листа за 1898–1920 рр.) [950]. Листи Володимира Миколайовича до О. О. Шахматова зберігаються в особовому фонді останнього в Санкт-Петербурзькому філіалі архіву РАН (ф. 134). А листи О. О. Шахматова – в особовому фонді В. М. Перетца у Російському державному архіві літератури і мистецтва [722]. Епістолярні документи були підготовлені до друку старшим науковим співробітником Санкт-Петербурзького філіалу архіву РАН О. М. Груздевою, яка супроводила публікацію цінними коментарями. Листи містить важливі відомості про участь В. М. Перетца в українському науковому та освітянському житті протягом перших десятиліть ХХ ст., ставлення вченого до українських колег і учнів, а також консервативної професури київських навчальних закладів, його позиції під час створення УАН.

Порівняно з великою епістолярною спадщиною В. М. Перетца обсяг опублікованих листів вченого досить незначний. Частково це пояснюються розпорошеністю документів, а також нерозбірливим почерком В. М. Пере-

тца, що ускладнює підготовку його листів до друку. Так, під час роботи в Університеті св. Володимира вчений регулярно листувався зі своїм учнем І. І. Огієнком, яким також був активним учасником Семінарію російської філології та брав дієву участь в роботі філологічної секції УНТ, якими керував В. М. Перетц. Окремі листи вченого до І. І. Огієнка відклалися в особовому архівному фонді останнього, що зберігається в ЦДАВО України [1; 2]. Їх виявили упорядники видання «Листи громадських діячів, представників української науки, культури і церкви до Івана Огієнка (митрополита Іларіона) 1910–1969» [939], але епістоли не були опубліковані із-за складнощів опрацювання документів. З цього приводу у передмові до книги зазначалося: «Великою інформаційною насиченістю характеризуються листи і записки В. Перетца. Вони стосуються його зустрічей з І. Огієнком у Києві, уточнення часу і місця наукових засідань, ідеться також про нездійснені справи, за які автор вибачається перед Огієнком, та ін. Через нерозбірливий почерк чималу кількість листів, виявлених у цих справах, не вдалося ідентифікувати, а тому упорядники на цьому етапі ці документи до видання не включили» [939, с. 54].

Серед епістолярних документів В. М. Перетца, що містяться у фонді І. І. Огієнка, особливу увагу привертає лист вченого від 25 травня 1915 р. [1, арк. 44–44 зв.], в якому Володимир Миколайович висловив подяку своєму учню за підтримку в часи, коли в Києві його переслідували реакційні професори, а деякі вихованці філолога воліли не афішувати з ним стосунків.

Повертаючись до опублікованої епістолярної спадщини І. І. Огієнка, зазначимо, що вона містить документи, які є дотичними для досліджуваної проблеми. Зокрема, листи Н. Д. Полонської-Василенко, що були надіслані мовознавцю і в яких йдеться про діяльність В. М. Перетца в Семінарії російської філології в Києві [939, с. 387, 484, 485]. З надрукованої спадщини інших вчених виділимо листи співробітниці Бюро УНТ Н. Д. Романович-Ткаченко до голови Товариства М. С. Грушевського, що висвітлюють мало відомі сторінки діяльності В. М. Перетца як редактора «Записок УНТ» [951].

Важливим джерелом з проблеми є документи особової справи В. М. Перетца, яка зберігається в Архіві Президії НАН України [36]. В особовій справі містяться документи за 27 лютого 1919 р. – 7 вересня 1922 р., що стосуються, головним чином, питання виборів В. М. Перетца до складу дійсних членів УАН: витяги з протоколів Спільного зібрання УАН, засідання Історично-філологічного відділу УАН, листи голови Історично-філологічного відділу УАН Д. І. Багалія та неодмінного секретаря УАН

А. Ю. Кримського до В. М. Перетца, листи В. М. Перетца до Д. І. Багалія, його телеграми, надіслані із Самари до УАН, відгук академіка М. І. Петрова про наукові праці В. М. Перетца, відкритий лист УАН тощо.

Процес обрання В. М. Перетца до складу УАН виявився досить непростим і потребував компромісу між вченим і членами УАН в розумінні положень Статуту УАН, що регламентували вибори до української академії іноземних науковців. В. М. Перетц долучився до процесу розробки Статуту УАН і творення української академії, надіславши до Комісії для вироблення законопроекту про заснування УАН записку «Головні риси статуту Української академії наук» [852]. Вивчення протоколів засідань Комісії та положень записки В. М. Перетца дають уяву про внесок вченого в створення УАН [980; 991; 1011].

Як член ліберального «Союзу професорів» та УНТ в Києві В. М. Перетц перебував під негласним наглядом поліції. У ЦДІАК України відкритися звітним повідомленням агентів Київського та Південно-Східного районного у м. Харкові охоронних відділень про В. М. Перетца та його листування [12; 13], а також копії перлюстрованих листів вченого до О. О. Шахматова, О. І. Яцимирського, Ф. О. Брауна, а також листа О. О. Шахматова до В. М. Перетца від 1 березня 1914 р. [7–11]. Аналіз цих документів дав додаткову інформацію про науково-громадську діяльність В. М. Перетца під час його роботи в Університеті св. Володимира в Києві.

Перлюструвалися листи В. М. Перетца і в радянський період. У другій половині 1920-х рр. вчений став об'єктом стеження для агентів ДПУ УСРР і фігурував у таємних зведеннях його секретного відділу, що були опубліковані науковими співробітниками Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України [1012]. Із зведень дізнаємося, що перлюстрації було піддано листування В. М. Перетца з М. С. Грушевським, О. С. Єфремовим, В. І. Липським, А. М. Лободою та іншими вченими. Отже, через призму зведень секретного відділу ДПУ УСРР можна дізнатися про позицію В. М. Перетца щодо боротьби між групами А. Ю. Кримського і С. О. Єфремова та М. С. Грушевського й П. А. Тутковського у ВУАН, а також ставлення вченого до перевиборів Президії ВУАН у травні 1928 р.

Для всебічного розкриття проблеми були досліджені судово-слідчі документи, що відкритися в кримінальній справі В. М. Перетца, копія якої зберігається в Галузевому державному архіві СБУ [37]. Зокрема, ордер на арешт, протокол обшуку під час арешту, анкета арештованого, довідка про свідчення свідків, протоколи допитів В. М. Перетца, свідків, очних

ставок, вирок Особливої наради Колегії ОГПУ за справою вченого. Вивчені документи про перегляд постанови Особливої наради Колегії ОГПУ щодо В. М. Перетца та його реабілітацію: лист вченого до Генерального прокурора СРСР А. Я. Вишинського, його рапорт неодмінному секретарю АН СРСР В. П. Волгіну, звернення В. М. Перетца до Сталіна, листування представників слідчих органів, заява В. П. Адріанової-Перетц, постанова президії Ленінградського міського суду про відміну вироку і припинення справи В. М. Перетца за відсутністю складу злочину, повідомлення про реабілітацію тощо.

Із джерел особового походження у дослідженні використані мемуари. Свої спогади про В. М. Перетца залишили його учні та вихованці, які згадували про вченого як видатного педагога і організатора досліджень з історії давньої української літератури. Першими назвемо неопубліковані спогади Є. І. Прокопенко (Чепур), яка, будучи слухачкою КВЖК, відвідувала Семінарії російської філології В. М. Перетца. Вона не стала відомим дослідником, але протягом життя цікавилася творами Київської Русі, зокрема, «Словом о полку Ігоревім», пам'ятаючи поради свого навчителя. Є. І. Прокопенко (Чепур) до сторіччя В. М. Перетца підготувала спогади про вченого [600], а у своїх листах до О. А. Назаревського щиро згадувала про Володимира Миколайовича [556–558].

Інші мемуари опубліковані. Зокрема, про В. М. Перетца йдеться в спогадах Л. Т. Білецького [954], В. Домонтовича (В. П. Петрова) [960], Д. С. Лихачова [964], О. Г. Лотоцького [965; 966], О. А. Назаревського [967], Н. Д. Полонської-Василенко [973], А. Царинного (А. В. Стороженка) [975] та інших. Багато уваги постаті В. М. Перетца приділено в спогадах про його учнів, наприклад, В. П. Адріанову-Перетц [953; 955; 962] і М. К. Гудзія [952; 963; 969]. Опубліковані автобіографії учнів В. М. Перетца теж містять відомості про вченого [959; 972; 1408]. Інформацію про В. М. Перетца знаходимо й в щоденниках таких українських діячів як В. І. Вернадський [956] і С. О. Єфремов [961].

Варто додати, що досі неопубліковані спогади самого В. М. Перетца, що зберігаються в неописаному фонді В. П. Адріанової-Перетц, який відклався в рукописному відділі ІРЛІ РАН (ф. 728). Окремі посилання на спогади вченого містяться в коментарях до листування В. М. Перетца з О. О. Шахматовим, що підготувала О. М. Груздєва [950, с. 434, 464]. Напевне, публікація спогадів В. М. Перетца розширить знання про його участь в українському науковому житті.

Відомості про наукову, науково-організаційну та науково-громадську діяльність В. М. Перетца в рамках роботи українських наукових установ і товариств містять хроніки і звідомлення, що ними видавалися. Документи дають можливість уточнити дані про вступ вченого до українських організацій, його участь в наукових засіданнях, виступи і доповіді, що науковець на них виголосив. Так, під час написання дослідження були використані відомості про засідання Історичного товариства Нестора-літописця [991; 1005], хроніки НТШ [1013] і УНТ [1014–1020], звідомлення Товариства дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді [989; 990; 998], УАН–ВУАН [980–984; 986–988; 1002] та Історично-філологічного відділу ВУАН [977; 985].

Частина документальних джерел (постанови, накази, плани, звіти, заяви, доповідні записки), що стосуються діяльності В. М. Перетца в наукових установах ВУАН, опубліковані в збірниках документів і матеріалів з історії НАН України, що були укладені співробітниками ІА НБУВ [991–996]. Особливо цінними для дослідження є документи про переслідування В. М. Перетца у ВУАН на початку 1930-х рр. за українознавчу діяльність та критику його філологічної школи, а також про виключення вченого зі складу ВУАН, а згодом повернення йому звання академіка. Збірники також містять відомості про проголошені В. М. Перетцем доповіді на наукових засіданнях секцій та комісій ВУАН.

Джерелом дослідження стали й наукові праці В. М. Перетца [728–927]. Оскільки однією із задач дослідження є уточнення відомостей про публікації вченого та складання списку його праць в сфері україніки, в роботі були використані бібліографії та покажчики видань українських наукових часописів, списки та каталоги праць, що були опубліковані співробітниками наукових установ та товариств, у яких брав участь В. М. Перетц [976; 1006–1010; 1350; 1351; 1361; 1370; 1374].

Під час написання дослідження також були розглянуті дисертаційні дослідження, енциклопедичні й довідкові видання, путівники по архівним фондам та електронні публікації, що містять відомості про В. М. Перетца.

Таким чином, джерельна база з проблеми досить репрезентативна і уможливує комплексне висвітлення діяльності В. М. Перетца з дослідження давніх українських літературних пам'яток, розвитку українознавства та відображення внеску вченого у відродження української науки і культури.

РОЗДІЛ 2

ФОРМУВАННЯ ЗАЦІКАВЛЕНЬ В. М. ПЕРЕТЦА ПРОБЛЕМАМИ УКРАЇНОЗНАВСТВА

2.1. Наукове зацікавлення В. М. Перетца проблемами українознавства та вплив на формування його інтересів українських вчених

Середню освіту В. М. Перетц здобув у Санкт-Петербурзькій гімназії Чоловіколюбивого товариства, у якій за статутом навчалися сироти або напівсироти, діти збіднілих дворян, цивільних і військових чиновників та священників. Його батько, відомий педагог і письменник, Микола Григорович Перетц, який працював викладачем математики і вихователем гімназії Чоловіколюбивого товариства, помер в 1875 р. у тридцятилітньому віці, залишивши п'ятилітнього Володимира та його молодшого на два роки брата Лева сиротами. Про них піклувалася мати Марія Карлівна Перетц, яка утримувала дітей, заробляючи кошти заняттями музики. В 1878 р. хлопців було віддано в Іванівське училище при Чоловіколюбивому товаристві, де вони безкоштовно отримали початкову освіту, а в 1879 р. Володимира перевели до гімназії товариства, у якій він начався, мешкаючи в інтернаті при гімназії.

Під час навчання в Санкт-Петербурзькій гімназії Чоловіколюбивого товариства В. М. Перетц проявив схильність до гуманітарних наук. Першим його вчителем російської мови та письменства був О. Д. Орлов, в майбутньому співробітник БАН, який зумів прищепити Володимирі інтерес до російської літератури. В. М. Перетц багато читав і в гімназійні роки навіть пробував писати вірші та прозові твори. Цікавили Володимира й виклади з давніх мов, що в гімназії проводили талановиті педагоги А. І. Шнук і М. М. Томасов, які згодом стали професорами відповідно Ніжинського та Санкт-Петербурзького історико-філологічних інститутів, та О. М. Якімах (випускник ІФІ в Ніжині, згодом був директором 4-ї Київської та 1-ї Житомирської гімназій). З вдячністю згадував В. М. Перетц й викладача історії І. П. Філевича [1023, с. 206–207; 978, с. 253]. Маючи українське коріння, І. П. Філевич досліджував територіальний устрій та населення Київської Русі, й, напевне, багато розповідав своїм вихованцям про історію та культуру Київську Русі. Захистивши докторську дисертацію, І. П. Філевич став професором кафедри російської історії Варшавського університету.

В гімназійні роки В. М. Перетц зацікавився народною поезією, а, перебуваючи влітку разом з матір'ю в селі, почав збирати народні пісні. Гімназистом Володимир захопився й творами польських письменників, зокрема А. Міцкевича, Ю. Словацького, Ю. Залеського і В. Сирокомлі, а також сербським епосом. В. М. Перетц почав вивчати польську і сербську мови. Вступивши на історико-філологічний факультет Санкт-Петербурзького університету, він уже вільно читав цими мовами. Спілкуючись в університеті з польськими студентами та прикомандированими до факультету сербськими істориками й філологами-славістами С. Томичем, Сімічем і Драгутиновичем, В. М. Перетц удосконалив знання з польської й сербської мови та став вільно ними розмовляти [1023, с. 207–208]. Знання епосу і мов слов'янських народів згодом стане в пригоді В. М. Перетцу при дослідженні давньої української літератури.

Давня російська література зацікавила В. М. Перетца під час навчання на історико-філологічному факультеті Санкт-Петербурзького університету (1889–1893), і саме її майбутній вчений обрав своєю спеціалізацією. Цей вибір був зроблений, значною мірою, під впливом лекцій академіка Санкт-Петербурзької АН О. М. Веселовського і професора О. І. Соболевського, до кола наукових інтересів яких входили й українознавчі питання. Так, О. М. Веселовський, як літературознавець і фольклорист, у своїх працях визначив внесок Київської Русі у розвиток середньовічної Європи та досліджував пам'ятки давнього письменства й фольклору України. Він стежив за науковою творчістю українських учених і написав рецензії на фольклористичні праці В. Б. Антоновича, М. П. Драгоманова й П. П. Чубинського, брав участь у діяльності Історичного товариства Нестора-літописця в Києві, листувався з І. Я. Франком тощо.

Кафедрою російської мови і словесності Санкт-Петербурзького університету завідував видатний філолог-славист, лінгвіст, палеограф, історик літератури та фольклорист О. І. Соболевський, який перед тим, як її очолити, протягом 1882–1888 рр. працював в Університеті св. Володимира в Києві. Його наукові інтереси були пов'язані з історією російської, української та білоруської мов, вчений також досліджував давні літературні пам'ятки, у тому числі українські періоду Київської Русі. В лекціях О. І. Соболевського йшлося і про давні галицько-волинські діалекти, і про «Слово о полку Ігоревім». «Крім загального курсу, О. І. Соболевський, – зазначала В. П. Адріанова-Перетц у своєму нарисі про В. М. Перетца, – читав спеціальні курси – про перекладну літературу Стародавньої Русі, приділяючи найбільшу увагу апокрифам і легендам, і про «Слово о полку Ігоревім». Саме цей курс на

все життя заразив В. М. Перетца, за його власним визнанням, інтересом до найвидатнішої пам'ятки руської старовини та мрією знайти замість згорілого новий список її» [1023, с. 210].

Визначальними для В. М. Перетца стали й погляди О. М. Веселовського та О. І. Соболевського щодо методології наукових досліджень. Пізніше в листі до свого учня, літературознавця і письменника І. Ф. Єрофєєва, відповідаючи на запитання останнього, які книги в методологічному відношенні вплинули на його наукову діяльність і що лягло в основу його власних методологічних поглядів, В. М. Перетц зазначив: «Таких книг я назвати не можу, хоча повинен сказати, що з часу мого студентства на мене впливали ідеї та живий приклад моїх вчителів, проф[есорів] О. М. Веселовського та О. І. Соболевського, добавлю ще [О. О.] Потебню і книгу [М. І.] Карєєва про літературну еволюцію на Заході; моїм головним фондом були мої нотатки про метод дослідження в різних працях, переважно, з історії ст[ародавньої] [рус]ької [літ]ератури, оскільки мене з дитинства цікавило більш за все питання: “Як це зроблено?”. І вже будучи магістрантом, прочитавши книжки [Ш.-В.] Ланглуа і [Ш.] Сеньбоса та ін[ших], я побачив, що не даремно потратив час» [388, арк. 1].

Наукові зацікавлення В. М. Перетца були підтримані й іншими вченими, зокрема, співробітниками Публічної бібліотеки в Санкт-Петербурзі (нині – Російська національна бібліотека), де молодий дослідник працював над першими своїми розвідками. Так, під час роботи в Рукописному відділенні бібліотеки допомогу консультаціями й порадами йому надав академік Санкт-Петербурзької АН Л. М. Майков, який обіймав посаду помічника директора Імператорської публічної бібліотеки та був автором праці «Матеріали і дослідження зі старинної руської літератури» (1890–1891). Знайшов розуміння В. М. Перетц і з боку історика літератури й бібліографа, завідувача Російського відділення бібліотеки В. І. Саїтова, навколо якого в роки навчання Володимира Миколайовича в університеті згуртувалися молоді філологи, що робили перші кроки в науці: В. Т. Боцяновський (в майбутньому український письменник і перекладач), М. М. Тупіков, П. М. Шеффер й А. Я. Лященко, які згодом стали відомими вченими [1023, с. 211].

Значно вплинув на наукові зацікавлення В. М. Перетца А. Я. Лященко, який був уродженцем Києва, теж навчався на історико-філологічному факультеті Санкт-Петербурзького університету, але на попередньому від Володимира Миколайовича курсі, та був учасником «гуртка» В. І. Саїтова. А. Я. Лященко не поривав зв'язку з Києвом і співпрацював із «Київською

стариною», тоді єдиному на всю Російську імперію українському щомісячнику. Під його впливом у В. М. Перетца виник інтерес до України і української літератури, Володимир Миколайович почав досліджувати питання в сфері історії української літератури та народної творчості, друкуватися в «Київській старині» [978, с. 254; 20, арк. 71 зв.].

У 1892 р., ще під час навчання в університеті, з'явилися перші наукові публікації В. М. Перетца, зокрема, й на ниві україніки. Українознавчий аспект містила його перша опублікована праця: «Гра з в'юном». А в липневій книжці «Київської старини» за 1892 р. побачила світ розгорнута рецензія В. М. Перетца на видану в Ужгороді українським педагогом, фольклористом і книговидавцем М. А. Врабелем збірку пісень угорських русинів. В своїй праці В. М. Перетц наголосив на необхідності всебічно досліджувати український народ, його історію, мову й культуру [728, с. 459–460]. Українознавчих проблем торкалися й інші розвідки В. М. Перетца, що в наступні роки вийшли друком у «Київській старині» [729; 730].

Закінчивши Санкт-Петербурзький університет у 1893 р., В. М. Перетц завдяки протекції О. І. Соболевського був залишений в університеті на кафедрі російської мови і словесності, де незабаром обійняв посаду приват-доцента (1896–1903). Через О. І. Соболевського ж, який у 1895–1896 рр. здійснював подорож країнами Європи, праці В. М. Перетца стали відомі європейським ученим. Зокрема, О. І. Соболевський передав дослідження В. М. Перетца «Ляльковий театр на Русі. Історичний нарис» чеському культурологу та етнологу Ч. Зібрту, який у своїх історично-порівняльних дослідженнях звертався до українських матеріалів, та чеському фольклористу, одному з основоположників слов'янської порівняльної фольклористики Їржі (Юрію) Полівці, який згодом стане іноземним членом ВУАН. У відповідь чеські вчені надіслали В. М. Перетцу свої праці [1225, с. 182, 227].

У 1895 р. В. М. Перетц подружився з філологом-славістом К. І. Арабажиним, випускником Університету св. Володимира в Києві та учнем В. Б. Антоновича. Мешкаючи у Санкт-Петербурзі з 1892 р., К. І. Арабажин співпрацював з українською демократичною пресою, підтримував стосунки з українськими письменниками Галичини, зокрема І. Я. Франком і М. І. Павликом, він був добре знайомий з Лесею Українкою та М. П. Драгомановим. Дружба з К. І. Арабажиним сприяла поглибленню інтересу В. М. Перетца до проблем української літератури та пробудженню зацікавлення загалом історією України. А рідна сестра К. І. Арабажина, Неоніла Іванівна Арабажина, 5 жовтня 1897 р. стала дружиною В. М. Перетца.

Відтоді вчений з дружиною майже щоліта приїздили до Києва, де мешкала рідня Н. І. Перетц (Арабажиної).

У другій половині 1890-х рр. В. М. Перетц розпочав активно досліджувати історію української літератури, звернувши особливу увагу на українську віршову поезією XVI–XVIII ст. та українську драматичну літературу XVII–XVIII ст. З часом інтерес вченого до історії української літератури і мови та взагалі до українознавчих проблем лише посилювався. Так, з листа В. М. Перетца видатному українському історичному літературознавцю, педагогу і громадському діячу П. Г. Житецькому від 23 грудня 1902 р. дізнаємося, що справою свого життя Володимир Миколайович вважав написання синтетичної праці з історії давньої української літератури. «Моя мрія, – зазначив В. М. Перетц, – надрукувати нарис загального характеру про давню малоросійську поезію і літературу, щоб вийшла струнка картина зростання малоросійської літератури і образів за XV–XVIII ст. А якщо сили і бадьорість не зрадять – я виконаю погано чи добре своє завдання» [71, арк. 2 зв.]. Науковці ж України, на його думку, недостатньо уваги приділяли дослідженню української літератури. Зокрема, в листі В. М. Перетц зауважив: «Одне прикро: пишу я, “кацап” – щирі українці з киян, з молоді – вважають за краще все, крім рідної літератури!! Прикро і боляче» [71, арк. 2 зв.].

Під час літніх поїздок до Києва В. М. Перетц знайомився з українськими філологами, мистецтвознавцями, іншими представниками української наукової еліти, з якими у Володимира Миколайовича зав’язувалися приятельські стосунки і співпраця на ниві дослідження українських пам’яток (з М. І. Петровим, П. Г. Житецьким, М. Ф. Біляшівським), з питань публікації праць в українських виданнях та участі в роботі Історичного товариства Нестора-літописця (з М. П. Дашкевичем, М. В. Довнар-Запольським, А. М. Лободою, В. П. Науменком, Т. Д. Флоринським).

Слід зазначити, що В. М. Перетц мав велику потребу у спілкуванні та співпраці з українськими вченими, цікавився їхніми публікаціями та, взагалі, українським науковим життям. Із Санкт-Петербурга він листувався з київськими науковцями, надсилав їм свої праці, завжди з нетерпінням чекаючи звісток від київських колег [1310]. Вчений з інтересом стежив за публікаціями «Київської старини» та «починав нудьгувати», коли редакція часопису барилася з надсиланням чергового номеру [57, арк. 2 зв.–3]. Так, у листі до П. Г. Житецького від 12 грудня 1900 р. він зауважив: «З прикрістю дізнався, що М. П. Дашкевич і В. П. Науменко хворі. Ймовірно, з цієї причини від першого я не маю відповіді, а від другого – № 12 “Київської старини”, в числі читачів якої перебуваю вже дуже давно... Вона мене

частково пов'язує з Києвом» [57, арк. 3]. Довідавшись про смерть українського письменника та лексикографа О. Я. Кониського, Володимир Миколайович наголосив, що це є «важкою втратою» для української літератури [56, арк. 2 зв.].

В 1897 р. «Київська старина» опублікувала лист В. М. Перетца до редакції журналу, в якому вчений повідомляв про свою зацікавленість історією народного лялькового театру і просив читачів допомогти зібрати матеріал для дослідження про його розвиток. В опублікованому листі наводилася підготовлена В. М. Перетцем анкета, відповіді на питання якої дали б можливість скласти уявлення про історію та тогочасний стан лялькового театру в певній місцевості [732].

Цей лист до редакції журналу «Київська старина», а також аналогічні звернення вченого до інших часописів, поклали початок листуванню та співпраці між В. М. Перетцем і українським мистецтвознавцем, археологом й етнографом М. Ф. Біляшівським, який вирішив відгукнутися на прохання молодого дослідника. 24 жовтня 1898 р. М. Ф. Біляшівський надіслав з Києва до Санкт-Петербурга листа, у якому наголосив, що дізнався з публікацій про «програму» В. М. Перетца зі збирання матеріалів про народний ляльковий театр, й кілька її примірників попросив надіслати до бібліотеки керованого ним «Городоцького музею Волинської губ[ернії] барона Ф. Р. Штейнгеля» [243, арк. 4]. Варто зазначити, що Городоцький музей складався з кількох відділів, – географічного, антропологічного, археологічного, етнографічного, – та ще мав бібліотеку. У своєму листі М. Ф. Біляшівський також зазначив, що в музеї є матеріал з «предмету», який цікавить В. М. Перетца, та надав свою зворотну адресу: Київ, Політехнічний інститут, бібліотекару Миколі Федотовичу Біляшівському [243, арк. 4].

Про те, що В. М. Перетц відповів на лист М. Ф. Біляшівського дізнаємося з листа останнього від 9 січня 1899 р. [243, арк. 24]. Отримавши підтвердження від Володимира Миколайовича, що його цікавлять матеріали, які зберігаються в Городоцькому музеї, М. Ф. Біляшівський разом з листом надіслав до Санкт-Петербурга звіт Городоцького музею за перший рік діяльності, в якому містилися відомості про ляльковий театр [243, арк. 24–25; 1001]. Зазначимо, що копія листа М. Ф. Біляшівського до В. М. Перетца від 9 січня 1899 р., що зберігається в ІР НБУВ, має суттєві пошкодження, які не дають можливість прочитати більшу частину його тексту. Але зрозуміло, що М. Ф. Біляшівський у листі інформував Володимира Миколайовича про те, що музей придбав цілий вертеп, і надавав його опис, який знаходимо й у звіті Городоцького музею за перший рік діяльності: «ящик з

лубка, шир[ина] 45 см, вис[ота] 55 см; одна з сторін скриньки була з проолісного паперу. В середині скриньки на стержні кріпилися три обручі, а на них вміщувалися грубо вирізані з картону фігурки тварин, людей, сцени з полювання і т. ін.; всередині обручів вставлялася свічка; обручі на стрижні через привід вертілися і на папері з'являлися силуети вирваних фігурок» [1001, с. 31–32]. В експозиції музею також було представлено атрибутику та бутафорію для розігрування народного «живого» вертепу «Цар Ірод» [1118, с. 54–55].

У листі від 9 січня 1899 р. М. Ф. Біляшівський зазначив, що він написав листа й до Городоцького музею з проханням надіслати В. М. Перетцу матеріал, який стосується вертепу, напевне, тексти вертепних творів і ноти до них. М. Ф. Біляшівський також порадив В. М. Перетцу звернутися до полковника і вченого-етнографа В. О. Мошкова, який мешкав у Варшаві [243, арк. 24–25], але, на прохання барона Ф. Р. Штейнгеля, опікувався етнографічним відділом Городоцького музею. Саме В. О. Мошков купив у м. Славуті у вертепника О. Августиновича для музею вертеп, про який йшлося вище, – двоярусну дерев'яну скриньку у вигляді будинку з мезоніном і комплектом ляльок [1118, с. 54]. Не має сумніву, що надана М. Ф. Біляшівським і співробітниками Городоцького музею інформація про ляльковий театр стала в пригоді В. М. Перетцу, який перший з вітчизняних істориків театру звернув увагу на матеріальний бік вистав, зокрема, проаналізував роботу ляльок і вертепної коробки.

У 1897 р. розпочалися листування та співпраця В. М. Перетца з істориком української літератури й науки, етнографом і мистецтвознавцем М. І. Петровим. Хронологічно першим є лист від 27 липня 1897 р., який було надіслано до Києва із Санкт-Петербурга, адже наприкінці цього листа Володимир Миколайович вказав зворотню адресу: Санкт-Петербург, Єкатерингофський проспект, б. 59, кв. 19 [93]. Хоча, з інших листів знаємо, що в червні-липні того ж 1897 р. В. М. Перетц сам був у Києві, але проїздом [99, арк. 1 зв.]. І все ж тоді йому вдалося відвідати М. І. Петрова в Боярці [107, арк. 1], де знаходилася дача Миколи Івановича, на якій останній, зазвичай, мешкав улітку. Це, напевно, була перша особиста зустріч учених, котра стала початком їхньої багаторічної наукової співпраці та дружби.

Досліджуючи українську віршову поезію XVI–XVIII ст. та українську драматичну літературу XVII–XVIII ст., В. М. Перетц багато працював з рукописними колекціями у Санкт-Петербурзі і Москві, а з кінця 1890-х рр. розпочав вивчати київські рукописні зібрання. Природньо, що наукові інтереси спонукали молодого дослідника до знайомства з українськими

вченими-філологами, зокрема професором Київської духовної академії М. І. Петровим, який очолював Церковно-археологічний музей при КДА, де містилося одне з найбільших на той час зібрань писемних і мистецьких пам'яток, значна частина яких мала українське походження. Згідно «Показника Церковно-археологічного музею при Київській духовній академії», який був складений М. І. Петровим, станом на червень 1897 р. у музеї зберігалося 24 893 пам'яток духовної та матеріальної культури.

У листі від 27 липня 1897 р. В. М. Перетц звернувся до М. І. Петрова з проханням посприяти у дослідженні рукописів, що містилися в Церковно-археологічному музеї КДА. Зокрема, його цікавили «Сказання про письменна» чорноризця Храбра та декілька апокрифів із рукописного збірника XVII ст., що у складеному М. І. Петровим «Опису рукописних зібрань, що знаходяться в м. Києві» значився за № 526. Оскільки В. М. Перетц перебував у Санкт-Петербурзі, він просив М. І. Петрова дозволити зробити копії необхідних йому рукописів Н. І. Арабажиній, яку вчений відрекомендував як свою наречену та «найкращу помічницю», яка добре знала палеографію і могла опрацювати тексти, написані напівустановою [93].

Приїхавши до Києва влітку наступного року, В. М. Перетц продовжив дослідження фондів Церковно-археологічного музею КДА. Від професора кафедри російської мови та словесності Університету св. Володимира в Києві П. В. Владимірова йому стало відомо, що до бібліотеки Церковно-археологічного музею КДА надійшла збірка поезій чернігівського архієпископа Л. Барановича «Księga śmierci». Оскільки В. М. Перетц активно досліджував творчість Л. Барановича, він мав намір «поглянути на цю книгу» та її описати. 22 червня 1898 р., перебуваючи в приміщенні Церковно-археологічного музею, Володимир Миколайович написав листа М. І. Петрову, у якому просив повідомити, де у музеї відклалася збірка поезій Л. Барановича, та висловив сподівання на дозвіл її описати [106]. Проте, що М. І. Петров відгукнувся на прохання Володимира Миколайовича і останньому вдалося дослідити збірку «Księga śmierci», свідчить праця В. М. Перетца «Filar Wiary» и «Księga śmierci» архієпископа Лазаря Барановича», яку в 1898 р. було надруковано в Києві [734]. Слід додати, що «Filar Wiary» є збірка віршів Л. Барановича, яку В. М. Перетцу вдалося випадково придбати на одному з ринків Санкт-Петербурга в 1896 р., про що він інформував науковців публікацією в «Київській старині» [733].

У листі від 8 листопада 1898 р., надісланому із Санкт-Петербурга, В. М. Перетц повідомляв М. І. Петрову, що він повернувся до дослідження питань походження та долі російської шкільної драми. Володимир Микола-

йович попросив київського колегу надіслати йому повний текст вертепного дійства (описаного Г. П. Галаганом), який вчені обговорювали під час зустрічі в Боярці влітку 1897 р. Частково текст цього вертепу Микола Іванович опублікував на сторінках «Київської старини» у статті «Старовинний південно-руський театр і зокрема вертеп» (1882) [107]. Із листа Володимира Миколайовича М. І. Петрову від 10 лютого 1899 р. дізнаємося, що цей текст вертепу, а можливо й інші матеріали були В. М. Перетцу надіслані. Подякувавши за надану можливість працювати з київськими матеріалами, Володимир Миколайович зі свого боку надіслав М. І. Петрову одну зі своїх праць, яка, як він наголосив, «побачила світ у прекрасному Києві» [108, арк. 1] (тут, напевне, йдеться про працю В. М. Перетца «Filar Wiaryu» і «Księga śmierci» архієпископа Лазаря Барановича)).

У листі від 10 лютого 1899 р. В. М. Перетц також згадав про те, що раніше він писав М. І. Петрову про деякі свої думки, які в нього виникли під час дослідження вертепного тексту, надісланого Миколою Івановичем, та під час порівняння цього тексту з польською літературою XVI–XVII ст. (цей лист В. М. Перетца з порівняльним аналізом української та польської драматичної літератури XVI–XVII ст., на жаль, не зберігся). В. М. Перетц повідомив М. І. Петрова й про те, що його колекція збагатилася ще двома, надісланими вже з Волинського музею, вертепними текстами, які суттєво відрізнялися від текстів, описаних Г. П. Галаганом і М. А. Маркевичем, що відкривало вченому перспективи подальших досліджень [108]. Розповідаючи у листі про свою наукову діяльність, В. М. Перетц зазначив, що віддав до друку серію українських віршів у записах XVI–XVIII ст. [108, арк. 1 зв.] (працю В. М. Перетца «Малоруські вірші і пісні в записах XVI–XVIII вв.» було опубліковано в 1899 р. у «Відомостях Відділення російської мови і словесності Академії наук»).

Як видно з листа, В. М. Перетц тоді зацікавився рукописом «Правило увещательное пияницям», що зберігався в Церковно-археологічному музеї КДА. Про цей рукопис В. М. Перетц дізнався з покажчиків, складених М. І. Петровим. Володимир Миколайович попросив директора музею надіслати копію твору [108, арк. 1 зв.], який згодом використав під час роботи над статтею «Із старинної сатиричної літератури про пиятство і пияницях» (1911). Цікаво, що «Правило увещательное пияницям» пізніше привертало увагу й інших дослідників – учнів і послідовників В. М. Перетца. Так, у 1928 р. вийшла друком праця «До історії пародії на Україні в XVIII віці – «Служба пиворізам» 1740 р.» В. П. Адріанової-Перетц, яка проаналізувала списки пам'яток «Правило увещательное пияницям» або «Служба пиворі-

зам» і Синаксар «на пам'ять пиворізам», що містилися у фондах музею та відділу рукописів ВБУ, а також частково опублікувала їхні тексти. У 1960-х рр. Л. Є. Махновець, який працював над монографією «Сатира і гумор української прози XVI–XVIII ст.», вирішив оприлюднити повні тексти цих пам'яток, але після лихоліть Другої світової війни йому не вдалося віднайти їх у Києві. У 1963 р. він звернувся листом до В. П. Адріанової-Перетц з проханням надіслати точні копії текстів пам'яток, якщо вони збереглися в її архіві [33, арк. 1]. Варвара Павлівна надіслала Л. Є. Махновцю копії, які були зроблені для неї науковим співробітником відділу рукопису ВБУ М. В. Геппенером, а також копії текстів цих пам'яток із архіву В. М. Перетца, що дало можливість опублікувати повні тексти творів [569, арк. 1–1 зв.].

Досліджуючи київські рукописні зібрання влітку 1900 р., В. М. Перетц познайомився з П. Г. Житецьким, який з увагою поставився до праці молодого вченого. Про це дізнаємося з листа, який В. М. Перетц надіслав П. Г. Житецькому 26 вересня 1900 р., маючи намір налагодити з ним наукову співпрацю [55, арк. 1]. Однак на перший лист, надісланий Павлу Гнатовичу, В. М. Перетц відповіді не отримав. Як з'ясується з подальших листів, П. Г. Житецький доглядав тяжкохвору дружину. Проте В. М. Перетц, не відаючи про сімейні проблеми П. Г. Житецького, але «повний вражень» від особистої зустрічі з київським вченим й будучи переконаним у «доброму ставленні» до нього Павла Гнатовича, а також маючи непереборну потребу в обговоренні з більш досвідченим колегою своїх наукових досліджень, надіслав до Києва у грудні того ж року ще одного листа [56]. На цей лист П. Г. Житецький вже відповів, що й стало початком регулярного обміну листами між вченими.

З листів дізнаємося, що своїми попередниками та вчителями на ниві дослідження питань історії української поезії та драми В. М. Перетц вважав П. Г. Житецького та М. І. Петрова. Вчений неодноразово наголошував, що у своїй науковій діяльності «йде по стопах» українських філологів: П. Г. Житецького і М. І. Петрова [55, арк. 1–1 зв.; 57, арк. 1–2]. А у листі від 6 березня 1902 р. В. М. Перетц констатував, що саме їм «багато чим зобов'язаний» в науці [63, арк. 1 зв.]. У наступному листі до П. Г. Житецького Володимир Миколайович зазначив: «Дякую ще раз за заохочення та підтримку в моїх працях. Ви знаєте, що на тому полі, де я працюю, крім старших моїх попередників зараз майже нікого нема» [64, арк. 1].

У листі від 26 вересня 1900 р. В. М. Перетц повідомляв, що вислав П. Г. Житецькому свою книгу, яка була присвячена «питанням історії

малоросійської поезії та долі її у великоросійському середовищі» [55, арк. 1]. Напевне, тут йдеться про працю В. М. Перетца «Історико-літературні дослідження і матеріали. Т. 1. Із історії російської пісні», де розглядаються питання розвитку української та російської віршової й пісенної поезії у XVI–XVII ст. та їхні історичні зв'язки. Це була магістерська дисертація В. М. Перетца, яка побачила світ у Санкт-Петербурзі в 1900 р. Надсилаючи працю на розсуд П. Г. Житецького, молодий дослідник очікував на об'єктивну її оцінку. У листі до Павла Гнатовича він зауважив: «Ви більше чим хто інший можете бути суддею, оскільки вона (книга В. М. Перетца – А. Ш.) являє собою корисне і не небезкорисне явище в області іст[орії] літературної» [55, арк. 1]. Водночас, щоб упередити критичні зауваження з боку П. Г. Житецького, Володимир Миколайович звернув увагу на те, що у своїй праці свідомо обійшов питання, які раніше досліджувалися як самим Павлом Гнатовичем, так і М. І. Петровим [55, арк. 1–1 зв.].

Тут же В. М. Перетц «по секрету» повідомив П. Г. Житецького, що книгу «Історико-літературні дослідження і матеріали. Т. 1. Із історії російської пісні» Санкт-Петербурзькою АН висунуто на Макаріївську премію, і в академії постало питання про призначення рецензента праці. На думку Володимира Миколайовича, з цим питанням найімовірніше звернуться до П. Г. Житецького, адже, як писав молодий вчений Павлу Гнатовичу: «Знавців немає, крім Вас, та мабуть Франка. Якщо Вам запропонують – не відмовляйтеся дати відгук: він підбадьорить мене до продовження роботи і вкаже, м[оже] б[ути], на багато з того, що я випустив з виду, входячи в неозоре море віршів» [55, арк. 2 зв.].

Щодо І. Я. Франка, то в листах В. М. Перетца до П. Г. Житецького знаходимо відомості, які проливають світло на деякі особливості наукових стосунків між українським письменником, який, будучи доктором філософії, очолював філологічну секцію НТШ у Львові, і В. М. Перетцем, що розпочав активно досліджувати історію та взаємозв'язок української, російської й польської поезії.

Наукова творчість В. М. Перетца не пройшла повз увагу І. Я. Франка, який в «Записках Наукового товариства імені Шевченка» опублікував низку рецензій на праці Володимира Миколайовича. Зокрема, в шостій книзі «Записок НТШ» за 1900 р. побачила світ рецензія І. Я. Франка на дослідження В. М. Перетца «Малоруські вірші та пісні в записках XVI–XVIII ст.». У цій же книжці було вміщено й рецензію письменника на працю П. Г. Житецького «Енеїда І. П. Котляревського в найдавніших списках її». Наведемо уривок з рецензії І. Я. Франка на розвідку В. М. Перетца, який цікавий ще й тим, що в

ньому критик, відзначаючи сильні та слабкі сторони праці молодого автора, порівнював її з розвідкою П. Г. Житецького: «Обік розібраної вище праці д. Житецького визначається праця д. Перетца багатством нового матеріалу і гарним обробленням деяких частин. На жаль, цілість цієї праці досить хаотична. Не бачимо в ній ніякого плану, ніякого обмеження терену, ніякої поставленої і так чи сяк осягненої мети. Автор не дбав ані про визискання всього звісного досі матеріалу, ані про його систематичне впорядкування, ані про якусь загальну характеристику. Обсяг його знання якийсь незаокруглений; бо коли загалом йому не можна відмовити ані ясності, ані широти погляду, то декуди він спотикається на дрібниціях» [1288, с. 41]. Деякою мірою, ці помилки В. М. Перетца у «дрібниціях», на погляд рецензента, були викликані слабким знанням дослідником української мови [1288, с. 41].

Надто сувору критику одного з очільників НТШ В. М. Перетц сприйняв як необґрунтовану. Надіславши свою книгу до Києва, Володимир Миколайович просив П. Г. Житецького не судити строго за можливі огріхи, як це зробив І. Я. Франко в «Записках НТШ», оцінюючи його дослідження про українські вірші. Особливо неприємно В. М. Перетца вразило звинувачення у незнанні української мови. Про це він написав у листі П. Г. Житецькому, з деякою образою зауваживши: «Невже не бачивши рукописів можна, як це робить Франко, так сміливо критикувати... Франко звинувачує мене, що я не знаю “української мови”, – і далі Володимир Миколайович робить несподіваний висновок, – імовірно тому, що я не пишу в галицьких виданнях» [55, арк. 1–2].

У листі від 2 грудня 1900 р. В. М. Перетц інформував П. Г. Житецького, що віднайшов «чудовий збірник датований 1713 р. і складений о. єзуїтом Гінтовтом», у якому були «пісні релігійні та світські польською і малоросійською мовами й при цьому – з нотами!» [56, арк. 1–1 зв.]. Тут йдеться про збірник Л. Гінтовта і Д. Рудницького, який нині датується 1702–1716 рр. і містить як твори Д. Рудницького, так і популярні тоді в Речі Посполитій вірші-пісні, переважно, з нотами. З 92 текстів, записаних у збірнику, 19 були україномовними. Зрозумівши, що віднайшов невідомий науковому світу нотний збірник світських пісень початку XVIII ст., В. М. Перетц вирішив його опублікувати. При цьому, держачи в умі критичний відгук І. Я. Франка на здійснену ним публікацію українських віршів, В. М. Перетц запитував П. Г. Житецького: «Невже у Франка підніметься рука на мене за таке відкриття тільки тому, що я не малорос, а просто людина без націон[альної] прикмети?» [56, арк. 1 зв.]. Опису збірника Л. Гінтовта й Д. Рудницького була присвячена праця В. М. Перетца «Замітки і

матеріали з історії пісні в Росії», що вийшла друком у 1901 р. у «Відомостях Відділення російської мови і словесності Академії наук». Ця публікація цінна ще й тим, що сам рукопис, який з іншими матеріалами колекції бібліотеки Залуських згодом було передано до Варшавської національної бібліотеки, згорів під час Варшавського повстання 1944 р.

Зі свого боку В. М. Перетц уважно стежив за науковою діяльністю І. Я. Франка. У листі до П. Г. Житецького від 23 грудня 1902 р. він висловив захоплення тим, що І. Я. Франко опублікував українські вірші початку XVII ст., наголосивши: «Якщо й далі так піде, то ми скоро будемо мати у своєму розпорядженні для початкової історії малоросійської поезії солідний запас даних» [71, арк. 2]. А 10 січня 1903 р. В. М. Перетц надіслав І. Я. Франку листа з пропозицією обмінюватися власними науковими працями. Між В. М. Перетцем і І. Я. Франком також налагодилися листування та наукова співпраця.

Повернемося ж до наукової співпраці між В. М. Перетцем і П. Г. Житецьким. Надіславши Павлу Гнатовичу книгу «Історико-літературні дослідження і матеріали. Т. 1. Із історії російської пісні», яку було висунуто на Макаріївську премію, В. М. Перетц висловив побажання, щоб поважний київський філолог став рецензентом його праці. Свою позицію молодий вчений обґрунтував у листі П. Г. Житецькому від 12 грудня 1900 р., зокрема, він зазначив: «Представивши свою працю на здобуття премії, [я] виявив бажання мати Вас її рецензентом... Кого ж я міг назвати іншого? Тільки у Вас я знайшов відгук на ті зацікавлення, які остаточно заволоділи мною» [57, арк. 1]. І далі Володимир Миколайович зауважив: «Як і всі люди я егоїст і бажаю вислухати від Вас краще строгий вирок, аніж от Жданова схвальний, але малоавторитетний» [57, арк. 1 зв.]. Отже, В. М. Перетц високо оцінював фаховий рівень П. Г. Житецького, вважаючи його думку важливішою за оцінку багатьох інших вчених, зокрема, такого відомого російського літературознавця та фольклориста, академіка Санкт-Петербурзької АН І. М. Жданова, який не без успіхів досліджував давню російську літературу у взаємозв'язку з іншими літературами, й, між іншим, був учителем російської мови і літератури у Миколи II та інших членів імператорської родини.

Відгукнувшись на прохання молодого філолога, П. Г. Житецький надіслав до Санкт-Петербурзької АН позитивну рецензію на працю В. М. Перетца, якого у 1901 р. було нагороджено половинною Макаріївською премією. У листі від 6 грудня 1901 р. автор книги висловив П. Г. Житецькому «глибоку вдячність за відгук, що послужив підставою» для нагородження його академічною премією [57, арк. 1].

Варто зазначити, як і передбачав В. М. Перетц, рецензія П. Г. Житецького була ґрунтовною та об'єктивною й містила чимало критичних зауважень. Після її публікації Володимир Миколайович щиро подякував своєму навчителю за увагу до своєї праці. Зокрема, у листі від 8 квітня 1903 р. він зазначив: «Прочитав Ваш відгук у збірнику рецензій з присудження Макара [їївської] премії. Ну, і пошарпали ж Ви мене. Але цього прочухана я виніс стоїчно, пам'ятаючи біблейське: “Навчи мудрого – і полюблять тя, навчи нерозумного – і зненавидять тя”. Вважаючи за краще бути серед – якщо не мудрих, то хоча б хоч трошки не дурних – я, все ж таки, маю намір зробити Вам колись декілька заперечень. Бог дасть восени побачимося – і тоді я спробую перед Вами захиститися, не перед публікою, а саме перед Вами. Тепер же можу сказати – не у комплімент, бо нагороду вже присуджено, видано і витрачено (уви!) – а по совісті, що у нас ніхто такого розбору, окрім Вас, написати не зміг би. І як би не була строга така рецензія – вже самі її розміри говорять про ту увагу, яку Ви знайшли можливим приділити мені. Дякую Вам від всієї душі» [74, арк. 1 зв.–2].

Перша особиста зустріч В. М. Перетца із П. Г. Житецьким відбулася невдовзі після написання останнім рецензії на працю Володимира Миколайовича. У своїх мемуарах В. М. Перетц так згадував про неї: «Будучи в Києві проїздом із Криму в серпні цього ж року (1901 р. – А. III.), я вважав доречним зайти до [П. Г.] Житецького і подякувати йому за серйозний відгук про мою книгу... Коли я пояснив причину, що привела мене до нього, [він] сказав радісно і здивовано: “От не очікував. Після моєї критики – мені дякують. Ви напевне не українець. У нас я нажив би за критичну статтю ворога до кінця життя”... Зав'язалася розмова, під час якої я, і раніше добре знайомий з працями [П. Г.] Житецького, оцінив його різнобічну і глибоку начитаність і своєрідність думки. Ця розмова заклала основу моїм добрим відносинам із [П. Г.] Житецьким, що перейшли в справжню дружбу» [950, с. 464].

У листах В. М. Перетц регулярно інформував П. Г. Житецького про свої наукові знахідки та творчі плани. Так, у листі від 12 грудня 1900 р. він повідомив, що «зайнявся давнім театром», адже у нього «знайшовся цікавий польський матеріал – “Рождественська драма” XVII ст.», яка була подібна до давніх українських п'єс. Вивчення віднайденого матеріалу, на думку вченого, давало змогу поглибити знання з україно-польських літературних взаємин. Крім того, у В. М. Перетца виникла ідея простежити паралелі в українсько-польських інтермедіях і російських народних заспівах з Архангельської губернії. Цих питань, як зазначив дослідник, на той час

ще «ніхто не торкався, як і взагалі польських рукописів», за виключенням кількох спроб польського філолога та історика культури О. Брюкнера [57, арк. 2–2 зв.]. «Шкода, – наголосив вчений, – що у нас ніхто цим не займається!» [57, арк. 2 зв.].

В. М. Перетца засмучувало, що українці, на відміну, скажімо, від поляків, мало цікавилися національною літературою та культурою, а це наводило на думку про недостатню розвиненість у них національної свідомості. Обґрунтовуючи свою думку, Володимир Миколайович у листі до П. Г. Житецького навів приклад із власної педагогічної діяльності: «Уявіть, який нікчемний інтерес до малор[осійської] літерат[ури]: у мене – не приховую від Вас – було в цьому півріччі 2, а наприкінці – 1 слухач! І це в С[анкт]-П[етербурзі], у центрі, де студ[ентів]-малоросів чимало... Але мені здавалося, що студенти мали б цікавитися цим: адже поляки – слухають... Допустимо, слухають “задня політики” – але все-таки чомусь та навчаються, а, головне, мають націон[альну] самосвідомість» [57, арк. 2 зв.–3].

Сам В. М. Перетц не упушав слушної нагоди для популяризації української літератури та культури. Зокрема, в газеті «Північний кур'єр», яка щодобово виходила в Санкт-Петербурзі під редакцією К. І. Арабажина, Володимир Миколайович у 1900 р. розпочав публікацію своїх «Нарисів з історії малоросійської літератури». До речі, про часопис «Північний кур'єр» є згадка в листі О. І. Соболевського до Т. Д. Флоринського, в якому видання охарактеризовано як «українофільську газету» [667, арк. 14]. Але вже 22 грудня 1900 р. газету було закрито і В. М. Перетцу не вдалося опублікувати цю працю в повному обсязі.

У листі від 14 квітня 1901 р. В. М. Перетц повідомив П. Г. Житецького ще про одну свою «цінну знахідку». Вчений відшукав збірник кінця XVII ст., що складався з близько 40 українських пісень, з яких більше половини були народними. «Радості моїй не було меж», – захоплено писав дослідник Павлу Гнатовичу [59, арк. 2 зв.]. В. М. Перетц мав намір опублікувати збірник давніх українських віршів, до якого він планував включити і «Ламент», що був надрукований в Острозі у XVII ст. і який раніше досліджував П. Г. Житецький. «До речі, – писав Володимир Миколайович київському філологу, – і в літературній історії української мови і в думках про ліричні думи Ви згадуєте про цікаву пам'ятку та наводите з неї витяги – це “Ламент” 1636 р... було б дуже корисно для мене, – (я великий егоїст), якби Ви повністю опублікували її, а не у витягах. Добре було б, якби Ви дозволили мені зробити копію і з описом рукопис вмістити у “Літературному віснику”» [58, арк. 2 зв.]. П. Г. Житецький дослухався до прохань колеги і

незабаром опублікував «Ламент» в «Записках НТШ», що викликало схвалення з боку В. М. Перетца [74, арк. 1].

Деякі слова варто сказати про «Літературний вісник» і про співпрацю з цим журналом українських учених. У листі від 29 грудня 1900 р. В. М. Перетц інформував П. Г. Житецького, що у Санкт-Петербурзі затіяно видання історико-літературного та бібліографічного журналу «Літературний вісник», одним із редактором якого став А. Я. Лященко [58, арк. 2]. Володимир Миколайович запропонував П. Г. Житецькому взяти участь у новоствореному журналі або публікацією листування з якимось громадським діячем, або статтею [58, арк. 2 зв.]. Сам В. М. Перетц досить активно співпрацював з «Літературним вісником», опублікувавши в ньому протягом 1901–1902 рр. 7 статей і 19 рецензій. Серед них були й розвідки на українську тематику: стаття «Нарис бібліотеки Києво-Софійського собору» та декілька рецензій, наприклад, на працю Б. Д. Грінченка «Література українського фольклору. 1777–1900. Чернігів, 1901» та ін. [1024, с. 237–239].

Про роботу В. М. Перетца над розвідкою «Нарис бібліотеки Києво-Софійського собору» можна дізнатися з його листів до М. І. Петрова, які були написані під час перебування вченого в Києві влітку 1901 р.: 20 і 27 червня. У них Володимир Миколайович повідомляв М. І. Петрова, що приїхав до Києва 15 червня з метою дослідити рукописи з віршами, апокрифами та легендами у бібліотеці Києво-Софійського собору. Оскільки вчений планував залишитися в Києві до 15 серпня, він також мав намір вивчити бібліотеку Київської духовної семінарії та здійснити поїздку до монастиря Переяслава, де, за сподіванням дослідника, зберігалися рукописні пам'ятки. Планував В. М. Перетц й «порушити літній відпочинок» М. І. Петрова в Боярці. У листах Володимир Миколайович зазначив, що йому відомо про складений М. І. Петровим опис рукописів бібліотеки Києво-Софійського собору, яким учений висловив бажання, якщо автор покажчика не заперечував, скористатися під час своєї роботи у Києві [109, арк. 1–2; 110, арк. 1]. Результатом київських досліджень В. М. Перетца й стала праця «Нарис бібліотеки Києво-Софійського собору», яку в 1901 р. надрукував «Літературний вісник».

У листі ж із Санкт-Петербурга від 10 жовтня 1901 р. В. М. Перетц написав М. І. Петрову, що про підготовлений Миколою Івановичем опис рукописів бібліотеки Києво-Софійського собору він розповів редактору «Відомостей Відділення російської мови і словесності Академії наук», академіку Санкт-Петербурзької АН О. М. Пипіну, який, зацікавившись

працею київського вченого, висловив намір посприяти її публікації як видання Академії наук. В. М. Перетц сподівався, що це повідомлення стане в пригоді М. І. Петрову, якому він, крім того, запропонував публікувати інформацію про свої праці в бібліографічному та історико-літературному журналі «Літературний вісник» [94, арк. 1–2]. Цього разу М. І. Петров не скористався пропозиціями В. М. Перетца, надрукувавши у 1901 р. скорочений варіант свого дослідження в «Читаннях в Історичному товаристві Нестора літописця» – «Короткий огляд рукописів Києво-Софійської бібліотеки». А в 1904 р. праця М. І. Петрова «Опис рукописних зібрань, що знаходяться в м. Києві. Бібліотека Києво-Софійського собору», вже у повному обсязі, побачила світ як видання Московського університету.

Друкувати праці у «Відомостях Відділення російської мови і словесності Академії наук» В. М. Перетц радив і П. Г. Житецькому, адже публікація в журналі давала гарну можливість ознайомити наукове співтовариство зі своїми дослідженнями, та, крім того, співпраця з цим виданням була корисною у матеріальному плані. Зокрема, у листі від 6 жовтня 1901 р. В. М. Перетц писав П. Г. Житецькому, що «гонорар у “Відомостях” – 2 рубля за сторінку статей і 3 рубля – за сторінку рецензій, [а також] дають, зазвичай, 100 відбитків, крім гонорару, gratis (безкоштовно – А. Ш.)» [60, арк. 2]. І далі В. М. Перетц зазначив: «Зважаючи на те, що “Записки Товариства імені Шевченка” не платять нічого – було б корисно і приємно подати щось до “Відомостей”, редактором котрих є Олександр Миколайович Пипін (по часті статей) і Олексій Олександрович Шахматов (по часті рецензій)».

В листі від 5 жовтня 1902 р. йдеться про чергову знахідку В. М. Перетца, що спонукала його звернутися до П. Г. Житецького: «Задумав писати Вам... задля того, щоб поділитися з Вами почуттями ще від однієї знахідки: виписав я із Вільно рукоп[исний] збірничок, за описом “Богогласник XVIII ст.”. Думаю – кінця XVII ст.; особливо давня його латинська частина, кирилична – новіша. Кирилицею зазвичай писали ц[ерковно]-сл[ов’янською] мов[ою]. Зате латинськими буквами – декілька малоросійських і дуже (на мій пог[ляд] для тієї епохи) гарно записаних ліричних пісень. Не народні вони – без сумніву, але важливі ці нові відомості, які вказують, що коло відомих авторів (Мазепа, Климентій та ін.) – стає все ширше» [70, арк. 1 зв.]. Дослідник планував опублікувати статтю про збірник у «Відомостях Відділення російської мови і словесності Академії наук». Крім того, у листі до Павла Гнатовича В. М. Перетц зазначив, що ним підготовлено до друку та передано до видання Санкт-Петербурзької АН ще низку розвідок

про українських поетів початку XVIII ст., зокрема Ф. Прокоповича, Климентія Зіновієва та ін. [70, арк. 2–2 зв.].

У 1902 р. В. М. Перетц видав третій том «Історико-літературних досліджень і матеріалів» – «Із історії розвитку російської поезії XVIII ст.». Цю працю, де розглядалися питання переходу від силабічного до тонічного віршотворення в українській та російській поезії XVIII ст., вчений захистив як докторську дисертацію. За неї В. М. Перетца було нагороджено малою Ломоносівською премією Санкт-Петербурзької АН. Важливою для вченого була оцінка його дослідження й київськими філологами. Разом з листом від 6 березня 1902 р. Володимир Миколайович надіслав П. Г. Житецькому примірник своєї книги, зауваживши, що це «новий натхненний плід» його праці, адже, як зазначив автор, без «захоплення ідеєю» важко було швидко опрацювати такий великий за обсягом матеріал [63, арк. 1]. В. М. Перетц наголосив на тому, що окремі глави його книги написані під впливом досліджень українських учених. Зокрема, в листі він зауважив: «Зверніть увагу... вони (глави книги – А. III.) написані, хоча не у Вашому дусі та стилі (я поганий стиліст і писання моє грубе і недбале), але багато чим я зобов'язаний все-таки – Вам і М. І. Петрову. Боюся, якщо не вгодив моїм віжиттям в область давньої малор[осійської] поезії» [63, арк. 1 зв.–2].

Книгу «Історико-літературні дослідження і матеріали. Із історії розвитку російської поезії XVIII ст.» В. М. Перетц зі словами щирої подяки за надану допомогу надіслав і М. І. Петрову, вважаючи його одним із своїх учителів. Зокрема, у листі від 7 березня 1902 р. В. М. Перетц зауважив: «Надсилаючи Вам, вельмишановний Миколо Івановичу, свою книгу, не можу не подякувати Вам особисто ще раз за Ваше люб'язне сприяння, надане мені не раз і особливо останнім літом під час занять у Києво-Соф[ійському] соборі, наданням мені Вашого опису. Мало того – з якого б боку я не доторкався до початкового періоду руської поезії – всюди зустрічався вже з Вашими працями, що підготували ґрунт для подальших робіт, що забезпечили і мені виконання моїх намірів. Не бажаю присвоювати того, що зроблено до мене і виражаючи Вам щиру вдячність як вірному і авторитетному вожатаю в нетрях старовинної літератури малоруської. Нехай моя книга, як і попередня, магістерська дисертація, будуть для Вас доказом, що не на кам'янистий ґрунт упало зерно Ваших думок, вміщених у цінних статтях і дослідженнях з історії малор[уської] старовини. І якщо Ви погодитеся з цим – це буде для мене великою нагородою» [95, арк. 1–1 зв.].

У листі В. М. Перетц висловив сподівання, що згодом й він стане в пригоді колезі, а поки що звернув увагу на те, що у надісланій книзі М. І. Пе-

тров може знайти інформацію, яка зацікавить його як історика Київської духовної академії. Невдовзі Володимир Миколайович отримав можливість допомогти М. І. Петрову в його дослідженнях. Із листа, що датований 4–5 травня 1902 р. відомо, що В. М. Перетц, за дорученням М. І. Петрова, працював в архіві Святійшого Синоду в Санкт-Петербурзі, де дослідив документи, які стосувалися історії Києво-Могилянської академії, вишукуючи, головним чином, відомості про навчання в академії Г. С. Сковороди. У листі наведено детальний звіт про результати проведеного дослідження [96], яким М. І. Петров, напевне, скористався при підготовці своєї праці «До біографії українського філософа Григорія Савича Сковороди» (1903).

По змозі, В. М. Перетц допомагав і П. Г. Житецькому в його наукових дослідженнях. За дорученням Павла Гнатовича, він розшукав у Санкт-Петербурзі видання різних років «Першого навчання отрокам» Ф. Прокоповича та дослідив наскільки вони різняться один від одного [61, арк. 1, 2–2 зв.; 62, арк. 1]. Надавав В. М. Перетц й консультації П. Г. Житецькому щодо творів Д. Ростовського [62, арк. 1].

Наукова діяльність В. М. Перетца з дослідження давнього українського письменства не залишилася не поміченою українським науковим співтовариством. 27 лютого 1900 р. його було обрано дійсним членом Історичного товариства Нестора-літописця в Києві [1005, с. 51]. Отримавши повідомлення про обрання, В. М. Перетц написав листа українському літературознавцю та історику й фольклористу, голові Історичного товариства Нестора-літописця М. П. Дашкевичу з висловом подяки, в якому, зокрема, зазначив: «Я отримав через Університет [св. Володимира] повідомлення про моє обрання членом Історичного товариства Нестора-літописця. Високо цінуючи і поважаючи діяльність Товариства на користь науки, я вважаю обрання це знаком великої уваги до скромних моїх праць з історії південно-західної літератури. Приношу мою щирю подяку і обіцянку в міру сил бути корисним для Товариства, що включив мене в число своїх членів» [496, арк. 1].

В листі В. М. Перетца до декана історико-філологічного факультету Університету св. Володимира в Києві Т. Д. Флоринського знаходимо відомості про роботу вченого над розвідкою «До історії Києво-Могилянської колегії (панегірики і вірші Б. Хмельницькому, І. Підкові та архієпископу Лазарю Барановичу)», що першою із досліджень Володимира Миколайовича була опублікована в «Читаннях в Історичному товаристві Нестора Літописця». Як член російської Археографічної комісії, В. М. Перетц мав можливість надрукувати свою працю в московському виданні цієї комісії. Проте він вирішив опублікувати статтю в органі Історичного товариств-

ва Нестора-літописця в Києві, тому й звернувся до Т. Д. Флоринського з проханням посприяти цій публікації. Зокрема, Володимир Миколайович писав: «Витягнув я з рукопису збір[ання П. П.] Вяземського деякий матеріал, а саме три надгробні промови Хмельницькому і Підкові і вірші на смерть Лазаря Барановича 1693 р. і хотів би їх надрукувати. Це можна було б зробити і в московських “Працях” Археографічної комісії – членом якої я перебуваю, – і в “Читаннях” тов[ариства] Нестора літописця. Оскільки для останніх ближче малоросійська старовина, прошу Вас передати кому потрібно про моє бажання надрукувати... матеріали в “Читаннях”» [115, арк. 1 зв.–2]. Публікація праці В. М. Перетца в «Читаннях в Історичному товаристві Нестора Літописця» стало початком співпраці вченого з київським науковим товариством.

Досліджуючи матеріали українознавчого змісту, В. М. Перетц підготував ще низку розвідок для Історичного товариства Нестора-літописця в Києві. На прохання М. П. Дашкевича, Володимир Миколайович надсилав до Товариства як філологічні, так і історичні праці на українську тематику [497, арк. 1]. Тільки в 1900–1901 рр. на сторінках «Читань в Історичному товаристві Нестора Літописця» були опубліковані такі праці В. М. Перетца, як: «До історії Києво-Могилянської колегії (панегірики і вірші Б. Хмельницькому, І. Підкові та архієпископу Лазарю Барановичу)» й «Бердичевський календар» (1900), «Записка митрополита Лаодикіського Парфенія про невільників» і «Спокушення в латинство дякона» (1901).

В. М. Перетц щиро бажав, щоб українську літературу та культуру досліджувало якомога більше українських вчених. Володимир Миколайович сам мріяв написати узагальнюючу працю з історії давньої української літератури і його прикро вражало, що українські дослідники недостатньо займалися історією письменства свого народу [71, арк. 2 зв.]. Про задачі, які ставив перед собою на науковій ниві, В. М. Перетц зголосився старшому товаришу й київському колезі П. Г. Житецькому, вірячи, що останній його зрозуміє. І дійсно, П. Г. Житецький щиро підтримав наміри Володимира Миколайовича. В листі до В. М. Перетца від 8 січня 1903 р. він зазначив: «Порадували Ви мене широкими перспектами праць Ваших з історії української поезії. Що стосується до ширих українців із київської молоді, що ухиляється від науки, то на захист її можу сказати, що це вівці без пастиря» [1231, с. 291].

Отже, П. Г. Житецький вважав, що для розвитку українознавчих досліджень в Києві не вистачало лідера, енергійного й талановитого організатора українського наукового життя. Можливо, знаючи Володимира Микола-

йовича як здібного та вольового й напористого дослідника, він думав і про те, що київському науковому середовищу не завадило б мати в своїх лавах такого вченого як В. М. Перетц. А поки що, на думку П. Г. Житецького, серед київської наукової еліти переважали сили, які не надто переймалися питаннями розвитку української науки. Розвиваючи тему про «пастиря» в українському науковому середовищі, П. Г. Житецький в листі до В. М. Перетца зауважив: «Не могу ж я вважати “пастирем добрим” Флоринського. Навпаки, це той пастир, який розганяє овець» [1231, с. 291].

У листах П. Г. Житецькому неодноразово В. М. Перетц звертав увагу й на те, що йому досить складно налагодити плідну співпрацю з київськими вченими. Так, у листі від 5 листопада 1902 р. він зазначив, що маючи низку підготовлених праць на українську тематику, не в змозі їх опублікувати в Києві, адже місцеві вчені просто не відповідають на його листи. «Запропонував би щось, – писав Володимир Миколайович П. Г. Житецькому, – в Тов[ариство] Нест[ора] літоп[исця] – але там народ гордий: мені [М. П.] Дашкев[ич] минулого року навіть не відповів на лист, який містив пропозицію матеріалу для “Читань [в Історичному товаристві Нестора-літописця]”, та й самого журналу не надсилають давно, хоча я і писав [І. М.] Каманіну. Що тут поробиш!» [71, арк. 2 зв.].

Прагнув В. М. Перетц і до співпраці з українськими вченими, які мешкали у Львові. Від К. І. Арабажина, який регулярно здійснював поїздки до Галиції, Володимиру Миколайовичу стало відомо, що за його науковою діяльністю уважно стежать львівські вчені, а деякі з них, зокрема, український етнограф, фольклорист, літературознавець та мистецтвознавець В. М. Гнатюк бажав би мати й книги петербурзького дослідника. З листів В. М. Перетца до В. М. Гнатюка відомо, що вчені налагодили обмін необхідною їм літературою, адже Володимир Миколайович мав великий інтерес до праць галицьких вчених [1316]. В. М. Перетцу була приємна звістка про обрання В. М. Гнатюка членом-кореспондентом Санкт-Петербурзької АН (1902), тим паче, що воно відбулося за активної участі О. І. Соболевського та О. О. Шахматова, шанованих Володимиром Миколайовичем учених [72, арк. 2 зв.]. Співпраця ж В. М. Перетца з В. М. Гнатюком виявилася довготривалою і завершилася лише зі смертю останнього.

Цікавими для В. М. Перетца також були праці І. Я. Франка, з яким його єднали спільні наукові інтереси та авторитет якого, як вченого, для молодого дослідника не підлягав ніякому сумніву. У листі до В. М. Гнатюка від 26 березня 1902 р., В. М. Перетц зазначив, що бажав би налагодити обмін літературою з І. Я. Франком, а також повідомив, що вже надсилав йому

свої праці та мав намір робити це і надалі [22, арк. 34–34 зв.]. У відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України в особовому фонді І. Я. Франка зберігається записка В. М. Перетца, яку останній написав на власній візитці та надіслав Івану Яковичу разом з третім томом своєї праці «Історико-літературні дослідження і матеріали» [678]. Ця записка є хронологічно першим документом із листування між В. М. Перетцем і І. Я. Франком. Лист же Володимира Миколайовича до В. М. Гнатюка від 26 березня 1902 р. свідчить про те, що В. М. Перетц надсилав І. Я. Франку свої книги і раніше.

У листі до секретаря НТШ В. М. Перетц вказав й список тих наукових праць І. Я. Франка, які йому було «дуже важно мати» для роботи над розвідками з історії давнього українського письменства. Цей перелік дає уявлення про коло наукових інтересів В. М. Перетца того часу, а також свідчить про те, що наукова творчість І. Я. Франка була гарно відома молодому вченому, який бажав би мати в своїй бібліотеці такі праці та твори Камєняра, як: «Іван Вишенський, його час і письменницька діяльність» (1892), «Апокрифи і легенди з українських рукописів. Т. II: Апокрифи новозавітні: А. Апокрифічні євангелі» (1899), «Іван Вишенський» (1900), «Слово про Лазарева воскресені. Староруська поема на апокрифічні теми» (1900), «Карпато-руське письменство XVII–XVIII вв.» (1900) [22, арк. 34–34 зв.].

Серйозно досліджуючи історію давньої української літератури, В. М. Перетц мріяв переїхати в Україну, а саме до Києва та працювати в Університеті св. Володимира. Захистивши докторську дисертацію, він сподівався отримати посаду професора російської мови і словесності в місті на Дніпрі. Київські науковці рішуче підтримали наміри молодого талановитого вченого. Так, П. Г. Житецький першим повідомив В. М. Перетца про конкурс на посаду професора російської мови і словесності, що був об'явлений в Університеті св. Володимира після смерті П. В. Владимірова [67, арк. 1], перемога в якому практично відкривала Володимиру Миколайовичу шлях в Україну.

Отже, аналіз епістолярних документів дає підстави стверджувати про значний вплив українських вчених на формування наукових зацікавлень В. М. Перетца, виникненню у нього інтересу до історії давньої української літератури та взагалі до історії України й українознавчих проблем. Становленню зацікавлення В. М. Перетца питаннями україніки сприяла його співпраця протягом 1890-х рр. та межі XIX і XX ст. з такими українськими вченими як К. І. Арабажин, В. М. Гнатюк, П. Г. Житецький, А. Я. Лященко, М. І. Петров та І. Я. Франко, які замітили та підтримали перші кроки

молодого дослідника на ниві дослідження історії давньої української літератури, надали йому допомогу щодо вивчення рукописних пам'яток у музеях, бібліотеках і архівах Києва й Санкт-Петербурга та ввели до кола української наукової еліти.

2.2. На шляху до Університету святого Володимира в Києві

Розпочавши наприкінці 1890-х рр. систематичні дослідження пам'яток давньої української літератури в книгозбірнях, музеях і архівах Києва, В. М. Перетц майже щоліта приїздив до міста на Дніпрі. Під час перебування в Києві розширювалося коло його знайомих серед української науково-педагогічної та культурної еліти. Спільні наукові інтереси сприяли налагодженню листування та обміну працями між В. М. Перетцем і українськими вченими. Для київських науковців ставало очевидним, що появився молодий енергійний та амбітний вчений-філолог, якого цікавили українознавчі проблеми, передусім на полі історії давньої української літератури. Постає В. М. Перетца викликала симпатію й серед професорів та керівництва історико-філологічного факультету Університету св. Володимира в Києві.

З листа ж В. М. Перетца до декана історико-філологічного факультету Університету св. Володимира Т. Д. Флоринського від 13 жовтня 1899 р. можна дізнатися, що останній вперше запропонував Володимирі Миколайовичу переїхати до Києва в 1897 р., але тоді він не відгукнувся на зроблену йому пропозицію [115, арк. 1 зв.]. Імовірно, відмова декану Т. Д. Флоринському була обумовлена тим, що від 1896 р. В. М. Перетц, як приват-доцент, читав лекції в Санкт-Петербурзькому університеті, де він планував у недалекому майбутньому обійняти й посаду професора.

При нагоді зазначимо, що протягом 1890-х рр. В. М. Перетц отримав солідний педагогічний досвід, викладаючи як в середніх, так і вищих навчальних закладах Санкт-Петербурга. Ще будучи студентом старших курсів Санкт-Петербурзького університету, Володимир Миколайович проводив заняття в приватному підготовчому училищі капітана Кошкарьова. Закінчивши університет, В. М. Перетц викладав у Санкт-Петербурзькій гімназії Чоловіколюбивого товариства (1893–1895), яку свого часу закінчив сам, а також у хлоп'ячій та дівочій школах при римо-католицькій церкві св. Катерини (1895–1896), Першому кадетському корпусі (1896–1898), Павловському військовому училищі (з 1998), читав лекції

в Санкт-Петербурзькому народному університеті (1897–1898). Згодом, вже захистивши докторську дисертацію (1902), Володимир Миколайович викладав в Археологічному інституті, Катериниському і Лизаветинському жіночих інститутах та приватній жіночій гімназії М. О. Лохвицької-Скалон. В. М. Перетц глибоко цікавився питаннями теоретичної та практичної педагогіки й протягом 1902–1903 рр. очолював Комісію імені К. Д. Ушинського при Санкт-Петербурзькому педагогічному товаристві [1023, с. 213–214].

Разом з тим, не зважаючи на зацікавленість у викладацькій роботі та беззаперечний педагогічний талант, В. М. Перетцу не вдалося знайти у навчальних закладах Санкт-Петербурга постійну роботу й отримати штатну посаду. Причиною цього було те, що ще зі студентських років він вважався «неблагодійним» і знаходився під наглядом Департаменту поліції. Крім того, Санкт-Петербурзький народний університет, що був організований членами Санкт-Петербурзького педагогічного товариства, і в якому безкоштовно працював В. М. Перетц, лякав освітянську адміністрацію «крамолою», а отже не викликали в неї довіру й викладачі університету. Дратувало керівництво навчальних закладів Санкт-Петербурга й те, що Володимир Миколайович активно публікувався в опозиційній до влади пресі, зокрема часопису «Північний кур'єр», одним із редакторів якого був К. І. Арабажин (він же був одним із організаторів Санкт-Петербурзького народного університету). Не викликало розуміння з боку директорів середніх навчальних закладів й прагнення В. М. Перетца активно займатися науковою роботою, адже вважалося, що наукові дослідження лише відволікали вчителя від його безпосередніх обов'язків [1023, с. 213; 1074, с. 151].

Складнощі при влаштуванні на роботу в Санкт-Петербурзі, неможливість повною мірою займатися науковою діяльністю спонукали В. М. Перетца серйозно задуматися над переїздом до іншого міста. До професійних труднощів додалися проблеми зі здоров'ям (в 1899 р. лікарі діагностували туберкульоз), що виникли, значною мірою, внаслідок напруженої викладацької діяльності, яку із загостренням хвороби Володимир Миколайович змушений був суттєво скоротити. Тут йому і згадалася пропозиція Т. Д. Флоринського, у листі до якого від 13 жовтня 1899 р. В. М. Перетц зазначив: «І ось ще раз шкодую, що років зо два тому мені не вдалося перебраться до Києва, де б я може бути і став би в пригоді: восени раптом у мене показалася кров горлом, була потім чотири рази неабияка кровотеча, майже по склянці; ослаб я сильно, але тепер оговтався. Доктора запевняють що це не від легенів – чому я радий вірити, тому що волю думати про

смерть, коли ще можна жити і працювати, – а планів і матеріалу в мене – маса!» [115, арк. 1 зв.–2].

Про своє бажання переїхати до Києва та працювати в Університеті св. Володимира В. М. Перетц писав і П. Г. Житецькому, якого Володимир Миколайович, як і М. І. Петрова, вважав своїм попередником і вчителем на ниві дослідження питань історії української поезії та драми [55, арк. 1 зв.–2]. Однак отримати місце в київському університеті було не простою справою, адже й інші вчені прагнули обійняти посаду професора в престижному виші. Так, у листі до П. Г. Житецького від 26 вересня 1900 р. Володимир Миколайович висловив сумнів щодо можливості переїзду до Києва: «Справа про переселення моє до Києва – здається, не більше як повітряний замок! Писав [П. В.] Владимирову і [Т. Д.] Флоринському, але, ймовірно, безрезультатно. У них свій канд[идат] – [М. Н.] Сперанський! Але якщо буде об'явлено конкурс, то чи міг я сподіватися, що особи, яким дорого вивчення місцевої старовини і літер[атури] підтримали б мене (??!) Все це під питанням, а вибиратися з Петерб[урга] мені потрібно: клімат зовсім не для мене, та і по заняттям бігати – сил мало» [55, арк. 1 зв.–2].

Не в характері В. М. Перетца було пасувати перед труднощами і в листах Т. Д. Флоринському він доводив переваги своєї кандидатури перед іншими претендентами на місце в Університеті св. Володимира: «П. В. [Владимирову] одному з літературою не впоратися з погляду на його слабке здоров'я. А. М. Лобода, здається, читає мову, але спец[іально] нею не займається. У разі потреби я міг би читати і д[авню] р[уську] літ[ературу] і мову, якою займався (по м[ові] я читав і пробн[і] лекції), а нов[а] література, якою займається А. М. [Лобода], могла би відійти до нього цілком. Ви говорили, що висувається кандидатура М. Н. Сперанського: звичайно він для мене більш серйозн[ий] конкурент, бо – доктор і старше набагато. Але якщо це – слух, то в разі залишення лекцій П. В. Владимировим я посилено просив би Вас звернути увагу факультету на Вашого покірного слугу, бо, я думаю – зашкодити справі викладання я не зашкоджу, але, смію думати, міг би бути скільки неб[удь] корисним, оскільки займаюсь першоджерелами, міг би організувати розробку їх і серед студентів. А хто займається цим тепер в Києві, при наявності багатих рукописних зібрань?!» [116, арк. 2–2 зв.].

Як видно з листа, В. М. Перетц навів вагомні аргументи на користь своєї кандидатури: на той час він був вже достатньо досвідченим і універсальним викладачем, який міг читати курси як з історії літератури, так і мовознавства. Більше того, Володимир Миколайович мав оригінальні ідеї

щодо організації роботи студентів з дослідження рукописних пам'яток, які зберігалися в книгосховищах Києва. Справа залишалася лише за малим – наявності вільної вакансії. Але її й не було в Університеті св. Володимира. Професор П. В. Владимиров, хоча і хворів, але продовжував працювати на кафедрі російської мови і словесності.

Втім, далеко не всі якості В. М. Перетца могли сподобатися Т. Д. Флоринському. Декан історико-філологічного факультету Університету св. Володимира був українофобом. У 1899 р. він опублікував у газеті «Києвлянин» памфлет проти української мови «Малоросійська мова і “українсько-руський” літературний сепаратизм», який у 1900 р. вийшов окремим виданням, викликавши гостру дискусію в київській пресі. Памфлет розкритикували прогресивні українські вчені та громадсько-культурні діячі. Основні положення памфлету Т. Д. Флоринського заперечувала й праця В. М. Перетца «Нариси з історії малоросійської літератури», яка публікувалася на шпальтах Санкт-Петербурзького «Північного кур'єру», однак із-за закриття видання її друк не був завершений. У листі до П. Г. Житецького від 2 грудня 1900 р. Володимир Миколайович наголосив: «Днями я виступив у “Пів[нічному] кур'єрі” з низкою заміток про давню малорос[ійську] літературу. Мета їх – показати людям, які зі слів “Нового Ча[су]” і [Т. Д.] Флор[инського] судять про малорос[ійську] м[ову] і літературу – що ця остання не лише існує (середній читач у нас в цьому навіть сумнівається), але й має славне минуле і дала не мало літературі великоросійській» [56, арк. 1 зв.–2].

Виступаючи проти Т. Д. Флоринського, В. М. Перетц був свідомий того, що публікація може мати серйозні наслідки, зокрема, коштувати йому місця в Університеті св. Володимира. У листі до П. Г. Житецького він написав: «Тепер після цих моїх статей у мене остаточно немає надії коли небудь бути в Києві. Флоринський мені мабуть не пробачить» [56, арк. 1 зв.–2]. Отже, наприкінці 1900 р. ситуація складалася так, що шанси обійняти посаду в Університеті св. Володимира в Києві у В. М. Перетца були досить примарними. Такої думки був і навчитель Володимира Миколайовича, академік О. І. Соболевський, який дуже хотів, щоб його учень розвинув закладені ним традиції в Києві, але, при цьому, він добре розумів й всю складність ситуації. «Щодо планів моїх відносно Київського університету, – сповіщав В. М. Перетц із Санкт-Петербурга П. Г. Житецького 12 грудня 1900 р., – навіть і впертий в прагненні О. І. Соболевський каже, що тепер треба рукою махнути. Що ж – будемо помаленьку вмирати і на тутешньому болоті» [57, арк. 3 зв.].

Аби не втрачати час, В. М. Перетц вирішив зосередитися на підготовці дисертаційних досліджень. 5 листопада 1900 р. у Санкт-Петербурзькому університеті він захистив магістерську дисертацію «Історико-літературні дослідження і матеріали. Т. 1. Із історії російської пісні», у якій розглядалися питання розвитку української та російської віршової та пісенної поезії, їхні історичні зв'язки, а також вплив польської теорії і практики віршування на українське силабічне віршотворення у XVI–XVII ст. За цю працю Володимира Миколайовича було нагороджено половиною Макаріївською премією Санкт-Петербурзької АН.

Вже в 1901 р. В. М. Перетц сподівався захистити й докторську дисертацію, представивши на розгляд свої дослідження з історії «Громника» та «Лунника», що побачили світ протягом 1899–1901 рр. як «Матеріали до історії апокрифа и легенди» (вип. I–II). Але із-за конкуренції між викладачами кафедри історії російської словесності Санкт-Петербурзького університету це зробити йому було важко. У Володимира Миколайовича виникла ідея спробувати захистити докторську дисертацію в Університеті св. Володимира й 26 жовтня 1901 р. він надіслав листа Т. Д. Флоринському, у якому зазначив: «Посилаю Вам одночасно другу частину своєї праці («Матеріали до історії апокрифа и легенди» – А. III.), яку мені дуже хотілося б представити в якості дисертації на ступінь доктора р[осійської] слов[есності]. Пояснюю свою поспішність і бажання виступити не в Петербурзі. Тут – О. І. Соб[олєвський] і П. О. Лавров згодні прийняти її, але – все як завжди псує: [І. О.] Шляпкін, що виконує в частині р[осійської] словесності тимчасово обов'язки покійного [І. М.] Жданова, – вбачаючи в моїй особі конкурента і маючи за собою декана – [С. Ф.] Платонова (свого товар[иша] і друга)... – всіяко буде гальмувати справу, поки не надрукує своєї дис[ертації],... аби отримати формальне право сісти в С[анкт]-П[етербурзькому] унів[ерситеті] на Ждановську кафедру. Природньо, що він мене не пропустить... З огляду на сказане, а також тому, що Анд[рій] М[итрофанович] Лобода, як писали мені, поправився, слава богу, – я наважуюся, поки що приватно, просити Вас, розглянувши мої книги... – дати мені коротку відповідь, чи можу я сподіватися на успіх в Києві. Про те ж пишу і Лободі, бо він, імовірно, буде опонентом, і Мик[олі] П[авловичу] Дашкевичу, теж дотичному до нашої спеціальності» [117, арк. 1–1 зв.]. Проте захист В. М. Перетцем докторської дисертації в Університеті св. Володимира в Києві не відбувся. Його ж дослідження про «Громник» і «Лунник» було нагороджено великою Толстовською медаллю Санкт-Петербурзької АН.

Докторську дисертацію В. М. Перетц захистив 7 квітня 1902 р. у Санкт-Петербурзькому університеті, представивши на розгляд третій том праці «Історико-літературні дослідження і матеріали. Із історії розвитку російської поезії XVIII ст.», де вчений дослідив питання переходу від силабічного до тонічного віршотворення в українській та російській поезії XVIII ст. За це дослідження Володимир Миколайович теж отримав нагороду Санкт-Петербурзької АН – малу Ломоносівську премію. Але, як писав В. М. Перетц П. Г. Житецькому, засмучувало те, що «ця нова праця» аніяк не наближала його до Києва [63, арк. 1 зв.].

Після захисту докторської дисертації В. М. Перетц мав всі підстави претендувати на професорську посаду, яку він прагнув обійняти, аби реалізувати свої наукові плани та розпочати роботу з підготовки молодих дослідників. Володимир Миколайович писав О. І. Соболевському, що професура йому була потрібна «не як блискуча прикраса, не як свого роду вінець для честолюбної людини», а для того, щоб «бути корисним, працювати і інших залучати до роботи» [1074, с. 151]. У В. М. Перетца не було ілюзій щодо можливості отримати посаду професора в Санкт-Петербурзькому університеті. В листі О. О. Шахматову він констатував: «Сюди, в Університет, мене не пустять [С. Ф.] Платонов, [Г. В.] Форстен і [О. І.] Введенський, маленька, але “могуча” у своєму роді кучка!» [950, с. 433].

Слід зазначити, що В. М. Перетц прагнув переїхати до Києва з наміром продовжити дослідження з історії давньої української літератури, а захист докторської дисертації надавав йому можливість обійняти посаду професора кафедри російської мови і словесності Університету св. Володимира. Однак, у 1902 р. вирішення цього питання було ще примарним, тому у листі до М. І. Петрова від 7 березня 1902 р. В. М. Перетц зауважив, що життя в Києві йому здавалося «недосяжним» [95, арк. 2].

Академік О. І. Соболевський радив В. М. Перетцу чекати місця у Варшавському університеті, уступивши йому посаду професора в Археологічному інституті [67, арк. 1 зв.], де з осені 1902 р. Володимир Миколайович викладав курс палеографії [22, арк. 35 зв.]. Як варіанти, розглядалися університети Казані, Ніжина та Одеси. Але найбажанішим для В. М. Перетца все таки був Університет св. Володимира в Києві. Він уважно стежив за тим, чи не з'явилася вакансія на професорську посаду в Університеті св. Володимира. Нагадуючи про себе, він регулярно надсилав Т. Д. Флоринському, викладачам і філологам київського університету листи та свої нові праці. Декілька раз В. М. Перетц зустрічався з Т. Д. Флоринським, коли останній приїздив до Санкт-Петербурга, сподіваючись почути від

декана історико-філологічного факультету звістку про об'явлення конкурсу в університеті на посаду професора.

29 червня 1902 р. В. М. Перетц надіслав листа П. Г. Житецькому, в якому, обговорюючи тему конкурсу, запитував: «Чи не чули Ви чого хорошого в Києві? Якщо що-неб[удь] є – думаю від киян не сховається, бо для інтелігентного гуртка – далеко не все одно, хто сидить в Унів[ерситеті] на такій живій і близькій до інтересів місц[евої] літерат[ури] кафедрі» [66, арк. 2–2 зв.]. В цьому ж листі В. М. Перетц поділився зі своїм київським колегою враженнями від зустрічей з Т. Д. Флоринським. Володимиру Миколайовичу здавалося, що декан історико-філологічного факультету Університету св. Володимира не хоче бачити його своїм підлеглим, оскільки вважає «українофілом» [66, арк. 1].

І саме від П. Г. Житецького в липні 1902 р. В. М. Перетц дізнався про об'явлення після смерті П. В. Владимірова конкурсу на заміщення посади професора кафедри російської мови і словесності Університету св. Володимира в Києві. «Ваша добра увага зворушила мене! – написав Володимир Миколайович П. Г. Житецькому, отримавши від нього довгоочікувану звістку, – Дякую багато разів за повідомлення, яке пройшло повз столичних хронікерів і якби не Ваша [газетна] вирізка, я не знав би про конкурс м[ожливо] до вересня» [67, арк. 1]. А 15 вересня В. М. Перетц подав заяву на конкурс, де його конкурентом став літературознавець А. П. Кадлубовський, який працював у Харківському університеті та був креатурою Т. Д. Флоринського.

Кандидатуру В. М. Перетца рішуче підтримав О. І. Соболевський, який в листі до Т. Д. Флоринського від 29 жовтня 1902 р. охарактеризував Володимира Миколайовича як вже сформувавшогося вченого, кращого не тільки за А. П. Кадлубовського, а й за М. Н. Сперанського, та старанного працівника, який, крім історії літератури, зможе викладати й історію російської мови, і діалектологію [376, арк. 1–1 зв.]. Щодо українофільства В. М. Перетца, а це особливо непокоїло Т. Д. Флоринського, О. І. Соболевський зазначив, що Володимир Миколайович водить знайомство з П. Г. Житецьким, проте його «не люблять нові українофіли», і, на його думку, ніякої «небезпеки, ні навіть серйозності в укр[аїнофільстві]» Перетца не було [376, арк. 1 зв.–2]. Зазначимо, що в останньому О. І. Соболевський помилився, адже протягом свого життя Володимир Миколайович принципово відстоював українські інтереси, хай і не в політичній, а науково-культурній площині.

Невдовзі ситуація почала змінюватися на користь В. М. Перетца. Його було обрано членом Товариства любителів давнього письменства та Не-

офілологічного товариства при Санкт-Петербурзькому університеті. За дослідження в сфері етнографії та народної творчості Російське географічне товариство за відгуком О. І. Соболевського нагородило В. М. Перетца золотою медаллю. Володимир Миколайович сподівався, що ця нагорода не залишиться не поміченою членами конкурсної комісії історико-філологічного факультету та Радою Університету св. Володимира. Сповіщаючи про нагороду П. Г. Житецького, він зазначив: «Поспішаю поділитися з Вами невеликою – але всіяко приємною для мене новиною: Географ[ічне] товариство за представленням відділення етнографії в січні присуджує мені золоту медаль за праці з нар[одною] словесності. Це – компенсація за мою невпинну роботу... Можливо, ця обставина, якщо буде опубліковано до балотіровки – дещо вплине на [моє] обрання» [71, арк. 1 зв.]. У листі ж від 21 лютого 1903 р. В. М. Перетц писав П. Г. Житецькому: «Здається, Ваше пророцтво про те, що я буду-таки в Києві, починає справдовуватися. На днях я отримав повідомлення... що факультет (історико-філологічний факультет Університету св. Володимира – *А. III.*)...зупинився на мені. І то слава Богу» [72, арк. 1].

На початку березня 1903 р. В. М. Перетц отримав від Т. Д. Флоринського телеграму про обрання його історико-філологічним факультетом екстраординарним професором Університету св. Володимира в Києві. Привітали Володимира Миколайовича й інші кияни, зокрема П. Г. Житецький. З відповіді В. М. Перетца Павлу Гнатовичу можна дізнатися про подробиці голосування під час конкурсу. Зокрема, у листі Володимир Миколайович зазначив: «Щиро дякую Вам за привітання: і якщо справа піде далі тим же темпом, то Ви будите великим пророком, а я – київським обивателем в цьому ж році. Уявіть собі, що я отримав звістку про вибори від самого Флор[инського], та ще телеграмою, в 2 години ночі... Він повідомив, що мене обрано 10^ю голосами проти 2^х (!), тобто майже одногосно. Це велика люб'язність» [73, арк. 1]. Далі В. М. Перетц наголосив, що обрання його професором Університету св. Володимира «без забігання із заднього ганку в міністерство і без протекції панів чиновників» засвідчило, що «Київ в цьому відношенні набагато вище Петербургу» [73, арк. 1–1 зв.].

Але розгляд справи В. М. Перетца в Раді Університету св. Володимира показав, що його кандидатура була не до вподоби реакційним професорам університету. І хоча 25 квітня 1903 р. Рада обрала В. М. Перетца екстраординарним професором, все ж значна частина її членів проголосувала проти нього. Про те, як на Раді університету проходило обговорення кандидатури В. М. Перетца та відбувалося голосування, 26 квітня в листі до О. І. Собо-

левського написав Т. Д. Флоринський, якого неприємно вразили виступи окремих професорів. «Вчора в Раді вирішена справа В. М. Перетца: отримав 32 виборчих і 14 невиборчих, – констатував Т. Д. Флоринський, – Мені було неприємно, що деякими професорами (медиками і юристами) було поставлено питання про віросповідання В[олодимира] М[иколайовича] і про те, чи не закриває він дорогу [А. М.] Лободі. Я дуже рад, що зрештою справа закінчилася благополучно і що вакантна кафедра заміщена» [950, с. 432]. Самого ж Т. Д. Флоринського турбувало, щоб В. М. Перетц не долучився до українофілів, тому він попросив О. І. Соболевського дати Володимиру Миколайовичу «дружню пораду – бути обережніше і по можливості триматися осторонь від українофільських крайнощів» [950, с. 432].

У листі Т. Д. Флоринському від 26 квітня 1903 р. В. М. Перетц запропонував декану історико-філологічного факультету низку курсів, які був готовий прочитати для студентів Університету св. Володимира з літератури та мови, як-от: загальний курс з історії літератури до XVIII ст.; спеціальні курси з літератури – історія літератури XVII ст., апокрифи і легенди, історія духовного вірша і початок руської поезії, історія руської повісті, російська література після М. В. Гоголя; загальні курси з історії російської мови та історії церковно-слов'янської мови зі вступом до слов'янського мовознавства та про долю церковно-слов'янської мови; спеціальні – доля плавних сполучень в слов'янських і переважно в російській мовах. Крім того, вчений мав підготовлений курс з палеографії у зв'язку з археографією (оглядом джерел і посібників з історії російської словесності давнього періоду) [120, арк. 1 зв.–2].

Не зважаючи на широкі фахові можливості В. М. Перетца, керівництво вирішило обмежити його педагогічну діяльність викладанням курсу з історії церковно-слов'янської мови. Таке рішення дещо розчарувало Володимира Миколайовича, адже він розраховував читати й історію літератури давнього періоду. Про це він з неприхованою образою висловився в листі до Т. Д. Флоринського, зазначивши: «Дуже сумно мені дебютувати в Києві ц[ерковно]-сл[ов'янською] мовою, а не літературою. Крім того, я бажав би вести прак[тичні] зан[яття] із старшими семестрами, бо маю зухвалість думати – зумів би їм запропонувати дек[ілька] небезкорисних тем» [123, арк. 2 зв.]. З часом В. М. Перетцу в Університеті св. Володимира в повному обсязі вдалося реалізувати свій могутній науково-педагогічний потенціал.

Слід сказати й про те, що переїжджаючи із Санкт-Петербурга до Києва, В. М. Перетцу довелося вирішувати багато побутових питань, пов'язаних з переїздом і облаштуванням в новому місті. Без сумніву, як вчений і ко-

лекціонер, він мав немалу власну бібліотеку, на яку розраховував під час проведення викладів і наукової роботи в Університеті св. Володимира. І якщо інших речей треба було позбутися, розраховуючи придбати аналогічні в Києві, то бібліотеку вчений зумів зберегти і перевезти до Києва. Про враження В. М. Перетца від переїзду дізнаємося з його листа до Т. Д. Флоринського від 27 червня 1903 р., в якому Володимир Миколайович зазначив: «Вчора я прочитав у “Нов[ому] Ч[асі]” про закінчення моєї справи і про затвердження мене Міністерством. Тепер справа за переселенням до Києва. При від’їзді я брав із собою лише саме необхідне. Весь домашній порядок зазнав повного розорення і в Києві нам доведеться обзаводитися знову всім, крім книг, перевезення яких з шафами обійшлася більш 300 р[ублів]. Це був такий розгром, якого я ніколи не переживав» [121, арк. 1].

Оскільки до Києва В. М. Перетц переїжджав разом із сім’єю, дружиною і маленьким сином Володимиром, то його турбували питання утримання сім’ї, адже професорським заробітком було неможливо покрити всі сімейні трати. Постало питання про додаткову викладацьку роботу. «Отже, треба знову запрягатися в уроки. Але чи можна в Києві дістати щось порядне?», – запитував Володимир Миколайович у П. Г. Житецького, до якого він вирішив звернутися за допомогою. «Якби у Вас була можливість, – писав В. М. Перетц Павлу Гнатовичу, – я, знаючи Ваше завжди добре і уважне ставлення до мене – просив би: чи не можна подекуди, при нагоді, замовити за мене слівце. Мене як лектора – хвалять; що ж стосується наукового багажу, то думаю для середньо-нав[чальних] закл[адів] вистачить і навіть з надлишком» [72, арк. 2–2 зв.]. П. Г. Житецький радив був допомогти В. М. Перетцу та бажав йому й на «київському ґрунті зберегти не тільки попередню наукову продуктивність, але і наукове самовладання!» [1231, с. 291].

Згодом у своїх мемуарах В. М. Перетц писав про допомогу, що йому надав П. Г. Житецький: «Він ознайомив мене з товариством київських вчених, що зосереджувалися навколо Університету [св. Володимира] і “Київської старовини”, і попередив багато моїх необережних кроків, що по простосердості і недосвідченості я міг зробити» [950, с. 464–465].

Забігаючи вперед, зазначимо, що у Києві В. М. Перетц, крім Університету св. Володимира, ще викладав у приватній гімназії Г. А. Валькера та Музично-драматичній школі М. В. Лисенка (1904–1906), долучився він й до відродження Київських вищих жіночих курсів (1906), де читав лекції протягом 1906–1907 рр., був співзасновником, директором і професором Вечірніх історично-філологічних курсів (1906–1909), викладав на Вечірніх

вищих жіночих курсах А. В. Жекуліної (1909–1914) та в Театральній школі Товариства мистецтв і письменства (1912–1914).

За традицією викладацька діяльність професора в Університеті св. Володимира розпочиналася вступною лекцією. Розмірковуючи над її проведенням, В. М. Перетц у листі до Т. Д. Флоринського від 5 серпня 1903 р. зауважив: «Ви запитуєте про вступну лекцію; але чи не можна обійтись як небудь поскромніше. Зізнаюся – я дуже тягочуся різними урочистими обставинками, успадкувавши цю нелюбов до них від нашого спільного друга і мого наставника О. І. С[оболевського]» [122, арк. 1 зв.]. Щодо теми лекції, то спочатку Володимир Миколайович планував зупинитися на характеристиці найбільш видних і значних напрямків у вивченні мови. Але в остаточному варіанті тема вступної лекції В. М. Перетца в Університеті св. Володимира, яка відбулася 18 вересня 1903 р., мала назву: «Про деякі основні настрої руської літератури в її історичному розвитку». В ній вчений наголосив на значенні давнього письменства для розвитку сучасної літератури [752].

Обрання В. М. Перетца професором кафедри російської мови і словесності Університету св. Володимира у Києві було схвально сприйняте не лише київськими вченими, а всією українською науковою спільнотою. Так, повідомляючи про цю подію, львівський «Літературно-науковий вісник» опублікував замітку, де зазначалося: «Д[октора В. М.] Перетца, відомого автора цінних наукових дослідів з поля українського письменства XVII та XVIII в. закликано на надзвичайного професора на кафедру історії російської літератури в Київськiм університеті. Досі д. Перетц був приват-доцентом Петербурзького університету. Вітаючи одержання шан[овним] професором кафедри в Київському університеті, будемо тішитися надією, що перебування його в Києві відіб'ється корисно на стані розроблювання нашої стародавньої літератури, на якому полі за останні часи не видно було справді наукових та видатних сил. На такі надії дає нам право попередня наукова діяльність шановного професора» [1261].

Отже, шлях В. М. Перетца до Університету св. Володимира в Києві був обумовлений комплексом причин, зокрема, гострою професійною конкуренцією в науковому та освітянському середовищі Санкт-Петербурга, що змушувала молодого амбітного вченого шукати професорського місця, хай і поза столицею. Проте головна причина, що привела В. М. Перетца до Університету св. Володимира в Києві, полягала в науковому зацікавленні вченого історією давньої української літератури та прагненні здійснити її синтетичне дослідження. Переїзд до Києва, у книгосховищах якого збері-

галися багаті збірки пам'яток давньої української літератури, відкривав перед талановитим науковцем широкі перспективи. Відчуваючи покликання до педагогічної діяльності та маючи організаторські здібності, Володимир Миколайович виношував й плани мобілізації студентської молоді на дослідження українських літературних першоджерел.

Отримання посади професора Університету св. Володимира стала метою В. М. Перетца і він приклав усіх зусиль, аби її досягнути. Водночас наукові здобутки вченого, його універсальні фахові можливості як дослідника й викладача, педагогічний талант не залишилися не поміченими українською науковою спільнотою та професурою київського вишу, яка під час конкурсу надала перевагу кандидатурі В. М. Перетца, обравши його професором Університету св. Володимира.

РОЗДІЛ 3

ДОСЛІДНИК РУКОПИСНОЇ І КНИЖКОВОЇ СПАДЩИНИ ТА ОРГАНІЗАТОР УКРАЇНСЬКОГО НАУКОВОГО ЖИТТЯ В ПЕРШІ ДЕСЯТИЛІТТЯ ХХ СТ.

3.1. Організатор науково-педагогічного життя у вищих і середніх навчальних закладах Києва

Восени 1903 р. В. М. Перетц розпочав роботу в Києві на посаді екстраординарного професора кафедри російської мови і словесності історико-філологічного Університету св. Володимира. Відразу зазначимо, що педагогічна діяльність В. М. Перетца в університеті розвивалася успішно й восени 1906 р. його було затверджено ординарним професором цієї ж кафедри, яку він також очолював до свого від'їзду з Києва в 1914 р. А протягом 1905–1914 рр. вчений був ще й секретарем історико-філологічного факультету Університету св. Володимира.

Упродовж багаторічної роботи в Університеті св. Володимира В. М. Перетц читав як загальні, так і спеціальні курси. Зокрема, з мовознавства він викладав такі предмети як: церковнослов'янська мова, давня церковнослов'янська мова, історія давньоруської мови, руська діалектологія. Із спеціальних дисциплін викладав слов'яно-руську палеографію та методологію історії російської літератури. І звичайно ж вчений читав низку курсів з історії давньої руської (української) літератури: вступ в історію російської літератури (методологія, джерела, історія вивчення), історія давньої руської літератури (XI–XVII ст.), література Південної і Західної Русі XV–XVIII ст., вів спеціальний курс «Слово о полку Ігоревім». Згодом лекції, які читав В. М. Перетц в Університеті св. Володимира, були оприлюднені [819; 820; 821; 828; 832].

Викладаючи предмет «Література Південної і Західної Русі XV–XVI–II ст.», який в окремі періоди, як скажімо в 1911–1912 навчальному році, було віднесено до обов'язкових курсів, а в інші роки значився в навчальній програмі як спеціальний курс, В. М. Перетц знайомив студентів з історією української літератури. Як викладач курсу «Література Південної і Західної Русі XV–XVIII ст.», він рекомендував студентам ознайомитися із тогочасною науковою літературою з історії давньої української літератури, студіювання якої допомогло б їм краще засвоїти навчальний предмет. Оскільки список цих досліджень дає уяву й про наукові уподобання самого

В. М. Перетца, вважаємо за доцільне їх назвати. Отже, вчений спрямовував студентів на вивчення праць О. С. Архангельського «Нариси з історії західно-руської літератури XVI–XVII вв.» (1888), С. Т. Голубева «Київський митрополит Петро Могила і його сподвижники: досвід історичного дослідження» (тт. 1–2, 1883–1898), П. Г. Житецького «Думки про народні малоросійські думи» (1893) та «Енеїда Котляревського і найдавніший список її у зв'язку з оглядом малоруської літератури XVIII ст.» (1900), М. І. Петрова «Київська штучна література XVII і XVIII вв., переважно драматична» (1909–1911), М. Ф. Сумцова «Іоаникій Галятовський» (1884), «Інокентій Гізель» (1884) та «Лазар Баранович» (1885), І. Я. Франка «Іван Вишенський» (1900) та ін.

В рамках викладання своїх курсів В. М. Перетц проводив й практичні заняття або семінарії, адже, за свідченням В. П. Адріанової-Перетц, головною метою університетського викладання вченого було виховання молодих дослідників [1023, с. 218]. На практичних заняттях з історії літератури обговорювалися підготовлені та прочитані студентами реферати із області давньоруської та малоруської літератури до XIX ст., аналізувалися наукові праці, джерельним підґрунтям для яких стали пам'ятки давньоруської літератури. Участь в практичних заняттях з історії давньої руської літератури передбачала здачу студентами колоквиуму з методології історії давньої літератури. Крім того, вчений проводив практичні заняття із загальних питань методології, з історії давньої руської мови та слов'яно-руської палеографії. В окремі роки В. М. Перетц вів, так звані, просемінарії (для бажаючих), зокрема, для початківців, де розглядалися загальні питання історико-літературного дослідження, з історії давньої руської літератури з вивченням «зразкових монографій», а також для тих, хто цікавився «Словом о полку Ігоревім» з читанням і коментуванням твору за виданнями М. С. Тихонравова, О. О. Потєбні та Ф. І. Буслаєва. Цікаво, що для самого В. М. Перетца заняття з коментуванням тексту «Слова о полку Ігоревім» стало початком роботи над монографією про цю видатну пам'ятку Київської Русі [1023, с. 218].

Про перші враження В. М. Перетца від роботи в Університеті св. Володимира в Києві можна дізнатися з його листів до своїх колег, петербуржців О. І. Соболевського й О. О. Шахматова та львів'янина І. Я. Франка. О. І. Соболевському Володимир Миколайович повідомляв, що в Києві його зустріли дружно, але на перших порах він відчував себе як в «морі великому і просторому, де води багато, але пити нічого», оскільки, очевидно, деякий час намагався зорієнтуватися, де можна було б прикласти свої

сили [1074, с. 152]. Особливо В. М. Перетца непокоїло те, як писав він О. О. Шахматову, що студенти Університету св. Володимира, на його думку, мало цікавилися історією давньої руської літератури, віддаючи перевагу викладам А. М. Лободи з літератури нового періоду. У відповідь О. О. Шахматов у листі від 7 жовтня 1903 р. порадив В. М. Перетцу скористатися нагодою для написання «систематичних курсів», а учні, як припустив Олександрович, з часом знайдуться [950, с. 435]. Згодом передбачення О. О. Шахматов здійснилися в повному обсязі.

Роботу в Університеті св. Володимира В. М. Перетц розпочав з викладання церковнослов'янської мови, що, напевне, не зовсім задовольняло амбіції новообраного професора. Та вже на початку 1904 р. вчений під егідою Історичного товариства Нестора-літописця, яке орендувало в університеті приміщення, прочитав публічний курс «Початковий і середній періоди малоруської літератури (до І. П. Котляревського)», що стало помітним явищем для української наукової громадськості, а також не пройшло повз увагу «охоронців» імперської ідеології. В щоденних газетах Львова, проукраїнському «Діло» та русофільському «Галичанину», з'явилися повідомлення про лекції В. М. Перетца з історії української літератури в Університеті св. Володимира. На шпальтах газет розгорнулася дискусія про можливість проведення таких лекцій в державних університетах, адже тоді (до 1905 р.) виклади українознавчих дисциплін в університетах Російської імперії були заборонені.

Інформація про лекції В. М. Перетца з історії малоросійської літератури в Університеті св. Володимира надійшла й до Санкт-Петербурга, що дещо стривожило вчених, які симпатизували Володимирі Миколайовичу. А О. І. Соболевський навіть вважав за необхідне зробити своєму протеже зауваження за необережність. У листі В. М. Перетцу від 18 березня 1904 р. він зазначив: «Вважаю, що Ви ніякої малоросійської літератури XI в. не знайшли, що все старе остається поки що по-старому, що Ви можете говорити про приналежність Слова Іларіона і т[аке] п[одібне] до малоросійської літератури тільки як про гіпотезу; навіщо ж писати про це у заголовку лекції? Адже досить би було сказати де-небудь в самих лекціях, у вступі, в заключенні, хіба для того, щоб подразнити Флоринського, попечителя і ще кого-небудь із місцевих не-українофілів?» [1231, с. 292].

В Університеті св. Володимира В. М. Перетц приєднався до когорта ліберальних професорів, проте вони склали меншість порівняно з консервативною частиною професури. На історико-філологічному факультеті, за спостереженнями Володимира Миколайовича, влада неподільно належала

декану, українофобу Т. Д. Флоринському, який вважав своїм обов'язком боротися з «українським сепаратизмом». Щоб уникнути звинувачень в політичній неблагонадійності вже на початку своєї науково-педагогічної діяльності в Києві, В. М. Перетц вирішив заспокоїти Т. Д. Флоринського, сказавши йому, що, хоча його й цікавить південно-західна література, він ніколи не стане українофілом [1074, с. 157–158]. В квітні 1904 р. надіслав Т. Д. Флоринському листа із Санкт-Петербурга і О. І. Соболевський, в якому спробував пояснити позицію В. М. Перетца [667, арк. 22].

Аби припинити розповсюдження неправдивої інформації, В. М. Перетц звернувся до І. Я. Франка з проханням опублікувати в одному з львівських українських видань його листа, в якому він пояснив, що лекції з історії української літератури були ним прочитані в Університеті св. Володимира не в рамках навчальної програми, а за ініціативи Історичного товариства Нестора-літописця [684, арк. 625]. В листі В. М. Перетц виступив й проти автора статей в «Галичанину», літературознавця Ю. А. Яворського, не погодившись з його твердженням, що ніхто й ніколи не читав і не буде читати лекції з історії української літератури в Університеті св. Володимира в Києві. Цікаво, що Ю. А. Яворський вважав, що такі виклади в державному університеті могла собі дозволити тільки така неординарна особистість, як В. М. Перетц [685]. Публікація листа Володимира Миколайовича поклала край полеміці в львівській пресі, бо, як зазначив український історик і директор бібліотеки НТШ у Львові І. І. Кривецький, своїм листом В. М. Перетц «розтрощив... всі категоричні заяви москвофільського прогностика» [1150, с. 71].

При нагоді зазначимо, що, переїхавши до Києва, В. М. Перетц почав брати дієву участь в роботі Історичного товариства Нестора-літописця, де виступив з низкою доповідей на засіданнях членів Товариства, анотації яких були опубліковані в «Читаннях в Історичному товаристві Нестора Літописця» [751; 755].

Втім, ворожнеча В. М. Перетца з реакційними професорами в Університеті св. Володимира не припинилася. У листі від 4 листопада 1904 р. В. М. Перетц писав І. Я. Франку, що веде війну з «гадами, які засіли в Київському храмі науки» [683, арк. 573]. Революційні події 1905 р. ситуацію в університетах України не покращили, а, за спостереженнями В. М. Перетца, ще й погіршили. У листі до І. Я. Франка від 17 жовтня 1906 р. він констатував: «В Університеті [св. Володимира] – чорна реакція; навіть ті, хто примикав півроку тому до лівого крила в Раді – зараз відхрещуються від лівих переконань... Нас залишилося на 80 осіб – всього 7, тобто менше

ніж 10%... Якби Ви знали, як сумно і яка непроглядна темрява панує навколо» [633, арк. 358].

Із донесень поліції відомо, що В. М. Перетц був членом київської групи нелегально діючого «Союзу професорів», до складу якої входили професори з ліберальними поглядами таких київських вузів як Київський політехнічний інститут і Університет св. Володимира. Очолював київську групу «Союзу професорів» Ю. М. Вагнер – професор зоології КПІ. Із професорів Університету св. Володимира до неї, крім В. М. Перетца, входили історики М. В. Довнар-Запольський та І. В. Лучицький, зоолог О. О. Коротнев, ботанік С. Г. Навашин, економіст і релігійний філософ Є. М. Трубецький, медик К. Г. Трітшель та інші [12, арк. 4–5], які виступали за розширення університетської демократії. За членами «Союзу професорів» поліцією було встановлено негласний нагляд. Щоб вже не повертатися до громадсько-політичної діяльності В. М. Перетца в Києві, зазначимо, що протягом 1905–1914 рр. він ще брав участь у роботі Товариства допомоги політичним засланим і ув'язненим (політичного Червоного Хреста) [1154, с. 150], був одним із засновників Товариства швидкої допомоги студентам [968, с. 57].

Протягом 1904–1906 рр. В. М. Перетц викладав у приватній гімназії Г. А. Валькера. Хоча період роботи вченого в цьому навчальному закладі був і не досить тривалим, йому вдалося завоювати повагу викладачів і стати одним із лідерів педагогічного колективу гімназії. Дякуючи В. М. Перетцу за роботу, Педагогічна рада приватної гімназії Г. А. Валькера опублікували в київській пресі адрес на його честь, в якому наголосила: «Дворічна спільна служба дала нам можливість оцінити Вас, як чесного, ідейного педагога, який енергійно відстоював свої педагогічні переконання, чуйного товариша і гуманну людину... Приймаючи близько до серця інтереси навчальної справи, серйозно і вдумливо ставлячись до кожної події в шкільному житті, енергійно відстоюючи свої переконання, як на Педагогічній раді, так і на батьківських нарадах, Ви, висловлюючи прямо і виразно те, що думав кожний із нас, об'єднали навколо себе всіх майже членів Педагогічної ради і дали можливість останній вийти з честю з тих іспитів, які довелось переживати» [247, арк. 1а].

Щиро цікавлячись питаннями виховання та освіти, В. М. Перетц підготував низку статей, які були опубліковані на шпальтах журналу «Педагогічна думка». Цей журнал з 1904 р. видавала Колегія Павла Галагана, маючи на меті об'єднати прогресивні педагогічні сили у справі виховання на базі наукових досліджень [1253, с. 127]. На сторінках «Педагогічної

думки» побачили світ такі праці В. М. Перетца як «Кілька думок про історичне викладання словесності в середній школі», «Матеріали до питання про позакласне читання учнів середнього віку», «Повне зібрання творів І. А. Крилова», «Огляд найважливіших праць з народної словесності». Варто додати, що дві останні праці вченого не знайшли відображення в його бібліографії, яку склала В. П. Адріанова-Перетц [1024, с. 240].

В 1905 р. професор В. М. Перетц активно підтримав дії викладачів і науковців, спрямовані на скасування заборон щодо української мови в Російській імперії. Про те, як проходила боротьба за українську мову в Університеті св. Володимира в Києві, Володимир Миколайович повідомив О. О. Шахматова в листі від 20 лютого 1905 р.: «Питання про малоросійську мову пройшло у нас благополучніше, ніж можна було очікувати: на [історико-філологічному] факультеті [Д. Т.] Флоринський доповів записку [В. Б.] Антоновича, потім прочитав я свою, для цього випадку підготовлену, і Факультет одногolosно висловився за бажаність відміни виняткових законів 1876 і 1881 р... така сила часу. У вівторок буде доповідь про це на Раді [університету]. [П. Г.] Житецький і [В. Б.] Антонович не очікували, що у нас в Університеті справа пройде так мирно!» [950, с. 442]. Разом з іншими вченими В. М. Перетц підписав й офіційну записку Санкт-Петербурзької АН «Про скасування утисків малоросійського друкованого слова», яку було направлено до уряду Росії, і в якій йшлося про необхідність розвитку української мови і літератури та встановлення свободи друку українською мовою [1074, с. 158].

Навесні 1906 р. В. М. Перетц підтримав клопотання «чернігівських українців і українок» про заснування кафедри української мови, літератури, української історії, етнографії та звичаєвого права, що надійшло до Університету св. Володимира. Клопотання розглядалося на засіданні професорів історико-філологічного факультету, на якому В. М. Перетц, як згодом свідчив Т. Д. Флоринський, «горою стояв за задоволення бажання українців» [950, с. 458–459], але прийняття рішення за клопотанням перенесли на осінь. Аби домогтися позитивного рішення, В. М. Перетц підготував і 22 травня 1906 р. передав до факультету «Записку про створення українських кафедр в Університеті св. Володимира», у якій доводив необхідність заснування українських кафедр завданнями наукового розвитку [950, с. 459].

Водночас з проектом відкриття в університетах кафедр української історії, літератури, мови, етнографії та звичаєвого права В. М. Перетц виступив у періодичній пресі, опублікувавши в «Київській старині» (кн. за

травень-червень 1906 р.) та в київській газеті «Відголоски життя» (1 і 2 червня 1906 р.) статтю «До питання про заснування українських кафедр в університетах». В ній вчений доцільність створення українознавчих кафедр з викладанням предметів українською мовою обґрунтував необхідністю дослідження широкого спектру українознавчих проблем, а також доводив необхідність підготовки докторів наук для роботи на цих кафедрах. Тим паче, що положення статуту для університетів, новий проект якого тоді обговорювався науковою громадськістю, містив цілу низку параграфів, які обумовлювали можливість організації українознавчих кафедр в університетах імперії [775; 776]. В. М. Перетц брав активну участь і в обговоренні нового проекту університетського статуту [777]. У листі від 11 липня 1906 р. Володимир Миколайович інформував П. Г. Житецького про свій намір продовжувати боротьбу за відкриття українознавчих кафедр в університетах, для чого хотів «підкувати міцніше» з наукового та юридичного боку свій проект і видати його окремою брошурою [82, арк. 1 зв.–2]. Врешті-решт Рада Університету св. Володимира ухвалила рішення про введення з осені 1907 р. викладання історії української літератури та ряду курсів з українознавства, але з наступом реакції це рішення не було реалізовано.

Водночас, В. М. Перетца засмучувало й байдуже ставлення української молоді до національної історії та культури. З цього приводу Володимир Миколайович у листі до І. Я. Франка наводив прикру статистику: «Чи знаєте скільки в Києві при 350 тис[яч] мешканців і за ціни 1,5–2 р[ублі] за курс набралось в мене слухачів української літератури? Всього 70–75, при цьому третина безкоштовних. Ось Вам Київ – мати міст руських» [684, арк. 626]. Характеризуючи настрої та уподобання студентів, В. М. Перетц зазначав: «Що стосується нашої молоді... вона дійсно дика і неосвічена та вважає, що всяка наука, яка здається їй “сухою” і малоцікавою – не є вже наукою... українська молодь в Росії зовсім відбилася від рідної – та мабуть і від усякої науки!» [697, арк. 376–378].

Схожі думки В. М. Перетц висловлював і в листі до О. І. Соболевського, зокрема, констатував: «Студенти тут (в Університеті св. Володимира – А. Ш.) не блискучі. Уявіть собі, що із 30 тем з давньої руської літератури і народної словесності, запропонованих для практичних занять і курсових повідомлень, – не взято жодну: всі вирішили за краще писати у [А. М.] Лободи з нової літератури. На спецкурсі з історії апокрифа у мене 6–7 чоловік (всього на відділенні 25), хоча сам усвідомлюю, що читаю сумлінно і непогано, готуюся добре» [1074, с. 154].

Проте були й приємні моменти в педагогічній діяльності В. М. Перетца. Високий рівень його лекцій знайшов належну оцінку у тих слухачів, педагогів і вчених, які вболівали за розвиток українського наукового та освітнього життя, зокрема, літературознавця, лексикографа, письменника та громадсько-культурного діяча Б. Д. Грінченка. Дякуючи останньому за високу оцінку своєї праці, Володимир Миколайович писав Б. Д. Грінченку: «Увага, надана мені, тим більше дорога, що мої лекції стосувалися мало кому цікавого боку, були часом занадто спеціальними, часом – надто загальні і схематичні, та і сам я – ні блискучий лектор, ні оратор, і ніколи не гнався за зовнішнім блиском, який так любить публіка. При тих важких обставинах, серед яких мені довелося почати і провести курс малоросійської літератури, – увага моїх слухачів є особливо втішною, бо свідчить про те, що не дарма я змушував колахатися повітря своєю промовою і не перед байдужою публікою витрачав свої слова. Ця увага, повторюю, яка надана Вами і Вашими шановними друзями – назавжди залишаться для мене приємними спогадами про мою педагогічну діяльність» [582].

Зазначимо, що слова В. М. Перетца про себе, як не «блискучого лектора» вимагають пояснення. Для цього звернемося до свідчень студента Володимира Миколайовича, в майбутньому відомого літературознавця О. А. Назаревського, який у своїх спогадах теж констатував, що зовнішні ефекти були не притаманні лекціям В. М. Перетца, які носили строго діловий характер. Разом з тим, лекції Володимира Миколайовича були змістовними та цікавими, вони захоплювали слухачів ясністю та чіткістю викладу, а також містили багато нового матеріалу, видобутого з першоджерел [968, с. 58].

Наведемо ще спогади про В. М. Перетца історика Н. Д. Полонської-Василенко, яка була слухачкою Володимира Миколайовича на КВЖК. В них охарактеризовано В. М. Перетца як талановитого педагога та прекрасного лектора. Мемуари Н. Д. Полонської-Василенко також спростовують думку Володимира Миколайовича про себе, як пересічного оратора, що, без сумніву, була викликана скромністю вченого. Отже, Н. Д. Полонська-Василенко в своїх спогадах зазначала: «Історію старої літератури читав професор Володимир Миколайович Перетц. Читав він прекрасно, інтересно, науково. Йому було близько 40 років, і він за кілька років перед тим появився в Київському університеті, зайняв катедру, яка звільнилася після смерті професора Володимирова. На цю катедру мав “види” приват-доцент Андрій Митрофанович Лобода, і в університеті жартували: “посіяли Лободу, а виріс Перетц”. Він зайняв на словесному відділі приблизно таке положення, яке на історичному належало Довнар-Запольському. У нього було найбільше

слухачів, які робили його школу. Він віддавав їм багато уваги, допомагав, привчав працювати над архівними джерелами. Його семінар завжди був інтересний, він робив екскурсії по різних місцях, вишукував джерела. Перетц вживав заходів, щоб заохочувати слухачів до наукової роботи, і вишукував можливості для друкування їхніх праць» [973, с. 204]. Педагогічний талант В. М. Перетца Наталія Дмитрівна підкреслила і в листі до одного з найкращих учнів Володимира Миколайовича, І. І. Огієнка, наголосивши: «За наших з Вами часів в Університеті [св. Володимира] було два найвидатніших професора-педагога: Д[овнар]-Зап[ольський] – наш, а Перетц – Ваш. Решта були вченими, читали лекції, але виховувати молодь не могли й мало цікавилися нею» [939, с. 377].

Переїхавши в Україну, В. М. Перетц поряд з педагогічною розгорнув й активну наукову діяльність, публікуючи свої праці в таких наукових виданнях як «Університетські відомості», «Археологічний літопис Південної Росії», «Київська старина» та «Записки Наукового товариства імені Шевченка».

В «Університетських відомостях» в 1904 р. В. М. Перетц виступив зі статтею «Чолобитна про благословення на Київську і всієї Русі митрополію архієпископа полоцького Іони Глезни», в якій зробив спробу на основі аналізу мови та змісту чолобитної уточнити дату її написання [753].

Того ж 1904 р. в «Університетських відомостях» побачила світ рецензія В. М. Перетца на магістерську дисертацію А. М. Лободи [754], в якій, відмітивши позитивне в дослідженні «Руські билини про сватання», Володимир Миколайович зауважив, що магістрант обрав досить складну тему для своєї першої серйозної наукової праці й це завадило йому зробити обґрунтовані висновки, тому автор дисертації обмежився наведенням у дослідженні низки гіпотез [754, с. 28]. Цікаво, що в цілому позитивний й «дуже м'який» відгук В. М. Перетца на роботу А. М. Лободи дав підстави окремим київським професорам атестувати його «мало не революціонером» [1074, с. 153]. Розповідаючи про цю ситуацію в листі О. І. Соболевському, Володимир Миколайович додав, що з приводу оцінки дисертації у нього відбулася суперечка з Т. Д. Флоринським, який побажав А. М. Лободі і «надалі вправлятися саме в тому ж роді», тоді як рецензент хотів, щоб в працях молодого вченого було «менше нерозбірливого еkleктизму і більше своєї думки» [1074, с. 153].

Слід зазначити, що самим же В. М. Перетцу й А. М. Лободі не знадобилося багато часу, аби з'ясувати спільність їхніх поглядів як на наукову, так і педагогічну діяльність, що стало підґрунтям для їхньої дружньої бага-

торичної роботи в Університеті св. Володимира в Києві, а згодом і у ВУАН. А. М. Лобода, через роки згадуючи співпрацю з В. М. Перетцем в університеті, зауважив: «Особові стосунки з моїм найближчим сотоваришем по [історико-філологічному] факультету В. М. Перетцем в мене швидко наладилися і на факультеті ми зазвичай виступали спільно, попередньо змовляючись між собою, але стосунки з деякими іншими членами факультету у мене сильно зіпсувалися через українство» [246, арк. 2].

В 1905 р. В. М. Перетц розпочав друкувати в «Університетських відомостях» ґрунтовні критико-бібліографічні огляди «Нові праці зі джерелознавства давньо-руської літератури», які щорічно, а то і по декілька разів на рік, виходили на шпальтах цього журналу до самого від'їзду вченого із Києва в 1914 р. Над критико-бібліографічними оглядами В. М. Перетц продовжив працювати і в Петрограді, де «Нові праці зі джерелознавства давньо-руської літератури» публікувалися протягом 1915–1917 рр. у «Журналі Міністерства народної освіти».

У 1905 ж році, але вже у львівських «Записках Наукового товариства імені Шевченка», В. М. Перетц опублікував статтю «Матеріали до історії української літературної мови», в якій наголосив, що історія української літературної мови мало досліджена, а матеріали до неї не тільки не опрацьовані, а й не зібрані. Відзначивши зусилля професора Університету св. Володимира П. В. Владимірова, який був автором праці «Доктор Франциск Скорина, його переклади, друковані видання і мова» (1888), В. М. Перетц констатував, що на той час був відсутній «навіть систематичний огляд старих рукописів, написаних в границях України-Русі» [767, с. 1]. Своєю працею вчений розширював базу для досліджень з історії української мови.

5 лютого 1905 р. В. М. Перетц надіслав листа М. Ф. Біляшівському, як редактору часопису «Археологічний літопис Південної Росії». Цей лист було надіслано до Київського художньо-промислового і наукового музею, директором якого був М. Ф. Біляшівський. У листі вказувалася адреса, за якою в перші роки перебування у Києві проживав В. М. Перетц: вул. Назар'євська 9, кв. 11. При нагоді зазначимо, що Володимир Миколайович дуже швидко зумів вирішити всі матеріальні проблеми в Києві. Так, про перші роки життя в новому місті він пізніше згадував: «Я “встав на ноги”, і після відчайдушної боротьби за існування в останні роки мого життя в Петербурзі відчув під собою ґрунт... Плата за хорошу квартиру в 5 кімнат всього 45 руб[лів], за м'ясо 10–12 коп[ійок], а за баранину і по 8 коп[ійок] за фунт» [950, с. 434].

У листі В. М. Перетц пропонував М. Ф. Біляшівському для публікації в «Археологічному літопису Південної Росії» своє «невелике повідомлення», при цьому дозволяв редактору, якщо воно не підійде журналу, передати його для друку до часопису «Київська старина». Назву розвідки в листі не вказано і зараз важко сказати про яку працю йдеться, адже в 1905 р. В. М. Перетц друкувався в обох виданнях, а за обсягом всі публікації можна характеризувати як «невелике повідомлення». Наприклад, на сторінках часопису «Київська старина» побачили світ праці вченого «Грамота київського митрополита Іосафа Кроковського 1714 р.» і «Чотири документи до історії українського козацтва», а в «Археологічному літопису» вийшли друком аж чотири його розвідки: «Потири Києво-Межигірського монастиря за відомостями 1777 р.», «Колишня старовина Межигірського монастиря», «З написів на старовинних іконах» і «До історії українського мистецтва».

З листа видно, що В. М. Перетц мав намір активно співпрацювати з журналом «Археологічний літопис Південної Росії», а натомість мав бажання отримати примірник видання. Володимир Миколайович писав М. Ф. Біляшівському: «Якщо не шкода – прошу натомість Ваш журн[ал] за 1905 р.: дам і ще щось з місцевої археології. Дайте відповідь листівкою, чи отримали Ви повідомлення і чи потрібні Вам рецензії на опис[и] рукописів, що містять у собі матеріал з історії мистецтва. Якщо так – забезпечу» [244, арк. 1–1 зв.]. Однак у 1905 р. вийшов друком лише єдиний здвоєний номер журналу «Археологічний літопис Південної Росії» (№ 1–2), який виявився для видання й останнім.

Мешкаючи в Києві, В. М. Перетц отримав можливість безпосередньо спілкуватися з українськими вченими, зокрема, М. І. Петровим, якого він відвідував й на домашній квартирі, що розташовувалася на Подолі. Вчені обговорювали наукові питання, обмінювалися своїми працями тощо. У випадку, коли якісь обставини, наприклад хвороба, заважали зустрітися, науковці спілкувалися за допомогою листування. В ІР НБУВ відклалися два листа В. М. Перетца до М. І. Петрова за 1905 р. Тоді в країні тривала Перша російська революція, яка, як видно з листів, аж ніяк не завадила науковій діяльності вчених. Так, 30 жовтня 1905 р. В. М. Перетц писав Миколі Івановичу: «Не дивуйтеся, що я в нинішніх днях все таки пишу про старовину: цехова людина – по-перше, а по-друге – тільки тут і можна знайти забуття від усяких жахів, якими так багате тепер життя!» [97, арк. 1 зв.]. У цьому листі та у листі від 5 листопада того ж року йшлося про працю історика, кандидата богослов'я Д. К. Вишневського «Опис рукописних зібрань, що знаходяться в м. Смоленську» (1901 р., вип. 1), яка знадобилася В. М. Перетцу для його

наукової роботи. Оскільки Д. К. Вишневецький навчався у КДА та був учнем М. І. Петрова, Володимир Миколайович й поцікавився у нього: скільки випусків мала ця праця та де її можна було придбати [97, арк. 1–2; 98].

Продовжував співпрацювати й листуватися В. М. Перетц з українськими вченими, що проживали у Львові, зокрема, М. С. Грушевським та І. Я. Франком. У листах Володимир Миколайович розповідав львівським колегам про роботу в Університеті св. Володимира, свою педагогічну і наукову діяльність та боротьбу за заснування в університеті українознавчих кафедр. Так, у листі до М. С. Грушевського від 29 квітня 1906 р. В. М. Перетц писав: «Зайнятий жахливо: всі будні дні з ранку до вечора: іспити в Унів[ерситеті] – і в комісії, і напівкурсові, і в гімназії, і в театр[альній] школі Лисенка: зовсім збився з ніг» [14, арк. 34–34 зв.]. А в листі від 22 червня того ж року Володимир Миколайович цікавився у М. С. Грушевського, чи помітив останній його статтю у «Відголосках життя» з проектом про відкриття в університетах українознавчих кафедр. З листа видно, що сам автор проекту розумів всі складності створення таких кафедр в Університеті св. Володимира, зауваживши, що «вже дуже університет чорносотенний» [14, арк. 18].

З І. Я. Франком В. М. Перетц активно обмінювався науковою літературою. У листі від 3 лютого 1906 р. І. Я. Франко попросив Володимира Миколайовича надіслати примірник праці «Ляльковий театр на Русі. Історичний нарис», що побачила світ ще в 1895 р., але тривалий час львівському вченому була невідома [949, с. 285]. В. М. Перетцу довелося прикласти чимало зусиль, аби відшукати свою давню розвідку, яка була потрібна Івану Яковичу для роботи. У листі від 21 березня 1906 р. він писав І. Я. Франку: «Вельми перепрошую, що тільки зараз, можливо – коли вже минула потреба – надсилаю Вам свою статтю про Ляльковий театр. Вона в мене в єдиному примірнику і як бачите – переплетена разом з іншими моїми юнацькими працями. Мені ледве вдалося роздобути цю книгу: мій колега віддав її студенту, а відносно охайності – ми, росіяни, особливо не відзначаємося» [688, арк. 339]. Згодом про цю працю В. М. Перетца, в якій вперше зверталася увага на матеріальний бік вистав (ляльки, вертепні коробки, сценічні ефекти тощо), І. Я. Франко неодноразово згадував у своїх дослідженнях, зокрема, у праці «До історії українського вертепу XVIII в.».

Цікаво, що натхнений працею І. Я. Франка, В. М. Перетц вирішив й сам повернутися до дослідження історії вертепу в Україні. Про це він написав І. Я. Франку в листі від 9 листопада 1906 р. [696, арк. 373], а в 1908 р. Володимир Миколайович опублікував у «Записках НТШ» дослідження

«До історії вертепної драми. Замітки і матеріали», у якому, не погодившись з думкою про безроздільний польський вплив на український театр і концепцією Каменяра про східний вплив на український вертеп, виступив за необхідність вивчення місцевих традицій. Досліджуючи український іконографічний матеріал і порівнюючи зображення із західноєвропейськими зразками, він зробив висновок, що вертеп з'явився в Україні не раніше початку XVII ст. [1136, с. 42].

Варто додати, що І. Я. Франко і В. М. Перетц обмінювалися не тільки своїми працями, а при нагоді надсилали один одному книги інших дослідників та повідомляли про віднайдені рукописні збірники та стародруки. Так, В. М. Перетц надіслав до Львова, на прохання І. Я. Франка, працю В. Сахарова «Есхатологічні твори і сказання в давньоруській писемності та вплив їх на народні духовні вірші», що вийшла в Тулі ще в 1879 р. [686]. З листів видно, що В. М. Перетц не тільки сам відшукував в книгозбірнях Петербургу і Києва необхідні І. Я. Франку рукописи та стародруки й, при потребі, робив з них витяги, а також залучав до цієї роботи своїх студентів. Зокрема, пошуком для Каменяра «Аноологіону», виданого в Києві в 1636 р., займався С. І. Маслов, в майбутньому видатний український літературознавець й член-кореспондент АН УРСР. Інколи В. М. Перетц надсилав І. Я. Франку бандеролі з книгами, які були підібраними на його власний розсуд. Якщо з якоїсь причини окремі книги не підходили Івану Яковичу, він просив передати їх до бібліотек Львівського університету та НТШ [687, арк. 337].

Отримавши від І. Я. Франка працю «Святий Климент у Корсуні. Причинки до історії староруської легенди», в якій, крім іншого, розглядалися нові дослідження про св. Олексія, В. М. Перетц звернувся до львівського колеги з проханням надіслати відомості про ці розвідки, а також нагадав І. Я. Франку, що той обіцяв зробити копії житія св. Олексія із давніх українських рукописів, невідомих Володимирі Миколайовичу [692, арк. 351]. В. М. Перетц також просив І. Я. Франка надіслати йому праці М. П. Драгоманова та дослідження К. Й. Студинського «Пам'ятки полемічного письменства кінця XVI і початку XVII в.», які вийшли друком у Львові, а також нові випуски «Записок НТШ» [693, арк. 355–356].

Зі Львова В. М. Перетцу був надісланий науковий збірник, присвячений 10-літтю наукової діяльності українського історика М. С. Грушевського. Зі свого боку Володимир Миколайович у листі від 21 березня 1906 р. запросив І. Я. Франка взяти участь у ювілейному збірнику з нагоди 50-річчя наукової діяльності професора Університету св. Володимира В. Б. Анто-

новича, зазначивши, що «[В. Б.] Антонович – не тільки найстаріший, але й єдиний представник української історичної науки, який створив ряд учнів, з яких одного (М. С. Грушевського – *А. Ш.*) і Ви вшанували недавно» [688, арк. 340–342]. Дізнавшись від ініціативної групи видання, до якої входили М. В. Довнар-Запольський, М. П. Василенко та В. І. Щербина, що до збірника не було надіслано жодної статті з Галичини, він, за дорученням київських професорів, просив І. Я. Франка посприяти участі в збірнику українських учених зі Львова.

У декількох листах до І. Я. Франка Володимир Миколайович пише про свої мрії побувати у Львові. Вчений мав намір дослідити рукописні поетичні збірники та твори польських поетів, які містилися у бібліотеках міста. У одному з листів В. М. Перетц звертається до І. Я. Франка з проханням з'ясувати, чи надсилає бібліотека імені Оссолінських рукописи, які зберігаються в її фондах, до інших наукових установ, адже він мав бажання виписати деякі з них до бібліотеки Університету св. Володимира у Києві [683, арк. 571–572].

Готуючи до публікації працю «До історії польського і російського народного театру», В. М. Перетц планував поїздки за кордон з метою опрацювання польських і недоступних у Києві українських джерел. У листі до професора Львівського університету М. С. Грушевського від 1 липня 1905 р. В. М. Перетц писав: «Думаю зробити поїздку – між іншим у Львів і Краків: позайматися і людей подивитися» [14, арк. 1 зв.]. В іншому листі до М. С. Грушевського, від 10 червня 1907 р., вчений зазначив: «Днями – числа 15 або 16 ст. ст. я хочу вибратися з Києва і пошукати дещо чого у Львові... Мені необхідно розшукати старі видання (а якщо є – то хоч і нові) польських поетів XVII ст. Якщо мої пошуки у Львові будуть невдалі, хочу далі проїхати до Кракова» [14, арк. 35–35 зв.].

Влітку 1906 р. В. М. Перетц через хворобу змушений був лікуватися в Швейцарії. Перебуваючи в лікарні, вчений листувався з М. С. Грушевським, інформуючи його про свої наукові плани: «Пишу Вам з Лозанни, де очікую операції. Якщо вона зійде благополучно, то, трохи оговтавшись, сподіваюся на початку липня, вірніше – в половині, відвідати Львів і поритися в тамтешніх бібліотеках. Мені потрібні старі поети польські. Де їх можу дістати? Ймовірно в Оссолінських. Але як туди потрапити? Хочу вдатися до Вашого освіченого сприяння і допомоги І. Я. Франка, до якого звертаюся з тим же. Чи будете Ви у зазначений час у Львові? Чи будуть відкриті бібліотеки?... Дещо цікаво було б подивитися і в рукоп[исах] Нар[одного] дому, описаних [І. С.] Свенціцьким» [14, арк. 17–17 зв.].

Одним із бажань В. М. Перетца було особисто познайомитися з І. Я. Франком. У литі до М. С. Грушевського від 13 липня 1906 р. Володимир Миколайович, запитуючи чи є І. Я. Франко у Львові, пише про те, що дуже хотів би «познайомитися з цією чудовою людиною» [14, арк. 24 зв.]. Напевне, зустрівся з І. Я. Франком улітку 1906 р. В. М. Перетцу не вдалося, бо у листі до П. Г. Житецького від 11 липня 1906 р. він шкодував, що не побачить у Львові ані Франка, ані Грушевського, які після 20 липня мали виїхати з міста [82, арк. 1 зв.]. Зустріч В. М. Перетца з І. Я. Франком і М. С. Грушевським, імовірно, відбулася влітку наступного року, адже, звітуючи в «Університетських відомостях» про свою наукову поїздку до Львова в 1907 р., Володимир Миколайович висловив їм подяку за цінні поради та сприяння у дослідженні фондів львівських бібліотек [791, с. 22].

Варто зазначити, що В. М. Перетц був одним із небагатьох професорів Університету св. Володимира, які звітували про свої закордонні відрядження в органі університету. Більше того, Володимир Миколайовичу довелося прикласти зусилля, аби його звіт, як наукова публікація, побачив світ в «Університетських відомостях». 13 липня 1907 р. В. М. Перетц звернувся з листом до редактора «Університетських відомостей» професора В. С. Іконникова, в якому зазначив: «Я повернувся із закордонної поїздки, написав невеликий звіт, на друк[ований] аркуш. Мені хотілося б, щоб ця робота не пропала марно, оскільки я зібрав деякі відомості про рукописи, що не попали до надрукованих каталогів і зробив письмові витяги» [129, арк. 1]. Написання звітів після відрядження, як нагадав Володимир Миколайович В. С. Іконникову, було визначено циркуляром Міністерства народної освіти. Проте у циркулярі не вказувалося куди чи кому мали б подаватися такі звіти. «Сіє залишається таємницею, – писав у листі В. М. Перетц, – Ні міністру ж, адже звіт у нього загніє в архіві. Ні ректору ж? Але навіщо йому звіт? Факультету – також навряд чи звіт цікавий...» [129, арк. 1 зв.]. Тому і виникла у Володимира Миколайовича ідея опублікувати звіт про відрядження як наукову статтю, що він і попросив зробити В. С. Іконникова [129, арк. 2].

Отже, відповідно до звіту В. М. Перетца про заняття під час закордонного відрядження в вакаційний період 1907 р. у бібліотеках Львівського університету, Оссолінеуму та Народного дому він вивчав твори М. Семп-Шажинського, Я.-К. Дахновського, С. Віндакевича, Т. Яворського, Я. Жепецького та інших польських поетів, маючи намір «за посередництва польської літератури... установити роль української поезії як

передавачки поетичних прийомів і фразеології, притаманних поезії Заходу в XVI–XVII ст.» [791, с. 2]. Водночас вчений досліджував слов'янські рукописи XVI–XVIII ст., що відклалися в бібліотеках Народного дому та Оссолінеуму. Дієву допомогу йому під час роботи у Львові надали голова НТШ М. С. Грушевський і очільник філологічної секції НТШ І. Я. Франко, а також дослідник давньої польської літератури, професор Львівського університету В. Брухнальський та співробітник Оссолінеуму, у майбутньому його директор, Л. Бернацький [791, с. 1–2].

Виступивши в 1906 р. з проектом відкриття в університетах кафедр української історії, літератури, мови, етнографії та звичаєвого права, В. М. Перетц сподівався, що в Університеті св. Володимира в Києві буде заснована кафедра української мови і діалектології, яку, на думку Володимира Миколайовича, мав би очолити такий видатний український вчений як І. Я. Франко. 22 червня 1906 р. В. М. Перетц писав І. Я. Франку: «Моя мрія: якби ця кафедра сформувалася, та перетягнути Вас із Львова, що не дивлячись на чорносотенні звичаї в університеті та поза ним – все ж у нас із-за одних тільки політичних поглядів солідного вченого нині не ризикнуть провалити і не затвердити, якщо представить факультет. Але це – мрії» [689, арк. 345].

Не зважаючи на очевидну утопічність цієї ідеї, В. М. Перетц прикладав чимало зусиль, щоб вона стала реальністю. Він розробив детальний план перевodu І. Я. Франка до Києва та робив конкретні кроки до його реалізації. Про свій план він інформував Івана Яковича в листі від 28 жовтня 1906 р.: «У мене є план, про який я хочу повідомити Вас. Наші студенти і частина української інтелігенції мріють про українські кафедри в Університетах. Але починають вони з кінця – з петиції про закон. Однак закон, як відомо, лише закріплює, нормує явища життя... Думаю, що в питанні про українські кафедри почати з того, щоб висунути зразу людей з іменем, які зможуть завоювати повагу до українських вчених... Таким українським вченим, який за правом і юридичним і моральним має бути першим кандидатом на кафедру, є Ви. Я на днях дізнався про те, що Харківський університет надав Вам ступінь доктора, і щиро вітаю Вас. У Києві я старанно пропагую думку щодо запрошення Вас до Університету. Але брати на проблематичний дохід – не можна із сім'єю; тому я взяв на себе сміливість просунути ідею, аби щиро віддані українській ідеї люди забезпечили кандидату на кафедру мінімум до 2000 р[ублів] у рік (до заснування особливої кафедри) незалежно від університетської винагороди. Чи знайдуться гроші у наших багатіїв – сказати важко. Думаю, що Ви вибачте, якщо я легковаж-

но склав цей план: мною керувало лише глибоке ставлення до Вас і повага до Вашої вченої геніальності» [694, арк. 360–362].

Проте чуда не сталося. Вже 9 листопада 1906 р. В. М. Перетц вибачився перед І. Я. Франком, зауваживши: «Перепрошую, що Київ обманув Ваші очікування» [696, арк. 372]. Можна висловити припущення, що історія із запрошенням І. Я. Франка до Києва, яка зазнала фіаско, стала однією з причин, що поклала край листуванню між ним і В. М. Перетцем. Однак, Володимир Миколайович завжди з великою шанобою ставився до І. Я. Франка. У листі до М. С. Грушевського він зізнався, що заздрить витривалості І. Я. Франка та схиляється перед його стоїцизмом [14, арк. 36]. А коли працю І. Я. Франка «Студії над українськими народними піснями» було висунуто на академічну премію імені Котляревського, саме В. М. Перетц написав на неї позитивну рецензію. Та премію видатному українському вченому і письменнику І. Я. Франку було присуджено вже після його смерті.

Багато зусиль В. М. Перетц приклав, аби професором Університету св. Володимира в Києві було обрано й М. С. Грушевського. 31 березня 1907 р., невдовзі після смерті професора та завідувача кафедри російської історії університету П. В. Голубовського, Володимир Миколайович звернувся з листом до М. С. Грушевського, в якому зазначив, що при згоді останнього балотуватися на вакантну посаду професора, він та ряд інших професорів університету, зокрема, В. Б. Антонович, М. В. Довнар-Запольський, Г. Г. Павлуцький та Й. А. Леціус запропонували б його кандидатуру на цю посаду. В. М. Перетц вважав, що навіть за ворожого ставлення до Михайла Сергійовича з боку великодержавно-чорносотенних професорів, він все рівно мав би шанс, оскільки історико-філологічному факультету Університету св. Володимира потрібний був вчений, який міг би читати історію Стародавньої Русі до монголів, і тут «соліднішого» фахівця за М. С. Грушевського важко буде знайти [14, арк. 29–30 зв.].

У листі від 2 серпня 1907 р. В. М. Перетц повідомив М. С. Грушевського, що в Університеті св. Володимира об'явлено конкурс на здобуття посади екстраординарного професора кафедри російської історії [14, арк. 50–50 зв.]. Хоча М. С. Грушевський розумів, що шансів на обрання його професором Університету св. Володимира в Києві було обмаль, але він вирішив спробувати. В. М. Перетц же зі свого боку енергійно підтримував рішення львівського колеги та всебічно йому допомагав. Приїхавши в серпні до Києва, М. С. Грушевський зустрівся з В. М. Перетцем та іншими своїми прибічниками, Й. А. Леціусом і В. Ю. Данилевичем, для узгодження дій

під час підготовки та проведення конкурсу. За порадою Володимира Миколайовича, М. С. Грушевський відвідав й декана історико-філологічного факультету університету М. М. Бубнова, який, на думку В. М. Перетца, був лояльний до Михайла Сергійовича [14, арк. 51 зв.], а також свого вчителя, професора В. С. Іконникова [1069, с. 56].

Після повернення М. С. Грушевського до Львова, В. М. Перетц інформував у листах Михайла Сергійовича про його конкурентів на посаду професора кафедри російської історії Університету св. Володимира, про позицію професорів історико-філологічного факультету, їхнє ставлення до кандидатів, про роботу конкурсної комісії тощо. В. М. Перетц відверто писав М. С. Грушевському, що в нього «шанси погані», аби бути обраним, проте не опускав рук і до останнього агітував за львівського історика. З листа В. М. Перетца від 21 квітня 1908 р. дізнаємося про аргументи, які наводив Володимир Миколайович, намагаючись переконати противників М. С. Грушевського. Зокрема, він наголошував, що від Грушевського «не сховатися», що Грушевський «через рік все рівно приїде до Києва і буде читати в Універ[ситеті], так що “зла” уникнути не вдасться». Проте і В. М. Перетц відчував марність своїх зусиль, адже більшість професорів факультету не підтримувало проукраїнські налаштованого М. С. Грушевського. «Взагалі ж, – зазначав В. М. Перетц у листі до Михайла Сергійовича, – важко у нас (Університеті св. Володимира – *А. Ш.*) до неможливого» [14, арк. 5 зв.]. А 24 квітня відбулося голосування в Університеті св. Володимира, кандидатура М. С. Грушевського була відхилена, за нього проголосували лише 6 із 14 професорів історико-філологічного факультету університету [14, арк. 8].

Випадки з необранням на професорські посади І. Я. Франка та М. С. Грушевського в Університеті св. Володимира засвідчували небажання адміністрації відкривати українознавчі кафедри в київському вузі та вороже ставлення адміністрації й консервативних професорів до вчених-українофілів. Це в повній мірі відчув на собі й В. М. Перетц, якого наприкінці 1907 р. було звільнено з посади професора КВЖК, де читали лекції, переважно, професори Університету св. Володимира, не зважаючи на те, що вчений відіграв дієву роль у відродженні курсів в 1906 р. після їхнього закриття в 1889 р., багато зробив для поповнення бібліотеки навчального закладу, а також протягом трьох семестрів викладав на КВЖК. Однією з причин звільнення В. М. Перетца було те, що він був прихильником українізації процесу навчання на КВЖК. Цікаво, що ініціаторами введення до навчальної програми КВЖК українознавчої проблематики часто виступали

самі ж слухачки-українки. Проте Рада професорів негативно поставилися до спроб українізувати навчальний процес та робила все, аби не допустити до викладання на КВЖК вчених, які прагнули читати українознавчі курси [1119, с. 116].

Рада професорів КВЖК і пізніше двічі забалотувала В. М. Перетца, незважаючи на обрання його професором історико-філологічним відділенням курсів. Про переслідування вченого та інших професорів, які знайомили студентів і слухачок з історією української літератури, в Університеті св. Володимира та на КВЖК йдеться в листі В. М. Перетца до М. С. Грушевського від 10 липня 1908 р., в якому Володимир Миколайович писав: «В “Київлянину” дехто “Росіянин” ([тобто] Флорин[ський], бо це – дослівно його промови на факультеті, які він обіцяв “перенести в пресу” – обрушився на нас з Лободою за малоросійську літературу. [А. М.] Лобода заперечував з фактами і здорово потріпав Сікофонта, але той відповів новими витівками... Ще новина – що стосується мене: без моєї згоди на В[ищих] Жіноч[их] Курсах п[ани] Флоринський і К^о надумали балотувати мене! – ну і звичайно забалотували... Взагалі в Києві пекельно душно» [14, арк. 65 зв.–66].

Слід зазначити, що переслідування В. М. Перетца за його українські симпатії, бажання викладати студентам історію давньої української літератури і мови, прагнення відкрити в навчальному закладі українознавчі кафедри, на яких би читали лекції авторитетні українські вчені, відбувалися протягом всього періоду роботи Володимира Миколайовича в Університеті св. Володимира. До цього добавлялися нападки на В. М. Перетца з боку правої преси. Газети «Новий Час» і «Київлянин» пильно стежили за подіями на історико-філологічному факультеті Університету св. Володимира та регулярно піддавали критиці дії В. М. Перетца, який, як секретар факультету, під час відсутності декана практично керував історико-філологічним факультетом університету. Навколо Володимира Миколайовича об'єдналися прогресивно настроєні викладачі, які боролися з чорносотенною професурою на чолі з Т. Д. Флоринським і С. Т. Голубєвим, що були якими противниками українства й шельмували в пресі українських вчених, звинувачуючи їх у «сепаратизмі» та «мазепинстві» [1074, с. 160]. Після однієї з таких публікацій В. М. Перетц писав М. С. Грушевському: «“Київлянин” знову підняв травлю на українців, на Вас, на Лободу і т[ак] д[алі], зачіпаючи всіх, скільки небудь навіть дотичних до руху людей. Один смуток!» [14, арк. 72 зв.].

Аби розширити горизонти своєї педагогічної діяльності та дистанціюватися від реакційної професури, В. М. Перетц разом з іншими ліберально

налаштованими професорами клопотався про заснування Вищих приватних жіночих курсів у Києві, які відкрилися в 1905 р. як курси М. В. Довнара-Запольського. На базі цих курсів у 1906 р. були засновані Вищі комерційні курси, що згодом перетворилися на Київський комерційний інститут, якими керував М. В. Довнар-Запольський, а також Вечірні історико-філологічні загальноосвітні жіночі курси, директором і професором яких протягом трьох років був В. М. Перетц (1906–1909) [978, с. 255–256; 1254, с. 103].

Піклуючись про якісну освіту слухачок Вечірніх історико-філологічних жіночих курсів, В. М. Перетц запрошував до викладання на них кваліфікованих і досвідчених учених та педагогів. Зокрема, Володимир Миколайович до викладання на курсах запросив історика-славіста, літературознавця А. О. Степовича, який протягом 1893–1906 рр. був директор Колегії Павла Галагана. У листі до нього В. М. Перетц зауважив: «Я наважуюся звернутися до Вас, вважаючи, що Ви не відмовитися взяти участь в підприємстві нашому, яке має метою розширення філологічних знань» [591, арк. 2 зв.]. Звернувши увагу А. О. Степовича на те, що викладачі отримують невеликі гроші, Володимир Миколайович наголосив: «Ми працюємо не заради комерції, а заради ідеї. І якщо Ви не маєте нічого проти нашої установи, ми просимо Вас вступити в нашу корпорацію» [591, арк. 2–3]. А. О. Степовичу було запропоновано викладання історії чеської та югославської літератури. А історію західноєвропейської літератури В. М. Перетц запропонував читати такому відомому педагогу, літературознавцю та письменнику як І. М. Стешенко [134, арк. 1–2]. Однак Вечірні історико-філологічні жіночі курси, не зважаючи на боротьбу В. М. Перетца за продовження їхньої діяльності, закрили влітку 1909 р.

Переважаюча більшість слухачок Вечірніх історико-філологічних загальноосвітніх жіночих курсів перейшли навчатися до Вечірніх вищих жіночих курсів А. В. Жекуліної [241], де і сам В. М. Перетц викладав протягом 1909–1914 рр. За наполяганням Володимира Миколайовича, до викладання на Вечірніх вищих жіночих курсах А. В. Жекуліної були запрошені й окремі вчені, професіональний рівень яких високо оцінювався В. М. Перетцем, зокрема, історик літератури А. О. Степович, автор низки підручників і наукових праць з історії слов'янських літератур [591, арк. 4–5].

З листів В. М. Перетца до історика, магістра богослов'я, професора КДА П. П. Кудрявцева, який водночас був професором і головою Педагогічної ради Вечірніх вищих жіночих курсів А. В. Жекуліної (1907–1916), видно, що Володимир Миколайович, працюючи на курсах, застосовував ті ж

принципи викладання, що й в Університеті св. Володимира. Він розглядав Вечірні вищі жіночі курси А. В. Жекуліної як вищий навчальний заклад, а не як «якийсь клуб», що повинен дати слухачкам ґрунтовні історико-філологічні знання та вміння самостійно їх здобувати, а також сформувані у них навички наукової роботи [570, арк. 15 зв.].

На Вечірніх вищих жіночих курсах А. В. Жекуліної В. М. Перетц читав лекції з історії давньої руської літератури. В рамках вивчення предмету слухачки курсів мали можливість відвідувати Семінарії російської філології, який діяв під керівництвом Володимира Миколайовича з 1907 р., де вони, здавши колоквиум з предмету та методології історії давньої руської літератури, розпочинали працювати над дослідною роботою. Для підготовки слухачок до самостійної наукової роботи В. М. Перетцем на курсах був організований просемінарій, на якому слухачки під наглядом асистенток Володимира Миколайовича, В. П. Адріанової та С. О. Щеглової, оволодівали азами наукової роботи.

Варто зазначити, що така організація вивчення предмету на вечірніх жіночих курсах була новаторською, але В. М. Перетц зумів переконати Педагогічну раду Вечірніх вищих жіночих курсів А. В. Жекуліної в доцільності її застосування. Так, в листі до голови Педагогічної ради П. П. Кудрявцева від 19 грудня 1910 р. Володимир Миколайович наголосив: «Моя ідея – створити науковий інтерес серед слухачок і попередньо підготувати їх до самостійної роботи шляхом організації просемінарію. Доручити ведення просемінарію я пропоную (під моїм наглядом і керівництвом) двом своїм кращим ученицям, відомим вже в науковій літературі своїми працями. Це – повинно тільки піти дружн[ім] шляхом і з боку навчаючих і учнів, які повинні переконатися, що і серед київської жіночої молоді є талановиті вчені сили. Якщо моя пропозиція не зустрінє схвалення (не з боку товаришів – в це я не вірю), то мені, звичайно залишається одне, що може і повинна зробити поважаючи себе людина в разі висловлення їй недовіри... Отже: я приймаю в свій Семінарій, як це Вам відомо – тільки тих, хто має достатні знання по загальному курсу і здав методологію – бо в іншому випадку неможливо чекати результатів. Заняття в Семінарію – безкоштовні, бо спільні і проводяться на дому і необов'язкові. Всі інші слухачки можуть брати участь в єдиному обов'язковому просемінарію з XI–XII ст. (1 г[одина] на тижд[ень]) і з XVI ст. (1 г[одина] на тижд[ень]) у моїх помічниці. Якщо така організація не буде прийнята, мені робити нема чого, тому що вищ[ий] навч[альний] закл[ад] повинен вчити, а не розважати» [570, арк. 1–2 зв.].

Зумів настояти В. М. Перетц і на тому, щоб у вищому навчальному закладі, тобто на Вечірніх вищих жіночих курсах А. В. Жекуліної, викладачами працювали жінки, що було новиною для вищої школи Російської імперії. У листі до голови Педагогічної ради курсів П. П. Кудрявцева від 21 грудня 1910 р. Володимир Миколайович звертав увагу на те, що підставою для допущення до викладання на курсах його учениць, В. П. Адріанової та С. О. Щеглової, є наявність у них наукових праць. «Мої помічниці вже почали готуватися [до викладання] – і сподіваюсь виправдають довіру [Педагогічної] ради, хоча – на жаль – до старості не виростуть у них вуса!», – жартом завершив обговорення цього питання В. М. Перетц [570, арк. 3 зв.–4]. 23 січня 1911 р. у журналі «Студенська думка» констатувалося, що «обрання жінок до викладацького персоналу вищого навчального закладу – факт, що вперше спостерігається в академічному житті Києва». В публікації, крім того, наголошувалося на великому суспільному значенні цієї події [1084, с. 26]. В. М. Перетц пишався тим, що його вихованки викладали у вищому навчальному закладі. У листі до своєї тітки, письменниці О. Г. Бородіної, яка була автором низки статей із жіночого питання, 30 грудня 1910 р. Володимир Миколайович наголосив: «Двоє моїх панянок мною влаштовані викладачами ВЖКурсів: це моя гордість» [950, с. 487].

Працюючи на Вечірніх вищих жіночих курсах А. В. Жекуліної, В. М. Перетц також ініціював видання наукового друкованого органу навчального закладу «Літопис Вечірніх вищих жіночих курсів, заснованих в м. Києві А. В. Жекуліною», який редагував протягом 1914–1915 рр. Структурно зміст журналу поділявся на офіційну та наукову частину: перша містила відомості про курси, розпорядження Міністерства народної освіти, програму та плани викладання, у другій же друкувалися лекції викладачів та наукові праці слухачок курсів. «Літопис», на думку В. М. Перетца, мав залучати «найкращих, більш здібних до наукової роботи» курсисток та наочно їх переконувати, як «викладачі курсів цінують кожний прояв самостійної наукової думки, здібностей та старанності» [1286, с. 311].

Про свою діяльність з видання журналу В. М. Перетц інформував О. О. Шахматова. Так, у листі від 15 квітня 1914 р. він повідомляв: «Сьогодні здав у типографію матеріал: засновую ще один науковий журнал – “Літопис Вечірніх вищих жіночих курсів, засн[ованих] А. В. Жекуліною”... Є праці і у курсисток – не геніальні, але працювито і корисно складені» [950, с. 571]. У листі від 23 квітня Володимир Миколайович знов написав санкт-петербурзькому колезі, що «затяв» новий журнал «Літопис» і доводиться багато «возитися» з типографією та авторами [950, с. 574].

Зберіглася записка «Про постановку бібліотечної справи», яка була складена В. М. Перетцем і надіслана до Педагогічної ради Вечірніх вищих жіночих курсів А. В. Жекуліної. В ній Володимир Миколайович торкнувся питання збереженості бібліотечного фонду навчального закладу, адже із бібліотеки зникала наукова та навчальна література, що роками збиралася викладачами та дарувалася жертводавцями курсів. Багато книг бібліотеці Вечірніх вищих жіночих курсів А. В. Жекуліної передав й сам В. М. Перетц, а також його помічниці В. П. Адріанова та С. О. Щеглова. Однак через деякий час значна частина подарованих ними книг була втрачена. У записці «Про постановку бібліотечної справи» Володимир Миколайович запропонував низку заходів, застосування яких бібліотекою курсів унеможливило б втрату книг [377].

Долучився В. М. Перетц і до розробки проекту створення Київського та Одеського археологічних інститутів, в яких передбачалося відкриття археологічного, архівного та бібліотечного відділень для підготовки архівних, музейних і бібліотечних кадрів для державних, громадських і приватних закладів. Авторами проекту були викладачі Університету св. Володимира та КДА, зокрема, В. Ю. Данилевич, М. В. Довнар-Запольський, В. С. Іконников, В. О. Кордт, О. М. Лук'яненко, В. М. Перетц, М. І. Петров та інші [1088, с. 39]. Були зроблені й конкретні кроки для організації Київського археологічного інституту. Про це В. М. Перетц повідомив М. С. Грушевського в листі від 17 листопада 1909 р., зокрема, Володимир Миколайович запитував історика, очевидно, маючи намір залучити його до проекту: «Щоб Ви сказали про археологічний інститут в Києві з переважним викладан[ням] українськ[ої] старов[ини], укр[аїнської] археолог[ії], укр[аїнської] палеограф[ії], мови та ін. Ми колись говорили про це – але без результатів. Тепер з цим возиться [В. Ю.] Данилевич. М[ожливо] б[удуть] і дадуть дозвіл» [14, арк. 104 зв.]. Проте реальна робота з організації Київського археологічного інституту розпочалася лише під час Української революції в 1917 р.

Як свідчать листи В. М. Перетца до М. І. Петрова від 29 січня та 5 вересня 1910 р., Володимир Миколайович жваво інтересувався діяльністю КДА, яка була не тільки закладом богослов'я, а й мала славу авторитетного центру освіти та культурно-наукового життя. Імовірно, Володимир Миколайович пробував влаштуватися на викладацьку роботу до КДА, але безуспішно [950, с. 504]. В. М. Перетц уважно слідкував за публікаціями наукового щомісячника «Праці Київської духовної академії», де друкувалися науково-богословські та історико-літературні дослідження, а також праці

з історії церкви, релігійних течій і богословської думки на терені України. Дізнавшись про відставку редактора «Праць КДА» професора В. П. Рибінського, В. М. Перетц висловив припущення, що після зміни редактора публікуватися в журналі авторам, які не працювали в КДА, навряд чи буде можливим. І це, на думку вченого, було б «сумно» [99, арк. 2–2 зв.].

Високо цінував В. М. Перетц діяльність М. І. Петрова як очільника Церковно-археологічного музею при КДА, що під керівництвом Миколи Івановича став одним із найбільших в Європі зібранням церковних старожитностей. Коли внаслідок зміни академічного статуту в 1910 р. М. І. Петрова було звільнено зі штатної служби у КДА, Володимир Миколайович занепокоївся його долею та подальшою діяльністю музею. А дізнавшись, що Миколо Іванович залишився на чолі Церковно-археологічного музею КДА, В. М. Перетц написав йому листа, у якому висловив радість, що музей і надалі буде «жити та розвиватися» під «досвідченим поглядом і керівництвом» М. І. Петрова [100, арк. 1]. Додамо, що за клопотанням Ради КДА М. І. Петрова залишили при академії позаштатним професором, а в 1912 р. він став почесним професором КДА.

З листів В. М. Перетца до М. І. Петрова за 1912 р. (від 17 березня, 2 і 5 квітня та 15 листопада) відомо, що Володимир Миколайович надав високу оцінку дослідженню професора КДА «Нариси історії української літератури XVII і XVIII ст.» (1911) і висловився за необхідність висунення книги на здобуття академічної премії. Зокрема, В. М. Перетц зазначав: «Від душі дякую за доставлене мені задоволення. Його розділять, сподіваюся, дуже багато, якщо не всі читачі книги» [101, арк. 1]. Володимир Миколайович називав дослідження М. І. Петрова «розумною працею», за яку «нове покоління» українців буде вдячне автору [102, арк. 1 зв.–2]. В. П. Перетц переконував Миколу Іванович подати до Санкт-Петербурзької АН заявку щодо участі у конкурсі на здобуття премії за працю «Нариси історії української літератури XVII і XVIII ст.» та висловлював бажання написати на неї відгук «не за страх, а за совість» [101, арк. 1 зв.], відклавши раді цього всю іншу свою наукову роботу [102, арк. 2]. Зрештою, в 1913 р. Санкт-Петербурзька АН присвоїла М. І. Петрову неповну Макаріївську премію за «Нариси історії української літератури XVII і XVIII ст.», а В. М. Перетц відгукнувся на цю працю позитивною рецензією.

Влітку 1912 р., під час вакацій, В. М. Перетц здійснив закордонне відрядження до Кракова та Львова з метою дослідити явища та взаємовпливи польської та української літератури XVI–XVII ст., а також виявити і описати в книгосховищах цих міст невідомі або маловідомі слов'янські

рукописи. Працюючи в бібліотеці Народного дому, особливу увагу вчений звернув на колекцію рукописів, зібрану філологом, дослідником історії Галичини, каноніком А. С. Петрушевичем. Цінні консультації при роботі у Львові В. М. Перетцу надали директор бібліотеки Народного дому П. І. Свистун й літературознавець та бібліограф М. С. Возняк, майбутній академік АН УРСР [829], з якими Володимир Миколайович, повернувшись до Києва, налагодив листування. Безперечно, що за відносно короткий термін перебування у Львові В. М. Перетц не встиг ознайомитися з багатою колекцією А. С. Петрушевича, що, зокрема, містила 5 тисяч рукописів і документів. Аби продовжити вивчення рукописів колекції, В. М. Перетц звернувся листами до П. І. Свистуна та М. С. Возняка з проханням надіслати йому до бібліотеки Університету св. Володимира «для наукових занять» окремі рукописи, що зберігалися в Народному домі [676, арк. 1–1 зв.]. 3 листа В. М. Перетца від 5 лютого 1913 р. дізнаємося, що й сам Володимир Миколайович, на прохання М. С. Возняка, надіслав до Львова посилку з виданнями, які було важко придбати в Галичині [676, арк. 2 зв.].

Листувався та співпрацював В. М. Перетц не тільки з українськими вченими, які мешкали у Львові, а й з тими, хто працював на Сході України, зокрема, професорами Харківського університету, літературознавцями М. Ф. Сумцовим і А. П. Кадлубовським та філологом-славістом О. Л. Погодіним. В листі до останнього від 3 лютого 1913 р. Володимир Миколайович висловив свою думку про книгу С. Н. Щоголева «Український рух як сучасний етап південно-руського сепаратизму», назвавши її «мерзенним пасквілем», що спрямований проти українських діячів і вже нашкодив таким українським вченим як історик М. П. Василенко та економіст О. О. Русов, які були позбавлені змоги викладати в київських вузах. С. Н. Щоголев, який працював членом Київського тимчасового комітету у справах друку, де відповідав за цензуру українських книжок, у своєму дослідженні звів український рух до триєдиного сепаратизму: культурного, економічного і політичного. Книга викликала критику з боку прибічників української ідеї, зокрема професора О. Л. Погодіна, який вважав В. М. Перетца своїм союзником у дискусії зі С. Н. Щоголевим. І дійсно, Володимир Миколайович підтримав харківського колегу, звернувшись до українців з проханням надіслати йому необхідний бібліографічний, історичний та літературний полемічний матеріал [13, арк. 18]. Зокрема, В. М. Перетц попросив С. О. Єфремова надіслати О. Л. Погодіну фейлетон «З нашого життя», що опублікувала газета «Рада», а також скласти бібліографію з українського питання [673, арк. 1–1 зв.].

Неодноразово у книзі С. Н. Щоголева «Український рух як сучасний етап південно-руського сепаратизму» згадується й сам В. М. Перетц, якого разом з такими вченими як Д. І. Багалій, А. Ю. Кримський, М. Ф. Сумцов і Д. І. Яворницький, автор дослідження долучив до «захисників і покровителів із середовища вченого світу» українського руху в Росії [1329, с. 433], що, звісно, ним не віталоя. На думку С. Н. Щоголева, вимагало засудження й те, що ряд вчених в університетах, які діяли на терені України, читали українознавчі курси, зокрема, О. С. Грушевський в Новоросійському університеті в Одесі, М. Ф. Сумцов у Харківському університеті та А. М. Лобода і В. М. Перетц в Університеті св. Володимира в Києві [1329, с. 166]. Звернув увагу С. Н. Щоголев й на те, що значну частину своїх праць (протягом 1907–1912 рр. 11 із 36 статей) В. М. Перетц опублікував українською мовою [1329, с. 444]. З приводу останнього, Володимир Миколайович у листі до О. Л. Погодіна зазначив, що його противників в Університеті св. Володимира, Т. Д. Флоринського і К°, це особливо непокоїло, оскільки вони «культурний сепаратизм і друкування професором статті українською мовою – хоча б в ній не було й тіні політики – вважають самим страшним злочином проти ідеї загальноросійської державності» [13, арк. 18–18 зв.].

Водночас, В. М. Перетц намагався боротися з Т. Д. Флоринським і його прибічниками, діяльність яких вважав згубною для розвитку української науки і культури. Зокрема, він допоміг О. О. Шахматову зібрати компрометуючі Т. Д. Флоринського матеріали, аби останнього не було обрано дійсним членом Санкт-Петербурзької АН. В листі до М. С. Грушевського від 1 січня 1910 р. Володимир Миколайович писав, що «Флор[инський] склав знову якусь мерзотну записку для остат[очного] знищення української преси. 16го будуть балотувати Фл[оринського] в академіки! Необхідно дістати 1) записку цю і повідомити Ол[ексію] Ол[ександрови]чу [Шахматову] негайно, 2) зібрати всі випадки репресій, що були результатом діяльності Фл[оринського], т[обто] перерахувати точно випадки штрафів і т[ому] п[одібне] щодо преси укр[аїнської] та російськ[ої] за час його цензорства. Все це потрібно... надіслати Ол[ексію] Ол[ександрови]чу Ш[ахматову]» [14, арк. 115–116]. Зрештою, матеріали про «поліцейську діяльність» Т. Д. Флоринського були надіслані В. М. Перетцу, який передав їх О. О. Шахматову. Повідомляючи М. С. Грушевського про результати виборів, Володимир Миколайович зазначив: «16го під час балотування друг наш (Т. Д. Флоринський – А. Ш.) отримав менше половини голосів і таким чином провалився. Я ж про це сумую, бо цей камінь буде тяжіти над нами ще роки і роки!

І за провал, озвірівши [він] буде мститися “українофілам”, академічним і неакадемічним» [14, арк. 117–117 зв.].

Перебуваючи під постійним пресингом чорносотенної й великодержавної професури, В. М. Перетц побоювався, що його можуть або вивести із складу професорів Університету св. Володимира, як це було зроблено на КВЖК, або перевести «для службової користі» до іншого, північного університету, скажімо, казанського [950, с. 504]. Тому вчений в 1913 р. дав згоду балотуватися на вільну вакансію ординарного академіка Відділення російської мови і словесності Санкт-Петербурзької АН, але просив, щоб результати виборів йому повідомили закритим листом. «Можливо, це все до безглуздості конспіративно і здається зайвим, – писав він О. О. Шахматову в листі від 8 грудня 1913 р., – але навіть у разі благополучного результату у Відділенні, я не хотів би, щоб навіть слух проник до Києва: можуть підняти агітацію чорносотенці і перешкодити» [950, с. 545].

12 грудня 1913 р. В. М. Перетца було одногосно обрано академіком на засіданні Відділення російської мови і словесності Санкт-Петербурзької АН. Членами Відділення, академіками Н. О. Котляревським, О. О. Шахматовим, П. Ф. Фортунатовим та О. І. Соболевським для представлення на Спільному зібранні АН була складена «Записка про наукову діяльність та наукові праці Володимира Миколайовича Перетца», в якій, крім іншого, зазначалося, що наукова діяльність В. М. Перетца в Києві зосереджувалася на дослідженні української народної та штучної поезії, зокрема, українських пісень і віршів XVII–XVIII ст., а також взаємовпливів давньої української, російської та польської драматичної літератури. Автори записки акцентували увагу на тому, що дослідження В. М. Перетца в сфері давнього письменства відбувалися в різних напрямках і, як особливо цінні праці, виділили розвідки вченого про західно-руські переклади єврейських творів та його огляди нових праць з джерелознавства давньої руської (української) літератури та палеографії. У «Записці» також констатувалася «плідна» педагогічна діяльність В. М. Перетца в Києві, адже, викладаючи «з запалом» в Університеті св. Володимира та на КВЖК, вченому вдалося «зразково» організувати роботу Семінарію та «підготувати цілу школу учнів», які на той час були авторами близька 50 наукових праць, головним чином, в галузі давнього руського письменства [979]. У висновку наголошувалося, що «Заслуги В. М. Перетца в історії руської словесності, його відмінні роботи у деяких спеціальних областях, а саме його праці з великоросійської літератури XVIII ст., з малоросійської літератури XVI–XVIII ст., а також народної словесності великоросійської та малоросійської, дають всі під-

стави стверджувати, що Відділення російської мови і словесності в особі професора В. М. Перетца придбає в своє середовище видатного представника дослідів, що входять до кола діяльності Відділення» [36, арк. 37 зв.].

8 лютого 1914 р. В. М. Перетца було обрано академіком й на Спільному зібранні Санкт-Петербурзької АН, хоча тут вибори відбувалися набагато драматичніше ніж під час голосування на Відділенні російської мови і словесності й лише один голос схилив терези на користь Володимира Миколайовича. Одним із перших В. М. Перетца з обранням академіком привітав український мовознавець та етнограф К. П. Михальчук, який у своєму листі наголосив: «Сердечно бажаю Вам необхідних сил, бадьорості і здоров'я, аби багато років потрудитися ще на користь науки і для істинно культурного виховання Ваших численних і високо Вас поважаючих учениць і учнів» [1231, с. 311].

Звичайно ж вибори В. М. Перетца не стали секретом для реакційної київської професури, яка приклала чимало зусиль, аби провалити обрання Володимира Миколайовича академіком Санкт-Петербурзької АН. Про перебіг подій у Києві та своє нервово напруження тих днів В. М. Перетц написав у листі до професора Варшавського університету О. І. Яцимирського: «Вчора я був на вшануванні [В. С.] Іконникова з нагоди 40-ліття [його] редакторства [в] «Університетських відомостях», бачив Тимошку (Т. Д. Флоринського – *А. Ш.*), аж почорнів він від злості. Ще б, інтрига була велика, але зірвалось. Я все-таки у Спільному зібранні отримав 43 голоси плюс один і пройшов. Питання у затвердженні. Хто його знає, в наш час політиканства, політичного шантажу і всіляких інтриг – всього можна очікувати. Я не знаю, чи буду я академіком, але вже відчуваю, скільки злоби порушило одне це припущення серед київської чорної сотні. Знаю, що застосовано все було, аж до звинувачення мене в “мазепинстві”, як ніби вчений повинен вивчати явища звідси-до сюди, аж ніяк не заглядаючи за заборонену лінію. Але ж особистих зіткнень я завжди уникав, намагався їх не дражнити – але така тупість наших панів положення, що сама ідея про вільну науку, яка не прислужує, викликає у них роздратування» [7, арк. 357]. Все ж добавимо, що Володимир Миколайович завжди відкрито висловлював свою думку, проте був порядною людиною і на відміну від своїх ворогів не займався інтригами. «Я ніколи не був дипломатом, – писав В. М. Перетц О. О. Шахматову, – якщо кого вважав правим і гідним – стояв за нього, якщо ні – боровся з ним» [950, с. 505].

Цікаво, що російські вчені, на відміну від українських, не бачили ніякої політики в науково-педагогічній діяльності В. М. Перетца. Кандидатура

Володимира Миколайовича в академіки Санкт-Петербурзької АН була висунута істориком літератури, пушкіністом Н. О. Котляревським, який з Україною мав лише той зв'язок, що був випускником Колегії Павла Галагана, та підтримана О. І. Соболевським. Останній далеко не симпатизував українському національному руху і його підтримка В. М. Перетца теж свідчила про те, що він не вважав Володимира Миколайовича «мазепинцем». Наведемо уривок з листа О. О. Шахматова до президента Санкт-Петербурзької АН, великого князя К. К. Романова від 28 березня 1914 р., в якому зазначені чинники, що спонукали до обрання В. М. Перетца академіком і надана характеристика діяльності останнього в Києві: «Обираючи В. М. Перетца, запропонованого Н. О. Котляревським, який стоїть далеко від всякої політики, і підтриманого О. І. Соболевським, Відділення взяло до уваги його відмінні праці з історії руської літератури і його блискучу викладацьку діяльність в Університеті св. Володимира. В. М. Перетц ніякої участі в українофільській агітації не брав і не бере. Він навчився в Києві говорити і писати малоросійською, він займається малоросійською літературою переважно XVII–XVIII ст. Але, звичайно, цього неможна поставити йому в провину, це повинно поставитися йому в заслугу... Серед того, що писав В. М. Перетц, немає жодного рядка, який мав би навіть віддалене відношення до політики» [1231, с. 314]. Очевидно, кандидатура Володимира Миколайовича не викликала жодних заперечень з боку президента Санкт-Петербурзької АН, який гарно знав і добре ставився до родини Перетців [7, арк. 362 зв.; 950, с. 561], а, будучи поетом і перекладачем, він цікавився українською літературою й був не проти перекладу його поезій українською [1231, с. 315].

Остаточне затвердження В. М. Перетца академіком Санкт-Петербурзької АН відбулося 14 квітня 1914 р. Отже, за десять років роботи в Києві Володимир Миколайович пройшов шлях від першої професорської лекції до обрання в академіки, ставши найбільшим знавцем літературних пам'яток Київської Русі й загальноновизнаним фахівцем з історії давньої української та російської літератури. Працюючи у Відділенні російської мови і словесності Санкт-Петербурзької АН, вчений продовжив педагогічну діяльність викладами на історико-філологічному факультеті Петроградського університету та в інших навчальних закладах міста на Неві з історії давньої руської, старовинної української та білоруської літератур і народної словесності.

Переїжджаючи до Петрограда, В. М. Перетц зробив все, аби влаштувати своїх вихованців та надати їм необхідну допомогу. В листі до О. О. Ша-

хматова від 29 квітня 1914 р. Володимир Миколайович повідомив, що його обов'язки перед Університетом св. Володимира не дозволяють швидко приступити до службових обов'язків у Санкт-Петербурзькій АН. «В Університеті я єдиний представник історії давньої руської літератури, методології її, слов'янської палеографії та руської діалектології, – зазначив В. М. Перетц, – і мій від'їзд поставить факультет у велику скруту» [950, с. 577]. В. М. Перетц також звернувся з листом до Відділення російської мови і словесності Санкт-Петербурзької АН з проханням дозволити затриматися в Києві, щоб хоч частина його учнів за цей час «завершила магістерські іспити», а він зміг передати посаду секретаря факультету [950, с. 577–578; 1074, с. 165].

Секретарем історико-філологічного факультету Університету св. Володимира після від'їзду В. М. Перетца став його соратник, професор А. М. Лобода. Викладання курсів «Література Південної і Західної Русі XV–XVIII ст.» і «Слов'яно-руська палеографія» на історико-філологічному факультеті Володимир Миколайович передав своєму учню С. І. Маслоу. Як приват-доценти університету окремі курси на історико-філологічному факультеті читали інші вихованці Володимира Миколайовича, зокрема, О. С. Грузинський – «Руська гімнографія XI–XVII ст.» і «М. В. Гоголь», М. К. Гудзій – «Історія російської літератури XVII–XVIII ст.» і «В. Г. Бєлінський та його доба», В. І. Маслов – «Історія сентименталізму в російській літературі другої половини XVIII і початку XIX ст.» і «Громадсько-літературний рух в Олександрівську добу», О. А. Назаревський – «Давньоруські повісті», І. І. Огієнко – «Історія української мови», Ф. П. Сушицький – «Нова українська література», «Руські літописи» та «Історія руської драми XVII–XVIII ст.». Викладали учні В. М. Перетца й в інших навчальних закладах Києва, скажімо, С. О. Щеглова працювали на Вечірніх вищих жіночих курсах А. В. Жекуліної.

Проте більшої уваги потребували найменші «пташенята» В. М. Перетца, які готувалися до магістерських іспитів, працювали над магістерськими дисертаціями або були ще студентами. На сторінках «Університетських відомостей» побачили світ ґрунтовні відгуки Володимира Миколайовича на магістерські дослідження «“Повість про Меркурія Смоленського” та її літературна історія» і «“Повість про купця Басарге” та її літературна історія», авторами яких були відповідно учні В. М. Перетца – Л. Т. Білецький та В. М. Отроковський. Рецензент надав високу оцінку магістерським працям і рекомендував нагородити молодих дослідників золотими медалями [834; 835].

Не порвав зв'язку В. М. Перетц зі своїми вихованцями і вже працюючи в Петрограді. Турбуючись про них, Володимир Миколайович намагався організувати офіційне переведення з київського до петроградського університету таких своїх учнів, як В. П. Адріанова, С. О. Бугославський, О. В. Багрій, Л. Т. Білецький, В. М. Отроковський та С. О. Щеглова [950, с. 590]. Маючи на меті заручитися підтримкою професора історико-філологічного факультету Петроградського університету І. О. Шляпкіна, Володимир Миколайович написав йому листа, в якому зазначив: «Я маю намір просити про зачислення до Петроградського університету деяких із моїх (молодших) учнів, вже залишених там, в Києві, при Університеті [св. Володимира], які залишилися без керівника, оскільки мій товариш і приятель проф[есор А. М.] Лобода займається переважно, якщо не виключно, новою літературою. Вам як нікому іншому, можливо, відомо, як важко займатися в провінції, особливо коли вже склалися зацікавлення, які вимагають великого матеріалу, що знаходиться в великих бібліотеках. Я прошу історико-філологічний факультет підтримати моє клопотання, а Вас – бути представником моїх інтересів як керівника тих молодих людей, про яких прошу» [1231, с. 319–320].

Варто зазначити, що ініціатива В. М. Перетца щодо переведення до Петроградського університету ряду його учнів зустріла шалений спротив з боку київської реакційної професури, зокрема, Т. Д. Флоринського, який вважав Володимира Миколайовича вождем «українства-мазепинства» [1231, с. 320]. Й хоча В. М. Перетцу так і не вдалося організувати переведення своїх вихованців до Петрограду, деякі з них, за допомоги свого навчителя, для завершення роботи над дисертаціями оформили наукові відрядження до Петроградського університету [1023, с. 226].

Професор В. М. Перетц, як педагог і науковий керівник, в повному обсягу виконав обов'язки перед учнями, які, в свою чергу, завжди пам'ятали вчителя та, натхненні його ідеями та справами, вже невдовзі, в роки українських національних змагань і українського відродження 1920-х рр. активно долучилися до розбудови української освіти, науки і культури. Коли у заснованому в добу Української революції Кам'янець-Подільському державному українському університеті постало питання про обрання почесних членів навчального закладу, то серед когорти видатних українських вчених і педагогів перевагу було віддано саме В. М. Перетцу.

Згодом, пояснюючи такий вибір, учень Володимира Миколайовича Л. Т. Білецький, який викладав у Кам'янець-Подільському державному українському університеті, зазначив: «Нарешті спинилася наша думка на

одному не українцеві з походження, але українцеві по духу і по тій праці, яку він дав українській науці, – на акад[еміку] російськ[ої] Акад[емії] наук проф[есорові] В. Перетцу. Серед академічного складу історично-філологічного факультету [Кам'янець-Подільського державного українського університету] було аж три ученики академіка В. Перетца – професор І. Огієнко, приват-доцент М. Драй-Хмара і я, автор цих рядків; і ми на протязі довголітньої праці під керівництвом академіка Перетца в його семінарію “руської філології” були свідками його визначної праці на полі як раз української науки. Крім того, серед складу нашого факультету були й ті, крім найближчих учеників, що знали його по праці на становищі голови філологічної секції Українського наукового т[овариства] в Києві, який довгі роки на цім становищі був проводирем українського наукового життя; на решті найбільшою атестацією громадянської мужності академіка Перетца, що віддав свої сили українській культурі в ті часи, коли багато українців мовчали і боялися не лише друкувати свої праці в українській мові, але й говорити рідною мовою..., академік В. Перетц не боявся одверто на науковім полі в мурах Університету Св[ятого] Волод[имира] виступати проти такого україножера, яким був відомий цензор проф[есор] Т. Флоринський та проти його камарильї... І останньою заслугою В. Перетца підносилося заслуга, що серед його численних учеників, яких він виховав для науки взагалі, переважаюча більшість по національності і абсолютна по походженню були українці, і всі вони, де би не були, працювали в високій школі, як професори, доценти» [954, с. 156–157].

Таким чином, вшановуючи заслуги В. М. Перетца перед українською наукою, освітою та культурою, його поряд з двома іншими корифеями української науки, істориком М. С. Грушевським і мовознавцем А. Ю. Кримським, було обрано почесним членом одного з перших українських державних університетів [954, с. 81].

Епістолярні документи висвітлюють діяльність В. М. Перетца у вищих і середніх навчальних закладах Києва з впровадження в навчальний процес українознавчих дисциплін і підготовку фахівців, які були б зацікавлені в дослідженні української культури та здатні до самостійної наукової діяльності в сфері історії української мови і літератури. З лекцій В. М. Перетца українська студентська молодь дізнавалася про тяглість української літературної традиції з часів Київської Русі, а під час практичних занять оволодівала науковою методологією дослідження стародавніх творів. Значних зусиль приклав вчений для розвитку в Україні вищої жіночої освіти й підготовки серед українського жіноцтва придатних до

наукової діяльності фахівців. Відстоювати право української молоді на вивчення національної історії та культури В. М. Перетца довелося в постійній боротьбі з реакційною професурою, ставши одним із лідерів тих українських науковців, які добивалися відродження української освіти і науки.

3.2. Організатор і керівник Семінарію російської філології в Києві

Окремою важливою сторінкою педагогічної та науково-організаційної роботи В. М. Перетца в Києві була його діяльність, спрямована на залучення української, здібної до наукової роботи молоді, до науково-дослідної праці. Перспективи такої роботи були очевидні, оскільки в бібліотеках, архівах і музеях Києва зберігалася велика кількість рукописів і стародруків, що потребували опису й вивчення, та які склали широке підґрунтя для проведення наукових досліджень в галузі історії давньої української літератури і мови.

Восени 1904 р., розпочавши читати в Університеті св. Володимира курси «Історія російської літератури» і «Вступ в історію російської літератури (методологія, джерела, історія вивчення)», В. М. Перетц в рамках вивчення цих предметів організував роботу Семінарію російської філології. І хоча Володимир Миколайович тільки почав працювати в київському університеті, відразу знайшлися його прихильники, яких зацікавили змістовні виклади молодого професора. Можливо, попервах студентів у енергійного та амбітного вченого було й небагато, але, безперечно, що свій вибір на користь викладів В. М. Перетца вони зробили свідомо.

Як керівник Семінарію російської філології, що спочатку діяв в рамках навчальної програми історико-філологічного факультету Університету св. Володимира, В. М. Перетц пропонував студентам на вибір теми доповідей, робота над якими мала б зацікавити учасників Семінарію. Вже в перший рік його діяльності на заняттях членів Семінарію було заслухано низку рефератів, які носили, переважно, проблемний характер, як-от: С. П. Шевченка «Чи можлива в даний час наукова історія російської літератури», І. І. Огієнка «Хронологічна побудова історії давньоруської літератури», О. С. Грузинського «Про значення історії мови для вивчення давньої руської літератури», В. К. Артемова «Питання вивчення народних казок в працях представників порівняльного і антропологі-

чного напрямку», М. П. Кухарчука «Погляди слов'янофілів на руський епос» та ін. [1391, с. 8–9].

До когорти перших студентів-прихильників В. М. Перетца в Університеті св. Володимира й учасників Семінарію російської філології належав І. Ф. Єрофєєв, який в майбутньому став відомим українським літературознавцем і письменником. Зберіглося листування В. М. Перетца із І. Ф. Єрофєєвим, що з перервами тривало протягом 1905–1934 рр. [1304]. Перший документ їхнього листування датований 5 лютим 1905 р. і є власне не листом, а запискою, що В. М. Перетц надіслав до бібліотеки Університету св. Володимира з проханням видати студенту І. Ф. Єрофєєву книги, які той проситиме. А щоб співробітники бібліотеки не хвилювалися щодо повернення цих книг, В. М. Перетц прохав надіслати йому для підпису розписки І. Ф. Єрофєєва на видані книги [378]. Із документу видно, що В. М. Перетц, як професор, всіляко опікувався своїми студентами і допомагав їм в навчанні та дослідній роботі. У Семінарію російської філології І. Ф. Єрофєєв досліджував проблему походження українських дум і на одному з наукових засідань в 1905–1906 навчальному році зробив доповідь «Про редакції українських дум» [1391, с. 9].

Не має сумніву, що заняття в Семінарію російської філології В. М. Перетца стали в пригоді І. Ф. Єрофєєву, який протягом життя активно займався науковою діяльністю. Закінчивши в 1907 р. Університет св. Володимира, він виїхав до Сімферополя, де викладав у чоловічій гімназії й працював у Таврійській вченій архівній комісії. У «Відомостях Таврійської вченої архівної комісії» побачили світ декілька праць І. Ф. Єрофєєва, зокрема, його стаття «Крим у малоруській народній поезії XVI–XVII вв., переважно в думах» (1908).

Події Першої російської революції негативно вплинули на навчальний процес в Університеті св. Володимира, проте не завадили роботі Семінарію російської філології, заняття якого стали проходити на дому у викладачів історій давньої та нової літератур, професорів В. М. Перетца і А. М. Лободи. Заняття Семінарію також відвідував історик західноєвропейської літератури, приват-доцент університету Ф. Г. Делабарт, який без сумніву, поділяв ідеї своїх колег щодо організації науково-дослідної роботи студентів.

З кожним роком коло учасників Семінарію російської філології В. М. Перетца розширювалося. Його стали відвідувати студенти не лише молодших, а й старших курсів Університету св. Володимира, які активно долучилися до підготовки наукових рефератів. Протягом 1905–1906 рр. на

засіданнях Семінарію були заслухані та обговорені доповіді С. І. Маслова «Літературна діяльність Кирила Транквіліона Ставровецького», С. П. Шевченка «Про Ніла Сорського», І. І. Огієнка «Про мовознавство у старинній Малоросії», О. А. Назаревського «Про повісті доби Петра Великого», С. Л. Неверова «“Логіка” іудействующих» та ін. В. М. Перетц пропонував своїм учням теми доповідей не тільки з історії української та російської літератур, а й з методології досліджень в сфері історії літератури. З такими рефератами, що викликали жваву дискусію серед учасників Семінарію з питань методології, виступили [Н. А.] Кутателадзе («Поняття “історії літератури” у вчених ХІХ ст.») та Є. А. Ткаченко-Петренко («Історія збирання та вивчення дум» і «Задачі вивчення історії літератури») [1391, с. 9–10].

Талановитий вчений і педагог В. М. Перетц прагнув організувати українську молодь на полі дослідження історії давньої української літератури і мови. Оскільки із-за засилля в Університеті св. Володимира консервативної та чорносотенної професури цього не можливо було зробити в стінах навчального закладу, він вирішив створити Семінарій російської філології, який би діяв поза межами університету. Семінарій мав сприяти розширенню загального наукового кругозору його учасників та ознайомленню їх з найважливішими прийомами або методологією наукового дослідження. Робота в Семінарію була спрямована на засвоєння його членами філологічного методу наукового дослідження як базового прийому при проведенні філологічних досліджень.

Семінарій російської філології під керівництвом В. М. Перетца розпочав роботу поза межами Університету св. Володимира восени 1907 р. Володимир Миколайовичу вдалося залучити до його діяльності здібну молодь, яка прагнула до вивчення української літератури і мови та культури України. В роботі Семінарію брали участь студенти Університету св. Володимира, слухачки КВЖК і вечірніх приватних жіночих історико-філологічних курсів, а також залишені при університеті професорські стипендіати. Учасники Семінарію готували і обговорювали реферати з питань історіографії, археографії, палеографії, текстології, теорії літератури, методології та історії літературознавства, історії давньоруської писемності, історії нової і новітньої літератури, історії слов'янських і західноєвропейських літератур, історії мови і словесності, народної творчості тощо. Особлива увага під час занять зверталася на вивчення матеріалів, що стосувалися історії давньої української літератури.

За свідченням учасників Семінарію, велике значення для «життя» Семінарію мали авторитет, науково-педагогічний ентузіазм і особові якості

його керівника, професора В. М. Перетца, який завжди безкорисно ділився з учнями великим запасом «висунутих його невичерпною ерудицією нових тем і матеріалів», передавав працюючим над дослідною темою учасникам Семінарію матеріали «не тільки із власного рукописного зібрання, але й із власного архіву і навіть власні розпочаті роботи». В. М. Перетц ніколи не був «формальним вчителем»: він не шкодував часу, праці та сил для допомоги учням, приймав їх влюбий час в університеті та дома, ніколи не зупинявся перед наданням матеріальної допомоги дослідникам і піклувався про те, щоб завершені ними праці «знайшли собі місце в наукових виданнях і журналах». Особова бібліотека В. М. Перетца завжди була в повному розпорядженні всіх, хто до нього звертався. Зрештою, не можна було не помітити «винятковий такт, вміння, благородство», з якими Володимир Миколайович направляв роботу Семінарію [1392, с. 29–30].

Заняття в Семінарію російської філософії були добровільними, за виключенням того, що бажаючі взяти участь в його роботі обов'язково повинні були здати колоквиум з історії давньої руської літератури та методології історії давньої руської літератури в рамках курсів, які читав В. М. Перетц. Заняття учасників Семінарію відбувалися на квартирі Володимира Миколайовича, а на той час вчений мешкав на четвертому поверсі дому № 74 по вул. Маріїнсько-Благовіщенська (нині – вул. Саксаганського), інколи заняття проходили на квартирі професора А. М. Лободи. Зазвичай, заняття відбувалися один раз на тиждень, по середам, розпочиналися о 20-й годині, а завершувалися десь о півночі. Якщо була нагальна потреба, наприклад, заслухати і обговорити вже підготовлені реферати, то заняття проходили і по п'ятницям.

Заняття Семінарію російської філософії в Києві могли відвідувати й гості, професори й викладачі київських і діючих в інших містах України та поза її межами вузів, громадсько-культурні діячі, яким цікава була робота Семінарію та теми, над якими працювали його учасники. Авторитетні вчені та педагоги надавали молодим дослідникам цінні поради, що сприяли успіху роботи як Семінарію в цілому, так і його учасникам зокрема. Оскільки вчені, які відвідували Семінарію російської філології В. М. Перетца, багато в чому поділяли погляди останнього щодо організації науково-педагогічної діяльності, залучення української молоді до дослідницької роботи, тобто, можна сказати, були прибічниками Володимира Миколайовича на науково-педагогічній ниві, назвемо їх – це викладачі Університету св. Володимира, професори А. М. Лобода, Й. А. Леціус, А. І. Сонні та Ф. І. Кнауер, приват-доценти В. Ю. Данилевич, В. П. Клінгер, О. М. Лук'яненко та

О. М. Євлахов, професор ІФІ в Ніжині В. В. Новодворський. Семінарії російської філології також, як гості, відвідали, професор Гельсінгфорського університету і письменник І. Е. Мандельштам та культурний діяч, видавець і редактор київського часопису «Мистецтво і друкарська справа» В. С. Кульженко [1391, с. 10–11].

Декілька слів варто сказати про принципи, які застосовувалися В. М. Перетцем при організації науково-дослідної роботи учасників Семінарію російської філології. Після здачі обов'язкового колоквиуму, новому учаснику Семінарію Володимир Миколайович пропонував обрати тему для самостійної розробки із підготовленого ним списку тем. При цьому, тема ні в якому разі не нав'язувалася керівником, а при її обранні враховувалася повна свобода наукових інтересів членів Семінарію. Але запропоновані В. М. Перетцем теми, як правило, стосувалися нових питань філології або питань, які вимагали перегляду на основі аналізу нових матеріалів. Робота над малодослідженими темами з вивченням нових джерел захоплювала молодих дослідників, сприяла виникненню у них ентузіазму і впевненості в науковій цінності їхньої праці та «високого морального задоволення нею» [1392, с. 28–29].

Розпочавши роботу над темою, учасник Семінарію «мимоволі і неминуче потрапляв» в орбіту науково-методичних принципів, які сповідував В. М. Перетц та які стали базовими для його школи, а також під «чарівність особистого прикладу» самого керівника Семінарію. Від дослідників вимагалася застосування в їхній роботі «суворого емпіризму», широкої ерудиції, використання наукових методів дослідження, максимальне охоплення матеріалу, чіткості поставлених задач, ясності викладу тексту і висновків та доказовості висунутих положень. Сам В. М. Перетц, давши учаснику Семінарію тему, безперервно і невтомно спостерігав за ходом його роботи, переглядав перші начерки, відвідував разом з учнем бібліотеки, зчитуючи з ним рукописи, допомагав дістати нові матеріали, що зберігалися в книгозбірницях інших міст, при потребі заказував копії текстів тощо. Працюючи з кожним індивідуально, В. М. Перетц будував роботу так, що переважна більшість бесід з учнем і обговорення деталей його дослідження відбувалася на очах інших учасників Семінарію. Для завершення дослідницької роботи учасник Семінарію повинен був підготувати письмову працю та ознайомити з нею два чи три члена Семінарію, як майбутніх опонентів при обговоренні, та обов'язково В. М. Перетца, як наукового керівника теми. Праця доповідалася на засіданні членів Семінарію, в її обговоренні брали участь опоненти-співдоповідачі, інші члени та керівник Семінарію. Таким

чином, забезпечувалися «максимум уваги, серйозність обговорення і колективна оцінка представлених робіт» [1392, с. 29].

Перше засідання Семінарію російської філології, організованого В. М. Перетцем поза межами Університету св. Володимира, відбулося 10 жовтня 1907 р. На ньому були заслухано доповідь «Філологія та її методи» В. П. Адріанової, яка тоді навчалася на відділі слов'яно-російської філології історико-філологічного відділення КВЖК й водночас у Київській приватній жіночій гімназії О. Ф. Плетньової викладала російську мову і словесність та методика російської мови. При нагоді зазначимо, що слухачки відділу слов'яно-російської філології КВЖК були активними учасницями Семінарію російської філології В. М. Перетца. Зокрема, крім В. П. Адріанової, в ньому брали участь С. О. Щеглова, К. Л. Неверова, О. М. Шуляк та інші курсистки [1391, с. 11–12].

Одним з активних учасників Семінарію російської філології був студент Університету св. Володимира, згодом відомий український філолог, літературознавець, археограф і бібліограф О. А. Назаревський, який через 50 років після початку роботи Семінарію у листі до В. П. Адріанової-Перетц від 8 жовтня 1957 р. пригадував: «10/X 1907 року, на перших зборах Семінарія, Ви читали свою доповідь “Філологія та її методи”, а 27/X я читав доповідь “Прийоми критики тексту” (обі вони увійшли до додатків лекцій Володимира Миколайовича “Вступ до вивчення історії руської літ[ерату]ри”). Став я переглядати і перечитувати історію нашого Семінарію і відчув, що – в повному розумінні слова – “минуле проходить переді мною”. Так живо згадалися наші засідання, жваві бесіди, іноді суперечки, наше “горіння” і, можна сказати, вже тоді – посильне “служіння” науці, котрій ми себе присвятили. І над усім цим – світлий образ Володимира Миколайовича, суворого і в той же час доброго наставника і керівника наших перших дослідів, доброзичливого критика, мудрого радника і старшого друга в наші зрілі роки» [506, арк. 1 зв.].

Сама ж В. П. Адріанова-Перетц, згадуючи заняття в Семінарію російської філології, зазначала, що В. М. Перетц передусім увагу своїх учнів звертав на вивчення матеріалів, що стосувалися історії давньої української літератури [135, арк. 1]. 5 грудня 1969 р. у листі до літературознавця, історика та бібліографа Л. Є. Махновця вона зауважила, що Володимир Миколайович своїм учням давав досліджувати теми, що відносилися до історії української літератури і долі пам'яток XI–XIII ст. в українській літературі, та українських списків російських творів «московського» періоду [33, арк. 9 зв.]. Яскравим підтвердженням слів В. П. Адріанової-Перетц може

бути перелік доповідей, виголошених самою вченою на наукових засіданнях Семінарію: «Прийоми вивчення давньоруських перекладних пам'яток» (14 листопада 1907 р.), «Євангеліє Фоми в українській літературі» (21 лютого 1908 р.), «Уривок малоросійського Псалтира XIV ст. у бібліотеці Університету св. Володимира» (16 квітня 1908 р.), «Толкова Палея в світлі нових досліджень» (15 квітня 1909 р.), «Цінні книги в давній Русі XV–XVIII ст.» (14 жовтня 1909 р.), «Сліди кельтського впливу на слов'янську мову і нова гіпотеза академіка Шахматова» (9 листопада 1911 р.). Доречним тут буде ще згадати твердження одного з прихильників школи В. М. Перетца, літературознавця, вченого-енциклопедиста Д. І. Чижевського, який констатував, що Володимир Миколайович зумів зацікавити «чимало молодих учених суто-українськими темами та виховати цілий шерег учнів-українознавців» [1297, с. 10].

Початок роботи Семінарію російської філології В. М. Перетца поза межами Університету св. Володимира та його українознавча спрямованість не залишилися не поміченими чорносотенними професорами історико-філологічного факультету університету, такими як Т. Д. Флоринський і Ю. А. Кулаковський, за участі яких в 1908 р. був створений антиукраїнський Київський клуб російських націоналістів. Про переслідування з боку великодержавної професори, що розпочалися у зв'язку з початком роботи Семінарію, В. М. Перетц написав у листі до О. О. Шахматова від 3 квітня 1908 р.: «На мене чорносотенці підняли гоніння: забороняють заняття в моєму філологічному семінарії, бо такі до цього часу проходили двічі на тижд[ень] на дому вечорами. Плетуть, ніби це – “політка”... Ви скоро побачити, коли надрукують праці кращих учасників, що вся “політка” моя обертається навколо... давньої літер[атури] і діалектол[огії]!... Але тут – з цим не рахуються» [950, с. 466]. І дійсно, Т. Д. Флоринський, який вважав, що «культурний сепаратизм набагато небезпечніше політичного» робив все, аби дискредитувати В. М. Перетца перед університетською адміністрацією, місцевою та імперською владою [1074, с. 157].

Того ж дня, тобто 3 квітня 1908 р., В. М. Перетц написав листа і М. С. Грушевському, з якого видно, що Володимир Миколайович, який завжди намагався уникати політики, був противником радикальних дій і виступав за еволюційні зміни в суспільстві. Вчений вважав, що наука повинна бути поза політикою. Проте, розуміючи, що політика так чи інакше впливає на всі сфери суспільства, намагався діяти так, аби мінімізувати вплив політичних чинників на наукове життя, принаймні на тих ділянках, де він мав змогу це зробити. У зв'язку із вбивством українським студентом

М. М. Січинським галицького намісника А. К. Потоцького, В. М. Перетц в листі зауважив, що такий радикальний крок може стати поштовхом для початку репресій проти українства в Росії. Згадав Володимир Миколайович і про переслідування його з боку Т. Д. Флоринського, який вчинив скандал із-за роботи Семінарію російської філології поза межами Університету св. Володимира і звинуватив В. М. Перетца у перевищенні своїх прав [14, арк. 59 зв.].

Ігноруючи випадки з боку Т. Д. Флоринського і його великодержавних прибічників, В. М. Перетц з усією небуденною енергією віддався роботі з молодими дослідниками й незабаром у вихованців Семінарію російської філології з'явилися перші успіхи, які, в свою чергу, примножували сили Володимира Миколайовича і спонукали його до подальшої роботи. Однією з успішних учениць В. М. Перетца була В. П. Адріанова, яка підготувала працю «Київський уривок Псалтиря XIV віку», що у 1908 р. побачила світ у другій книзі «Записок Українського наукового товариства в Києві», співредактором яких був В. М. Перетц. Цей випуск «Записок УНТ» було присвячено видатному українському мовознавцю, педагогу та громадському діячу П. Г. Житецькому, який висловив бажання познайомитися з автором праці. Знайомство В. П. Адріанової з П. Г. Житецьким відбулося за сприяння В. М. Перетца. За спогадами О. А. Назаревського, після зустрічі ювіляр дуже тепло відгукнувся про молоду дослідницю [551, арк. 3; 970, с. 34].

Цікаві відомості про роботу В. П. Адріанової в Семінарію російської філології під керівництвом В. М. Перетца та характер відносин між учителем і ученицею у своїх спогадах залишили племінниці вченої, О. М. і Л. М. Адріанови: «З самого початку роботи Варвара Павлівни в Семінарію Володимир Миколайович побачив в ній майбутнього неабиякого вченого. У нас зберіглися праці Володимира Миколайовича, які він подарував юній учениці з наступними написами: “Моїй найкращій надії”, “Дорогому другові й учениці в надії побачити згодом успіхи, у багато разів перевищуючі вчителя”, “Найкращому другові – з проханням згодом, в майбутньому, вдосконалити, продумавши, це слабке творіння і з розрізнених уривків створити струнке ціле”. Однак це була не поблажливість вчителя до своєї учениці. Навпаки, як розповідала нам Варвара Павлівна, з усіх учасників Семінарію саме до неї пред'являлися жорсткіші вимоги. Взагалі Варвара Павлівна не раз говорила, що життя завжди ставило перед нею важкі завдання» [953, арк. 1 зв.].

Під впливом керівника Семінарію російської філології В. П. Адріанова почала досліджувати питання взаємозв'язку літературної та народної

творчості [135, с. 9] й у 1909 р. вийшла друком її праця «Євангеліє Фоми у старовинній українській літературі». В. М. Перетц також запропонував самостійно розробити та завершити дослідження про Палею, яке він розпочав на київських матеріалах. За свідченням О. А. Назаревського, Варвара Павлівна «взялася за справу з усім жаром талановитої і улещеної довірою учениці» [551, арк. 9; 970, с. 37]. Невдовзі праця В. П. Адріанової «До літературної історії Толкової Палей» була завершена, протягом 1909–1910 рр. дослідження публікувалося в «Працях Київської духовної академії», а у 1910 р. окремою брошурою його надрукувало видавництво «Друкарня Акціонерного товариства «Петро Барський в Києві».

Варто зазначити, що В. М. Перетц всіляко допомагав публікувати наукові праці членам Семінарію російської філології, які за протекцією Володимира Миколайовича друкувалися в київських «Записках УНТ», «Університетських відомостях», «Працях Київської духовної академії», варшавському «Руському філологічному віснику», Санкт-Петербурзьких наукових виданнях – «Відомостях Відділення російської мови і словесності Академії наук» і «Журналі Міністерства народної освіти». «Починаю розпихати помаленьку мою молодь, – писав Володимир Миколайович О. О. Шахматову в листі від 6 жовтня 1909 р., – у Вас – тісно, зате залучаю Ю. Ф. Карського (редактора «Руського філологічного вісника» – *А. III.*) і “Праці Київської [духовної] академії”. Скоро хочу зробити замах на “Записки Археологічного товариства”» [950, с. 473]. Так, у «Руському філологічному віснику» побачили світ праці В. П. Адріанової, О. А. Назаревського, І. І. Огієнка, С. О. Щеглової. Володимир Миколайович клопотався про публікацію в «Журналі Міністерства народної освіти» праць М. К. Гудзія, О. С. Грузинського та С. О. Щеглової, але вийшла друком лише розвідка останньої [950, с. 485].

Помітні наукові здобутки під час роботи в Семінарію російської філології В. М. Перетца вже мали такі його учасники як В. П. Адріанова, С. О. Бугославський, О. С. Грузинський, М. К. Гудзій, С. І. Маслов, О. А. Назаревський, К. Л. Неверова, І. І. Огієнко, Ф. П. Сушицький, М. П. Чистяков, С. О. Щеглова та інші [1391, с. 11]. Взагалі ж у київський період діяльності Семінарію російської філології (1907–1914) активну участь в його роботі взяли 81 учасник. Це не могло не радувати Володимира Миколайовича, який в 1911 р. в листі до О. О. Шахматова зазначив: «Можу сказати, за мій час – за 8 років – Києву пощастило: стільки людей, які цікавляться давньою літературою! У Петербурзі я з 1890-х років знавав таких трьох-чотирьох, не більше, і то із “стариків”» [950, с. 500].

Невдовзі про діяльність Семінарію російської філології В. М. Перетца та успіхи його учнів знали не тільки в Києві, а й в інших містах України, а також Санкт-Петербурзі та Москві. Так, колишній конкурент Володимира Миколайовича на посаду викладача Університету св. Володимира, професор Харківського університету А. П. Кадлубовський, ознайомившись з працями учасників Семінарію, із захопленням писав В. М. Перетцу: «Я вважаю своїм обов'язком подякувати Вам (оскільки ця справа зроблена, імовірно, за Вашою вказівкою) і попросити передати мою глибоку подяку тим 2 авторам, які надіслали мені свої праці, які в основі своїй представляють прочитані у Вас реферати: В. [П.] Адріанову і С. П. Шевченка. Напевно, у Вас відмінно поставлений Семінарій... автори ці молодці. Від душі бажаю їм, і Вам всяких подальших успіхів» [1231, с. 295–296]. Варто додати, що самому А. П. Кадлубовському не вдалося налагодити ефективну роботу подібного семінарію в Харківському університеті [1231, с. 295].

Пропонуючи учасникам Семінарію теми дослідних праць, В. М. Перетц враховував наявність матеріалів для написання робіт в київських книгосховищах. Однак для проведення деяких досліджень потрібні були рукописи, які були відсутні в київських збірках, а відклалися в бібліотеках, архівах і музеях інших міст. Хоча, при потребі, Володимир Миколайович виписував рукописи або копії потрібних творів до Києва, однак були випадки, коли це зробити було неможливо. Тоді й з'явилася ідея проведення досліджень в містах, в яких зберігалися пам'ятки давньої української літератури шляхом наукових експедицій (екскурсій). Такі наукові експедиції давали можливість відшукати й дослідити необхідні матеріали та з'ясувати, які взагалі рукописи і стародруки зберігалися в бібліотеках і архівосховищах тих міст, де відбувалася експедиція. Під час наукових поїздок учасники Семінарію також мали змогу познайомитися з вченими, які працювали на ниві філологічних досліджень, відвідати наукові установи і товариства, освітні заклади і музеї та заявити про себе, виступаючи перед місцевими науковцями з власними доповідями [1391, с. 13].

Професор В. М. Перетц зумів знайти порозуміння з керівництвом Університету св. Володимира, яке надало дозвіл на виділення коштів для наукових експедицій учасників його Семінарію. За спогадами О. А. Назаревського, Володимиру Миколайовичу навіть вдалося домовитися про виділення для наукових експедицій безоплатного спеціального вагону для поїздок залізною дорогою, в якому, при потребі, можна було й жити, прибувши до міст експедицій [547, арк. 7–8; 971, с. 277]. Учасники Семінарію російської філології на чолі з В. М. Перетц здійснили наукові експедиції

до Санкт-Петербургу (20 лютого – 6 березня 1910 р., 13 лютого – 1 березня 1911 р., 23 лютого – 3 березня 1913 р.), Вільно (нині – м. Вільнюс, 22 лютого 1910 р., 14 лютого 1911 р.), Полтави і Катеринослава (нині – м. Дніпро, 1–9 червня 1910 р.), Житомира (21–26 жовтня 1910 р.), Москви (3–11 лютого 1912 р.), Ніжина (18–20 лютого 1914 р.). А після того як в 1914 р. В. М. Перетц повернувся до тоді вже Петрограда, Семінарій російської філології в Києві ще деякий час продовжував свою роботу, його учасники на чолі з Володимиром Миколайовичем працювали в Петрограді (30 січня – 7 лютого 1915 р.). Остання наукова експедиція Семінарію, в якій брали участь як кияни, так і нові його учасники із Петрограда, відбулася в Києві з дослідження рукописів і стародруків Києво-Видубицького та Києво-Золотоверхого монастирів (30 травня – 10 червня 1915 р.). Згадуючи цю експедицію, В. П. Адріанова-Перетц наголосила, що «спільними зусиллями членів Семінарію були описані рукописи і стародруковані книги Києво-Видубицького монастиря і церков сіл Луки і Білгородка Київського уїзду» [1023, с. 226–227].

Зазвичай, готуючи наукову експедицію, В. М. Перетц повідомляв листами керівників установ, в яких планували працювати учасники Семінарію, про мету і завдання експедиції, а також з'ясовував можливість її здійснення. Наприклад, плануючи відвідати Катеринослава, 12 травня 1910 р. Володимир Миколайович написав листа історику, етнографу та лексикографу, директору Губернського музею імені О. М. Поля Д. І. Яворницькому, де зазначив: «Маючи намір в перших числах липня ц[ього] р[оку] (1–8) здійснити з дозволу п[ана] ректора Університету [св. Володимира] екскурсію за участі моїх слухачів, студентів, і слухачок Вищих жіночих курсів в м. Катеринослава і бажаючи оглянути музей імені Поля, а також зайнятися оглядом і вивченням рукописів, що там зберігаються, честь маю потурбувати Вас покірним проханням повідомити мене, чи буде у вказані числа липня відкрито музей, а також – чи можу я розраховувати на Ваше люб'язне сприяння при огляді його» [936, с. 424]. Наукова експедиція до музею імені О. М. Поля в Катеринославі відбулася в запланований час, була успішною, а сам В. М. Перетц віднайшов у фондах музею рукопис Євангелія, що мав «велику вагу для історії українського старого письменства» [936, с. 425].

Під час наукових експедицій члени Семінарію російської філології під керівництвом В. М. Перетца розшукували літературні пам'ятки, що були необхідні для написання дослідних робіт, нерідко їм вдавалося віднайти новий, ще не введений до наукового обігу матеріал, який дослідники використовували в своїх працях. Учасники експедицій також проводили робо-

ту з опису рукописів і стародруків, що відклалися в бібліотеках, архівах і музеях, в яких працювали молоді вчені. Так, зусиллями членів Семінарію були описані третина рукописів і стародруків Волинського древлесховища та повністю описані рукописи та книжкові колекції Губерніального музею в Полтаві [1391, с. 14].

Описи рукописів і стародруків членами Семінарію російської філології проводилися за методикою, розробленою В. М. Перетцем [760; 820; 832], який першим визначив завдання археографічного і текстологічного аналізу рукописних пам'яток та розробив і запровадив правила уніфікованого археографічного опису рукописних книг і стародруків [1087, с. 40, 59–60]. Для учасників наукових експедицій були підготовлені методичні рекомендації, складені С. О. Щегловою за порадами В. М. Перетца [1179, с. 54]. Варто звернути увагу й на те, що значна частина учнів Володимира Миколайовича і в подальшій своїй науковій діяльності займалася описом пам'яток, зокрема, О. С. Грузинський, М. К. Гудзій, С. І. й В. І. Маслови, О. А. Назаревський, І. І. Огієнко, Ф. П. Сушицький, С. П. Шевченко та ін. [1179, с. 49].

18–20 лютого 1914 р. під керівництвом В. М. Перетца відбулася поїздка членів Семінарію російської філології до Ніжина. Огляд її роботи дає можливість скласти уявлення й про хід інших наукових експедицій В. М. Перетца та його учнів. Отже, в науковій експедиції до Ніжина, крім В. М. Перетца, взяли участь залишені при Університеті св. Володимира для підготовки до професорського звання О. С. Грузинський, С. П. Шевченко, В. П. Адріанова, С. О. Щеглова і Л. Т. Білецький. На той час у рукописному відділі бібліотеки ІФІ в Ніжині зберігалось 180 рукописів XIV–XIX ст., що вже були описані професорами М. Н. Сперанським та Є. В. Петуховим, які раніше працювали в інституті. За планом, складеним В. М. Перетцем, учасники Семінарію мали дослідити зміст низки рукописів, які відклалися в інститутській бібліотеці [836, с. 1–8].

18 лютого 1914 р. члени наукової експедиції взяли участь в засіданні Історико-філологічного товариства при ІФІ, де київських філологів привітав директор інституту та голова Історико-філологічного товариства Й. А. Леціус, який ще нещодавно працював професором класичної філології Університету св. Володимира (1885–1911) та водночас був професором (1906–1911) і деканом (1907–1911) історико-філологічного відділення КВЖК, а отже добре знав В. М. Перетца та членів експедиції. У своєму привітальному слові Й. А. Леціус назвав В. М. Перетца «старим товаришем і соратником на історико-філологічному факультеті та в Раді Київсько-

го університету» [836, с. 3], з яким мав спільні погляди на задачі та методи історико-філологічної науки. Й. А. Леціус привітав і молодих дослідників, які були його слухачами під час роботи в Києві. Далі на засіданні Історико-філологічного товариства були заслухані наукові реферати В. М. Перетца «До історії слов'яноруського Пролога», В. П. Адріанової «До історії ходження ігумена Даниїла в південно-руській літературі», Л. Т. Білецького «До літературної історії життя Литовських мучеників» і С. П. Шевченка «Латинські та польські видання збірника повістей “Magnum Speculum Exemplorum”».

Наступні два дні київські дослідники присвятили вивченню рукописних пам'яток у бібліотеці ІФІ. Зокрема, В. М. Перетц досліджував «Житіє князя Михайла Ярославовича Тверського» у списку XVII ст. і Нікомедійське Євангеліє в списку XVIII ст., у якому особливу увагу вченого привернула «Повість про народження Пілата Понтійського і про життя його і про смерть пагубну». О. С. Грузинський вивчав «Буквицю» XVII ст., «Житіє Олексія, чоловіка Божого» у південно-слов'янському збірнику XIV ст. і збірник поезій XVIII ст. В. П. Адріанова розглядала «Ходження в Ієрусалим Варлаама Леницького» та «Піітику» XVIII ст. С. П. Шевченко досліджував рукописи, у яких містилися оповідання та повісті з «Великого Зерцала» та «Сказання про дванадцять п'ятниць». С. О. Щеглова зацікавилася «Сло-словцем» Геннадія патріарха Константинопольського у списку XVI ст. Предметом же досліджень Л. Т. Білецького були народні заговори, що містилися у рукописах XIX ст.

У вільний від досліджень час В. М. Перетц і його учні оглянули пам'ятки Ніжина. Варто зазначити, що для кількох членів експедиції Ніжин був рідним містом. 18 травня 1888 р. у Ніжині народилася В. П. Адріанова, адже тоді її батько П. О. Адріанов викладав римську словесність та працював наставником-керівником у ІФІ. Ще одним уродженцем Ніжина був О. С. Грузинський. Початкову і середню освіту він отримав у навчальних закладах міста, закінчивши Ніжинське ремісниче училище та здавши екстерном іспити за курс класичної гімназії при ІФІ. О. С. Грузинський надав дієву допомогу В. М. Перетцу при організації та проведенні наукової експедиції членів Семінарію російської філології до Ніжина.

Слід звернути увагу й на те, що під час наукових експедицій В. М. Перетц і члени його Семінарію відвідували засідання наукових філологічних товариств, на яких виступали з науковими рефератами. Так, під час однієї з поїздок до Санкт-Петербурга, 5 березня 1910 р., учасники наукової експедиції взяли участь у засіданні Товариства любителів давнього письмен-

ства, на якому виступили з доповідями, що стосувалися, головним чином, філологічних проблем в сфері україніки. Зокрема, були оголошені доповіді В. М. Перетца «Про відкриті пам'ятки української драматичної літератури XVII ст. – шкільні діалоги на Воскресіння Христово», І. І. Огієнка «Видання “Неба Нового” І. Галятовського», О. С. Грузинського «Із історії перекладу Євангелія на малоросійську мову в XVI ст.», В. П. Адріанової «Про ціни книг в давній Росії XV–XVIII ст.», С. О. Щеглової «“Бджола” в рукописах Київських древлесховищ», М. К. Гудзія «До літературної історії “Дебати живота і смерті”: аналіз українських текстів пам'ятки» [801, с. 8–10]. Невдовзі такі члени Семінарію російської філології як В. П. Адріанова, С. О. Бугославський, О. С. Грузинський, М. К. Гудзій, С. І. Маслов, О. А. Назаревський, І. І. Огієнко та С. О. Щеглова були обрані членами-кореспондентами Товариства любителів давнього письменства [1391, с. 15].

Неодноразово перебуваючи в Санкт-Петербурзі, В. М. Перетц та його вихованці по Семінарію російської філології зустрічалися з видатними вченими-філологами, зокрема, академіками Санкт-Петербурзької АН О. О. Шахматовим, П. Ф. Фортунатовим, О. І. Соболевським, В. М. Істриним та іншими, які надали високу оцінку діяльності Володимира Миколайовича та його учнів. Так, О. О. Шахматов у листі до В. М. Перетца висловив переконання, що його вихованці дуже скоро стануть прикрасою вітчизняних університетів [950, с. 479]. А член Польської академії знань та іноземний член Санкт-Петербурзької АН професор О. Брюкнер, як повідомив Володимира Миколайовича в листі О. І. Яцимирський, назвав київський Семінарій російської філології «*fliegende Seminarium*» – летучим Семінарієм [1231, с. 298–299].

За результатами наукових експедицій В. М. Перетц та інші учасники Семінарію російської філології обов'язково готували звіти, в яких відображалися як організаційні моменти поїздки, так і наукові досягнення керівника Семінарію та його підопічних. Володимир Миколайович зумів налагодити публікацію звітів в «Університетських відомостях», адже вважав, що вони мають наукову цінність й будуть цікаві вченим. Так, надсилаючи звіт про наукову експедицію до Житомира редактору «Університетських відомостей» В. С. Іконникову, В. М. Перетц у листі до нього від 2 січня 1911 р. наголошував: «Як тільки буде вільний слов'янський шрифт – скажіть набрати мій звіт. Про це прошу переконливо, тому що хочу 1) написати дещо в “Ж[урнал] М[іністерства] н[ародної] о[світи]” з приводу статті [І. М.] Гревса про екскурсії учнів (історик, професор І. М. Гревс був прибі-

чником організації семінарських занять і проведення великих історичних експедицій під час навчального процесу – А. Ш.), 2) преосв[ященство] Антоній Волинський з О. А. Фотинським затіяли опис Волинського древлєсховища і їм дуже небезкорисний буде той матеріал, який зібраний в моєму звіті та звітах моїх учнів» [127, арк. 1 зв.–2]. При публікації наукових звітів В. М. Перетцу доводилося враховувати й вимоги цензури. Надсилаючи до друку звіт про наукову експедицію до Полтави і Катеринослава, вчений завірив В. С. Іконникова, що зміст цього звіту «цілком цензурний і навіть ультра благочестивий», оскільки в ньому йдеться «більше щодо пам'яток давньоруської релігійної літератури» [128, арк. 1 зв.]. Таким чином, звіти всіх наукових експедицій учасників Семінарію російської філології В. М. Перетца були опубліковані в «Університетських відомостях», а деякі з них вийшли друком ще й як окремі видання [804; 815; 831; 844; 846].

Здобутки учасників Семінарію російської філології, як і досягнення його очільника, високо оцінювалися українським науковим співтовариством. Професор Харківського університету А. П. Кадлубовський, ознайомившись зі звітами наукових експедицій Семінарію в листі до В. М. Перетца від 24 грудня 1912 р. зазначив: «Перш за все дозвольте принести Вам глибоку подяку за надсилання друкованих праць Ваших, особливо глибоко цікавих звітів про екскурсії Вашого Семінарію. Вони цікаві і самі по собі, і по тому, що показують, як Ви зуміли вдихнути таке життя в справу вивчення літератури і мови. Можна тільки побажати, щоб Ваш приклад знайшов більше наслідувачів і щоб ці наслідувачі й самі вміли залучити молодь, та щоб і серед цієї останньої вони знаходили ґрунт настільки ж сприятливий, як находите Ви. Від душі бажаю Вам в подальшому розвитку та удосконалення Вашої справи» [1231, с. 299].

Будучи натхненником плідної творчої роботи учасників Семінарію російської філології, В. М. Перетц умів не тільки ефективно організувати працю своїх учнів, націлити їх на досягнення кінцевих результатів, а й, як справжній лідер і душа колективу, він не цурався спільного відпочинку зі своїми підопічними, брав участь у «ненаукових екскурсіях» на природу або в культурно-пізнавальних походах з огляду архітектурних пам'яток Києва та його околиць. Незабутнім для членів Семінарію стало плавання пароплавом до Межигір'я разом з В. М. Перетцем і А. М. Лободою та огляд пам'яток Межигірського Спасо-Преображенського монастиря. Запамяталися й поїздки на дачу Володимира Миколайовича до Ворзеля, під час яких «семінаристи» мали можливість протягом дня спілкуватися зі своїм вчителем [551, арк. 6–8].

До п'ятиліття діяльності Семінарію російської філології в Києві вийшов друком збірник з оглядом історії його діяльності та набутку членів Семінарію [1391]. Не можна не погодитися з думкою О. А. Назаревського, що сторінки цього літопису засвідчують дивовижну енергію та продуктивність учасників Семінарію. Причину вагомих досягнень мемуарист пояснював як інтересом до дослідницької роботи, який зумів прищепити своїм учням керівник Семінарію, так і захоплюючим прикладом самого Володимира Миколайовича, котрого всі бачили в постійній праці [968, с. 58–59].

Професору В. М. Перетцу, як керівнику Семінарію та натхненнику здобутків його учасників, а ще завзятому бібліофілу, підопічні подарували книги та святковий адрес, в якому зазначили: «Дорогий Володимир Миколайович! Багато хто із Ваших учнів, працюючи над спеціальними питаннями давньо-руської літератури, не раз відчували труднощі та затримку в роботі внаслідок неможливості отримати ту чи іншу книгу, брошуру, видання. Нерідко в таких випадках ми зверталися до Вас, і Ви надавали в наше розпорядження багатство Вашої бібліотеки так само охоче, як створеному Вами Семінарію віддавали скарби Вашого знання, досвіду і Ваші сили. Сьогодні, завершуючи перше п'ятиріччя наших спільних занять, ми просимо Вас, дорогий Володимир Миколайович, прийняти від нас ці книги, як знак нашої глибокої подяки і як слабе відшкодування тих вад, які ми інколи мимоволі завдавали Вашій бібліотеці» [503].

В результаті діяльності Семінарію російської філології під керівництвом В. М. Перетца сформувалася Київська філологічна школа, представники якої зробили вагомий внесок в дослідження давньої української та російської літератур. Наукові праці В. М. Перетца та представників його школи ґрунтувалися на застосуванні філологічного, історичного, історико-філологічного, історико-порівняльного та біографічного (історико-психологічного) методів дослідження. Пильна увага при дослідженні твору приділялася вивченню особистості автора або колективу авторів, визначенню їхніх соціальних орієнтирів, визначальних світоглядних позицій та літературних уподобань, при дослідженні текстів літературних пам'яток застосовувався принципи історизму та всебічного аналізу твору, ретельно досліджувалися різні редакції творів з описом змін текстів в окремих редакціях пам'яток, а також під час переходу твору з однієї національної літератури до іншої, виявлялися фольклорно-літературні зв'язки та взаємовпливи між національними європейськими літературами тощо.

В рамках діяльності Семінарію російської філології в Києві відбулося становлення десятків українських учених, які у своїй науковій творчості

застосовували принципи й використовували методи, що були базовими для філологічної школи В. М. Перетца. По різному склалися долі науковців, які перші кроки у науці зробили в Семінарію російської філології, однак всі учені визнавали визначальний вплив на їхню наукову діяльність традицій, що культивувалися в рамках роботи Семінарію та прививалися його керівником. Простежимо ж історії окремих учасників Семінарію російської філології в Києві, як всесвітньо відомих, загально визнаних вчених, так і майже безвісних науковців, шлях в науку яких розпочався під керівництвом В. М. Перетца.

22 із 81 учасника Семінарію російської філології в Києві були слухачками КВЖК і вечірніх приватних жіночих історико-філологічних курсів. Однією з них була Є. І. Прокопенко (Чепур), яка в той час, коли В. М. Перетц викладав на КВЖК, відвідувала Семінарію російської філології (1907–1908). В рамках роботи Семінарію вона підготувала доповідь на тему «Чи можлива побудова наукової історії давньоруської літератури?» та досліджувала «Повість про Варлаама та Іосафа». Коли Володимир Миколайович, не знайшовши порозуміння з адміністрацією КВЖК, змушений був покинути викладати на курсах, Є. І. Прокопенко перейшла до групи професора А. М. Лободи, але ще деякий час відвідувала заняття в Семінарію російської філології В. М. Перетца, світлу пам'ять про якого зберегла на все життя.

В листах до О. А. Назаревського, що були написані в 1970-х рр., Є. І. Прокопенко поділилася своїми спогадами про В. М. Перетца, якого запам'ятала як «гуманного та щедрого на поради» навчителя, особливо в питаннях історії давньоруської літератури [558, арк. 1]. За спогадами Є. І. Прокопенко, Володимир Миколайович вимагав від своїх учнів звертати увагу на найменші деталі під час досліджень літературних творів. Їх важливість вчений продемонстрував на одному із засідань Семінарію, коли доповідач під час обговорення життя святої Параскеви Іконійської не міг пояснити, чому її називали «п'ятницею». Відомо ж, що «Параскева» в перекладі з грецької «п'ятниця», а ще – це день Страстей Господніх, який особливо шанували християни. Не знання таких деталей не давало досліднику зрозуміти сутності тексту твору [557, арк. 1–2].

На згадку про заняття в Семінарію російської філології В. М. Перетц подарував Є. І. Прокопенко одну із своїх праць, підписавши її словами: «На пам'ять про короточасне захоплення давньою літературою». Як зазначила колишня учасниця Семінарію та учениця В. М. Перетца, жартувати Володимира Миколайович умів гостро і влучно, але цього разу він помилився,

адже Є. І. Прокопенко, яка, хоча і працювала протягом життя викладачем в середніх і вищих навчальних закладах, ніколи не полишала цікавитися творами Київської Русі, а дослідженню «Слова о полку Ігоревім» приділяла особливу увагу. Її стаття «Про темні місця “Слова о полку Ігоревім”» була позитивна оцінена мовознавцем, академіком АН УРСР Л. А. Булаховським та археологом, академіком Б. О. Рибаківим [556, арк. 1].

Зберіглося широке листування Є. І. Прокопенко (Чепур) з В. П. Адріановою-Перетц, яке тривало протягом 1954–1969 рр. Листування колишніх слухачок Семінарію російської філології В. М. Перетца стосувалося, головним чином, проблем дослідження «Слова о полку Ігоревім». Є. І. Прокопенко, на відміну від В. П. Адріанової-Перетц, не стала відомою вченою, проте завзято досліджувала пам'ятку Київської Русі, а Варвара Павлівна підтримувала в цьому товаришку, надавала консультації й сприяла публікації її праці [601; 602].

До столітнього ювілею свого навчителя Є. І. Прокопенко підготувала спогади «До сторіччя з дня народження академіка Володимира Миколайовича Перетца» (1970), в яких наголосила, що вчений «вклав багато сили і творчого натхнення не лише в ту багату спадщину, яку він залишив, а і в створення добре підготовлених кадрів спеціалістів з розробки питань писемної та друкованої давньої російської та української словесності». Найбільш видатними, на її думку, представниками філологічної школи В. М. Перетца були В. П. Адріанова-Перетц, С. І. Маслов, М. К. Гудзій, О. А. Назаревський і С. О. Щеглова, які ще в Семінарію зарекомендували себе «найбільш працьовитими та багатими на наукові праці» дослідниками [600, арк. 1–2].

Про В. П. Адріанову та С. О. Щеглову, як «зірок» КВЖК і Семінарію російської філології В. М. Перетца, пише у своїх спогадах Н. Д. Полонська-Василенко, яка навчалася разом з ними на КВЖК. Оскільки життя та наукова діяльність В. П. Адріанової та С. О. Щеглової тісно переплетені з життєвим і творчим шляхом В. М. Перетца вважаємо доцільним навести характеристику, що надала Н. Д. Полонська-Василенко своїм товаришкам.

Отже, за спогадами Н. Д. Полонської-Василенко, В. П. Адріанова була «висока гарна шатенка, з великими ясно-сірими очима. З перших днів вступу на курси вона почала працювати в семінарі Перетца і виділялась там талановитими працями; на II курсі вона мала друковані праці, кількість яких швидко зростала. Вона головним чином працювала в галузі давньоукраїнської літератури. Перша на курсах, вона склала іспит у Державній [історико-філологічній екзаменаційній] комісії при Університеті [св. Володимира] і магістерський іспит» [973, с. 214].

І дійсно, в 1912 р. В. П. Адріанова склала екстерном іспити за курс історико-філологічного факультету Університету св. Володимира та була залишена при університеті для підготовки до професорського звання, але без виплати стипендії. Варто додати, що це був один із перших і взагалі небагатьох випадків у Російській імперії, коли при державному університеті для підготовки до професорського звання залишали жінку [245, арк. 6–9]. Радіючи за свою ученицю, В. М. Перетц в листі до О. О. Шахматова від 12 січня 1913 р. писав: «Хочу поділитися з Вами, вельмишановний Олексію Олександровичу, приємною новиною: моє подання задоволено міністерством: В. П. Адріанова залишена при Університеті на кафедрі російської мови і словесності. Але становище її подвійно сумне: перше – вона володіє гарними здібностями й інтересом до занять [з] мови, а в Києві нема у кого вчитися... Друге – міністерство її залишило, але без будь-якої згадки про стипендію» [950, с. 522]. За клопотаннями В. М. Перетца протягом 1913–1914 рр. В. П. Адріанова отримувала стипендію від Відділення російської мови і словесності Санкт-Петербурзької АН [950, с. 526–527, 537, 540, 547]. Склавши магістерські іспити в Університеті св. Володимира в Києві, В. П. Адріанова восени 1914 р. перевелася до Петроградського університету, в якому вже тоді працював В. М. Перетц, обраний академіком Санкт-Петербурзької АН.

Щодо С. О. Щеглової, то Н. Д. Полонська-Василенко у своїх мемуарах згадувала: «[Вона] була значно старша [за В. П. Адріанову]..., маленька, чорнява. В семінарі Перетца, де вона працювала разом з Адріановою, вона завоювала видатне місце, про неї казали, що не мала такого блискучого таланту, як Адріанова, але була більш глибоким дослідником. Вона йшла слідом за Адріановою, почали вони в один рік складати державні іспити [в Університеті св. Володимира], але Адріанова склала всі за одну сесію, Щеглової було дозволено поділити на дві частини, і вона закінчила іспити вже на другій рік разом зі мною. Магістерський іспит склала теж на рік пізніше за Адріанову і також [в 1915 р.] переїхала до Петербургу (тоді вже Петрограду – *А. Ш.*)» [973, с. 215]. Додамо, що, як і для В. П. Адріанової, Володимир Миколайович зумів виклопотати для С. О. Щеглової стипендію від Відділення російської мови і словесності Санкт-Петербурзької АН [950, с. 538, 547].

При нагоді згадаємо ще про одну слухачку КВЖК і активну учасницю Семінарію російської філології В. М. Перетца – К. Л. Неверову, яка мала безсумнівні здібності до наукової роботи. На засіданнях членів Семінарію вона виголосила такі доповіді, як-от: «Чи мають спільну схему історія

в Московській та Південно-Західній Русі XV–XVII ст.» (1908), «Руська народна демонологія і відношення її до давньої письменності» (1909) та «Гоголь і українська народна демонологія» (1909). На сторінках «Записок Українського наукового товариства в Києві» була опублікована розвідка К. Л. Неверової «Мотиви української демонології в “Вечорах” та “Миргороді” Гоголя» (1909). Ця праця також була надрукована як окреме видання. Проте К. Л. Неверова не відбулася як вчена, хоча вслід за В. П. Адріановою й С. О. Щегловою склала іспит у Державній історико-філологічній екзаменаційній комісії при Університеті св. Володимира й планувала наукову кар’єру. На думку Н. Д. Полонської-Василенко, причиною цього стала відсутність належної допомоги з боку наукового керівника. К. Л. Неверова була асистенткою професора А. М. Лободи, який, як зауважила мемуаристка, «не був подібний до Перетца і не зміг допомогти Неверовій: вона, не зважаючи на велике бажання пробитися далі, – не пішла далі за асистентуру» [973, с. 215]. Варто додати, що низка праць К. Л. Неверової, вже підготовлених дослідницею до друку, так і не побачили світ, у тому числі її розвідка «Іоанн Величковський, південно-руський письменник XVII ст.» [1392, с. 45].

А В. П. Адріанова і С. О. Щеглова, яких протягом життя єднали дружні стосунки, переїхавши до Петрограда, продовжили роботу в Семінарію російської філології, що під керівництвом В. М. Перетца розгорнув свою діяльність вже у місті на Неві. Опрацьовуючи джерела для магістерських дисертацій в рукописних відділах БАН і Публічної бібліотеки та архівах Петрограда, вони брали участь і в роботі Комісії зі складання толкової бібліографії давньоруської літератури, що з ініціативи В. М. Перетца та під його керівництвом з 1915 р. працювала при Відділенні російської мови та словесності Санкт-Петербурзької АН. У тому ж 1915 р. В. М. Перетца за великі заслуги в справі вивчення книжкової та рукописної старовини було обрано почесним членом Російського бібліологічного товариства [1023, с. 227], а В. П. Адріанову і С. О. Щеглову обрали дійсними членами цього товариства [35, арк. 13; 1120, с. 270].

В жовтні 1917 р. у Петроградському університеті В. П. Адріанова захистила магістерську дисертацію «Життє Олексія людини Божої в давній руській літературі і народній словесності». Про хід захисту можна дізнатися з листа мовознавця Д. І. Шелудька до літературознавця та етнографа С. В. Савченка. Підсумовуючи свої враження, Д. І. Шелудько охарактеризував захист В. П. Адріанової як «тріумф рідкісний» [245, арк. 5]. А В. М. Перетц, звернувшись до своєї учениці після захисту, наголосив:

«Сьогоднішній диспут приніс би велике задоволення усім Вашим київським учителям, якщо б вони тут були, а не тільки одному з них (В. М. Перетцу – А. Ш.)» [245, арк. 5]. За працю «Житіє Олексія людини Божої в давній руській літературі і народній словесності» В. П. Адріановій було присуджено велику Ломоносівську премію РАН (1917).

Захист же магістерської дисертації С. О. Щеглової на тему «Богогласник. Історико-літературне дослідження» відбувся в червні 1918 р. в Університеті св. Володимира в Києві й також був успішний. В. М. Перетц високо оцінив дослідження своєї учениці, наголосивши, що «за шириною охоплення і детальності дослідження ця праця С. О. Щеглової є єдиною, значно перевищуючи усі роботи її нечисельних попередників, не виключаючи і автора цих рядків» [1220; 1120, с. 271–272]. За дослідження «Богогласник. Історико-літературне дослідження» РАН нагородило С. О. Щеглову премією імені митрополита Макарія (1919) [571, арк. 4]. Таким чином, учениці В. М. Перетца, як В. П. Адріанова, так і С. О. Щеглова, працюючи під керівництвом Володимира Миколайовича, реалізувалися як науковці та здобули академічне визнання.

Найбільш відомим учнем В. М. Перетца є мовознавець, лексикограф, літературознавець, історик церкви, громадсько-політичний і церковний діяч І. І. Огієнко, перу якого належать понад тисяча наукових праць з мовознавства, літературознавства, культурології, славістики та історії церкви. І. І. Огієнко вважав В. М. Перетца «досконалим педагогом-вченим», який «сильно впливав на всіх своїх учнів» [1408; 972, с. 15]. Навчаючись на історико-філологічному факультеті Університету св. Володимира (1904–1909) він особливу увагу приділяв викладам Володимира Миколайовича. «Навчався головню у професора В. М. Перетца», – констатуватиме згодом І. І. Огієнко [1408; 972, с. 15]. Протягом 1907–1914 рр. він був дієвим учасником Семінарію російської філології В. М. Перетца, виступив на його засіданнях з низкою доповідей («Малоросійська граматична термінологія», «Відображення “Неба Нового” в легендарній письмовій і народній усній словесності», «“Руно окроплене”, його склад, джерела і доля»), брав участь у наукових експедиціях членів Семінарію до Санкт-Петербургу і Москви та активно публікувався в українських наукових журналах, зокрема, «Записках УНТ» та «Університетських відомостях» з проблем українознавства («Огляд українського мовознавства», «Українська граматична термінологія», «Одне з джерел “Успенської драми” Дмитрія Ростовського» та ін.).

За поданням В. М. Перетца, який уважно стежив за успіхами І. І. Огієнка, а в рамках діяльності УНТ ще й тісно з ним співпрацював, остан-

нього було залишено при Університеті св. Володимира професорським стипендіатом (1911–1914) за спеціальністю російська та українська мова і література. Варто зазначити, що це зробити було не так просто, адже із-за українофільських поглядів І. І. Огієнка не викликав довіри у представників імперської освітянської влади. Про перепони, які довелося долати при влаштуванні І. І. Огієнка, Володимир Миколайович інформував О. О. Шахматова в листі від 5 лютого 1910 р., зокрема, він писав: «Факультет клопотався про залишення при Університеті за моїм проханням Огієнка. Той мав необережність прикласти разом з *curriculum vitae* (автобіографією – *А. Ш.*) і свої праці; і як на гріх – вони всі друкувалися українською. Огієнка не залишили при Університеті із-за цього, вбачаючи в ньому шкідливу людину, сепаратиста» [950, с. 476]. Проте В. М. Перетц продовжив боротьбу за свого здібного учня, в листі до О. О. Шахматова від 24 березня того ж року він писав, що в питанні І. І. Огієнка «міністерство ще не остаточно вирішило відмовити», тому Володимир Миколайович продовжував клопотатися за нього [950, с. 478]. Знадобилося два роки боротьби, аби учня В. М. Перетца затвердили професорським стипендіатом університету.

В особовій справі І. І. Огієнка зберігся відгук В. М. Перетца на його науковий звіт за 1911–1912 рр., в якому Володимир Миколайович звернув увагу на широту інтересів магістранта, який одночасно досліджував питання методології історії літератури та проблеми давньоруської літератури, вивчав як загальні питання мовознавства, так і мовознавчі проблеми слов'язнавства. При цьому рецензент помітив, що при всьому розмаїтті зацікавлень молодого вченого, І. І. Огієнка все ж «більше тяжів» до питань мовознавства. Незначним недоліком звіту В. М. Перетц вважав його «багатослівність», адже дослідник дозволив собі «непотрібні зауваги» про книги, якими він користувався під час своєї роботи. Оцінюючи наукові праці І. І. Огієнка, які були додані до звіту, Володимир Миколайович наголосив, що вони «виявляють велику любов і здатність [автора досліджень] до бібліографічних пошуків». Найбільш вдалою В. М. Перетц вважав розвідку І. І. Огієнка про «Руно окроплене» Дмитрія Ростовського, схвалення ж, на думку професора, заслуговували й інші праці магістранта, зокрема, «Видання “Неба Нового” Іоанікія Галятовського», «Відображення в літературі “Неба Нового”» та ін. [3, арк. 7–9].

Опікувався В. М. Перетц талановитим учнем і після свого від'їзду з Києва до Петрограда. Так, Володимир Миколайович у листі від 29 грудня 1915 р. до П. П. Кудрявцева, який був головою Педагогічної ради Ве-

чірних вищих жіночих курсів А. В. Жекуліної, рекомендував залучити до викладання на курсах І. І. Огієнка. В. М. Перетц атестував І. І. Огієнка як «солідного» вченого, який в своєму доробку вже мав ґрунтовні історико-літературні та філологічні наукові праці. «А як викладач, – зазначав у листі Володимир Миколайович, – він завжди відрізнявся прекрасними якостями: методичністю, ясністю викладу і великим запасом знань з його спеціальності» [570, арк. 19 зв.]. Звернув увагу В. М. Перетц й на те, що І. І. Огієнко на високому рівні міг викладати декілька предметів, зокрема, історію давньої руської літератури, церковно-слов'янську, українську та російську мови [570, арк. 20].

Зі свого боку, І. І. Огієнко, вважав В. М. Перетца непересічним педагогом і видатним вченим. До честі І. І. Огієнка, на відміну від деяких учнів Володимира Миколайовича, він підтримав В. М. Перетца, коли останнього цькували чорносотенні професори в Університеті св. Володимира за симпатії до українства та публікації в українських наукових журналах українською мовою. До речі, на спорідненість поглядів В. М. Перетца та І. І. Огієнка щодо розвитку української науки і культури звернув увагу й борець з «українським сепаратизмом» С. Н. Щоголев у своїй книзі «Український рух як сучасний етап південно-руського сепаратизму», який назвав І. І. Огієнка співробітником і наступником В. М. Перетца [1329, с. 445].

Вже обраний академіком Санкт-Петербурзької АН, працюючи у Петрограді, В. М. Перетц навідувався до Києва і під час наукових експедицій Семінарію російської філології та й як дослідник. Крім того, у Ворзелі залишалася дача вченого. І хоча він не працював у Києві, вороже ставлення до нього з боку Т. Д. Флоринського та його прибічників в Університеті св. Володимира не змінилося. Дистанціювалися від Володимира Миколайовича й окремі колишні учні професора. В. М. Перетца засмучувало таке ставлення з боку деяких його вихованців, в навчання яких він вклав свої сили і знання. Одним із тих, хто тоді перервав стосунки зі своїм навчителем, був О. А. Назаревський. Про це відомо із листа В. М. Перетца до С. І. Маслової, що був написаний 27 квітня 1932 р., коли у ВУАН критикувалася наукова діяльність Володимира Миколайовича та принципи його філологічної школи, і О. А. Назаревський, не встоявши перед партійними директивами, брав участь в цій критиці. Й В. М. Перетцу довелося згадати переслідування передреволюційних часів [348, арк. 1].

Можливо про О. А. Назаревського йде мова у листі В. М. Перетца до О. О. Шахматова від 28 вересня 1913 р., в якому Володимир Миколайович писав: «Мій учень, якого я, за іронічним висловом моєї дружини, 7 років

годував грудьми, який виріс на моїх ідеях, тепер запрошений на ВЖК на моє місце, куди мене двічі забалотували чорносотенці, відмовляється від “зарази” моїх ідей настільки, що навіть відмовляється рекомендувати мій курс з методології історії літератури курсисткам. Мілкий факт, але характерний для показу того розвалу, в якому шкурні інтереси і заляканість ламають навіть гарних людей» [950, с. 534].

А І. І. Огієнко не змінив поважного ставлення до свого вчителя. У листі до нього, написаному 25 травня 1915 р., В. М. Перетц зазначив: «Серед тих обставин, в яких я тепер пробуваю в Києві – мов прокажений, що до його небезпека й наближатись – дуже приємно мені було прочитати Ваш короткий, але багатий змістом лист. Як у перших роках моєї педагогічної праці в Університеті, так і тепер я тільки тоді почуваю у собі силу й здоров’я, коли можу спостерегти, що моя праця йде на користь молоді, хоч би й не поділяючій моїх ідеалів. У останньому часі виявилось, що я – як кажуть у Московщині – “не ко двору” у Києві. Це дали зрозуміти мені навіть мої учні... Великий сум і розчарування огорнули моє серце у той час. Ваш лист доводить, що не всі з моїх учнів забули про мої змагання, аби з них зробити що небудь вище, розумніше від ординарного вчителя середньої школи... Спасибі Вам за тепле слово» [1, арк. 44–44 зв.].

Вдячне та шанобливе ставлення до В. М. Перетца зберіглося у І. І. Огієнка до останніх днів життя. Свою капітальну працю «Українська літературна мова XVI-го ст. і Крехівський “Апостол” 1560 р.», що вийшла друком в 1930 р. у Варшаві, І. І. Огієнко присвятив навчителю, зазначивши у її титулі: «Високоповажному і дорогому учителю своєму академікові Володимирі Перетцю в день шестидесятиліття життя його на знак глибокої пошани та щирої вдячності присвячує автор» [1194]. Для І. І. Огієнка науковий набуток В. М. Перетца був невичерпним джерелом ідей, думок, гіпотез, цінних відомостей та фактів, до яких він постійно звертався в своїй творчості [1157, с. 27–38].

Багато зусиль В. М. Перетц приклав, аби допомогти ще одному талановитому мовознавцю, а також українському патріоту – Є. К. Тимченку. Його, як і І. І. Огієнка, Володимир Миколайович хотів би залишити професорським стипендіатом при Університеті св. Володимира, але знов на заваді ставала проукраїнська позиція вченого. Історію свого підопічного В. М. Перетц розповів О. О. Шахматову в листі від 24 березня 1910 р., зокрема, він зазначив: «І на цей раз я буду Вам надоїдати: мене страшно турбує доля одного з моїх слухачів, який нині закінчує курс, – Євгена Костянтиновича Тимченка. Його як українця (хоча ні в яких політичних

“неблагонадійностях” не поміченого) – при Університеті залишити неможна: опротестує попечитель і К^о, та й вік його – 42 роки – вказує на несприятливе ставлення з боку міністерства» [950, с. 478]. Є. К. Тимченко був відомий науковому співтовариству завдяки роботі над «Історичним словником української мови (XIV–XVIII віків)», тому В. М. Перетц просив О. О. Шахматова поклопотатися про призначення йому стипендії Відділення російської мови і словесності Санкт-Петербурзької АН. В іншому листі Володимир Миколайович пропонував влаштувати Є. К. Тимченка до Санкт-Петербурзького університету [950, с. 478, 480]. О. О. Шахматов поділяв стурбованість В. М. Перетца долею перспективного мовознавця, а в листі до Володимира Миколайовича від 17 липня 1910 р. зауважив, що «був би дуже щасливим», якби йому «вдалося бути чимось корисним» Є. К. Тимченку [950, с. 482]. Проте, не зважаючи на клопотання маститих вчених, тоді допомогти Є. К. Тимченку не вдалося й останньому довелося тимчасово влаштуватися вчителем Катеринославського комерційного училища. Але зрештою всі перепони було подолано і 23 лютого 1914 р. у Санкт-Петербурзькому університеті Є. К. Тимченко захистив магістерську дисертацію на тему «Функції генитива в південноруській мовній області».

Прикладом гармонійного зав'язку між професором та його учнем, а також взаємо надихаючих в творчому плані стосунків були відносини між В. М. Перетцем і В. М. Отроковським. Варто зазначити, що В. М. Отроковський був поетом і випускником Колегії Павла Галагана, де разом з М. О. Драєм (Драй-Хмарою), Б. О. Ларіним, П. П. Филиповичем входив до літературного гуртка. Поети дружили, навчалися на відділенні російської мови і словесності історико-філологічного факультету Університету св. Володимира, були учнями В. М. Перетца й стали учасниками його Семінарію російської філології в Києві, всі за свої науково-дослідні роботи в університеті отримали золоті медалі, але у кожного з них була своя історія в науці.

На переконання О. А. Назаревського, автора спогадів про В. М. Отроковського, інтерес до історії літератури у останнього виник під впливом лекцій В. М. Перетца та його особистості, як непересічного вченого і талановитого педагога, який зумів зацікавити першокурсника неординарним викладом літературознавчих проблем і запропонував амбітному молодому студенту спробувати вирішити одну з них [547, арк. 5; 971, с. 275]. Невдовзі В. М. Отроковський став членом Семінарію російської філології, а обравши предметом своєї науково-дослідної роботи «Повість про купця Дмитра Басарге і про його сина Борзосмысле», розпочав енергійно збирати

та опрацьовувати раніше недосліджений матеріал (із 36 списків твору, що були розкидані по російських і закордонних архівах і бібліотеках, лише 5 списків залишилися неохопленими, та й то з незалежних від дослідника причин). Результатом його праці стали наукові доповіді «Редакції повісті про купця Басарге» (1911), «Джерела повісті про купця Басарге» (1912) і «“Повість про купця Басарге”, її списки та джерела» (1913). Останню доповідь В. М. Отроковський виголосив під час наукової експедиції членів Семінарію до Санкт-Петербургу на засіданні Товариства любителів давнього письменства, отримавши схвальну оцінку від академіка О. І. Соболевського та професорів М. К. Нікольського і В. В. Майкова.

Підсумковою працею з теми стало капітальне дослідження В. М. Отроковського «“Повість про купця Басарге” та її літературна історія», обсяг якого склав «526 сторінок поштового паперу великого формату». В. М. Перетц в «Університетських відомостях» виступив із позитивним відгуком на працю, де підкреслив багатство критично опрацьованого в ній матеріалу та вагомість висновків, зроблених у дослідженні. Звернув увагу рецензент й на «прекрасну» обізнаність автора у старовинній літературі та його «рідкісну», як для студента, начитаність. На думку В. М. Перетца, праця В. М. Отроковського не тільки була зразковою студентською роботою, а й мала всі підстави бути представленою в якості дисертації на ступінь магістра російської мови і словесності [835; 550, арк. 1 зв.]. «“Повість про купця Басарге” та її літературна історія» була відзначена золотою медаллю Університету св. Володимира, а В. М. Отроковський за поданням В. М. Перетца залишений при університеті професорським стипендіатом. Перед 21-річним талановитим дослідником відкривалися двері у велику науку.

Про В. М. Отроковського і його навчителя залишилися спогади ще одного відомого учня В. М. Перетца, історика, літературного критика та письменника В. П. Петрова (Домонтовича). Зокрема, мемуарист зауважив, що В. М. Перетц був першим в Університеті св. Володимира професором, який в своїх лекціях проголосив принципи формального методу в літературознавстві: «Не що, а як. Не зміст, а форма. Не поет-громадянин, а поет – знавець свого ремесла» [960, с. 417]. Лекції В. М. Перетца з методології дійсно дали певний поштовх для розвитку формального методу, але більшою мірою сприяли пробудження інтересу до питань методології. Володимир Миколайович виступав проти захоплення якимось одним методом дослідження, адже вважав, що універсальний метод неможливий. Водночас, вчений відстоював думку, що у такої дисципліни, як історія літератури, повинен бути свій методологічний інструментарій

досліджень, який він умовно назвав філологічним методом [1145, с. 66]. Щодо В. М. Отроковського, то В. П. Петров у спогадах констатував: «Праця, яку він приготував у свої студентські роки в семінарі проф[есора] В. Перетца, текстологічна розвідка, аналіз тексту і з'ясування редакцій з літературних пам'яток XVI–XVII ст. принесла йому золоту медаль... В. Перетц проголосив її зразковою; він ставив її в приклад "іншим авторам магістерських дисертацій". Молодий дослідник міг пишатись з такої оцінки, з цього безумовного визнання» [960, с. 418]. Додамо, що за спогадами В. П. Адріанової-Перетц, Володимир Миколайович цінував В. М. Отроковського і як поета [555, арк. 1].

За висловом же П. П. Филиповича, В. М. Отроковський був «серйозним ученим суворої філологічної школи» В. М. Перетца [550, арк. 2]. В результаті інтенсивної роботи у В. М. Отроковського швидко з'явилися наукові публікації, зокрема, й на ниві україніки, як-от: «Малоросійський говір села Кобилівки, Подільської губернії, Брацлавського уїзду» (1914). Молодий вчений виступив з низкою рецензій, у тому числі на праці Ф. О. Рязановського «Демоніологія в давній руській літературі» і В. М. Перетца «Італійські комедії і інтермедії, представлені при дворі імператриці Анни Іоанівни в 1733–1735 рр.» (1917).

В лютому 1915 р. В. М. Отроковський завершив велику працю про українського церковного діяча XVII ст., ректора Києво-Могилянської колегії, друкаря, поета та музикознавця Т. Л. Земка. Під час наукової експедиції членів Семінарію російської філології до Петрограда взимку 1915 р. В. М. Отроковський виступив з доповіддю «Про Києво-Печерського типографа Тарасія Левковича Земка і його літературну діяльність» на засіданні Російського бібліологічного товариства. В. М. Перетц вважав дослідження В. М. Отроковського про українського церковно-культурного діяча та літератора успішним і придатним для публікації в академічному виданні. Після від'їзду В. М. Перетца до Петрограда між ним і В. М. Отроковським налагодилося листування [715], а співпраця не припинялася до передчасної смерті останнього 26 квітня 1918 р.

Смерть В. М. Отроковського стала першою серед учасників Семінарію російської філології В. М. Перетца, болісно вразила його вчителів, друзів і колег, які зробили все, аби зберегти пам'ять про свого товариша та його творчість. В літературних і наукових журналах була опублікована низка некрологів на смерть В. М. Отроковського (Б. О. Ларінім в «Курантах», Ю. М. Зубовським в «Київській ілюстрації» та інші). За сприяння Володимира Миколайович, праця В. М. Отроковського «Тарасій Земка,

південно-руський літературний діяч XVII ст.» вийшла друком у «Збірнику Відділення російської мови та словесності Російської академії наук» (1921). Цій публікації передувала передмова В. М. Перетца, а в 1924 р. в журналі «Україна» С. О. Щеглова помістила рецензію на дослідження В. М. Отроковського. В «Некрології заслужених для української науки і українознавства діячів, що померли в 1918–1925 рр.», вміщеному в 1925 р. у журналі «Україна», П. П. Филипович опублікував статтю про В. М. Отроковського, а в першому номері наукового збірника ВУАН «Література» (1928) з нагоди 10-ліття смерті вченого і поета він же надрукував матеріали до його біографії та бібліографію опублікованих наукових праць і поезій В. М. Отроковського [550].

На початку 1970-х рр. О. А. Назаревський, зібравши відомості про біографію В. М. Отроковського, його наукову діяльність та поетичну творчість, а також дані про нащадків науковця й літератора, підготував працю «Із історії Семінарію російської філології професора В. М. Перетца (В. М. Отроковський. До 80-ліття від дня народження)» [547]. Отримавши позитивну рецензію на кафедрі історії російської літератури КДУ ім. Т. Г. Шевченка [548], О. А. Назаревському все ж не вдалося опублікувати своє дослідження. Праця «Із історії Семінарію російської філології професора В. М. Перетца (В. М. Отроковський. До 80-ліття від дня народження)» побачила світ лише в 1988 р. у науковому збірнику «Писемність Київської Русі і становлення української літератури», відповідальним редактором якого був В. І. Кречотень, учень О. А. Назаревського та С. І. Маслова. В цьому ж збірнику вперше було опубліковано й працю В. М. Отроковського «Демонологічні мотиви в давньоруській літературі: з приводу книги Ф. О. Рязановського “Демонологія в давній руській літературі”» [1196].

Завершуючи розмову про В. М. Отроковського, зазначимо, що, будучи за часом одним із останніх членів Семінарію російської філології в Києві, він, як своїми науковими здобутками, так і діяльністю в Семінарію, став одним із лідерів серед його учасників. Гармонійною була і співпраця В. М. Отроковського з академіком В. М. Перетцем, ідеї й принципи якого про ведення наукової роботи він поділяв і якому допомагав у справах діяльності Семінарію, зокрема, організував друк звіту літньої 1915 р. наукової експедиції членів Семінарію в Києві, за що отримав подяку від Володимира Миколайовича [547, арк. 17; 971, с. 282]. В. М. Отроковський же став співорганізатором, одним із керівників і літописцем Історико-літературного товариства при Університеті св. Володимира, фундаторами якого стали колишні члени Семінарію російської філології В. М. Перетца [1058].

Заснуванню Історико-літературного товариства при Університеті св. Володимира передувала діяльність під керівництвом С. І. Маслова історико-літературного гуртка (1916–1917), члени якого складали «найбільш тісніше ядро колишнього Семінарію академіка В. М. Перетца» [1058]. 15 жовтня 1917 р. відбулися установчі збори Історико-літературного товариства при Університеті св. Володимира, що поставило своїм завданням дослідження питань історії й теорії літератури, народної словесності та мови. До президії новоствореного товариства увійшли С. І. Маслов (голова), М. К. Гудзій (заступник голови), О. А. Назаревський (скарбник), В. М. Отроковський (секретар) і М. П. Алексєєв (заступник секретаря, в майбутньому всесвітньо відомий літературознавець і мистецтвознавець, академік АН СРСР).

Членами Історико-літературного товариства при Університеті св. Володимира стали особи, які взяли участь в установчих зборах товариства або письмово повідомили про своє бажання стати його членами. До складу товариства, крім вище вказаних членів президії, увійшли О. К. Дорошкевич, С. М. Кулаковський, Б. О. Ларін, В. І. Маслов, Б. В. Нейман, В. П. Петров, С. І. Родзевич, П. І. Рулін, Є. А. Рихлік, П. П. Филипович, С. П. Шевченко, С. О. Щеглова. Запрошення до участі в Історико-літературному товаристві при Університеті св. Володимира було надіслано і В. М. Перетцу. Оскільки із-за перебоїв в роботі пошти воно надійшло із запізненням, Володимир Миколайович не зміг взяти участь в установчих зборах товариства, однак 16 жовтня 1917 р. надіслав до Києва вітальний лист, у якому дав згоду бути членом товариства і наголосив: «Вітаю від щирого серця нове починання. Бажаю успіху – якого вченому тов[ариству] так важко добитися в наш час. Вітаю сміливих людей – що не бояться грози. Рад приєднатися до них» [249, арк. 1].

Отже, представники філологічної школи В. М. Перетца, фундамент якої був закладений діяльністю Семінарію російської філології, продовжили наукову діяльність в Києві вже без безпосередньої участі Володимира Миколайовича. Натомість зв'язок киян із своїм навчителем не переривався. У березні 1917 р. київські учні В. М. Перетца вирішили видати збірник наукових статей з нагоди 25-ліття наукової діяльності Володимира Миколайовича. Був сформований редакційний комітет збірника, до якого увійшли Л. Т. Білецький, М. К. Гудзій, В. І. й С. І. Маслови, О. А. Назаревський, І. І. Огієнко та С. П. Шевченко [547, арк. 26]. Та буремні роки революцій перешкодили підготовці цього ювілейного видання. Шану своєму наставнику учасники Семінарію російської філології віддали публікацією літопи-

су і набутку Семінарію В. М. Перетца, з нагоди 20-ліття його заснування [1392].

Говорячи про здобутки учасників Семінарію російської філології В. М. Перетца, варто зазначити, що вони були не лише в сфері історії давньої руської й української літератури та мови. Наукова і педагогічна діяльність Володимира Миколайовича, а також роботи членів Семінарію заклали підґрунтя для розвитку шевченкознавчих студій в Університеті св. Володимира. Тема Т. Г. Шевченка та його творчості займала особливе місце в наукових пошуках В. М. Перетца, який один з перших, ще у своїй докторській дисертації, розглядаючи історію малоросійського літературного вірша, дослідив ритміку, співвідношення силабічних і народнописених розмірів, мовні засоби римування у віршах Кобзаря [748, с. 344–370]. Напевне, звертався Володимир Миколайович до проблем творчості Т. Г. Шевченка і в своїх лекціях під час роботи в Університеті св. Володимира, зокрема, викладаючи спецкурс «Література Південної і Західної Русі XV–XVIII ст.».

Про те, що діяльність і творчість Т. Г. Шевченка належала до кола зацікавлень В. М. Перетца, свідчить низка його доповідей, виголошених вже у 1920-ті рр. на засіданнях Товариства дослідників української історії, писемності та мови в Ленінграді: «“Садок вишневий”». Пам’яті Т. Г. Шевченка» (1924), «Пам’яті Т. Г. Шевченка» (1925) та «Значення творчості Т. Г. Шевченка для нашої доби» (1929). Питання розвитку шевченкознавства торкнувся В. М. Перетц і в своїй доповіді «Національна політика в СРСР і успіхи українського літературознавства в 1917–1932 рр.», яку академік проголосив на науковій сесії АН СРСР.

В рамках діяльності Семінарію російської філології в Києві сформувалися майбутні відомі українські вчені-шевченкознавці, зокрема, О. В. Багрій, Л. Т. Білецький, М. К. Гудзій, О. К. Дорошкевич, І. І. Огієнко, Ф. П. Сушицький, П. П. Филипович та інші. Одним із перших з учасників Семінарію в шевченкознавстві виступив Ф. П. Сушицький статтею «“Дума” Шевченка і українські думи (до питання про стиль “Кобзаря”)», яка побачила світ в «Збірнику пам’яті Тараса Шевченка (1814–1914)», що був виданий УНТ в Києві в 1915 р. За припущенням дослідників шевченкознавства в КНУ, свою працю Ф. П. Сушицький написав під впливом В. М. Перетца, який розробляв питання методології історії літератури, де вивченню стилю літературного твору уділялася особлива увага [1101].

Деякі слід необхідно сказати про історика літератури Ф. П. Сушицького, який від заснування, тобто з осені 1907 р., брав дієву участь в

роботі Семінарію російської філології В. М. Перетца і виступив з низкою ґрунтовних наукових публікації. Л. Т. Білецький у своїх спогадах зазначив, що «дуже добра методологічна та історико-літературна школа академіка В. Перетца в студіях Т. Сушицького заклала глибокі наукові підвалини, із яких з великим успіхом... [він] розвивав свою науково-критичну працю» [954, с. 116]. Доля склалася так, що Ф. П. Сушицькому довелося здійснити одну із мрій В. М. Перетца, а саме взяти участь в організації Українського народного університету в Києві та працювати в ньому професором історії української літератури (1917–1918). Крім того, після реорганізації Українського народного університету в Київський державний український університет Ф. П. Сушицький став його ректором (1918–1919). Коли ж хвороба обірвала життя вченого, В. М. Перетц приклав усіх зусиль, аби науковий спадок його учня був опублікований [893].

Внаслідок науково-педагогічної діяльності В. М. Перетца та роботи Семінарію російської філології в Києві сформувалася театрознавча школа. Виклади вченого з історії драматичного письменства та європейського театру в Музично-драматичній школі М. В. Лисенка (нині – Київському національному університеті театру, кіно і телебачення ім. І. К. Карпенка-Карого) і Театральній школі Товариства мистецтв і письменства, його наукові розвідки з історії театру («До історії польського і руського народного театру», «До історії вертепної драми. Замітки і матеріали», «Нова праця з історії українського театру» та інші) й праці з методології досліджень в сфері історії літератури, а також театральні рецензії та рецензії на драматичні твори в київській пресі сприяли розширенню інтересу українських науковців до питань театрознавства [1116; 1117; 1135; 1136; 1141]. Значну увагу проблемам історії театру, методології досліджень з історії театру, аналізу першоджерел, матеріальної складової театру приділялося в наукових доповідях і працях учасників Семінарію В. М. Перетца. Зокрема, вагомий внесок в розвиток театрознавства зробили такі учні Володимира Миколайовича, як В. П. Адріанова-Перетц, О. В. Багрій, М. К. Гудзій, М. О. Драй-Хмара, П. І. Рулін, С. О. Щеглова та ін. [1136, с. 41–46].

Слід зазначити, що В. М. Перетц не поривав зв'язків зі своїми учнями й тоді, коли їхні творчі інтереси виходили поза межі філологічних досліджень, або вони навіть переставали займатися науковою діяльністю, а, навпаки, завжди їм допомагав. Однак пріоритетними для Володимира Миколайовича були наукові здобутки своїх вихованців. Для прикладу згадаємо літературознавця, музикознавця та композитора С. О. Бугославського, який був учасником Семінарію російської філології в Києві. Доля його склалася

так, що у другій половині 1920-х рр. він став художнім керівником Московського радіо. Проте В. М. Перетц, знаючи С. О. Бугославського як талановитого літературознавця, залучив останнього до співпраці з Комісією давнього українського письменства ВУАН, в рамках діяльності якої й побачила світ його праця «Україно-руські пам'ятки XI–XVIII вв. про князів Бориса і Гліба (розвідка й тексти)» (1928). Щодо цього В. М. Перетц у листі від 16 грудня 1927 р. писав Л. Т. Білецькому: «Я щодня радію про найталановитішого з моїх учнів, добре Вам відомого С. О. Буг[ославського], що майже не назавше покинув свою філологічну працю: він тепер пише рецензії на концерти, влаштовує радіоконцерти і т[ому] п[одібне]. Я тепер допрацьовую його працю про Бор[иса] і Гл[іба] (хоч в скороченні) – хай світу побачить» [6, арк. 21–21 зв.].

Про видатний педагогічний талант В. М. Перетца та ефективність його наукової школи свідчить ще й те, що багато учнів Володимира Миколайовича досягли академічного визнання. Тільки із учасників Семінарію російської філології в Києві до складу української та інших академій були обрані: В. П. Адріанова-Перетц (член-кореспондент АН УРСР і АН СРСР), О. П. Баранников (академік АН СРСР), Л. Т. Білецький (дійсний член і президент УВАН), С. Ю. Гаєвський (дійсний член УВАН), М. К. Гудзій (академік АН УРСР), М. Я. Калинович (академік АН УРСР), Б. О. Ларін (член-кореспондент АН УРСР, академік АН Литовської РСР), С. І. Маслов (член-кореспондент АН УРСР), І. І. Огієнко (дійсний член УВАН) та Є. К. Тимченко (член-кореспондент АН УРСР, академік АН СРСР).

Восени 1926 р. відзначалося 35-ліття наукової та 30-ліття педагогічної діяльності В. М. Перетца. Ювіляра привітали як його колеги, так і учні. Багато правдивих слів було сказано й про діяльність вченого як керівника Семінарію російської філології в Києві, якими маємо бажання підсумувати змагання Володимира Миколайовича на чолі Семінарію.

Багаторічна спільна робота в Університеті св. Володимира та на історико-філологічному відділенні КВЖК єднала В. М. Перетца з істориком античності О. І. Покровським, який у 1920-ті рр. викладав всесвітню історію в НІНО. У листі від 1 жовтня 1926 р. О. І. Покровський привітав В. М. Перетца з ювілеєм і зазначив: «Сьогодні я особливо згадую ті минулі дні, коли ми разом працювали на київській ниві освіти – Ви звичайно з незрівнянно, незмірно більшим старанням, умінням і успіхом, ніж я... Згадую, як пишалися ми, факультетські колеги Ваші, прикрасившим собою наш факультет Семінарієм проф[есора] Перетца, як дивувалися, дивлячись, скільки часу

віддавали Ви цьому Вашому дітищу, і з якою любов'ю і з яким вмінням його плекали. Зате скільки прекрасних наукових праць вийшло із цього Вашого Семінарію, скільки підготував він чудових наукових працівників; в їх числі особливо пам'ятні й особливо дорогі мені співтовариші мої з викладання в університеті, які так блискуче розпочали на моїх очах професорську діяльність» [464, арк. 1–1 зв.]. Напевне, згадуючи про молодих талановитих учених, О. І. Покровський мав на увазі О. С. Грузинського та Є. А. Рихліка, які, захистивши дисертації, спочатку працювали приватдоцентами Університету св. Володимира в Києві, а потім – професорами ІІНО.

Професор МДУ, член Російського бібліологічного товариства М. К. Пиксанов у своєму вітальному листі В. М. Перетцу зауважив: «Взнав про ювілей Вашої університетської викладацької діяльності й поспішаю надіслати Вам свої вітання та найкращі побажання. Тільки один єдиний раз (в Петрограді) мені довелося бути присутнім на Вашому літературному семінарії і на власні очі спостерігати його живу роботу, всього разів зо два довелося бути присутнім на виступах членів його в Неофілологічному товаристві. Але із року в рік я пильно спостерігав за друкованими публікаціями Вашого семінарію. І ось, поступово і міцно, раз і назавжди у мене склалося враження про величезну і плідну роботу Вашого семінарію. Я дивувався, спостерігаючи прояви Вашого організаторського таланту, Вашої енергії, Вашої любові до справи – як і Вашої всеохоплюючої ерудиції, прагненню до точності дослідницьких прийомів. Друковані праці Вашого семінарію складають цілісну й крупну групу в нашій літературній історіографії... Я живо... відчув, як багато зробили учасники Вашого семінарію в області давньої і середньої руської письменності» [462, арк. 1–2].

Вітального листа В. М. Перетцу надіслав і молодий московський літературознавець М. Ф. Бельчиков, який на той час робив перші кроки в науці, а в майбутньому став академіком АН СРСР, ученим секретарем Відділення літератури і мови АН СРСР та директором ІРЛІ АН СРСР. У своєму листі від 24 вересня 1926 р. М. Ф. Бельчиков наголосив: «Дозвольте привітати Вас в день тридцятиліття Вашої науково-педагогічної діяльності. Не будучи безпосереднім Вашим слухачем і учнем, я багато чому навчився із Ваших досліджень. Ваші учні – кияни, які пройшли Вашу школу, продовжили намічений Вами шлях для літературної науки в інших університетах і тим самим зблизили багатьох москвичів з школою акад[еміка] Перетца. Від імені цієї групи, “другого покоління” учнів я надсилаю Вам, дорогий Володимир Миколайович, найкращі побажання, побажання здоров'я і

плідної праці» [408, арк. 1]. Звернемо увагу й на те, що М. К. Пиксанов і М. Ф. Бельчиков надіслали свої листи В. М. Перетцю до Києва, як українському вченому.

Проте, безперечно, найдорожчими для В. М. Перетца були привітання від його учнів. Отже, наведемо вітальні слова та слова подяки від вихованців Володимира Миколайовича – М. К. Гудзія і С. О. Бугославського: «Ми, два виученики Вашої славетної школи, Вами виховані та Вами покликані до науки в тридцятип'ятилітні роковини Вашої невтомної, кипучої і талановитої наукової роботи, надсилаємо Вам свої сердешні вітання з почуттям великої любові та глибокої вдячності за все, що Ви нам дали і даєте. Ми глибоко цінуємо Вас як вчителя не тільки за ті дари розуму і знання, якими Ви нас так щедро дарували, але і за той великий талант серця, який міцно зв'язав Вас з нами духовним зв'язком, який не рветься і, ми віримо, ніколи не порветься. В зв'язку з цим – для нас велика моральна підтримка, що рятує нас від зневіри і кріпить нас при невдачах. Нам особливо радісно, що привітання наше ми надсилаємо до Києва, колиски нашої школи, звідки пішла і є наша чимала Перетцівська наукова сім'я. Від усього серця бажаємо Вам жити і працювати ще багато років так само плідно та енергійно, як це було досі» [419, арк. 1–2].

А сам В. М. Перетц, пізніше підсумовуючи свою науково-педагогічну діяльність в Києві, зазначав, що робота на «українському ґрунті» зміцнила його інтерес до історії України і української літератури, адже він міг «docendo discere» (вчитися, навчаючи – *А. Ш.*) в середовищі своїх учнів, із яких кожний приділив увагу історії української літератури, а деякі з них – залишили дуже вагомі сліди в розробці її історії [20, арк. 71 зв.].

3.3. Діяльність у Науковому товаристві імені Шевченка у Львові

Інтерес до діяльності НТШ у Львові, його наукових видань, праць членів НТШ у В. М. Перетца виник у середині 1890-х рр., коли він розпочав досліджувати давню українську літературу. Мешкаючи у Санкт-Петербурзі, Володимир Миколайович за допомогою листування налагодив зв'язки з провідними українським філологами, істориками літератури, членами та керівниками НТШ, зокрема, М. С. Грушевським, І. Я. Франком і В. М. Гнатюком, чії праці особливо зацікавили молодого літературознавця. В свою чергу, розвідки В. М. Перетца привернули увагу львівських учених, які також прагнули до співпраці з талановитим дослідником на ниві українознавства з Північної Пальміри.

Співпраця В. М. Перетца з НТШ розпочалася його листуванням з М. С. Грушевським, який в 1894 р. очолив кафедру історії Львівського університету і став членом НТШ. В наступному році М. С. Грушевський створив Археографічну комісію НТШ і став редактором «Записок НТШ», а в 1897 р. його було обрано головою НТШ та історично-філософської секції Товариства. З 1895 р. як серійні видання НТШ почали виходити «Жерела до історії України-Руси», «Пам'ятки українсько-руської мови і літератури», «Етнографічний збірник», «Матеріали до українсько-руської етнології», «Студії з поля суспільних наук та статистики», «Часопис правничий і економічний», видавалися «Збірник Історично-філософської секції», «Збірник Філологічної секції» та ряд інших видань.

З листа В. М. Перетца від 25 лютого 1896 р. видно, що він виступив ініціатором листування з М. С. Грушевським, який, на прохання Володимира Миколайовича, надіслав до Санкт-Петербурга видання НТШ, що цікавили молодого філолога. У листі В. М. Перетц подякував М. С. Грушевському за надану йому послугу. За порадою останнього, В. М. Перетц висловив готовність сплачувати кошти за надіслані видання НТШ [14, арк. 190], які з того часу Володимир Миколайович регулярно отримував.

У цьому листі обговорювалася й інша важлива тема, що стосувалася підготовки до друку «Енеїди» І. П. Котляревського під егідою НТШ з нагоди святкування 100-річчя виходу в світ першого видання твору в 1798 р. Нова публікація готувалася під загальною редакцією та з передмовою М. С. Грушевського. З листа зрозуміло, що М. С. Грушевський цікавився думкою В. М. Перетца щодо того, як краще поступити: чи здійснювати передрук першого видання, яке містило лише три з шести частин твору, чи передрукувати одне з наступних, але повне видання «Енеїди», здійснене, наприклад, П. О. Кулішем у 1862 р., а може надрукувати одночасно обидва варіанти. М. С. Грушевський, ймовірно, також просив В. М. Перетца спробувати відшукати в архівах Санкт-Петербурга рукопис поеми. У відповідь В. М. Перетц радив, якщо не знайдеться рукопис «Енеїди», то опублікувати один із варіантів, подавши фотокопії титулу та кількох сторінок першого видання твору [14, арк. 190 зв.–191]. Як відомо, у 1898 р. НТШ здійснило передрук першого видання «Енеїди» І. П. Котляревського з фотокопією титульної сторінки та поясненнями М. С. Грушевського. Отже, до видання видатного твору долучився і В. М. Перетц, рекомендації якого були враховані головою НТШ, що стало початком багаторічної співпраці філолога з Товариством.

Дослідження В. М. Перетца теж були цікавими для українських вчених. У 1900 р. в «Записках НТШ» з'явилася перша, поки що невелика рецензія на його працю «З історії прислів'я» (1898) [1350, с. 99], яку, до речі, не відображено в бібліографії праць вченого, що склала В. П. Адріанова-Перетц [1024].

Великий інтерес дослідження В. М. Перетца викликали у етнографа та фольклориста, секретаря НТШ В. М. Гнатюка. Між вченими за сприяння К. І. Арабажина на початку 1902 р. налагодилося листування, в якому йшлося про обмін науковою літературою. З листа В. М. Перетца до В. М. Гнатюка від 6 лютого 1902 р. знаємо, що Володимир Миколайович, на прохання останнього, надіслав свої книги до Львова [22, арк. 32]. Він був вдячний В. М. Гнатюку, який зі свого боку запропонував надіслати В. М. Перетцу «Етнографічний збірник», що з 1895 р. видавався НТШ і містив матеріали з фольклору та етнографії з усієї етнічної території України і місць поселення українців за її межами. Після заснування в 1898 р. Етнографічної комісії НТШ збірник видавався під її егідою, а відповідальним редактором «Етнографічного збірника» був В. М. Гнатюк (1900–1912). У листі від 26 лютого 1902 р. В. М. Перетц зауважив: «З великим задоволенням я прочитав, щ[о м]ої праці можуть Вам [знадобит]ься. Дуже рад буду [отрима]ти від Вас етнограф[ічні ма]теріали» [22, арк. 33]. В листі ж від 26 березня 1902 р. він зазначив: «Чекаю з нетерпінням надсилання “Етнографічного збірника”, за який буду Вам дуже вдячний. Охоче надсилаю Вам свої праці, що стосуються етнографії та історії літератури. На жаль, багато чого у мене самого немає, оскільки відбитки робилися в малій кількості і вже розійшлися давно» [22, арк. 34].

Варто зазначити, що обмінюючись літературою українознавчого напрямку, вченим приходилося враховувати цензурні перепони, на що В. М. Перетц звертав увагу В. М. Гнатюка під час листування. Зокрема, він застерігав: «Прошу тільки [для уникн]ення причіпок нашої [цензури], яка дивиться на “ці книги”, як на виплодок пекла – [підписув]ати посилку так: [Санкт-Петер]бург, Вас[ильєвський] острів, Бібліо[тека Ака]демії наук, Слов'янський від[діл], а на самих книгах, на обкладинці прошу поставити мої ініціали “В. М.”. Ось до яких фокусів приходиться прибігати у нас» [22, арк. 33].

Налагодив листування В. М. Перетц і з головою філологічної секції, керівником Етнографічної комісії та членом президії НТШ І. Я. Франком. До речі, ще у листі до М. С. Грушевського від 25 лютого 1896 р. Володимир Миколайович згадував І. Я. Франка, порівнюючи літературознавчі дослідження К. Й. Студинського та Каменяра, при чому не на користь

останнього [14, арк. 191]. А перший лист В. М. Перетца до Івана Яковича, який був написаний 10 січня 1903 р., розпочинається з вибачень молодого вченого, бо на час написання листа він ще не знав як звали Франка по-батькові. Зокрема, В. М. Перетц писав: «Вельмишановний д-р Франко! Звертаюся до Вас так, бо не знаю як Вас по-батькові. Хоча відчуваю, як незграбне і незручне таке звернення. Перепрошую заздалегідь, що, не будучи знайомим з Вами особисто, наважуюся турбувати Вас» [679, арк. 439]. На це Франко відповів, що його «отчество – Яковлевич, але у нас, “не помнящих родства”, і обертання по отчеству не вживається, то й Ви не робіть собі з тим церемонії» [949, с. 222], а далі додав: «Хоча ми особисто не знайомі, але своїми працями Ви знайомі мені добре» [949, с. 222].

Дійсно, І. Я. Франко теж стежив за науковою діяльністю В. М. Перетца та опублікував значну кількість рецензій на його праці. Вище згадувалося про рецензію львівського вченого на працю Володимира Миколайовича «Малоруські вірші та пісні в записах XVI–XVIII ст.» (1899), що надрукували «Записки Наукового товариства імені Шевченка». В цьому ж науковому виданні побачили світ й інші рецензії І. Я. Франка на дослідження В. М. Перетца, зокрема такі, як-от: «Матеріали до історії апокрифа і легенди. I. До історії “Громника”» (1899), «Матеріали до історії апокрифа і легенди. II. До історії “Лунника”» (1901), «Історико-літературні дослідження і матеріали. Т. 1. Із історії руської пісні» (1900), «Історико-літературні дослідження і матеріали. Т. 2. Із історії старинної руської повісті» (1900), «Замітки і матеріали з історії пісні в Росії. I–VIII» (1901), «Нариси давньої малоруської поезії» (1903), «Повість про трьох королів-волхвів в західноруському списку XV віку» (1903), «До характеристики суспільних відносин в Малоросії XVII в.» (1903) та ін. Така значна кількість рецензій І. Я. Франка на праці В. М. Перетца дає підстави зазначити, що наукові розвідки останнього в сфері давньої української літератури дуже цікавили Каменяра і він вважав доцільним ознайомити з ними українське наукове співтовариство.

З рецензій І. Я. Франка видно, що йому імпонував ентузіазм молодого вченого, він наголошував на цінності введених В. М. Перетцем до наукового обігу матеріалів з історії давнього українського письменства, але принципово вказував й на помилки автора, що стосувалися, головним чином, теоретичних обґрунтувань питань, які розглядалися дослідником. Так, в рецензії на працю «Замітки і матеріали з історії пісні в Росії. I–VIII» І. Я. Франко наголосив, що «здобутки праці д. Перетца не оброблені всесторонньо і заокруглено, але майже всюди угрунтовані на певних фактичних

підставах і незвичайно цінні. Автор обіцяє по нагромадженню і переробленню більшої маси матеріалу дати й систематичне оброблення цілої теми, та просить тим часом усіх, хто має на це спромогу, публікувати якнайбільше детальних описів старих співаників та збірок віршів» [1291, с. 343].

Не менш принциповими були й рецензії В. М. Перетца на праці І. Я. Франка. Так, у листі від 15 лютого 1903 р. І. Я. Франко, згадуючи про рецензію В. М. Перетца на свою працю «Слово про Лазарево воскресіння. Давньоруська поема на апокрифічні теми», зазначив: «Ви трохи згорда побили мене за моє “Слово о Лазарево воскресенні” – я все ще думаю, що не зовсім справедливо (навіть щодо ритміки)» [949, с. 222]. Однак, рецензія спонукала І. Я. Франка до подальшої роботи над пам’яткою. При цьому він вирішив звернутися за допомогою до Володимира Миколайовича, написавши йому: «Мені було б дуже інтересно дістати копію якогось старшого, повнішого тексту від тих, якими користавсь я. Ви, я чув, лагодите спеціальну працю про те “Слово”? Можна б у Вас просити такої копії, коли Ваша праця не швидко буде готова? Я хотів би колись при нагоді ще раз вернути до того “Слова”» [949, с. 222].

В листі від 10 січня 1903 р. В. М. Перетц, подякувавши І. Я. Франку за уважне ставлення до його досліджень, звернувся до нього з проханням обмінюватися власними науковими працями. Зокрема, В. М. Перетца цікавили розвідки І. Я. Франка «Святий Климент у Корсуні. Причинки до історії староруської легенди» та «Козак Плахта. Українська народна пісня, друкована в польській брошурі 1625 р.», зі свого ж боку він запропонував надіслати до Львова свою працю «Пам’ятки руської драми епохи Петра Великого» [679, арк. 439–440]. Іван Якович відповів згодою, а, крім замовлених В. М. Перетцем праць, висловив бажання при потребі надіслати третій том підготовленої ним збірки «Апокрифи і легенди з українських рукописів. Апокрифи новозавітні» та «Матеріали до культурної історії Галицької Русі XVIII і XIX віку», які склали п’ятий том збірника історично-філологічної секції НТШ, який вийшов друком під загальною редакцією І. Я. Франка [949, с. 222].

Тема обміну науковим працями домінує в кількох наступних листах В. М. Перетца, написаних взимку-навесні 1903 р. Коли бандеролі з книгами затримувалися, В. М. Перетц, хвилюючись аби вони не потрапили до небажаних осіб, нагадував І. Я. Франку про необхідність остерігатися цензури. «Боюсь тільки, що Ви забули спосіб надсилання книг із Галіції, – писав він Івану Яковичу в листі від 7 лютого 1903 р., – і адресували прямо на моє ім’я: повторюю – необхідно адресувати в Слов’янський відділ Імп-

[ераторської] академії наук, інакше цензура не пропустить, бо “фонетика” навіть у вчених працях – справа заборонена у нас» [680, арк. 461]. В іншому листі В. М. Перетц пояснював: «Пишу це тому, щоб уникнути непорозумінь, бо, знаєте самі, – ми живемо в таких тенетах цензурних та інших, що важко дихнути без особливого на те дозволу» [681, арк. 472].

Більш дієвою стала співпраця В. М. Перетца з НТШ у Львові після того, як вчений обійняв посаду професора кафедри російської мови і словесності Університету св. Володимира та переїхав до Києва. У листі від 1 липня 1905 р. В. М. Перетц сповіщав М. С. Грушевського, що надіслав для публікації в «Записках НТШ» свою статтю, як і обіцяв [14, арк. 1]. Отже, напевне, були й інші листи, написані раніше, в яких, зокрема, йшлося про публікацію праці В. М. Перетца в науковому збірнику НТШ. У цьому ж листі окреслені прохання, з якими Володимир Миколайович, зазвичай, звертався до редакції журналу при публікації своїх статей: перекласти розвідку з російської, але філолог обіцяв й сам навчитися писати праці українською; якщо стаття була «обтяжлива для “Записок” або невідповідна», то негайно її повернути; ознайомити з коректурою, щоб не було «брехні в текстах», особливо зі слов’янських питань; після публікації надіслати йому 50 відбиток статті за рахунок гонорару [14, арк. 1–2]. У листі не вказано назву праці, можливо, йдеться про дослідження В. М. Перетца «Матеріали до історії української літературної мови (зі збірника П. Ф. Симсона, № 2, XVI в.)» – єдину статтю вченого, що побачила світ у «Записках НТШ» у 1905 р.

Взагалі, тема публікацій праць В. М. Перетца в «Записках НТШ» є домінуючою в багатьох його листах до М. С. Грушевського. Так, у листі від 13 лютого 1906 р. він звернувся до редактора наукового збірника з наступною пропозицією: «Прошу Вас, повідомте, чи могла б Вам для “Записок” знадобитися статейка про Весп[асіана] Коховського, польськ[ого] поета XVII ст., та про його ставл[ення] до українців і до Хмельн[ицького], яких він часто зачіпає в своїй “Поетії”. Якщо годилася б – я би надіслав, ні – двинув би до “К[иївської] Стар[ини]”; але її читачі польськ[ої] мо[ви] не знають, а [у] Кох[овського] є цікаві паралелі з віршами українців, наприклад, щодо Берестейської битви» [14, арк. 150–150 зв.]. Пропозицію В. М. Перетца було прийнято та його статтю «Українське питання в освітленні польського поета XVII ст.» опубліковано у третьому томі «Записок» за 1906 р. [14, арк. 13 зв.].

А листом від 29 березня 1906 р. В. М. Перетц інформував М. С. Грушевського: «В мене готова статейка про українського поета поч[атку]

XVIII ст. [С.] Климовського, про якого я раніше писав, а до того ж Срезневський видав дві його дидактич[ні] поеми, які я в свій час марно дошукувався в Академ[ічній] бібл[іотеці]. Якщо годиться – сповістіть. Можна пустити і у вигляді рецензії, треба тільки переставити посилання на мою працю 1903 р. і Срезн[евського] 1905 [р.] вгору, поперед тексту» [14, арк. 12–12 зв.]. М. С. Грушевський погодився й з цією пропозицією В. М. Перетца, розвідку якого в «Записках НТШ» було опубліковано як рецензію [782]. Цю публікацію В. М. Перетца теж не відображено в узагальнюючій бібліографії його праць, підготовленою В. П. Адріановою-Перетц [1024], що, зрозуміло нині, потребує доповнення, адже виявлено й інші, не внесені до неї, публікації філолога [781].

Варто зазначити, що для «Записок НТШ» В. М. Перетц підготував низку рецензій, які знов-таки не увійшли до опублікованої бібліографії вченого [779; 780; 783; 784 та інші]. Працюючи над рецензіями для видання, у листі від 26 лютого 1906 р. він консультувався у М. С. Грушевського: «Пишу про II вип[уск] опис[ів] Тов[ариства] іст[орії] та ст[арожитностей]. I^й – Ви мабуть забули – вийшов у 1846 р., склад[ений] [П. М.] Строевим. Чи не пізно писати про [М. І.] Петрова (III вип[уск] Опис[ів] київськ[их] рукоп[исів]). Чи отримали Ви 2 вип[уск] мого огляду “Описів” за 1902–1905 рр.? Якщо потрібно – напишу і про Петрова; можу дати огляд 1) видань Акад[емії] н[аук] з церк[овнослов’янської] та ін[ших] д[авніх] м[ов], 2) статей, поміщ[ених] у Від[омостях] і Збірн[иках] Акад[емії]... Потім – чи потрібно все або тільки те, що торкається української м[ови]?» [14, арк. 3 зв.]. А в листі від 29 березня того ж року В. М. Перетц вже інформував редактора «Записок НТШ» про те, що незабаром надішле рецензію на складені українським літературознавцем і мистецтвознавцем М. І. Петровим «Описи рукописних зібрань, що знаходяться в м. Києві». Володимир Миколайович також брав на себе зобов’язання зробити огляди публікацій у «Російському філологічному вістнику», «Відомостях з російської мови і словесності Академії наук» і «Журналі Міністерства народної освіти» за 1905 р., передусім, статей з мови, а праці з української мови та ліберальні обіцяв реферувати перш за все [14, арк. 12 зв.].

З листа від 29 квітня 1906 р. дізнаємося, що В. М. Перетц замість своєї рецензії на праці М. І. Петрова надіслав М. С. Грушевському рецензію, яку підготував один з його найкращих студентів по Університету св. Володимира С. І. Маслов. Як талановитий педагог, Володимир Миколайович уміло вводив своїх учнів до світу науки. Представляючи С. І. Маслова редактору «Записок НТШ», В. М. Перетц рекомендував М. С. Грушевському викори-

стовувати його, як автора, і в майбутньому, наголосивши, що «спеціальні праці» молодого вченого «обертаються в області української літератури XVI–XVII і XVIII ст.» [14, арк. 33 зв.]. У подальших листах В. М. Перетц не переставав цікавитися долею праці свого підопічного (стаття С. І. Маслова «Рукописи Софійської катедри в Києві» побачила світ у четвертій книзі «Записок НТШ» за 1906 р.), при цьому звертаючи увагу М. С. Грушевського на те, що за її друк С. І. Маслову бажано б виплати гонорар, а також надіслати друкарські відбитки його статті [14, арк. 194]. А у листі від 22 червня 1906 р., ще раз рекламуючи наукові здібності С. І. Маслова, Володимир Миколайович зауважив: «Якщо він Вам стане в пригоді – використуйте його. Він пише велику працю про Кир[ила] Транквіл[іона] й добре знає укр[аїнську] літер[атуру] XVI–XVII ст. Може писати й українською. В нього є й етнограф[ічні] матеріали з Полтавщини» [14, арк. 18 зв.].

Піклувався В. М. Перетц й про інших своїх учнів та колег по Університету св. Володимира в Києві, зокрема, мовознавців І. І. Огієнка та В. І. Розова, звертаючись до М. С. Грушевського з проханням опублікувати їхні праці у львівських «Записках НТШ». Так, у листі від 21 листопада 1906 р. Володимир Миколайович запитував редактора видання: «Чи можна розраховувати, що стаття мого уч[ня] Розова про описи грамат[ики] укр[аїнської] – (аркушів 6–7) може бути надрук[ована] в “Записках” до травня [14, арк. 19 зв.]. А у листі від 27 травня 1907 р. вже нове прохання до М. С. Грушевського: «Якщо можливо, руште до друку статтю Огієнка. Вона, ймовірно, займе аркушів 5, а то і 6, тому прийдеться її помістити у 2^x книжках» [14, арк. 37 зв.]. Й праці підопічних В. М. Перетца вийшли друком на сторінках «Записок НТШ»: статтю В. І. Розова «До старо-руської діалектології (іще до питання про галицько-волинське наріччя)» було опубліковано в третій книзі за 1907 р., а дослідження І. І. Огієнка «Огляд українського мовознавства» побачило світ у п'ятій та шостій книзі за той же рік. Додамо, що В. І. Розов та І. І. Огієнко й надалі публікувалися на шпальтах «Записок НТШ» [1361].

Свої праці В. М. Перетц надсилав й до «Літературно-наукового вісника», що був заснований з ініціативи М. С. Грушевського й видавався НТШ. Так, у листі від 18 травня 1906 р. Володимир Миколайович запитував М. С. Грушевського, який був одним з редакторів журналу, чи «не знадобиться для “Літ[ературно]-наук[ового] вісн[ика]” стаття: “Українці у відгуках єзуїтів-місіонерів у Росії за Петра В[еликого]”» [14, арк. 10 зв.]? У 1907 р. ця розвідка В. М. Перетца, але вже під назвою «Кияни в світлі єзуїтських донесень», була опублікована в «Записках НТШ». А в «Літе-

ратурно-науковому віснику» того року побачила світ інша праця філолога, а саме: «Українські думи». Цікаво, що В. М. Перетц, надсилаючи її М. С. Грушевському, самокритично зауважив: «Надсилаю Вам статейку про думи. Популярно я писати не вмію – не наділив Господь талантом. Годиться – візьміть; ні – не треба» [14, арк. 23]. Як відомо, праця В. М. Перетца «Українські думи» увійшла до видавничого портфелю «Літературно-наукового вісника» й була опублікована цим журналом.

У листі від 21 листопада 1906 р. В. М. Перетц цікавився можливістю опублікувати в «Записках НТШ» ще одну свою працю, зокрема, він пише М. С. Грушевському: «Чи можу я сподіватися, що мої “Деякі уваги і матеріали” – про вертеп (аркушів близько 8–10) будуть надруковані в “Записках” 1907 року?». Як видно з листа, із публікацією цієї статті В. М. Перетца квапив літературознавець І. М. Стещенко, який мав намір використати у своїй праці окремі положення дослідження Володимира Миколайовича. Крім того, стаття В. М. Перетца була написана в рамках його дискусії з І. Я. Франком про витоки українського театру. У листі вчений зазначив, що його стаття про вертеп, хоча своєю конструкцією й нагадує працю І. Я. Франка «До історії українського вертепу XVIII в.», але буде «перша на старому матеріалі» [14, арк. 20].

Отже, В. М. Перетц та І. Я. Франко навзаєм уважно відстежували наукову діяльність один одного, відгукуючись на нові праці колеги рецензіями. Протягом 1905–1911 рр. на сторінках видання «Відомості Відділення російської мови і словесності Академії наук» друкувалася праця В. М. Перетца «До історії польського і руського народного театру», у якій вчений розглядав взаємозв’язок народної творчості та явищ у польській, українській і російській драматичній літературі. Одна з рецензій І. Я. Франка на дослідження В. М. Перетца «До історії польського і руського народного театру. Декілька інтермедій XVII–XVIII ст.» (1905) була опублікована в першій книзі «Записок НТШ» за 1906 р. У листі до М. С. Грушевського від 29 березня 1906 р. В. М. Перетц висловив здивування тим, що І. Я. Франко помилково вважав цю працю продовженням його дослідження «Пам’ятки руської драми доби Петра Великого» (1903), і, як до такої, висловив ряд критичних зауважень. Насправді ж, це була друга частина нової розвідки В. М. Перетца, що складалася з двох книг. До І. Я. Франка потрапила лише друга книга праці, що, деякою мірою, й спричинило прикрі для В. М. Перетца зауваження рецензента. У листі Володимир Миколайович висловив готовність, при потребі, надіслати І. Я. Франку нещодавно опубліковану брошуру в повному обсязі [14, арк. 12 зв.–13 зв.], що й було зроблено.

Про це дізнаємося з листа В. М. Перетца від 13 квітня 1906 р. [14, арк. 196 зв.], а незабаром у «Записках НТШ» з'явилася рецензія І. Я. Франка на першу книгу праці «До історії польського та руського народного театру», де її автора було охарактеризовано як «невтомного збирача рукописного матеріалу до історії літератури» [1290].

Один з розділів «Записок НТШ» мав назву «Miscellanea», у якому публікувалися джерельні додатки з літератури, історії та етнографії з коментарями вчених. В. М. Перетц був одним з авторів наукового збірника, які подавали матеріал до розділу «Miscellanea». Так, після поїздки до Львова в 1907 р., Володимир Миколайович у листі від 26 жовтня того року повідомляв М. С. Грушевського, що виписав з бібліотеки Народного дому рукописи віршів, та запитував редактора «Записок НТШ», чи не потрібно ці вірші подати до розділу «Miscellanea» [14, арк. 43]. Варто зазначити, що у цьому розділі «Записок НТШ» були опубліковані такі праці В. М. Перетца, як «Польські пісні записані Українцем при кінці XVII століття» (1906, кн. VI), «Українські питання-відповіді» (1908, кн. IV), «Кілька пісень кінця XVII – початку XVIII вв.» (1908, кн. VI), «Кілька старих вірш» (1911, т. I). Вірші, про які йдеться у листі В. М. Перетца 26 жовтня 1907 р., було подано до наукового збірника, де вони й побачили світ у вище вказаних публікаціях за 1908 р.

3 червня 1908 р. В. М. Перетца було обрано дійсним членом НТШ у Львові [17, арк. 95]. У листі від 14 червня 1908 р. він повідомляв М. С. Грушевського, що «отримав грамоту на звання дійсного члена Наукового товариства імені Шевченка» [14, арк. 79 зв.]. А у листі від 10 липня Володимир Миколайович подякував голові НТШ за увагу до нього [14, арк. 66 зв.]. Згодом В. М. Перетц увійшов до Бібліографічної комісії НТШ, яка розпочала роботу 21 листопада 1909 р. з метою здійснення реєстру поточних українських видань та укладання повної національної бібліографії. Крім В. М. Перетца, до складу Бібліографічної комісії НТШ входили І. О. Левицький (голова), В. О. Барвінський, М. С. Возняк, В. М. Гнатюк, М. С. Грушевський, В. М. Доманицький, В. В. Дорошенко, Ф. М. Колесса, І. І. Кревецький, І. П. Крип'якевич, З. Ф. Кузеля, І. С. Свенціцький, М. Ф. Сумцов, І. Я. Франко, В. Г. Щурат та ін. [1088, с. 245]. В 1911 р. В. М. Перетца обрали членом Археографічної комісії НТШ [1013, с. 35].

У листі від 15 листопада 1908 р. В. М. Перетц інформував М. С. Грушевського, що надіслав до «Записок НТШ» «замітку для «Miscellanea» – тільки не дуже скромного змісту, але, мабуть, у науковому виданні читачі не будуть нарікати» [14, арк. 83]. Можливо, тут йшлося про його працю

«Кілька пісень кінця XVII – початку XVIII вв.», яка вийшла друком у шостій книзі «Записок НТШ» за 1908 р. У листі від 2 грудня того ж року В. М. Перетц просив редактора видань НТШ зробити відбитки його статті «До історії вертепної драми. Замітки і матеріали», але їх не брошурувати, адже вчений планував публікувати в «Записках НТШ» продовження свого дослідження [14, арк. 86 зв.]. Цікаво, що ці листи до М. С. Грушевського були першими, які В. М. Перетц, листуючись з Михайлом Сергійовичем, написав українською мовою, при цьому, він перепрошував: «Вибачте 1) що вдаюся до Вас з такими проханнями; 2) що я наважуюся писати такою поганою мовою. Але спершу кожний помиляється... пізніше писатиму краще» [14, арк. 86 зв.].

28 грудня 1908 р. В. М. Перетц, на прохання В. М. Гнатюка, надіслав йому, як секретареві НТШ, лист з відомостями про власну наукову біографію, в якому наголосив, що, як ординарний професор Університету св. Володимира, він читає історію давньоруської та української літератури. У листі також наведено перелік наукових праць, які Володимир Миколайович визначив як «важливіші» дослідження з написаних ним на той час. Зокрема, вчений виділив «Історико-літературні дослідження і матеріали» (1900–1902) і дослідження «До історії польського і руського народного театру» (1905–1908), що значною мірою були підготовлені на українських матеріалах [22, арк. 35–36].

Наприкінці 1908 р. В. М. Перетц розпочав роботу над книгою «Вірші ієромонаха Климентія Зиновієва сина». У його листі до М. С. Грушевського від 28 грудня 1908 р. вперше згадано про «Климентія», якого, як вказано у епістолії, він приносив Михайлу Сергійовичу [14, арк. 90 зв.]. Очевидно, що тут йдеться про рукопис збірки віршів ієромонаха, а також українського поета і етнографа, Климентія Зиновієва, який творив наприкінці XVII – початку XVIII ст. Рукопис віршів у фондах бібліотеки Університету св. Володимира в Києві віднайшов учень В. М. Перетца, літературознавець С. І. Маслов. А Володимир Миколайович вирішив видати цю збірку талановитого, але тоді маловідомого українського поета під егідою НТШ.

За листами В. М. Перетца можна простежити, як складно готувалася книга «Вірші ієромонаха Климентія Зиновієва сина» та як наполегливо вчений долав труднощі, що поставали під час роботи над нею. Отже, 3 березня 1909 р. філолог надіслав до Львова, за домовленістю з М. С. Грушевським, частину тексту збірки поета та «“записку” для доповіді» перед членами НТШ про Климентія та майбутнє видання [14, арк. 93]. У листі

Володимир Миколайович інформував про те, що обсяг книги, ймовірно, складатиме 230–250 сторінок, тобто він був завеликий для видань, які виходили в такій серії НТШ, як «Українсько-руський архів», однак, на думку, вченого, збірка Климентія могла б скласти окремий том іншої серії Товариства – «Пам'ятки українсько-руської мови і літератури». При необхідності, як вважав В. М. Перетц, у цьому томі можна було б надрукувати й вірші І. Величковського [14, арк. 93], теж одного з маловідомих українських поетів кінця XVII – початку XVIII ст.

У 1909 р. розпочалася підготовка до друку праці В. М. Перетца «Вірші ієромонаха Климентія Зиновієва сина» в типографії НТШ. Між Києвом і Львовом відбувався обмін бандеролями з підготовленими частинами тексту книги, версткою, вичитаною коректурою тощо, якому судилося розтягтися на декілька років. Траплялося, що матеріали губилися, нерідко їх доводилося передавати через вчених, які їздили з одного міста до іншого. Так, у листі від 23 серпня 1909 р. В. М. Перетц писав М. С. Грушевському: «Надсилаю з [В. Ю.] Данилевичем копію великої частини Климентія і коректуру. Боюся відправляти поштою: в мене вже пропала частина оригіналу, що коштувала великої праці, хоча я надсилав її рекомендованим [листом] на ім'я [К.] Беднарського. Придумайте [як] переправити з okazjiю – швидше» [14, арк. 101].

Робота над книгою була копіткою, про що свідчить хоча б лист В. М. Перетца від 22 листопада 1909 р., у якому читаємо: «Одночасно надсилаю до Типогр[афії] коректуру Климентія – 113/128 стор[інок] з достатньою кільк[істю] поправок. Але щоб швидше все це видання двинути – я написав, щоб там у Типогр[афії] зробили ревізію, чи все виправлено. Чи не можна просити Вас доручити б[удь] кому прослідкувати, щоб все було виправлено, як я зробив червоним олівцем. Далі – прошу надіслати мені чисті надр[уковані] аркуші 2–7^й, я маю тільки 2^й. А пора вже приступати і до коментарів. Я дуже хочу випустити книгу навесні» [14, арк. 105–105 зв.].

В. М. Перетц бачив, що робота над книгою може затягнутися, у листі від 16 березня 1910 р. він писав львівському колезі, що хвилюється, чи встигне, як планував, надрукувати «Климентія» до літа [14, арк. 121]. Наступна згадка про книгу знаходимо в листі від 26 червня, в якому Володимир Миколайович повідомляв, що текст збірки надрукований й він працює над передмовою до книги, але просив редактора почекати передмову до осені [14, арк. 123 зв.]. У листі від 15 серпня 1910 р. – репліка, що «Климентій» потребує ще багато праці [14, арк. 127 зв.]. У роботі над завершенням книги непомітно пролетів рік і в листі від 23 червня, але 1911 р. В. М. Перетц знов пише про своє хвилювання, пов'язане з роботою над книгою,

проте запевняє і М. С. Грушевського, що все буде добре: «Я якось розсмикався і тільки поволі повзу зі своєю “Передмовою” до вірш[ів] Климентія, але будьте певні, що пришло її незабаром» [14, арк. 132 зв.].

З листа від 12 жовтня 1911 р. зрозуміло, що плідній роботі над книгою, вченому перешкоджала тяжка хвороба, яка напевне, деякою мірою, й була спричинена його напруженою працею. В. М. Перетц повідомляв Михайла Сергійовича: «На днях вишлю наст[упну] главу. Щоб Ви зрозуміли мене – повідомляю, що із серп[ня] в мене після плеврита відновився туберкул[ьозний] процес у лег[енях], забутий мною вже років 10... Я через силу можу читати, а не то, щоб писати що неб[удь]. До того ж стан душевний – гірше не можна уявити... Зрозумійте і вибачте неакуратність» [14, арк. 135 зв.].

На лікування потрібні були гроші і В. М. Перетц змушений був звернутися за допомогою до М. С. Грушевського, який, як видно з листів, знаходив можливість допомогти Володимиру Миколайовичу. У листі останнього від 28 жовтня 1911 р. читаємо: «На лікування йде маса грошей, що при моєму бюджеті дуже важко. Скажу по совісті, що сьогодні... в мене нічого й крім того – 390 р[ублів] боргу в Унів[ерситеті] св. Володимира]. Це Вам пояснить чому до фізич[ного] нездужання приєднується тяжкий душевний стан... Мені дуже цікаво було б знати, чи багато я винен Льв[івському] товариству ім[ені] Шевч[енка]. За Клим[ентія] я взяв 200 р[ублів] наперед. Но м[оже] б[ути] я частково оплатив цей борг – дрібницями? Якщо є якась можливість – прошу виручити мене, дати в рахунок роботи ще 100 р[ублів]. Як закінчу Кл[иментія] – відпрацюю: не вічно ж мені бути в такому стані» [14, арк. 136–137 зв.].

Працюючи над книгою «Вірші ієромонаха Климентія Зиновієва сина», В. М. Перетц надсилав до редакції НТШ й «дрібниці», тобто інші свої праці, що були менші за обсягом, але також важливі. Зокрема, в 1910 р. у «Записках НТШ» була опублікована його ґрунтовна праця «Матеріали до історії української літературної мови (з Євангелія Публічної бібліотеки XV–XVI в.)», а в 1911 р., крім вище згаданої розвідки «Кілька старих вірш», – стаття-некролог «Пам'яті Павла Житецького». Про ці публікації теж згадується в листах В. М. Перетца [14, арк. 108, 118 зв.].

Як дізнаємося з листів, того часу були у В. М. Перетца ідеї й щодо інших наукових проєктів, якими він ділився з М. С. Грушевським. У листі від 23 червня 1911 р. філолог розмірковував над своїми планами: «Тепер є в мене думка написати мій курс “Історії української літератури”, а потім біжучими справами – написати статейку про перший період українського відродження в Галичині – до 40-х років [XIX ст.]. Я знаю тільки те, що на-

друковано в кн[игах] [М. І.] Петрова, [М. П.] Дашкевича, [І. Я.] Франка, в статті [К. І.] Арабажина (Енциклопедія слов[’ської філології]). Але мені було б дуже цікаво – чи не має в архівах Львова де небудь – яких рукописів перших діячів відродження? Коли б Ви... дали мені кілька вказівок – я був би Вам дуже вдячним. Я знаю тільки опис рукописів І. [С.] Святицького (І. С. Свенціцький – *А. III.*), але там, здається, тільки частина рукописів, що переховується в бібліотеці Нар[одного] дому... Я восени, чи зимою випрохаю собі командировку й може “настріляю” чого небудь» [14, арк. 132 зв.–133 зв.].

Курси лекцій, які В. М. Перетц читав в Університеті св. Володимира у Києві, вчений оприлюднив у 1912 р. Це були досить великі за обсягом видання, зокрема, його праці «3 лекцій по історії давньоруської літератури» та «3 лекцій по методології історії руської літератури» нараховували 324 і 491 сторінки відповідно, а «Конспект лекцій з руської діалектології» мав 141 сторінку [1024, с. 244]. Над ними В. М. Перетц працював паралельно з роботою над «Віршами ієромонаха Климентія Зиновієва сина», а отже не мав можливості зосередитися тільки над книгою для НТШ. Щодо поїздки до Львова, то вона відбулася, але не восени 1911 р., як планував Володимир Миколайович, а влітку 1912 р.

Пропозиції щодо підготовки окремих праць В. М. Перетц отримував і від інших науковців. Наприклад, з його листа до М. С. Грушевського від 28 жовтня 1911 р. знаємо, що історик і філолог-славіст О. І. Яцимирський пропанував Володимирі Миколайовичу написати історію української літератури XV–XVIII ст. Однак, готуючи для НТШ книгу про збірник віршів Климентія Зиновієва та маючи проблеми зі здоров’ям, В. М. Перетц остерігся взятися за цей проект, порадивши О. І. Яцимирському пошукати автора серед вчених Галичини [14, арк. 136 зв.–137].

Над книгою «Вірші ієромонаха Климентія Зиновієва сина» В. М. Перетц напружено працював і в 1912 р. [14, арк. 143–144, 159–159 зв.]. 12 травня того року він повідомив М. С. Грушевського, що 1–2 червня виїжджає з Києва за кордон і просив його поквалити типографію НТШ із завершенням друку видання [14, арк. 144]. У листі від 23 червня 1912 р., надісланого Михайлу Сергійовичу із санаторію в Закопане, вчений наголосив: «Климентія я завершив і перед виїздом із Києва відіслав до Типографії титульний листок» [14, арк. 146]. Таким чином, завдяки зусиллям В. М. Перетца в сьомому томі серії Археографічної комісії НТШ «Пам’ятки українсько-руської мови і літератури» (1912) вперше було здійснено публікацію збірки визначного українського поета XVII ст. Климентія Зино-

вісва, яка містила 369 віршів і близько 1600 прислів'їв і приказок. Оскільки гонорар за книгу Володимир Миколайович отримав раніше, то він просив редакцію НТШ надіслати йому хоча б два примірники «Климентія» [14, арк. 146 зв.]. Додамо, що в рамках роботи над книгою «Вірші ієромонаха Климентія Зиновієва сина», В. М. Перетц, крім М. С. Грушевського, листувався і з іншими членами НТШ, зокрема, В. М. Гнатюком [22, арк. 37–38] і М. І. Козловським [24, арк. 31–32 зв.].

Виїжджаючи у 1912 р. за кордон, В. М. Перетц мав намір дослідити явища та взаємовпливи польської та української літератури XVI–XVII ст., а також виявити і описати в бібліотеках Львова та Кракова невідомі або маловідомі слов'янські рукописи. В листі від 12 травня 1912 р. він звернувся до М. С. Грушевського з проханням надіслати йому три випуски «Описів рукописів Народного дому з колекції А. Петрушевича», які були складені українським філологом і музеєзнавцем І. С. Свенціцьким та видані НТШ [14, арк. 144–144 зв.]. Каталог рукописних пам'яток Польської академії знань в Кракові В. М. Перетцу надіслав бібліотекар і співробітник польської академії Я. Чубек [14, арк. 147 зв.]. Додамо, що на каталог, складений Я. Чубеком, Володимир Миколайович опублікував рецензію в «Записках НТШ» [824].

Влітку 1912 р., працюючи в Кракові, В. М. Перетц досліджував рукописи у бібліотеках Ягеллонського університету й Польської академії знань та Бібліотеці-музею князів Чарторийських. Зорієнтуватися у фондах краківських бібліотек вченому допоміг історик польської культури, професор Ягеллонського університету Л. Яновський [829]. Повертаючись з Кракова до Києва, В. М. Перетц відвідав Львів, де вивчав рукописи, що відклялися в бібліотеці Народного дому, зокрема, колекцію рукописів А. С. Петрушевича. Тоді В. М. Перетцу вдалося познайомитися з А. С. Петрушевичем й особисто. А от з М. С. Грушевським цього разу В. М. Перетц розминувся, як дізнаємося з його листа, вчений виїхав зі Львова в день приїзду голови НТШ до міста [14, арк. 180].

У 1912 р., крім вищезгаданого огляду на каталог Я. Чубека, В. М. Перетц опублікував ще кілька рецензій в «Записках НТШ» [822; 823]. Під час перебування в польському Закопане він отримав від М. С. Грушевського листа з проханням підготувати статтю про «Енциклопедію слов'янської філології», одним з організаторів і редактором якої був видатний хорватський філолог-славист, академік Санкт-Петербурзької академії наук і дійсний член НТШ І. В. Ягич. У листі від 2 липня 1912 р. Володимир Миколайович, не відмовляючись написати рецензію, запитував у редактора

«Записок НТШ», на що, перш за все, треба було б звернути увагу, адже в цій енциклопедії опубліковані такі фундаментальні праці І. В. Ягича як «Історія слов'янської філології», «Глаголичне письмо», праця Є. Ф. Будде з історії російської літературної мови та інші [14, арк. 147 зв.]. З подальших листів В. М. Перетца видно, що, хоча вчений і розпочав роботу над статтею про «Енциклопедію», але це замовлення М. С. Грушевського не припало йому до душі, адже позитивну рецензію на видання вже написав і опублікував у «Відомостях Відділення російської мови і словесності Академії наук» російський історик літератури і славіст М. Н. Сперанський. В. М. Перетц же, не заперечуючи велике значення «Енциклопедії слов'янської філології», бачив і недоліки цього видання, але критикувати його після хвалебної рецензії М. Н. Сперанського вважав не етичним [14, арк. 155–155 зв.].

Крім того, В. М. Перетц свого часу відмовився від запрошення І. В. Ягича увійти до авторського колективу «Енциклопедії слов'янської філології». Протягом 1910–1911 рр. між І. В. Ягичем і В. М. Перетцем відбувалося листування щодо можливої участі останнього у виданні. Хорватський філолог вважав Володимира Миколайовича фахівцем як з історії української літератури, так і з історії української мови. Розраховував І. В. Ягич і на зв'язки В. М. Перетца серед української наукової спільноти, прислухався до його рекомендацій щодо залучення окремих українських вчених до цього наукового проекту. Сам Володимир Миколайович не виявив бажання долучитися до авторського колективу «Енциклопедії слов'янської філології», однак рекомендував залучити до співпраці таких українських філологів як Є. К. Тимченко, С. О. Єфремов і А. М. Лобода. І. В. Ягич же вважав В. М. Перетца найкращим знавцем історії давньої і середньої української літератури, тому планував доручити написання історії української літератури В. М. Перетцу до Котляревського, М. Ф. Сумцову до Шевченка і А. М. Лободі до 1910 р. Проте плани І. В. Ягича щодо відображення в «Енциклопедії слов'янської філології» історії української літератури і мови не були здійснені [1231, с. 299–304].

Водночас В. М. Перетц запропонував М. С. Грушевському опублікувати в «Записках НТШ» матеріали до біографії видатного українського мовознавця та громадського діяча П. Г. Житецького, життя якого обірвалося в 1911 р. Так, у листі від 21 травня 1913 р. Володимир Миколайович писав: «Я розшукав у факультетському архіві справу про іспити (магіст[ерські]) Житецького. Як Ви думаєте, чи згодилась би ця історія для Зап[исок] тов[ариства] ім[ені] Шев[ченка]? Річ невелика – до “Miscellanea”... Чекаю

Вашої відповіді» [14, арк. 153–153 зв.]. Лист із запитанням про можливу публікацію в «Записках НТШ» статті про магістерські экзамени П. Г. Житецького, В. М. Перетц надіслав і секретарю Археографічної комісії НТШ І. М. Джиджорі [23, арк. 159]. Напевне, цього разу членам НТШ не сподобалася ідея Володимира Миколайовича, який свою статтю «До біографії П. Житецького – магістерський іспит» опублікував у Києві в «Записках УНТ» [1024, с. 245].

Варто зазначити, що стаття про П. Г. Житецького була не єдиною працею В. М. Перетца, яка не була опублікована у виданнях НТШ. Під егідою Товариства мав вийти науковий збірник, присвячений М. С. Грушевському, підготовка якого розпочалася восени 1912 р. Володимир Миколайович не тільки підтримав ідею видання збірника наукових праць на честь М. С. Грушевського, а пропагував її серед українських і російських вчених. Підготувавши статтю для цього збірника, він 27 червня 1913 р. написав листа І. М. Джиджорі, в якому зазначив: «Восени [1912 р.] Ви говорили зі мною про збірник в честь проф[есора] Грушевського. Я писав про цей збірник до Харкова, Петерб[ургу], Москви, говорив і в Києві. Не знаю, чи отримали Ви статті. Моя стаття – готова. Я чекаю лише повідомлення від Вас, чи буде збірник і тоді перепису її і пришлю, куди Ви скажете» [23, арк. 158–158 зв.]. Проте конфлікт, що відбувся в лавах членів НТШ в 1913 р., виступи проти М. С. Грушевського з боку опозиційних до нього сил в Товаристві, не дали змоги реалізувати цей проект.

Того ж року В. М. Перетц підготував статтю і для наукового збірника, який мав вийти на честь І. Я. Франка. Про це Володимир Миколайович повідомив секретаря історично-філософської секції НТШ І. І. Кривецького листом від 30 лютого 1913 р. [675, арк. 1]. Але, імовірно, й цей збірник зазнав фіаско, тому В. М. Перетц у листі від 23 грудня 1913 р. попросив І. І. Кривецького повернути статтю, аби її опублікувати в «Записках УНТ» [675, арк. 2]. Ані в листі до І. М. Джиджорі, ані в листах до І. І. Кривецького не вказано назви статей В. М. Перетца. Знаймо лише, що вчений мав бажання, якщо праці не будуть опубліковані у виданнях НТШ, передати їх до «Записках УНТ» в Києві.

В п'ятій книзі за 1912 р. «Записки НТШ» надрукували декілька рецензій на публікації В. М. Перетца. Зокрема, бібліограф О. Т. Назаріїв помістив огляд на звіти професора В. М. Перетца, що він, як керівник Семінарію російської філології в Києві, оприлюднював в «Університетських відомостях» після наукових екскурсій членів семінарію до Санкт-Петербурга (1910), Полтави та Катеринослава (екскурсії відбулися в 1910 р., а

звіт було опубліковано в 1911 р.) і Житомира (1911). А літературознавець М. С. Возняк написав рецензію на працю В. М. Перетца «Із старовинної сатиричної літератури про п'янство і п'яниць», що побачила світ у 1911 р. у науковому збірнику, який вийшов друком у Санкт-Петербурзі на пошану професора С. Ф. Платонова.

Своїм однодумцем в питаннях розвитку української науки взагалі й діяльності НТШ зокрема В. М. Перетц вважав М. С. Возняка. Оскільки Володимир Миколайович, мешкаючи в Києві, не завжди мав можливість брати участь у загальних зборах членів НТШ, то свій голос під час вирішення важливих питань на зборах Товариства, він, зазвичай, передавав М. С. Возняку [14, арк. 166–166 зв.]. Від імені В. М. Перетца на загальних зборах членів НТШ також виступав літературознавець, мовознавець і фольклорист К. Й. Студинський [21, арк. 70], майбутній голова НТШ і академік ВУАН.

Зазначимо, що В. М. Перетц з великою відповідальністю відносився до своїх обов'язків члена НТШ. Він високо цинив голову НТШ М. С. Грушевського, як енергійного та вмілого організатора української науки та видатного українського вченого. Великим авторитетом серед членів НТШ користувався і сам В. М. Перетц. Інколи під час спорів між членами Товариства до нього зверталися за підтримкою конфліктуючі сторони, але Володимир Миколайович завжди був проти всяких «колотнеч», що шкодили діяльності НТШ і розвитку української науки, інтереси якої для нього завжди були на першому місці.

Лист М. С. Возняка від 8 липня 1913 р. В. М. Перетц написав, отримавши брошуру «Перед Загальними зборами Наукового Товариства ім. Шевченка», в якій наводилися необґрунтовані звинувачення в адрес М. С. Грушевського, як голови НТШ. Брошура була підписана анонімним «Комітетом загального добра», а найбільш вірогідним її автором був учень М. С. Грушевського – історик і публіцист, дійсний член НТШ С. Т. Томашівський. Брошура розповсюджувалася серед вчених, які знаходилися в опозиції до голови НТШ, проте, як видно з листа, до В. М. Перетца вона попала не за адресом, адже він рішуче засудив як зміст «памфлету», так і поведінку його анонімних авторів [676, арк. 3–3а].

Своє негативне ставлення до брошури В. М. Перетц висловив і в листі до М. С. Грушевського, який, на переконання Володимира Миколайовича, зробив багато для розвитку української науки та розбудови наукового товариства. У листі голові НТШ від 22 липня 1913 р. В. М. Перетц не тільки розкритикував опозиціонерів та підтримав М. С. Грушевського, але й висту-

пив проти перетворення НТШ, як українського наукового товариства, в політичний клуб. Зокрема, він зазначив: «Я отримав поштою анонімну і вельми кляузну брошуру якихось ревнителів чесноти – про справи тов[арства]. Цей “голос из оврала” справив на мене найгірше враження. Шкода, що я не був особисто на загальн[их] зборах. Хто ці труси, що випускають з-за рогу смердючий снаряд, і не ризикують навіть назвати себе? Я б сказав на зборах: м[оже] б[ути] 20 років тому назад, коли “шкідливої діяль[ьності]” проф[есора] Гр[ушевського] ще не було в тов[аристві] – я зовсім не був би задоволений бути його членом. Тепер, щойно обраний в д[ійсні] чл[ени] – я з гордістю ношу це звання, бо маю честь належати до наукової установи, а не до [контори] перевізників. Невже Ви хочете повернути все назад – і із наукового тов[арства] зробити клуб, хоча б і патріотичний?!» [14, арк. 155 зв.–156 зв.].

Розкритикував В. М. Перетц і зміни до Статуту НТШ, які вважав вузько-націоналістичними, що, на його думку, теж сприятимуть перетворенню НТШ із наукового товариства в політичний клуб. 12 листопада 1913 р. В. М. Перетц надіслав до управи НТШ листа, у якому відверто виклав свою позицію щодо проекту нового Статуту Товариства. Вважаємо доцільним навести цей лист майже в повному обсязі: «В великій царині науки я не росіянин, ані українець... Через те мені дуже сумно було прочитати проект зреформованого Статуту – зреформованого в напрямі вузько-націоналістичним. Дбаючи ніби про “науковий поступ укр[аїнської] нації”, Виділ копає яму, тим глибшу, чим завзятіше старається переробити Наукове товариство, яким воно було досі – на політичний клуб. До цієї мети – згожуюся – добре пристосовані зміни Статутні. Головніше не можу згодитись з двома §§ – 20 і 13. Перше: Укр[аїнське] н[аукове] т[овариство] ім. Ш[евченка] засноване було працею й матеріальними засобами не тільки українців галицьких, але не менше українців з Росії. Ми давали і гроші і наукові праці. За це ми мали єдине право – впливати на напрям діяльності Товариства через передачу голосів повновласним галицьким членам. § 20 – не має підстави викидати мене й інших закордонних членів з Тов[ариства], відбираючи нам можливість впливати на діяльність Товариства. Не можу згодитись з § 13 і з подібними до нього, бо наукове товариство – не є національний клуб, а через це – не може принципом оцінювання наукової вартості членів ставити приналежність до національності, а лише наукові заслуги... Будучи вище вузько-націоналістичних поглядів, я вважав би для себе мало почесним належати як до щиро московського (істинно руського), так і до щиро-українського клубу замість Товариства, що хоче бути Українською Академією Наук» [19, арк. 26 зв.–27 зв.].

Про боротьбу в НТШ і суперечки, пов'язані з обговоренням проекту нового Статуту Товариства, В. М. Перетц інформував О. О. Шахматова, який був дійсним членом НТШ з 1909 р. Зокрема, Володимир Миколайович повідомив, що надіслав до управи НТШ протест, в якому наголосив, що вважає новий Статут «прекрасним засобом посягти ворожнечу між галичанами і українцями, а зовсім не “дбати про поступ” української науки». В листі від 1 жовтня 1913 р. В. М. Перетц також писав О. О. Шахматову про те, що члени НТШ, які мешкають в Києві готують протест проти тих положень Статуту, що «лишали їх прав в Товаристві ім. Шевченка», й просив О. О. Шахматова приєднати до протесту й свій голос [950, с. 536, 539]. Колективний лист від киян, членів НТШ, був надісланий до Львова 18 грудня 1913 р., проте позиція, викладена в ньому, не була врахована управою Товариства.

А діяльність С. Т. Томашівського та його прибічників, як і передчував В. М. Перетц, мала негативні наслідки для діяльності НТШ у Львові й привела до того, що М. С. Грушевський змушений був скласти обов'язки очільника Товариства і переїхати до Києва. Перервав свою співпрацю з НТШ і В. М. Перетц.

Отже, в епістолярних документах відображено багаторічну співпрацю В. М. Перетца з НТШ у Львові та з керівниками і провідними членами Товариства, зокрема М. С. Грушевським, В. М. Гнатюком, І. Я. Франком, М. С. Возняком та іншими, участь вченого в «Записках НТШ» та його співробітництво з редакцією Товариства, вершиною якої стало видання книги «Вірші ієромонаха Климентія Зиновієва сина». В. М. Перетц пишався тим, що був членом НТШ у Львові і прикладав значних зусиль для підняття авторитету Товариства як української наукової установи. Разом з тим, вчений був рішучим противником впливу на наукову діяльність політичних чинників і змушений був припинити стосунки з НТШ, коли домінування останніх в діяльності Товариства стало очевидним.

3.4. Фундатор і керівник філологічної секції Українського наукового товариства в Києві

Сенс своєї діяльності В. М. Перетц вбачав у слугуванні науці й прикладав великих зусиль для розвитку українського наукового життя. Вчений взяв дієву участь у створенні Українського наукового товариства в Києві. В листі до П. Г. Житецького від 24 грудня 1906 р. він зазначив: «Мене дуже

цікавить ідея заснування в Києві наукового товариства – це буде живіше “Нестора”!» [84, арк. 1 зв.–2]. А в 1907 р. В. М. Перетц підтримав діяльність М. С. Грушевського, спрямовану на заснування в Києві УНТ. На той час В. М. Перетц із М. С. Грушевським вже мали більш ніж десятирічний досвід плідної співпраці в рамках роботи НТШ, за зразком якого і планувалося організувати діяльність УНТ.

Перше загальне засідання УНТ відбулося 29 квітня 1907 р., де М. С. Грушевського було обрано головою Товариства, а також сформовано тимчасову Раду УНТ, до якої увійшли, крім голови Товариства, О. І. Левицький і В. П. Науменко (заступники голови), І. М. Стешенко і Я. М. Шульгін (відповідно секретар і заступник секретаря) та В. І. Щербина (скарбник). 1 жовтня того ж року до тимчасової Ради УНТ ще обрали О. С. Грушевського.

З листів В. М. Перетца до М. С. Грушевського можна дізнатися про складнощі, що постали перед фундаторами УНТ, а також думки Володимира Миколайовича щодо організації діяльності Товариства. В. М. Перетц вважав, що УНТ повинно розв’язувати суто наукові завдання й до складу Товариства мали б входити талановиті та здібні вчені, спроможні вирішувати наукові проблеми, а не громадські діячі та публіцисти, які б використовували УНТ в пропагандистських цілях.

Свою позицію щодо діяльності УНТ та його складу В. М. Перетц відверто висловив М. С. Грушевському в листі від 27 травня 1907 р., зокрема, він писав: «На днях був у Наук[овому] Товар[истві] – з’ясовується з ходу дня, що необхідно не воно, а український клуб, преться сила народу, [В. Ф.] Дурдуківський, Єфремови – і tutti quanti (всі – А. Ш.); народ все хороший, живий, але до науки – пробачте – жодним боком недоторканий. З такими співчленами Ваш чудовий план – не може бути виконаний. Та і нема авторитетного голови! Вас нема – а [В. П.] Наум[енко] хоче зовсім не те, чого хочете Ви, та й тоді треба було б ядро, для наукової роботи тихо залучити, без литавр і гармат – людей 7–8 словесників і 8–10 істориків, а інші – могли б бути, без великої образи, “членами за змаганнями”: адже я працюю для Наук[ового] тов[ариства] Шевч[енка], не будучи його членом! Хіба це так необхідно? А тоді – додайте до названих – Черняхівських, невідомих нікому молодих людей, якихось підпанків – невідомих навіть і в публіцистиці – все це згідно § Статуту має зображувати “вчених самост[ійно] працюючих на терені українськ[ої] науки”! Милі люди – але їхні цілі та ідеали – не ідеали наукового товариства. Ваш брат, О. С. [Грушевський] наполегливо доводив, що публіцистика – наука і що Єфремови – вчені. Пла-

чевна повинна бути наука, яка рахує в рядах своїх співробітників – таких фахівців! І все – гонитва за кількістю, на шкоду якості, та партійні рахунки, що роз’їдають українську інтелігенцію ледь не більше, ніж російську. Сумно – жахливо. М[оже] б[ути] я написав таке, що Вам не сподобається. Але вірите – с болем писав!» [14, арк. 37 зв.–38 зв.]. З позиції сьогоднішнього дня видно, що в оцінці деяких осіб В. М. Перетц дещо згустив фарби, але в цілому його підхід до організації роботи УНТ був зважений і відповідальний, адже вчений щиро вболівав за розвиток української науки та прагнув до творення ефективно діючих наукових інституцій.

Варто зазначити, що і надалі В. М. Перетц у своїх листах до М. С. Грушевського неодноразово торкався питань якості складу УНТ та ефективності діяльності його членів. Так, у листі від 7 лютого 1910 р. він зазначав: «Мене вкрай турбує доля нашого Київськ[ого] “Товариства”... З одного боку – відсутність людей енергійних, здатних з’єднати ініціативу з вченою авторитетністю, з другого – наявність маси обтяжуючої “Товариство” своїми претензіями – без будь-яких підстав на їх справедливість» [14, арк. 119–119 зв.]. Володимир Миколайович пропонував сміливіше залучати до роботи в УНТ та його друкованих органах молодих талановитих вчених. «Будемо пам’ятати, – писав він М. С. Грушевському в листі від 3 березня 1909 р., – молода справа повинна привертати до себе молоді сили, базуватися на них, а не розганяти їх. Скільки дали “старі українці” для “Зап[исок]”? Скільки дадуть? Сумніваюся в їхній продуктивності: О. [І.] Лев[ицький], я, [Ф. К.] Вовк – і більше раз, два... А потрібно б притримати було при “Зап[исках]” ту молодь, яка може бути корисною і без якої, правду сказати – не обійтись» [14, арк. 95–95 зв.].

Під час створення УНТ постало питання про видання друкованого органу Товариства. Як один із можливих варіантів, розглядалося питання про використання Товариством наукового та літературно-публіцистичного місячника «Україна», що, як продовження «Київської старини», виходив із січня 1907 р. Редактором журналу був відомий філолог, педагог і громадський діяч В. П. Науменко. Напевне, йому й належала ідея щодо видання «України» як органу УНТ, проти якої виступила частина членів Товариства, зокрема і В. М. Перетц. У листі М. С. Грушевському від 1 листопада 1907 р. він зазначив: «Незважаючи на частину членів, які протестували, наукове товариство вирішило взятися за видання “України”, але, як казав [Є. К.] Тимченко – у розмірі 6 кн[иг]. Втім – постановлено передати обговорення питання в остаточній формі – до Ради. Ось тепер я і шкодую, що я не в Раді. Втім – поквипити хіба збори [філологічної] секції? М[оже] б[у-

ти] я попаду до неї як голова [секції] і т[аким] чин[ом] увійду по праву до Ради?» [14, арк. 46 зв.].

Рішення про формування секцій УНТ (історичної, філологічної та природничої) було прийнято загальними зборами Товариства 14 вересня 1907 р. Першою зорганізувалася філологічна секція УНТ, про що було повідомлено на засіданні тимчасової Ради Товариства 11 листопада того ж року. Головою філологічної секції УНТ обрали В. М. Перетца, секретарем – мовознавця Є. К. Тимченка. На цьому ж засіданні розглядали питання й про можливість видання журналу «Україна» під егідою УНТ, проте постановили видавати суто-науковий неперіодичний орган [231, арк. 3]. Повідомлення про створення історичної секції Товариства розглядалося на засіданні тимчасової Ради 14 листопада, її головою було обрано відомого історика мистецтва Г. Г. Павлуцького.

30 грудня 1907 р. відбулися загальні збори членів УНТ, де обрали постійну Раду Товариства: голова – М. С. Грушевський, заступники голови – В. І. Щербина і О. І. Левицький, члени – М. Ф. Біляшівський, О. С. Грушевський, М. В. Лисенко, І. М. Стешенко та Я. М. Шульгін. Вже новий склад Ради того ж дня ухвалив рішення про видання «Записок Українського наукового товариства в Києві», як органу УНТ, і обрала редакційний комітет Товариства, до якого увійшли голова УНТ М. С. Грушевський та керівники філологічної й історичної секцій В. М. Перетц і Г. Г. Павлуцький [231, арк. 16 зв.].

У своїх листах В. М. Перетц інформував М. С. Грушевського про складнощі з формуванням і налагодженням діяльності філологічної секції УНТ. До роботи у секції він прагнув залучити талановитих і відповідальних вчених, зокрема й своїх здібних учнів. Так, у листі від 27 листопада 1907 р. В. М. Перетц повідомляв: «Потроху конституюємо філол[огічну] секцію. У вівтор[ок] 4го збираю в себе. Мій [С. І.] Маслов зі своєю працею, яку я хотів у “Збірник” або в “Записки” прилаштувати – втік до Нестор[івського] товариства! Я задав йому терку, відмовився слухати його і заявив, що тепер до Нест[орівського] тов[ариства], коли там остаточно засіли обскуранти, Кулаковські й Яворські – порядні люди не ходять» [14, арк. 52 зв.–53]. Зрештою, С. І. Маслов увійшов до складу філологічної секції УНТ, у якій в 1908 р., крім нього, В. М. Перетца і Є. К. Тимченка, ще працювали такі фахові філологи як Б. Д. Грінченко, В. М. Доманицький, П. Г. Житецький, А. М. Лобода, К. П. Михальчук, М. І. Петров та І. М. Стешенко.

До співпраці з УНТ В. М. Перетц залучав і тих своїх учнів, які вже закінчили Університет св. Володимира та виїхали з Києва, але продов-

жували активно займатися науковою роботою. Зокрема, І. Ф. Єрофєєва, який, мешкаючи в Сімферополі, досліджував українські думи. Зберіглися листи В. М. Перетца, надіслані І. Ф. Єрофєєву до Сімферополя. Так, у листах від 3 вересня та 24 листопада 1908 р. Володимир Миколайович надавав поради молодому вченому, маючи намір опублікувати його розвідку в органі УНТ. У листах не вказано назву праці та, напевно, йдеться про узагальнюючу статтю І. Ф. Єрофєєва «Українські думи і їх редакції», яку останній надіслав В. М. Перетцу, як редактору «Записок УНТ». На погляд Володимира Миколайовича, стаття потребувала доопрацювання і він порадив автору переробити її, взявши до уваги дослідження І. Я. Франка, а також розширити працю додатками [379, арк. 1; 380]. У листі від 16 лютого 1910 р. В. М. Перетц інформував І. Ф. Єрофєєва, що початок його статті опубліковано у шостій книжці «Записок УНТ» (1909), а її закінчення вийде друком у сьомій книжці збірника вже у 1910 р. У цьому ж листі В. М. Перетц повідомив І. Ф. Єрофєєва, що його обрано дійсним членом УНТ в Києві (рішення Ради УНТ від 26 вересня 1909 р.) [231, арк. 19] та попросив надіслати членські внески (5 руб.) до контори УНТ за адресою вул. Володимирська, 42. Крім того, В. М. Перетц запропонував І. Ф. Єрофєєву передплатити «Записки УНТ» за пільговою, як для члена товариства, ціною: 2 рублі за книжку, тоді як для інших передплатників книжка наукового збірника коштувала 5 рублів [381].

На думку В. М. Перетца, нових членів УНТ необхідно було приймати на загальних зборах Товариства. Він, як голова філологічної секції УНТ, вважав, що для ефективного вирішення завдань, що стояли перед філологічною секцією необхідно було прийняти до її складу ще 8–10 фахівців. У своїх листах Володимир Миколайович неодноразово звертався до М. С. Грушевського, аби той посприяв у проведенні таких зборів [14, арк. 104–104 зв., 107–107 зв.].

Діяльність філологічної секції УНТ В. М. Перетц планував розпочати з доповіді про найближчі завдання вивчення української літератури, роботу над якою він почав у перших числах листопада 1907 р. В. М. Перетц вирішив зробити доповідь більш глобальною й подати її як програму діяльності філологічної секції УНТ. У листі до М. С. Грушевського від 27 листопада 1907 р. Володимир Миколайович зазначив, що це буде доповідь про найближчі завдання філологічної секції, яку він має намір «розширити у вигляді програми, щоб було видно, що зроблено, а що ні» [14, арк. 53 зв.].

З програмовою доповіддю «Найближчі завдання вивчення історії української літератури» В. М. Перетц виступив 10 січня 1908 р. на першому

засіданні філологічної секції УНТ. Передусім голова секції вважав необхідним залучення української молоді до ґрунтовних досліджень з історії української літератури як нового, так і давніх періодів. Першочерговим завданням, на думку керівника секції, було розроблення загального нарису історії української літератури зі складанням її хрестоматії, починаючи від найдавніших часів. Робота над загальним нарисом дала б можливість визначити лакуни в дослідженні українського літературного процесу. Для скорішого їхнього заповнення В. М. Перетц пропонував скласти каталог пам'яток української мови і літератури та повну бібліографію українських творів, видати передмови до друкованих книг XVI–XVII ст. як «корисний історико-літературний, історичний і побутовий матеріал», а також збірки українських драматичних творів XVII–XVIII ст., віршової літератури XVI–XVII ст., пісенних текстів і віршів світського характеру XVI–XVIII ст., діалоги і панегірики XVII ст., пам'ятки української історичної літератури XVII–XVIII ст. з науковими коментарями до них. Оскільки дослідження давньої літератури тісно пов'язане з вивченням історії формування мови, Володимир Миколайович пропонував розробити програму для збирання матеріалів з української діалектології та вивчення пам'яток української мови [792, с. 22–23].

Проведення масштабних філологічних досліджень В. М. Перетц розглядав у контексті розвитку українознавства. Він наголосив, що українознавство «наука ще молода» й «ми не можемо ставити до українознавства великих запитів – у минулому, але це примушує нас подбати про будущину українознавства, зокрема української філології» [792, с. 24]. Доповідь В. М. Перетца була схвалена на засіданні філологічної секції й опублікована в першій книзі «Записок УНТ», що почали виходити 1908 р. Незабаром побачила світ й «Програма до збирання діалектичних одмін української мови» (5–8 книги «Записок УНТ», 1909–1910 рр.), підготовлена членами філологічної секції УНТ К. П. Михальчуком і Є. К. Тимченком. Ця програма також була перекладена російською мовою і видана в Санкт-Петербурзі в 1910 р.

Листи В. М. Перетца до М. С. Грушевського містять відомості не тільки про діяльність філологічної секції УНТ, а й про заходи, події та рішення, що стосувалися діяльності всього Товариства. Так, 8 березня 1908 р. пішов з життя видатний український історик та громадський діяч, почесний член УНТ В. Б. Антонович. У листі від 9 березня Володимир Миколайович проінформував М. С. Грушевського про заходи, що планувалися в Києві в рамках вшанування пам'яті померлого. Зокрема, він писав: «Похорон

Антоновича відбудиться у вівторок, винос із Університету [св. Володимира]. У неділю 16го засід[ання] Науков[ого] товар[иства], [присвячене] пам'яті Антон[овича]. Я запросив крім істор[ичної] секції, порадившись зі Стеш[енком], Данилевича (не знав, що Ви приїздити), другу промову скаже українською Лобода, наприкінці [виступить] Стешенко. А наст[упної] нед[ілі] буде засід[ання] Нестор[івського] тов[ариства] з того ж сюжету» [14, арк. 58–58 зв.]. Додамо, що третя книга «Записок УНТ» була присвячена В. Б. Антоновичу й містила його працю «Записка в справі обмежень української мови» та статті про вченого, підготовлені М. С. Грушевським, А. М. Лободою, Г. Г. Павлуцьким та І. М. Стешенком.

Забігаючи наперед, зазначимо, що в листі В. М. Перетца, надісланого М. С. Грушевському після смерті 20 квітня 1914 р. українського мовознавця й громадського діяча, члена філологічної секції та голови комісії мови УНТ К. П. Михальчука, також обговорювалися заходи, що планувало здійснити Товариство для вшанування небіжчика. Зокрема, В. М. Перетц запропонував виголосити на поминальному засіданні доповідь про К. П. Михальчука як основоположника наукової української діалектології та зауважив, що було б непогано, аби на засіданні пролунали й інші виступи, наприклад, А. В. Ніковського про праці К. П. Михальчука з історії мови та І. М. Стешенка про громадську діяльність померлого [14, арк. 188–188 зв.]. Крім того, УНТ підготувало і 1915 р. випустило друком «Філологічний збірник пам'яті К. Михальчука», де були опубліковані праці В. М. Перетца «До історії перекладу Біблії в Західній Русі», Є. К. Тимченка «Огляд наукових праць К. Михальчука» та ін. Ще можна додати, що філологічна секція УНТ планувала підготувати науковий збірник на честь К. П. Михальчука з нагоди 50-ліття його наукової діяльності й в 1913 р. розпочала роботу над ним [15]. Але смерть вченого скорегувала ці плани.

Багато уваги в листах В. М. Перетца уділено питанням підготовки та участі УНТ у чотирнадцятому Археологічному з'їзді, який відбувся у Чернігові в серпні 1908 р. Спочатку члени Товариства планували взяти активну участь у роботі Археологічного з'їзду, на якому мали намір представити близько 20 наукових рефератів [14, арк. 6 зв.–7]. Проте організатори форуму насторожено і, навіть, вороже поставилися до участі представників УНТ в Археологічному з'їзді в Чернігові, побоюючись українофільських виступів.

У листі від 23 квітня 1908 р. В. М. Перетц розповів М. С. Грушевському про зустрічі членів УНТ з графинєю П. С. Уваровою, яка була головою Московського археологічного товариства і брала діяльну участь в органі-

зації чотирнадцятого Археологічного з'їзду в Чернігові: «Доповідаю Вашій милості, що сьогодні я був у [Г. Г.] Павлуцького на обіді з гр[афинею] Уваровою. Були із проф[есорів]: [Ю. А.] Кулаковський, [А. М.] Лобода, [В. Ю.] Данилевич, Вас[иль] Ляскоронський; і молода людина з Кракова, українець, учень проф[есора Маріяна] Соколовського. І на тост Гр[игорія] Гр[игоровича] Павлуцького, який привітав Уварову і побажав успіху з'їзду в Чернігові, ця дама дуже нелюб'язно парувала – словами, що на з'їзді не допустить українофільства: точно, здається, висловилася так – “щоб не було українофільства”. На що присутній [С. П.] Томашівський і [Г. Г.] Павлуцький, сконфужені безтактністю, заперечили, що не можна заборонити любити Батьківщину і вивчати її. Під час обіду Кулаковський вмовляв молодого українського вченого кинути сепаратизм і “изобретать” мову, що викликало доволі гостру з мого боку відповідь з приводу “изобретения”» [14, арк. 6–6 зв.]. Далі В. М. Перетц навів враження від позиції П. С. Уварової професора М. І. Петрова, який, зустрічаючись з графинею, «заговорив з нею про нове Тов[арист]во (наше [УНТ]), що йому потрібно надіслати запрош[ення на з'їзд]. На це Уварова відгукнулася, що Тов[арист]во нове, які праці його – невідомо, хто члени – також. Петров заявив, що один із членів – перед нею, тобто він сам. Вона збавила тон, але нічого певн[ого] не сказала» [14, арк. 7]. При тому Володимир Миколайович зробив висновок, що «не хочеться їхати на цей з'їзд, якщо його очолюватиме такий городовий у юбці, як стара Уварова», а перед членами Товариства постало питання, чи зможуть вони взагалі прочитати свої українознавчі доповіді, якщо на форумі ще й заборонять українську мову [14, арк. 6 зв.–7].

Однак під тиском української наукової громадськості П. С. Уварова змушена була поступитися. З листа В. М. Перетца від 24 квітня 1908 р. дізнаємося, що з «московською графинею говорив [Г. Г.] Павлуцький, [і] вона нічого не має проти реф[ератів] на укр[аїнські] теми. Стерпить навіть укр[аїнську мову, але не бажає, щоб було організ[овано] окрему укр[аїнську] секцію» [14, арк. 9].

Разом з тим частина членів УНТ, обурена утисками організаторів форуму щодо українських вчених, виступала за відмову Товариства від участі в чотирнадцятому Археологічному з'їзді в Чернігові, а також заборону окремим членам УНТ брати участь в його роботі. В. М. Перетц вважав таку позицію помилковою. У листі М. С. Грушевському від 10 липня 1908 р. Володимир Миколайович зазначив: «Тепер щодо Товариства Київського: на багатьох у Києві справила дуже погане враження нетерпимість [Л. М.] Стар[ицької-]Чернях[івської], [Б. Д.] Грінч[енка] та ін[ших], які

вимагали, – якщо Товариство не бере участі в з’їзді, – то щоб ніхто з його членів не їхав на з’їзд. Я думаю, що це була вимога занадто надмірною: адже не може ж, напр[иклад, Г. Г.] Павлуцький, голов[а] орган[ізаційного] Комітету – не їхати до Черн[ігова]. Небагато таких, хто був би тільки членом Товар[иства]. А чому ж забороняти поїздку членам й інших наук[ових] тов[ариств]? Такі витівки можуть відштовхнути від Товар[иства] корисних людей на кшталт А. М. Лободи чи Гр[игорія] Гр[игоровича] Павл[уцького], а сутт[євої] користі – думається – не принесуть» [14, арк. 66–66 зв.].

Зрештою резолюція про заборону брати участь в роботі чотирнадцятого Археологічного з’їзду в Чернігові окремим членам УНТ не була підтримана зборами Товариства, але багато з українських вчених відмовилися від поїздки на форум. В. М. Перетц взяв участь в Археологічному з’їзді в Чернігові, який втім справив на нього прикре враження як складом учасників, так і якістю наукових доповідей [14, арк. 75–76 зв.]. З листів видно, що М. С. Грушевський цікавився перебігом подій на чотирнадцятому Археологічному з’їзді в Чернігові та змістом наукових рефератів. Ймовірно, він просив В. М. Перетца надіслати йому надрукований збірник доповідей, проголошених на з’їзді, на що Володимир Миколайович відповів: «Задовольнити Ваше бажання не можу: графиня та її дворові люди жодного разу не ошчасливили мене присиланням праць з’їзду!» [14, арк. 177].

В УНТ регулярно проводилися загальні наукові збори Товариства, на яких зачитувалися та обговорювалися наукові доповіді. Так, в 1909 р. відбулося сім загальних наукових зборів Товариства, на яких було зроблено 12 доповідей. Зазвичай, загальні наукові збори УНТ були відкритими, тобто на них були присутні не тільки члени Товариства, а й представники громадськості. Крім того, доповідь і хід зборів висвітлювалися в пресі.

За проведення відкритих наукових зборів УНТ виступав і В. М. Перетц, але вважав, що на них необхідно заслуховувати науково виважені доповіді, як було заведено на засіданнях філологічної секції. Про це йдеться у листі Володимира Миколайовича до голови УНТ від 17 листопада 1909 р., зокрема, він писав М. С. Грушевському: «[10 листопада] було ще склик[ано І. М.] Стеш[енком] (секретарем УНТ – *А. Ш.*) [загальне] засідання з дивним реф[ератом] “Сенс і значення укр[аїнської] літ[ератури] XIX в[іку]” (?). Непогано було б підпорядкувати ці засід[ання] загальному порядку. У всякому разі, якщо буде дурниця в педагог[ічному] стилі, то будуть ляяти в газетах; але я вже за це не відповідаю. Взагалі думаю, що Т[овариству] нау[кові] відкриті засід[ання] необхідно влаштовувати, але для цього необхідно як неб[удь] встановити спосіб поперед[нього] ознайомлення з

реф[ератом], бо автор наговорить дурниць і нічого – йому то не дивуватися, а ось Товариству всьому, що відповідальне – конфуз» [14, арк. 103 зв.].

Згідно рішення Ради УНТ відкриті або розширені наукові збори Товариства стали проводитися в «Українському клубі», що був створений в 1908 р. як літературно-мистецька спілка з ініціативи українського композитора та громадського діяча, члена УНТ М. В. Лисенка. У листі від 29 листопада 1909 р. В. М. Перетц повідомив М. С. Грушевського, що підготував лекцію про «Становище української мови серед інших слов'янських мов», яку мав намір в рамках засідання філологічної секції УНТ прочитати в «Українському клубі» [14, арк. 107 зв.]. Про успіх лекції в «Українському клубі», що відбулася 1 грудня, Володимир Миколайович написав М. С. Грушевському в наступний після виступу день: «Читав вчора в Клубі (на засіданні) філ[ологічної] секції реферат про становище укр[аїнської] мови між іншими слов'янськими мовами і здається з деяким успіхом: просять читати спец[іально] для “клубістів” і “просвітян”. [Л. М.] Жебуньов просить для “Ради” (єдина щоденна українська громадсько-політична і літературна газета, яка видавалася українською мовою на Наддніпрянщині – *А. Ш.*)» [14, арк. 109 зв.]. Далі В. М. Перетц зауважив, що підготував ще одну публічну лекцію про історію української мови в XII–XVIII ст., і пропонував М. С. Грушевському вказані лекції опублікувати в «Літературно-науковому вістнику» [14, арк. 110]. Додамо, що публічні лекції В. М. Перетца отримали високу оцінку серед української інтелігенції Києва та Львова, огляди лекцій були надруковані в періодичній пресі, найбільш розгорнуто – в щоденній газеті ліберального напрямку «Київська думка» [14, арк. 118 зв.].

У листах до М. С. Грушевського широко представлена діяльність В. М. Перетца як редактора «Записок УНТ». Як вказувалося вище, Володимира Миколайовича разом з М. С. Грушевським і Г. Г. Павлуцьким було обрано до редакційного комітету УНТ 30 грудня 1907 р. За їхньої редакції побачила світ перша книга «Записок УНТ». Друга книга журналу, що була присвячена видатному українському філологу П. Г. Житецькому, вийшла вже без участі Г. Г. Павлуцького, за редакцією лише М. С. Грушевського і В. М. Перетца. З третьої до шостої книги «Записки УНТ» випускав редакторський комітет у складі М. С. Грушевського, В. М. Перетца й К. П. Михальчука, а починаючи з восьмої книги до складу редакційного комітету входили М. С. Грушевський, В. М. Перетц і М. П. Василенко. Загалом вийшло друком 18 книг «Записок УНТ».

З листів видно, що до обов'язків редактора «Записок УНТ» В. М. Перетц поставився відповідально. При організації видання наукового органу

УНТ в Києві виникало безліч проблем як науково-організаційного, так і виробничо-технічного характеру, що потребували негайного вирішення. Оскільки М. С. Грушевський переважно мешкав у Львові, то розв'язувати ці проблеми доводилося, головним чином, Володимиру Миколайовичу, адже Г. Г. Павлуцький без особливого ентузіазму виконував редакторську роботу. У листі до голови УНТ від 8 березня 1908 р. В. М. Перетц просив дозволу «взяти у [свої] руки видання [Товариства], тому що ніхто нічого толком не знає» [14, арк. 56 зв.].

Аби повніше інформувати наукове співтовариство про засноване видання УНТ, особливості публікації в «Записках УНТ» й умови передплати збірника, В. М. Перетц за зразком російських академічних видань склав правила для співробітників Товариства і майбутніх передплатників збірника [14, арк. 4 зв.]. Після погодження тексту з іншими членами редакційного комітету Товариства вони були опубліковані на звороті обкладинки «Записок УНТ», яку, до речі, як і у російських академічних виданнях, Володимир Миколайович вирішив друкувати сірим кольором [14, арк. 63 зв.]. У правилах зазначалося, що в «Записках УНТ» друкуються витяги з протоколів засідань Товариства і його секцій, наукові розвідки, статті, переважно, українознавчі й оброблені наукові матеріали як членів Товариства, так й інших осіб, які були подані й ухвалені на засіданнях секцій чи на публічних наукових засіданнях УНТ, а також вказувалося, що всі праці у збірнику публікуються українською мовою. На думку В. М. Перетца, ці правила мали б дати відповіді на «тисячі претензій» майбутніх авторів, які б, ознайомившись з ними, знали «на що йдуть» [14, арк. 5]. Додамо, що з метою реклами українського наукового збірника В. М. Перетц виступив у пресі, де інформував громадськість про заснування «Записок УНТ», а також підготував про видання повідомлення, яке надіслав до бібліографічних каталогів [14, арк. 84 зв.–85].

Чимало зусиль потребувало налагодження спільної роботи Товариства з друкарнею. Протягом 1908–1909 рр. «Записки УНТ» друкувалися в типографії Першої київської друкарської спілки. Ця типографія не мала старослов'янського шрифту, який В. М. Перетцу разом з керівником друкарні В. П. Бондаренком довелося відшукувати в інших типографіях Києва і, навіть, друкарнях Санкт-Петербурга, Москви й Варшави. Тексти статей набиралися повільно і з багатьма помилками, коректура яких займала досить тривалий час, що справило негативне враження на В. М. Перетца. 8 березня 1908 р. він писав М. С. Грушевському, що більшого безладу не бачив і «якщо типограф[ія] буде така ж халатна далі – то прийдеться пе-

рейти до іншої» [14, арк. 56 зв.]. У листі Володимира Миколайовича від 30 березня читаємо: «Знову я бурчу на типографію. Сьогодні мені принесли (Огієнка) 5^{ту} кор[ектуру], 1–2 арк. до підпису і виявилось більше 20 не виправлених помилок, поправлених Огієнком у 3^{ій} і 4^{ій} коректурах!... Завтра я буду в тип[ографії] сам і зроблю їм рознос. Але по всьому видно, що з подальшим тип[ографія] не справиться, якщо навіть чистий укр[аїнський] шрифт неможливо підписати до друку після 5 кор[ектури]! Що ж буде зі слов'янським, польським?!» [14, арк. 31–32].

Разом з тим, у типографії Першої київської друкарської спілки були досить високі тарифи. В. М. Перетц, вказуючи В. П. Бондаренку на недоліки в роботі друкарні, намагався зменшити оплату, але в типографії не тільки не бажали йти на поступки, а навпаки, не поспішаючи з виконанням роботи, вимагали погодинної сплати. Про свої торги з власником друкарні Володимир Миколайович сповістив М. С. Грушевського у листі від 9 жовтня 1908 р.: «Сьогодні після двократного торгу з Бондаренком я нарешті підписав рахунок за 2^{ту} кн[игу] в розмірі 600 р[ублів] 70 к[опійок], тобто вдалося виторгувати всього 6 р[ублів], він мене зовсім замучив з вимогами оплати за години» [14, арк. 79]. Напевне, ситуація з оплатою послуг типографії стало останньою краплею, що відвернула В. М. Перетца від друкарні Першої київської друкарської спілки, адже він наголосив: «Переконливо прошу надалі звільнити мене від розмов з цими панами. Я заявив вже п. Б[ондарен]ко, що в їхньої типографії ніколи моєї ноги не буде. І якщо ці пани не вміють працювати – невже ми повинні їм платити?» [14, арк. 79 зв.]. Надалі всі питання, що стосувалися розрахунків з типографією, Володимир Миколайович пропонував розглядати на Раді УНТ [14, арк. 79 зв.].

При нагоді, зазначимо, що керівництву Товариства необхідно було вирішити й питання виплати гонорарів авторам публікацій в «Записках УНТ». На це звернув увагу В. М. Перетц у листі до М. С. Грушевського від 5 травня 1908 р., зауваживши, що із співробітників лише І. І. Огієнко та Б. Д. Грінченко не очікують на винагороду. Щодо себе, то Володимир Миколайович наголосив, що за друк його статті він «нічого не візьме» [14, арк. 64].

У листах В. М. Перетц радив М. С. Грушевському перенести друк видань УНТ до типографії з більш досконалою організацією праці. Так, у листі від 21 серпня 1908 р. він пропонував голові Товариства: «Домовтесь з типографією [І. І.] Врубл[евського] – там згодні працювати під штрафом – так мені говорили в конторі. Можливо там буде краще. Тут (у типографії Першої київської друкарської спілки – А. Ш.) нудно і неохайно. Мабуть ми

їх обтяжуємо. Або – поставити їм ultimatum – також штраф, щоб уваж[но] і акуратно працювали» [14, арк. 74].

Імовірно, до пропозиції В. М. Перетца змінити друкарню прислухалися, адже з 1910 р. «Записки УНТ» почали друкуватися в типографії І. І. Чоколова, яка тоді була однією з найкращих у Києві. Цікаві відомості про співпрацю УНТ з друкарнею І. І. Чоколова містять листи співробітниці Бюро Товариства Н. Д. Романович-Ткаченко до М. С. Грушевського. В одному з листів вона повідомляла голову УНТ, що для цієї типографії дозволу на друк з підписом М. С. Грушевського було недостатньо, адже «друкарня Чоколова знає тільки одного редактора – Перетца і вимагає, щоб усюди був його підпис. Інакше відмовляється друкувати». Водночас Н. Д. Романович-Ткаченко засвідчила професіоналізм і оперативність В. М. Перетца, який «підписав уже все і “Хроніку” і вже все здано до друкарні. Тепер я дала обкладинку складати і зміст також. Перетц кілька днів тому прохав мене це зробити й послати в коректі Вам (М. С. Грушевському – *А. Ш.*). Так, що коли я одержала Вашого листа, то обкладинка і зміст були вже в друкарні» [951, с. 288].

Бюро УНТ було створено в 1909 р. для проведення діловодства Товариства, зокрема, воно організовувало й роботу з коректурою «Записок УНТ». В. М. Перетц, як редактор видання, був зацікавлений у плідній співпраці з Бюро й наполягав на тому, щоб у ньому працювали фахівці, які б мали філологічну освіту. В листі до М. С. Грушевського від 3 березня 1909 р. Володимир Миколайович зауважив: «Між іншим я чув, що квартира поділена (приміщення Бюро (контори) УНТ розташовувалося у будинку за адресом вул. Володимирська, 42, а редколегії «Записок УНТ» на тій же вулиці, але у будинку № 28 – *А. Ш.*) і що вже є особа – секретарша для “Записок”. Чи це правда? Останнє мене також цікавить, оскільки, якщо “Записки” потребують моєї участі, то не зайвим було б взяти до уваги мої міркування, бо: Ви завжди відсутні, [К. П.] Михальчук – недієвий, залишаюсь я і мені хотілося б, щоб постійним коректором і виконуючим секретарські обов’язки – була б особа з філологічною освітою» [14, арк. 94 зв.–95]. Співробітниця Бюро НТШ, письменниця Н. Д. Романович-Ткаченко була креатурою М. С. Грушевського і їй довелося прилаштовуватися до вимог В. М. Перетца [951, с. 279].

Уважно ставився В. М. Перетц до визначення тематики й формування змісту книг «Записок УНТ». Як редактор збірника він тісно співпрацював з авторами статей, які представляли всі секції Товариства, зокрема М. Ф. Біляшівським, М. А. Галіним, Б. Д. Грінченком, М. С. і О. С. Грушевсь-

кими, В. В. Даниловим, І. М. Каманіним, О. І. Левицьким, А. М. Лободою, К. П. Михальчуком, Г. Г. Павлуцьким, М. І. Петровим, В. О. Розовим, І. М. Стешенком, В. І. Щербиною, А. І. Ярошевичем та ін.

Як редактор «Записок УНТ» В. М. Перетц намагався якомога ширше представити у виданні дослідження українських вчених. «Моя ідея, – писав він у листі М. С. Грушевському від 3 квітня 1908 р., – вмістити в книжку більше учасників – з меншими статтями» [14, арк. 60–60 зв.]. Водночас Володимир Миколайовичу доводилося боротися з інертністю та неорганізованістю українських науковців, що постійно ставило під загрозу підготовку та вчасний випуск чергової книги «Записок УНТ». У листі від 9 березня 1908 р. він скаржився голові УНТ: «Я Вам писав, що з українцями просто нічого не можна зробити. Ще мої учні якось підкорюються дисципліні, інших – не пов’яжеш» [14, арк. 57–57 зв.]. Аналогічну думку В. М. Перетц висловлював і у листі до П. Г. Житецького від 8 липня 1908 р., де зазначив: «Хто і якою силою зможе гальванізувати цих людей – живих, але які віддають життєві сили по-перше – особистим інтересам, а по-друге вже громадським справам! Йй богу гурток співробітників “Київської старовини” 1^х років був дружніше» [85, арк. 1 зв.].

До співпраці із «Записками УНТ» В. М. Перетц всіляко залучав своїх учнів – членів Семінарію російської філології, в роботі якого брали участь студенти та професорські стипендіати Університету св. Володимира, слухачки Київських вищих жіночих курсів і вечірніх приватних жіночих історико-філологічних курсів. Крім вище згаданих Є. К. Тимченка та С. І. Маслово, які були членами філологічної секції Товариства, в «Записках УНТ» взяли участь й такі учні В. М. Перетца, як В. П. Адріанова, С. Ю. Гаєвський, О. С. Грузинський, І. Ф. Єрофеев, О. А. Назаревський, К. Л. Неверова, І. І. Огієнко, Ф. П. Сушицький, О. [А.] Требін і С. П. Шевченко.

Як зазначалося вище, заснування В. М. Перетцем Семінарію російської філології в Києві та його робота з молоддю поза межами Університету св. Володимира викликали нерозуміння й роздратування у деяких консервативних і українофобських професорів історико-філологічного факультету університету, а навіть і погрози від них та керівництва факультету. Тому Володимир Миколайович побоювався, аби участь слухачів Семінарію в «Записках УНТ» не викликало негативних наслідків для їхнього навчання. Так, у листі від 3 квітня 1908 р. В. М. Перетц з тривогою писав М. С. Грушевському: «Мені зробив [Т. Д.] Флор[инський] на фак[ультеті] скандал із-за Семінарію на дому, звинувачуючи мене у незаконному перевищенні прав і тому подібне. Що ж скаже [...], коли вийдуть з друку праці моїх уч-

нів, учасників Семінарію!?» [14, арк. 59 зв.–60]. У листі від 21 квітня знов читаємо: «[М. М.] Бубнов (тодішній декан історико-філологічного факультету Університету св. Володимира – А. Ш.) пророкує гоніння мені та моїм учням за участь в українськ[ому] журналі» [14, арк. 5–5 зв.].

Не зважаючи на можливі переслідування, члени Семінарію російської філології активно публікувалися в «Записках УНТ», що викликало гордість у В. М. Перетца, якого, разом з тим, ніколи не покидала тривога за долю своїх учнів. У листі М. С. Грушевському від 8 жовтня 1908 р. Володимир Миколайович зазначив: «Втішаюся своїм малим гуртком миленьких філологів, та і ті скоро почнуть таїти... бо умови праці відчайдушні» [14, арк. 80].

Молоді ж вчені настільки впевнено увійшли до когорти авторів збірника, що невдовзі було важко уявити вихід «Записок УНТ» без їхньої участі. Настав час, коли В. М. Перетц навіть став побоюватися виникнення дефіциту авторів, що могло статися після від'їзду з Києва його вихованців, які закінчували навчання. 3 березня 1909 р. він писав М. С. Грушевському: «Думаю, що в майбутньому році, коли в сер[пні] роз'їдуться мої пташенята – частина роботи – не знайде для себе виконавців... А це сумно, тим паче, що свідомих українців, та ще літерат[урно] і науково освічених серед молоді – дуже і дуже мало! Це наше горе».

Але В. М. Перетц, як досвідчений педагог, не опускав руки і винаходив нові шляхи, аби залучити українську молодь до наукової діяльності. Так, у листі від 17 листопада 1909 р. В. М. Перетц повідомляв М. С. Грушевському, що в рамках гурткової роботи дозволив студентам Університету св. Володимира брати участь в засіданнях філологічної секції УНТ. Зокрема, Володимир Миколайович зазначив: «Студенти просяться, щоб їм влаштували гурток. Я запропонував відвідувати збори [філологічної] секції та обіцяв дозволити доповіді, якщо вони будуть з предмету секції і – задовільні» [14, арк. 104].

Активно друкувався в «Записках УНТ» й сам В. М. Перетц. Ще в листі від 26 жовтня 1907 р. Володимир Миколайович написав М. С. Грушевському про свій задум підготувати для «Записок УНТ» публікацію панегірика «Візерунок цнот Єлисея Плетенецького» зі своєю передмовою [14, арк. 42 зв.]. Вона побачила світ в шостій книзі збірника, що вийшла друком в 1909 р. У листах до голови УНТ ідеться про підготовку до друку й інших праць В. М. Перетца, а також проблеми і складнощі, що виникали під час їхньої публікації. Зокрема, повідомляючи М. С. Грушевського про можливість опублікувати в «Записках УНТ» своєї розвідки «Український список

“Сказання про Індійське царство”», В. М. Перетц зазначив, що стаття потребує перекладу українською мовою і він має намір просити це зробити свого учня І. І. Огієнка, який і раніше допомагав Володимирі Миколайовичу з перекладом його праць українською [14, арк. 26 зв.]. Варто додати, що мовознавець І. І. Огієнко активно співпрацював із «Записками УНТ» не тільки як автор власних праць, а й як перекладач розвідок інших вчених, написаних російською мовою. Так, крім досліджень В. М. Перетца, він переклав українською праці А. М. Лободи, М. І. Петрова, Л. П. Добровольського, Г. Г. Павлуцького та ін.

У другій книзі «Записок УНТ» (1908), що була присвячена українському мовознавцю, лексикографу, педагогу та громадському діячу П. Г. Житецькому, В. М. Перетц виступив з розлогою статтею «Павло Житецький: до ювілею 45-літньої наукової діяльності». В «Записках УНТ» побачила світ ще одна праця В. М. Перетца, присвячена П. Г. Житецькому. В листі від 21 травня 1913 р. Володимир Миколайович, повідомивши М. С. Грушевського про віднайдені ним в архіві Університету св. Володимира документи щодо складання П. Г. Житецьким магістерського іспиту, запитував про можливість їхньої публікації [14, арк. 153–153 зв.]. Спочатку В. М. Перетц думав підготувати розвідку з біографії П. Г. Житецького для «Записок НТШ» у Львові, та зрештою вона вийшла друком у «Записках УНТ» (кн. 13, 1914 р.). Додамо, що в першому випуску «Українського наукового збірника», який з 1915 р. друкувався в Москві як видання УНТ, побачила світ стаття В. М. Перетца «До біографії П. Житецького», де дослідник опублікував лист П. Г. Житецького, що останній, висланий із Києва за українофільство, надіслав із Санкт-Петербурга київському професору О. О. Котляревському.

Варто додати, що В. М. Перетц важко пережив смерть П. Г. Житецького, якого вважав найкращим своїм київським другом. Про похорон видатного українського вченого і громадського діяча Володимир Миколайович написав в листі до О. О. Шахматова від 6 березня 1911 р.: «Вчора вечором я отримав телеграму і поїхав на першу панахиду. Покійний майже не змінився. Тільки обличчя схудло, риси прийняли серйозну зосередженість; відчувалося, наче він тільки спить – цей прекрасний старець з орлиним поглядом під опущеними повіками! Нас було небагато – всі близькі друзі, старі; я був наймолодшим. Увечері важко було оповістити всіх. Вночі я написав некролог для «Київської думки», який сьогодні з’явиться; повідомив [М. С.] Грушевського – влаштував поминальне зібрання Українського [наукового] товариства. Сьогодні на панахиді зібралося багато народу. Прийшли й мої ученики, із яких

декілька брали участь у виданні збірника (ювілейного) в честь покійного. Це – останній могікан з тої групи української молоді, що колись підняла прапор українського народництва в 1862 р. . . . Завтра ми хоронимо Павла Гнатовича, людину світлої душі і великого, люблячого серця. З ним пішов мій найближчий друг і доброзичливець в Києві» [950, с. 490]. Статті, присвячені пам'яті П. Г. Житецького, В. М. Перетц також опублікував у «Записках НТШ» і «Журналі Міністерства народної освіти» [812; 813].

Всі праці в «Записках УНТ» за рішенням Ради Товариства мали друкуватися українською мовою. Проте постало питання щодо правопису, яке особливо хвилювало члена філологічної секції УНТ, лексикографа, автора тлумачного «Словаря української мови» Б. Д. Грінченка. З листа В. М. Перетца до Бориса Дмитровича відомо, що під час підготовки перших книг «Записок УНТ» редакція видання вирішила взяти за основу «галицький правопис», який використовувала редакція «Записок НТШ», щоб уникнути протиріч між двома українськими науковими установами [586, арк. 1–1 зв.]. Проти такого рішення виступав Б. Д. Грінченко [581, арк. 1–2 зв.], який, працюючи над тлумачним словником, розробив новий правопис (грінченківку), що на той час акумулював все найкраще з попередньої української правописної практики, а нині лежить в основі сучасного українського правопису. Оскільки стаття Б. Д. Грінченка «Пісня про Дорошенка й Сагайдачного» готувалася до публікації в першій книзі «Записок НТШ», то його незгода друкувати свою працю «галицьким правописом» стримувало роботу редакційного комітету, який доручив Володимирі Миколайовичу владнати справу. Зрештою, В. М. Перетцу вдалося переконати Б. Д. Грінченка піти на компроміс, наголосивши в листі до останнього: «Я просив би Вас від себе – дату згоду, оскільки встановлення правопису – справа довга й поки ми будемо їм займатися – багато води утече, а “Записки [УНТ]” – так і не вийдуть» [586, арк. 1 зв.–2].

Тексти статей, які для «Записок УНТ» були підготовлені російською мовою, потребували перекладу українською, що вимагало погодження з авторами праць. Зазвичай, учені, автори досліджень, з розумінням ставилися до перекладу їхніх праць українською. Наприклад, у листі від 23 квітня 1908 р. В. М. Перетц повідомляв М. С. Грушевського про розмову на цю тему з істориком української літератури й науки М. І. Петровим, який заявив, що не може мати нічого проти перекладу його статті українською [14, арк. 7]. Напевне, тут йшлося про розвідку М. І. Петрова «Український збірник XVII–XVIII ст.», яка побачила світ у другій книзі «Записок УНТ» за 1908 р.

Проте були й виключення. У листі М. С. Грушевському від 21 серпня 1908 р. В. М. Перетц згадав про гостру розмову з Г. Г. Павлуцьким, у якій останній, як зазначив Володимир Миколайович, дав зрозуміти, що він до «українства мале має відношення, бо писати українською не може» [14, арк. 73 зв.]. Г. Г. Павлуцький лише один раз виступив у «Записках УНТ» працею «Антонович як археолог», яку було опубліковано в третій книзі збірника за 1908 р. Коли Г. Г. Павлуцький відмовився і від посади голови історичної секції УНТ, В. М. Перетц запропонував М. С. Грушевському обрати керівником секції або О. І. Левицького [14, арк. 70–70 зв.], або О. С. Грушевського [14, арк. 75 зв.]. Однак історичну секцію УНТ у 1908 р. очолив В. І. Щербина, якого в наступному році змінив М. П. Василенко.

Значну частину статей для збірника переклав українською мовознавець, поліглот, секретар філологічної секції УНТ Є. К. Тимченко, видатні фахові здібності, професійну відповідальність, а також високі моральні якості якого дуже цінував В. М. Перетц. У листі до О. І. Яцимирського він надав таку характеристику Євгену Костянтинівичу: «Тимч[енко] – рідкісна по культурності людина. Він тільки жакливо делікатний і я по собі знаю, як моя розмашистість і казанська прямолінійність тлумачиться їм як грубість і різкість. З ним треба бути дуже обережним, але при всьому тому, – це прекрасна людина і вчений, науку ні на що не промінєє, інтригами займатися не буде... Я дуже цікавлюся його долею» [7]. Високо Володимир Миколайович атестував Є. К. Тимченка і в листі до М. Ф. Сумцова, зазначивши: «Він добре вивчив більш як 10 мов... Це – людина щира, перейнята ідеєю відродження укр[аїнського] народу і його культури і літератури..., [втім] вміє поважати культуру європейську і російську в найкращих їх провахах. Дуже делікатний і тактовний» [16, арк. 1–1 зв.].

З листів В. М. Перетца до М. С. Грушевського знаємо, що деякі переклади Є. К. Тимченка корегувалися головою УНТ, проти чого сам перекладач рішуче протестував. У цій суперечці В. М. Перетц став на бік Є. К. Тимченка і навіть спеціально написав М. С. Грушевському листа, в якому зазначив: «Надсилаю ще одну маленьку рецензію, яку отримав від Є. К. Тимченка з листом, де він дуже просить не перекручувати його переклад на свій лад. Оскільки в нас нема іншого перекладача лінгвістич[них] статей, то треба особливо дорожити допомогою Тимч[енка]: адже це не заради 50 к[опійок] за сторінку він береться, а в ім'я ідеї. Тому переконливо просив би Вас не вносити правок до його, як він висловлюється, “відповідального” перекладу. М[ожливо й] додати наприкінці (“з рос[ійського] рукопису переклав Є. Тимч[енко]”?)» [14, арк. 160–161 зв.].

Як редактор «Записок УНТ», В. М. Перетц стежив й за тим, щоб в науковому органі Товариства були представлені ексклюзивні, раніше неопубліковані розвідки, а не передруки з інших видань, та засмучувався, коли виявлялася несумлінність авторів. Наведемо уривок із листа В. М. Перетца від 5 травня 1908 р., в якому він доповідав голові УНТ саме про такі випадки: «Статтю [А. І.] Ярошевича я віддав [І. М.] Стешенку для звірки з брошурою того ж авт[ора]. Боюся, що це – передрук! Зі статтею [М. А.] Галіна щось діється підозріле: вона вже була в іншому вигляді надрукована і з тим же кліше. У нас вона розширена і трохи перероблена. На жаль, все це виявилось, коли стаття була набрана і частково надрукована. Я не очікував такої несумлінності» [14, арк. 64–64 зв.].

Як наукове видання, «Записки УНТ» містили розвідки, автори яких могли мати різні погляди на досліджувані питання, але редакція не допускала публікацій, в яких би учасники дискусій оперували не науковими фактами, а особистісними претензіями один до одного. Наприклад, в 1908 р. на шпальтах «Записок УНТ» були опубліковані статті Б. Д. Грінченка «Пісня про Дорошенка й Сагайдачного» (кн. 1) та І. М. Каманіна «Ще за пісню про Петра Сагайдачного» (кн. 2), в яких дослідники полемізували щодо подій козацької історичної пісні «Ой на горі та й жінці жнуть». До речі, В. М. Перетц був тим вченим, якому поталанило в збірці Д. Рудницького, що зберігалася в колекції Залуських у Публічній бібліотеці Санкт-Петербурга, виявити та опублікувати первісний текст цієї пісні [746, с. 83]. Володимир Миколайович, як редактор «Записок УНТ» і голова філологічної секції Товариства, змушений був перервати дискусію, коли Б. Д. Грінченко, не погодившись з аргументами опонентами, прагнув її продовжити. 1 грудня 1908 р. він надіслав Б. Д. Грінченку листа, в якому повідомив: «На підставі правила нашого видавництва – друкувати в “Записках [УНТ]” тільки те, що схвалено до друку відповідною секцією, – я запропонував філологічній секції висказати свою думку з приводу продовження Вашої полеміки з І. М. Каманіним. Секція, заслухавши Ваше заперечення йому, висловило думку, що це заперечення, як таке, що не містить нових фактичних даних для вирішення питання про походження пісні про Сагайдачного і представляє лише полеміку з особистісного питання – не підлягає опублікуванню в “Записках [УНТ]”» [589].

В «Записках УНТ» брали участь й російські вчені, зокрема й такий маститий філолог-славіст, дослідник давніх літописів і літератури як О. О. Шахматов. Повідомляючи М. С. Грушевського, що до «Записок УНТ» свою статтю пообіцяв надіслати О. О. Шахматов, та розмірковуючи

над змістом чергового номеру збірника, Володимир Миколайович думав й про те, як краще репрезентувати в журналі очікувану працю [14, арк. 5, 60–60 зв.]. Дослідження О. О. Шахматова «До питання про північні перекази за княгиню Ольгу» було опубліковано у другій книзі «Записок УНТ» за 1908 р.

Бажав виступити в «Записках УНТ» й історик та літературний критик К. І. Арабажин, який мешкав в Санкт-Петербурзі та входив до управи Українського клубу, що діяв у місті на Неві. З листа В. М. Перетца до М. С. Грушевського від 2 липня 1909 р. відомо, що К. І. Арабажин планував подати до «Записок УНТ» рецензію на книгу «Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835–1849» [14, арк. 98 зв.]. Проте, розвідку К. І. Арабажина не було надруковано в збірнику Товариства, її в 1909 р. під егідою НТШ у Львові видав літературознавець К. Й. Студинський.

У грудні 1909 р. В. М. Перетц відвідав Санкт-Петербург, де зустрічався з провідними російськими філологами, яких він проінформував про діяльність УНТ і видання «Записок УНТ». Володимира Миколайовича прикро вразило те, що російські вчені майже нічого не знали про діяльність та здобутки УНТ й мали складнощі з отриманням збірника Товариства. З листа до М. С. Грушевського від 30 грудня 1909 р. відомо, що В. М. Перетц спробував зацікавити російську академічну еліту діяльністю УНТ у Києві та навіть вів з ними перемовини про фінансування наукових проектів Товариства. Зокрема, він писав голові УНТ: «У Петерб[урзі] я сумно вражений повною відсутністю обізнаності про наші “Записки”. Думається, п[ани] петербуржці чекають, що ми їм далі піднесемо видання задаром. Такий бібліограф, як [П. К.] Сімоні не має “Записок” – і “насилу та безрезультатно” домагається II книги. Взагалі – на жаль (!) – столиця живе своїми дрібницями життя і часто навіть явища в науковій літер[атурі] істотні – залишаються поза полем її зору. Що поробиш? Завтра мені призначив “аудієнцію” О. О. Шахмат[ов]. Спробую [поговорити] про субсидії Товариству або хоча б філологічній секції на дослідження з українськ[ої] філології: дають же вони субсидії московському філологіч[ному] гуртку! М[оже] б[ути], базуючись на “Прогр[амі]” Тимченка і можна буде що неб[удь] зробити» [14, арк. 111 зв.–112 зв.].

Повернувшись до Києва, В. М. Перетц надіслав комплект «Записок УНТ» до Санкт-Петербурга відомому філологу-славісту О. І. Яцимирському, який зобов’язався підготувати широкий огляд публікацій УНТ та надрукувати його в російських виданнях: «Журналі Міністерства народної освіти» або у «Відомостях з російської мови і словесності Академії наук»

[14, арк. 118]. Варто також зазначити, що окремі вчені, які працювали в Північній Пальмірі, зокрема, К. І. Арабажин під час зустрічей з В. М. Перетцем висловили бажання стати членами УНТ в Києві [14, арк. 118], а А. Я. Лященко та О. І. Яцимирського було обрано до складу Товариства в 1909 р.

Під час перебування в Санкт-Петербурзі, В. М. Перетц отримав від О. О. Шахматова пропозицію взяти участь в енциклопедичному виданні «Український народ в його минулому і сьогоденні». Питання про участь у підготовці українознавчого видання розглядалося і на засіданні філологічної секції УНТ, на якому узгодили рішення, що можливу участь в енциклопедії варто було б обмежити написанням історії української літератури такого періоду, як XV ст. – початок XIX ст. Оскільки виконавцем мав бути В. М. Перетц, то він погодився з цим рішенням, адже наявний в його розпорядженні матеріал дозволяв підготувати таке дослідження [14, арк. 117 зв.–118].

В березні 1910 р. до В. М. Перетца звернувся з листом один з редакторів видання А. Ю. Кримський, який запропонував йому підготувати для енциклопедії «Український народ в його минулому і сьогоденні» всю давню і середню історію української літератури з початку писемності до І. П. Котляревського, а також нарис про народну словесність. У відповідь В. М. Перетц зазначив, що візьметься за цю працю, якщо частину історії української літератури, про релігійну полемічну літературу XV–XVII ст., напише К. Й. Судинський, а співавтором нарису про розвиток народної словесності буде К. І. Арабажин. Проте А. Ю. Кримський наполягав, аби В. М. Перетц підготував запропоновані йому розділи української енциклопедії самостійно, що змусило Володимира Миколайовича відмовитися від участі в проекті, бо він розумів, що такий великий обсяг роботи буде складно виконати одному [14, арк. 122 зв.–123].

Відмову В. М. Перетца від участі у виданні боліше сприйняв О. О. Шахматов, який був одним із редакторів енциклопедії «Український народ в його минулому і сьогоденні». В листі до Володимира Миколайовича від 17 липня 1910 р. він спробував пояснити позицію А. Ю. Кримського і вмовити В. М. Перетца все ж погодитися на співпрацю з редакцією енциклопедії. Зокрема, О. О. Шахматов наголосив: «Переконливо Вас прошу взяти назад свою відмову; вона поставить нас у велику скруту. Будь-ласка, не думайте, що в чому-небудь винен Кримський. Питання розглядалося в П[етербур]зі за участю деяких ще українців, ініціаторів Енциклопедії; вони дивляться на це діло як на щось важливе для національних інтересів і, з цього боку,

просили Вас не відмовлятися від запланованих для Вас відділів, причому всяке нове ім'я зустрічалося ними з несхваленням. Доказати, що Костянтин Іванович [Арабажин] – фахівець з укр[аїнської] літератури, звичайно ж, не вдалося. Його ім'я зустріло заперечення тільки з цього боку. Будь ласка, не затримуйте відповідь – позитивну» [950, с. 482].

Однак В. М. Перетц не змінив свого рішення, як не важко йому було відмовити О. О. Шахматову, пояснивши свою позицію в листі до останнього від 26 вересня 1910 р. Зокрема, повідомив, що він «дуже не хотів відмовлятися від участі в Українській енциклопедії», але вирішив це зробити, оскільки, як він зазначив, «співпрацювати в справі, де до учасників ставляться не так, як я вважаю справедливим, – вище моїх сил» [950, с. 483]. Інформуючи про свою відмову взяти участь в енциклопедії «Український народ в його минулому і сьогодні» М. С. Грушевського, який теж виступив редактором видання, Володимир Миколайович зауважив, що при цьому він не відмовляється від ідеї написання історії української літератури XV–XVIII ст., хай не для української енциклопедії, так для іншого видання [14, арк. 122–123 зв.].

Проте повернемося до редакторської діяльності В. М. Перетца в «Записках НТШ», яка вимагала від вченого великого напруження моральних і фізичних сил. Неодноразово він звертався до М. С. Грушевського за порадами, сподівався на його підтримку, наполягав на переїзді голови Товариства зі Львова до Києва. Аби відобразити наскільки складним був процес підготовки до друку «Записок УНТ» та який широкий комплекс проблем доводилося вирішувати редактору видання, наведемо уривок з листа В. М. Перетца до Михайла Сергійовича від 7 лютого 1910 р.: «Статті для “Записок” у мене є: Требіна і Єрофєєва, всього на 3 а[ркуші], та ще Тимч[енка] програмне кредо. “Куліша” від Ор[еста] Л[євицького] не отримав. Написав йому доволі енергійний лист. Самого його ніколи нема дома і особисто йти до нього – справа безнадійна. До того ж у нього якісь сімейні негаразди і хвороби. Треба набирати кн[игу] VII, а з однією типогр[афією] посварились – з іншою не налагоджується. Я досі не можу отримати точної довідки, скільки куплено пудів д[авнього] сл[ов'янського] шрифту, щоб знати, що треба прийняти, бо там були приливи літер і знаків... А поклатися на “милість” артілі не можна, бо дуже це не якісний народ. Ех, бачу я, що так вже влаштовані ми, що без голови ні до біса не гідні. Моя остаточна думка, – що наша справа тільки й може толком піти, якщо Ви будете тут. Без Вас наші всі повзуть урозбрід. Сам я можу лише вести належну роботу» [14, арк. 119 зв.–120 зв.].

В цьому ж листі В. М. Перетц згадав про негативний вплив на настрої членів УНТ розпорядження міністра внутрішніх справ Російської імперії П. А. Столипіна губернаторам з вимогою припинити реєстрацію «інородчеських», у тому числі українських, національних культурно-просвітницьких товариств, які, на думку міністра, становили загрозу громадському спокою та безпеці [14, арк. 119]. Треба зазначити, що і раніше, а точніше, протягом всього часу від дня свого створення УНТ працювало під пильним наглядом поліції. Про один з епізодів контролю за діяльністю Товариства з боку жандармів Володимир Миколайович згадував у листі до М. С. Грушевського від 15 листопада 1908 р.: «У неділю відбулося засідання філологічної секції, але не без скандалу: секретар повідомив поліцію не за 4 дні, а тільки в суботу. Через то, як тільки розійшлися гості (було 4–5 душ) з'явився помічник пристава з вимогою, аби зібрання розійшлося, записав хто був присутній (я, [А. М.] Лоб[ода], [В. Ю.] Данил[евич], [І. М.] Шеш[енко], [С. К.] Тимч[енко], [С. І.] Маслов) і хто був головою. Шешенко доводив йому що се – зібрання секції, не прилюдне, але не переконав його у нашій “невинності”» [14, арк. 83].

З прийняттям «Столипінського циркуляру» контроль за діяльністю УНТ посилювався й багато хто з членів Товариства не витримував утисків з боку офіційної влади. 15 серпня 1910 р. у листі голові УНТ В. М. Перетц змушений був констатувати панічні настрої у членів філологічної секції Товариства: «В мене народ заслаб і перетрусив до того, що боюся і чіпати: самі розумієте, як “приємно” чути нарікання, що буцімто через мене зіпсована кар'єра та інше. Хоча, зізнаюсь – нікого насильно не тягнув. Але ж – завжди треба звалити на кого небудь. Отож, філологи злякалися. Соромно жахливо» [14, арк. 127–127 зв.].

У листі до О. О. Шахматова від 31 грудня 1911 р. В. М. Перетц теж писав про те, що репресії змусили окремих вчених припинити активну діяльність в УНТ. Так, повідомляючи про засідання філологічної секції Товариства, він зазначив: «На моїй доповіді 29 грудня у філологічній секції Українського наукового товариства було всього 3 члена, яким за старістю вже нічого боятися репресій. І залишаємся ми в нашій філологічній секції всього – проф[есор] М. І. Петров, К. П. Михальчук – та я і [І. М.] Шешенко. А п'ятеро молодих тимчасово (а можливо, і зовсім!) причаїлися десь від морозного вітру, що дме із канцелярії піклувальника» [950, с. 504].

Почали згущатися тучі і над самим В. М. Перетцем, який вже очікував, як він писав М. С. Грушевському, коли міністр запропонує йому «зняти ред[акторський] підпис із “Записок”» [14, арк. 126 зв.]. Однак, Володимир

Миколайович, як українофіл, свідомо боровся проти утисків імперської влади щодо українців, був стійкий та підтримував інших у цій боротьбі. Найбільше він переживав за справу, адже пасивність або відхід українських вчених могли привести до припинення діяльності УНТ. Так, в листі від 23 червня 1911 р. В. М. Перетц писав М. С. Грушевському: «Своїх я соромив, але – “сором не дим...”. А із нічого – нічого не створиш, коли нема працівників, настільки сильних, щоб... писати і друкувати українською» [14, арк. 132 зв.].

Проте, В. М. Перетцу вдалося стабілізувати ситуацію й налагодити роботу філологічної секції УНТ, спрямовану на вивчення української літератури і мови. Станом на 1911 р. до складу філологічної секції Товариства входило 11 членів, шість з яких були учнями Володимира Миколайовича – це секретар Є. К. Тимченко, а також О. С. Грузинський, І. Ф. Єрофеев, С. І. Маслов, І. І. Огієнко та С. П. Шевченко. До складу секції ще входили А. М. Лобода, К. П. Михальчук, М. І. Петров та І. М. Стешенко [1018, с. 162]. В 1912 р. до філологічної секції НТШ було обрано ще одного учня В. М. Перетца – Ф. П. Сушицького [1019, с. 162]. А в 1913 р. до складу секції увійшли А. В. Ніковський, який замінив Є. К. Тимченка на посаді секретаря секції, М. С. Возняк і С. О. Єфремов [1020, с. 150].

В 1913 р. філологічна секція НТШ під керівництвом В. М. Перетца розпочала роботу над новим українознавчим науковим проектом. Для його обговорення Володимир Миколайович листом від 19 квітня 1913 р. запросив на засідання філологічної секції Товариства М. С. Грушевського. Прочитусьмо цей лист: «Шановний Добродію! Маю честь просити Вас прибути на засідання філологічної секції у неділю 21го квітня о 1^й годині для обміркування справи видання зразкового словника української літературної мови. Адреса: В[елика] Підвальна 14, кв. 30. Голова філол[огічної] секції Вол[одимир] Перетц» [14, арк. 152]. До роботи над словником української літературної мови В. М. Перетц залучив й інших фахівців, зокрема, літературного критика і журналіста С. О. Єфремова, бо вважав, що останній краще за інших знає українську мову й пише «загальнодоступно і витончено» [671, арк. 1–2].

Варто додати, що в УНТ під керівництвом К. П. Михальчука діяла Комісія мови, до якої входили В. М. Перетц, І. І. Огієнко, І. М. Стешенко, Ф. П. Сушицький, В. Ю. Данилевич, В. Ф. Дурдуківський, С. О. Єфремов, М. С. Грушевський, В. М. Леонтович, О. І. Левицький, В. К. Прокопович, В. М. Страшкевич, О. М. Шрамченко, А. В. Ніковський, В. П. Цимбал і В. М. Шемет [1020, с. 151]. Напевне, члени комісії також були залучені до роботи над словником української літературної мови.

У рамках підготовки до відзначення 100-літнього ювілею Т. Г. Шевченка 14 серпня 1913 р. В. М. Перетц, як очільник філологічної секції УНТ, звернувся з листом до директора Київського художньо-промислового і наукового музею М. Ф. Біляшівського, в якому наголосив: «Вельмишановний Микола Федотович! Думуючи до 100-ліття від дня народження Т. Г. Шевченка видати збірник статей, Укр[аїнське] наук[ове] товар[исто] у Києві доручило запропонувати Вам участь в цьому збірнику. Бажана стаття про рисунки Шевч[енка] і взагалі про його худож[ні] твори. Здається, щось є і в музею?» [242]. Як зазначалося вище, тема Т. Г. Шевченка та його творчості займала особливе місце в наукових пошуках В. М. Перетца, який добре знав, що в музеї діяв створений за участі УНТ Шевченківський відділ, де були представлені відшукані, головним чином, в приватних колекціях образотворчі та поетичні твори Т. Г. Шевченка. Напевне, за задумом В. М. Перетца, М. Ф. Біляшівський у збірнику УНТ мав поінформувати українську громадськість про переважно невідомі їй експонати Шевченківського відділу Київського художньо-промислового і наукового музею. Однак, задум щодо видання наукового збірника до 100-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка УНТ реалізувати не вдалося.

При нагоді зазначимо, що В. М. Перетца було обрано членом Київського товариства старожитностей і мистецтв і він активно співпрацював з Київським художньо-промисловим і науковим музеєм. Так, коли заступник голови комітету з управління музею В. Ю. Данилевич запросив Володимира Миколайовича взяти участь у роботі комісії зі створення в музеї відділу давнього Києва, В. М. Перетц дав свою згоду, запевнивши керівництво музею, що в силу своїх можливостей сприятиме реалізації цього проекту [237].

За дорученням УНТ, 23 січня 1914 р. В. М. Перетц звернувся листом до О. О. Шахматова, в якому повідомив, що 25 лютого за рішенням міської управи в Києві відбудуться урочистості з нагоди 100-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка та попросив для участі в них командувати представника Відділення російської мови і словесності Санкт-Петербурзької АН. Бажаними були Н. О. Котляревський і Д. М. Овсянко-Куликовський, але сам Володимир Миколайович хотів би, щоб до Києва приїхав О. О. Шахматов [950, с. 557–558]. Проте 5 лютого вийшов циркуляр міністра внутрішніх справ, у якому рекомендувалося уникати офіційних заходів, присвячених пам'яті Т. Г. Шевченка, й підготовка до урочистостей була припинена.

Регулярно проводилися загальні наукові збори УНТ, одне з яких з виступом В. М. Перетца відбулося 22 жовтня 1912 р. Повідомляючи

М. С. Грушевського про хід цих зборів, Володимир Миколайович звернув увагу голови УНТ на ініціативу Лева Орленка, який запропонував видавати новий періодичний орган УНТ «Україна» [14, арк. 44–45]. Згодом ідея видання нового українознавчого часопису Товариства, який би в науково-популярному форматі знайомив широку громадськість з історією України, українською літературою та національним мистецтвом, отримала підтримку і в інших членів УНТ. З метою вирішення підготовки та видання нового українознавчого журналу був створений комітет, до складу якого увійшли М. С. Грушевський, М. П. Василенко, В. М. Перетц, І. М. Стешенко, О. І. Левицький і Д. І. Дорошенко.

19 листопада 1913 р. було прийнято рішення про видання наукового українознавчого трьохмісячника «Україна» як органу УНТ в Києві. В. М. Перетц з усією енергією включився в роботу з популяризації нового видання. Запрошуючи вчених взяти участь у часописі, він надіслав листи до філологів Петрограда, зокрема О. О. Шахматова і В. І. Срезневського. В листі до останнього від 5 березня 1914 р. В. М. Перетц, характеризуючи журнал, наголосив, що це буде не політичне, а суто наукове видання, подібне до «Київської старини», в якому мають публікуватися дослідження, невеликі за обсягом статті й матеріали, а також критика і бібліографія, та просив надсилати праці, що стосуються давньої історії та літератури України [1231, с. 306].

Якщо В. І. Срезневський не відгукнувся на призыви В. М. Перетца, то О. О. Шахматов надіслав Володимирі Миколайовичу своє дослідження «До питання про початок української мови». В листі від 2 лютого 1914 р. Володимир Миколайович повідомив О. О. Шахматова, що його стаття вже «чудово» перекладена Є. К. Тимченком українською мовою [950, с. 558]. Із листування В. М. Перетца з О. О. Шахматовим відомо, що останній написав статтю до ювілейного збірника, присвяченого 50-літтю наукової діяльності К. П. Михальчука, але потім, на прохання Володимира Миколайовича, дав згоду на її публікацію в журналі «Україна». Перша книга часопису побачила світ навесні 1914 р., в якій й була опублікована розвідка О. О. Шахматова. Під час її публікації з'ясувалося, що в типографії відсутні необхідні літери старослов'янського шрифту, вартість яких складала близько 150 рублів, а на той час це були досить значні кошти і Товариство не могло дозволити собі такі витрати. В. М. Перетцу і М. С. Грушевському довелося скористатися своїми зв'язками, аби вирішити проблему зі шрифтом і надрукувати статтю О. О. Шахматова [14, арк. 157–158 зв.].

Вихід журналу «Україна» не залишився не поміченим реакційною чорносотенною пресою, яких особливо обурило участь в «мазепинському»

часопису маститого академіка, а О. О. Шахматову навіть довелося виправдовуватися перед президентом Санкт-Петербурзької АН, великим князем К. К. Романовим [1231, с. 308]. Щодо В. М. Перетца, то він брав активну участь у виданні протягом всього періоду виходу журналу (1914–1918), опублікувавши на шпальтах «України» низку своїх праць, як-от: «Декілька етнографічних даних з старих рукописів» (кн. 1, 1914 р.), «Кант М. Довгалецького Рафаїлу Заборовському 1787 р.» (кн. 2, 1914 р.), «Тройчанський архів» (кн. 3, 1914 р.), «Переказ про хресне дерево» (кн. 1–2, 1918 р.). Крім того, майже в кожній книзі часопису вчений виступав з рецензіями на видання, які торкалися українознавчих проблем [838; 840; 841; 842].

Таким чином, епістолярні документи засвідчують видатну роль, яку відіграв В. М. Перетц у створенні та організації роботи УНТ в Києві. Діяльність вченого на чолі філологічної секції УНТ та як співредактора «Записок УНТ» сприяла розвитку українських філологічних досліджень й становленню українознавчих наукових видань, консолідації українських науковців навколо Товариства та активізації їхньої наукової роботи на ниві україніки. До співпраці з УНТ В. М. Перетц активно залучав молодих українських філологів, які в рамках діяльності Товариства отримували досвід академічної роботи та можливість реалізувати свої наукові проекти.

РОЗДІЛ 4

ДІЯЛЬНІСТЬ У ВСЕУКРАЇНСЬКІЙ АКАДЕМІЇ НАУК

4.1. Участь у творенні Української академії наук

Беручи активну участь в українському науковому житті початку ХХ ст., зокрема, як дієвий член НТШ у Львові [1315] і УНТ в Києві [1319], В. М. Перетц був щирим прибічником ідеї створення української академії та поділяв думку М. С. Грушевського про можливість її розбудови на базі вказаних українських наукових товариств [1112]. Проте Перша світова війна внесла корективи в дії української наукової еліти, змусивши відтермінувати реалізацію її амбітного плану.

З розвалом Російської імперії й початком державного будівництва в Україні питання заснування УАН в Києві стало нагальним. У травні 1918 р. за ініціативи міністра народної освіти та мистецтв Української Держави М. П. Василенка та визначного вченого-природознавця В. І. Вернадського розпочалося формування Комісії для вироблення законопроекту про заснування УАН. Видатним діячам української науки були надіслані запрошення взяти участь у роботі Комісії. Кандидатура В. М. Перетца, імовірно, як українофіла і соратника (по роботі в НТШ і УНТ) М. С. Грушевського, який мав концепцію творення УАН відмінну від концепції В. І. Вернадського, не зовсім влаштувала майбутнього очільника Комісії. Так, обдумуючи пропозицію української наукової громадськості включити до складу Комісії В. С. Іконнікова та В. М. Перетца, 4 червня 1918 р. В. І. Вернадський у своєму щоденнику записав: «Останнього я би не бажав, але боюся, його мені нав'яжуть» [956, с. 91].

Однак офіційне запрошення взяти участь у роботі Комісії для вироблення законопроекту про заснування УАН надійшло й В. М. Перетцу [980, с. 1], який із восени 1917 р. працював у Самарі, де за дорученням Міністерства народної освіти брав участь у розбудові першого в місті вищого навчального закладу – педагогічного інституту, що в 1918 р. був перетворений в Самарський державний університет. В. М. Перетц взяв дієву участь у творенні історико-філологічного факультету СДУ і протягом 1919–1921 рр. був його деканом. Разом з Володимиром Миколайовичем на історико-філологічному факультеті СДУ працювали його учні: В. П. Адрианова-Перетц, О. В. Багрій, О. П. Баранников, Є. А. Рихлік і С. О. Щеглова.

У Самарі в листопаді 1917 р. В. М. Перетц заснував Історико-філологічне товариство, голово якого був до свого від'їзду з міста в травні 1921 р. З 1918 р. почали виходити «Наукові записки Самарського державного університету», на сторінках яких публікувалися розлогі звіти про наукові засідання Історико-філологічного товариства та деякі доповіді його членів, зокрема, праця В. М. Перетца «До питання про основи наукової літературної критики». Напевне, й звіти Товариства та доповіді його членів були підготовлені за участі Володимира Миколайовича. Вчений також був обраний членом місцевого Товариства археології, історії та етнографії (1919) і викладав на Вищих археологічних курсах, які діяли під егідою цього Товариства.

При Самарському відділі народної освіти з ініціативи В. М. Перетца був створений підвідділ з охорони культурних цінностей, який діяв під його керівництвом. Завдяки зусиллям Володимира Миколайовича були збережені й передані до Губерніального музею та бібліотеки СДУ багато пам'яток мистецтва, рукописів і книжкових зібрань. В 1919 р. В. М. Перетцем були описані зібрання рукописів і стародруків, що відклалися в Губерніальному музеї та бібліотеці СДУ. Вчений тісно співпрацював з Губерніальним архівом, співробітників якого він, як експерт, навчав зберігати та описувати пам'ятки мистецтва, рукописи і стародруковані книги [20, арк. 70а–71; 1023, с. 228–229].

Працюючи в Самарі, В. М. Перетц не поривав зв'язків із Києвом. У листі до М. І. Петрова він зізнався, що «думкою лине в Україну» [113, арк. 1 зв.]. При цьому вчений налагодив стосунки з українцями на Самарщині, вчений організував і викладав на курсах вчителів українських шкіл, проводив українознавчі дослідження тощо [978, с. 257; 1255, с. 33]. У самарському виданні «Громада. Український календар на 1918 рік» вийшли друком праці В. М. Перетца «Основні моменти в розвитку української літератури» та «До Вкраїнця на Самарщині». Досліджуючи рукописи і стародруки в губерніальних музеї й архіві та університетській бібліотеці, вчений підготував розвідку «Українські стародруки в книгозбірнях м. Самари», що згодом побачила світ на шпальтах київського часопису «Бібліологічні вісті» у випуску, присвяченому 350-річчю українського друку [1024, с. 247–248]. Наявність українських рукописів і стародрукованих книг у бібліотеках Самари давала можливість В. М. Перетцу працювати над дослідженням з історії давньої української літератури XV–XVIII ст., підготовку якого він вважав справою свого життя [950, с. 671–672].

Комісія для вироблення законопроекту про заснування УАН під головуванням В. І. Вернадського свою діяльність розпочала 9 липня 1918 р.

Оскільки В. М. Перетц не міг приїхати до Києва, а питання створення УАН його турбувало, вчений надіслав до Комісії записку «Головні риси статуту Української академії наук», яку було вирішено розповсюдити серед членів Комісії. 12 липня відбулося перше обговорення її положень на засіданні Комісії. Варто зазначити, що пропозиції Володимира Миколайовича, викладені в записці, неодноразово протягом роботи Комісії ставали предметом дискусії серед її членів [991, с. 26–27, 29, 34, 40, 43].

У записці «Головні риси статуту Української академії наук» В. М. Перетц висловив свої думки про призначення, завдання, принципи організації та структуру УАН, наголосив на необхідності правового забезпечення її діяльності. Особливу увагу членів Комісії привернула ідея В. М. Перетца про бажаність підготовки академією молодих учених як для самої УАН, так і для української вищої школи через організовані при академії наукові семінари з різних спеціальностей, що мали б діяти під керівництвом дійсних членів УАН [852, с. 12]. Ця пропозиція Володимира Миколайовича була підтримана членами Комісії та відображена в Статуті УАН.

Окремо у своїй записці В. М. Перетц окреслив завдання для філологічних установ УАН, які передусім, на думку вченого, повинні були зосередитися на складанні словника живої української мови, підготовці бібліографії українських друкованих видань, описів гравюр, картин та інших джерел з історії та літератури українського народу, розгляді питань граматики української мови, налагодженні видання українських літературних пам'яток і наукових праць з історії давньої та нової української літератури, організації вивчення архівних документів, проведенні етнографічних і діалектологічних досліджень. Підсумовуючи, Володимир Миколайович зазначив, що кількість важливих наукових завдань, які потрібно вирішувати в рамках діяльності УАН значна, а тому «пора відкрити Українську академію наук прийшла» [852, с. 13].

До першого складу академіків УАН В. М. Перетц не увійшов. 14 листопада 1918 р. Гетьман України П. Скоропадський затвердив ухвалений Радою Міністрів «Закон Української Держави про заснування Української академії наук у м. Києві», Статут і штати УАН, а також наказ по Міністерству народної освіти та мистецтва про призначення перших 12-ти дійсних членів (академіків) УАН. Першими академіками Історично-філологічного відділу УАН стали: Д. І. Багалій (спеціальність – історія України), якого 8 грудня було обрано головою відділу; А. Ю. Кримський (арабо-іранська філологія), 27 грудня призначений неодмінним секретарем УАН, а з лютого 1920 р. він ще виконував обов'язки голови відділу; М. І. Петров (українське

письменство); С. Й. Смаль-Стоцький (українська мова). У січні 1919 р. з ініціативи Історично-філологічного відділу дійсними членами УАН обрали С. О. Єфремова (літературознавство) і М. Ф. Сумцова (українська народна словесність).

А 27 лютого 1919 р. члени Історично-філологічного відділу УАН ініціювали обрання до складу дійсних членів УАН по кафедрі (спеціальності) українська мова В. М. Перетца. У листі до О. О. Шахматова від 24 березня 1919 р. Володимир Миколайович писав, що отримав від В. І. Вернадського пропозицію «висловити згоду на балотування» до складу членів УАН [950, с. 687]. В. М. Перетц погодився виставити свою кандидатуру для обрання його дійсним членом УАН, про що було повідомлено на Спільному зібранні УАН 15 березня 1919 р. [1002, с. 103; 991, с. 436].

Процес висунення кандидатури В. М. Перетца та його обрання академіком УАН, що затягся майже на півроку, відображено в документах особової справи вченого, яка зберігається в Архіві Президії НАН України. Цей процес, як засвідчують документи, виявився досить непростим як для самого В. М. Перетца, так і для членів УАН, адже потребував нестандартних рішень, винайдення компромісу між вченим, який щиро прагнув працювати для української науки, але за походженням не був українцем і не визнавав ані політичного, ані адміністративного чи якогось іншого примусу щодо творчості науковця, та українськими академіками, які в тогочасних умовах намагалися захистити українську науку від російського шовінізму.

Давши телеграмою згоду балотуватися до складу членів УАН [36, арк. 17], В. М. Перетц отримав від голови її Історично-філологічного відділу Д. І. Багалія листа, у якому прохалося, крім необхідних під час виборів документів (життєпису, списку наукових праць), надіслати до академії заяву зі згодою із низкою параграфів Статуту УАН, що визначали коло осіб, які мали право обиратися до складу УАН, порядок їхнього обрання, регламентували мову публікацій та діловодства в українській академії. Окремі положення Статуту УАН викликали нерозуміння та принципове заперечення у Володимира Миколайовича, на чому він наголосив у листі-відповіді від 23 квітня 1919 р. Оскільки цей лист В. М. Перетца містить не тільки рефлексію вченого на ситуацію, пов'язану з його обранням до складу української академії, а й взагалі погляд Володимира Миколайовича на принципи організації УАН, яка тільки робила перші кроки у своєму становленні, а також власне місце в українській науці, наведемо документ в повному обсязі: «Високоповажний Дмитре Івановичу! Сьогодні я одержав Вашого

листа, у котрому мені запропоновано скорше прислати *curriculum vitae* (автобіографію – *А. Ш.*), повну бібліографію моїх наукових праць для доповіді з науковою оцінкою в засіданні I-го Відділу Академії, а також заяву, що я не маю нічого проти §§ 21, 47, 57 і 62 Статуту. Щодо §§ 47 і 57 – вони мене не дуже турбують: очевидно, кожний національний заклад мусить вживати й національну мову. Але §§ 21, 62 і маленький додаток – про присягу – здаються мені далеко не байдужими. Поясню це трохи простіше. Науковий заклад може вимагати від своїх членів – навіть чужоземців (як я) “присяги на вірність”. Нащо з’явилась в Статуті отся присяга? Чи завдяки такій присязі покращиться наукова діяльність Академії? Чи зробиться вона через це життєвішою. Розважаючи все, я роблю такий висновок: коли Укр[аїнській] Академії потрібні будуть співробітники безпартійні, коли Академія у своєму Статуті не буде розрізняти “еллінів і іудеїв”, рахуючись тільки з тим, що можуть її співробітники придбати для найширшого самопізнання й наукової освіти українського народу; коли Укр[аїнська] Академія знайде в собі мужність, ігноруючи сьогочасне політичне марновірство, вибрати своїм членом, напр[иклад], М. С. Груш[евсько]го і не буде примушувати своїх дійсних членів (як не примушують їх Петрогр[адська] і інші академії) присягати на вірність тимчасовому уряду – тоді я з щирим серцем радо працюватиму з Академією. Але тепер, при таких умовах – мушу признатись – не витримує душа моя жодного примусу. Коли мені, як і проф[есору] Груш[евсько]му, не судилось увійти у той край, кудю ми колись простували дорого – така, значить, наша доля. І поза межами Укр[аїнської] Академії я все ж таки виконаю завдання мого життя – напишу історію розвитку української літератури з найдавніших часів. На той випадок, коли Укр[аїнська] Академія захоче зібрати бібліографічні відомості про українських учених – посилаю разом відбитку з академ[ією] виданих біографій академіків Петр[оградської] академії н[аук] і характеристику моєї діяльності, зроблену моїми тутешніми товаришами (у Петербурзі). З великою шаню Володимир Перетц» [36, арк. 4–6 зв.].

Крім наведених у листі проблем, В. М. Перетца турбували й інші питання, що торкалися його участі в роботі УАН. Зокрема, як фахівець з історії давньої української літератури, він не поділяв рішення членів Історично-філологічного відділу висунути його кандидатуру на посаду академіка саме по кафедрі української мови, хоча й знав, що на кафедри з історії української літератури вже було обрано М. І. Петрова і М. Ф. Сумцова. Володимир Миколайович добре володів українською мовою (це, зокрема, засвідчував і його лист, написаний українською) та все ж вважав, що бути

«представником» української мови в УАН з його боку було б «нахабством» [950, с. 692–693; 1112, с. 275–276].

Керівництво Історично-філологічного відділу та УАН також наполягало на переїзді В. М. Перетца до Києва, гарантуючи надати вченому та його дружині В. П. Адріановій-Перетц не тільки посади в академії, а й можливість викладати у вишах Києва [36, арк. 7]. Володимир Миколайович подобався Київ, він був відданий українству, але відчував відповідальність й перед РАН, до складу якої входив з 1914 р., що ускладнювало прийняття рішення. Крім того, В. М. Перетц вважав, що у Петрограді більше можливостей для підготовки синтетичного дослідження з історії давньої української літератури. Так, у листі до О. О. Шахматова, який Володимир Миколайович надіслав із Самари, вчений писав: «Там (у Петрограді – *А. Ш.*) зручніше займатися й історією старої української літератури, тому що в Києві багато чого немає, а я вирішив приступити до справи, мій курс (що викладався у Самарі – *А. Ш.*) записується і послужить основою для майбутньої книги» [950, с. 687].

Лист В. М. Перетца було оголошено і обговорено на засіданні членів Історично-філологічного відділу 8 травня 1919 р. Слід зазначити, що із обраних до складу відділу академіків тоді в Києві знаходилися Д. І. Багалій, А. Ю. Кримський, М. І. Петров і С. О. Єфремов, які й відіграли вирішальну роль в обранні В. М. Перетца до складу УАН. З протоколу засідання відділу можна дізнатися, чому ж Володимира Миколайовича висували до складу УАН по кафедрі української мови. Роз'яснення надав А. Ю. Кримський, який вказав, що ще Комісією для вироблення законопроекту про заснування УАН прийнято рішення про представлення кафедри української мови трьома фахівцями: спеціалістом із сучасної граматики української мови (таким був учень В. М. Перетца – Є. К. Тимченко, якого 4 січня 1919 р. обрали директором Комісії для складання історичного словника української мови – тоді посада директора Комісії УАН прирівнювалася до звання академіка), спеціалістом з історії граматики української мови (С. Й. Смаль-Стоцький) і спеціалістом з історії української мови «в її цілості».

Перерахував А. Ю. Кримський і вимоги до спеціаліста з історії української мови. Оскільки саме цим вимогам мала б відповідати кандидатура В. М. Перетца, наведено їх у викладі неодмінного секретаря УАН: «Спеціаліст для історії української мови в широкому літературно-філософському розумінні того слова повинен бути не лінгвістом, а філологом, що володіє почуттям духу літературної структури української мови. Для нього

українська мова в своїй історії цікава не якимось своїм одним, частковим боком (фонетикою, морфологією, акцентологією – бо це справа кафедри історичної граматики). Навпаки, українська мова для нього в минулому цікава усім своїм суцільним, неподільним організмом, усією своєю історичною істотою, своїм широким літературним духом, своєю думальною придатністю, самим фактом змагання до свого літературного виявлення (а не дрібними деталями того виявлення), своїм історично-літературним стилем, настроєм і т[ому] п[одібне]. Ясно, що спеціаліст для такої історії укр[аїнської] мови неодмінно повинен бути істориком літератури, але не звичайним істориком літератури, бо викриває він і видає друком і вибирає темою для своїх історично-літературних студій якраз ті літературні давні пам'ятки, якими освітлюється історичне вживання української мови» [36, арк. 8–8 зв.].

Далі А. Ю. Кримський наголосив, що, на думку членів Комісії для вироблення законопроекту про заснування УАН, яку цілком поділяють й члени Історично-філологічного відділу УАН, В. М. Перетц був найкращим спеціалістом з історії літературної української мови серед усіх слов'янських вчених. Це й доручили голові відділу Д. І. Багалію довести Володимир Миколайовичу, який висловлював сумнів щодо його обрання за спеціальністю «українська мова». А оскільки від В. М. Перетца вже отримали згоду балотуватися до складу УАН, його життєпис і список наукових праць, члени відділу вирішили розпочати процес обрання Володимира Миколайовича академіком УАН, зобов'язавши історика української літератури та науки М. І. Петрова підготувати відгук про наукову діяльність кандидата [36, арк. 8 зв.].

Кращого за академіка М. І. Петрова рецензента наукової діяльності В. М. Перетца було не знайти, адже на той час понад як двадцять років Микола Іванович уважно стежив за науковою творчістю молодшого колеги, який ще наприкінці 1890-х рр. за його, тоді вже директора Церковно-археологічного музею при КДА, допомоги розпочинав дослідження українських рукописів у київських архівах і книгозбірнях [1305]. 10 травня 1919 р. М. І. Петров підготував «Відзив про наукові праці Володимира Миколайовича Перетца», в якому зазначив: «Уродився [В. М. Перетц] в Петербурзі, тут одержав він середню та вищу освіту, і тут почав свої літературні праці над вивченням великоруської пісні в зв'язку з піснею українською, польською та чеською. Але з бігом часу він все більш і більш відклоняється в бік наукового вивчення нашої України, її рукописів, народної пісні, народного театру тощо... Вивчення київських рукописів повело Володимира Мико-

лайовича до як найближчого ознайомлення з українськими шкільними п'єсами і він з великою любов'ю став описувати та збирати різні драматичні твори української школи, і зокрема Київської Духовної Академії, особливо з 1903 р., коли його було обрано екстраординарним професором по кафедрі російської мови та словесності Університету св. Володимира. Для цього він не раз робив екскурсії як за кордон в Галичину, так і в найближчі до Києва літературні центри – Катеринослав, Житомир, Ніжин, Полтаву. Останні він робив разом з учнями заснованого їм в 1907 р. Семінарія російської філології. Я з великим зацікавленням стежив за пошуками молодого професора й опісля скористався ними у своїх «Нарисах української літератури» XVII–XVIII, а почасти й XIX вв. Особливо зацікавили мене в працях Володимира Миколайовича досліді його про козацькі думи та про шкільні українські п'єси XVII–XVIII вв.» [36, арк. 24 зв.–25 зв., 30].

Атестуючи кандидата в українські академіки, М. І. Петров охарактеризував В. М. Перетца як «велику наукову силу», наукові праці якого з історії української мови та української літератури одержали «найвищу апробацію», що давало «повне право» вченому бути обраним в дійсні члени УАН [36, арк. 24–29, 30–32].

31 травня 1919 р. на Спільному зібранні УАН В. М. Перетца одногосно було обрано дійсним членом УАН по кафедрі історії (літературної) української мови. Попередньо, 22 травня, також одногосно його обрав Історично-філологічний відділ. 10 червня 1919 р. Володимиру Миколайовичу надіслав листа Д. І. Багалій, в якому зазначив: «Перш усього привітаю Вас з одногосними виборами в дійсні члени Української Академії Наук – одногосно Вас обрав Перший [Історично-філологічний] відділ, одногосно обрало і Спільне зібрання. Це свідчить про те, що вся Академія, усі академіки, цінуючи Ваші великі заслуги в науці і громадській культурній праці, бажає Вас бачити своїм сочленом» [36, арк. 16].

У своєму листі Д. І. Багалій дав й роз'яснення з питань, які турбували В. М. Перетца, аби «знищити» сумніви останнього, що «виникли на підставі непорозумінь». Як вказувалося вище, несприйняття у Володимира Миколайовича викликав § 21 Статуту УАН, який регламентував мову публікацій в українській академії, зокрема, в параграфі зазначалося: «Всі видання Академії обов'язково повинні друкуватися українською мовою. Коли б автор забажав, Академія друкує ту саму працю рівночасно одною з отаких мов, якої забажає автор: французькою, німецькою, англійською, італійською та латинською» [1011, с. 6]. Коментуючи цей параграф, Д. І. Багалій звернув увагу В. М. Перетца на те, що в ньому не заборонялося

дійсному члену української академії друкувати свої праці не у виданнях УАН будь-якою мовою, зокрема, російською або іншою, не вказаною у § 21 Статуту УАН. Крім того, згідно § 70 Статуту академіки УАН, як підкреслив Д. І. Багалій, тільки переважно публікують праці у виданнях української академії, а значить частину своїх досліджень можуть друкувати й не у її виданнях, знав будь яку мову [36, арк. 16].

Особливо В. М. Перетц виступав, і не безпідставно, проти § 62 Статуту УАН, де від новообраних дійсних членів УАН, як громадян України, так й іноземців, вимагалася присяга на вірність українській державі. Прочитуюмо цей параграф Статуту УАН: «Дійсними членами Академії (академіками) можуть, на однакових умовах обрання, бути громадяни України та українські вчені Галичини, Буковини й Угорської України, відомі своїми науковими працями. В дійсні члени Академії можуть бути обібрані ще й чужоземці, тільки ж для їхнього обрання треба, щоб за них подано було не менш як дві третини голосів дійсних членів Академії, котрі повинні по закону бути присутніми в зібраннях Відділу і в Спільному Зібранні Академії. Дійсні члени Академії Наук при своєму затвердженні повинні скласти присягу на вірність Українській Республіці» [1011, с. 9–10].

Відносно § 62 Статуту УАН Д. І. Багалій у своєму листі до В. М. Перетца зазначив, що хоча в ньому і є положення про «затвердження» обраних дійсних членів УАН (імовірно, передбачалося затвердження академіків органами державної влади) і про їхню «присягу» українській державі, але фактично в УАН ані затвердження, ані присяга не проводилися й навіть текст присяги не був складений. Д. І. Багалій також наголосив, що важко вважати В. М. Перетца іноземцем, але навіть якщо він таким і є, то під час виборів за нього проголосували не дві третини, а одноголосно всім складом УАН, висловивши, таким чином, повну довіру вченому [36, арк. 16 зв.].

Згадав Д. І. Багалій і про М. С. Грушевського, якого, на переконання В. М. Перетца, як видатного українського вченого, необхідно було першочергово обрати до складу УАН. Голова Історично-філологічного відділу запевнив Володимира Миколайовича, що, й на думку керівництва та членів української академії, М. С. Грушевський мав чи не «найбільші наукові права» на обрання до складу УАН. Однак на численні звернення з боку УАН М. С. Грушевський «сам рішуче усі рази відмовлявся і не давав своєї згоди», без якої не можливо було провести його обрання [36, арк. 16 зв.].

Знаючи В. М. Перетца як талановитого педагога, який підготував десятки дослідників у сфері української філології, Д. І. Багалій висловив побажання, щоб Володимир Миколайович, якнайскоріше переїхав до Києва

та, крім ведення наукової роботи, організував під егідою УАН, що регламентувалося Статутом академії, семінар з історії українського письменства. Зазначимо, що голова Історично-філологічного відділу УАН сподівався, що В. М. Перетц налагодить в Києві діяльність семінару з історії саме української літератури, а не мови. Почасти цього вимагала й тодішня кризисна кадрова ситуація по кафедрі української літератури УАН, адже фахівець з української народної словесності М. Ф. Сумцов не зміг переїхати до Києва, а історик української літератури М. І. Петров на той час вже тяжко хворів [36, арк. 16].

Повідомлення про обрання дійсним членом УАН В. М. Перетц отримав й від неодмінного секретаря української академії А. Ю. Кримського. Ця звістка виявилася несподіваною для Володимира Миколайовича, який вважав, що окремі положення Статуту УАН, які, на думку вченого, були політично вмотивовані та не сприяли розбудові української академії, стали перепоною для його обрання до складу УАН. Але, як засвідчили листи від керівників УАН, ученим вдалося з'ясувати непорозуміння та віднайти компроміс. У особовій справі В. М. Перетца вміщено його лист до голови Історично-філологічного відділу УАН Д. І. Багалія від 24 червня 1919 р. З документа бачимо, що Володимир Миколайович сприйняв обрання його дійсним членом УАН, як надану українським науковим співтовариством високу честь, зокрема, він писав: «Високоповажний Дмитре Йвановичу! Позавчора я дістав від неодмінного секретаря повідомлення, а сьогодні Вашого листа з додатками (статут, протокол і т. п.). Прохаю Вас засвідчити шановним колегам, що я високо ціную честь, що мені зробили обранням в дійсні члени Укр[аїнської] Ак[адемії]. Але це обрання було для мене несподіваним, бо я думав, що прислані мені умови – не можна одмінити. Коли б моє здоров'я дозволило, я би зараз прилетів до милого старого Києва...» [36, арк. 20].

Того ж дня В. М. Перетц надіслав листа й президенту УАН В. І. Вернадському, в якому, дякуючи за високу оцінку його наукової діяльності, вчений обіцяв працювати «якомога» [931, с. 88]. 12 липня 1919 р. лист В. М. Перетца було зачитано на Спільному зібранні УАН [1002, с. 145]. Час показав, що це зобов'язання Володимир Миколайович виконав знаменно, до останніх днів свого життя подвижницькі слугуючи українській науці.

Отже, як видатний організатор українського наукового життя перших десятиліть ХХ ст., який поділяв ідею створення української академії, В. М. Перетц від самого початку долучився до процесу організації УАН. Надіслані вченим до Комісії для вироблення законопроекту про заснуван-

ня УАН пропозиції були підтримані українською науковою спільнотою, а деякі з них знайшли втілення у положеннях Статуту УАН й майбутній діяльності Історично-філологічного відділу української академії.

Вбачаючи у В. М. Перетці потужну наукову силу, визначного фахівця з історії української літератури та мови, енергійного та талановитого організатора українського наукового життя, за ініціативи академіків Д. І. Багалія, А. Ю. Кримського, М. І. Петрова і С. О. Єфремова кандидатуру УАН вченого було висунуто до складу дійсних членів УАН вже в перші місяці діяльності української академії.

Однак процес обрання В. М. Перетца до складу УАН ускладнила принципова позиція вченого, який щиро прагнув працювати для українства на терені української науки, не міг погодитися з тими положеннями Статуту УАН, що, на його думку, були політично вмотивовані й перешкоджали розвитку самої української академії, адже робили неможливим обрання до її складу вчених-іноземців, у послугах яких була зацікавлена УАН.

Але завдяки зваженій позиції неодмінного секретаря УАН А. Ю. Кримського та голови Історично-філологічного відділу Д. І. Багалія й за повної підтримки інших українських академіків вдалося виробити компромісний шлях, який завершився одноголосним обранням В. М. Перетца академіком УАН. Обрання Володимира Миколайовича дійсним членом УАН стало даниною його визначному внеску в українську філологію та українознавство. З іншого боку українська академія отримала вченого, активна наукова та науково-організаційна діяльність якого сприяла піднесенню її авторитету в світі.

4.2. Діяльність на чолі Товариства дослідників української історії, писемності та мови в Ленінграді

Обраний в травні 1919 р. дійсним членом УАН, В. М. Перетц ще два роки пропрацював в Самарі на посаді декана історично-філологічного факультету СДУ. Однак між керівництвом Історико-філологічного відділу УАН і Володимиром Миколайовичем налагодилося листування, що дозволило вченому координувати свої дії з відділом і проводити наукову діяльність в інтересах української академії.

В листі до голови Історично-філологічного відділу Д. І. Багалія від 24 червня 1919 р. В. М. Перетц повідомив, що працює над статтею про «Наставлення нових содалесів», що в XVII – на початку XVIII ст. викону-

вали роль статуту у студентських брацтвах в Україні. Цей документ був виявлений Володимиром Миколайовичем в одному з рукописів власної колекції, що йому подарував професор В. П. Клінгер ще під час роботи в Університеті св. Володимира. У листі вчений зазначив, що відгукуючись на прохання друкарні УАН, може найближчим часом надіслати до Києва свою розвідку про «Наставлення нових содалесів» у шкільних брацтвах України, але попередньо її допрацювавши. Щоб завершити роботу над статтею В. М. Перетц попросив Д. І. Багалія надіслати йому «Вірші еромонаха Климентія Зіновієва сина» (1912), що уклав Володимир Миколайович і видала Археографічна комісія НТШ у Львові, адже книга була йому потрібна для доопрацювання статті, а в бібліотеках Самари вченому її віднайти не вдалося [36, арк. 20 зв.]. Забігаючи наперед, зазначимо, що В. М. Перетцу вдалося в Самарі завершити працю про «Наставлення нових содалесів». Повернувшись до Петрограда, вчений доповів про своє дослідження на першому засіданні Товариства прихильників української історії, письменства та мови [989, с. 11], а згодом опублікував його у «Записках Історично-філологічного відділу ВУАН» [855].

Лист до Д. І. Багалія від 24 червня 1919 р. містить і особисте прохання В. М. Перетца, який попросив влаштувати на роботу до архіву або бібліотеки дружини, Н. І. Перетц, яка мешкала у Києві й могла б бути корисною академічній установі «при описуванні книжок і рукописів, бо зналася на слов'янській палеографії» [36, арк. 20 зв.–21]. Та Н. І. Перетц не судилося пережити тяжкі для киян роки громадянської війни. Через деякий час після смерті дружини В. М. Перетц в Самарі повінчався з В. П. Адріановою [1327, с. 473].

Безлад воєнних і повоєнних років утруднював зв'язок В. М. Перетца з УАН. Як писав Володимир Миколайович в 1921 р. неодмінному секретарю А. Ю. Кримському, який тоді виконував уже й обов'язки голови Історично-філологічного відділу, бо Д. І. Багалій мешкав в Харкові, де представляв УАН перед українським урядом, що «зносини з Києвом дуже тяжкі, пошта губить листи, книжки і все, що дістає від своїх клієнтів!» [935, с. 37]. Вчений надсилав листи до Києва з okazією, але й тут не було ніяких гарантій, що вони дійдуть до адресату. Наприклад, один з листів В. М. Перетца до А. Ю. Кримського, переданий через вченого-бібліографа, наукового співробітника УАН В. І. Барвінка, був викрадений разом з речами останнього в поїзді [36, арк. 57]. Регулярно поїздки між Самарою, а згодом Петроградом та Києвом здійснювала С. О. Щеглова, яка і доставляла кореспонденцію і наукову літературу від УАН В. М. Перетцу та листи і праці вченого

керівництву Історично-філологічного відділу УАН (з 1921 р. – ВУАН) [36, арк. 57].

Через С. О. Щеглову А. Ю. Кримський отримав листа В. М. Перетца від 21 липня 1921 р. і його статтю «Грамота царя Олексія Михайловича київським міщанам». У листі Володимир Миколайович зауважив: «Коли-небудь Академія спроможеться – сподіваюся – друкувати свій часопис і тоді, мабуть, і отся замітка знайде собі місце. А поки що – нехай полежить у редакційному портфелі чи архіві – як доказ, що я ще живий і пам'ятаю свої обов'язки – працювати якомога в царині минулого України» [935, с. 32–33]. У відповідь А. Ю. Кримський висловив «щирю подяку» вченому, завіривши, що «вся Академія повна найвищої пошани до [його] наукових заслуг» [36, арк. 57]. Працю В. М. Перетца «Грамота царя Олексія Михайловича київським міщанам» було опубліковано на шпальтах наукового органу Історично-філологічного відділу ВУАН [856].

В листах голови Історично-філологічного відділу ВУАН А. Ю. Кримського і секретаря відділу С. О. Єфремова, які були надіслані В. М. Перетцу протягом 1921 р., висловлювалося побажання, аби Володимир Миколайович швидше переїхав до Києва. Керівники Історично-філологічного відділу інформували В. М. Перетца про персональний склад відділу, наукові та видавничі здобутки його членів, а також умови життя і роботи українських академіків. Так, із штатних академіків Історично-філологічного відділу ВУАН тоді в Києві працювали М. Ф. Біляшівський, С. О. Єфремов, В. С. Іконников, А. Ю. Кримський, Ф. І. Міщенко і Ф. І. Шміт. Крім того, до складу відділу на правах дійсних членів ВУАН входили директори академічних установ, як-от: О. С. Грушевський, А. М. Лобода і Є. К. Тимченко. Деякі академіки працювали в Харкові (Д. І. Багалій, М. Ф. Сумцов), інші перебували поза межами України: К. В. Харлампович в Казані, а С. Й. Смаль-Стоцький в Празі.

В 1919 р. побачила світ перша книга «Записок Історично-філологічного відділу ВУАН», на відділі збирався матеріал до інших книг видання. В друкарні ВУАН перебували дослідження Д. І. Багалія, А. Ю. Кримського та Ф. П. Сушицького, що планувалося видати як перші «Збірники Історично-філологічного відділу ВУАН». З 1919 р. працювала Археографічна комісія ВУАН, до якої в 1921 р. була приєднана Тимчасова комісія для розбору стародавніх актів у Києві. Співробітники Археографічної комісії ВУАН готували до друку перші томи «Українського археографічного збірника».

Щодо матеріального забезпечення дійсних членів ВУАН, то станом на 1921 р. академіки отримували щомісяця 25 000 карбованців та ще доплати

за керівництво комісіями, кафедрами та іншими академічними установами. Крім того, не заборонялося викладати і обіймати посади у вищих навчальних закладах Києва, де, як зазначалося в листі секретаря Історично-філологічного відділу ВУАН, відчувався «великий голод на філологів-українознавців» [36, арк. 52]. Крім того, дійсним членам ВУАН видавався академічний пайок. «Все це, звичайно, не давало нормального колишнього забезпечення, – підсумовувалося в листах керівників відділу, – але животити при цих умовах можна» [36, арк. 52, 57]. При нагоді зазначимо, що тоді в Києві 1 фунт (0,45 кілограму) хлібу коштував 1 200 – 1 500 карбованців, а 1 фунт сала – 14 000 – 16 000 карбованців. Додамо, що академіки та їх сім'ї ще «без затримки» забезпечувалися квартирами [36, арк. 57].

Проте в травні 1921 р. В. М. Перетц із Самари повернувся до Петрограда. Як академік РАН, він працював у Відділенні російської мови і словесності. Крім того, ще у вересні 1920 р. Володимира Миколайовича було обрано дійсним членом Петроградського державного інституту історії мистецтв. Повернувшись до Петрограда, вчений на Вищих курсах мистецтвознавства, що діяли при інституті, став проводити з науковими співробітниками-початківцями заняття з методології історії літератури та з історії старинного руського і українського театру. Восени 1921 р. В. М. Перетц поновив роботу в Петроградському державному університеті, де, як дійсний член і професор Науково-дослідного інституту порівняльної історії літератур і мов Заходу та Сходу, що діяв при ПДУ, викладав методологію історико-літературного дослідження, читав курси російської словесності та історії давньої української літератури. Тоді ж було поновлено діяльність Семінарію російської філології під керівництвом В. М. Перетца [20, арк. 71].

Своє рішення залишитися жити і працювати в Петрограді В. М. Перетц згодом пояснював необхідністю опрацювання великого масиву джерел з історії давньої української літератури, що зберігалися в бібліотеках і архівах Росії, зокрема, в місті на Неві. Так, в листі до Д. І. Багалія Володимир Миколайович зауважив: «Я змушений жити у Петроград[і] зовсім не тому, що я одночасно перебуваю членом Рос[ійської] академії (адже живуть же наші співчлені в Москві, а Іконников – жив у Києві, користуючись утриманням!), а тому, що незалежно від засобів до життя – для плідної праці з історії української літератури XV–XVIII ст. необхідно підривати поклади рукописних і друкованих матеріалів, що зберігаються в Петроград[і] та Москві» [52, арк. 1 зв.–2]. Разом з тим, вчений щорічно приїжджав до Києва, де брав участь у весняних і осінніх сесіях ВУАН засіданнях Спі-

льного зібрання ВУАН, роботі Історично-філологічного відділу, кафедр української мови та стародавньої української літератури (членом останньої В. М. Перетц став в 1922 р.), Археографічної комісії ВУАН та Історично-літературного товариства, виступав з науковими доповідями тощо.

25 грудня 1921 р. з ініціативи В. М. Перетца, А. Я. Ляценка та інших вчених було засновано Товариство прихильників української історії, письменства та мови в Петрограді. В день заснування Товариства В. М. Перетц написав листа А. Ю. Кримському, в якому зазначив: «Повідомляю Українську академію наук, що у Петрограді утворилося нове українське наукове “Товариство прихильників української історії, письменства та мови”. Члени його – переважно члени та члени-коресп[онденти] Акад[емії] наук і професори Унів[ерситету] та інших вищих шкіл (ак[адеміки] В. І. Вернадський, я, Б. Л. Модзалевський, В. І. Срезневський, Д. І. Абрамович, В. П. Адріанова, Серг[ій] О. Адріанов, В. Т. Боцяновський, О. П. Баранников, А. Я. Лященко), крім того – декілька молодих учених, що починають свою наукову діяльність під моїм керуванням» [935, с. 35–36]. Назвемо тих молодих, не названих в листі вчених, які також стали фундаторами Товариства – це П. А. Горчинський та І. І. Фетісов [989, с. 3–4].

На першому засіданні, 25 грудня 1921 р., була обрана президія Товариства, до якої увійшли В. М. Перетц (голова), А. Я. Лященко (заступник голови) і І. І. Фетісов (секретар). Згодом обов'язки секретаря Товариства виконував літературознавець і бібліограф К. О. Копержинський (1923–1925) і аспірант географічного факультету К. Г. Червяк. Скарбником Товариства від 1924 р. була С. О. Щеглова. На засіданні 25 грудня 1921 р. були ухвалені Статут Товариства та план його роботи на 1922 р., складений В. М. Перетцем. Наступного дня до Києва виїхав О. П. Баранников, який передав до УАН установчі документи новоствореного Товариства, листа В. М. Перетца та його статтю «Нові дані для історії школярських брацтв на Україні». О. П. Баранников також мав завдання привезти з України до Петрограда українознавчу наукову літературу для потреб Товариства.

У листі до А. Ю. Кримського від 25 грудня 1921 р. В. М. Перетц повідомляв неодмінного секретаря ВУАН, що Товариство прихильників української історії, письменства та мови в Петрограді бажало б «вступити в зносини» з українською академією, щоб «створити свої наукові праці у одному, спільному [з ВУАН] напрямі». Відразу ж В. М. Перетц запропонував низку наукових проектів, за підготовку яких були готові взятися члени Товариства. «Щодо деталей, – писав Володимир Миколайович, – можу додати от що: 1) я маю вільну колекцію актів Межигірського мон[астиря], і коли

б знайшовся співробітник (технічний), я приготував би оті акти до друку. 2) А. Я. Лященко – має на меті листування [І.] Мазепи з [О.] Меншиковим, що переховується в одній з Петр[оградських] бібліотек. 3) В. П. Адріанова може приготувати до друку збірник етногр[афічних] матеріалів (старих, з полов[ини] XIX в.) з Архіву Рос[ійського] геогр[афічного] товар[иства]. 4) Під моїм керув[анням] можна б уложити реєстр рукописів українського походження, що переховуються в Петр[оградських] бібліотеках. 5) Пропонує влаштувати збірник старих українських видань XVI–XVII віків» [935, с. 36]. Голова Товариства також висловив прохання, в разі схвалення проєктів ВУАН, підтримати членів Товариства «невеличким асигнуванням», потрібним для оплати технічної частини роботи.

Українська академія підтримала діяльність Товариства, що з 1923 р. стало діяти як установа ВУАН, отримавши статус наукової комісії для виконання наукових доручень в Петрограді (Ленінграді). У тому ж році було затверджено новий Статут Товариства та змінено його назву, яке стало називатися Товариством дослідників української історії, письменства та мови в Петрограді (Ленінграді). ВУАН почало виділяти кошти на діяльність Товариства та надсилати до його бібліотеки видання української академії. Нерідко гроші, книги, документи та листи перевозили українські вчені, які у науковій або службовій потребі здійснювали поїздки з Києва до Північної Пальміри. З листа В. М. Перетца до А. Ю. Кримського від 12 червня 1923 р. відомо, що гроші та нові видання ВУАН для Товариства в Петроград мав привести президент української академії В. І. Липський [935, с. 54–55].

Оскільки Товариство дослідників української історії, письменства та мови діяло як складова частина Історично-філологічного відділу ВУАН, В. М. Перетц регулярно надсилав до Києва звіти про його діяльність і просив секретаря відділу С. О. Єфремова, щоб вони обов'язково були зачитані на засіданні членів Історично-філологічного відділу та опубліковані в звідомленнях ВУАН [38, арк. 3–3 зв.; 39, арк. 2]. Згодом Товариство дослідників української історії, письменства та мови надрукувало власне звідомлення, в якому підсумувало здобутки за п'ять років своєї діяльності [989; 47, арк. 9], а коли виходив «Науковий збірник Ленінградського товариства дослідників української історії, письменства та мови», кожен його випуск містив коротке звідомлення про діяльність Товариства [990].

Товариство дослідників української історії, письменства та мови стало справжнім осередком наукового і культурного життя українців у Ленінграді. Його члени досліджували проблеми історії, літератури, мови, фолькло-

ру, етнології та мистецтва українського народу і розповсюджували знання з україністики серед наукової спільноти та громадськості. Систематично влаштовувалися публічні засідання членів Товариства, на яких заслуговувалися повідомлення про результати досліджень, відзначалися ювілеї українських літераторів і вчених тощо.

Листом від 10 березня 1924 р. В. М. Перетц інформував С. О. Єфремова про організацію та проведення Товариством дослідників української історії, письменства та мови урочистого зібрання з нагоди 110-ї річниці від дня народження Т. Г. Шевченка. «В останній раз Шевченкові роковини в Петрограді урочисто обладнано було – шість років тому, – писав Володимир Миколайович секретарю Історично-філологічного відділу ВУАН, – Вчора у перший раз по довгих роках мовчання відбулося і у нас Шевченкове свято». Для проведення урочистостей Товариство орендувало «гарне» приміщення Театрального музею. На святковому заході, який відвідало понад 100 осіб, з доповідями виступили В. М. Перетц («“Садок вишневий”». Пам’яті Т. Г. Шевченка») та члени Товариства В. О. Щавинський («Т. Г. Шевченко і Рембрант»), В. Т. Боцяновський («Гуманізм Т. Г. Шевченка») і К. О. Копержинський («Шевченкове “Посланіє до мертвих і живих і ненароджених земляків”»). При цьому, В. М. Перетц і К. О. Копержинський свої доповіді виголосили українською мовою. «Публічність слухала дуже уважно», – повідомляв В. М. Перетц. Серед присутніх були академік РАН, уродженець Полтави, В. Л. Омелянський і академік ВУАН, а в майбутньому її президент, Д. К. Заболотний, «численні» науковці, педагоги і студенти. Відвідала захід й «старенька онука» видатного українського актора М. С. Щепкіна – К. М. Щепкіна, що «колись сиділа на руках» у Т. Г. Шевченка і була «єдиним самовидцем» поета з тодішніх мешканців Петрограда. Наостанок в листі В. М. Перетц пошкодував, що брак коштів не дозволив за матеріалами Шевченкового свята видати науковий збірник, який можна було б оздобити автопортретом митця від 1859 р., що був віднайдений членом Товариства В. О. Щавинським [41, арк. 1–2]. Відтоді урочисті засідання, присвячені Т. Г. Шевченку, Товариство організовувало щорічно. На них з науковими доповідями виступали як голова Товариства, так й інші дослідники життя та творчості Кобзаря.

До бібліотеки Товариства дослідників української історії, письменства та мови збиралася й література, присвячена Т. Г. Шевченку. Так, у листі С. О. Єфремову від 4 квітня 1924 р. В. М. Перетц писав, що дав доручення С. І. Маслову розшукати й надіслати до Ленінграда декілька примірників «Шевченківського збірника», який в 1924 р. був виданий у Києві під реда-

кцією П. П. Филиповича. Напевне, у власній бібліотеці В. М. Перетца одна з полиць була відведена для шевченкіани, адже Володимир Миколайович висловив бажання долучити примірник «Шевченківського збірника» й до книг своєї бібліотеки [42, арк. 2]. Щодо приватної бібліотеки В. М. Перетца, то час від часу він просив С. О. Єфремова надіслати необхідні йому книги, зокрема, «Історію української літератури» М. С. Возняка та М. С. Грушевського, «Російсько-український словник» тощо [38, арк. 3 зв.; 45, арк. 15 зв.].

У Товаристві дослідників української історії, письменства та мови проходилися наукові засідання, що присвячувалися пам'яті й інших видатних діячів української науки та культури. Зокрема, в 1923 р. відбулися наукові засідання членів Товариства, присвячені українському філософу Г. С. Сковороді (27 квітня) та вченому-енциклопедисту М. О. Максимовичу (23 листопада). На останньому виступив В. М. Перетц з доповіддю «Праці М. О. Максимовича з історії, історії письменства та мови», а також члени Товариства В. В. Данилов з рефератом «М. О. Максимович як письменник і людина» та П. П. Потоцький з доповіддю «Українські вчені та діячі про М. О. Максимовича».

Варто зазначити, що, в цілому, нічого не маючи проти проведення заходів, присвячених видатним українським діячам, В. М. Перетц категорично виступав проти надуманих «свят для цілої України» і примушуванні у їхньому проведенні. Так, коли в 1927 р. Товариство отримало вимогу від Історичної секції ВУАН направити привітання з нагоди 100-ліття виходу в світ підготовленого М. О. Максимовичем «Збірника малоросійських пісень», В. М. Перетц у листі до С. О. Єфремова критично висловився проти «буму» святкувань, адже Товариство в Ленінграді вже вшанувала М. О. Максимовича на своєму науковому засіданні, а також запитав у секретаря Історично-філологічного відділу ВУАН, наскільки доцільно проводити святкування «і на Ангела, і на Онуфрія» [47, арк. 8–8 зв.]. Але все ж Володимир Миколайович на одному із засідань членів Товариства в 1927 р. прочитав реферат «Вивчення історії та діалектології української мови за часів М. О. Максимовича й до нашого часу».

Взагалі В. М. Перетц брав активну участь в наукових з'їздах Товариства, виголосивши за час його діяльності понад 40 наукових доповідей. Велика частка з рефератів Володимира Миколайовича була присвячена відображенню здобутків українських науковців, як-от: «Пам'яті Ореста Івановича Левицького. Його наукова діяльність», «М. Ф. Сумцов як етнограф та історик українського письменства», «Про наукову діяльність академіка

А. М. Лободи», «Нова розвідка Ф. Колесси про походження українських дум», «Нова спроба історії української літератури академіка М. С. Грушевського», «Пам'яті В. О. Щавинського», «Наукові праці П. Г. Житецького», «І. Франко, як вчений-дослідник», «Пам'яті академіка Володимира Гнатюка», «“Українська драма” В. І. Резанова» та ін.

На засіданнях членів Товариства дослідників української історії, письменства та мови нерідко відбувалися зустрічі з київськими науковцями та літераторами, які відвідували Ленінград. У одному з листів В. М. Перетца до С. О. Єфремова йдеться про участь у заході Товариства відомого літературознавця, наукового співробітника ВУАН і керівника Комісії для складання біографічного словника М. М. Могилянського [46, арк. 4], який був членом Товариства і з рефератом «Г. С. Сковорода і Т. Г. Шевченко» виступив співдоповідачем на науковому засіданні, присвяченому Г. С. Сковороді. Прихильно поставилися члени Товариства і до зустрічі з українською поетесою та перекладачкою В. О. Черняхівською, щодо якої Володимир Миколайович в листі завірив С. О. Єфремова: «чекаємо її прибуття; чим можемо – подбаємо допомогти їй – познайомити з тутешніми українцями» тощо [46, арк. 5].

Товариство дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді на чолі з В. М. Перетцем намагалося брати дієву участь як у заходах ВУАН, так і бути дотичним до діяльності окремих її установ і членів. Так, під час святкування у ВУАН в лютому 1924 р. 30-ліття наукової діяльності академіка й віце-президента української академії А. М. Лободи Товариство надіслало йому привітання. В. М. Перетц же, як академік ВУАН, повідомив про урочисті заходи в Києві неодмінного секретаря РАН С. Ф. Ольденбурга, голову Відділення російської мови і словесності РАН В. М. Істріна, керівництво Інституту російської літератури (Пушкінського Дому) РАН і Російського бібліографічного товариства, запросивши їх взяти участь в урочистостях на честь А. М. Лободи [43, арк. 1–1 зв.].

Привітання академіку А. М. Лободі надіслали й окремі члени Товариства дослідників української історії, письменства та мови, зокрема, В. П. Адрианова-Перетц, яка у своєму листі від 4 лютого 1924 р. наголосила: «Дозвольте і мені, як одній з найстаріших Ваших учениць, приєднати і свій голос до того одностайного хору привітань, які Ви почуєте в день свого ювілею... Продовжуючи і тепер вчитися на Ваших працях, в яких так органічно зливається інтерес до літературної та народної творчості, з далекої та холодної півночі, надсилаю Вам найгарячішу подяку за те, що Ви нам вже дали, і сподіваюся, що дасте ще багато і нам і тим, хто нас за-

мінить» [485, арк. 1–2]. Варто додати, що наукові досягнення А. М. Лободи отримали високу оцінку як в середовищі української, так і російської наукової спільноти. В 1924 р. вченого було обрано дійсним членом НТШ і членом-кореспондентом РАН.

Разом з іншими членами Товариства В. М. Перетц проводив роботу над складанням наукової бібліографії давнього українського письменства, яка, як наголошував Володимир Миколайович у листі до С. О. Єфремова, була «незайва річ для всіх, хто працює на цьому полі, бо багато відомостей губиться через те, що такої бібліографії ще не має» [39, арк. 7]. В. М. Перетц також мав намір скласти опис усіх відомих українських рукописів. «Це – зазначав учений – буде головною підвалиною для кожного начерку історії письменства; бо тепер ми не маємо певних джерел для історії давнього письменства, а те, що ми знаємо – порозкидано по книгарнях» [44, арк. 3 зв.]. Станом на 1924 р. членами Товариства було описано 820 рукописів у бібліотеках і архівах різних російських міст [985, с. 290]. В перспективі планувалася робота з підготовки відомостей про стародруки та огляду «друкованих нових книжок – видань матеріалів та розвідок» [44, арк. 4].

Про перші успіхи в роботі Товариства дослідників української історії, письменства та мови В. М. Перетц повідомив Д. І. Багалія, у листі до якого від 24 грудня 1923 р. голова Товариства зазначив: «Вже два роки в Петрограді працює “Товариство дослідників української історії, письменства і мови”, розробляючи першокласні джерела, що знаходяться в Петрограді, з усіх галузей українознавства + з археології, історії українського мистецтва і з укр[аїнського] фольклору (в Руськ[ому] муз[еї], Архіві Геогр[афічного] тов[ариства], Публ[ічній] б[ібліотеці] і Академ[ічній] бібл[іотеці]). Зараз зорганізувався і приєднався до нас гурток української молоді; просять допомоги з розробки різних питань» [52, арк. 1]. Говорячи про гурток української молоді, В. М. Перетц мав на увазі студентів-українців ПДУ та Географічного інституту, які прагнули брати участь у дослідженні джерел і питань з українознавства. До речі, Володимир Миколайович дуже уважно поставився до участі студентів в роботі Товариства, виступивши на одному із наукових засідань з доповіддю «Про організацію праці студентів-українців, що висловили побажання приєднатись до праці Товариства» [989, с. 4–5, 13].

Як голова Товариства дослідників української історії, письменства і мови та дійсний член ВУАН, В. М. Перетц прагнув розширити представництво української академії в Росії. Володимира Миколайовича підтримали члени Товариства, на загальних зборах якого в 1923 р. було ухвалено

рішення звернутися до НКО з пропозицією створити в Петрограді науково-дослідну кафедру або інститут українознавства з метою виявлення та вивчення матеріалів з українознавства, що відклалися в архівах, музеях і бібліотеках Петрограда та інших міст Росії, що дало б можливість розпочати системні дослідження історії життя та творчості українців поза межами України [989, с. 5].

Щоб заручитися підтримкою ВУАН, В. М. Перетц звернувся з листами до українських вчених, в яких агітував за ідею організації в Петрограді (Ленінграді) кафедри (інституту) українознавства, який би діяв в Росії під егідою ВУАН і на місцевих джерелах досліджував історію, літературу, мову та мистецтво українців. У листі до Д. І. Багалія від 24 грудня 1923 р. Володимир Миколайович зазначив: «Є ґрунт і умови організувати Науково-дослідний інститут українознавства, або, принаймні, Українську науково-дослідну кафедру з 4-ма членами і 4-ма асистентами і 8^ю аспірантами. Все це коштувало б менше 8 тисяч червінців, включаючи і видання “Праць”... Якщо в Україні поворот в сторону національних інтересів серйозний – моя ідея буде доречною. Якщо ж ні – звичайно, вона буде мильною бульбашкою... Але я все ж хочу спробувати, щоб не докоряти собі... і твердо переконаний, що Ви, як старий і випробуваний діяч українського відродження, знайдете можливим підтримати плани петроградських українців; виразником їхніх бажань є я, – не тільки із-за глибокого співчуття до цієї ідеї, але і за обов’язком, як представник Петр[оградського] наук[ового] товариства і єдиний зараз член Всеукр[аїнської] акад[емії] н[аук], який знаходиться в Петрограді» [52].

У листі В. М. Перетц також повідомляв Д. І. Багалія, що технічний бік справи він доручив професору Харківського університету О. І. Білецькому, якого Володимир Миколайович попросив передати до НКО складений ним проект заснування української науково-дослідної кафедри в Петрограді на зразок кафедр Російського археологічного інституту в Константинополі чи Римі. Д. І. Багалія ж В. М. Перетц просив підтримати цю справу в належних урядових інстанціях, бо, як зазначив Володимир Миколайович, Товариство дослідників української історії, письменства і мови в Петрограді, будучи громадською організацією, не мало сил проводити стабільну роботу у великому масштабі без урядової підтримки. На переконання В. М. Перетца, кафедра (інститут) українознавства в Петрограді могла б стати опорним науковим центром для широкого розвитку українознавчих досліджень в Росії [52].

Не отримавши відповіді від Д. І. Багалія, В. М. Перетц 3 березня 1924 р. написав представнику ВУАН перед українським урядом ще одного

листа, в якому повторив прохання підтримати проект створення тепер уже в Ленінграді науково-дослідної кафедри (інституту) українознавства. При цьому, Володимир Миколайович наголосив, що проект підтриманий ВУАН і вже переданий до наукового комітету НКО. З контексту листа видно, що О. І. Білецький виконав доручення В. М. Перетца, передавши клопотання та документи до українського уряду. Зі свого боку, О. І. Білецький порадив Володимирі Миколайовичу ще доробити Статут майбутньої українознавчої кафедри в Ленінграді на зразок науково-дослідних кафедр, що діяли в Україні [53, арк. 1–2]. В. М. Перетц в цілому погодився з цією думкою, але вважав необхідним відобразити в Статуті позиції, що диктувалися «спеціальними обставинами роботи» в Ленінграді. Особливо важливим для Володимира Миколайовича було закріпити в Статуті «можливості друкувати праці майбутньої кафедри», бо, на переконання вченого, без друку «вони будуть цілком непотрібні й нічого не додадуть до розвитку науки в Україні» [53, арк. 1 зв.–2].

З листа В. М. Перетца до Д. І. Багалія від 3 березня 1924 р. відомо, що Володимир Миколайович надіслав останньому звіт про діяльність Товариства дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді. Він також поділився з Д. І. Багалієм своїми думками щодо напрямків майбутньої науково-дослідної роботи, зокрема, зазначив: «Окрім персональних тем, робота зараз може порушитися ось у яких напрямках: 1) збирання і впорядкування відомостей про українські старі рукописи, що мають вагу для історії письменства та мови (під моїм керуванням), 2) так само – про рукописи, що в них є відомості етнографічного змісту; роблення витягів з рукописів Архіву Геогр[афічного] тов[ариства] (під керуванням проф[есора В. П.] Адріанової), 3) [збирання] матеріалів до істор[ії] живої мови і до історії мови давньої (під керуванням обох вище згаданих), 4) коли потрібно – збирання документів, роблення витягів з актів до історії України XVII–XVIII ст. з Румянц[івського] опису України, а т[акож] інше, з тих документів, що переховуються у Ленінграді» [53, арк. 2].

Плануючи розгорнути широкі українознавчі дослідження в Ленінграді, В. М. Перетц сподівався на розуміння та підтримку не тільки ВУАН, а й українського уряду. В листі до Д. І. Багалія він ще раз наголосив, що вченим в Росії, які працюють в галузі українознавства, потрібна фінансова допомога, адже «дуже тяжко притягати до праці людей – тільки за “спасибі”», тоді як діяти треба «енергійно, поки ще не зруйновано цілком науку». І на останок, В. М. Перетц повідомив Д. І. Багалія, що поданий ним до НКО проект науково-дослідної кафедри (інституту) українознавства в Ленінгра-

ді свідомо був написаний російською мовою, адже він чув, що «урядовці ще не навчилися української мови». Вчений висловив сподівання, що це не завадить розпочатій справі [53, арк. 2].

З березня 1924 р. В. М. Перетц надіслав листа і С. О. Єфремову, в якому попросив секретаря Історично-філологічного відділу ВУАН роз'яснити науковому комітету НКО, що Товариство дослідників української історії, письменства і мови, яке ініціювало створення науково-дослідної кафедри (інституту) українознавства в Ленінграді, має статус комісії з виконання наукових доручень ВУАН, координує свою діяльність та регулярно звітує перед Історично-філологічним відділом української академії. А також завірити уряд, що «коли утворено буде кафедру [українознавства в Ленінграді] – вона, як звичайно – буде працювати під доглядом [Історично-філологічного] відділу [ВУАН], та присилати звідомлення про наукову працю – Академії; що – може – д[і]йсні члени кафедри будуть затверджуватися, або рекомендуватися [Історично-філологічним] відділом [ВУАН]» [43, арк. 2–2 зв.].

Тривалий час В. М. Перетц не знав, яке ж рішення щодо організації науково-дослідної кафедри (інституту) українознавства в Ленінграді ухвалив НКО. В листі від 11 червня 1924 р. він скаржився С. О. Єфремову: «А від Багалія – ані слова немає! Від Наук[ового] комітету з Харкова – про українську кафедру – так само» [43, арк. 2 зв.]. Реакцію Володимира Миколайовича на дії харків'ян знаходимо і в його листі від 11 липня 1924 р. до І. Ф. Єрофєєва, який з 1921 р. мешкав у Харкові, де працював у галузі етнографії спочатку під керівництвом академіка М. Ф. Сумцова, а з 1924 р. був науковим співробітником на кафедрі історії української культури ВУАН, яку очолював академік Д. І. Багалій. Інформуючи І. Ф. Єрофєєва про наміри заснувати науково-дослідну кафедру українознавства в Ленінграді, В. М. Перетц зазначив, що у цій справі він неодноразово писав до Харкова академіку Д. І. Багалію та літературознавцю О. І. Білецькому, але відповіді від них не отримав. «У Києві люди жвавіші», – змушений був констатувати вчений [382, арк. 2 зв.].

Тільки в січні 1925 р. В. М. Перетцу стало відому, що ще 15 квітня 1924 р. у НКО відбулося засідання, на якому після доповіді Д. І. Багалія було ухвалено рішення про створення філії української дослідної кафедри в Ленінграді. В. М. Перетцу доручалося розробити план наукових досліджень філії кафедри і подати список осіб, яких бажано було б залучити до праці в ній. Витяг з протоколу засідання до Ленінграда привіз член Товариства дослідників української історії, письменства і мови Б. Л. Богаєвський,

який і доповів членам Товариства про результати засідання в НКО. Проте, як виявилось, остаточно рішення про заснування кафедри українознавства або її філії в Ленінграді затверджено не було. Коментуючи дії українського уряду, В. М. Перетц в листі до С. О. Єфремова від 4 лютого 1925 р. зазначив: «Я й не сподівався, що з цього буде що небудь. Бо для зрозуміння цієї справи треба кращих голів, як ті, що думають за нас. Ми ж будемо, як і раніш, проводити нашу скромну роботу» [45, арк. 5–5 зв.].

У черговий раз В. М. Перетц підняв питання про необхідність заснування у Ленінграді української наукової організації в 1925 р., коли на базі РАН створювалася АН СРСР, яка мала отримати статус всесоюзної академічної установи, тоді як ВУАН залишалася республіканською науковою установою, бо уряд України не бажав підтримувати наукові установи поза межами країни. Учений шкодував, що за таких обставин він нічого не зможе зробити, щоб «піднести значення й додати поваги тій установі (ВУАН – А. Ш.)», яка для нього є «найважливішою, бо живою й здатною до розвитку» [45, арк. 1–2 зв.].

Негативно поставився В. М. Перетц і до відмови українського уряду виділити кошти на наукові експедиції до місць заселення українців в Росії для членів Етнографічної секції [45, арк. 10], що утворилася при Товаристві дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді 4 грудня 1925 р. Чергова відмова українського уряду дала підстави Володимиру Миколайовичу заявити в листі С. О. Єфремову від 12 січня 1926 р., що Харків «безумовно» не прихильний до діяльності Товариства, адже одне за одним були відхилені клопотання Товариства про створення кафедри (інституту) українознавства в Ленінграді, допомогу в організації українознавчих наукових експедицій теренами Росії, а також перевезенні колекції української старовини члена Товариства П. П. Потоцького в Україну та призначенні пенсії удові загиблого вченого-мистецтвознавця й колекціонера В. О. Щавинського, який теж був членом Товариства і заповідав свої колекції Україні [46, арк. 10]. В іншому листі до С. О. Єфремова, від 14 лютого 1926 р., В. М. Перетц зробив висновок, що співробітники Укрголова науки – це люди, які «не добре розуміються в організації наукової праці» [45, арк. 6]. Аналогічні думки Володимир Миколайович висловив і в листі до А. Ю. Кримського, зазначивши, що в «Харкові краще не вести ніяких розмов, бо все їдне нічого не буде» [935, с. 135].

Взимку 1926 р. у справі придбання колекції П. П. Потоцького Ленінград відвідав співробітник постійного представництва України в Москві О. І. Самборський, який також зустрівся з В. М. Перетцем, як головою

Товариства дослідників української історії, письменства та мови. Ознайомившись з проблемами Товариства, український урядовець порадив Володимирі Миколайовичу звернутись до Головнауки РСФРР, щоб остання профінансувала наукові експедиції членів Етнографічної секції Товариства з дослідження стану українців у таких районах Росії, як Самарщина, Далекий Схід і Середня Азія, та ще виділила кошти на оренду приміщення для розташування дирекції Товариства (за підрахунками загальні витрати мали б скласти 2 500 карбованців на рік). О. І. Самборський, зі свого боку, також обіцяв звернутись до Головнауки РСФРР щодо вирішення проблем Товариства, але, як написав В. М. Перетц у листі С. О. Єфремову, «він дуже легко згодився клопотатись», що викликало сумніви щодо його намірів [46, арк. 7].

Проте Товариство дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді все ж вирішило звернутися до Головнауки РСФРР за фінансовою допомогою, бо, як повідомляв В. М. Перетц А. Ю. Кримського, була надія отримати 2 500 карбованців на рік, тоді як в скарбниці Товариства знаходилося «лише 2 крб. 50 коп.» [935, с. 137]. Крім того, Головнаукою Росії проводилася перевірка статутів наукових організацій, що також спонукало до врегулювання статусу Товариства. В контексті цієї перевірки В. М. Перетц попросив А. Ю. Кримського надіслати від ВУАН посвідчення, що Товариство є академічною науковою установою, адже «Статут нашого Т[оварист]ва, – інформував Володимир Миколайович неодмінного секретаря ВУАН, – пристосований до “нормального”, виробленого московською Головнаукою; в ньому ще ані слівцем не згадується про наші відносини до Укр[аїнської] академії наук» [935, с. 135, 137]. В. М. Перетц хотів скористатися нагодою, щоб відобразити у Статуті зв'язки Товариства з ВУАН.

І все ж завдяки зусиллям С. О. Єфремова, як голови Управи ВУАН, Товариство дослідників української історії, письменства та мови, хоча й не регулярно, але отримувало фінансову допомогу від української академії. При затримці грошей, витрати, пов'язані з діяльністю Товариства, В. М. Перетц покривав власними коштами. Так, при отриманні звістки про виділення чергового фінансового траншу для потреб Товариства, Володимир Миколайович написав С. О. Єфремову: «Ви пишете, що Управа асигнувала гроші на Ленінгр[адські] установи – себто на Тов[ариство], операц[ійні], мені, та бібліогр[афію]? Я чекаю їх нетерпеливо, бо маю заборгованість за копії тощо. Поки що за копії плачу з власних коштів» [47, арк. 21 зв.].

Варто звернути увагу й на те, що протягом перших п'яти років своєї діяльності Товариство дослідників української історії, письменства та мови не мало власного приміщення. Засідання членів Товариства відбувалися в різних місцях: на квартирі голови Товариства В. М. Перетца (вчений спочатку жив на Мойці – 21, а згодом на вул. Надеждинській – 27), в Дому вчених РАН, у приміщеннях Етнографічного відділу Руського музею та Театрального музею, а також Інституту руської літератури (Пушкінського Дому) РАН і Науково-дослідного інституту порівняльної історії літератур і мов Заходу та Сходу при ЛДУ. Діяльності Товариства симпатизував ректор ЛДУ М. С. Державін, за дозволу та допомоги якого члени Товариства мали можливість працювати в приміщеннях ЛДУ і Дому вчених. А в листі до С. О. Єфремова від 23 жовтня 1926 р. В. М. Перетц повідомляв, що завдяки пропозиції «невтомного» студента і члена-співробітника Товариства О. А. Єрецького вдалося вирішити питання з приміщенням для засідань Товариства. О. А. Єрецький організував студентський клуб, для якого були надані приміщення в будинку по вул. Троїцькій – 13. В одній із кімнат розташувалося Товариство. «Це буде зручніше, ніж вештатись по чужих хатах», – констатував В. М. Перетц [46, арк. 4–4 зв.].

Не зважаючи на фінансові, адміністративні та побутові труднощі, Товариство дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді під керівництвом В. М. Перетца проводила інтенсивну науково-дослідну діяльність, укріплювалися науково-організаційні зв'язки Товариства з ВУАН. На переконання Володимира Миколайовича, до роботи в українській академії необхідно було залучати «здібних, знаючих, енергійних, працюючих у галузі українознавства» вчених [41, арк. 1–2]. Тому 26 жовтня 1926 р. він звернувся до секретаря Історично-філологічного відділу ВУАН С. О. Єфремова з листом, у якому рекомендував обрати до складу членів-кореспондентів ВУАН двох дійсних членів Товариства. В листі В. М. Перетц надав змістовну характеристику їхніх досягнень на ниві українознавства. Вважаємо доцільним навести її, оскільки вона розкриває ставлення Володимира Миколайовича до найближчих його соратників по роботі в Товаристві. «Удаюся до Вас з ось яким проектом, – писав голова Товариства С. О. Єфремову, – Я бажав би ближче прив'язати до Акад[емії] двох осіб, що цілком варті уваги, від котрих можна сподіватись праць дуже корисних для української науки. Перша особа – це мій давній товариш з часів [навчання в Санкт-Петербурзькому] унів[ерситеті], тепер – заступник голови нашого Петрогр[адського] Т[оварист]ва, Арк[адій] Іоак[имович] Лященко, що заряджає відділом слов[есності] і укр[аїнських]

книг в бібл[іотеці] Р[осійської] Акад[емії] Н[аук]; він багато працював на ниві вивчення історії давнього укр[аїнського] письменства, а тепер дуже влучно працює над списом, доводячи укр[аїнське] походження т[ак] зв[аних] “билін”. З оцих праць його дещо вже надруковано, дещо чекає друку. Він базується не на безпідставних міркуваннях теоретичних, але на дуже пильних спостереженнях. – Додаю, що він був співробітником “Київської старини” ще з 1889 р. і ініціатором заснування Пет[роградського] Тов[ариства]. – Друга особа, на котру я хотів звернути увагу [Історично-філологічного] Відділу, – це В. П. Адріанова. Вона надрукувала більше як 20 самост[ійних] праць (окрім рец[ензій]), з котрих більшість стосується до українознавства, а саме до істор[ії] укр[аїнського] письменства та фольклору. Вона розроблювала питання: про давню українську апокриф[ичну] літер[атуру], про паломники, про вірші та духовні стихи, про полемічну літ[ературу], про драму. Тепер опрацьовує укр[аїнські] дух[овні] стихи про Адама і досліджує іст[орію] пародії на Україні та допомагає мені писати іст[орію] укр[аїнського] письм[енства] XV–XVII вв. Це закінчений вчений, що викладає вже 15 літ іст[орію] літ[ератури] та мови по вищих школах. В Самарі викладала іст[орію] укр[аїнської] мови на курсах для укр[аїнських] учителів. Я би дуже бажав, щоб їх обох – і Арк[адія] Й[оакимовича] і В. П. [Адріанову] було обрано на чл[енів]-кор[еспондентів] ВУАН], хоч – правди кажучи – В. П. [Адріанова] цілком заслуговує бути навіть д[ійсним] членом, бо вона вже має визначне місце поміж фахівцями того покоління, що йде за нами» [45, арк. 18–18 зв.].

До рекомендацій В. М. Перетца у ВУАН дослухалися і в січні 1926 р. А. Я. Ляценка та В. П. Адріанову-Перетц було обрано членами-кореспондентами української академії. Позитивно оцінюючи обрання членів Товариства дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді до складу ВУАН, Володимир Миколайович у листі С. О. Єфремову від 12 січня 1926 р. зауважив, що хоча воно нічого не дає обраним вченим в матеріальному плані, але важливе тим, що «дає зв'язок [з українською академією], в силу якого на обраного лягає моральний борг віддавати більшу частину своїх сил саме на розробку питань українознавства. А це – головне» [46, арк. 9]. Після обрання А. Я. Ляценка та В. П. Адріанової-Перетц членами-кореспондентами ВУАН лист з «найширшою подякою» В. М. Перетц надіслав і неодмінному секретарю А. Ю. Кримському, в якому зазначив, що вважає це обрання «доказом великої уваги» ВУАН до Товариства [935, с. 136].

Щодо А. Я. Ляценка та В. П. Адріанової-Перетц, то голова Товариства був переконаний, що обрання додасть вченим, які й так мали чималі здо-

бутки, ще «більшого духу і бажання працювати в галузі українознавства» [46, арк. 9]. І сподівання Володимира Миколайовича цілком справдилися. Так, В. П. Адріанова-Перетц протягом 1925–1932 рр. майже всі свої праці друкувала українською мовою у виданнях ВУАН. У Києві вийшли такі її розвідки, як «Сцена та костюм в українському театрі XVII–XVIII вв.» (1925), «Данило Корсунський – паломник XVI віку» (1926), «Полтавські прислів'я в записах 1850-х рр.» (1926), «З діяльності єзуїтів на Україні і Білорусі наприкінці XVI ст. за новими документами» (1927), «До історії пародії на Україні в XVIII віці – «Служба пиворізам» 1740 р.» (1928), «Казки про лисицю-сповідницю» (1932) та ін.

Плідною на ниві українознавства в 1920-ті рр. працював і В. М. Перетц. Повернувшись із Самари до міста на Неві, Володимир Миколайович почав збирати матеріали, як написав він у листі до А. М. Лободи від 3 серпня 1921 р., для «абсолютно нового освітлення деяких моментів» історії української літератури XV–XVIII ст. [487, арк. 1]. В рамках цієї роботи вчений не обмежився вивченням місцевих бібліотечних і архівних сховищ, а щороку здійснював поїздки до інших міст, зокрема, Москви, де досліджував багаті рукописні фонди Румянцівського та Державного історичного музеїв. В. М. Перетцу поталанило, як зазначив він у своєму звіті про наукову діяльність за п'ять перших післяреволюційних років (1918–1923), підготовленому для РАН, віднайти «новий багатий матеріал з історії української літератури XVI–XVII вв., досі невідомий нікому із істориків цієї літератури» [1255, с. 31].

На базі віднайдених документів В. М. Перетц підготував до друку низку праць з історії давнього українського письменства. Перед вченим постало питання про їхню публікацію і в листах до С. О. Єфремова він почав зондувати можливість друку своїх досліджень в Києві. У листі від 20 листопада 1923 р. Володимир Миколайович, повідомивши секретаря Історично-філологічного відділу ВУАН, що в Петрограді опублікувати праці «цілком неможливо», поцікавився, чи візьметься українська академія надрукувати його праці, написані російською мовою, адже великий обсяг розвідок ускладнював їхній переклад українською. Намагаючись знайти вихід з публікацією своїх праць, В. М. Перетц запитував С. О. Єфремова і про можливість виділення коштів ВУАН для друку його досліджень в Петрограді, адже Статут Товариства дослідників української історії, письменства та мови містив параграф, який давав право членам Товариства видавати книги [38, арк. 1 зв.–2 зв.].

Лист В. М. Перетца до С. О. Єфремова від 10 листопада 1924 р. засвідчив, що за рік вченому не вдалося опублікувати свої праці з історії укра-

їнської літератури XVI–XVIII ст. Серед підготовлених Володимиром Миколайовичем досліджень були розвідки про українські переклади XVII ст. таких творів, як «Тестамент Василя, царя грецького», «Листвица» Іоанна Синайського, «Цвітник духовний» і «Об осми помислах» Нила Синайського та ін. Розраховуючи на публікацію цих праць в «Записках Історично-філологічного відділу ВУАН», В. М. Перетц запитував у С. О. Єфремова, чи не зашкодить друку розвідок те, що в їхньому тексті «дуже часто (як звичайно) подаються такі слова, як – бог, господь, ангел, святий та інші, без котрих не вміли писати старі моралісти про людські обов’язки та удосконалення духу та вчинки людські!» [44, арк. 7–8 зв.]. Найкращим варіантом для дослідника, була б публікація його праць окремим виданням, наприклад, як окремого тому «Збірника Історично-філологічного відділу ВУАН», а на той час в рамках цього видання ВУАН вже побачили світ дослідження Д. І. Багалія, А. Ю. Кримського, Ф. Л. Ернста та О. Б. Курило. Ідею щодо «Збірника» В. М. Перетц висловив у листі до С. О. Єфремова, а при позитивній відповіді він планував звернутися до Історично-філологічного відділу ВУАН з окремою запискою, яка б містила план і характеристику змісту збірника його праць [44, арк. 8–8 зв.]. Проте, напевне, позитивної відповіді від секретаря відділу не поступило, адже «Дослідження і матеріали з історії давньої української літератури XVI–XVIII ст.» В. М. Перетца в Києві не були надруковані. Імовірно, одна з причин відмови полягала у складнощях з перекладом розвідок вченого українською мовою.

При нагоді зазначимо, що в пошуках можливості опублікувати праці з історії української літератури XVI–XVIII ст. В. М. Перетц звертався й до інших українських вчених. Зокрема, питання про публікацію власних досліджень, а також розвідок членів Товариства дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді В. М. Перетц обговорював під час листування із секретарем НТШ В. М. Гнатюком. У листі від 3 березня 1924 р. він писав В. М. Гнатюку: «Я дуже цікавлюся тим, як йде друк “Записок [НТШ]”, чи багато можуть вони вмістити у себе матеріалів, – бо я маю працю, що може бути інтересною тільки для укр[аїнських] часописів: я зібрав нові матеріали до істор[ії] давнього українського письменства, хотів би надрукувати їх... Усього буде до 12 аркушів друку. Будьте ласкаві повідомте мене, чи є яка небуть перспектива на друк отих статей і матеріалів. Коли немає – я частину запропоную [празькій] “Slavii” і частину – “Відомост[ям] Рос[ійської] Акад[емії]”» [677, арк. 5–5 зв.].

Секретар НТШ не став зволікати з відповіддю й відразу повідомив українських вчених з Ленінграду про можливість публікувати свої праці

під егідою НТШ у Львові. Проте й тут постала проблема з перекладом праць українською, якщо вони були написані російською мовою, як це сталося із дослідженнями В. М. Перетца. У листі від 2 квітня 1924 р. Володимир Миколайович зазначив: «Дякую за прислані вісті про можливість надрукувати в “Записках [НТШ]” мої розвідки та матер[іали] до іст[орії] старого укр[аїнського] письменства... але, не сподіваючись друкувати за границею, я писав рос[ійською] мовою і тепер треба їх перекласти, а на це потрібно часу» [677, арк. 6]. А його то не так й просто було знайти В. М. Перетцу, який брав дієву участь в роботі двох академій, а ще займався викладацькою та громадською діяльністю.

Про публікацію праць, у тому числі й з україніки, йдеться і у листах В. М. Перетца до харківського вченого І. Ф. Єрофєєва від 14 липня та 10 жовтня 1924 р. Зокрема, В. М. Перетц, імовірно, відповідаючи на прохання І. Ф. Єрофєєва допомогти надрукувати його праці в Ленінграді, писав про неможливість опублікуватися у виданнях РАН, у яких черга на друк встановилася до літа 1926 р. Володимир Миколайович, як він інформував харківського колегу, й сам не знав, де опублікувати свої нові наукові праці, що були підготовлені ним протягом останніх шести років, а загальний їхній обсяг складав 50 друкованих аркушів [382, арк. 1–1 зв.].

Зокрема, В. М. Перетц писав І. Ф. Єрофєєву, що мріє видати підготовлені ним книги про «Слово о полку Ігоревім» та «Нариси і матеріали з історії давньої української літератури». Переїнявшись проблемами Володимира Миколайовича, І. Ф. Єрофєєв запропонував своєму колишньому навчителю друкувати праці в Харкові, зокрема, статті опублікувати в місячнику «Червоний шлях», з яким Іван Федорович сам активно співпрацював, а книги видати в «Державному видавництві України». Від цієї пропозиції В. М. Перетц відмовився, зазначивши, що він «завжди був поза всякої політики» [383, арк. 1 зв.]. Учений вважав, що в журналі «Червоний шлях», концепція якого визначалася партійними органами, та подібних цьому часопису громадсько-політичних виданнях, йому не має місця. Щодо «Державного видавництва України», то В. М. Перетц висловив сумнів, що це видавництво візьметься друкувати працю автора, який мешкає в Ленінграді. Крім того, на його погляд, державні видавництва уникали друкувати наукові дослідження. Для ілюстрації цієї думки вчений навів приклад з працею іншого свого учня, історика української літератури, фольклориста та етнографа К. О. Копержинського, розвідку якого, що стосувалася українського фольклору, «Державне видавництво України», за свідченням В. М. Перетца, друкувати відмовилося [383, арк. 1–2].

До речі, в одному з листів В. М. Перетца до С. О. Єфремова йдеться про працю К. О. Копержинського «Драматичні елементи в українській обрядовій поезії», рецензію на яку Володимир Миколайович підготував і надіслав до «Державного видавництва України» на прохання самого ж видавництва. Проте з якоїсь причини харківське видавництво відмовилося друкувати дослідження К. О. Копержинського і тоді В. М. Перетц звернувся з проханням до С. О. Єфремова, аби секретар Історично-філологічного відділу ВУАН посприяв поверненню «Державним видавництвом України» рукопису праці автору [38, арк. 1–2 зв.].

Щодо прохання І. Ф. Єрофеева, то В. М. Перетц порадив йому надіслати свої праці, що мають українські сюжети, до ВУАН у Київ М. С. Грушевському, який поновив видання журналу «Україна». Цей часопис В. М. Перетц атестував як науковий, але, разом з тим, і як доступний для пересічного читача журнал. Володимир Миколайович інформував колегу, що декілька своїх праць він також надіслав до «України» (в 1924 р. у цьому часопису побачили світ статті В. М. Перетца «Найдавніша згадка про театр на Україні» та «Українська паралель до повісті “Горе злочастіє”»), а розвідку «Ще раз дума про Олексія Поповича» – до «Записок Наукового товариства імені Шевченка» [382, арк. 1–2 зв.; 383, арк. 1–2 зв.]. Та це була лише незначна частина від підготовлених ученим праць. «Я думаю з часом зібрати все, – ділився В. М. Перетц своїми планами з І. Ф. Єрофеевим, – і видати збірник... якщо проживу ще 20 років і підросте до того часу нове покоління, що цікавиться минулим України» [382, арк. 2].

Зрештою, «Дослідження і матеріали з історії давньої української літератури XVI–XVIII ст.» В. М. Перетцу вдалося видати в 1926 р. у «Збірнику Відділення російської мови і словесності» АН СРСР. Але порівнюючи зміст цього збірника з переліком праць, про які йдеться в листах Володимира Миколайовича до С. О. Єфремова і В. М. Гнатюка, а також наведеного вченим у звіті про наукову діяльність за 1918–1923 рр., можна зробити висновок, що не всі його підготовлені до друку дослідження увійшли до опублікованого збірника [44, арк. 8; 1316, с. 235; 1255, с. 32; 874].

З поверненням М. С. Грушевського у 1924 р. з еміграції в Україну В. М. Перетц очікував активізації видавничої діяльності у ВУАН. До приїзду соратника по діяльності в НТШ і УНТ, а також редакторській роботі в українських наукових виданнях Володимир Миколайович надіслав до Києва одну із своїх останніх праць з проханням передати її від нього М. С. Грушевському «замість привітання з нагоди повернення на Україну» [41, арк. 2–2 зв.]. Невдовзі після повернення із-за кордону М. С. Грушевсь-

кого, В. М. Перетц написав йому листа до Києва, у якому запропонував послуги членів Товариства дослідників української історії, письменства та мови, запитавши у історика, що вони «могли б робити корисного для дослідження історії Укр[аїни] і збираючи з актів та документів витяги чи копії» [42, арк. 2]. А коли М. С. Грушевський відвідав Ленінград, то був запрошений подружжям Перетців на урочистий обід, який відбувся 9 жовтня 1924 р. На зустріч з істориком були запрошені й деякі члени Товариства [498].

Сподівання В. М. Перетца справдилися й, коли під редакцією М. С. Грушевського почав виходити українознавчий науковий орган Історичної секції ВУАН, Володимир Миколайович у листі до С. О. Єфремова від 4 лютого 1925 р. зазначив, що «завдяки “Україні” тепер є можливість друкувати невеликі статті – а це є найголовніше в нашій справі» [45, арк. 5 зв.]. Варто додати, що 15 жовтня 1926 р. М. С. Грушевського було обрано почесним членом Товариства дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді за його видатний внесок в розвиток української науки та з нагоди 60-ліття вченого [989, с. 6].

В журналі «Україна» В. М. Перетц, крім вище вказаних праць, опублікував статтю «Театральні ефекти в старовинному українському театрі» (1926), рецензії на три томи «Історії української літератури» М. С. Грушевського та книгу Ф. М. Колесси «Українські народні думи у відношенню до пісень, віршів і похоронних голосінь» (1925), а також некролог «Василь Олександрович Щавинський» (1925). На шпальтах часопису «Україна» свої праці публікували й інші члени Товариства дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді, зокрема, Д. І. Абрамович, В. П. Адріанова-Перетц, В. В. Данилов, В. В. Дроздовський, К. О. Копержинський, А. Я. Лященко, Л. М. Перетц, І. Т. Рибаків, В. О. Щавинський і С. О. Щеглова [1374].

Крім «України», В. М. Перетц і члени Товариства дослідників української історії, письменства та мови публікувалися і в інших виданнях ВУАН. Зокрема, українознавчі праці Володимира Миколайовича виходили друком на шпальтах «Записок Українського наукового товариства», які видавала вже Історична секція ВУАН під редакцією М. С. Грушевського – це «Іван Вишенський і польська література XVI в.» (1925) та «Українські синаксари в київських та львівських тріодах XVI–XVII вв.» (1926). На сторінках «Записок Історично-філологічного відділу ВУАН» побачили світ розвідка В. М. Перетца «Ще одна вірша про гетьмана Мазепу» (1927), звіти вченого про археографічні дослідження у Пскові, Києві (1927) й Москві (1928) тощо. Публікувався Володимир Миколайович і в «Етнографічному вісни-

ку», де було вміщено його статтю «Студії над загадками» (1933) та рецензії на дослідження фольклористів К. М. Грушевської (1928) та В. Я. Проппа (1929).

На відміну від «Досліджень і матеріалів з історії давньої української літератури XVI–XVIII ст.», які публікувалися у виданнях АН СРСР, капітальна монографія В. М. Перетца «Слово о полку Ігоревім. Пам’ятка феодальної України-Руси XII віку» була видана зусиллями Історично-філологічного відділу ВУАН у 1926 р. Підготувавши дослідження про видатний твір Київської Русі, В. М. Перетц кілька років не міг знайти видавця для своєї праці. Коли пропозиція надрукувати розвідку надійшла з України, вчений з вдячністю на неї погодився, вже не розглядаючи варіанти про можливу її публікацію в Росії. У листі С. О. Єфремову від 14 лютого 1926 р. В. М. Перетц, висловлюючи подяку за друк своєї праці у ВУАН, зазначив: «Щодо “Слова” – то я поки буду живий – пам’ятатиму, що мені зробила Українська Академія, а особисто Ви та Агатагел Юхимович [Кримський]» [46, арк. 7 зв.].

У 1927 р. Товариство дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді виступило з ініціативою преміювати В. М. Перетца за працю «Слово о полку Ігоревім. Пам’ятка феодальної України-Руси XII віку», надіславши відповідне клопотання до Харкова. Про ініціативу Товариства Володимир Миколайович повідомив С. О. Єфремова в листі від 4 травня 1927 р. Не сподіваючись на премію, але й не бажаючи ігнорувати «добрий намір Товариства», В. М. Перетц вирішив порадитися щодо дій Товариства із секретарем Історично-філологічного відділу, в листі до якого зазначив: «Наше Товариство, бажаючи мене вшанувати, або підкріпити мою фінансову базу – послало до Комісії преміювання наукових праць – моє “Слово”. Не знаю – може – це й зайве. Але книжка вже там. Я цікавлюся – 1) чи це не порушить яких небудь правил – що книга з історії архідавнього письменства представлена на розгляд; 2) чи має згадана Комісія досить авторитетних розглядачів? Бо тепер фахівців в царині давнього письменства – як кіт наплакав! 3) чи не сором мені буде (а разом і Акад[емії] котра видрукувала книгу), коли Комісія постановить, що моя книга не варта уваги! (бо вона в сучасному розумінні “науковості” – не наукова, себто – не “марксистська”» [47, арк. 3 зв.–4 зв.].

Вихід в світ монографії В. М. Перетца «Слово о полку Ігоревім. Пам’ятка феодальної України-Руси XII віку» стало неординарним явищем як з точки зору вивчення літературного твору Стародавньої Русі, так і в плані розвитку українознавчих досліджень. Українські та іноземні вчені відгук-

нулися на працю низкою рецензій, що були опубліковані у вітчизняних і закордонних наукових виданнях. Зокрема, вийшли друком рецензії таких філологів як М. М. Марковський (1926, «Записки Історично-філологічного відділу ВУАН»), В. Ф. Ржиги (1927, «Україна»), С. П. Розанов (1927, «Збірник Відділення російської мови і словесності» АН СРСР), М. Н. Сперанський (1927, «Slavia»), М. К. Гудзій (1927, «Zeitschrift für slavische Philologie»), Ю. А. Яворський (1927, «Prager Presse») та ін.

Не всім рецензентам, на думку В. М. Перетца, вдалося зрозуміти ті ідеї, які він прагнув донести до наукової спільноти та широкого загалу. У листі до С. О. Єфремова автор дослідження зауважив, що М. М. Марковський, якого Володимир Миколайович атестував як «людину розумну та ознайомлену з давнім письменством», але й він не зрозумів, у «чому сила праці». Тому В. М. Перетц і сумнівався, що «різні харківські особи» зуміють належним чином оцінити його роботу [47, арк. 4 зв.]. Так і сталося, адже монографія «Слово о полку Ігоревім. Пам'ятка феодальної України-Руси XII віку», що підсумовувала більш ніж столітні досягнення у вивченні видатної літературної пам'ятки Київської Русі та без якої й сьогодні не можливо обійтися при вивченні «Слова о полку Ігоревім», не отримала винагороду від урядової комісії.

З 1928 р. Товариство дослідників української історії, писемності та мови в Ленінграді почало діяти як філія ВУАН. На потреби Товариства щомісячно виділялося 75 карбованців [935, с. 186]. Під егідою Історично-філологічного відділу ВУАН Товариство стало видавати «Науковий збірник Ленінградського товариства дослідників української історії, писемності та мови» за загальною редакцією В. М. Перетца. Загалом побачило світ три випуски збірника (1928, 1929, 1931), готувався до друку і четвертий випуск, але його видати не вдалося [1089].

З листопада 1927 р. В. М. Перетц ще очолював створену за його ініціативи у Києві Комісію давнього українського письменства ВУАН, у роботі якої брали участь й окремі члени Товариства, зокрема, Д. І. Абрамович, В. П. Адріанова-Перетц, С. І. Маслов і С. О. Щеглова. Як керівник обох українських академічних установ, Володимир Миколайович організовував і координував співпрацю їхніх членів. Зокрема, він всіляко сприяв роботі історика літератури, палеографа і джерелознавця Д. І. Абрамовича, який за планом видань КДУП готував до друку «Ізборник Святослава 1076 р.» [165, арк. 2; 166, арк. 4, 6 зв.]. Член-кореспондент АН СРСР Д. І. Абрамович, відбувши заслання на Соловках, в тяжких матеріальних умовах мешкав у Ніжині, але активно займався науковою діяльністю. Щоб під-

тримати дослідника матеріально, В. М. Перетц добився виділення йому коштів, як співробітнику КДУП і Товариства [935, с. 190]. У листі від 13 грудня 1929 р. Д. І. Абрамович звернув увагу В. М. Перетца на складнощі підготовки до публікації «Ізборника Святослава 1076 р.» в умовах Ніжина. Зокрема, вчений зазначив: «У виданні “Ізборника Святослава 1076 р.” я можу бути корисний лише своїми розшуками в області джерел, але не буду приховувати, що в ніжинських умовах ця робота майже на кожному кроці зустрічає нездоланні перешкоди» [185, арк. 1 зв.]. Однак, вчений підготував статтю «До питання про джерела Ізборника Святослава 1076 року», яку В. М. Перетц надрукував у другому випуску «Наукового збірника Ленінградського товариства дослідників української історії, письменства та мови» (1929).

З листа Д. І. Абрамовича до В. М. Перетца від 15 лютого 1931 р. видно, що подальша робота над «Ізборником Святослава 1076 р.» захопила дослідника, він відшукував і студіював широке коло джерел, аби краще вивчити пам'ятку, продумував як краще подати коментарі до її тексту, розмірковував над формою, структурою та довідковим апаратом видання тощо. Помічником, порадником і координатором у його роботі був В. М. Перетц. У листі Д. І. Абрамович звітував про свою роботу над пам'яткою й, разом з тим, просив у керівника поради і допомоги. «Що стосується Ізборника 1076 р., – писав Д. І. Абрамович Володимирі Миколайовичу, – то в даний час я студію вибірки із [Бен]-Сіраха. В яку остаточну форму вил'ється моя робота – для мене і самого ще не цілком ясно. Мабуть крім загального огляду джерел, доведеться дати цілий ряд приміток до окремих місць тексту. Матеріалу вже досить багато, і при тому дуже цінного в різному плані. Приходить мені думка і про словник – такого типу, як у виданнях [В.] Погорелова, [С. М.] Север'янова, [В.] Ягича. Дуже хотілось би знати Вашу думку з цього приводу. Користуюсь 2-м виданням [В.] Шимановського («Ізборник Святослава 1076 р.» двічі видавався В. Шимановським у книгах «До історії давньоруських говорів» (1887) і «Нариси з історії російських говірок. Риси південноруського говору в XVI–XVII ст.» (1893) – *А. Ш.*) (з усіма, зрозуміло, поправками та зауваженнями, які зроблені у виданнях), але тугу за оригіналом відчуваю досить часто і гостро. Дуже необхідний був би рукопис колишньої Московської духовної академії № 19 (162): там, мабуть, цілий ряд витягів з нашого Ізборника» [186].

Втім оригінал «Ізборника Святослава 1076 р.» зберігався у Державній публічній бібліотеці в Ленінграді. Оскільки він мав численні пошкодження, у жовтні 1930 р. ВУАН, прагнучі до наукового видання пам'ятки

у максимально повному вигляді, напевне, за пропозицією В. М. Перетца, звернулося до керівництва бібліотеки з проханням передати «Ізборник Святослава 1076 р.» до Російської академії історії матеріальної культури для проведення фотоаналізу та реставрації пам'ятки у фототехнічній лабораторії. За задумом В. М. Перетца, надати допомогу Д. І. Абрамовичу в дослідженні твору в Ленінграді мали б також відомі філологи-палеографи і бібліографи, члени-кореспонденти АН СРСР В. В. Майков і П. К. Сімоні [174, арк. 2]. Останній ще був й членом Товариства дослідників української історії, писемності та мови в Ленінграді

У листі до В. М. Перетца від 20 січня 1931 р. П. К. Сімоні підтримав ідею Володимира Миколайовича з обстеження «Ізборника Святослава 1076 р.» у фототехнічній лабораторії Російської академії історії матеріальної культури задля «найбільш точного видання тексту пам'ятки» [164, арк. 1 зв.]. Щоб спонукати Державну публічну бібліотеку передати оригінал документа до фототехнічної лабораторії академії, В. М. Перетц 23 січня 1931 р. повторно звернувся листом до дирекції бібліотеки, у якому наголосив: «Оскільки при підготовці нового видання такої дуже цінної пам'ятки, як Ізборник 1076 р., при тому, що вона гине від триваючого розкладання матеріалу і чорнила, і до того ж незахищена від шкідників, що її псують, і боротьбою з якими займається Ак[адемія] іст[орії] мат[еріальної] культ[ури], – бажано б скористатися усіма новими досягненнями, що сприяють найкращому і найбільш точному відтворенню пам'ятки» [163]. Реставраційні роботи над «Ізборником Святослава 1076 р.» все таки розпочалися в 1931 р., але були припинені наприкінці того ж року із-за браку коштів [610, арк. 22]. Зрештою, не зважаючи на всі зусилля українських вчених, цінну пам'ятку давньої української літератури видати не вдалося, хоча Д. І. Абрамович й підготував статтю-передмову до видання [627, арк. 5]. Єдине, що вдалося зробити В. М. Перетцу, це опублікувати порівняльну працю Д. І. Абрамовича «Ізборники Святослава 1076 р. і патерики» в черговому науковому збірнику Товариства (1931).

У «Науковому збірнику Ленінградського товариства дослідників української історії, письменства та мови» В. М. Перетц брав участь не тільки як редактор, а й як автор статей «3 минулого (міністр – захисник української мови)» (1929) і «П. Куліш і його новий біограф» (1931). Остання праця була відгуком В. М. Перетца на перший том монографії В. П. Петрова «Пантелеймон Куліш у п'ятдесяті роки: Життя. Ідеологія. Творчість», за якою В. П. Петров у 1930 р. захистив докторську дисертацію та отримав наукову ступінь доктора філологічних наук. Опонентами на захисті дисертації виступили академіки В. М. Перетц і А. М. Лобода [1032, с. 81].

Слід зазначити, що з колишнім своїм студентом по Університету св. Володимира В. П. Петровим Володимир Миколайович протягом багатьох років підтримував дружні та професійні стосунки. В. П. Петров був секретарем (1924–1927) і головою (1927–1930) Етнографічної комісії ВУАН, замінивши на останній посаді А. М. Лободу, який з 1925 р. важко хворів. Разом з А. М. Лободою він протягом 1925–1929 рр. редагував «Етнографічний вісник». У 1920-ті рр. В. П. Петров доволі часто відвідував Ленінград й, напевне, спілкувався з членами Товариства дослідників української історії, писемності та мови, при якому діяла Етнографічна секція. Відбувалися його зустрічі і з В. М. Перетцем, про одну із яких В. П. Петров згадував у своїх спогадах «Болотяна Лукроза». Оскільки це єдині мемуари, у яких описано квартиру академіка в Ленінграді, а також наводяться спостереження над зовнішністю В. М. Перетца, маємо бажання процитувати уривок із спогадів В. П. Петрова: «Певне, це було в першій половині 1925 року. Я був у Володимира Миколайовича Перетца в його просторій академічній квартирі в старовинному будинкові на Мойці. Широкі сходи вели мене десь вгору. Продовгастий багатівіконний передпокій був ясніший за великі кімнати мешкання з низькими стелями. Кабінет академіка був подібний на залу; він був завантажений збіркою давніх рідких рукописів і унікальних стародруків в шкіряних оправах XVI–XVIII ст. Громіздкі фоліанти книг. Петроградське сталеве-сіре присмеречне світло. На півночі Перетц загубив той свій яскравий смугляво-червоний колір обличчя, який він мав давніше в Києві. Децю розплився. Втративши темпераментну пружність, він набув імпозантної поважності академіка. Він сидів у кріслі біля письмового стола як люб'язний господар, з чорною круглою шапочкою на голові, і розпитував мене про київські новини, про Академію, про життя, людей, зміни...» [960, с. 420–421].

У 1920-ті роки В. П. Петров, як письменник, належав до київських неокласиків, з яких учнями і студентами В. М. Перетца також були М. К. Зеров, П. П. Филипович, М. О. Драй-Хмара та О.-Е. Бурггардт (Юрій Клен). І якщо М. К. Зерова, за спогадами В. П. Петрова, В. М. Перетц вважав за «блідого студента» [960, с. 421] (зі свого боку М. К. Зеров теж ставився до професора без пієтету) [1202, с. 65], то іншим Володимир Миколайович надав значну допомогу при їх становленні як літераторів і науковців. Так, перша наукова праця О.-Е. Бурггардта «Нові обрії в царині дослідження поетичного стилю (принципи Е. Ельстера)» у 1915 р. побачила світ зі вступним словом В. М. Перетца. До речі, книга О.-Е. Бурггардта зі вступом Володимира Миколайовича була перевидана в Україні в 2014 р. [1052, с. 41].

Варто додати, що В. М. Перетц брав доволі дієву участь у Історично-літературному товаристві, серед членів якого були й київські неокласики, а також зі статтею «До історії тексту “Наталки Полтавки” І. П. Котляревського» виступив у збірнику «Література», що вийшов друком у 1928 р. за редакцією С. О. Єфремова, М. К. Зерова та П. П. Филиповича. Для публікації в збірнику «Література» Володимир Миколайович також рекомендував розвідки членів Товариства дослідників української історії, писемності та мови в Ленінграді, зокрема, Л. М. Перетца та С. О. Щеглової [48, арк. 9 зв.–11, 34].

Коли в 1930 р. В. П. Петров з політичних причин був позбавлений посади керівника Етнографічної комісії ВУАН, В. М. Перетц мав намір клопотатися за нього в Президії ВУАН, бо вважав, що його відставка негативно вплине на роботу Етнографічної комісії. «Я теж думаю, що рівносильного йому (В. П. Петрову – *А. III.*) в Ком[ісії] нема, – зазначив В. М. Перетц у листі до А. М. Лободи від 16 вересня 1930 р., – і вона без нього дуже втратить. Це я міг би сказати у відп[овідних] сферах, якби мав на те право, будучи хоч як небудь пов'язаний більш офіційними узами з Комісією. Будучи в Києві, я, порадившись з Вами про це, можу поговорити в Президії [ВУАН]» [109, арк. 1 зв.]. В. П. Петрова, хоча і не поновили на посаді голови Етнографічної комісії, але він продовжував працювати в ній науковим співробітником.

Третій випуск «Наукового збірника Ленінградського товариства дослідників української історії, писемності та мови», що вийшов друком в 1931 р. у Києві за редакцією В. М. Перетца виявився останнім. В ньому, крім вище вказаних статей академіка В. М. Перетца і члена-кореспондента АН СРСР Д. І. Абрамовича, були опубліковані українознавчі статті академіка АН СРСР і Польської АН, члена-кореспондента Болгарської і Чеської АН Б. М. Ляпунова, члена-кореспондента ВУАН і АН СРСР А. Я. Лященко, членів Товариства І. С. Абрамова, О. С. Бежковича, В. Т. Боцяновського, В. В. Дроздовського, Л. М. Перетца та І. І. Фетісова. Згодом, під час боротьби з «реакційно-буржуазними вченими» цей науковий збірник, що містив важливі розвідки в сфері україніки, буде названо «класово-ворожим» й «наскрізь проїнятим метафізичним ідеалізмом» та «повзучим емпіризмом» [1171, с. 39].

Негативно на діяльність Товариства дослідників української історії, писемності та мови в Ленінграді вплинули організаційні зміни у ВУАН, що проводилися під тиском політичної влади і були спрямовані на ліквідацію автономії української академії та перетворення її в радянську установу. В 1929 р. на листопадовій сесії ВУАН було прийнято рішення про

ліквідацію наукових товариств, яке В. М. Перетц вважав помилковим. Він написав листа до Історично-філологічного відділу ВУАН, в якому зазначив, що рішення Ради ВУАН «розбігається з ідеєю гуртувати навколо Академії різносторонніх учених працівників і бути науковим керуючим центром на Україні», а також суттєво ускладнить діяльність наукових товариств, адже «без підтримки наукової, моральної та грошової, існування таких товариств буде дуже сумнівним» [152, арк. 1; 993, с. 92].

В листі В. М. Перетц звернув увагу Історично-філологічного відділу ВУАН й на потреби Товариства дослідників української історії, писемності та мови в Ленінграді, де, як зазначив його голова, працювали вчені «високої наукової кваліфікації», зокрема, академіки, члени-кореспонденти, професори-українці, навколо яких згуртувалися молоді українські науковці (всього на 1 січня 1929 р. у складі Товариства нараховувалося 36 осіб) [990, с. 113]. Володимир Миколайович констатував, що Товариство організовує вивчення побуту і матеріальної культури українців поза межами України, а його члени досліджують матеріали з історії давнього та нового українського письменства, історії України, її фольклору, матеріальної етнографії, мови та мистецтва, що зберігаються в архівах, бібліотеках і музеях Росії. «Головне, – наголошував вчений, – воно полегшує вивчення українських матеріалів, виконуючи роль допоміжної комісії при першому відділі [ВУАН]». Тому В. М. Перетц, як голова Товариства, просив: 1) не викреслювати Товариство із числа установ ВУАН і 2) якщо потрібно, змінити його назву на «Комісію з вивчення культурної історії українського народу» в Ленінграді [152, арк. 1–1 зв.; 993, с. 92].

Отримавши проект розпорядження про організацію соціалістичного змагання, де рекомендувалося проводити дослідження культури українців, що мешкали в інших союзних республіках, В. М. Перетц вирішив скористатися нагодою і 3 червня 1930 р. звернувся до Президії ВУАН і керівництва Історично-філологічного відділу з листом, у якому ще раз спробував переконати очільників української академії не поривати зв'язків з Товариством дослідників української історії, писемності та мови в Ленінграді. Володимир Миколайович зазначив, що після рішення листопадової 1929 р. сесії ВУАН Товариство не припинило науково-дослідної роботи, яку, як єдина українознавча наукова установа на терені Росії, вважала за «свій громадський обов'язок». В. М. Перетц знов закликав керівництво Історично-філологічного відділу ВУАН поновити стосунки з Товариством, що працювало при відділі 8 років, виконуючи доручення академії [151, арк. 1; 993, с. 78].

У листі до І. Ф. Єрофєєва від 16 грудня 1930 р. В. М. Перетц писав про невизначеність з долею Товариства дослідників української історії, писемності та мови в Ленінграді, можливе його реформування та навіть закриття. Проте Володимир Миколайович сподівався на краще і просив І. Ф. Єрофєєва надіслати до Ленінграда автобіографію та список своїх друкованих праць, бо в разі продовження діяльності Товариства, він мав намір залучити до участі в його роботі харківського вченого [388, арк. 1 зв.].

Лист В. М. Перетца від 22 листопада 1931 р. написаний до І. Ф. Єрофєєва як дійсного члена Товариства дослідників української історії, писемності та мови в Ленінграді. Володимир Миколайович повідомляв новообраного члена про ленінградську адресу Товариства та адресу нових його керівників, до яких надалі мав звертатися І. Ф. Єрофєєв, зокрема, й надсилати підготовлені ним наукові реферати, адже сам вчений у цей час вже важко хворів і майже не виходив із дому [390, арк. 1].

Лист В. М. Перетца до І. Ф. Єрофєєва 22 листопада 1931 р. важливий ще й тим, що містить інформацію, яка дає можливість встановити точну дату, коли Володимир Миколайович формально відійшов від керівництва Товариством дослідників української історії, писемності та мови в Ленінграді, незмінним головою якого він був з 25 грудня 1921 р. Це питання намагався з'ясувати В. І. Дудко, який у своїй праці [1089] зазначив, що у науковій літературі вказані різні роки відходу В. М. Перетца з посади голови Товариства, зокрема, і 1929 р., і 1933 р., а сам дослідник на основі виявлених документів вважав, що це відбулося не раніше другої половини вересня 1930 р. [1089, с. 48–49]. З листа В. М. Перетца дізнаємося, що вибори керівництва Товариства відбулися в січні 1931 р., тоді головою Товариства замість Володимира Миколайовича було обрано Б. Г. Крижанівського, а секретарем – В. В. Дроздовського [390, арк. 1]. Після переобрання В. М. Перетц був почесним головою Товариства [37, арк. 208].

Невдовзі Товариство дослідників української історії, писемності та мови в Ленінграді, що було вилучено із системи ВУАН, підпорядкували НКО РСФФР. Ці зміни, які практично вели до ліквідації Товариства, знайшли відображення у листі В. М. Перетца до І. Ф. Єрофєєва від 11 травня 1932 р., у якому вчений зазначив: «Давно я не мав від Вас звісток. З того часу, як Ви писали мені та прислали доповідь, пройшло багато часу. Я встиг добряче похворіти і серцем, і нирками; наше Товариство – змінити свою фізіономію: з колишніх членів залишився тільки секретар В. В. Дроздовський; нові люди, які увійшли в Т[оварист]во – саме ті, які протягом минулого року травили Товариство – не можуть по суті організувати роботу, тому що не

мають до наукової роботи з українознавства ніякого відношення. Взагалі – гарна справа провалина із-за характерного для наших українців потягу до склок і низькопробного інтриганства» [391, арк. 1].

Останнім головою Товариства був філолог-славист й історик літератури, уродженець Полтави В. М. Корабльов, який одночасно обіймав посаду вченого секретаря Інституту слав'янознавства АН СРСР. У 1933 р. Товариство дослідників української історії, писемності та мови в Ленінграді реорганізували в Українське наукове товариство в Ленінграді, а обидва наступники В. М. Перетца на посаді голови Товариства були заарештовані й свідчили проти Володимира Миколайовича. Товариство трактувалося слідством як контрреволюційний науковий осередок, а робота в ньому стала підставою для арешту його членів.

Як засвідчують епістолярні документи, В. М. Перетц, будучи обраним дійсним членом ВУАН, залишився працювати в Петрограді (Ленінграді) з метою розгортання українознавчих досліджень та створення підрозділу української академії в Росії. Кероване В. М. Перетцем Товариство дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді, що діяло як філія ВУАН, стало справжнім центром з вивчення та популяризації історії та культури українського народу в Росії. Навколо Товариства об'єдналися вчені, які активно працювали в галузі українознавства. Їхній вагомий науковий доробок вмістив «Науковий збірник Ленінградського товариства дослідників української історії, письменства та мови», що виходив під редакцією В. М. Перетца.

4.3. Діяльність зі збереження українських літературних і культурних пам'яток

Академік В. М. Перетц був видатним колекціонером стародруків і рукописів, для придбання яких вчений не шкодував ані зусиль, ані коштів. Стародруки і рукописи він відшукував в антикварних лавках і букіністичних крамницях, купував і обмінював їх у приватних осіб, які нерідко просто дарували пам'ятки писемності видатному науковцю. В. М. Перетцу вдалося зібрати одну із найбільших для свого часу приватних колекцій стародавніх рукописів, серед яких значна кількість мала українське походження, що було своєрідним відображенням інтересу вченого до України, її історії та культури [1248, с. 349]. Як дослідник історії давньої української літератури В. М. Перетц з особливою старанністю збирав все, що мало ві-

дношення до стародавньої писемності України, розраховуючи на те, що з часом його власні збірки «не оминуть Києва» [46, арк. 9].

Як свідчать листи, В. М. Перетц всіляко намагався сприяти поверненню до науково-культурних установ України пам'яток української історії та культури, що перебували у Росії. Так, він приклав чимало зусиль для організації перевезення до Києва великої колекції відомого вченого-хіміка та мистецтвознавця В. О. Щавинського, який був завідувачем відділу малярської техніки Інституту археологічної технології Російської академії історії матеріальної культури (1919), організатором Товариства вивчення і охорони пам'яток української старовини (1917) та дійсним членом Товариства дослідників української історії, письменства і мови у Ленінграді (1922).

Народився В. О. Щавинський на Київщині, у молоді роки брав діяльну участь в українському національному русі, за що був позбавлений права мешкати в Україні. В 1898 р. закінчив Політехнічний інститут у Цюриху, отримавши фах хіміка-технолога. Повернувшись із-за кордону, В. О. Щавинський оселився у Санкт-Петербурзі, де очолив центральну хімічну лабораторію на заводі О. М. Жукова, згодом ставши директором цього підприємства. Ще одним, крім хімії, покликанням науковця була історія українського та європейського мистецтва і з 1906 р. він наполегливо, не шкодуючи коштів, збирав власну художню колекцію.

Висвітлюючи захоплення В. О. Щавинського історією української культури та розкриваючи українознавчу складову його колекції, В. М. Перетц зазначав, що вчений у вільний час вивчав минуле українського народу, збираючи «усе, що могло допомогти» це зробити. Зокрема, він зібрав «порядну бібліотеку історичних джерел та розвідок з історії України, починаючи з літописів і кінчаючи козацькими хроніками та мемуарами, а також ряд видань українських письменників». Серед останніх «видатне місце» займала колекція різних видань творів Т. Г. Шевченка. Збирав В. О. Щавинський й «пам'ятки побуту старої України», у його колекції, наприклад, містилася килими та «прекрасна збірка межигірської порцеляни». Серед речей колекції привертав увагу «надзвичайний своєю технікою і прекрасно написаний автопортрет Т. Г. Шевченка» [223, арк. 3–4; 865, с. 189].

Слід зазначити, про автопортрет Т. Г. Шевченка, що зберігався в колекції, В. О. Щавинський виголосив доповідь на урочистому зібранні, організованому Товариством дослідників української історії, письменства і мови у Ленінграді з нагоди 110-ї річниці від дня народження Кобзаря. Згадуючи в листі до С. О. Єфремова про виступ мистецтвознавця на урочистостях, В. М. Перетц зауважив: «Промова В. О. Щавинського –

“Т. Г. Ш[евченко] і Рембрандт” – дуже цікава, з приводу знайденого нового автопортрету – чудового, кращого від усіх, що їх відомо було досі» [41, арк. 1 зв.]. Репродукція автопортрету Т. Г. Шевченка із колекції В. О. Щавинського прикрасила й номер журналу «Україна», присвяченого українському митцю, де була опублікована й стаття мистецтвознавця «Шевченко як маляр» (1925).

18 листопада 1917 р. В. О. Щавинський оформив тестамент (заповіт), у якому свою колекцію, що складалася із шедеврів живопису та гравюри майстрів нідерландської, фламандської, амстердамської, дельфтської, французької, мадридської та інших шкіл і фотознімків картин, а також збірки старовинних порцеляни, фаянсу й скла та велику бібліотеку з історії мистецтва й рідкісні книги з українознавства заповів передати до України. У 1923 р. мистецтвознавець подав до ВУАН заяву, у якій підтвердив своє рішення, висловлене у заповіті. 28 грудня 1924 р. колекціонер трагічно загинув від рук бандитів, а його дружина К. О. Щавинська, маючи намір здійснити волю чоловіка, вирішила передати всю колекцію та бібліотеку до ВУАН. Вона звернулася до Товариства дослідників української історії, письменства і мови у Ленінграді та особисто В. М. Перетца, як академіка ВУАН, допомогти їй доправити спадок В. О. Щавинського до Києва [45, арк. 4].

16 січня 1925 р. відбулося засідання членів Товариства, на якому В. М. Перетц виголосив промову «Пам'яті В. О. Щавинського». Володимир Миколайович цінував загиблого як «чесну, щире, розумну людину» та українського патріота, про що він написав С. О. Єфремову 30 грудня 1924 р. [44, арк. 12 зв.]. А у листі до того ж С. О. Єфремова від 25 січня 1925 р. В. М. Перетц зазначив, що В. О. Щавинський «часто говорив, що Київ – столиця України – мусить мати як можна більше таких речей, що належать до історії мистецтва, умисне збирав та мріяв, що коли небудь він зо всіма своїми колекціями перебереться до Києва!» [45, арк. 7].

Академік В. М. Перетц написав ще некролог, присвячений В. О. Щавинському, що переслав до Києва і який М. С. Грушевський опублікував у часопису «Україна». У некролозі Володимир Миколайович наголосив, що В. О. Щавинський «належав до людей надзвичайно талановитих; різнорідні й глибокі знання» якого єдналися з «ясним розумом, прозорливим і далекосяжним». А також зазначив, що, як вірний син свого народу, В. О. Щавинський «з юнацьких років мріяв про той час, коли повернеться до нього..., принісши в дар Україні все те, що він зібрав і зберіг під час своєї життєвої мандрівки» [223, арк. 1; 865, с. 188].

Багато зробив В. М. Перетц й для збереження та популяризації наукової спадщини професора В. О. Щавинського, який був автором понад 20 статей про технологію давньоруського живопису та образотворчих робіт Т. Г. Шевченка. Володимир Миколайович разом із дійсним членом Товариства дослідників української історії, письменства і мови, мистецтвознавцем й художником С. П. Яремичем підготував довідку про наукову діяльність В. О. Щавинського, яку надіслав до ВУАН [45, арк. 4 зв.]. Опікувався В. М. Перетц й неопублікованими працями В. О. Щавинського. Так, у одному з листів до А. Ю. Кримського він консультувався, чи можливо надрукувати у «Записках Історично-філологічного відділу ВУАН» його велику працю (обсягом 20–22 аркуші друку) про фарби, рукопис якої залишився в Інституті археологічної технології, де в останні роки свого життя працював В. О. Щавинський [935, с. 135]. Йшлося про працю мистецтвознавця «Нариси з історії живопису і технології красок у Стародавній Русі», яку в 1935 р. все ж видав Інститут археологічної технології.

Щодо колекційних збірок В. О. Щавинського, то після загибелі мистецтвознавця В. М. Перетц звернувся до керівників ВУАН, зокрема, її президента В. І. Липського, неодмінного секретаря А. Ю. Кримського і віце-президента С. О. Єфремова з проханням підтримати справу про передачу українській академії його спадщини. Так, у листі С. О. Єфремову від 2 січня 1925 р. В. М. Перетц писав: «Цю справу треба порушити негайно, не відкладаючи *ad Calendas graecas* (до липня – *А. III.*), бо вдову можуть викинути з помешкання: вона не може платити за 3 хатини, бо нічого не має... крім сердечного бажання виконати останню волю свого чоловіка – його обов'язок відносно до України» [39, арк. 2 зв.].

У листі до А. Ю. Кримського, теж написаному 2 січня 1925 р., В. М. Перетц підкреслив надзвичайну цінність колекції В. О. Щавинського, що містила «образи (портрети, ікони – *А. III.*) – дуже гарні, книги – дуже рідкі та цінні!... А речі дуже цікаві. Небіжчик ціле життя витратив на те, щоб зібрати літературу про голландську школу живопису, великим знавцем котрої він був». Володимир Миколайович звернув увагу неодмінного секретаря ВУАН й на те, що значна частина колекції стосувалася україніки. «Книг приблизно 2000–2500 прим[ірників], з котрих третина торкається України та українознавства. Було б дуже гарно, коли б Академія прийняла цей патріотичний дар до своєї книжкової скарбниці», – наголосив В. М. Перетц. Аби запобігти посяганню на колекцію інших установ, Володимир Миколайович попросив А. Ю. Кримського надіслати К. О. Щавинській від ВУАН

«охоронного листа», за допомогою якого спадкоємиця змогла б «ставити опір особам, що надзвичайно люблять чужі речі» [935, с. 115].

Не чекаючи відповіді з Києва, В. М. Перетц за власний кошт розпочав упакувати речі зі збірок В. О. Щавинського для перевезення їх до України, що треба було зробити якнайскоріше, бо Ермітаж теж мав бажання «наложити лапу на решту колекції» [45, арк. 6 зв.]. Річ у тому, що, хоча В. О. Щавинський і заповідав свою колекцію Україні, у 1918 р. значну її частину він змушений був передати на тимчасове зберігання до Ермітажу. Після смерті В. О. Щавинського співробітники Ермітажу планували доукомплектувати його колекційну збірку в музеї. 15 січня 1925 р. В. М. Перетц інформував С. О. Єфремова, що «набув ящиків і почав описувати та пакувати книги д[октора] Щавинського. Запаковано вже 8 ящ[иків] – книги з українознавства, іст[орії] та письм[енства]. Буде ще 20 з книгами, що торкаються історії мистецтва: це буде дуже приємно для О. П. Новицького! Крім того буде значна кількість ящиків з репродукціями різних образів... треба вивезти все як найскоріше» [45, арк. 6–6 зв.]. Єдине, що турбувало Володимира Миколайовича, так це те, чи вистачить в нього грошей для оформлення перевезення колекції В. О. Щавинського залізницею. Тому він попросив С. О. Єфремова надіслати кошти від ВУАН. «Чекаю нетерпляче, – писав В. М. Перетц голові Управи ВУАН, – що Ви надішлете [гроші]. Картини лише з репродукціями коштують не менше як 2 т[исячі] карб[ованців]. Кн[и]ги з іст[орії] мистецтва – не можна й оцінити. За образи та фарфор – нічого не можу сказати, бо на цьому не розуміюся, але кажуть, що вони коштують – [мабуть] – кілька тисячів карб[ованців]. Думаю, що на це можна витратити 250 карб[ованців]! За це нащадки наші нас не вилають!» [45, арк. 6 зв.–7].

Уже 10 лютого 1925 р. В. М. Перетц повідомляв листом С. О. Єфремова, що він відправив залізницею до Києва 39 ящиків колекції В. О. Щавинського та, на прохання українського вченого-антрополога А. З. Носова, ще 2 ящика з книгами для Кабінету антропології та етнології імені Ф. Вовка при ВУАН. В. М. Перетц також інформував, що сам А. З. Носов мав перевезти до Києва автопортрет Т. Г. Шевченка, віднайдений В. О. Щавинським [45, арк. 3–3 зв.]. Неодмінному секретарю ВУАН А. Ю. Кримському Володимир Миколайович надіслав короткий звіт про виконану роботу та «описи одержаних речей» [45, арк. 3 зв.].

Зібрання В. О. Щавинського, що благополучно дісталось Києва, спочатку зберігалось у Кабінеті українського мистецтва ВУАН, яким керував історик мистецтва, академік ВУАН О. П. Новицький. Але невдовзі своє

право на збірки В. О. Щавинського, передусім, книги з історії українського мистецтва, які відклялися у його колекції, висунув Музей мистецтв ВУАН (нині – Національний музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків), з чим не погоджувався О. П. Новицький. Щоб втихомирити війну між установами ВУАН В. М. Перетц в листі від 8 грудня 1925 р. звернувся до А. Ю. Кримського з проханням вплинути на О. П. Новицького, аби той не загострював питання і надав Музею мистецтв ВУАН опис одержаних книг для роботи з ними вчених-мистецтвознавців [935, с. 134].

8 грудня 1925 р. В. М. Перетц надіслав листа й директору Музею мистецтв ВУАН І. І. Вроні, в якому розкрив історію підписання заповіту В. О. Щавинським, який висловлював бажання, «щоб його колекцію було передано вищій науковій інстанції на Україні». За таку В. О. Щавинський на час написання тестаменту вважав Перший державний музей в Києві, а пізніше ВУАН. Володимир Миколайович пояснив, що сам він не був душоприказчиком В. О. Щавинського, а на прохання спадкоємиці К. О. Щавинської та за дорученням ВУАН «склав описи книг, картин, скла, фаянсу», що зберігалися на квартирі подружжя, та зробив, щоб як «найобережніше перевести все до київської ВУАН». Свою роль у збереженні збірок колекціонера В. М. Перетц вважав «найскромнішою». У листі вчений також наголосив, що «головна частина колекції – залишилася в Ермітажі, тому музеєві [мистецтв ВУАН] належало б вжити заходів, щоб одержати її (більшість картин голл[андської] шк[оли]) та перевезти до Києва, щоб виконати заповіт Щ[авинського], який мріяв зробити свою колекцію приступною для українського народу» [702, арк. 20–21].

Наприкінці 1925 р. О. П. Новицький усе-таки передав до Музею мистецтв ВУАН частину колекції В. О. Щавинського (14 ящиків). Проте, остаточно питання було закрито в 1928 р., коли музей отримав від Кабінету українського мистецтва ВУАН останні примірники бібліотеки В. О. Щавинського [1047, с. 53].

У 1926 р. зусиллями заступника директора Музею мистецтв ВУАН С. О. Гілярова до України була перевезена й та частина колекції В. О. Щавинського, що зберігалася в Ермітажі. А в 1931 р. К. О. Щавинська передала музею колекцію європейської гравюри, зібрану її покійним чоловіком. Восени 1943 р. нацисти вивезли більшу частину творів із колекції В. О. Щавинського. Так, від його художнього зібрання нині залишилося 25 (із 169) картин, 350 (із 1225) гравюр та окремі речі декоративно-ужиткового мистецтва. В січні 2020 р. у Національному музеї мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків відбулася виставка «Дар Василя Щавинського», що

підсумувала внесок мистецтвознавця у розвиток музею. На виставці був представлений і лист В. М. Перетца до директора музею, який висвітлював історію перевезення колекції В. О. Щавинського до Києва.

Клопотався В. М. Перетц й про надання пенсії удові колекціонера, – К. О. Щавинській, – бо вважав її призначення обов'язком ВУАН [45, арк. 7 зв.]. 26 січня 1926 р. він разом з академіками ВУАН Д. К. Заболотним і В. О. Кістяківським звернувся до ВУАН з вимогою «негайно попідкуватися» про призначення К. О. Щавинській «персональної пенсії за заслуги чоловіка та її щедрий дар» [992, с. 111]. В інших своїх листах до очільників ВУАН В. М. Перетц звертав увагу на те, що передавши українській академії збірки чоловіка, К. О. Щавинська залишилися «без жоднісіньких засобів до життя», адже «слабує на астму» й тому «цілком не здатна до праці, а грошей небіжчик жодних не залишив». Виконуючи ж волю В. О. Щавинського, вона позбавила себе «можливості продати цінні колекції, бо вище усього вона ставить оцю волю» [935, с. 115]. На переконання В. М. Перетца, призначення пенсії Ксенії Олексіївни стало б належною оцінкою й заслуг самого В. О. Щавинського, вважаючи на значимість наукових праць ученого, «його жертву (що коштує не менше, як 20–30 тисяч карбованців) та – його “неблагонадійність”, котра викинула його за кордон із вищої школи» [45, арк. 14–15].

Академік В. М. Перетц попереджав і керівників ВУАН, і українських урядовців, що зволікання з призначенням пенсії удові В. О. Щавинського може відвернути колекціонерів та їхніх спадкоємців від бажання передавати свої збірки до ВУАН, а також створити негативний імідж українській академії, яка, на його думку, «повинна бути національним осередком, до котрого збігатимуться жертви некультурних людей» [45, арк. 17]. ВУАН звернулося до Укрголовнауки з клопотанням щодо виплати К. О. Щавинській одноразової грошової допомоги в розмірі 500 карбованців та призначення їй пенсії найвищої категорії, яке так і не було задоволено. Про призначення пенсії К. О. Щавинській клопоталося й Товариство дослідників української історії, письменства і мови у Ленінграді, але теж безрезультатно. З цього приводу В. М. Перетц у листах до С. О. Єфремова та заступника завідувача Укрголовнауки М. І. Яворського зауважив, що така позиція влади може стати наукою для тих, хто «мріяв залишити своє майно – [українському] народові в особі наукових установ» [46, арк. 10 зв.; 1045, с. 76].

Переймався В. М. Перетц й долею величезної колекції української старовини, яку зібрав ще один дійсний член Товариства дослідників української історії, письменства і мови в Ленінграді, генерал від артилерії,

військовий історик та мистецтвознавець П. П. Потоцький, українець за походженням, який народився на Полтавщині. Перебуваючи на військовій службі, П. П. Потоцький водночас займався історичними дослідженнями, став одним із засновників Російського військово-історичного товариства та доклав багато зусиль для створення військових музеїв. У грудні 1917 р. П. П. Потоцький прийняв українське громадянство. Згодом мистецтвознавець взяв діяльну участь у роботі Товариства дослідників української історії, письменства і мови в Ленінграді, на засіданнях якого виголосив низку доповідей («Українські вчені та діячі про М. О. Максимовича» (1923), «Часопис “Основа” та його фундатори» (1924), «Історична вага альбому літографій з пам’яток української старовини художника Сластіона» (1924), «Бібліотека Т. Г. Шевченка» (1925), «Буквар Т. Г. Шевченка» (1926) та інші), що базувалися на матеріалах родинного архіву та колекції, яку він збирав понад сорок років.

Унікальна колекція П. П. Потоцького, яка містила бібліотеку, що нарахувала близько 15 тисяч томів, у тому числі рукописні книги XII ст., стародруки XVII ст., книги з бібліотеки Т. Г. Шевченка з його автографами та книги з автографами Г. Ф. Квітки-Основ’яненка, І. П. Котляревського, М. І. Костомарова, П. О. Куліша, Марка Вовчка та інших українських письменників, рідкісні атласи, альбоми, картини, малюнки та гравюри, ікони, портрети гетьманів і військових діячів, універсали Б. Хмельницького, І. Брюховецького, І. Мазепи та інших гетьманів, актові матеріали, листи, родинні архіви, збірки старовинних меблів, порцеляни, кришталю, зброї та коштовностей тощо, за задумом колекціонера, мала стати основою історико-побутового музею його імені на Полтавщині [1045, с. 47].

У 1921 р. П. П. Потоцький, щоб уберегти колекцію від зазіхань російських державних установ і уникнути розпорошення зібрання, розпочав перемовини з представниками ВУАН про бажання подарувати всю свою колекцію Україні та перевезти її до Києва. В. М. Перетц підтримав рішення П. П. Потоцького, і у своїх листах до А. Ю. Кримського рекомендував відшукати для Павла Платоновича посаду наукового співробітника ВУАН з можливістю доглядати і опрацьовувати його колекцію [935, с. 164].

Проте, Укрголовнаука, до якої звернулася ВУАН з проханням посприяти у перевезенні збірки П. П. Потоцького з Ленінграда до Києва, мала намір придбати лише ті речі колекції, що були пов’язані з Україною. 3 грудня 1925 р. вона запропонувала В. М. Перетцу з’ясувати думку П. П. Потоцького щодо продажу частини його зібрання, а також зробити опис колекції, її наукову експертизу та комерційну оцінку [1045, с. 75]. В. М. Перетц від-

мовився від пропозиції Укрголовнауки, назвавши її у листі до А. Ю. Кримського «безцеремонною», адже в Харкові, на переконання вченого, бажали «більше брати, ніж давати» [935, с. 135].

З документів видно, наскільки напружений був переговорний процес і як болісно переживав П. П. Потоцький за долю своєї колекції. 6 грудня 1925 р. В. М. Перетц писав А. Ю. Кримському: «Потоцький від усіх клопотів зовсім розклеївся. Пам'ятаємо, що він має 69 [років]; уся ця непріємна історія, листування з Харковом можуть дуже швидко положити кінець його життя. І хто знає, що тоді буде з його спадщиною...» [935, с. 133]. А в листі до неодмінного секретаря ВУАН від 25 грудня Володимир Миколайович зазначив, що «коли [П. П.] П[отоцько]го виженуть з дому та спродадуть з аукціону його майно, тоді харківські діячі зрозуміють, що недарма я, [А. В.] Вінницький, [Ф. Л.] Ернст та інші писали та телеграфували» [935, с. 134].

У пошуках компромісного рішення між П. П. Потоцьким і Укрголовнаукою та з метою збереження для України цінної збірки В. М. Перетц неодноразово зустрічався з колекціонером, проте змушений був визнати правоту останнього. Володимир Миколайович вирішив надіслати листа М. І. Яворському, де вказав урядовцю на ті помилки, яких, на його думку, допускав український уряд під час переговорів з П. П. Потоцьким. «Я витратив кілька днів на те, щоб вмовити його (П. П. Потоцького – А. Ш.) при[й]няти пропозицію Укрголовн[ауки], – писав В. М. Перетц у листі М. І. Яворському, – Але кінець-кінцем був змушений признати, що він має рацію. Важуся додати, що отся цінніша для українознавства колекція була б вже давно – задешево або й зовсім дурно – придбана для України, коли б: 1) не канцелярська волокита...; 2) коли б не дуже навчаючий приклад: справа зі спадщиною Щавинського, якого удова аж цілісінький рік бідує» [1045, с. 75–76].

У переговорах з П. П. Потоцьким взяв участь співробітник постійного представництва України в Москві О. І. Самборський, який радився з В. М. Перетцем, який чином винагородити колекціонера за «жертву» [46, арк. 6 зв.]. В листі від 20 лютого 1926 р. Володимир Миколайович повідомляв голову Управи ВУАН С. О. Єфремова, що справа П. П. Потоцького «трохи посувається», адже О. І. Самборський пообіцяв власнику збірки виконати всі його побажання «щодо посади замість грошей» [46, арк. 2]. Зрештою, договір між П. П. Потоцьким і НКО УСРР було підписано 28 квітня 1926 р. і всю колекцію привезено до Києва в липні 1927 р. та розміщено у чотирнадцяти кімнатах шостого корпусу Києво-Печерської лаври. На її базі організовано Музей України, яким завідував П. П. Потоцький.

Проте, вже у 1934 р. договір було скасовано й П. П. Потоцького переведено на посаду простого співробітника музею. Незабаром колекцію почали ділити між музейними установами. Павло Платонович мужньо боронив безцінне зібрання, але влітку 1938 р. його заарештували за надуманим звинуваченням у контрреволюційній діяльності. 27 серпня того ж року 81-річний мистецтвознавець після катувань помер у лікарні в'язниці, а його унікальна колекція була розпорошена і пограбована. Політичний режим, який на той час установився в Україні, не був зацікавлений у збереженні національних історико-культурних цінностей.

На прохання секретаря Історично-філологічного відділу ВУАН С. О. Єфремова, В. М. Перетц ще в 1923 р. звернувся до керівництва Відділу російської мови і словесності РАН із заявою про організацію обміну виданнями між академічними установами. У листі С. О. Єфремову від 22 лютого 1923 р. Володимир Миколайович повідомляв, що заява передана на розгляд неодмінному секретарю РАН С. Ф. Ольденбургу, й очікується позитивне вирішення питання про безоплатний обмін книгами між ВУАН і РАН. Для української академії тоді був приготовлений комплект видань, який з Петрограда до Києва мав перевести історик-медієвіст, дослідник історії Київської Русі, професор В. О. Пархоменко. Проте В. М. Перетц сумнівався, чи забере професор «всіх книжок, що йому дають» [38, арк. 32].

Протягом 1920-х – на початку 1930-х рр. В. М. Перетц неодноразово звертався до керівництва ВУАН з пропозиціями придбати пам'ятки української історії та культури для наукових установ України. Зокрема, у листі від 11 червня 1924 р. він пропонував С. О. Єфремову обміняти для бібліотеки ВУАН стародруки у академіка АН СРСР М. Н. Сперанського, який, як зазначав Володимир Миколайович, був «дуже прихильний до українського культурного руху» [44, арк. 2].

Нерідко траплялися випадки, коли власники раритетів, у тому числі й українці, думали не про збереження культурних цінностей свого народу, а продавали їх, керуючись комерційними інтересами. Це викликало нерозуміння та осуд з боку В. М. Перетца. 9 березня 1925 р. у листі до С. О. Єфремова вчений наголосив, що не може «байдуже дивитись, як у Ленінграді різні особи розпродають українські стародруки XVI–XVIII вв.» та рукописи. Володимир Миколайович змушений був визнати, що траплялися випадки, коли він не мав «стільки грошей, скільки коштував стародрук і тоді він йшов... в “небуття”». В. М. Перетц намагався донести до керівництва ВУАН думку про необхідність «організації купування стародр[уків] та рукоп[исів] для Академії» в «широкому масштабі», а поки що просив ВУАН

прислати йому «мандат», що засвідчив би його право на придбання культурних пам'яток для української академії. «Кінець кінцем – я сам збираю це – не для себе, – писав вчений, – а маючи на меті віддати Академії. Маючи такого доручення я міг би використати його, щоб зробити деякий вплив на сумління наших ленинградських українців, що трохи часом забувають про свої громадські обов'язки – берегти своє для своєї наукової установи» [45, арк. 8–9].

Придбані рукописи, стародруковані книги чи видання, що важко було знайти в Україні, В. М. Перетц надсилав як дар київським вченим і академічним бібліотекам. В листі до А. Ю. Кримського від 8 листопада 1926 р. Володимир Миколайович повідомляв неодмінного секретаря ВУАН, що надіслав на його ім'я куплені для української академії старовинні книги, у тому числі з ботаніки для академіка В. І. Липського та з українознавства для бібліотеки імені В. Б. Антоновича Історично-філологічного відділу ВУАН [935, с. 150]. В іншому листі, від 10 травня 1927 р., В. М. Перетц інформував А. Ю. Кримського, що привезе для ВУАН чергові дари, серед яких – «автограф Т. Г. Шевченка!» [935, с. 160]. Володимир Миколайович купував у книгарнях Північної Пальміри й ті видання, що були необхідні українським вченим для нагальної роботи. Зокрема, для С. О. Єфремова В. М. Перетц розшукував «Спогади (1843–1860)» художниці К. Ф. Юнге, в яких були вміщені листи Т. Г. Шевченка, М. І. Костомарова та ін. [42, арк. 1].

При нагоді та якщо дозволяли кошти В. М. Перетц скуповував в Росії для київських дослідників і наукових установ ВУАН й рукописи неукраїнського походження. Так, у 1926 р. він за рекомендацією вченого-арабіста, академіка АН СРСР І. Ю. Крачковського придбав у Л. Савельєвої арабський та перський рукописи, маючи надію, що вони зацікавлять А. Ю. Кримського або будуть корисними для співробітників Інституту сходознавства ВУАН [935, с. 132, 136]. Як досвідчений та азартний колекціонер і вчений, який розумів наукову цінність рукописних пам'яток, Володимир Миколайович завжди діяв рішуче, намагаючись не упустити нагоди. Це засвідчила й історія з придбанням рукописів для А. Ю. Кримського, яку В. М. Перетц розповів у листі до С. О. Єфремова від 12 січня 1926 р.: «Я писав Аг[атангелу] Юх[имовичу] про те, що продаються 2 рукописи – араб[ський] і перський... Не чекаючи відповіді Аг[атангела] Юх[имовича], я поступив рішуче і нажав на власника та купив оба рукоп[иси] за 16 р[ублів], т[обто] виторгував трохи. Якщо ці рукописи потрібні Інст[итуту] сходознавства, я їх надішлю; якщо ж ні – нехай залишаються у моїй колекції» [45, арк. 10].

Іншого разу, конкуруючи з Азіатським музеєм (нині – Інститут сходознавства РАН), Володимир Миколайович, не шкодуючи «великих грошей», купив для А. Ю. Кримського рукописи поем перських письменників О. Чембі «Багарістон» та А. Джамі «Зюлейка-наме» [935, с. 192, 195].

У листі від 2 липня 1927 р. В. М. Перетц рекомендував ВУАН придбати у колишнього народника, публіциста М. Г. Кулябка-Корецького 76 листів, які надсилав йому український статистик, етнограф, фольклорист і громадський діяч О. О. Русов протягом 1888–1911 рр. У листах йшлося про наукові праці О. О. Русова у галузі статистики, наводилися його вірші та біографічні дані, зокрема, відомості про час перебування Олександра Олександровича у в'язниці в 1893 р., де він відбував покарання за нелегальне перевезення книг з Галичини до підросійської України. На думку В. М. Перетца, ці листи могли б стати у пригоді Комісії для дослідів над історією громадських течій ВУАН [47, арк. 5–5 зв.].

Співпрацював В. М. Перетц і з українськими музеями та музейними співробітниками, зокрема, завідувачем відділу письма і друку Лаврського музею та портретною галереєю Київського державного культурно-історичного заповідника «Всеукраїнський музейний городок» П. М. Поповим, який був колишнім студентом Володимира Миколайовича по Університету св. Володимира. У листі від 30 квітня 1927 р. В. М. Перетц повідомляв П. М. Попову, що пропонував директору Київського державного культурно-історичного заповідника П. П. Курінному придбати для музею колекцію посудин IV–III ст. до н. е., що була розкопана в Керчі та Херсонесі. Щодо цінності пам'яток Володимир Миколайович консультувався з істориком мистецтва, членом-кореспондентом АН СРСР Д. В. Айналовим, а також надіслав П. П. Курінному фотографії посудин, проте П. П. Курінний зволікав з відповіддю. В листі В. М. Перетц просив П. М. Попова з'ясувати позицію директора Київського державного культурно-історичного заповідника щодо придбання посудин, адже власник колекції чекав на відповідь [638]. Згодом до фондів Українського театрального музею, який теж розташовувався на території Києво-Печерської лаври, В. М. Перетц передавав театральні афіші 1890-х рр. [699; 1136, с. 46].

Літературознавцю, фольклористу й етнографу І. Ф. Єрофееву, який протягом 1924–1930 рр. працював у Музеї Слобідської України імені Г. С. Сковороди в Харкові, де заснував рукописний відділ, В. М. Перетц допомагав влаштуватися на роботу в Києві. Ймовірно, І. Ф. Єрофеев сам звернувся до Володимира Миколайовича з проханням допомогти йому знайти у Києві роботу за фахом. Привітавши це рішення, В. М. Перетц ві-

дверто вказав на свої скромні можливості у вирішенні долі товариша, адже, як зазначив Володимир Миколайович у листі від 29 травня 1926 р. його вплив серед музейників і в «адміністративних колах рівнявся нулю» [384, арк. 1; 385, арк. 1]. Він радив надіслати листи до установ Києва, у яких мав бажання працювати І. Ф. Єрофеев, додавши до них короткий життєпис і список своїх наукових праць, а також звернутися до київських учених – організаторів музейної справи, як-от: музеєзнавця й етнографа П. П. Курінного та історика мистецтва, академіка ВУАН О. П. Новицького [385, арк. 1]. В. М. Перетц також написав листа-рекомендацію, у якій зазначив, що І. Ф. Єрофеев добре відомий йому як «автор багатьох наукових праць та сумлінний робітник на полі вивчення культурної історії, мистецтва та фольклору українського народу» [1245].

Крім того, В. М. Перетц доручив С. І. Маслоу, який добре знав І. Ф. Єрофеева ще по навчанню в Університеті св. Володимира та спільній праці в Семінарію російської філології, а з 1926 р. завідував відділом стародруків ВБУ, та мистецтвознавцю й завідувачу відділом Лаврського музею П. М. Попову підшукати харківському фахівцю місце у Києві. Знаючи, що в 1926 р. І. Ф. Єрофеев планував наукові експедиції до Чернігова, Кам'янця-Подільського, а також Київщиною, В. М. Перетц порадив йому під час подорожі завітати і до Києва та обговорити з місцевими музейниками свою справу [384, арк. 1–2; 385, арк. 1–1 зв.]. Однак тоді переїхати до Києва І. Ф. Єрофееву не вдалося, що відверто засмутило В. М. Перетца, який в листі до останнього від 15 жовтня 1927 р. зазначив: «Я дуже шкодую, що в минулому червні, у зв'язку з переміщеннями в музеї в Києві – Вам не вдалося перевестися. Якщо б Ви перевелися, то і крім іншого в Києві Ваші художні інтереси знайшли б собі більше їжі» [386, арк. 1 зв.–2]. Згадуючи художні інтереси І. Ф. Єрофеева, В. М. Перетц мав на увазі зацікавленість харків'янина, як музейного діяча, етнографічними речами та художніми творами. Якби І. Ф. Єрофееву вдалося влаштуватися на роботу до одного з київських музеїв, його можливості щодо виявлення та дослідження художніх творів і рукописів, безперечно, значно б розширилися.

Академік В. М. Перетц став на захист директора Прилуцького окружного музею В. І. Маслова, коли останнього за наклепом зняли з посади керівника музею. У листі до голови Прилуцького окрвиконкому від 5 червня 1929 р. Володимир Миколайович констатував, що знає В. І. Маслова давно, ще «як свого учня по Київському університету», і вважає його «людиною талановитою і надзвичайно сумлінною щодо виконання своїх обов'язків». І дійсно, протягом нетривалого періоду перебування на посаді директора

(1927–1929) В. І. Маслову вдалося перетворити Прилуцький окружний музей в краєзнавчий дослідницький осередок, співробітниками якого були підготовлені реєстри пам'яток історії, культури і природи Прилуччини. Як науковий орган музею, почав виходити «Бюлетень Прилуцького окружного музею», в якому публікувалися як місцеві дослідники, так і київські вчені. У своєму листі В. М. Перетц наголосив, що любов В. І. Маслова до музею, який він досі очолював, його відданість музейній роботі спостерігалася й під час приїздів директора музею до Москви і Ленінграда в справі поповнення фондів Прилуцького окружного музею. З огляду на все вище сказане, на думку В. М. Перетца, звільнення В. І. Маслова виглядало надзвичайно дивно. Володимир Миколайович запитував голову Прилуцького окрвиконкому: «Невже наша провінція така багата на культурні сили, що з легким серцем, навіть без пояснення причин, може знімати з посад висококваліфікованих осіб, і чи певні [у місцевій владі], що ті цінності, які зібрані в Прилуцькому музеї, і надалі будуть зберігатися й поповнюватися з таким же умінням та сумлінністю, з якою вони зберігалися й поповнювалися дотепер?». Напевне, очільник Прилуцького окрвиконкому не спромігся надати відповідь академіку. В. І. Маслову ж довелося переїжджати до Києва, де він став науковим співробітником ВУАН. А з 2010 р. Прилуцький краєзнавчий (колишній окружний) музей дістав ім'я В. І. Маслова. Іменем вченого також названо місцеве краєзнавче товариство.

Маючи на меті написати синтетичну працю з історії давньої української літератури, В. М. Перетц старанно збирав пам'ятки давньої української писемності. У листі С. О. Єфремову від 12 січня 1926 р. він зазначав, що з особливою старанністю збирає все, що має відношення до писемності старої України і може бути корисним для підготовки великої праці з історії української літератури [46, арк. 9 зв.]. Регулярно приїжджаючи до Києва для участі в роботі ВУАН, вчений користувався нагодою для поповнення власної колекції літературних пам'яток. У листі В. М. Перетца до літературознавця, книгознавця, завідувача відділу рукописів ВБУ Г. П. Житецького від 18 жовтня 1926 р. йдеться про «книжкові придбання» вченого в Києві, які поштовою посилкою були відправлені до Ленінграду [88, арк. 1–1 зв.].

Збирати українські літературні пам'ятки В. М. Перетцу допомагали вчені, які мешкали і працювали в Україні, зокрема його колишні учні, що підтримували з Володимиром Миколайовичем наукові, професійні та дружні стосунки. Особливо тісною була співпраця В. М. Перетца з книгознавцем і бібліографом С. І. Масловим, з яким Володимир Миколайович входив до складу Комітету для опису видань, надрукованих на території

України в XVI–XVIII вв., що діяв при Археографічній комісії ВУАН із серпня 1924 р. [1128, с. 285].

Вчені сприяли один одному в пошуках необхідної літератури, регулярно обмінювалися власними працями, віднайденими рукописами й стародрукованими книгами, а також тогочасними виданнями. Надсилав В. М. Перетц С. І. Маслову й екслібриси, якими останній цікавився [343]. Отримавши з Києва книги С. І. Маслова «Друкарство на Україні в XVI–XVIII ст.» та «Етюди з історії стародруків», В. М. Перетц високо оцінив як зміст досліджень, так і якість поліграфії видань. У листі від 16 січня 1926 р. Володимир Миколайович написав С. І. Маслову, що «книжки виїшли дуже милі і за зовнішністю, і за змістом... Радію, що Вам вдалося все це надрукувати» [284, арк. 1]. Аби не бути боржником, В. М. Перетц зі свого боку обіцяв надіслати С. І. Маслову «красиве бібліогр[афічне] видання» [285, арк. 1 зв.].

Вболіваючи за наукову кар'єру свого вихованця, В. М. Перетц радив С. І. Маслову подумати над тим, а чи не можна було б «Етюди з історії стародруків» представити як докторську дисертацію. «Як Ви вважаєте, – запитував Володимир Миколайович у С. І. Маслова, – чи не можна пустити “Етюди” як дис[ертацію]? Тепер до них – інші вим[оги] віднос[но] обсягу. Ін[ша] невелика, але вченості вимагає масу! Адже “технік” бібліограф такої штуки не напише: потрібна філ[ологічна] та іст[орико]-літ[ературна] спец[іальна] освіта... і багато знань, чого суч[асні] автори проявити не зможуть ніколи (маю на увазі – “нових”, “чер[воних] професорів”))» [284, арк. 2 зв.]. Проте, імовірно, у С. І. Маслова була думка представити на докторську дисертацію працю «Мазепа в літературі XVII–XX ст.», над якою він працював протягом багатьох років. Розуміючи масштабність теми та передбачаючи складнощі з публікацією дослідження, В. М. Перетц спробував допомогти С. І. Маслову, в листі до якого від 3 лютого 1926 р. Володимир Миколайович зауважив: «З приводу Вашої ідеї про Мазепу – співчуваю. Але коли Вам вдасться надрукувати цю книгу? Звичайно, добре було б її випустити в “Збірнику Іст[орично]-філ[ологічного] відділу”. Я наведу довідки у нашого голови Н[ауково]-досл[ідного] інституту порівняльної історії літератур і мов Заходу та Сходу, чи можна представити книгу українською мовою – для отримання наукового ступеня д[октор]а» [287, арк. 2 зв.]. Як відомо, праця С. І. Маслова «Мазепа в літературі XVII–XX ст.» ще й досі є невиданою, а вченого ступеня доктора філологічних наук Сергій Іванович був удостоєний аж в 1948 р., хоча і без захисту дисертації.

У листі від 3 лютого 1926 р. В. М. Перетц попросив С. І. Маслова надіслати йому до Ленінграда «Українську друковану книгу XVI–XVIII вв.», що вийшла за авторством Сергія Івановича в 1925 р., як видання УНІК, а також перший і третій випуски багатотомної праці історика українського театру В. І. Резанова «Драма українська» [287, арк. 1 зв.]. При нагоді зазначимо, що Володимир Миколайович протягом багатьох років стежив за науковою творчістю В. І. Резанова й, маючи відмінні від театрознавця погляди на методологію досліджень історії театру, написав низку рецензій на його праці [935, с. 136, 150–152; 1137; 1312]. У листі ж до С. І. Маслова, В. М. Перетц зазначив, що, зі свого боку, перешле до Києва «дещо з книг», які він придбав для Сергія Івановича, знаючи його інтереси [287, арк. 1 зв.], а також спробує знайти для С. І. Маслова книгу П. К. Сімоні «Сказання про київських богатирів, які ходили до Царгороду» [287, арк. 2].

Вже у листі від 21 лютого 1926 р. В. М. Перетц цікавився у С. І. Маслова, чи отримав Сергій Іванович обидві його посилки – «одну з книгами, іншу (рекоменд[овану] бандер[оль] трубкою) новітні знімки, вид[ані] [М. М.] Каринським?» [290, арк. 1]. Книга мовознавця, палеографа, члена-кореспондента АН СРСР М. М. Каринського «Зразки письма найдавнішого періоду історії руської книги» була видана в 1925 р. обмеженим накладом і не поступила в торговельну мережу. Це рідкісне видання, що містило 68 світлин літературних пам'яток XI–XII ст., як підкреслив В. М. Перетц в листі С. І. Маслову, написаному 7 лютого 1926 р., було подарунком Сергію Івановичу та його дружині О. М. Масловій. Володимир Миколайович також надіслав С. І. Маслову перший том «Пам'яток полемічної літератури в Західній Русі» (1878), котрий, як зазначив вчений, «зрештою знайшов у антиквара». Крім того, у посилці для С. І. Маслова було вміщено «каталог Лейпцігської [книжкової] виставки – небезкорисне бібліогр[афічне] видання та звіт Р[осійської] акад[емії] наук». Після прочитання звіту, В. М. Перетц просив передати його А. Ю. Кримському, як неодмінному секретарю ВУАН, оскільки він містив відомості про роботу Володимира Миколайовича, що, як сподівався академік, повинно було б зацікавити керівника ВУАН [288, арк. 1–1 зв.].

Широко В. М. Перетц і С. І. Маслов обмінювалися придбаними рукописами та стародрукованими книгами. Добре орієнтуючись на ринку колекціонерів, Володимир Миколайович при потребі консультував С. І. Маслова щодо вартості рукописів і стародруків. Але й сам В. М. Перетц користувався відомостями про літературні пам'ятки, що містилися в працях бібліографа, зокрема, капітальному «Каталозі ювілейної виставки українського друкар-

ства», який був підготовлений С. І. Масловим у 1925 р. [273, арк. 1–1 зв.]. Вчені регулярно обмінювалися й інформацією про пропозиції, що поступали від колекціонерів, які продавали рукописи і стародруки. Так, у листах від 20 і 24 листопада 1927 р. В. М. Перетц повідомляв С. І. Маслова про можливість придбати низку стародрукованих книг у ленінградського художника І. І. Вауліна [308, арк. 1–1 зв.]. У листі ж від 10 квітня 1928 р. Володимир Миколайович запитував у київського колеги, чи потрібен йому хороший примірник полемічного твору митрополита С. Яворського «Камінь віри», який В. М. Перетц згоден був обміняти на рукописи із колекції С. І. Маслова [318, арк. 1].

Передусім В. М. Перетца цікавили літературні пам'ятки давньої української літератури, але при нагоді вчений збирав і рукописи творів пізнішого періоду. Про один такий випадок Володимир Миколайович повідомляв С. І. Маслова в листі від 19 лютого 1928 р. Зокрема, вчений писав: «Нещодавно куплений мною за 1 р[убль] список “Нат[алки] Полт[авки]” виявився проміжною ланкою між автором І. П. Котл[ярєвським] і вид[авцем] [І. І.] Срезн[євським], причому вивчення його розбиває звинувачення, висунуте проти [І. І.] Срезн[євського] І. Я. Айзенштоком. Тому – як бачите я не гидую і порів[няно] новими рукоп[исами]» [313, арк. 2 зв.]. Придбаний рукопис став джерельним підґрунтям до статті В. М. Перетца «До історії тексту “Наталки Полтавки” І. П. Котлярєвського», яку було опубліковано у київському збірнику «Література» (1928).

З 1926 р. С. І. Маслов завідував відділом стародруків ВБУ. В. М. Перетц жваво цікавився діяльністю ВБУ та роботою С. І. Маслова в бібліотеці. Неодноразово клопотався Володимир Миколайович перед керівництвом Історично-філологічного відділу ВУАН і ВБУ стосовно працевлаштування до бібліотеки українських вчених, зокрема М. О. Макаренка [290, арк. 1] та інших науковців. Чергове прохання В. М. Перетц висловив у листі до С. І. Маслова від 19 лютого 1928 р., де просив залучити до роботи у ВБУ філолога В. Й. Крижанівського, який, як вказував Володимир Миколайович, був збирачем стародрукованих книг і взагалі цікавився стародрукарством [313, арк. 2].

Діяльність же С. І. Маслова на посаді завідувача відділу стародруків ВБУ В. М. Перетц вважав зразковою. Для вивчення досвіду зі зберігання стародрукованих книг до ВБУ було направлено наукову співробітницю рукописного відділу Бібліотеки АН СРСР С. О. Щеглову. Повідомляючи С. І. Маслова про приїзд Софії Олексіївни, В. М. Перетц наголосив, що її командировано «Акад[емічною] бібл[іотекою] вивчати постановку

зберігання і обробки рукописн[ого] і стародрук[ованого] матеріалу в найбільших бібліотеках. На мою думку – найкраще рукописи зберігаються в Істор[ичному] музеї [в Москві], а стародруки – у Вас (відділі стародруків ВБУ у Києві – *А. Ш.*)» [349, арк. 1 зв.–2].

Питання збереження архівних документів і рукописів у бібліотеках були предметом обговорення і в листах В. М. Перетца до історика та книгознавця Г. П. Житецького, який протягом 1922–1929 рр. завідував відділом рукописів ВБУ. Так, Володимир Миколайович повідомляв Г. П. Житецького про спробу Центрархіву РСФРР вилучити із фондів російських бібліотек, зокрема, Російської публічної бібліотеки в Ленінграді та Бібліотеки АН СРСР архівних документів, від якої керівники Центральної архівної установи Росії вчасно відмовилася, адже «прийшли до висновку, що 1) для архіву цінні лише документи поточного характеру (XIX ст.), при тому документи адміністративного і фінанс[ового] характеру, а аж ніяк не історичні документи минулих століть, 2) а головне, – що не можна розоряти історично сформовані колекції, що вже знайшли собі місце в певній науковій установі» [91, арк. 1–1 зв.]. За інформацією В. М. Перетца, велися розговори й щодо переміщення рукописів із Російської публічної бібліотеки, проте вони закінчилися визнанням статус-кво, про Бібліотеку АН СРСР й «мови не було». В листі до Г. П. Житецького від 19 березня 1927 р. В. М. Перетц висловив переконання, що рукописи, які відклалися у ВБУ, повинні залишатися на своєму місці, бо тут «вони доступніше ніж де б то не було для наукових занять» [91, арк. 2].

Варто додати, що, при потребі, рукописи із власної колекції В. М. Перетца надсилав для співробітників ВУАН саме до відділу рукописів ВБУ. Зокрема, коли співробітник КДУП С. Ю. Гаєвський працював над книгою «“Александрія” в давній українській літературі», Володимир Миколайович надіслав досліднику необхідний для роботи рукопис, попросивши Г. П. Житецького прийняти його «під нагляд» і видавати С. Ю. Гаєвському в необхідні для роботи години [566, арк. 1–1 зв.].

Постійно цікавився В. М. Перетц і діяльністю Українського наукового інституту книгознавства в Києві [335, арк. 1], у якому С. І. Маслов очолював Комісію з історії книги. Декілька своїх розвідок Володимир Миколайович опублікував у науковому органі УНІК «Бібліологічні вісті» [1128, с. 385, 392, 605]. Вчений з інтересом стежив за публікаціями в журналі. У листі С. І. Маслову від 29 лютого 1928 р. В. М. Перетц повідомляв, що через директора центральної Державної книжкової палати М. Ф. Яницького отримав черговий номер «Бібліологічних вістей». Він також інформував

Сергія Івановича, що від директора УНІК і редактора «Бібліологічних вістей» Ю. О. Меженка отримав пропозицію сприяти популяризації УНІК. Нічого не маючи проти пропозиції директора УНІК, В. М. Перетц не погоджувався з його кадровою політикою, зазначивши в листі С. І. Маслоу, що «розганяючи таких діял[ьних] працівників як [Я. І.] Стеш[енко] – навряд чи [Ю. О.] Меж[енко] створить популярність «Б[ібліологічним] вістям», Інст[итуту] і самому собі» [314, арк. 1]. Додамо, що в лютому 1928 р. із-за розбіжностей у поглядах на принципи діяльності УНІК між Ю. О. Меженком і Я. І. Стешенком виник конфлікт, внаслідок якого останній припинив співпрацю з інститутом, з чим не погоджувався В. М. Перетц.

З епістолярних документів можна дізнатися, що не всі наукові праці В. М. Перетца, які вчений надсилав для публікації в журналі УНІК, побачили світ на шпальтах «Бібліологічних вістей». Так, в листі до С. І. Маслоу від 25 грудня 1929 р. Володимир Миколайович повідомляв: «Посилаю Вам мою працю – опис неопублікованих рук[описів] Лавр[ської] бібл[іотеки] + опис текстів рукописів ВБУ, що поступили в основ[ному] ще до 1918 року. Якщо пригодяться прошу використати для «Бібліол[огічних] вістей» [332, арк. 1]. Однак цю працю В. М. Перетца часопис не опублікував, а подальша її доля залишається невідомою. У дослідженні Г. І. Ковальчук згадується, що для Комісії з історії книги УНІК В. М. Перетцем була підготовлена доповідь «Нові дані про рукописні книги київських бібліотек», але вона не була оприлюднена на засіданнях цієї комісії [1128, с. 223]. Можливо, йдеться про одну й ту ж працю вченого.

Разом із С. І. Маслоу В. М. Перетц увійшов до складу Українського бібліологічного товариства, що діяло при УНІК протягом 1928–1929 рр. В. М. Перетца було обрано головою УБТ, а С. І. Маслоу його заступником. УБТ ставило за мету сприяти об'єднанню українських бібліофілів і практиків книжкової справи для розробки питань, пов'язаних з книгою. На одному із засідань УБТ В. М. Перетц виступив з доповіддю «Враження від огляду білоруських бібліотек у Мінську» [1088, с. 197; 1124; 1125; 1126; 1128, с. 469–470].

Академік В. М. Перетц взяв дієву участь у заходах, присвячених святкуванню 25-літнього ювілею науково-літературної діяльності С. І. Маслоу. На урочистому засіданні, організованому УНІК 19 листопада 1927 р., була оголошена доповідь В. М. Перетца «Нарис наукової діяльності професора С. І. Маслоу» [1128, с. 91]. Сам Володимир Миколайович не зміг бути присутнім на заході. У листі від 1 грудня він привітав ювіляра, зазначивши: «Я отримав звістку про те, як чудово пройшло Ваше свято, на

якому я подумки був присутній і шкодував, що не міг особисто продекламувати Вам мою оду. Сподіваюся, що цей ювілей не позначився шкідливо на Вашому здоров'ї і Ви не схилилися під тягарем років після нього, як це буває зазвичай з ювілярами?» [310, арк. 1]. В іншому листі В. М. Перетц зізнався С. І. Маслову, що вважає його за продовжувача своєї місії в Києві, але по дружньому радив Сергію Івановичу: «Не уходьте тільки від літературознавства – до літерознавства! Історія книги – річ поважна, але життя духу – право важливіше для культури, ніж життя ремесла» [328, арк. 3 зв.]. А праця В. М. Перетца «Нарис наукової діяльності професора С. І. Маслова» була опублікована в книзі «Сергій Маслов. 1902–1927», яка вийшла друком в серії «Українські бібліологи», що видало УНІК [881].

Деякі знахідки, а також статті про них, надсилав В. М. Перетцу для рецензії завідувач відділу рукописів Музею Слобідської України імені Г. С. Сковороди І. Ф. Єрофеев. У листі музейнику від 26 червня 1927 р. В. М. Перетц дав згоду переглянути одну з праць І. Ф. Єрофеева, хоча й зазначив, що він є фахівцем з досить вузької спеціальності, а отже не береться судити про те, чим сам не займався. Володимир Миколайович подякував І. Ф. Єрофееву за надіслані рідкісні речі. Що саме надіслав йому харків'янин, у листі не вказано, але далі В. М. Перетц пише про свій виключний інтерес до книг з історії Стародавньої Русі, української літератури та до українських стародруків і рукописів: «я тепер збираю тільки книги з історії Ст[ародавньої] Р[усі] та укр[аїнської] літ[ератури] і народн[ої] слов[есності]. Від всього нового – відстав безнадійно (всього – не охопиш!). І ще – збираю старовинні рукописи (книги, не документи), маючи на увазі гол[овним] чин[ом] українські» [386, арк. 1 зв.–2].

У листі від 26 лютого 1928 р. В. М. Перетц інформував П. М. Попова, що веде перемовини з К. І. Самбурським стосовно придбання у останнього рукописів і стародрукованих книг. Краєзнавець, фольклорист, збирач і дослідник українських старожитностей із с. Гужівка на Ічнянщині К. І. Самбурський заснував у власній хаті «Музей на селі», серед експонатів якого особливу цінність мали церковно-слов'янські рукописи і стародруки. У 1920-ті роки постать безробітного краєзнавця й директора хатнього музею привернула увагу компетентних органів. К. І. Самбурському запропонували передати пам'ятки до установ ВУАН і Лаврського музею, проте він відмовився це зробити, надіславши листи вченим з пропозицією купити рукописи, стародруки та книги з його колекції. Через академіка М. Н. Сперанського, який завідував відділом рукописів Державного історичного музею в Москві, список літературних пам'яток, що зберігалися в музеї

К. І. Самбурського, потрапив до В. М. Перетца. Володимира Миколайовича зацікавили два рукописи, де йшлося про діяння Макарія Римського та ходження до Персії Серапіона, за які вчений згоден був заплатити 155–160 карбованців. Але К. І. Самбурський бажав отримати за них 500 карбованців. Тоді В. М. Перетц вирішив звернутися до П. М. Попова с проханням вмовити власника рукописів продати їх за більш прийнятну ціну [640, арк. 1–1 зв.; 1039].

Імовірно, саме за проханням Володимира Миколайовича, П. М. Попов відвідав Гужівку, оглянув «Музей на селі», але вмовити К. І. Самбурського поступитися ціною рукописів йому не вдалося. Проте П. М. Попов справив «приємне враження» на краєзнавця, який вирішив передати науковцю на збереження свій домашній архів. П. М. Попову за допомогою С. І. Маслова, уродженця м. Ічні, вдалося зберегти щоденники К. І. Самбурського [1039, с. 152], які в 2015 р. були оприлюднені В. П. Моренцем і В. Ф. Шевченком [974]. Щодо збірки рукописів і стародруків із колекції К. І. Самбурського, то ані вчені, ані публічні бібліотеки, ознайомившись з умовами купівлі пам'яток, не погодились їх придбати. Восени 1930 р. «Музей на селі» був знищений представниками комуністичної влади, а все, написане й надруковане церковно-слов'янською мовою, викинуто до вогнища, запаленого на подвір'ї збирача старожитностей [1039, с. 153].

Наприкінці 1930 р. В. М. Перетц через П. М. Попова, який в 1929 р. став завідувачем відділу рукописів ВБУ, почав зондувати питання про можливість продажу своєї колекції рукописів і стародруків ВБУ. У листі від 4 грудня 1930 р. він просив П. М. Попова «зробити кроки для з'ясування і просування питання щодо придбання [його] колекції ВБУ» [641, арк. 1]. Збираючи колекцію пам'яток давньої літератури, Володимир Миколайович планував передати свою збірку Україні, тим паче, що лєвова її частина стосувалася української літератури. Прискорити вирішення цього питання вченого спонукали побутові обставини. 19 січня 1931 р. він писав П. М. Попову, що в його лєнінградському помешканні передбачується «в березні, а можливі й раніше “ущільнення”, втрачу 1/4 квартири і треба поспішати влаштувати збірку» [642, арк. 1 зв.].

У лютому 1931 р. В. М. Перетц надіслав листа директору ВБУ з пропозицією придбати його колекцію рукописів і стародрукованих книг. Оскільки в листі зазначені умови, на яких вчений бажав передати збірку науковій бібліотеці ВУАН, наведемо його: «В[ельми] п[оважний] Ничипоре Миرونвичу [Миколєнко]. Завідувач Відділу рукописів ВБУ, П. М. Попов, повідомив мене, що ВБУ має можливість придбати мою колекцію старовинних

рукописів і стародруків, і тому я не буду шукати інших покупців. Що до ціни колекції, – я бажаю одержати за неї 9600 карб[ованців] без оплати пакування і перевозу з Ленінграду до Києва. Цю суму можна поділити на дві частини: першу, 5000 карб[ованців], я бажаю дістати цього року, в найближчий термін (в другій половині березня), другу частину – 4600 + %% за рік на цю суму – можна виплатити мені не пізніше 1 квітня 1932 р. В колекції разом є 617 рукописів; я бажав би (за згодою Відд[ілу] рукописів) частину рукописів тимчасово залишити мені, щоб я міг закінчити деякі мої поточні наукові роботи. Дозволю собі висловити побажання: колекція мусить зберігатись в Відд[ілі] рук[описів] під назвою “Збірка В. М. Перетца” і не змішуватись з іншими. Тому, що мої рукописи і стародруки набувались з спеціальною метою – обслуговувати потреби Комісії укр[аїнського] п[и]сьм[енства] доби феодалізму ВУАН, я бажаю, щоб рукописи з моєї збірки видавались для використання до кабінету згаданої Комісії» [644, арк. 1].

Копію листа, написаного Н. М. Миколенку, В. М. Перетц надіслав і П. М. Попову, прохаючи останнього подбати, аби «все було гаразд» [644, арк. 1]. В листі від 17 лютого 1931 р. Володимир Миколайович пояснив завідувачу відділу рукописів ВБУ, чому він вирішив продати, а не подарувати свою колекцію бібліотеці. Кошти були потрібні вченому для придбання нових рукописів й стародрукованих книг і, таким чином, розширення колекції, що зберігалася б у ВБУ, адже ВУАН не виділяла кошти для придбання пам'яток давньої літератури. Зокрема, в листі В. М. Перетц писав: «Мені хотілося б ще одне: на отримані гроші почати приторговувати рукописи в різних місцях, щоб згодом ще збільшити колекцію придбанням таких матеріалів, яких немає в Києві, щоб, коли помру, хто небудь спасибі сказав за примноження рукоп[исної] збірки ВБУ. Я не писав про це директору, але при нагоді згадайте про це, щоб не думав, що я хочу продати рукописи для будь-яких особистих цілей» [644, арк. 1–2]. Володимир Миколайович також висловив задоволення, що рукописи будуть розміщені у ВБУ, в Україні, де, як зазначив колекціонер, відсутні великі рукописні зібрання, а, отже, зібрані ним рукописи «принесуть користь історикам літератури» [644, арк. 2].

В іншому листі до П. М. Попова, написаному 2 березня 1931 р., В. М. Перетц просив врахувати, що для розміщення його колекції знадобиться 34 метра полук. Володимир Миколайович ще просив надіслати йому мандат для придбання рукописів для ВБУ, бо в нього в найближчому часі може з'явитися нагода «купити ще щось по частині рукописів», а взагалі, як зазначав вчений, «зараз можуть бути нові надходження на ринок, і

було б бажано не прогавити для України корисний матеріал». В. М. Перетц також повідомляв, що в нього розпочався поділ квартири, тому колекцію було загороджено в його кабінеті, аби вберегти книги та рукописи від «неймовірного за кількістю бруду і пилу» [645, арк. 1].

Проте В. М. Перетцу не тільки не прислали мандат для придбання рукописів, а навіть не надіслали офіційну відповідь на пропозицію придбати для ВБУ одну з найбільших на терені СРСР колекцій рукописів і стародруків. Партійний функціонер Н. М. Миколенко, який, напевне, випадково в 1930 р. обійняв посаду директора ВБУ, ймовірно, не в змозі був оцінити важливості та значення наданої бібліотеці пропозиції. З приводу поведінки керівника ВБУ Володимир Миколайович у листі до П. М. Попова від 26 березня 1931 р. зауважив: «Директор мені так і не відповів досі. І як би не був зайнятий він, – інші зайняті не менше, – на діловий лист відповідати треба. Я ж так і не знаю, чи придбає ВБУ рукописи, чи ні: адже Ваші листи, все ж, не є офіційним документом. А час іде» [647, арк. 1].

Аби не гаяти часу В. М. Перетц надіслав описи рукописів і стародрукованих книг зі своєї колекції завідувачу відділу рукописів ВБУ, запрошуючи П. М. Попова приїхати до Ленінграда для оцінки стану колекції та організації її перевезення до Києва. Не зважаючи на позицію очільника ВБУ, Володимир Миколайович вирішив не відступати від задуманого і здійснити перевезення своєї збірки літературних пам'яток до наукової бібліотеки української академії. Заохочуючи П. М. Попова долучатися до цієї справи В. М. Перетц писав: «Шановний Павле Миколайовичу! Майте на увазі, що я хотів би, щоб Ви приїхали за рукописами тоді, коли я буду ще в Ленінграді; В[арвара] П[авлівна Адріанова-Перетц] обіцяє дати Вам притулок і годувати Вас, щоб Ви не дурно витрачали час. Коли б Ви приїхали 1-го травня, ми швидко могли б запакувати рукописи, а потім – їхати разом до Києва. Гроші можна виплатити і в 3 терміни, аби тільки вони були. Коли Вам незручно їхати тепер, можна відкласти Вашу подорож до червня, коли я буду повертатись з Києва. Хоч тоді В[арвари] П[авлівни] не буде у місті, все ж таки наше помешкання буде до Ваших послуг, бо С[офія] Ол[ексіївна Щеглова] ще буде зайнята на службі, і Ви матимете час для себе попрацювати в бібліотеках. Як Вам зручніше?» [649, арк. 1]. Проте завідувач відділу рукописів ВБУ П. М. Попов поставився до справи «цілком по філософському», відповівши В. М. Перетцу, що йому «однаково» чи придбає ВБУ рукописи, чи ні. Володимир Миколайович зрозумів всю марність своїх клопотів і лише попросив повернути йому описи рукописів і стародруків збірки, копії яких він для себе не залишив [650, арк. 1].

Нині 62 українські рукописи літературного та історичного характеру, які віднайшов і зібрав академік ВУАН В. М. Перетц, зберігаються поза межами України, в колекції вченого, що відклалася в Інституті російської літератури (Пушкінському Домі) РАН [1248].

Отже, епістолярій В. М. Перетца розкриває наполегливу роботу вченого із пошуку та збереження українських історико-культурних цінностей. В. М. Перетц відіграв значну роль у поверненні в Україну її національних реліквій, зокрема, унікальних колекцій В. О. Щавинського і П. П. Потоцького. Значних зусиль В. М. Перетц приклав для відшукування, придбання та збереження пам'яток давньої української літератури. Його багаторічна копітка діяльність із збереження українських літературних і культурних пам'яток стала вагомим внеском ученого у розвиток української науки та культури.

4.4. У боротьбі за сильну і самостійну Всеукраїнську академію наук

Відтоді як в травні 1919 р. В. М. Перетца обрали дійсним членом УАН, вчений відігравав одну з провідних ролей в українському академічному житті, зокрема, в роботі Історично-філологічного відділу української академії. Хоча він постійно мешкав у Ленінграді, де очолював Товариство дослідників української історії, письменства і мови, але щорічно на декілька місяців приїжджав до Києва, беручи активну участь в діяльності академічних установ як член, а згодом голова кафедри стародавньої української літератури, член Археографічної комісії, а з кінця 1927 р. очільник Комісії давнього українського письменства ВУАН. Окрім вказаних інституцій, В. М. Перетц долучався до роботи Історичної й Етнографічної секцій ВУАН та Історично-літературного товариства, на яких проголосив низку доповідей. З 1925 р. В. М. Перетц за станом здоров'я відмовився від викладацької діяльності в ЛДУ, залишивши за собою лише невеликий курс в Ленінградському державному інституті історії мистецтв, й зосередився на роботі в установах ВУАН і РАН.

Академік В. М. Перетц вважав Київ «розумовою столицею» України, про що він в одному із своїх листів написав харків'янину І. Ф. Єрофєєву. «Звичайно, в Харкові – столиці – в деякому відношенні краще, але розумовою столицею, – наголошував Володимир Миколайович, – завжди був і буде Київ... Тут на диво інтенсивне життя – навколо академії: щодня (в

травні) засідання з масою цікавих (не халтурних, не рекламних, а справжніх, наукових) доповідей. Те саме буде і в жовтні» [385, арк. 2–2 зв.]. І далі в листі В. М. Перетц зізнавався І. Ф. Єрофееву: «Я милуюся нашим старим Києвом кожен раз як буваю в ньому – і сумую, коли довго не бачу» [386, арк. 2]. В архівах і бібліотеках улюбленого міста вчений з ентузіазмом працював над дослідженнями з історії давньої української літератури, публікуючи свої праці в таких українських наукових виданнях як «Записки Історично-філологічного відділу ВУАН», «Україна», «Етнографічний вісник», «Бібліологічні вісті», «Література» та ін.

До співпраці з виданнями ВУАН В. М. Перетц всіляко залучав й своїх колег і учнів, як тих, які мешкали в Україні, так і тих, хто працював у Росії. У листах до очільників Історично-філологічного відділу ВУАН та академіків, що редагували українські наукові видання, Володимир Миколайович просив сприяти публікації таких дослідників, як В. П. Адріанова-Перетц, С. О. Бугославський, М. К. Гудзій, І. П. Єрьомін, О. М. Маслова (Шуляк), Г. Б. Нікольська, Л. М. Перетц, В. В. Сиповський, С. О. Щеглова та інші [935, с. 146–147; 47, арк. 9 зв., 17 зв.–18; 490, арк. 1 зв.]. Це тим більше було важливо, що не так вже й багато було вчених, які працювали в галузі українознавства. Дякуючи за розуміння його позиції, В. М. Перетц писав А. Ю. Кримському: «Спасибі за турботу про мене і моїх пташенят. Радий нескінченно буду бачити їхні праці – у виданнях Укр[аїнської] ак[адемії] н[аук]: нива велика, та сіячів мало; та й ті – б[ільшою] ч[астиною] заражені безглуздими забобонами і великоруським, великодержавним шовінізмом» [935, с. 149]. Володимир Миколайович змушений був констатувати, що серед російських учених «міцно тримаються старі психічні навички» [935, с. 149].

На початку 1925 р. у листах до керівників Історично-філологічного відділу ВУАН В. М. Перетц неодноразово писав про зростання «централістично-московських настроїв» у російських академічних колах [45, арк. 1 зв., 15]. Того року відзначалося 200-річчя заснування РАН, очільники якої добивалися підвищення статусу російської академії і визнання її всесоюзною науковою установою. В. М. Перетц щиро вболівав за розвиток ВУАН і бажав, щоб такий статус мала й українська академія, тому він вважав доцільним творення на терені Росії та в інших республіках СРСР українських наукових установ, а позицію українського уряду, що не проводив роботу в цьому напрямі, помилковою. У листі до С. О. Єфремова від 24 лютого 1925 р. Володимир Миколайович зазначив: «Наша Рос[ійська] Акад[емія]... домагається, щоб її мали за всесоюзну установу, але не хоче, що те

саме значення мала Всеукр[аїнська] Акад[емія]. Між іншими аргументами на користь РАКН є те, що її наукові установи порозкидані по всьому просторі Союзу. Тому мені дуже дивно, як Харків в своєму псевдонаціо[нальному] запалі відмовляється, не хоче витратити гроші на наук[ові] установи, що існують на чужій землі, “в другом государстве”. Вони дуже помиляються, коли думають, що таким чином підноситься значення Всеукр[аїнської] Акад[емії], котру тепер не залічують до всесоюзних установ, поруч з тим, що до таких установ залічуються напр[иклад] Петр[оградська] (Ленінгр[адська]) Наукова б[ібліотека], Рум[янцевський] муз[ей] в М[оскві], де правдивих вчених – як кіт наплакав! Все це дуже мене шаркає за серце» [45, арк. 2–2 зв.]. 27 липня 1925 р. постановою ЦВК і РНК СРСР РАН була визнана вищою науковою установою СРСР й перейменовано в АН СРСР. При цьому було вирішено зберегти незалежність молоді української академії та допомагати їй [1369, с. 514–515].

Як на практиці складувалися відносини між вченими ВУАН і АН СРСР можна продемонструвати історією про публікацію фундаментальної монографії В. М. Перетца «Слово о полку Ігоревім. Пам’ятка феодальної України-Руси XII віку», яку вчений в основному підготував ще перебуваючи у Самарі. Про це Володимир Миколайович повідомив Відділення російської мови і словесності РАН листом від 15 березня 1920 р., разом з тим вчений запитував про можливість її опублікувати коштами російської академії [950, с. 726]. Спроби В. М. Перетца опублікувати свою працю, як ювілейне видання, до 200-ліття заснування РАН, виявилися марними. Тривалий час Володимир Миколайович не міг знайти видавця для монографії. 22 січня 1924 р. він писав С. О. Єфремову: «Я тепер переглядаю ще раз свою працю про “Сл[ово] о п[олку] Ігор[евім]”. Вона росте – до 20 арк[ушів] друку! Побільшується коментарів. Видавців – нема – й не буде. Друк коштуватиме 1000 к[арбованців] зол[отих]. І щодо паперу – я дістав би, це не так тяжко. Але де, звідки дістати оцю проклятушу 1000! Прокхати Відділ [української] Акад[емії], щоб вона приняла до друку мою працю – не можу і це буде ще дорожче, бо переклад візьме багато і часу і грошей» [40, арк. 1 зв.].

Однак керівництво Історично-філологічного відділу ВУАН запропонувало В. М. Перетцу видати його монографію в Україні, на що автор книги відразу погодився, вже не розглядаючи інші пропозиції, зокрема, і РАН [45, арк. 16 зв.]. 27 вересня 1925 р. Володимир Миколайович інформував неодмінного секретаря ВУАН А. Ю. Кримського, що привіз до Києва рукопис своєї книги про «Слово о полку Ігоревім», який прохав долучити до плану

видань Історично-філологічного відділу ВУАН та «підтримати оцю справу і дати можливість моїй праці побачити світ» [935, с. 164].

Оскільки В. М. Перетц мешкав у Ленінграді, а його монографія була великою за обсягом й мала складну структуру, адже до книги входили історико-літературознавчий нарис (власне саме дослідження «Слова о полку Ігоревім» як пам'ятки літератури кінця XII ст.), текст пам'ятки і коментарі до нього, то видати її в Києві було справою не простою. Під час друку монографії виникали численні питання як наукового, так і технічного характеру, що вимагали негайного вирішення. Для їхнього розв'язання необхідно було з'ясувати думку автора, а це можливо було зробити лише за допомогою листів та пересилки бандеролей з версткою між Києвом і Ленінградом.

Епістолярні документи засвідчують копітку, напружену, а часом і жертовну працю як самого В. М. Перетца, так й тих українських учених і співробітників ВУАН, які були дотичні до видання книги «Слово о полку Ігоревім. Пам'ятка феодальної України-Руси XII віку». В 1921 р. в українській академії була створена Редакційно-видавнича комісія, яка діяла під керівництвом неодмінного секретаря ВУАН А. Ю. Кримського. До її складу у 1925–1927 рр. входили: завідувач Видавництва ВУАН М. З. Левченко, секретар та його помічник С. Г. Воронін, секретар, науковий кореспондент і коректор-філолог П. Г. Іванець, кореспондент К. М. Гайдамака та кур'єр-паківник. Крім вище вказаних осіб, діяльну участь у виданні монографії В. М. Перетца взяли секретар Історично-філологічного відділу ВУАН С. О. Єфремов та літературознавець і бібліограф С. І. Маслов.

Працюючи над підготовкою монографії В. М. Перетца до друку, С. І. Маслов не шкодував ані власного часу, сумлінно вичитуючи кожен аркуш видання, ані коштів, регулярно надсилаючи В. М. Перетцу коректуру і верстку книги та листи з фаховим аналізом прочитаного й пропозиціями щодо покращення видання. З іншого боку, він доводив побажання В. М. Перетца до співробітників Редакційно-видавничої комісії ВУАН, координуючи, таким чином, всю роботу з публікації книги. С. І. Маслов, за визнанням В. М. Перетца, практично заступив його як автора книги. «Ваша роль у виданні мого “Слова” – роль автора», – з вдячністю наголошував В. М. Перетц у листі до С. І. Маслова від 11 листопада 1925 р. [270, арк. 2 зв.]. Він просив бібліографа «бути вирішувачем усіх сумнівів», оскільки був упевнений, що Сергій Іванович обереже «інтереси книги від випадковостей» [270, арк. 2 зв.]. Володимир Миколайович звернув увагу і керівництва ВУАН на внесок С. І. Маслова у підготовку книги до видання,

зокрема, прохаючи С. О. Єфремова: «Не забувайте про нього! Я цілком згожуюсь з думкою Аг[атангела] Юх[имовича Кримського] що таких корисних людей треба притягувати до праці [у ВУАН] не раптом, не силою: по короткім часі він сам прилаштується до тих вимог, що їх висунуло життя» [45, арк. 16 зв.].

Монографія була написана російською мовою, але, після прийняття пропозиції ВУАН видати її у Києві, В. М. Перетц підтримав рішення друкувати книгу тільки українською. Турбуючись про якість перекладу, Володимир Миколайович писав С. І. Маслову: «Мені дуже хочеться, щоб книга вийшла гарною мовою» [269, арк. 1 зв.]. Зробити переклад було доручено П. Г. Іванцю, якого А. Ю. Кримський характеризував як «кращого з київських перекладачів» [277, арк. 1]. Та оскільки переклад літературознавчої праці й особливо коментарів у ній вимагав ґрунтовних філологічних знань, П. Г. Іванцю «потрібні поради в сумнівних місцях» [371, арк. 459] надавали академіки А. Ю. Кримський та С. О. Єфремов і звичайно ж С. І. Маслов. Завдяки такій потужній допомозі монографію вдалося швидко перекласти, а сподівання В. М. Перетца, що його «Слово» «вийде в парадному одязі» і «галичани – не дуже будуть бурчати на незвичні мовні звороти» [46, арк. 9–9 зв.], повністю виправдалися. М. М. Марковський в своїй рецензії на монографію вченого зазначив, що переклад праці українською зроблений добре, а «широ народна, барвиста, соковита мова перекладу робить те, що, читаючи переклад “Слова”, не почуваш, щоб це був переклад. Той блискучий літературний стиль, яким визначаються писання акад[еміка] Перетца, нічого не тратить в українському вбранні» [1166, с. 351].

За організацію роботи Видавництва ВУАН відповідав М. З. Левченко, про якого С. І. Маслов писав, що він енергійний співробітник і любить свою справу [260, арк. 23 зв.]. Розпорядженням М. З. Левченка у друкарні видавництва до роботи над книгою В. М. Перетца замість одного було залучено три складачі, що значно прискорило її набір. Щоб прикрасити книгу, для друку заголовних букв у «Слові о полку Ігоревім» використовувалася червона фарба, а для набору слов'янського тексту спеціально було відлито кілька відсутніх літер і значків шрифту, що наблизило відтворення тексту до оригіналу. Звітуючи В. М. Перетцу, С. І. Маслов констатував, що М. З. Левченко дуже уважно ставиться до роботи і всі вказівки виконує в точності [260, арк. 17].

Проте одне побажання автора монографії очільник Видавництва ВУАН все ж таки не виконав, залишивши на обкладинці книги відомості про те, що вона є виданням Історико-філологічного відділу Української академії

наук за номером 33 (В. М. Перетц пропонував ці дані перенести на титульну сторінку). Отже, монографія «Слово о полку Ігоревім. Пам'ятка феодальної України-Руси XII віку» побачила світ у Києві наприкінці квітня 1926 р., а у листі до С. О. Єфремова вдячний В. М. Перетц наголосив, що «поки буде живий» – пам'ятатиме, що йому зробила Українська академія наук [46, арк. 7 зв.].

Книга В. М. Перетца «Слово о полку Ігоревім. Пам'ятка феодальної України-Руси XII віку» швидко розійшлася поміж вітчизняних та закордонних філологів. Володимир Миколайович, намагаючись нікого не забути, залишив співробітникам Видавництва ВУАН адреси вчених, яким необхідно було надіслати примірник видання, а також сам розсилав книгу колегам. Проте бажаючих її придбати було багато і В. М. Перетцу доводилося звертатися до С. І. Маслова і М. З. Левченка з проханням надіслати до слов'янського відділення Бібліотеки АН СРСР ще «хоч декілька примірників» книги, адже вона швидко роздавалася [298].

Звичайно, В. М. Перетца дуже цікавили думки фахівців про його дослідження. Вище зазначалося, що книга викликала великий інтерес у вітчизняних та іноземних філологів, які відгукнулися на видання низкою рецензій. Але ще до їхньої публікації, В. М. Перетца почали докоряти в тому, що він надрукував своє дослідження українською мовою. Так, у листі до С. І. Маслова від 20 серпня 1926 р. Володимир Миколайович зауважив: «Від ряду осіб отримав відгуки комплементарного характеру, але поки друковано не сварять. Чекаю цього, бо одне – слова, інше – справи. І майже всі, росіяни журяться, що книга вийшла не російською м[овою]!... Хай же за це подякують Рос[ійській] академії і її неодмінному секретарю [С. Ф. Ольденбургу]» [299, арк. 1 зв.]. А в листі до А. Ю. Кримського від 23 жовтня 1926 р. В. М. Перетц повідомляв, що коли він повернувся до Ленінграду, то на першому засіданні Відділення російської мови і словесності АН СРСР на нього «замість привітання – накинулися мокрим рядном співчлені за те», що надрукував «Слово» українською та в передмові до книги сказав «гірку правду про Рос[ійську] академію». Підсумовуючи враження від дій колег по РАН, Володимир Миколайович зазначив: «Вони злі за те..., що я “не дочекався” поки Акад[емія російська] змилюється і надрукує мою книгу, а пішов своїм шляхом – більш природним і приємним» [935, с. 147].

Детально В. М. Перетц про шельмування його в АН СРСР за публікацію монографії «Слово о полку Ігоревім. Пам'ятка феодальної України-Руси XII віку» українською мовою розповів С. І. Маслову в листі від 28 жовтня 1926 р. Зокрема, він писав: «За друкування “Сл[ова]” у Києві – мені

[В. М.] Істрін (голова Відділення російської мови і словесності АН СРСР – А. Ш.) влаштував “сімейну сцену”: вільно ж йому було допустити, щоб її викинули з числа ювіл[ейних] видань! Нічого на мене звертати. Ось зайвий приклад “великоруської терпимості”, про яку ми з Вами не раз говорили. До речі: і 1 жовт[ня] Відд[ілення] р[осійської] м[ови] і сл[овесності] постановило привітати мене телеграмою... яку я не отримав, бо Істрін не вважав за потрібне послати її. Я то не журюся – Ви знаєте мене. Але для Істр[іна] це характерно» [301, арк. 2–2 зв.].

Те ж саме В. М. Перетц написав і завідувачу відділу рукописів ВБУ Г. П. Житецькому в листі від 18 жовтня 1926 р., зазначивши: «У нас в Пітері я застав бруд, багно, дощ зі снігом – одним словом – все, що належить за штатом. У Відділенні р[осійської] м[ови] і сл[овесності] – щось схоже на “догану” від виконуючого обов’язки голови за передмову до мого “Слова” і за те, що насмілюся... опублікувати працю такою жакливою мовою як українська: старий дух нетерпимості міцно тримається в старих установах ... Але я – скільки вистачило сил – огризнувся» [88, арк. 2–2 зв.]. Слід вказати, що в передмові до своєї книги В. М. Перетц, як автор, пояснював читачам, що постановою РАН його книгу повинні були видати до 200-річчя російської академії, але ухвалу не було виконано. Тому вчений був вдячний ВУАН, що його книга побачила світ [873, с. VI].

Не зважаючи на те, що в передмові до «Слова о полку Ігоревім. Пам’ятка феодальної України-Руси XII віку», В. М. Перетц навів історію друкування книги, в рецензіях на видання повторилися звинувачення Володимира Миколайовича в тому, що він опублікував своє дослідження українською мовою. З цього приводу 16 грудня 1927 р. В. М. Перетц писав літературознавцю Л. Т. Білецькому, який емігрував до Праги, де працював в Українському високому педагогічному інституті імені Михайла Драгоманова та Українському вільному університеті, наступне: «Що до “Слова” мого, то його вже добре вилаяли добрі люди, що... не читали його, наприклад,... [С. П.] Розанов (“Від[омості] В[ідділення] р[осійської] м[ови] і сл[овесності]”), що закинув мені те, що я надрукував книгу – українською, не російською мовою, а в передмові – є пояснення, чому і як це трапилось» [6, арк. 22 зв.].

Однак В. М. Перетца більше турбувало, що рецензенти, вчені-філологи та читачі його книги не вповні розуміли ті ідеї і те нове, що Володимир Миколайович намагався показати, досліджуючи «Слово о полку Ігоревім». На це звернув увагу В. М. Перетц у листі до Л. Т. Білецького від 27 липня 1928 р., наголосивши: «Вашого листа одержав і прочитав з великою при-

ємністю. Не тому, що я знайшов у ньому різні компліменти, а тому, що Ви, крім найближчих до мене осіб зрозуміли суть моєї праці: наші рецензенти, хоч би й учені, не дуже люблять придивлятися до змісту книг, що їх рецензують, а передмов – ніколи не читають. Моєму редакторові, що обвинувачував мене за те, що я не надрукував книги рос[ійською] мовою – один з моїх Ленінгр[адських] учнів, Кость Копержинський залив масла за шкіру: довго пам'ятатиме. Але все це не варте уваги. Моє головне побажання було – висунути на перший план потребу стилістичного вивчення “Сл[ова]” в зв’язку з фактами давнього письм[енства] та народної словесності. На це – ніхто із рецензентів не звернув належної уваги» [6, арк. 23–23 зв.]. На прохання Л. Т. Білецького, В. М. Перетц надіслав йому бібліографію праць про пам’ятку Київської Русі [6, арк. 26–27 зв.], серед яких були й публікації самого Володимира Миколайовича, який продовжував вивчати «Слово о полку Ігоревім» [864; 868; 871; 872; 885], а також інформував Леоніда Тимофійовича про те, що ВУАН надсилає свої видання до наукових установ Праги, зокрема, й Українського високого педагогічного інституту імені Михайла Драгоманова [6, арк. 23 зв.].

Можна ще додати, що історія, яка відбулася з публікацією праці В. М. Перетца «Слово о полку Ігоревім. Пам’ятка феодальної України-Руси XII віку», ледь не повторилася й зі збірником вченого «Дослідження і матеріали з історії давньої української літератури XVI–XVIII ст.», який погодилася видати РАН. Але, як написав Володимир Миколайович С. І. Маслову, чогось став «обурюватися» академік РАН і завідувач її видавництвом О. Є. Ферсман, який почав «пересувати і зовсім відсувати затверджене до друку Спільн[им] збір[анням] РАН» видання [270, арк. 1 зв.]. Проте цього разу підготовлений В. М. Перетцем збірник українознавчих досліджень вийшов таки друком у видавництві АН СРСР [874].

Видання «Слово о полку Ігоревім. Пам’ятка феодальної України-Руси XII віку» у Києві так зачепило колег В. М. Перетца із Відділення російської мови і словесності АН СРСР, що вони почали звинувачувати Володимира Миколайовича в тому, що він ухиляється від публікації своїх праць у виданнях АН СРСР. Щоб спростувати ці необґрунтовані претензії, В. М. Перетц вирішив опублікувати рецензію на багатотомну працю В. І. Резанова «Драма українська», що виходила друком під егідою Історично-філологічного відділу ВУАН, у «Відомостях Відділення російської мови і словесності АН СРСР». На думку В. М. Перетца, це «було б і тактовніше, чим вмщати правки до вид[ання] Ук[раїнської] ак[адемії] – в її ж “Записках”» [935, с. 147]. Володимир Миколайович критично ставився до

наукової творчості В. І. Резанова, але в даному випадку вирішив «викреслити всі образливі місця» зі своєї рецензії та «пом'якшити ряд виразів», аби не кидати тінь на Видавництво ВУАН, яке зробило все, щоб видати в найкращому вигляді працю В. І. Резанова [935, с. 151–152; 877].

У жовтні 1926 р. В. М. Перетца за рішенням Історично-філологічного відділу української академії було обрано штатним академіком ВУАН [46, арк. 5; 935, с. 146]. Це було справедливим рішенням, адже на відміну від інших позаштатних академіків Історично-філологічного відділу ВУАН, які або постійно жили за кордоном (О. Брок в Осло, А. Мейє – Парижі, Ю. Полівка та С. О. Смаль-Стоцький – Празі, К. Й. Студинський – Львові), або на терені СРСР (С. Ф. Ольденбург, Ф. І. Шміт – Ленінграді, К. В. Харлампович – Тургаї, В. П. Бузескул – Харкові) й не приїжджали до Києва, аби взяти участь в роботі установ ВУАН, В. М. Перетц декілька місяців кожного року перебував у Києві, працюючи в інституціях української академії. Обрання до штату академіків вчених, які постійно не проживали в містах, де розташовувалися установи академії, практикувалося і в РАН, штатними академіками якої були такі українські вчені як В. С. Іконников з Києва та В. П. Бузескул з Харкова [46, арк. 5; 935, с. 148].

Проте обрання В. М. Перетца штатним академіком ВУАН викликало незадоволення з боку М. С. і О. С. Грушевських, які виношували плани перевести із нештатних в штатні академіки львівського літературознавця й мовознавця К. Й. Студинського, який був обраний до складу ВУАН у 1924 р. Таке переведення давало можливість К. Й. Студинському переїхати із Польщі до України. В. М. Перетц підтримував професійні стосунки як з М. С. Грушевським, так і з К. Й. Студинським, але про їхні плани дізнався вже після обрання його штатним академіком. Розуміючи логіку намірів колег, Володимир Миколайович все ж вважав, що відміна рішення про обрання його штатним академіком ВУАН стала б «великим конфузом» як для Історично-філологічного відділу ВУАН, так і для нього особисто, про що він написав у листі А. Ю. Кримському від 23 жовтня 1926 р. [935, с. 148].

Найбільше не бажав В. М. Перетц розгортання конфлікту із М. С. Грушевським, адже їх єднала багаторічна плідна праця на ниві української науки. Володимир Миколайович був один із небагатьох учених, який позитивно сприйняв повернення М. С. Грушевського із-за кордону в Україну, сподіваючись, що його приїзд піде на користь ВУАН. Так, в листі С. О. Єфремову від 22 січня 1924 р. В. М. Перетц зазначив: «Мабуть кияни і не поділяють моїх надій, можливо, що дехто з них, почувши мою думку висловлену так щиро, скаже, що я себе компрометую в очах людей

до нього (М. С. Грушевського – *А. III.*) неприхильних, але скажіть щиро і не криючись – в кого з наших знайомих та приятелів є стільки запалу до науки і хисту до організації наукової роботи?» [40, арк. 1 зв.]. Тому випад з боку М. С. Грушевського неприємно вразив В. М. Перетца, який в листі до А. Ю. Кримського зауважив: «Мені найбільше було б прикро, якщо б М. С. Грушевський вважав мене якимось інтриганом: я з ним працював з 1907 р. і ніколи не сварився. Мені б було дуже важко опинитися в загострених (та ще через гроші!) відносинах з людиною, з якою я, незважаючи на всілякі відмінності в поглядах – був в хороших відносинах і якого, як вченого, я дуже ціную. Я всього очікував – але з його боку протесту я не очікував і це боляче і незаслужено зачепило мене» [935, с. 148–149].

В листопаді 1926 р. з'ясувалося, що переміщення В. М. Перетца в штат ВУАН «відбулося найреальнішим чином». А отже свої приїзди до Києва Володимир Миколайович став ретельно координувати з керівництвом ВУАН, враховуючи важливість справ і користь для української академії [935, с. 148–150].

З листів можна дізнатися про негативне ставлення В. М. Перетца до боротьби за лідерство у ВУАН між С. О. Єфремовим і А. Ю. Кримським з одного боку та М. С. Грушевським і його прибічниками з іншого, яка розпочалася в 1925 р. оскільки вчений небезпідставно вважав, що вона може привести до руйнації ВУАН. У листі до С. О. Єфремова від 9 березня 1925 р. В. М. Перетц зазначив, що йому шкода, що серед співробітників ВУАН поширюються чутки про «домові війни» в «академічних сферах», які вже докотилися й до Москви. Володимир Миколайович намагався примирити обидві сторони. Висловлюючи С. О. Єфремову свою думку з приводу конфлікту, В. М. Перетц закликав подумати над тим, що «ми всі працюємо на одного государя – на народ український, і коли він дізнається про оці “війни” – не пом'яне він нас і наших сучасників “не злим – тихим словом”!» [45, арк. 9 зв.].

Ситуацію ускладнювало те, що боротьба за вплив у ВУАН розгорталася на тлі реформування академії, перегляду її Статуту, структури та втручання НКО в діяльність наукової установи. В. М. Перетц з пересторогою ставився до урядових дій, спрямованих на реформування ВУАН, не вбачаючи в них користі для її діяльності. «Не бачу у оцих реформах нічого радісного», – писав В. М. Перетц у листі до С. О. Єфремова у грудні 1925 р. [45, арк. 12 зв.–13]. Ті ж самі думки Володимир Миколайович висловив і А. Ю. Кримському, зазначивши у листі до нього від 6 грудня 1925 р.: «Дуже боюся реформи в Академії: від усіх реформ можна сподіватись небагато доброго та корисного для науки... Думаю, що не у тому полягає справа “як

сядуть” музики, а у тому як вони гратимуть» [935, с. 133]. Справедливо вважаючи, що все залежить не «од Статутів, а од тих людей, що їх виконують», В. М. Перетц побоювався, що реформи можуть привести до зміни керівництва ВУАН, зокрема, зміщення із займаних посад А. Ю. Кримського та С. О. Єфремова. Він просив очільників Історично-філологічного відділу ВУАН при нагоді сповістити його: «В якому напрямі мусить відбуватися оця реформа? Яку вона мету має, хто може її використати для розвитку української науки?» [45, арк. 12–13].

Перестороги В. М. Перетца мали під собою певні підстави, адже за боротьбою між групами впливу у ВУАН уважно стежили: і не тільки в НКО України, а і в інформаційно-статистичному та ідеологічному відділах ЦК КП(б)У. Зокрема, у зв'язку з проведенням політики українізації в інформаційно-статистичному відділі КП(б)У в січні 1926 р. був складений огляд ідеологічного стану у ВУАН, в якому зазначалося, що в українській академії створилися групи А. Ю. Кримського, М. С. Грушевського та П. А. Тутковського, що вели між собою боротьбу, яка ґрунтувалася не на ідеологічних позиціях, а на «особистісних моментах і склоках». В огляді була надана й ідеологічна характеристика окремим академікам ВУАН. Так, С. О. Єфремов атестувався як український кадет, який був налаштований проти радянської влади, але не проявляв активності. А. Ю. Кримського вважали політично прорадянським, але схильного до «політиканства в тактиці». В. М. Перетца характеризували як «певною мірою лояльного» до радянського режиму. Особливу увагу було уділено вченим Історично-філологічного відділу ВУАН, де, на думку авторів огляду, почалася формуватися антимарксистська ідеологія навколо М. С. Грушевського (історія) та С. О. Єфремова (література) [992, с. 204–205].

Динамічні зміни відбувалося і в АН СРСР, про що В. М. Перетц інформував очільників Історично-філологічного відділу ВУАН. У грудні 1925 р. він писав С. О. Єфремову: «У нас так само щось насувається на нашому академічному обрії. Ідуть хмари – з московських гір...» [45, арк. 13]. А вже в 1927 р. почав діяти новий Статут АН СРСР, відповідно до якого Відділення російської мови і словесності було перейменовано у Відділення гуманітарних наук, що включало такі напрямки як історія, філологія, соціологія, економіка тощо. Головою Відділення гуманітарних наук в АН СРСР обрали історика, академіка С. Ф. Платонова. Листом від 10 вересня 1927 р. Володимир Миколайович повідомляв секретаря Історично-філологічного відділу ВУАН С. О. Єфремова, що в АН СРСР «переводиться в життя новий Статут», у зв'язку з чим настрій у колишніх членів Відділення

російської мови і словесності «дуже сумний». «Дбаємо лише про те, щоб зберегти наші видання – “Відомості” та “Збірник”», – зазначав В. М. Перетц [47, арк. 8 зв.].

У листі від 23 вересня 1927 р. В. М. Перетц поцікавився у С. О. Єфремова, що було відомо про розробку Статуту ВУАН? «Думаю, – зауважив вчений, – що тепер незабаром його виготують і – хто знає – мабуть так само як і у нас (в АН СРСР – *А. III.*), – без участі академіків? Наш Статут (Ленінгр[адський]) непоганий, але складено його дечому дуже дилетантські, без розуміння суті академічної праці. Число академіків збільшено до 70: “числом поболее, ценою подешевле”. Ми от мордуємось шукаючи кандидата на іст[орію] нового рос[ійського] письменства! Так само і з іншими кафедрами» [47, арк. 13 зв.–14]. Проте В. М. Перетц помилився у прогнозах, бо новий Статут ВУАН був затверджений лише в 1931 р.

Описуючи «експерименти», що проводилися в АН СРСР в контексті впровадження в життя положень нового Статуту, В. М. Перетц розмірковував, яким чином зміни в союзній академії можуть вплинути на діяльність ВУАН і як мінімізувати негативні наслідки цих перетворень. Зокрема, Володимира Миколайовича турбувало рішення про розширення складу АН СРСР, до якого найімовірніше будуть обрані й українські вчені. На думку В. М. Перетца, обрання українських науковців до складу АН СРСР могло б негативно вплинути на діяльність ВУАН. Своїми роздумами Володимир Миколайович поділився з С. О. Єфремовим у листі від 19 листопада 1927 р., зауваживши: «Ви добре знаєте яке невеличке число вчених спеціалістів є в нашій республіці. Коли Ак[адемія] н[аук] СРСР почне обирати нових членів, вона – неминуче – забере ще декого з УАН, і може – чимало таких членів, що потрібні в Києві, наслідком чого може з’явитись така думка, що УАН – більше не потрібна, коли існує АН СРСР з таким самим складом як і УАН» [47, арк. 18]. Стурбованість про можливість появи «поганого висновку» щодо доцільності існування ВУАН, якщо її персональний склад значною мірою дублюватиме склад членів АН СРСР, В. М. Перетц висловив і в листі С. О. Єфремову від 8 лютого 1928 р. [48, арк. 4–4 зв.].

Відповідаючи на запитання «Як запобігти цьому?», В. М. Перетц вважав, що необхідно було негайно посилювати склад членів ВУАН, причому, на переконання вченого, в «час усякого “скорочення” штатів та посад» краще було б обирати до складу ВУАН «осіб, що не мають тісного зв’язку з АН СРСР» [48, арк. 4 зв.].

У 1928 р. виповнювалося десять років від заснування ВУАН. На думку В. М. Перетца, треба було скористатися моментом і з нагоди ювілею

ВУАН обрати до її складу нових членів. Володимир Миколайович просив С. О. Єфремова своєчасно донести до членів Історично-філологічного відділу української академії цю його думку [47, арк. 19–19 зв.]. Оскільки ВУАН стояла на порозі реформ, вчений радив провести вибори найскоріше, до літа 1928 р. [47, арк. 20]. Загальний принцип, яким необхідно було керуватися при виборах членів ВУАН, В. М. Перетц найбільш чітко сформулював у листі до С. І. Маслова від 5 травня 1929 р., а саме: «необхідно обирати не тих, хто потребує Академію, а тих, у кому для виконання своїх завдань Академія потребує» [329, арк. 2].

У листах до керівників Історично-філологічного відділу ВУАН В. М. Перетц окреслив коло вчених, яких, на його думку, доцільно було б обрати до складу членів ВУАН. Неодноразово Володимир Миколайович ратував за обрання до складу дійсних членів ВУАН мовознавця-україніста Є. К. Тимченка, який з 1919 р. очолював Комісію для складання історичного словника української мови ВУАН. Ще в листі до С. О. Єфремова від 12 січня 1926 р. В. М. Перетц запитував: «Чи не можна схилити Вас і Аг[атангела] Юх[имовича Кримського] змилюється над ним (К. Є. Тимченком – *А. III.*) і підвищити його в дійсні члени? Я ґрунтуюся при цьому не на особистій моїй оцінці, але також на оцінці іногородніх, не київських мовознавців, напр[иклад] ак[адеміка] [Ю. Ф.] Карського та ін[ших], кот[рі] дуже цінують праці Євг[ена] К[остянтиновича]» [46, арк. 9 зв.]. Володимир Миколайович був переконаний, що кандидатуру К. Є. Тимченка підтримали б й інші великі вчені, а обрання його дійсним членом ВУАН було б справедливим [46, арк. 9 зв.]. Про бажаність обрання Є. К. Тимченка дійсним членом ВУАН В. М. Перетц ще раз звернув увагу С. О. Єфремова в листі від 28 грудня 1927 р. [47, арк. 25 зв.]. Додамо, що в 1929 р. Є. К. Тимченка було обрано академіком ВУАН і членом-кореспондентом АН СРСР.

Наполегливо рекомендував В. М. Перетц обрати дійсним членом ВУАН ще одного мовознавця – О. І. Томсона [47, арк. 18 зв.], який працював професором Одеського соціально-гуманітарного інституту та був головою Одеської філії ВУНАС. Володимир Миколайович вважав О. І. Томсона «особою поважною» в науці [47, арк. 25 зв.], якого ще в 1910 р. обрали членом-кореспондентом Санкт-Петербурзької АН. На думку В. М. Перетца, О. І. Томсон не мав ніяких шансів стати дійсним членом АН СРСР із-за непорозуміння із С. Ф. Ольденбургом [47, арк. 18 зв.], а також тому, що у всесоюзній академії мовознавство взагалі було «не в пошані» через концепції академіка М. Я. Марра [935, с. 191]. Тому Володимир Миколайович радив залучити О. І. Томсона до роботи у ВУАН, але до його порад не прислухалися.

Дуже цінною, на думку В. М. Перетца, була кандидатура історика античності О. І. Покровського [47, арк. 25 зв.], який протягом 1922–1928 рр. працював професором і керівником секції античної культури Науково-дослідної кафедри історії культури і мови НІНО, а також був позаштатним співробітником ВУАН. Володимир Миколайович звертав увагу очільників Історично-філологічного відділу української академії на те, що до ідеї обрання О. І. Покровського дійсним членом ВУАН «дуже приязно» ставився В. П. Бузескул [47, арк. 20 зв.–21] – історик античності й дійсний член ВУАН і АН СРСР. О. І. Покровський був саме з тих вчених, якого хотіли бачити у складі обох академій. На жаль, передчасна смерть О. І. Покровського у вересні 1928 р. не дала змоги реалізувати потенціал науковця.

Гідною бути дійсним членом ВУАН В. М. Перетц вважав і В. П. Адріанову-Перетц [47, арк. 25–25 зв.]. Її кандидатуру також підтримував академік А. М. Лобода [47, арк. 20 зв.]. Обґрунтовуючи доцільність обрання В. П. Адріанової-Перетц дійсним членом ВУАН Володимир Миколайович у листі до С. О. Єфремова зазначив: «У неї дані для Укр[аїнської] АН: уродженка Ніжина, киянка за освіт[ою], прац[ює] по укр[аїнській] літ[ературі]. Гром[адська] робота – участь в організ[ації] та виклад[анні] на курсах для вчителів-українців у Самарі; організ[ація]... “Фольклорного архіву” в Інст[итуті] літ[ературі], членство у фольклорній комісії, ... наявність учнів – аспірантів» [49, арк. 4 зв.]. Надіслати клопотання щодо обрання вченої академіком ВУАН готова була й дирекція Державного інституту історії мистецтв в Ленінграді, де під її керівництвом працювала Етнографічна комісія [49, арк. 5].

Не заперечував В. М. Перетц й проти обрання до складу дійсних членів ВУАН історика української та російської літератури і театру, члена-кореспондента АН СРСР В. І. Резанова, який очолював Науково-дослідну кафедру історії культури і мови НІНО. Проте В. М. Перетц розумів, що кандидатури В. П. Адріанової-Перетц і В. І. Резанова не зовсім влаштували чиновників від влади. Так, у листі від 8 лютого 1928 р. він писав С. О. Єфремову: «Коли я обмірковую собі кандидатури В. П. [Адріанової-Перетц] та [В. І.] Рез[анова] – я думаю: а що скажуть в Харкові?». Справа ускладнювалася ще й тим, що до складу академіків ВУАН вже було обрано двох істориків давньої літератури: самого В. М. Перетца та К. Й. Студинського. За таких обставин Володимир Миколайович пропонував обирати В. І. Резанова за спеціальністю «історія та теорія драми», а В. П. Адріанову-Перетц на «іст[орію] д[авнього] письм[енства] в порівн[янні] з фольклором, або просто на порівн[яльну] іст[орію] письм[енства]» [48, арк. 5 зв.].

Однак, як і передчував В. М. Перетц, у тодішніх умовах адміністративного тиску влади на українську науку ані В. П. Адріанову-Перетц, ані В. І. Резанова не було обрано до складу дійсних членів ВУАН.

Якби штат дійсних членів Історично-філологічного відділу ВУАН передбачав фахівця з російської літератури, то В. М. Перетц міг запропонувати кандидата, що «не був би цілком “чужим”» для української академії [47, арк. 21]. На думку Володимира Миколайовича, «тут треба шукати людину, що, крім видатних праць зі свого фаху, мала б ще яке неб[удь] відношення до укр[аїнської] історії чи писем[ності] і таку людину, що дивиться з симпатією до всього українського та бере участь в укр[аїнській] науковій роботі» [47, арк. 27]. В. М. Перетц вважав, що в разі проведення виборів за спеціальністю «російська література», то дійсним членом ВУАН «пристало» б обрати філолога та письменника В. В. Сиповського [47, арк. 19], який саме й відповідав вказаним вище вимогам. Коли фахівця з російської літератури не обрали дійсним членом АН СРСР, Володимир Миколайович у листі до С. О. Єфремова наголосив, що «це для УАН буде на користь, бо ми зможемо придбати солідного вченого, живу людину та доброго товариша» [48, арк. 3 зв.]. Уродженець Умані В. В. Сиповський був автором капітальної праці «Україна в російському письменстві (1801–1850 рр.)» (1928), але академіком ВУАН його теж не обрали. Після смерті В. В. Сиповського в 1930 р. В. М. Перетц написав некролог, присвячений вченому [897].

Ініціював В. М. Перетц і обрання до складу ВУАН філолога-славіста, мовознавця та етнографа Г. А. Ільїнського, який мав українське походження. Листуючись з Г. А. Ільїнським, який від 1927 р. працював професором Східного педагогічного інституту в Казані та професором 1-го Московського університету, Володимир Миколайович виявив у колеги «толерантне ставл[ення] до укр[аїнського] руху» [327, арк. 1 зв.]. І все ж Г. А. Ільїнський не наважився налагодити тісну співпрацю з ВУАН, одержавши скривлені відомості від вчених-киян про політику українізації. З цього приводу В. М. Перетц в листі до С. І. Маслова від 30 грудня 1928 р. зазначив, що побувавши в Києві, Г. А. Ільїнський змінив би свою позицію, переконавшись, що його «русотяпській невинності ніяке насильство не загрожує». Сам Володимир Миколайович оволодів українською мовою і значна частина його листів до київських учених була написана українською. Але в листі до С. І. Маслова він змушений був визнати, що мешканці Москви і Ленінграда «охоче вірять всяким перебільшенням, у тому числі і про нездоланні труднощі в засвоєнні укр[аїнської] мо[ви], яка – незрозуміліша [буцімто] всіх мов в світі» [328, арк. 2 зв.–3].

Академік В. М. Перетц рекомендував очільникам Історично-філологічного відділу ВУАН також обрати до складу членів-кореспондентів ВУАН літературознавців С. І. Маслова [47, арк. 19, 27; 328, арк. 3], наукову діяльність якого Володимир Миколайович докладно висвітлив у ювілейній брошурі [881] (членом-кореспондентом АН УРСР він став лише в 1939 р.) і С. О. Щеглову, огляд наукової праці якої В. М. Перетц надіслав до ВУАН [47, арк. 19, 27].

Як писав В. М. Перетц в листі до С. О. Єфремова від 8 лютого 1928 р., він би ще «всією душею» підтримав кандидатуру історика М. І. Карєєва, але останній на той час був досить похилого віку, бо мав уже 78 років. Розмірковуючи над останньою кандидатурою, Володимир Миколайович підсумував і взагалі ставлення російських академіків до українських учених, визнавши, що в цілому воно було неприхильним. Зокрема, В. М. Перетц зазначив: «Для УАН – такий вчений [як М. І. Карєєв] був би дійсно – прикрасою; і хоч недавно ще на Україні існував звичай убирати старих діячів – тепер його запозичила АН СРСР.... А як ставиться він до України та українства? Це питання – не зайве, бо у нас панує відверте україножерство. Я відчуваю це на своїй особі. Ідеї централістично-московські тепер в моді в колах “вчених”. Я не помилюся, коли скажу, що крім [В. І.] Вернадського та [В. Л.] Омелянського майже вся АН СРСР ставиться дуже неприхильно до укр[аїнців], обвинувачуючи їх в “шовінізмі”! Тому – треба бути дуже обережними відносно до кандидатів» [48, арк. 5–5 зв.].

Однак в 1928 р. у ВУАН не наважилися провести вибори нових членів. У листі до А. Ю. Кримського від 12 грудня 1928 р. В. М. Перетц поцікавився, чи питання про вибори у ВУАН «зовсім завмерло»? Та зауважив, що з нагоди ювілею української академії хоч би до складу членів-кореспондентів ВУАН треба було обрати декілька відомих науковців, кандидатури яких не викликали заперечення у влади [935, с. 188]. Ідеї ж В. М. Перетца про негайне посилення складу ВУАН авторитетними вченими будуть визнані А. Ю. Кримським «далекоглядними» [48, арк. 31 зв.], адже вже наступного року до складу ВУАН почнуть прощтовхувати висуванців від партії та урядовців.

Обговорюючи в листі до С. О. Єфремова наміри очільника Укрголовнауки Ю. І. Озерського та його заступника М. І. Яворського провести вибори у ВУАН в 1929 р. як і в Ленінграді, але з «поліпшенням процедури», В. М. Перетц поділився враженнями від виборів 1928 року в АН СРСР. Зокрема, він зазначив, що «якщо поліпшення полягатиме у скороченні процедури та у зменшенні числа неуків-експертів, то все буде гаразд».

Але як показала практика виборів у АН СРСР, то на думку Володимира Миколайовича, виборча комісія спрацювала вкрай непрофесійно, бо «запропонувала таких кандидатів, які навіть і не начували біля науки» [48, арк. 25 зв.–26].

Багато шуму, як писав В. М. Перетц керівникам Історично-філологічного відділу ВУАН, було навколо кандидатури обраного в травні 1928 р. президентом української академії Д. К. Заболотного, який, як вчений-мікробіолог, балотувався в дійсні члени АН СРСР на її Фізико-математичному відділенні [935, с. 188]. Ситуацію, що склалася навколо Д. К. Заболотного, Володимир Миколайович описав у листі до С. О. Єфремова напередодні виборів, що відбулися в АН СРСР в грудні 1928 р.: «У нас на I^{му} Відд[іленні] (матем[атично-му] та природничим) дуже посварилися, трохи не побилися на [Д. К.] Заболотному – академіки, що його підтримали, подали записку про його наукову діяльність. Але І. П. Павлов, людина надзвичайно авторитетна – не тільки не погодився із нею, але навпаки висловився дуже різко проти кандидатури Заболотного, не рахуючись з тим, що не обрання З[аболотно]го буде прийнято на Україні – і не тільки у Харківських установах, що рекомендували його, та у Києві, у УАН, але в широких колах громадянства – з великим обуренням. Бо звичайні громадяни зрозуміють справу так, ніби то трапилось через ворожнечу проти українства – поміж великоруськими вченими. Так тлумачать це всі академіки УАН, що одночасно працюють в Ленінграді. Ми збираємо голоси та пропагуємо ідею підтримки кандидатури [Д. К.] Заболотного, якого ми одногосно обрали на президента» [48, арк. 26–26 зв.]. Врешті-решт Д. К. Заболотний був обраний дійсним членом АН СРСР, що дало підстави В. М. Перетцу у листі до А. Ю. Кримського від 12 грудня 1928 р. висловити надію, що це зміцнить зв'язок між ВУАН і АН СРСР [935, с. 188].

А по Відділенню гуманітарних наук дійсним членом АН СРСР був обраний український історик М. С. Грушевський, до чого значних зусиль приклав В. М. Перетц, сподіваючись, що Михайло Сергійович після обрання його академіком АН СРСР переїде до Ленінграда та припинить свою деструктивну діяльність у ВУАН. Оцінюючи обрання М. С. Грушевського дійсним членом всесоюзної академії, Володимир Миколайович в листі до С. О. Єфремова від 29 грудня 1928 р. зазначив: «Таким чином до АН СРСР увійдуть Фриче, Лукін, Груш[евський]... “кумпанія невеличка але тепла” і... дуже бажана для останньої особи!» [48, арк. 39 зв.]. В. М. Перетц відверто іронізував з новообраних академіків, адже був невисокої думки про наукові досягнення лояльних до влади вчених-марксистів, літературознавця В. М. Фріче та історика М. М. Лукіна.

Академік В. М. Перетц, хоча і не був безпосереднім учасником безкомпромісної боротьби у ВУАН між групами А. Ю. Кримського – С. О. Єфремова та М. С. Грушевського – П. А. Тутковського, що тривала у ВУАН протягом 1925–1928 рр., але й не стояв осторонь її, спрямовуючи свої дії на приборкання конфлікту заради збереження української академії.

14 листопада 1927 р. на Спільному зібранні ВУАН у присутності голови Укрголовнауки Ю. І. Озерського була оголошена «Осібна гадка» очільника Історичної секції ВУАН М. С. Грушевського, в якій він відкидав звинувачення, зафіксовані протоколом Спільного зібрання ВУАН від 17 жовтня, де зазначалося, що його підлеглі, зокрема, Ф. Я. Савченко, в обхід Президії ВУАН здійснювали поїздки до Харкова для добування коштів від уряду, заважаючи, таким чином, офіційному вирішенню питання фінансування ВУАН. Зі свого боку, М. С. Грушевський звинуватив Президію ВУАН, зокрема, віце-президента С. О. Єфремова і неодмінного секретаря А. Ю. Кримського в упередженому ставленні до установ Історичної секції та у перешкоджанні його діяльності як керівника секції. У відповідь на «Осібну гадку» С. О. Єфремов і А. Ю. Кримський виступили із заявами про деструктивну діяльність М. С. Грушевського у ВУАН.

Прочитавши «Осібну гадку» М. С. Грушевського, В. М. Перетцу стало зрозуміло, що розпочався новий виток загострення конфлікту у ВУАН. Своїм враженням від отриманого документу Володимир Миколайович поділився в листі до С. І. Маслова від 24 листопада 1927 р., в якому зазначив: «Отримав дуже витончену окрему думку Мих[айла] Серг[ійовича] і відчуваю себе, ніби в болото потрапив» [309, арк. 1]. Втім, протиборство між конкуруючими групами у ВУАН розгорталось й становилося очевидним, що навряд чи в цьому конфлікті будуть переможці, під загрозу ставилося й відносно незалежне функціонування української академії.

У 1920-ті рр. між В. М. Перетцем і М. С. Грушевським вже не було таких товариських відносин і тісної співпраці як в дореволюційний період, проте Володимир Миколайович поважав історика як видатного українського вченого та сильну особистість. Але не сприймав його виступів, що провокували конфлікти в середовищі вчених. В одному з листів до С. І. Маслова, де йшлося про чергову гостру публікацію М. С. Грушевського в пресі, В. М. Перетц зауважив: «Шкода цієї непересічної людини, що йде не завжди таким шляхом, який може викликати до нього повагу у його супротивників, не кажучи про друзів» [291, арк. 2 зв.].

Маючи намір спрямувати діяльність М. С. Грушевського в конструктивне русло, 23 листопада 1927 р. В. М. Перетц написав листа автору «Осі-

бної гадки», в якому спробував переконати давнього товариша та колегу в безперспективності його войовничої позиції. Аби заручитися довірою М. С. Грушевського, Володимир Миколайович звернув увагу на те, що сам він не переслідує якихось особистих цілей, наголосивши: «Ви добре знаєте як я завсіди добре ставився, приязно ставився до Вас з самого початку нашої спільної роботи – тому минуло вже більше як 20 років! Через це я дозволю собі висловитись з приводу деяких точок Вашої “осібної гадки”, – не так як людина, що вороже ставиться до Вас і Вашої наукової і організаційної діяльності – і не так, навпаки, як людина, що дбає проте, щоб одержати від Вас який небудь зиск, матеріального чи не матеріального характеру» [14, арк. 204]. Не звинувачував В. М. Перетц у корисних цілях і М. С. Грушевського, адже зазначив, що, на його думку, «Осібна гадка», значною мірою, була «продиктована підвищеною нервовістю [вченого], виникненою подіями останніх років». Однак, як переконував він М. С. Грушевського, написана в такій формі «Осібна гадка» не тільки не сприятиме налагодженню роботи наукових установ Історичної секції української академії, а лише викличить роздратування у членів ВУАН [14, арк. 104–204 зв.].

Але в «Осібній гадці» М. С. Грушевського були положення, які, на думку В. М. Перетца, могли негативно вплинути й на діяльність ВУАН взагалі, на що він і вказав історично. Так, Володимир Миколайович вважав неприпустимим «рекомендувати всім академікам, що головують в різних комісіях УАН, клопотатись особисто в справах своїх комісій, поруч з офіційним представником УАН» в урядових колах Харкова, адже це «призвело би до ще більших непорозумінь та миргородщини, утворило би справжнє “вавілонське столпотворіння”... І поступ наукової праці Академії залежав би лише від більш-меншої здатності академіків погодитись з особами “власть імущими”» [14, арк. 204].

У своєму листі В. М. Перетц відверто заявив М. С. Грушевському, що коли його «Осібна гадка» стане «перед очима Харківського уряду», то «спричиниться до багатьох перешкод» ВУАН. «Хіба ж Ви бажаєте цього? Що краще, – запитував В. М. Перетц у М. С. Грушевського, – утопити Академію або одержати нові посади для співробітників, або – під час одчасного непокою відкласти в сторону особисті бажання щоб яким небудь чином заспокоїти розбурхану стихію? Я не припускаю, щоб Ви бажали першого. Таким чином, Ваша “ос[ібна] гадка”, що написана дуже гостро, – лишається, як здається мені, – недоцільною» [14, арк. 204 зв.].

Наступного дня, тобто 24 листопада 1927 р., В. М. Перетц написав листа і С. О. Єфремову, в якому спробував схилити лідера другої конфлікту-

ючої групи до розумних кроків задля збереження ВУАН. Повідомивши про свій лист до М. С. Грушевського із закликом «не руйнувати» ВУАН «гострими виступами», Володимир Миколайович порадив С. О. Єфремову спробувати «вжити заходів, щоб втихомирити це море, бурхливе, неспокійне, що кипить такою ненавистю. Невже ж нема іншого путя, як той що тепер намічається: або він, або ми?! Ви з мене сміятиметесь, що я зробився таким пацифістом, але перед лицем такої небезпеки, що загрожує Ак[адемії] н[аук], перед новим статутом, що його можуть затвердити в такій формі, яка цілком не придатна для нас, я питаю М[ихайла] С[ергійови]ча, чи хоче він утопити Ак[адемію] н[аук] за неприємності з співробітниками. Спитаєм і Вас: чи добре буде, коли через М. С. [Грушевського] теперішня Ак[адемія] загине й повстане нова, в такому вигляді, що – як кажуть люди – “ріж поли та тікай”?» [47, арк. 16–16 зв.; 992, с. 323–324].

Намагаючись примирити обидві конфліктуючі сторони, В. М. Перетц все-таки був на стороні А. Ю. Кримського та С. О. Єфремова і вважав, що конфлікти у ВУАН виникли у зв'язку з інтригами М. С. Грушевського [47, арк. 5 зв., 12]. Володимир Миколайович поділяв позиції, що містилися в заявах А. Ю. Кримського та С. О. Єфремова, написаних у відповідь на «Осібну гадку» М. С. Грушевського і зачитаних на Спільному зібранні ВУАН у присутності останнього. Як зазначив В. М. Перетц у листі до С. О. Єфремова від 11 грудня 1927 р., на його думку, М. С. Грушевський «вислухав таке, що може цілком забити на місці», а також Володимир Миколайович висловив побажання, щоб «скоріш спокій зійшов з небес на УАН» [47, арк. 23–23 зв.]. Аби підштовхнути М. С. Грушевського до примирення, В. М. Перетц написав останньому ще одного листа, в якому повідомив про можливість обрання його академіком АН СРСР і заради цього порадив колезі «втихомиритись», бо, як нагадав Володимир Миколайович, «добра слава лежить, а дурная – біжить» [47, арк. 25].

Зрештою, конфліктуючі сторони зробили кроки до примирення, але остаточно відмовитися від боротьби вже не могли. Об'єднання двох академічних угруповань у ВУАН не відповідало і планам ЦК КП(б)У, де було вирішено не підтримувати жодну із ворогуючих сторін й не допустити їх можливого блоку, а також розширити склад Президії української академії лояльними до режиму вченими. З 1 січня 1928 р. керівним органом академії замість Спільного зібрання стала Рада ВУАН. Створювалася комісія з вивчення роботи ВУАН. НКО також доручалося створити комісію для підготовки перевиборів у ВУАН та рекомендувалося замість таємного ввести в академії відкрите голосування [992, с. 16; 1208, с. 471–473]. Отже, політичною владою був взятий курс на перетворення ВУАН в радянську установу.

Про своє занепокоєння справами у ВУАН в цей час В. М. Перетц писав у листі до Г. П. Житецького від 5 березня 1928 р., зазначивши: «А час неспокійний, якщо хочете – цікавий. Мене турбує, чим скінчиться ревізія Акад[емії]; ревізія через яку – скоро 2 міс[яца] як життя Акад[емії] порушено і правильне функціонування – перервано» [566, арк. 2].

На початку березня 1928 р. відбулося засідання колегії НКО, на якому розглядалися результати перевірки ВУАН. На колегії перезатвердили склад дійсних членів ВУАН, в якому було залишено В. М. Перетца [992, с. 438], а також намітили альтернативний склад Президії ВУАН: К. Г. Воблий – президент, І. І. Шмальгаузен і М. В. Птуха – віце-президенти, А. Ю. Кримський – неодмінний секретар. Оцінюючи можливий склад Президії ВУАН у листі до С. О. Єфремова, В. М. Перетц вважав, що з ним можна було б погодитися. Водночас, він висловив сподівання, що в переобраній Президії залишаться А. Ю. Кримський, не тільки як неодмінний секретар, а і як голова Історично-філологічного відділу ВУАН, та С. О. Єфремов, як секретар цього відділу. «Бо коли почнуть хазяйнувати в Ак[адемії] “офіційні” канд[идати], – зазначив В. М. Перетц, – це буде, ясно, руйнація не тільки нашого відділу, а разом усієї Академії» [48, арк. 8 зв.].

У листі до С. О. Єфремова від 4 березня 1928 р. Володимир Миколайович висловив припущення про перевірку його листування компетентними органами, бо звернув увагу на те, що листи до нього «йдуть дуже повільно» [48, арк. 8]. А з листа В. М. Перетца до С. О. Єфремова від 27 березня 1928 р. видно, що Володимир Миколайович вже не мав ніяких сумнівів відносно перлюстрації свого листування. «Ваш лист йшов до мене з 18 аж до 27го, дев'ять днів. Не знаю, чи “йшов”, а може лежав, де небудь або копіювався для кого неб[удь] з цікавих до новин людей», – писав він Сергію Олександровичу [48, арк. 12 зв.–13].

І дійсно, В. М. Перетц разом з іншими вченими, зокрема, М. С. Грушевським, С. О. Єфремовим, А. Ю. Кримським, М. Є. Слабченком, М. Н. Сперанським, був підданий поштовому політичному контролю незалежно від проживання: в Україні чи за її межами [1012, с. 29]. Починаючи від конфлікту з М. С. Грушевським, який виник після обрання В. М. Перетца штатним академіком ВУАН, Володимир Миколайович фігурував у щотижневих таємних зведеннях секретного відділу ДПУ УСРР [1012, с. 37]. Так, у зведенні за 1–7 січня 1928 р. вказувалося, що В. М. Перетц брав участь у справі примирення Грушевського з Кримським – Єфремовим і цитувався лист Володимира Миколайовича до С. О. Єфремова від 28 грудня 1927 р., в якому висловлювалося сподівання, що С. О. Єфремов залишиться головою

Управи ВУАН [1012, с. 243]. Тут же аналізувався лист В. М. Перетца до М. С. Грушевського, де Володимир Миколайович писав історику про можливість обрання його академіком АН СРСР, але попереджав, що «із харківських урядових або наукових кіл виходять чутки про Ваші бої в Академії. Це створює неприємне враження. Люди завжди люди, всі хочуть спокою, і отримати реноме неспокійної людини – це шанс отримати – чорний шар... Тому я зважився попередити Вас, щиро бажаючи бачити Вас академіком Академії наук СРСР» [1012, с. 243–244].

Інтуїція не підвела В. М. Перетца, адже були перлюстровані його листи від 4 і 27 березня 1928 р., в яких вчений й повідомляв С. О. Єфремова про імовірність їх переглядів компетентними органами [1012, с. 312, 341–342]. Перлюструвалися також листи академіків ВУАН до В. М. Перетца, зокрема, президента ВУАН В. І. Липського та академіка А. М. Лободи, в яких йшлося про хід боротьби між академічними групами ВУАН [1012, с. 257, 333]. Листування В. М. Перетца залишалося об'єктом уваги секретного відділу ДПУ УСРР й надалі, оскільки авторитарний режим не міг примиритися з існуванням невідконтрольних думок в українській академії. Секретний відділу ДПУ регулярно включав відомості про діяльність членів ВУАН, у тому числі В. М. Перетца, в свої таємні зведення під назвою «Українська контрреволюція».

Листи розкривають намагання В. М. Перетца допомогти українським вченим, які зазнали гонінь і репресій або були звільнені з роботи. 9 березня 1928 р. колегія НКО УСРР з політичних та ідеологічних мотивів не затвердила в складі дійсних членів ВУАН історика церкви і освіти К. В. Харламповича та фахівця з церковного права та історика Візантії Ф. І. Міщенко. Володимир Миколайович допомагав К. В. Харламповичу ще з часів першого арешту вченого в 1924 р., коли останній, працюючи професором Казанського університету й будучи головою музейної комісії, вимагав передачі реквізованих у церкви коштовностей до музеїв, що не сподобалось місцевій владі. Взимку 1925 р., під час слідства над дійсним членом ВУАН К. В. Харламповичем, В. М. Перетц, бажаючи врятувати вченого, звернувся до неодмінного секретаря ВУАН А. Ю. Кримського з пропозицією надіслати всесоюзному радянському уряду листа від імені української академії з проханням замінити заслання висилкою в Україну [935, с. 122–126], але всі зусилля виявилися марними. Володимир Миколайович листувався з К. В. Харламповичем й під час заслання останнього до Казахстану [479]. Повернувшись в Україну в 1928 р. К. В. Харлампович, хоча і не був затверджений в складі ВУАН, активно співпрацював з Історичною секцією української академії.

Після рішення колегії НКО УСРР В. М. Перетц звернувся до керівників Історично-філологічного відділу ВУАН з проханням допомоги не затвердженим українським академікам влаштуватися на роботу. Так, у листі від 27 березня 1928 р. В. М. Перетц просив С. О. Єфремова підшукати яку-небудь посаду для Ф. І. Міщенка. «Що Ви думаєте можна зробити для Хв[едіра] Іванов[ича] [Міщенка]? Я прохав Аг[атангела] Юх[имовича] поміркувати, чи не можна йому дати яку неб[удь] посаду (“директора”), бо він крім наукової роботи ні до чого не здатний. Проте – вирішують це ті, що будуть хозяйнувати за “нового режиму”», – зазначив у листі Володимир Миколайович [48, арк. 12 зв.]. Про звільнення К. В. Харламповича та Ф. І. Міщенка та інші неприйнятні для ВУАН рішення від НКО УСРР В. М. Перетц написав у листі до В. І. Вернадського від 20 квітня 1928 р., побачивши у діях уряду початок гонінь на українську академію [932, с. 88].

У листі до віце-президента ВУАН С. О. Єфремова від 27 березня 1928 р. В. М. Перетц погоджувався з останнім, що відбувається руйнація ВУАН як «наукового осередку» [48, арк. 12 зв.]. Це була відповідь на лист С. О. Єфремова, написаний після березневої колегії НКО УСРР, на якій було прийнято рішення про введення до Ради ВУАН представників НКО з правом вирішального голосу [1012, с. 328]. Вчені розуміли, що перед академією виникла перспектива перетворитися в «мертвий адміністративний орган». Тому для них постало питання про сенс подальшої роботи у ВУАН. З цього приводу В. М. Перетц писав С. О. Єфремову: «Я так само вагаюсь: зректися почесного титулу, або покинути дім, де “змієве плодять і лісове жирують”, як писав колись Кир Транквіліон... Я би зараз подав заяву, щоб мене увільнено з посади Акад[еміка]. Але – не гроші, ні, – але [стримує] думка, що праця, що її я зорганізував, не тільки залишиться без керівника, а просто кажучи – загине» [48, арк. 12–12 зв.]. Говорячи про «працю, що її зорганізував», Володимир Миколайович мав на увазі Комісію давнього українського письменства ВУАН, що під його керівництвом розпочала діяльність в Києві наприкінці 1927 р. Створення такої академічної комісії з дослідження історії давньої української літератури було мрією В. М. Перетца і заради діяльності КДУП він продовжив боротьбу за незалежну від політичних чинників ВУАН.

У квітні 1928 р. ЦК КП(б)У і НКО УСРР готували переобрання Президії ВУАН. Згуртовували свої сили й академіки ВУАН, які прагнули відстоювати її наукову автономію. В. М. Перетц, якому не в перший раз доводилося боротися за інтереси української науки, сам готовий був приїхати на засідання Ради ВУАН і провадив переговори, аби переконати україн-

ських академіків, які мешкали в Ленінграді, зокрема, Д. К. Заболотного, С. Ф. Ольденбурга та Ф. І. Шміта теж приїхати до Києва. Володимир Миколайович лише просив С. О. Єфремова вчасно, не менше як за тиждень, попередити його телеграмою, а не листом, що могло попасти до місця «особливого призначення», про дату засідання Ради ВУАН [48, арк. 14–16]. Коли стало відомо, що перевибори Президії ВУАН відбудуться 3 травня, В. М. Перетц, написавши листа В. І. Вернадському з проханням приїхати на засідання Ради ВУАН, аби потурбуватися, щоб у новій Президії були «досить працездатні люди, які заслуговують на довіру» [932, с. 88–89], 19 квітня виїхав до Києва [48, арк. 28].

Приїзд В. М. Перетца до Києва для участі в засіданні Ради української академії з перевиборів Президії ВУАН не залишився не поміченим для ДПУ УСРР [1012, с. 348]. За даними таємного зведення секретного відділу ДПУ, напередодні перевиборів Президії ВУАН В. М. Перетц разом з академіками А. Ю. Кримським, В. І. Вернадським і В. Я. Данилевським взяв участь у неофіційній нараді, яка була проведена з ініціативи А. Ю. Кримського. На цій нараді було вирішено проголосувати за кандидатуру Д. К. Заболотного, висунутого владою на посаду президента ВУАН, адже по ній «давати бій було ризиковано», підтримати кандидатуру К. Г. Воблого на посаду віце-президента ВУАН, оскільки вона задовольняла як українських академіків, так і представників влади, та дати бій по посаді неодмінного секретаря ВУАН, підтримавши кандидатуру А. Ю. Кримського замість провладного кандидата О. В. Корчака-Чепурківського [1012, с. 353]. За цим сценарієм і відбулися перевибори Президії української академії на засіданні Ради ВУАН 3 травня 1928 р. [992, с. 454–455], яке ще до його закінчення, отримавши поразку, покинув нарком освіти УСРР М. О. Скрипник зі своїми прибічниками.

А ДПУ УСРР залишилося стежити за реакцією наукового співтовариства на результати перевиборів Президії ВУАН, перлюструючи листування українських академіків. У таємному зведення секретного відділу ДПУ за 27 травня – 2 червня 1928 р. повідомлялося, що В. М. Перетц у цей час ще перебував у Києві та отримав листа від академіка АН СРСР М. Н. Сперанського із Ленінграда, який висловив радість, що «втерли ніс» М. С. Грушевському, який не став членом Президії, та задоволення від того, що неодмінним секретарем ВУАН був переобраний А. Ю. Кримський [1012, с. 363].

Проте з переобранням А. Ю. Кримського неодмінним секретарем ВУАН не могло погодитися Політбюро ЦК КП(б)У, яке доручило НКО

підготувати відповідне рішення. 15 травня 1928 р. НКО УСРР схвалив обрання президента і віце-президента ВУАН, але визнав за неможливе затвердити А. Ю. Кримського на посаді неодмінного секретаря української академії – ці обов'язки покладалися на віце-президента [992, с. 454–455]. ДПУ УСРР рекомендували розслідувати справу проти С. О. Єфремова, чим було покладено початок фабрикації справи «Спілки визволення України». В київській газеті «Пролетарська правда» з'явився звіт про переобрання Президії ВУАН, де була відображена офіційна точка зору на розстановку сил в українській академії, в якій, як зазначалося в публікації, під час головування була продемонстрована «політична демонстрація» проти радянської влади [1208, с. 477].

Академік В. М. Перетц вважав, що такі дії української політичної влади і уряду та їхніх «підлабузників» проти українських вчених матимуть руйнівні наслідки для ВУАН, про що він написав у листі до С. І. Маслова від 26 червня 1928 р.: «Ви, звичайно, читали в “Прол[етарській] пр[авді]” або в інший який-неб[удь] газеті різні постанови відн[осно] Ак[адемії] н[аук]. Я бачу в цьому – звичайно, по невігластву авторів – замах на руйнування наукової роботи, так добре налагодженої за десять років, що в обл[асті] гуманітарн[ого] напр[ямку] наук УАН обігнала значно – і досить значно, старі наук[ові] установи. Але якщо люди, далекі від наукової творчості “не відають, що творять”, то це справа минуща: з часом зрозуміють: хоча – може бути вже пізно буде» [320, арк. 1].

Продовжувався конфлікт і між академіками ВУАН. В львівській газеті «Діло» спочатку з'явилася стаття за підписом К. Й. Студинського і Лівобічного з критикою ВУАН і його керівників, зокрема С. О. Єфремова, а потім відповідь останнього: «Про двох лицарів – одного під забралом, другого так». Виступ К. Й. Студинського і Лівобічного В. М. Перетц оцінював як «донос», який може викликати лише почуття «бридливості», і побоювався, що дискусія в закордонній пресі стане приводом для Харкова, аби заборонити «справжню наукову роботу» у ВУАН [48, арк. 18].

Під псевдонімом «Лівобічний», як вважав В. М. Перетц, переховувався М. С. Грушевський. У листі до С. О. Єфремова від 28 липня 1928 р. Володимир Миколайович висловив здивування, «чому цей знаменитий анонім звернув увагу» в публікації й на його особу. А саме у цей час В. М. Перетц працював над рецензією на працю доньки історика, – фольклориста і культуролога К. М. Грушевської, – тому остерігався, щоб його відгук не викликав з боку М. С. Грушевського ще якихось необґрунтованих звинувачень [48, арк. 18, 21 зв.].

Щодо дослідження К. М. Грушевської «Українські народні думи» (1927), то В. М. Перетц високо оцінював цю працю. Так, у листі до Г. П. Житецького від 5 березня 1928 р. Володимир Миколайович зауважив: «Читаю з олівцем в руках чудову книгу Катер[ини] Мих[айлівни] Груш[евської] про думи. І хоч де в чому не цілком погоджуюсь, але повинен сказати, що такої роботи – у цій області ще не було! Як шкода, що не знайшлося кращого паперу, щоб гідно явити світу цю книгу! Тепер – все, що буде написано про думи – матиме опорний пункт в цій праці!» [566, арк. 12–12 зв.]. Проте В. М. Перетц бачив і недоліки в роботі молодого дослідниці, які вважав доцільним відобразити в рецензії [48, арк. 21 зв.]. У листі до С. О. Єфремова від 27 березня він зазначив, що «Українські народні думи» К. М. Грушевської «гарна праця, але дуже “молода” й не досить обережна, що цілком зрозуміло, коли порахуватись з віком автора» [48, арк. 13–13 зв.].

Статті ж в «Ділі» привернули увагу українських учених, які мешкали за кордоном. Про це В. М. Перетцу з Праги написав Л. Т. Білецький, який щиро цікавився справами у ВУАН [48, арк. 23–23 зв.]. Володимир Миколайович не став приховувати від свого колишнього учня, що в українській академії відбувалися події, які перешкоджали її нормальному функціонуванню, наприклад, А. Ю. Кримського «обрано на неодм[інного] секр[етаря], але не затверджено». Критично в листі до Л. Т. Білецького від 11 серпня 1928 р. висловився В. М. Перетц про роль М. С. Грушевського в конфліктних війнах у ВУАН, охарактеризувавши останнього «дуже видатним вченим», але «людиною з усяких точок зору непевної». «Це й є “Лівобічний”, – інформував Володимир Миколайович Л. Т. Білецького, – що так не задоволений Академією, яка протягом 10-х років дістала велику повагу в усьому світі – через свою працю та видання наукових праць» [6, арк. 25 зв.–26].

Виступ С. О. Єфремова у закордонній газеті «Діло» був суворо засуджений Президією ВУАН. Знаючи про цькування опального академіка в українській академії, В. М. Перетц намагався морально підтримати свого київського товариша, зауваживши в листі до нього: «Я чув, що нападки на Вас тривають, нападки дурні і нічим не виправдані... Я переконаний, що ці нападки тільки викликають почуття огиди до переслідувачів, а до Вас – повагу» [48, арк. 35]. Аби зменшити критику, спрямовану на С. О. Єфремова та А. Ю. Кримського, Володимир Миколайович спробував висунути їхні кандидатури для обрання до складу дійсних членів АН СРСР, проте не отримав підтримки від академіків всесоюзної академії, які вирішили

почекати, поки «вляжеться шум» навколо імен українських вчених [48, арк. 37–37 зв.].

Звичайно, що наступ з боку партійної влади і уряду на ВУАН, структурні реорганізації в українській академії, турбували В. М. Перетца, який пов'язував з діяльністю ВУАН свою наукову роботу в сфері історії давньої української літератури. Про це він наголосив у листі до С. О. Єфремова в листопаді 1928 р.: «Ви згадуєте про нові неприємності – про які? Я дуж[е] турбуюся, тому що усвідомлюю себе міцно пов'язаним ідейно з УАН. Навіть якби мене з якихось причин “пішли”, я все ж працював би в тому ж напрямку – з іст[орії] дав[ньої] української літератури. Зрозуміло, що все, що стосується УАН мене турбує і тривожить» [48, арк. 30].

За своїм характером В. М. Перетц був бійцем і навіть у безперспективній ситуації намагався знайти вихід. Напередодні скандально відомих виборів до складу дійсних членів ВУАН, які проходили з порушенням Статуту ВУАН, за участі представників наркомату освіти УСРР та під їх тиском в червні 1929 р., Володимир Миколайович вважав, що не треба відмовлятися від боротьби. «Я знаю, що це чисто російсько-інтелігентська риса в психіці: уходити без боротьби, – писав він С. О. Єфремову, – Скільки разів я себе спиняв – тому що в молодості кілька разів “уходив” і нічого путнього з-за цього не відбувалося» [49, арк. 3–3 зв.]. Останній лист В. М. Перетца до С. О. Єфремова був написаний 17 травня 1929 р., Передчуваючи неладне, Володимир Миколайович прогнозував, що «виборна процедура... не принесе – ні нам радощів, ні академії лаврів», і додавав: «Але як терпіти – терпіти аж до кінця: можливо цим терпінням – врятуємося; а як буде навпаки – підемо з чистим серцем – геть чисто поступившись усіх неприємностей, що зв'язані тепер нерозлучно з “почесним званням” нашим» [49, арк. 5–5 зв.].

21 липня 1929 р. С. О. Єфремова було заарештовано у Києві та звинувачено в організації та керівництві «Спілкою визволення України». Не зважаючи на широке інформаційне супроводження радянською пресою судового процесу над членами СВУ, спрямованого на дискредитацію українських наукових і культурних діячів, В. М. Перетцу було важко повірити в існування антирадянської організації серед українських науковців та контрреволюційну діяльність української інтелігенції. В листі до А. М. Лободи від 14 березня 1930 р. Володимир Миколайович зауважив: «Ми читаємо газети та дивуємося багато чому. Зізнаюся, я не думав ніколи, що можливі організації, подібні СВУ. І тепер визнання героїв її звучать якось навіть неправдоподібно, точно з “пригодницького” роману. Тільки цей ро-

ман пахне трагедією для його героїв. Я не уявляю собі, що могли зробити 45 інтелігентів, по суті – книжкові, відірвані від життя люди, і на що вони сподівалися! Вже настільки явна нечисленність “змовників” показує нікчемність їхньої справи» [491, арк. 1 зв.]. Турбувався В. М. Перетц й за долю заарештованого у справі СБУ М. З. Левченка, в невинності якого був переконаний вчений, та за стан його названого батька А. Ю. Кримського, якого позбавили посад у ВУАН [491, арк. 1 зв.].

При цьому В. М. Перетц добре бачив шкідливу для української науки діяльність обраних за підтримки партійної та урядової влади академіків ВУАН, наукова кар’єра яких базувалася не на наукових досягненнях, а на слугуванні політичному режиму. Зокрема, Володимир Миколайович критично поставився до діяльності історика та політичного діяча М. І. Яворського, який в 1929 р. був обраний академіком ВУАН, увійшов до складу її Президії та став секретарем Історично-філологічного відділу ВУАН. Як голова КДУП, В. М. Перетц розумів, що керівні дії нового академічного очільника, як і його партійних колег, могли привести лише до руйнації науково-дослідної діяльності українських наукових установ. Володимир Миколайович запитував у листі до А. М. Лободи, чи тривала ще у ВУАН шкідницька робота М. І. Яворського, чи він вже був відсторонений? «Адже по відношенню до моєї Комісії [давнього українського письменства ВУАН] він (М. І. Яворський – *А. Ш.*), – як констатував В. М. Перетц, – зайняв виразно неприхильну позицію, втручається в друкування праць, одним словом, незважаючи на настільки урочисте проголошене “соцзмагання” гальмував нашу роботу (мабуть, пам’ятаючи девіз жандармів: “тягнути й не пускати”)» [491, арк. 1]. На переконання В. М. Перетца, таким діячам, як М. І. Яворський, які стали дійсними членами ВУАН «внаслідок свого партійного положення» було не місце в українській академії, адже вчений вважав, що це їм була потрібна ВУАН, тоді як вони їй – «навіть чи!» [491, арк. 1].

Новообрані очільники ВУАН не були зацікавлені й в святкуванні десятилітнього ювілею української академії, а створена з ініціативи українських науковців при Президії ювілейна комісія, яка діяла протягом 1928–1931 рр., так і не спромоглася організувати урочистості з нагоди першого ювілею ВУАН і належним чином висвітлити її десятирічну діяльність [1038]. Зокрема, не був виданий збірник «10 років наукової діяльності ВУАН», що мав підсумувати набуток української академії. Дізнавшись від київських колег, що відзначення десятилітнього ювілею ВУАН не буде, В. М. Перетц у листі до П. М. Попова від 15 квітня 1931 р. підсумував дії

академічного керівництва, зазначивши: «Що ювілею і у травні не буде; здасться, воно і краще, бо який же це ювілей? На жаль, загине книжка зі звітом про 10-річну працю Академії. А така книжка – була б за дуже навчаючий зразок для сучасних керівних кіл. Так працювати, як працювали академічні установи за останні 5 років, – тепер не можна» [649, арк. 1 зв.].

Таким чином, епістолярні документи відображають дієву участь В. М. Перетца в розбудові ВУАН як ефективно діючої та незалежної від політичних чинників української наукової установи. Одним із проявів плідної діяльності української академії стало видання капітальної монографії В. М. Перетца «Слово о полку Ігоревім. Пам'ятка феодальної України-Руси XII віку». Виступаючи за подальший розвиток ВУАН і зміцнення її авторитету та наукового потенціалу, В. М. Перетц намагався залучити до діяльності в українській академії визнаних у науковому співтоваристві вчених. Категорично засуджуючи сварки в академічному середовищі, він прикладав всіх зусиль для приборкання конфлікту між групами членів ВУАН заради збереження діяльності української академії. Вчений послідовно виступав проти посилення державного та партійного впливу на роботу ВУАН й відстоював її самостійність як наукової установи.

4.5. Діяльність на чолі Комісії давнього українського письменства Всеукраїнської академії наук

Звернувшись 26 жовтня 1927 р. із заявою до Історично-філологічного відділу ВУАН, академік В. М. Перетц виступив з ініціативою створення КДУП. Обґрунтовуючи необхідність її заснування, вчений зазначив, що пам'ятки давнього українського письменства охоплюють майже вісім століть і відбивають увесь хід культурного та художнього розвитку українського народу, а вивчення давньої української літератури, розшук, збереження та видання пам'яток давнього письменства проводяться надзвичайно «мляво». Володимир Миколайович звернув увагу й на незначну кількість фахівців, підготовлених для наукового дослідження та видання пам'яток давньої літератури, діяльність яких ніким не координувалася. Зважаючи на це, він запропонував створити спеціальну комісію ВУАН, що об'єднала б дослідників у галузі давнього українського письменства та спрямувала їхню наукову діяльність [159]. Пропозиція В. М. Перетца щодо створення КДУП 17 листопада 1927 р. була схвалена Історично-філологічним відділом, а 5 грудня того ж року – Спільним зібранням ВУАН.

До творення КДУП В. М. Перетц долучив своїх учнів, колишніх вихованців Семінарію російської філології, що діяв під його керівництвом спочатку в Києві, а потім у Петрограді (Ленінграді). Зокрема, до організації роботи КДУП Володимир Миколайович притяг С. І. Маслова, якого в листі від 20 листопада 1927 р. запросив «взяти участь в конструюванні Ком[ісії] давн[ього] укр[аїнського] письменства». При цьому В. М. Перетц повідомляв, що секретарем погодився бути О. А. Назаревський, але своїм заступником на посаді голови КДУП він бачив Сергія Івановича, як «старшого» за інших членів КДУП [308, арк. 2]. Володимир Миколайович вважав С. І. Маслова «продовжувачем своєї місії в Києві» на полі дослідження давньої української писемності [328, арк. 3 зв.].

24 листопада 1927 р. відбулося перше організаційне засідання КДУП, на якому було обрано керівництво КДУП та визначені основні напрями її наукової діяльності. Головою КДУП обрали В. М. Перетца, його заступником – С. І. Маслова, секретарем – О. А. Назаревського [169]. Своїми завданнями КДУП ставила виявлення в книгозбірнях, архівосховищах і музеях Києва, Москви, Ленінграда та інших містах України, Росії й Білорусі пам'яток української літератури XI–XVIII ст., проведення обліку українських рукописів і стародруків, дослідження та визначення їхньої наукової вартості, а також підготовку до друку й видання пам'яток давнього українського письменства.

На переконання В. М. Перетца, настав час «створити центр з вивч[ення] дав[ньої] укр[аїнської] літ[ератури] і зібрати всіх, хто може працювати в цій області» [639, арк. 1–1 зв.]. Тим паче, що ідея про створення КДУП була з ентузіазмом підтримана його вихованцями. «Кияни працюють добре; останніми часами утворено Ком[ісію] стар[одавнього] письменства. Є запал у праці, – писав В. М. Перетц в листі до Л. Т. Білецького, – це річ головніша (з нею не пропадеш)» [6, арк. 22 зв.]. Але на заклик свого вчителя відгукнулися не тільки філологи-кияни, а й учні Володимира Миколайовича, що працювали в Москві та Ленінграді. Про це В. М. Перетц радо проінформував секретаря Історично-філологічного відділу ВУАН С. О. Єфремова: «Моя ідея утворити Комісію старого укр[аїнського] письменства викликала підвищення настрою з декого з моїх учнів. В Москві я притяг до праці [М. К.] Гудзія, він бере собі “Велике Зерцало” в українських перекладах. [С. О.] Бугославський обіцяв повернутися до вивчення давнішого періоду (XI–XIII ст.). В Ленінгр[аді] – В[арвара] Павл[івна] Адріанова вертається до Дан[іїла] Пал[омника], С. О. Щеглова – готуватиме матер[іали] і до стар[ої] укр[аїнської] епідраматичної поезії. [С. Д.] Балухатого я

запрягу на видання ще невідомих творів Йосафата Кунцевича, що мають вагу не лише для білорусів, а також для іст[орії] укр[аїнського] полемічно-го письменства» [39, арк. 4 зв.–5].

До складу КДУП в перший рік її діяльності, крім В. М. Перетца, С. І. Маслової та О. А. Назаревського, входили В. П. Адріанова-Перетц, С. Д. Балухатий, С. О. Бугославський, С. Ю. Гаєвський, М. В. Гешпелер, М. К. Гудзій, І. П. Єршомін, Г. Б. Нікольська, П. М. Попов і С. О. Щеглова [169]. Вчені, які увійшли до складу КДУП, мали досить високий авторитет серед наукового співтовариства і працювали у провідних науково-дослідних установах і вищих навчальних закладах Києва, Москви і Ленінграда.

Спробував В. М. Перетц долучити до роботи в КДУП і українських вчених, які працювали у Львові, зокрема, історика літератури М. С. Возняка. Запрошуючи львівського дослідника до співпраці, Володимир Миколайович в листі від 10 жовтня 1928 р. зазначив: «“Комісія давнього українського письменства” УАН, що починає видавати його пам’ятки, ухвалила вдатись до Вас з проханням взяти участь в її роботі. З свого боку я, як голова згаданої комісії дозволяю собі щире побажання, щоб ш[ановний] п[ане] професоре знайшли час і охоту приєднатись до невеликого нашого гуртка працівників на ниві розроблення та видавання друком матеріалів до історії давнього українського письменства. Якщо Ви принципово не маєте заперечень, я або секретар комісії О. Назаревський – удамося до Вас з пропозиціями більш конкретного характеру» [676, арк. 4]. Однак М. С. Возняк був не проти час від часу надавати послуги КДУП, але ухилився від постійної співпраці з нею [1146; 1314].

За час діяльності КДУП (1927–1934), крім вище вказаних вчених, її співробітниками також були такі літературознавці, як: Д. І. Абрамович – з 30 листопада 1928 р., М. М. Марковський – з 26 січня 1929 р., Н. П. Кістяківська та О. М. Маслової – з 7 листопада 1929 р. Отже, загальна кількість науковців, які працювали в КДУП, склала 17 осіб.

Та слід вказати, що штат КДУП був невеликий, але від нього залежало фінансування КДУП, тому В. М. Перетц постійно піднімав питання про розширення штату перед керівництвом Історично-філологічного відділу та ВУАН. Навіть за те, щоб ввести до штату посаду секретаря КДУП, Володимир Миколайовичу довелося енергійно боротися, заручившись підтримкою С. О. Єфремова. 28 грудня 1927 р. В. М. Перетц писав секретарю відділу: «Разом посилаю записку про [О. А.] Назаревського, прохаючи затвердити його штатним співр[обітником]... Дуже дякую за клопотання в Харкові! Я певний, що Ви й у майбутньому не відмовитесь клопотатись,

коли буде потрібно, за інтереси Комісії» [47, арк. 24 зв.]. В іншому листі Володимир Миколайович прохав: «Мені дуже потрібна ще одна шт[атна] пос[ада] для Ком[ісії]. А ще – хоч трошки підвищити суму операційних: бо не можна ж не оплачувати роботу! А без цього – вона не посується ані на крок!» [48, арк. 39 зв.]. Не зважаючи на всі зусилля В. М. Перетца, за весь період роботи КДУП штатними співробітниками, крім голови, були лише О. А. Назаревський і П. М. Попов, інші ж працювали як нештатні співробітники.

Літературознавця й мистецтвознавця П. М. Попова до участі в роботі КДУП В. М. Перетц залучив за власної ініціативи, знаючи, що той досліджував віршований твір кінця XVI ст. «Скарга нищих до Бога». Володимир Миколайович планував видати цю пам'ятку в рамках діяльності КДУП, про що він і написав в листі до П. М. Попова від 6 листопада 1927 р.: «Повідомляю, що без Вашої м[ожливо] згоди я зарахував Вас в “Комісію старого укр[аїнського] письменства”, яку я організую. Задача – видання та дослідж[ення] пам[’яток] стар[овинної] укр[аїнської] літ[ератури]. Думаю, що треба двинути Вашу “Скарга нищих” і раджу Вам не ловити гав. Її ми пустимо в числі перших серії “Пам’ятки стар[ого] укр[аїнського] письменства та мови”, за підтримки наших академ[ічних] доброзичливців» [639, арк. 1]. Проте, як показав час, сподівання В. М. Перетца на плідну роботу П. М. Попова, як штатного співробітника КДУП, не справилися.

Попіклувався В. М. Перетц і про те, щоб КДУП виділили окреме приміщення, яке було потрібно для проведення організаційних і наукових засідань, зберігання документації та формування бібліотеки КДУП. У його листі до С. О. Єфремова від 4 березня 1928 р. читаємо: «Поки Ви ще головуєте в Управі [ВУАН], я прохав би Вас подбати про маленьке приміщення для Ком[ісії] давн[ього] письменства (коли це можливо, не зачіпляючи нікого!)... Тоді я почав би потроху перевозити деякі книжки до Києва, що потрібні для Ком[ісії] давн[ього] письменства» [48, арк. 9–9 зв.]. В будинку, де розміщувалася ВУАН (вул. Короленка, нині – вул. Володимирська, 54) КДУП була виділена окрема кімната, № 7, та придбані необхідні для роботи меблі [648, арк. 1 зв.].

Вище зазначалося, що В. М. Перетц мав власну колекцію рукописів, що нараховувала 617 рукописів і стародруків, яку планував передати до ВБУ в Києві. У листі до директора ВБУ Н. М. Миколенка Володимир Миколайович наголошував, що рукописи та стародруки він набував зі «спеціальною метою – обслуговувати потреби Комісії укр[аїнського]

письм[енства] доби феодалізму ВУАН», а тому при потребі співробітники КДУП користувалися пам'ятками із колекції вченого, які він надсилав до відділу рукописів ВБУ [644, арк. 1].

Заснування КДУП ВУАН під керівництвом академіка В. М. Перетца не залишилося не поміченим в АН СРСР. Зокрема, викликало критичне ставлення з боку відомого літературознавця й бібліографа М. К. Нікольського, який очолював Комісію з видання пам'яток давнього російського письменства. Про це йдеться в листі В. М. Перетца до С. О. Єфремова від 5 квітня 1928 р. На засіданні Відділення гуманітарних наук АН СРСР М. К. Нікольський висловив незадоволення, що паралельно з Комісією з підготовки до видання пам'яток давньоруської літератури, яка діяла при АН СРСР, була створена аналогічна комісія при ВУАН, тобто КДУП, яка, на його думку, не мала морального права видавати пам'ятки «домонгольського письменства». На закид керівника російської комісії В. М. Перетц відповів, що «в галузі наукових досліджень та взагалі наукової праці – не можливо встановлювати ніякої монополії. Що хоч пам'ятками давнього письменства користувалися всі письменні люди давньої Русі, але це не значить, що всі ці пам'ятки – великоруського походження» [47, арк. 16–17 зв.].

Найпершим завданням КДУП, на переконання В. М. Перетца, повинно було стати «розшукування рукописного матеріалу, в якому містяться пам'ятки українського письменства» [158, арк. 3]. Його виконання ускладнювало те, що через історичні обставини значна кількість давніх рукописів, якщо не переважна їх більшість, відклалася не в українських, а в російських бібліотеках, архівах і музеях. Крім того, під час революційних подій та у 1920-ті рр. відбулася акумуляція рукописних фондів у найбільш крупних із них, таких як Російська публічна бібліотека в Ленінграді та Державний історичний музей у Москві. Співробітники КДУП мали перевірити наявність і збереженість українських рукописних пам'яток, що були відомі з раніше опублікованих описів і каталогів, а також з'ясувати, які нові рукописні матеріали надійшли до книгосховищ. Голова КДУП наголошував: «Без такої ґрунтовної перевірки – не можна історикові українського письменства бути певним того, що він дійсно знає свій матеріал, і виклади його мають справжнє наукове значення. Бо треба визначити тепер, що вже минув той час, коли наука дозволяла собі робити широкі узагальнення на підставі нечисленних і критично не оброблених матеріалів, не звертаючи уваги на масову продукцію, що задовольняла потреби давніх читачів і amatorів письменства» [158, арк. 8–8 зв.].

Щорічно, а то і декілька разів на рік, В. М. Перетц особисто здійснював наукові експедиції до різних міст України, Росії та Білорусі з метою обстеження найбільших книгозбірень і виявлення рукописних пам'яток давньої української літератури. Готуючись у вересні 1927 р. до однієї зі своїх поїздок, він повідомляв С. О. Єфремова: «В Істор[ичному] музеї в Москві ак[адемік М. Н.] Сперанський назбирав велику силу рукописів, що їх я не бачив. Я бажав би їх переглянути і витягти з них дещо для іст[орії] укр[аїнського] письм[енства] і для укр[аїнської] бібліографії» [47, арк. 14 зв.].

Протягом 1920-х – на початку 1930-х рр. В. М. Перетц працював у бібліотеках: 1) Києва, де описав рукописні фонди ВБУ та бібліотеки Київського університету, перевірів і дослідив рукописи бібліотек Києво-Печерської лаври, Софійського собору та Михайлівського Золотоверхого монастиря; 2) Москви, де працював з рукописними фондами Державного історичного музею, у якому відклалися рукописні бібліотеки О. С. Уварова, Е. В. Барсова, І. Є. Забеліна, М. П. Вострякова, Синодальна (Патріарша) збірка тощо, Державної бібліотеки СРСР та древлесховища Центрархіву; 3) Ленінграда, де досліджував рукописні зібрання Російської публічної бібліотеки, Бібліотеки АН і бібліотеки Ленінградського університету; 4) Самари, де описав рукописи бібліотек Самарського державного університету і колишнього Губерніального музею; 5) Пскова, де дослідив рукописні пам'ятки у бібліотеці Псковського історично-археологічного музею; 6) Мінська, де вивчав рукописні фонди Державної бібліотеки Білорусі, Державного історичного музею й бібліотеки Білоруської АН; 7) Дніпропетровська, де працював у місцевому Історично-археологічному музеї; 8) Ніжина, де ознайомився з рукописними колекціями в бібліотеці НІНО; 9) Харкова, де дослідив рукописні пам'ятки в Музеї українського мистецтва [226, арк. 1–2], 10) Житомира [226, арк. 3].

Академік В. М. Перетц вважав, що було б доцільним обстежити й книгосховища Кам'янця-Подільського, Одеси, Полтави і Чернігова, а також таких російських міст, як Володимир, Новгород, Нижній Новгород, Твер та Ярославль [158, арк. 7]. Наукові експедиції здійснювали й інші співробітники КДУП. Зазвичай, вони досліджували книгозбірні Києва, Москви та Ленінграда. Проте відбувалися відрядження й до інших міст. Так, М. В. Геппенер обстежив книгосховища міст Остер і Козелець на Чернігівщині та Вінниці, а П. М. Попов здійснив поїздки до Курська, Житомира та Одеси [226, арк. 3; 609, арк. 26; 610, арк. 22].

Із результатами розшуків під час експедицій В. М. Перетц ознайомлював наукове співтовариство, опублікувавши звіти про обстеження бібліотек

і архівосховищ Пскова, Києва та Москви в «Записках Історично-філологічного відділу ВУАН» [878; 879; 882; 894]. Декілька звідомлень вченого побачило світ у журналі «Бібліологічні вісті», в яких охарактеризовано колекції рукописів і стародрукованих книг Самари і Ленінграда [858; 859]. Володимир Миколайович також підготував звіти про свої дослідження в книгозбірнях Мінська, Ніжина та Дніпропетровська, проте вони з невідомої причини не були надруковані [226, арк. 2].

Використовував В. М. Перетц й інший шлях, аби ознайомити вчених з результатами своїх наукових експедицій, зокрема, доповідав про розшуки на наукових засіданнях членів КДУП. Наприклад, у 1930 р. він виступив із рефератами «З розшуків у московських бібліотеках у травні-червні 1930 р.» (24 червня) й «Рукописи та стародруки харківських книгосховищ» (26 жовтня) [610, арк. 16].

Кожен із співробітників КДУП розробляв індивідуальну науково-дослідну тему. Так, в рамках діяльності КДУП В. М. Перетц, маючи на меті відобразити розвиток літературного процесу в Україні, працював над темою «Пам'ятки давнього українського письменства XI–XIII ст. в обробках XVI–XVIII ст.» [165, арк. 1 зв.–2 зв.; 155, арк. 3]. Результати своєї роботи академік оприлюднив у трьох випусках «Досліджень і матеріалів з історії давньої української літератури XVI–XVIII ст.» (1926, 1928, 1929). Підвести ж підсумок з теми Володимир Миколайович повинен був в узагальнюючій праці, яку КДУП планувала видати двома томами протягом 1931–1933 рр. [166]. Проте, на початку 1930-х рр. вже розпочався процес згортання українознавчих досліджень і зробити це не вдалося.

Восени 1928 р. комісії ВУАН складала п'ятирічні плани діяльності. В. М. Перетц, як голова КДУП, доручив своєму заступнику С. І. Маслову та секретарю КДУП О. А. Назаревському підготувати п'ятирічний план роботи, який, крім іншого, був би й підставою для відстоювання перед керівництвом ВУАН асигнування на діяльність КДУП. В. М. Перетц рекомендував зазначити в плані, що КДУП протягом п'яти років повинна була завершити роботу над складанням систематичної бібліографії українського давнього письменства, підготувати список давніх українських письменників і видати низку пам'яток давньої української літератури [322, арк. 1 зв.].

Пріоритетним завданням у своїй діяльності КДУП ставила видання пам'яток давньої української літератури. Для його реалізації був складений п'ятирічний план видавничої діяльності КДУП на 1928–1933 рр., який погодив академік В. М. Перетц. Оскільки в науковій літературі на сьогодні ще не опублікований вичерпний список видань, над якими пра-

цювали співробітники КДУП, вважаємо доцільним його навести. Отже, крім В. М. Перетца, який працював над дослідженням «Пам'ятки давнього українського письменства XI–XIII ст. в обробках XVI–XVIII ст.», Комісія планувала видати такі книги, як-от: С. І. Маслової «“Наука” Іоанікія Галятовського», «“Перло многоценное” Кирила Транквіліона Ставровецького» і «Вірші Стефана Яворського»; О. А. Назаревського «Давня українська повість»; Д. І. Абрамовича «Києво-Печерський патерик», «Літописні повісті» та «Ізборник Святослава 1076 р.»; В. П. Адріанової-Перетц «Пам'ятки паломницького письменства»; С. Д. Балухатого «Невидані твори Йосафата Кунцевича»; С. О. Бугославського «Україно-руські пам'ятки XI–XVIII ст. про Бориса і Гліба» та «Твори Нестора»; С. Ю. Гаєвського «“Александрія” в давній українській літературі»; М. В. Геппенера «Полемічні твори XV–XVI ст. в Україні»; М. К. Гудзія «“Історія сімох мудреців” в українській обробці» та «“Велике Зерцало” в українських перекладах»; І. П. Єрьоміна «Твори Кирила Туровського» та «Дрібні пам'ятки домонгольської доби: твори Теодосія Печерського»; Н. П. Кістяківської «Твори Івана Некрашевича, українського письменника XVIII ст.», «Пам'ятки українського сатиричного та побутового письменства XVII–XVIII ст.» і «Давня українська лірика XVII–XVIII ст.»; М. М. Марковського «Невидані твори Антіна Радивиловського»; О. М. Маслової «Новели Боккаччо та інших в українських перекладах XVII ст.»; Г. Б. Нікольської «Твори Іларіона»; П. М. Попова «До історії легенди в українській літературі: “Четья Мінея” 1489 р. і “Небо нове” І. Галятовського», «Пам'ятки українського публіцистичного мистецтва: “Скарга нищих до Бога” і “Відповідь невідомого П. Скарзі”»; С. О. Щеглової «Епіграматична віршова література XVI–XVIII ст.» і «Пам'ятки українського віршування» [165, арк. 1 зв.–2 зв.; 166].

Отже, список видань, над якими працювали співробітники КДУП, досить вражаючий. В. М. Перетц, як голова КДУП, більшою чи меншою мірою був дотичний до підготовки видань: або як співавтор ідеї чи науковий консультант, або як рецензент завершених досліджень. Майже всі видання КДУП виходили під загальною редакцією В. М. Перетца, до деяких із них він написав й передмову. Академік також був промоутером публікації видань КДУП.

Під час підготовки до друку книг співробітники КДУП повинні були орієнтуватися на спеціально розроблені «Правила видання пам'яток давнього письменства» [170]. В «Правилах» наголошувалося, що КДУП видаються виключно українські давні літературні пам'ятки, тобто українських авторів або ті, що були створені на Україні, а також пам'ятки «захі-

дно-руського» (литовського) походження, які відбивали вплив української культури, науки та мови. Передбачалося, що пам'ятки, написані до XV ст. включно, будуть друкуватися старослов'янським шрифтом, твори ж пізнішого періоду – гражданським. Проте, в процесі підготовки видань було вирішено відмовитися від надмірної «пристрасті до літери», адже метою видавничої діяльності КДУП ставилася «не репродукція пам'ятки, а видання її тексту в доступному і зручному для користування вигляді» [324, арк. 1 зв.].

Видання КДУП друкувалися у двох окремих серіях збірників Історично-філологічного відділу ВУАН: 1. «Пам'ятки мови та письменства давньої України», у яких публікувалися тексти пам'яток з передмовою та коментарями упорядників, 2. «Праці Комісії давнього українського письменства», що містили спеціальні дослідження літературних пам'яток.

Вже 9 листопада 1927 р. В. М. Перетц повідомив С. О. Єфремова, що невдовзі він буде турбувати А. Ю. Кримського, який керував Редакційно-видавничою комісією ВУАН, питаннями про друк видань КДУП [47, арк. 11]. А 19 листопада Володимир Миколайович інформував секретаря Історично-філологічного відділу, що «удавався до Аг[атангела] Юх[имовича] з проханням підібрати вид[авництво] книжці Бугославського, це повинна бути 1^а книга праць моєї Комісії» [47, арк. 17 зв.]. Дослідження С. О. Бугославського «Україно-руські пам'ятки XI–XVIII вв. про князів Бориса і Гліба (розвідка й тексти)» побачило світ у 1928 р. в друкарні ВУАН, як перший том серії «Пам'ятки мови та письменства давньої України». Свою книгу С. О. Бугославський присвятив академіку В. М. Перетцу, як автор, зазначивши: «Роботу цю почав я, ще на студентській лаві будучи. Писав я її весь час під керуванням глибоко поважного мого навчителя академіка В. М. Перетца, що вчив своїх учнів не боятися чорнової дослідчої роботи, не витати в сферах вигадок та гіпотез, не заснованих на вивченні документальних даних. Позитивні свої прикмети завдячує моя праця саме методам В. М. Перетца. Отож йому я її з вдячністю, глибокою пошаною та любов'ю й присвячую» [1050, с. VII].

10 квітня 1928 р. В. М. Перетц звернувся із заявою до Історично-філологічного відділу ВУАН з проханням надрукувати другу частину праці Ф. П. Сушицького «Західно-руські літописи як пам'ятки літератури» [144]. Автор дослідження був учнем В. М. Перетца та вихованцем його Семінарію російської філології, який ще в студентські роки під керівництвом Володимира Миколайовича опублікував свої перші наукові праці. В період Української революції Ф. П. Сушицький став одним із засновників

і професором Українського народного університету в Києві, ректором і професором Українського Київського державного університету, а протягом 1918–1919 рр. керував діяльністю Археографічної комісії ВУАН. Перша частина праці літературознавця «Західно-руські літописи як пам'ятки літератури» була опублікована Історично-філологічним відділом ВУАН в 1921 р., проте передчасна смерть вченого не дала можливості тоді надрукувати дослідження в повному обсязі. Друга частина праці Ф. П. Сушицького «Західно-руські літописи як пам'ятки літератури», яку упорядкував секретар КДУП О. А. Назаревський, побачила світ у 1929 р. Книга вийшла друком, як перший том серії «Праць Комісії давнього українського письменства», під загальною редакцією В. М. Перетца та з його передмовою. На жаль, більше книг у цій серії КДУП видати не вдалося.

Роботу КДУП ускладнила конкуренція з комісіями, що у ВУАН очолював М. С. Грушевський. Ще до створення своєї КДУП В. М. Перетц цікавився у С. О. Єфремова, як до її заснування поставиться М. С. Грушевський, адже «побоювався» з його боку «заперечень» [39, арк. 5 зв.].

Цікаві думки з приводу академічних комісій, їхньої кількості, складу та призначення В. М. Перетц висловив у листі до самого М. С. Грушевського від 23 листопада 1927 р., який був написаний під час обговорення «Осібної гадки» історика. «Я вірю, що Ви не утворюєте “дутих комісій” ані “множите засад для посад”. Але, що до кількості комісій, – зазначав Володимир Миколайович, – чи не краще б було йти за прикладом АН СРСР, що недавно, два роки тому злучила дві комісії з аналогічними завданнями – Постійну історичну та археографічну. При чому в цій єдиній установі, що виконує різні функції – залишилося не більше як 3 штатних та 3 нештатних співробітників (що одержують платню з науково-операційних коштів). Додаю, що нема й особних комісій напр[иклад] Північної Росії, Центральної, Сибіру тощо. Все що торкається вивчення історії Росії та видавання актів, літописів – зосереджується в цій комісії. Я не беруся судити, чи воно так краще, чи воно гірше; може й гірше. Зі свого боку можу сказати що й мені, напр[иклад], було б дуже приємно утворити крім Комісії старого укр[аїнського] письменства – комісії – спеціально для вивчення західно-укр[аїнського] (гуцульського) письменства, слобідського та ін. комісії, що поруч з хронологічним розподілом матеріалу – вивчали б його територіально...» [14, арк. 204].

Академік В. М. Перетц всіляко намагався уникнути конфлікту з головою Історичної секції ВУАН, про що він писав у листі до С. О. Єфремова від 2 грудня 1927 р., зауваживши: «Що до побоювання М. С. [Грушев-

ського], що я чим небудь можу перешкоджати йому – цього страшитися не треба; бо хоч я й не визнаю “монополій” в царині наукової праці, але остільки розумний, щоб не братися за таку працю, до котрої не маю ані знання, ані хисту. Він боїться, що Ком[ісія] ст[ародавнього] п[исьменства ВУАН] схоче видавати ті ж самі пам’ятки, що й він? Я думаю, що ми з ним порозуміємось, щоб не було подвійної роботи... Але – я все ж таки думаю, що Археогр[афічна] ком[ісія] має на меті видавати істор[ичні] пам’ятки та акти, – не пам’яток суто літературних» [47, арк. 21–21 зв.].

Проте конфлікту уникнути не вдалося, адже М. С. Грушевський планував видавати літературні твори в серії «Пам’ятки київського письменства» [48, арк. 38 зв.–39], деякі з яких досліджували й співробітники КДУП. Ситуацію ускладнювало ще й те, що конфлікт між керівниками комісій розгортався на фоні боротьби за вплив в академії взагалі, між М. С. Грушевським з одного боку та А. Ю. Кримським і С. О. Єфремовим з другого, яка несла загрозу для існування вже самої ВУАН. В. М. Перетц добре розумів, що чвари в академічному середовищі можуть привести й до припинення діяльності КДУП. Про хвилювання Володимира Миколайовича з цього приводу свідчить його лист до С. І. Маслова від 26 червня 1928 р., де він зазначив: «Все це мене хвилює тому, що я вбачаю настання такого моменту, коли доведеться відмовитися від роботи саме – на біду – тоді, коли збувається моя заповітна мрія, об’єднання фахівців колективної праці з видання п[ам’яток] д[авнього] письм[енства]... Я неабияк нудьгую від думки, що наша Комісія може окажется скоро “розвалиною храминою”. І це тим більше можливо, що для Груш[евсько]го вона є спицею в оці: він же “універсальний магазин”, і мрії завести “своє”, тобто покірне його самодержавній волі відділення своєї лавочки, що зветься “Істор[ичною] секцією” (чого?). А відомо, що “своє”, хай і погане – миліше чужого, хоча б і добротного» [320, арк. 1 зв.–2].

Слід зазначити, що В. М. Перетц і М. С. Грушевський конкурували не тільки щодо публікації пам’яток давньої української літератури, а між ними розгорнулася боротьба й за співробітників-фахівців з історії української літератури. Володимир Миколайович у листі до голови Історично-філологічного відділу ВУАН А. Ю. Кримського, аналізуючи дії М. С. Грушевського, зауважив, що «він може давати гроші кому завгодно, не питаючи нікого, та припиняти ці видачі зі своєї волі. Для мене цікавий цей факт, як підтвердження того, що М[ихайло] С[ергійович] має намір продовжувати дублювання академічних комісій та набирати собі для цього співробітників. Якщо ж вони виявляються здатними працювати і в іншому напрямі – піднімає на них гоніння» [935, с. 190].

Влітку 1928 р. КДУП покинув літературознавець С. Ю. Гаєвський, перейшовши працювати до М. С. Грушевського. Свій вчинок у листі до В. М. Перетца від 24 липня 1928 р. вчений пояснив потребою поправити власний бюджет, що «зробився дефіцитним» [187]. Випадок із С. Ю. Гаєвським, який був постійним співробітником КДУП і завершував роботу над книгою «“Александрія” в давній українській літературі», вразив В. М. Перетца. Володимир Миколайович у гнівному листі до С. О. Єфремова, протестуючи проти методів переманювання М. С. Грушевського, навіть в серцях заявив, що «краще зректись участі в такій “ученій установі”, що існує для задоволення інтересів одиниць» [48, арк. 18 зв.].

Невдоволений був В. М. Перетц і позицією С. Ю. Гаєвського, якому всіляко допомагав у дослідницькій діяльності. Так, Володимир Миколайович надіслав із Ленінграда рукопис «Александрії» з власної колекції до відділу рукописів ВБУ, аби С. Ю. Гаєвський міг скористатися пам'яткою в своїй роботі [566, арк. 1–1 зв.]. Коли досліднику знадобилася «Хронографічна Александрія», що зберігалася в Державній бібліотеці СРСР у Москві, В. М. Перетц порадив С. Ю. Гаєвському звернутися за допомогою до М. К. Гудзія, як члена «московської філії КДУП», та клопотався, щоб ВУАН надіслало листа до московської бібліотеки з проханням посприяти у вивченні пам'ятки [28, арк. 1–2]. Вже завершуючи роботу над книгою і розшукуючи твори російських письменників і поетів, в яких було відображено життя Олександра Македонського, С. Ю. Гаєвський знов-таки за порадою В. М. Перетца звернувся до М. К. Гудзія, щоб останній посприям віднайти вірші М. О. Кузьміна про Македонського [28, арк. 3–4].

І все ж С. Ю. Гаєвському вдалося пройти між сціллою і харибдою. Дослідник, хоча і став науковим співробітником Комісії старої історії України ВУАН, що очолював М. С. Грушевський, але не припинив співпрацю і з КДУП, а його книга «“Александрія” в давній українській літературі» вийшла друком у 1929 р. в рамках серії «Пам'ятки мови та письменства давньої України». У вступі до видання автор висловив вдячне слово академікам М. С. Грушевському та В. М. Перетцу, адже, як зазначив С. Ю. Гаєвський, «перший сприяв науковим студіям у найтяжчі моменти роботи над сюжетом, а другий, як керівник і вчитель, допомагав порадами й рукописами з власної збірки» [1068, с. XIV].

Боротьба між В. М. Перетцем і М. С. Грушевським велася і за талановитого філолога та дослідника «Києво-Печерського патерика» Д. І. Абрамовича. В серпні 1928 р. М. С. Грушевський запропонував Дмитру Івановичу дослідити для Комісії старої історії України ВУАН «Чет'ї Мінеї»

Дмитра Ростовського та підготувати для часопису «Україна» низку рецензій і протягом трьох місяців надсилав йому «щедрий аванс», загальна сума якого склала 160 крб.

Прагнучи перевидати пам'ятку під егідою КДУП, В. М. Перетц зробив все, аби залучити Д. І. Абрамовича до співпраці з КДУП. А знаючи, що у послугах останнього був також зацікавлений М. С. Грушевський, Володимир Миколайович вирішив перехопити ініціативу та домогтися для висококваліфікованого фахівця постійного місця в КДУП та гарну оплату для нього. У листі до секретаря Історично-філологічного відділу ВУАН С. О. Єфремова від 10 листопада 1928 р. В. М. Перетц зазначив: «Наша Комісія давн[ього] письм[енства] має намір видати Печерський Патерик; є добрий співробітник, великий знавець цього твору, проф[есор] Дм[итро] Ів[анович] Абрамович..., щоб зазначене вище видання могло здійснитися, треба Дм[итра] Ів[анови]ча підтримувати, себто платити йому за підготовлені роботи, приблизно хоч 10–12 карб[ованців] за аркуш друку. На Комісію асигновано приблизно 1400 карб[ованців] – на операц[ійні] витрати. Було б дуже баженим щоб з цієї суми Дм[итро] Іванович одержав авансом карб[ованців] 300–400, решту виплатимо пізніше. Але зараз йому дуже потрібні гроші. До цього додаю, що добре відомий Вам конкурент з Універмаг'у може перехопити його і наша Ком[ісія] втратить такого корисного співробітника. Це я Вам пишу неофіційно. Прошу висловитись також з приводу моєї ідеї: чи не можна б було представити Дм[итра] Ів[ановича] на постійного члена Комісії? А при нагоді – і на штатного?» [48, арк. 32–32 зв.].

«Конкурентом з Універмаг'у» В. М. Перетц називав М. С. Грушевського, який, очолюючи декілька комісій ВУАН і працюючи над численними науковими проектами, намагався об'єднати навколо себе якомога більше фахівців різного профілю, сплачуючи їм щедри гонорари. Дізнавшись же про зарахування Д. І. Абрамовича до складу членів КДУП, М. С. Грушевський відмовився матеріально підтримувати вченого. Співпраця з М. С. Грушевським справила на Д. І. Абрамовича «надзвичайно гнітюче враження», йому було не зрозуміло, чому науковці не можуть одночасно працювати в двох академічних комісіях [935, с. 193–194]. В. М. Перетц, оповідаючи А. Ю. Кримському про тодішній стан Д. І. Абрамовича, зауважив, що Дмитро Іванович «дуже скромна і чесна до наївності людина і ніяк, мабуть, не може переварити обіди, нанесені йому», та виступив за надання Дмитру Івановичу негайної грошової допомоги [935, с. 190].

Д. І. Абрамович почав роботу в КДУП 30 листопада 1928 р. як позаштатний співробітник [217]. За домовленістю з В. М. Перетцем, він мав

підготувати нове видання «Києво-Печерського патерика», адже перше видання джерела, здійснене ним у 1911 р. невеликим накладом, на той час вже розійшлося. Планувалося, що друге видання «Києво-Печерського патерика» Д. І. Абрамович доповнить новими матеріалами, скориставшись віднайденими Ніжинським і Лаврським рукописами. Зі свого боку В. М. Перетц наполегливо клопотався перед керівництвом ВУАН про матеріальне забезпечення Д. І. Абрамовича, оскільки, як зазначив Володимир Миколайович у листі до А. Ю. Кримського від 20 грудня 1928 р., «завдання, йому доручене, вельми важливе та відповідальне і сам він – неабиякий знавець свого предмета» [935, с. 189–190].

Протягом 1929 р. Д. І. Абрамович опрацював рукописи і 13 грудня того року він відписав В. М. Перетцу, що «останні сторінки тексту Печерського патерика відправлені до Києва... і укладені до сейфу для рукописів в приміщенні видавництва» [185, арк. 1]. На початку січня 1930 р. М. І. Яворський, який на той час обіймав посаду секретаря Історично-філологічного відділу ВУАН, розпорядився про друк «Києво-Печерського патерика», оскільки цей твір у порівнянні з іншими пам'ятками давнього письменства містив «матеріал, що був цікавий для більш широких кіл (не лише літ[ерато]рів, але й істориків та ін.)» [195, арк. 1–1 зв.].

У своїх листах О. А. Назаревський повідомляв В. М. Перетцу, що одне з наукових засідань КДУП вирішила присвятити «Києво-Печерському патерика» [196, арк. 2 зв.; 197, арк. 2]. Це засідання відбулося 28 березня 1930 р., на якому заслухали доповіді Д. І. Абрамовича «До питання про джерела друкованого слов'янського Патерика (Київ, 1661)» і П. М. Попова «Видання Печерського патерика XVIII–XX ст.».

Поновлене видання «Києво-Печерського патерика» вийшло друком у 1931 р. У вступному слові до книги, що побачило світ як четвертий том «Пам'яток мови та письменства давньої України», Володимир Миколайович наголосив, що «Києво-Печерський патерик» до друку підготував заслужений спеціаліст, який багато років працював над видатною історико-літературною пам'яткою України [895]. Однак велика заслуга у новій публікації «Києво-Печерського патерика» належала й В. М. Перетцу, який був помічником і порадиником Д. І. Абрамовича під час роботи над книгою [1311].

Академік В. М. Перетц активно сприяв друку ще одного видання КДУП, а саме праці Н. П. Кістяківської «Твори Івана Некрашевича, українського письменника XVIII віку. (Розвідка і тексти)», що в 1929 р. вийшла у серії «Пам'ятки мови та письменства давньої України» за редакції голови

КДУП. Як відомо, Володимир Миколайович першим описав рукописний збірник українського поета і проповідника І. Г. Некрашевича [748, с. 377–378] та опублікував вісім його поетичних творів. У книзі ж Н. П. Кістяківської творчий доробок І. Г. Некрашевича був оприлюднений в повному обсязі. Варто зазначити, що це видання позиціонувалося КДУП як перший випуск «Сатиричного та побутового письменства XVIII ст.», над яким працювала дослідниця.

На відміну від інших співробітників КДУП, Н. П. Кістяківська не мала великого досвіду наукової діяльності. Вона закінчила історико-філологічне відділення Київських вищих жіночих курсів (1913) та була слухачкою Семінарію російської філології В. М. Перетца (1914), а протягом 1915–1930 рр. викладала у середніх навчальних закладах Києва. Від 1929 р. Н. П. Кістяківська співпрацювала з КДУП В. М. Перетца, який вважав її, хай і починаючим науковцем, але «старанним і продуктивним» співробітником [324, арк. 1 зв.]. Володимир Миколайович всіляко заохочував перспективну дослідницю до вивчення пам'яток українського сатиричного та побутового письменства, надавав їй методичну допомогу з підготовки пам'яток до друку [593], піклувався, аби вона мала необхідну для роботи літературу [643, арк. 1]. А ще В. М. Перетц допомагав Н. П. Кістяківській фінансово, віддаючи їй частину коштів зі свого особистого заробітку. Так, у листі від 23 вересня 1930 р. В. М. Перетц просив С. І. Маслова, який опікувався його грошима у Києві: «Коли Ви отримаєте маю платню в Ак[адемії] за першу пол[овину] жовтня, – дайте Нат[алії] Павл[івні Кістяківській], яка волею медицини визнана відтепер інвалідом, 50 карб[ованців], я якщо їй знадобиться більше, – то і більше» [354]. Такі виплати співробітниці КДУП в рахунок майбутнього гонорару за «Пам'ятки сатиричного та побутового письменства», а Н. П. Кістяківська готувала до друку їхній другий випуск, – «Сатира на духівництво», – Володимир Миколайович здійснював регулярно протягом 1930–1933 рр.

Ймовірно, влітку 1931 р. Н. П. Кістяківська підготувала чорновий варіант другого випуску «Пам'яток сатиричного та побутового письменства», який передала на рецензію П. М. Попову, про що дізнаємося з листа В. М. Перетца до останнього від 31 серпня 1931 р. Володимир Миколайович був дуже зацікавлений в публікації праці Н. П. Кістяківської, але після липневої сесії ВУАН, на якій розкритикували видавничу діяльність КДУП, це зробити було вкрай важко. Тому В. М. Перетц, ще сподіваючись надрукувати дослідження Н. П. Кістяківської, намагався не дати приводів для критики цієї праці. Зокрема, він писав П. М. Попову: «Мені д[уже] цікаво

було б знати, які Ваші зауваж[ення] на працю Нат[алії] П[авлівни] – на ті частини її, які Ви мали можливість перечитати в перепис[аному] вигляді. Я боюся, чи не занадто вона “переклала перцю”. Взагалі кажучи, нам треба бути дуже уважним, випускаючи такі праці: бо – перевернеш – б’ють, недовернеш – б’ють... Я хочу їх знати, щоб взяти до відома при остаточному редагуванні [праці]» [651, арк. 1].

Намагаючись створити для Н. П. Кістяківської більш-менш прийнятні умови для завершення праці та забезпечити її сталим заробітком, В. М. Перетц прохав П. М. Попова, як члена міського, посприяти введенню дослідниці до штату КДУП. У листі від 17 грудня 1931 р. Володимир Миколайович наголосив, що вважав роботу над «Пам’ятками сатиричного та побутового письменства» за «ударну» й тому, «не докучаючи КДУП і бухгалтерії ВУАН з рахунками», оплачував підготовчу до видання роботу. Але, на думку В. М. Перетца, настав час, коли треба було б «врегулювати цю справу і завести т[оваришку] К[істяківськ]у до числа постійних співр[обітників], з постійною, хоч би й невеличкою платнею, щоб вона могла спокійно збирати і опрацьовувати свій матеріал, не залежачи від голови КУПФ» [657, арк. 1 зв.].

Ще раз з проханням допомогти вченій В. М. Перетц звернувся до П. М. Попова, коли до кімнати Н. П. Кістяківської, в якій вона мешкала разом із сестрою, чийось рішенням підсилили сторонню людину. З цього приводу Володимир Миколайович писав: «Вона (Н. П. Кістяківська – А. Ш.) – як ніяк працює в КУПФ, і якщо ми піклуємося про те, щоб наші наук[ові] співр[обітники] гарно працювали – треба дати їм можливість працювати без перешкод. Очевидно до Києва ще не дійшла та не реалізується ідея про необхідність дбайливого ставлення до наук[ових] працівників?» [662]. Проте всі зусилля В. М. Перетца допомогти Н. П. Кістяківській покращити умови життя та роботи, а також видати другий випуск «Пам’яток сатиричного та побутового письменства» виявилися марними.

Протеже академіка В. М. Перетца була ще одна співробітниця КДУП – молода лєнінградська дослідниця Г. Б. Нікольська, донька відомого літературного критика, бібліофіла та колекціонера Б. В. Нікольського, якого влітку 1919 р. «за приналежність до контрреволюційної діяльності» розстріляла Петроградська надзвичайна комісія. Під час навчання на історико-філологічному факультеті ЛДУ Г. Б. Нікольська відвідувала Семінарії російської філології В. М. Перетца (з 1922), а з утворенням КДУП стала її співробітницею. Протягом 1920-х – на початку 1930-х рр. Г. Б. Нікольська за своє соціальне походження зазнавала переслідувань. Аби хоч якось

захистити її від необґрунтованих звинувачень, зокрема, у «дармоїдстві» В. М. Перетц просив секретаря Історично-філологічного відділу ВУАН С. О. Єфремова надіслати до Ленінграда для пред'явлення перед слідчими органами мандат, який би засвідчував, що Г. Б. Нікольська була співробітницею КДУП [48, арк. 33 зв.–34].

В рамках діяльності КДУП (далі – КУПФ) Г. Б. Нікольська разом із В. П. Адріановою-Перетц працювала над складанням систематичної бібліографії українського давнього письменства та готувала видання «Твори Іларіона», роботу над яким дослідниця змушена була припинити із-за недостатнього фінансування [154, арк. 1 зв.]. Проте Г. Б. Нікольській вдалося завершити інший науковий проект, над яким вона працювала з 1922 р., а саме: «Нариси з історії стилю в давньоруській літературі» (в праці досліджувалося відображення природи і людини в давньоруських літературних пам'ятках). 15 жовтня 1930 р. вона виступила на засіданні КУПФ з доповіддю «Обмалювання природи в давньому українському письменстві», яка викликала «жваве» обговорення у членів КУПФ, а 18 травня 1931 р. на розгляд співробітників КУПФ була представлена її монографія «Нариси з історії стилю українського і російського письменства доби феодалізму».

Академік В. М. Перетц був науковим редактором праці Г. Б. Нікольської «Нариси з історії стилю українського і російського письменства доби феодалізму». Вчений також підготував рецензію на монографію, в якій зазначив, що праця є «цілком оригінальним явищем», яка не мала аналогів на вітчизняному «літературознавчому обрії», адже до того часу мистецтвознавство «йшло шляхом ізольованого, самостійного» вивчення пам'яток мистецтва, незалежно від вивчення пам'яток писемності, та навпаки в літературознавстві досліджували твори писемності й не звертали увагу на твори мистецтва. Авторка ж монографії, яка мала «велику читаність в пам'ятках давнього письменства» і водночас була «добре ознайомена з пам'ятками давнього візантійського, українського і московського малярства», комплексно дослідила українське та російське «словесне і образотворче мистецтво» від XI ст. до початку XVIII ст. Праця Г. Б. Нікольської була рекомендована КУПФ до друку в серії «Пам'ятки мови та письменства давньої України» [161].

Оскільки монографія Г. Б. Нікольської була написана російською мовою, В. М. Перетц організував її переклад українською. У листі до П. М. Попова від 17 грудня 1931 р. він, як голова КУПФ, розпорядився: «Прошу врегулювати справу з працею [Г. Б.] Нікольської: прискорити переклад, попрохати [бухгалтера Видавництва ВУАН С. Г.] Вороніна скласти

оцінку перекладу і поклопотатись, щоб Видавництво [ВУАН] сплатило переклад. Якщо воно не має зараз грошей, – доведеться платити мені особисто, а потім стягати гроші з Вид[авництва], бо переклад роблено за резолюцією Секр[етаріату Соціально-економічного] відд[ілу ВУАН] (8 квітня 1931 р. Історично-філологічний відділ було перейменовано в – Соціально-економічний відділ ВУАН – *А. Ш.*)» [657, арк. 1].

На прохання В. М. Перетца, переклад книги Г. Б. Нікольської здійснила український філолог і педагог Г. Л. Берло, яка добре знала Володимира Миколайовича ще з часів творення УНТ в Києві та роботи в ньому, а в 1920-ті рр. вона була співробітницею кількох комісій ВУАН, зокрема членом Постійної комісії зі складання словника живої української мови. Роботу Г. Л. Берло з перекладу монографії Г. Б. Нікольської українською мовою В. М. Перетц оплатив власним коштом [343]. А коли в 1933 р. Г. Л. Берло звільнили з ВУАН і вона була змушена виживати на мізерну пенсію в 30 карбованців, Володимир Миколайович щомісячно, до самого свого арешту, передавав їй через С. І. Маслова по 50 карбованців, буцімто від «колишніх учениць» [355, арк. 1 зв.; 362, арк. 2–2 зв.].

Варто зазначити, що недостатнє фінансування та нерегулярні виплати коштів значно ускладнювали роботу КУПФ. На переконання В. М. Перетца, важливою для КУПФ була робота зі складання систематичної бібліографії українського давнього письменства, яку проводили, головним чином, ленінградські співробітники КУПФ. Ця монотонна робота потребувала фахової підготовки і забирала багато часу, але з її оплатою постійно виникали проблеми. Про те, що робота зі складання бібліографії майже не фінансувалася ВУАН, а нерідко проводилася за кошти голови КУПФ, можна дізнатися з його листа до П. М. Попова від 17 грудня 1931 р., в якому В. М. Перетц, окресливши нагальні питання для КУПФ, зазначив: «Питання про складання бібліогр[афії]. Ми добре розуміємо, що складання її, писання карток – це не забавка, що цю роботу, нудну і втомну, треба оплачувати. Я платив з своєї кишені, але тепер прошу, щоб КУПФ, по згоді з секр[етарем Соціально-економічного] відд[ілу] – забезпечила оплату карток, бо за браком грошей цю роботу припинено, і заготовлено за рік тільки половину. Я не маю коштів, щоб оплачувати роботу співробітників. Коли в мене була така можливість, я так і робив, платив; тепер через зростання дорожнечі – я позбавлений цієї можливості» [657, арк. 1 зв.]. Проте ситуація з фінансуванням кращою не ставала. У листі С. І. Маслову від 15 лютого 1932 р. В. М. Перетц зауважив: «Мені дуже важливо було б знати, чи можливо продовжувати роботу по Комісії...: бібліографія стала із-за затримки

платні. Та й інша робота також: хто стане даром працювати в наш час. На одному ентузіазмі довго не поїдеш» [340].

Недостатньо оплачувалася робота й самого академіка В. М. Перетца, як голови КУПФ. Володимир Миколайович віддавав улюбленій справі всі свої сили і знання, не шкодуючи ані часу, ані здоров'я. При цьому, вчений знав собі ціну і вважав, що його праця повинна належним чином оплачуватися. Коли Президія ВУАН ухвалила рішення, згідно якого додаткову платню за керування установами ВУАН одержували тільки ті академіки, які постійно мешкали в Києві, В. М. Перетц визнав її несправедливою по відношенню до себе, оскільки результати його роботи не уступали, а й перевершували здобутки багатьох академіків, яким підвищували зарплату. У листі до секретаря Соціально-економічного відділу ВУАН О. М. Камишана він попросив переглянути порядок оплати його праці, як керівника КУПФ. Оскільки цей лист цікавий ще й тим, що в ньому В. М. Перетц надає характеристику своєї діяльності на посаді очільника КУПФ, наведемо його майже повністю: «Я опинився в такому становищі: я керую установою і не номінально, бо мешкаю і у Ленінграді, і у Києві, якому уділяю приблизно третину робочого часу. То прошу взяти до уваги – робота Ком[ісії] укр[аїнського] письм[енства] доби феодалізму, що я нею керую, проводиться водночас і у Києві, і у Ленінграді, бо джерела для нашої роботи зберігаються переважно у останньому та в Москві. Там таки працюють і дехто з співробітників Комісії, якою я керую. На дев'ять десятих моя праця зосереджена на дослідженні українського письменства. З кожним приїздом до Києва я читаю доповіді про наслідки моєї праці, подаю зразки того, як слід розробляти матеріал з давнього письменства... Окрім того, я проводжу в Комісії й роботу організаційну і адміністративну. Не зважаючи на таку напружену роботу (я зробив далеко більше того, що зазначено у плані), – я одержав звичайну платню – мінімум того, що дається академікам... Ви бачите тепер, що моя робота далеко не обмежується тільки часом перебування мого у Києві, але тягнеться скрізь через увесь рік, навіть улітку, коли я, користуючись з теплої погоди відвідую різні книгосховища, де зберігаються давні рукописи українських літературних пам'яток... Отже, я хочу звернутися до неї (Президії ВУАН – *А. III.*) з проханням переглянути свою ухвалу щодо оплати моєї праці, бо я працюю далеко більше, як мої ш[ановні] товариші по ВУАН, що мешкають у Ленінграді і тільки носять почесне ім'я українських академіків за їхні заслуги в минулому, і не керують жодною академічною установою» [180, арк. 1–2].

Вимога В. М. Перетца щодо перегляду оплати його праці була тим більше обґрунтована, що керівництво Соціально-економічного відділу ВУАН

висловило побажання, аби академік був представником ВУАН при Інституті науки і техніки АН СРСР [181, арк. 1].

Нерідко В. М. Перетцу місяцями доводилося оплачувати роботу співробітників КУПФ з особистих коштів. Він неодноразово звертався до керівництва Історично-філологічного (Соціально-економічного) відділу ВУАН з листами і завдяки своєї наполегливості добивався таки оплати праці співробітників КУПФ [179, арк. 1]. Але значні кошти були потрібні й на наукові експедиції та пошуки рукописів пам'яток, а також виготовлення копій літературних творів.

Для підготовки окремих видань КУПФ була потрібна й валюта. Наприклад, вона знадобилася, коли співробітник КУПФ І. П. Єрьомін працював над книгою «Твори Теодосія Печерського» і виникла необхідність дослідити рукописи, що зберігалися за кордоном. В. М. Перетц і секретар КУПФ О. А. Назаревський звернулися з проханням до академіка ВУАН М. С. Возняка, який мешкав у Львові, що тоді належав Польщі, зробити копії творів ігумена Києво-Печерського монастиря, які відклалися у львівських книгозбірнях. 27 травня 1930 р. О. А. Назаревський писав В. М. Перетцу: «Від [М. С.] Возняка отримав 90 фот[ографічних] знімків з рукописів архіву Франка і Нар[одного] Дому, – все, що просив. Яка мила людина!» [198, арк. 2 зв.]. Далі О. А. Назаревський поцікавився у Володимира Миколайовича про оплату витрат львівського колеги, адже резолюція Президії ВУАН про надання КУПФ валюти залишалася лише на папері [198, арк. 2 зв.]. Однак В. М. Перетц зумів вирішити проблему, розрахувавшись із М. С. Возняком потрібними тому книгами, як «власного виробу», так і виданнями співробітників КУПФ [676, арк. 6, 8].

Проте праць Феодосія Печерського КУПФ видати не вдалося, хоча І. П. Єрьомін і підготував до друку книгу «Твори Теодосія Печерського», а ще – «Твори Кирила Туровського». Публікація цих видань, як і завершення інших наукових проектів співробітників КУПФ, зазнали фіаско із-за суттєвого скорочення фінансування її науково-дослідної та видавничої діяльності на початку 1930-х рр. [154, арк. 1 зв.].

Зменшення фінансування КУПФ було пов'язано із згортанням політики українізації в країні та припиненням українознавчих досліджень у ВУАН. 6–9 липня 1931 р. відбулася літня сесія ВУАН, на якій було піддано критиці науковій та видавничій діяльності КУПФ. Так, у виступі віце-президента ВУАН та голови її Соціально-економічного відділу О. Г. Шліхтера вказувалося на неактуальності видання окремих книг, над якими працювали співробітники КУПФ, зокрема таких, як «Ізборник Святослава 1076 р.», що готував Д. І. Абрамович,

та дослідження О. М. Маслової «Новели Боккаччо та інших в українських перекладах XVII ст.». О. А. Назаревський, який представляв КУПФ на сесії ВУАН і змушений був виступити із «самокритикою», у листі до В. М. Перетца зробив висновок, що за такої «установки» з боку керівництва української академії КУПФ навряд чи вдасться надрукувати що небудь, окрім статей методологічного та самокритичного характеру [205, арк. 1–1 зв., 3 зв., 5 зв.].

Академік В. М. Перетц не сприймав втручання в науковий процес партійної влади та їхніх представників у ВУАН, яких називав «неосвіченими» та «неписьменними» людьми [649, арк. 1]. У листі до П. М. Попова він зазначив: «Якщо нам неосвічені історично люди не можуть простити тематики, то простіше – зовсім закрити комісію. Треба роз'яснювати людям, що справа не в матеріалі, а це скучно і безплідно. Скоро вони зобов'язують ботаніків вивчати тільки рози, а кропиву – змусять викинути з усіх книг» [646]. Аби якось продовжити наукову та видавничу діяльність, КУПФ намагалася надрукувати збірник праць своїх співробітників, для якого В. М. Перетц підготував низку розвідок, однак і він не побачив світ. У листі від 8 вересня 1933 р. академік, зрозумівши, що не залишилося жодної надії на публікацію збірника, попросив С. І. Маслова повернути йому статті. Вчений сподівався надрукувати їх у якомусь ленінградському виданні, зауваживши в листі, що «прикро своє знову перекладати російською – нудна робота» [362, арк. 3].

Не були надруковані й підготовлені для «Вістей ВУАН» науково-популярні статті В. М. Перетца «Про потребу організації дослідження рукописних фондів для розроблення організації історії давнього українського письменства» і «План і перспективи роботи Комісії українського письменства доби феодалізму» (остання у співавторстві з О. А. Назаревським) [155, арк. 8–9]. Неможливість публікувати праці з історії давньої української літератури під егідою ВУАН і популяризувати роботу КУПФ засмучувала В. М. Перетца, адже позбавляла сенсу саму діяльність КУПФ. Ще коли вона тільки починала свою роботу, Володимир Миколайович попереджав секретаря Історично-філологічного відділу ВУАН С. О. Єфремова: «Якщо виявиться, що Ком[ісія] давн[ього] письм[енства] не матиме можливості друкувати свої праці – може краще мені усунутися з Акад[емії]? Працювати ми не покинемо, але що зробить без нас Ак[адемія] – це важливе запитання. У всякому разі вона втратить той престиж, якого придбала протягом 10-[ти] літ, це безсумнівно» [48, арк. 13 зв.].

У липні 1931 р. в Ленінграді був заснований Інститут слов'янознавства АН СРСР. В. М. Перетц відіграв дієву роль в його творенні, а оскільки в

Києві праці вченого вже не публікувалися, то він активно виступав з українознавчими дослідженнями на шпальтах наукового органу цього інституту. Зокрема, у першому томі «Праць Інституту слов'янознавства АН СРСР», що вийшов друком влітку 1932 р., В. М. Перетц оприлюднив свою розвідку «Український переклад життя князя В'ячеслава з “Żywotyw świętych” П. Скарги». Повідомляючи співробітників КУПФ, зокрема П. М. Попова про цю публікацію, Володимир Миколайович зауважив: «Написано у мене немало, та нема де друкувати. Статейку про ж[итіє] В'ячеслава, яку я читав в Комісії (КУПФ – А. Ш.), друкую в “Працях Слов[’янознавчого] Інст[итуту]”, але це – одна двадцята моєї продукції» [661]. У першому томі «Праць Інституту слов'янознавства АН СРСР» побачила світ й рецензія співробітниці КУПФ В. П. Адріанової-Перетц на видання Комісії, у якій авторка, перерахувавши здобутки КУПФ, змушена була наголосити, що вони були б набагато значнішими, якби співробітники КУПФ мали змогу опублікувати хоча б половину тих праць, котрі вони підготували до друку [1022, с. 507].

Втім академіка В. М. Перетца продовжувала турбувати ситуація з виданням досліджень на ниві історії давнього письменства у ВУАН. У листі до свого заступника С. І. Маслова він задавав риторичні запитання: «І що за темні сили гальмують роботу в Україні? Чому навіть в малих містах – щось виходить, а в Києві – пустиня?» [349, арк. 4]. Але Володимир Миколайович не опускав рук і не полишав наукової роботи, проте за умов формування в країні тоталітарної системи і згорання політики українізації він не мав жодних перспектив для публікації своїх праць. У листі тому ж С. І. Маслову від 7 лютого 1933 р. вчений з розпачом писав: «Пишу багато, більше, ніж раніше, але не передбачаю навіть можливості надрукувати де небудь» [355, арк. 1 зв.].

Під час перебування в Києві В. М. Перетц проводив засідання членів КУПФ, як організаційні (закриті), так і наукові (відкриті, публічні), на яких зачитувалися та обговорювалися наукові доповіді. Володимир Миколайович вважав наукові засідання важливою складовою в діяльності КУПФ та вимагав від співробітників активної в них участі. Разом із своїм заступником С. І. Масловим і секретарем КУПФ О. А. Назаревським він визначав тематику наукових засідань і навіть з Ленінграду листами надсилав пропозиції бажаних тем для обговорення. Так, після смерті у вересні 1931 р. члена-кореспондента ВУАН і АН СРСР А. Я. Ляценка, якого у науковому середовищі знали «як автора досліджень з билинного епосу, котрий він вважав в основному українським, і як автора досл[іджень] з історії давньої укр[аїнсько]-р[осійської] літератури», В. М. Перетц пропонував «органі-

зувати об'єднане засідання Етн[ографічної] ком[ісії] та Ком[ісії] у[країнського] письм[енства] д[оби] феод[алізму], присвячене пам'яті покійного» [338, арк. 1 зв.]. Додамо, що сам Володимир Миколайович упорядкував архівну спадщину А. Я. Ляценка та опублікував некролог і статтю, присвячені його пам'яті [898; 899], а в надісланому С. І. Маслову листі запропонував виголосити доповідь про наукову та громадську діяльність вченого [338, арк. 1 зв.].

Академік В. М. Перетц брав активну участь у наукових засіданнях КУПФ, на яких регулярно виступив із науковим доповідями. Наведемо теми деяких із них: «Спроба перекладу “Ізмарагда” на українську мову в XV ст.», «З творчості студентів Києво-Могилянської академії початку XVI–II ст.» (1928), «Нові способи досліджувати казки (про книжку В. Проппа)» (1929), «До методології дослідів стилю: “Слово о полку Ігоревім” і “Толкові пророки”», «В. В. Сиповський» (1930), «Твори Теодосія Печерського в новому освітленні», «Житіє князя В'ячеслава Чеського в обробці XVII ст.», «З нотаток до історії українського віршописання XVI–XVIII ст.», «Памфлет на слобідського бригадира Д. Банческула з половини XVIII ст.» (1931), «Проблема біографії в сучасному літературознавстві взагалі та зокрема в застосуванні до історії українського письменства» (1932), «До питання про порівняльний метод в літературознавстві», «З історії літературного стилю доби зародження феодалізму в Україні» (1933) та ін.

Аби представити доповідь на науковому засіданні КУПФ, В. М. Перетц ретельно її опрацював, нерідко вона була підсумком багаторічних досліджень вченого. Так, в листі до С. І. Маслова від 10 жовтня 1931 р. Володимир Миколайович писав, що вже другий рік готує працю про М. А. Цертелєва – грузинського князя, який був видатним українським етнографом і збирачем фольклору та одним із перших дослідників і видавців української народної поезії. В. М. Перетц мав намір виголосити доповідь про діяльність М. А. Цертелєва на засіданні КУПФ [338, арк. 1].

Наприкінці 1929 р. у ВУАН був створений партійний осередок, розпочалися широкомасштабні «чистки», під час яких виявлялися та піддавалися нищівній критиці «буржуазні» вчені, представники старої інтелігенції, які ігнорували марксистські методи дослідження. На тлі боротьби з «українським буржуазним націоналізмом» розгорталася шельмування вчених, які працювали в галузі українознавства. Почали згущатися хмари й над головою академіка В. М. Перетца.

Під час літньої сесії ВУАН 1931 р., на якій було піддано критиці наукову та видавничу діяльність КУПФ, її секретар О. А. Назаревський змуше-

ний був під тиском апарату Президії ВУАН вставити до плану діяльності КУПФ на 1932 р. тему «Критика школи академіка В. М. Перетца та самокритичний перегляд власної наукової продукції». Свої дії О. А. Назаревський у листі до В. М. Перетца пояснював таким чином: «Я хотів обмежитися вузькою самокритикою, – своїх праць, – але виявилось, що цього замало, що треба піддати критиці Ваші (В. М. Перетца – *А. III.*) праці в цілому, або “школу”; я віддав перевагу останньому, хоча знов таки у зв’язку зі своєю науковою продукцією, бо належу до Вашої школи... Т[аким] ч[ином], вдалося відвести удар від Комісії, самим ставши на неминучий для всіх акад[емічних] установ шлях самокритики» [205, арк. 3–3 зв.].

Проте В. М. Перетц чудово розумів, що критика його праць та філологічної школи інспірована партійним керівництвом ВУАН і містить під собою не науковий, а політичний підтекст. Тому для себе вчений однозначно виключив «шлях самокритики», адже не вбачав для неї ніяких підстав. Свою позицію Володимир Миколайович виклав у листі до С. І. Маслова від 30 липня 1931 р., у якому зазначив: «Чи були Ви на сесії ВУАН, [інформація про яку] мене, скажу відверто, не порадувала. Малограмотні люди ніяк не можуть второпати, що, крім жолудів, є й інші продукти, теж споживані в культурному побуті, в тому числі науки історичні. Крім того, із листа Ол[ександра] Адр[іановича Назаревського] бачу, що на мене, як і на інших товаришів, насувається туча. Але “стара гвардія помирає, а не здається”, і мені не хочеться доставляти нікому задоволення споглядати “покаяння” в невідомих гріхах. Поки почекаю до осені і подумаю; можливо вже й не прийдеться їхати до Вас (у Київ – *А. III.*), оскільки піддаватися знущанню не маю ані бажання, ані сил: серце моє з кожним місяцем все гірше» [335, арк. 1–1 зв.].

Першу заяву про звільнення з посади голови КУПФ В. М. Перетц написав 1 жовтня 1931 р. Своє рішення вчений пояснив погіршенням стану здоров’я, що не дозволяло йому «своєчасно і регулярно відвідувати Київ, щоб керувати роботою Комісії українського письменства доби феодалізму» [146]. Проте він і надалі зобов’язувався «невпинно працювати» в галузі історії українського давнього письменства, як звичайний член КУПФ.

Заяву про звільнення В. М. Перетц надіслав секретарю КУПФ О. А. Назаревському, який мав ознайомити з нею членів КУПФ, його учнів, та, якщо до листопадової сесії ВУАН «цькування фахівців» у Києві не припиниться, передати її до керівництва Соціально-економічного відділу і Президії ВУАН. Але рішення В. М. Перетца не було підтримано ані членами КУПФ, ані керівництвом відділу, зокрема, його секретарем О. М. Камишаном. Їм

вдалося переконати Володимира Миколайовича, що його відставка «Комісію не врятує, бо кращого та більш авторитетного (і не тільки для учнів [В. М. Перетца], але і для “ворогів” давньої літ[ерату]ри) керівника – не партійного – не знайти», як не знайти такого керівника і серед «партійців» [517, арк. 2–2 зв.]. Крім того, статус рядового члена КУПФ не захистив би В. М. Перетца від критики з боку партійної організації ВУАН. Отже, офіційного ходу його заяві дано не було.

Однак дії та позиція В. М. Перетца не залишилися не поміченими комуністичною фракцією Президії ВУАН. 12 листопада 1931 р. відбулося її засідання, на якому розглядався політичний стан у ВУАН. В. М. Перетца було віднесено до «реакційної частини академіків і наукових співробітників», які бойкотувати політичну лінію, що проводилася у ВУАН. Бойкот, на думку членів комуністичної фракції, знайшов вияв у подачі вченими заяв по демісії, спробі перекваліфікуватися й припиненні наукової роботи. На засіданні ухвалили рішення «вести надалі рішучу і непримиренну ідеологічну боротьбу» проти науковців ВУАН, які були «реакційно-ворожими до марксизму-ленінізму і до соціалістичного будівництва». Ідеологічну боротьбу партійна організація ВУАН мала проводити у «спосіб тематичної проробки концепції чи окремих поглядів вчених». Першим у списку академіків ВУАН, на критиці яких передбачалося насамперед зосередити увагу, значився В. М. Перетц [993, с. 177–178].

Виконавцями рішення комуністичної фракції ВУАН щодо В. М. Перетца стали штатні співробітники КУПФ – О. А. Назаревський, який з 1931 р., за відсутності Володимира Миколайовича в Києві, виконував обов'язки голови КУПФ, та П. М. Попов, який, у таких випадках, підписував документи КУПФ, як її секретар. Учні видатного вченого не встояли перед тиском з боку партійного керівництва ВУАН і саме їхніми руками була проведена безпідставна критика наукової та науково-організаційної діяльності В. М. Перетца в Україні, а також його філологічної школи, до якої вони теж належали.

Критика академіка В. М. Перетца розпочалася вже в 1931 р. 24 травня цього року на засіданні КУПФ було заслухано його дискусійну методологічну доповідь «Думки про марксистське студіювання української літератури феодальної доби», що викликала значний інтерес серед українських вчених (на засіданні були присутні близько 40 науковців і аспірантів з академічних установ Києва та Харкова). Це була компромісна доповідь В. М. Перетца, переробивши яку, академік мав намір опублікувати у виданнях ВУАН, як методологічну працю. Проте і доповідь, і стаття були розкритиковані

П. М. Поповим з позицій «марксистсько-ленінської теорії». Свої зауваження критик у вересні 1931 р. надіслав В. М. Перетцу до Ленінграда, а стаття Володимира Миколайовича так і не побачила світ [609, арк. 15–15 зв.].

При нагоді зазначимо, яке ж ставлення було В. М. Перетца до праць з марксистської методології та досліджень, що були написані на її основі. Свою позицію щодо них Володимир Миколайович висловив у листі до І. Ф. Єрофєєва від 16 грудня 1930 р. На думку В. М. Перетца, вчені-марксистки, головним чином, коментували з нової точки зору вже здобутий та опрацьований матеріал, аніж пропонували новий шлях дослідження. Володимир Миколайович звертав увагу й на те, що автори-марксистки у своїх працях більше декларували, а не розкривали прийоми своєї методології. І в цьому відношенні, підсумовував В. М. Перетц, вони були «важко уразливі, бо легше ходити навколо діла, аніж його робити» [388, арк. 1 зв.]. Проте немало цінного, на погляд Володимира Миколайовича, було у творах теоретика марксизму Г. В. Плеханова, зокрема, в його дослідженнях з літератури і мистецтва [388, арк. 1 зв.].

Критичні зауваження з боку П. М. Попова і О. А. Назаревського викликала й доповідь В. М. Перетца «Памфлет на слобідського бригадира Д. Банческула з половини XVIII ст.», яку було заслухано на засіданні КУПФ 24 грудня 1931 р. Опоненти побачили в праці Володимира Миколайовича ухил до «академічного формалізму та документалізму». Цього разу зауваги до доповіді В. М. Перетцу надіслав О. А. Назаревський [610, арк. 19 зв.–20].

Із-за погіршення стану здоров'я В. М. Перетц у 1931 р. не приїздив на листопадову сесію ВУАН. Хоча вчений й планував відвідати Київ наприкінці 1931 р. та виступити на засіданнях КУПФ з доповідями «Новознайдений український памфлет XVIII ст.» і «Життя та діяльність Аркадія Якимовича Лященка, члена-кореспондента ВУАН» [653]. Вчений навіть декілька разів купував квитки, але через загострення хвороби був змушений їх повернути, адже лікарі заборонили йому під час хвороби не тільки здійснювати поїздки до інших міст, а й навіть виходити з помешкання.

В цей час у наукових установах ВУАН готувалися до чергових «чисток», які мали проходити під прапором «критики та самокритики». Про обставини, що склалися в українській академії, В. М. Перетца інформував О. А. Назаревський. Зокрема, він повідомляв, що зустрічався із секретарем Соціально-економічного відділу ВУАН О. М. Камишаном, який зазначив, що «не може гарантувати недоторканості КУПФ від дискусій, котрі, очевидно, будуть продовжуватися», а також наголосив, що «сама постановка

питання про роботу (подальшу) в умовах відомого спокою та її неможливості, якщо цього спокою нема, йому здається – для поточного моменту – невірною, оскільки і критика, і самокритика є часткою нашої роботи [у ВУ-АН], на сьогоднішній день – невід’ємною» [517, арк. 1–2 зв.].

Для складання плану діяльності КУПФ на 1932 р., що мав би бути адаптований до кампанії «критики і самокритики», в Києві чекали на В. М. Перетца, якому, як з усього було видно, відводилася роль головного об’єкта цієї критики в КУПФ. Штатні співробітники КУПФ надіслали В. М. Перетцу «колективного» листа з проханням приїхати до Києва. Проте за станом здоров’я Володимир Миколайович не міг дозволити собі таку поїздку, а своїм підлеглим надіслав листа, в якому дозволяв їм організувати роботу КУПФ відповідно до свого розуміння. Зокрема, він писав: «Ви всі прави. Справа вимагає моєї особистої присутності, але моє здоров’я зараз таке, що я не можу ризикувати і пускатися в дорогу. Я думав їхати 18 гр[удня], але довелося і цього разу відмовитися від квитка. Мабуть я абсолютно непридатний більш для ролі роз’їзного агента з вченої частини, – чого ніяк не можуть собі засвоїти мої співробітники. А я більш ніж хто небудь відчуваю, що в наш час – потрібно бути бадьорим. Але – сил немає. Я зможу виконувати взяті на себе зобов’язання тільки при строгому дотриманні економії сил. Ось чому я вважаю себе непридатним для головування. Якщо ж хто небудь бачить в цьому – “політику” (як наш час отруєно нею!), то дуже помиляється. Невже треба спочатку померти, а тільки тоді ці сліпці побачать, що людина змучилась від виснаження непродуктивно розтрачених сил. Якщо Ви вважаєте (тобто Ви (П. М. Попов – А. Ш.), О[лександр] Адр[іанович Назаревський] і С[ергій] І[ванович Маслов]), що я можу залишитися номінальним головою, – хай буде так. До весни мене із Ленінгр[ада], навіть із кімнати – не випустять. Працювати в рамках плану я буду і план виконаю, так що не буде підстав для причіпок. Пишу це Вам троїм разом, а крім того – в Комісію. Прошу без мене “вдосконалювати” план на 1932 р.» [658]. Єдине, чого прохав В. М. Перетц, так це не змінювати його особистий план наукової роботи, адже він «вже почав підготовчу роботу і дещо зробив» [658, арк. 1].

У 1932 р. боротьба з академіком В. М. Перетцем стала пріоритетом у роботі КУПФ, яку проводили О. А. Назаревський та П. М. Попов – виконуючи обов’язки відповідно голови та секретаря КУПФ, адже В. М. Перетц у цьому році до Києва не приїздив. Критика ж «буржуазно-формалістичної школи» В. М. Перетца була закладена в самий план діяльності КУПФ на 1932 р., який підписав О. А. Назаревський [610, арк. 2–3].

Перше засідання КУПФ у 1932 р. відбулося 9 січня. З підсумками діяльності КУПФ за 1931 р. виступив П. М. Попов, який у своїй доповіді зосередився на недоліках у роботі КУПФ. На засіданні також заслухали доповідь О. А. Назаревського «Лист т. Сталіна до редакції часопису “Пролетарська революція” і висновки з нього для роботи КУПФ», після обговорення якої було вирішено для опанування марксистсько-ленінською методологією в роботі КУПФ розгорнути рішучу боротьбу з усіма проявами ворожих теорій в літературознавстві, не дивлячись на особи: не тільки в рамках плану, а й поза планом [610, арк. 32]. 9 березня того ж року під час обговорення листа Сталіна вже на зібранні Соціально-економічного відділу ВУАН від КУПФ виступив П. М. Попов, який, наголосивши, що «фронт історії українського письменства доби феодалізму» взагалі є «фронтом методологічно-небезпечним і в цілому ворожим», розкритикував методологічні позиції голови КУПФ академіка В. М. Перетца [610, арк. 32 зв.].

Критиці діяльності В. М. Перетца, як голови КУПФ, його наукових праць та філологічної школи було присвячено ще ряд засідань КУПФ, де з критичними доповідями виступали О. А. Назаревський і П. М. Попов, які, переробивши згодом свої виступи на статті, представляли їх для друку до Президії Соціально-економічного відділу ВУАН. Так, в 1932 р. П. М. Поповим були підготовлені такі опуси, як «На фронті історії літератури доби феодалізму» та «Попередня продукція Комісії українського письменства доби феодалізму як вияв “академічного” формалізму та голого документалізму» [609, арк. 28]. Навіть у розвідці «Рукописи й стародруки Житомирських фондів як першоджерела до історії письменства феодальної доби», написаній П. М. Поповим на матеріалах наукової експедиції до Житомира, знайшлося місце для критики В. М. Перетца. Автор праці свій задум пояснював таким чином: «Я (П. М. Попов – *А. Ш.*), йдучи по слідах кол[ишньої] екскурсії ак[адеміка] Перетца і його семінару, намагався показати всю однобічність і буржуазний документалізм в роботі цього семінару під керівн[ицтвом] ак[адеміка] Перетца, коли, роблячи основний наголос на докладному описові численних богослужбових і інших реліг[ійних] книг (що до історії укр[аїнської] літ[ератури] власне не мали відношення), семінар обминав незрівнянно цікавіші пам'ятки, надто цінні в напрямку літер[атурного] виявлення класової боротьби, зокрема, в напрямку антирелігійному» [609, арк. 37в–37г].

У рамках діяльності КУПФ сам П. М. Попов працював над дослідженнями «До історії легенди в українській літературі: “Четья Мінея” 1489 р. і “Небо нове” І. Галятовського» та «Пам'ятки українського

публіцистичного мистецтва: “Скарга нищих до Бога” і “Відповідь невідомого П. Скарзі”». Проте, будучи штатним співробітником КУПФ і регулярно отримуючи заробітну плату, за весь час діяльності комісії він не спромігся підготувати жодного наукового дослідження, імовірно, надмірно захопившись роботою над критичними опусами. І В. М. Перетцу, як голові КУПФ, довелося про це нагадати своєму підлеглому. У листі до П. М. Попова від 16 лютого 1932 р. Володимир Миколайович зауважив: «Щодо Вашої, критичної роботи – скажу, що не варт витрачати на неї багато часу й сили: з методичного боку заслуговує уваги тільки начерк усної слов[есності], літ[ература] феод[альної] доби – в цілому слабенька, хоч і має деякі гарні сторінки. Але “не в шитьє была там сила” – так і в крит[ичній] ст[атті] потрібна не наукова оцінка... Я все чекаю, коли побачу реальну продукцію співроб[ітника] нашої Ком[ісії] (тобто самого П. М. Попова – *А. Ш.*), бо критикувати – дуже легко, порівнюючи з самостійним дослідженням» [659, арк. 1 зв.].

Напевне, сценарій цькування В. М. Перетца передбачав і «самокритику» з боку обвинуваченого, тому О. А. Назаревський протягом 1932 р. запрошував Володимира Миколайовича до Києва, однак останній вирішив не підігравати своїм «критикам». В. М. Перетц все більше переконувався у безперспективності роботи на чолі КУПФ, в діяльності якої став переважувати політичний аспект, а каятися в «неіснуючих гріхах» він не мав ніякого бажання. Драматизм ситуації для Володимира Миколайовича посилювався ще й тим, що з «грубими і безглуздими нападками» виступали його учні, які виявилися «підлабузниками», що «підсвистували неукам» [342, арк. 1]. Сумними думками з цього приводу В. М. Перетц поділився у листі до С. І. Маслова, який в ті непрості часи, відійшовши від активної діяльності в КУПФ, не зрадив свого навчителя: «Чому я зобов’язаний являтися [до Києва], як думає О[лександр] Адр[іанович Назаревський], щоб з ризиком для життя бути присутнім на мерзенних виступах моїх же учнів і співробітників? Я м[ожливо] різко висловився, але що може бути огидніше того, коли, уподібнюючись біблійському герою, чада знущаються над наготою батьківською? Лише одне: – коли ці чада зводять безглузді наклепи на того, кому вони так багато чим мають завдячувати, і на того, до того ж, хто мав делікатність ніколи їм на це не натякати: адже проясниться ж коли небудь на нашому небі – з’являться люди досить грамотні, щоб дати правильну оцінку сучасним підлабузникам, і заляканим ними людям. Я думав, що згадуючи 1914 рік, О[лександр] Адр[іанович Назаревський] не повторить тієї ситуації, в якій він опинився щодо мене, коли зі страху пе-

ред чорносотенцями покинув мене; але тепер він не тільки мене покинув, з тих же мотивів, але й вирішив виступити проти мене. По людськи – розумію, але примиритися не можу. І тепер Ви повинні ясно бачити, що мені працювати в К[омісії] у[країнського] п[исьменства доби] ф[еодалізму] з людьми, які мене ні в гріш не ставлять і, мало того, – негативно ставляться до мого керівництва (д[ивись] доповідь П[авла] М[иколайовича Попова]), яку він виголосив восени – про підсумки роботи К[омісії] у[країнського] п[исьменства доби] ф[еодалізму] під моїм керівництвом, в якому він побачив “вияв академічного документалізму” та ін[ші] смертельні гріхи) – що мені працювати з ними – справа марна, бо – безплідна. Дуже шкода, що ще восени не відмовився, піддавшись уговорам, від головування [в Комісії]» [348, арк. 1].

Все більше схилиючись до думки залишити посаду голови КУПФ, В. М. Перетц все ж таки вирішив дати відповідь своїм переслідувачам. Отримавши не погоджений із ним план роботи КУПФ на 1932 р., у якому передбачалася «критика буржуазно-формалістичної школи академіка Перетца», він 20 квітня надіслав до КУПФ заяву, де звернув увагу членів Комісії на всю абсурдність висунутих проти нього звинувачень. Зокрема, В. М. Перетц зазначив: «Прочитавши “план” роботи К[омісії] у[країнського] п[исьменства доби] ф[еодалізму], складений без мене, я не можу прийняти його до виконання в частині, що стосується мене: перш за все, – я не розумію, на якій підставі, не доказавши, мені приліпили ярлик “буржуазного формаліста”, тоді як я завжди займався первинною обробкою матеріалу, необхідного літературознавцям всіх напрямів і шкіл. Кожен працівник може і повинен критично підходити до своїх попередників: цьому я навчав моїх учнів протягом 30 років. Але зводити наклеп на живих і мертвих – не входить до програми моєї “школи”. Таку річ могла написати тільки малограмотна людина, тому я вважаю ці слова – плодом сумного (не для мене, а для того, хто написав їх) непорозуміння... Що ж торкається мене, вважаю, що без вивчення документальних даних, замість науки – буде знов розквітати всяка попівщина, хоч і під іншою назвою» [147].

Скорегував В. М. Перетц і особистий план науково-дослідної роботи на 1932 р. Замість теми «Питання про редакції літературних пам’яток феодальної доби в світлі марксистсько-ленінської методології», що вченому без його відома запланували самозвані керівники КУПФ, Володимир Миколайович мав намір працювати над іншими темами, а саме: 1) «І. Франко як дослідник українського письменства феодальної доби», 2) «Проблема біографізму в українському письменстві феодальної доби», 3) «Історія пе-

ретворення “житій” князя Володимира та княгині Ольги в українському письменстві XVII ст. на занятні оповідання», 4) «Невідомий твір Петра Могили та його класове значення для початку XVII ст.». Щодо теми, яка була внесена до плану, то В. М. Перетц зазначив, що вона потребує багато часу для розроблення, і напевне буде підготовлена ним вже у наступному, тобто 1933 р. [147]. Тут варто зазначити, що за усіма темами, у тому числі і нав’язаною О. А. Назаревським, В. М. Перетцем були підготовлені до друку статті, але жодна з них не була опублікована.

І наостанок В. М. Перетц повідомив про своє рішення відійти від керівництва КУПФ, оскільки він, як «дослідник і керівник праці взагалі і зосібна КУПФ», визнаний за «перестарілого й не відповідного вимогам київських вчених». Володимир Миколайович попросив позбавити його керівництва КУПФ, щоб її робота, не зважаючи на вплив ніби то «буржуазного формалізму», йшла в «пристойному напрямі» [147].

Проте заява В. М. Перетца про бажання скласти із себе повноваження голови КУПФ не зупинила «критиків», адже вчений і надалі продовжував активну наукову діяльність. Особливу завзятість з членів КУПФ проявляв П. М. Попов, який критикував доповіді В. М. Перетца, що зачитувалися на засіданнях КУПФ. Зокрема, 28 січня 1933 р. П. М. Попов виступив на засіданні КУПФ з критичною доповіддю «Підсумки наукової роботи Комісії української літератури феодальної доби», а влітку того ж року в зв’язку з чисткою, що проводилася партійною організацією у ВУАН, на сесії циклу літератури Соціально-економічного відділу ВУАН розкритикував наукову продукцію відділу та виступив проти «буржуазно-націоналістичних концепцій» В. М. Перетца, А. Ю. Кримського, М. С. Грушевського, О. П. Новицького та К. В. Квітки [609, арк. 41].

Протягом 1933 р. П. М. Попов працював над розвідкою «Буржуазно-формалістична концепція в історично-літературних працях академіка В. Перетца», але не зміг завершити цей опус «через ширший, ніж передбачалося, його обсяг» [609, арк. 40 зв.–41]. Оцінюючі свою наукову роботу наприкінці року, П. М. Попов вважав, що при всіх своїх зусиллях, все ж недостатню уваги приділив критиці В. М. Перетца, зокрема, він зазначив: «Коли я ставлю перед собою питання, чи виконав я в цій роботі те, що мусив і міг виконати, я мушу відповісти в порядку самокритики, що не виконав у тих темпах, в тій бойовій загостреності, що їх від мене вимагала сучасна боротьба на ідеологічному фронті. Зокрема, мушу констатувати це відносно критики бурж[уазної] концепції ак[адеміка] Перетца. Хоча я не належу до його безпосередніх учнів, але з студ[ентських] років працював

я в основному в рамках його методології. Ту критику її, яку я проробив, я вважаю за цілком недостатню. Я вважаю, що це завдання стоїть і перед мною і перед всією Комісією укр[аїнського] письм[енства] доби феодалізму, як неоплачений борг. Справжня глибока критика й самокритика т[ак] зв[аної] школи ак[адеміка] Перетца ще власне й не починалася. Це треба в роботі Комісії відзначити, в першу чергу, як основну її хибу» [610, арк. 37г–37д].

Споглядаючи за діями П. М. Попова, В. М. Перетц не міг не побачити, з якою завзятістю його колишній вихованець виконував директиви партійного керівництва ВУАН. «А спритна людина Пав[ло] Мик[олайович] Попов», – зазначав він з іронією у листі до С. І. Маслова, – Не рівня Ол[ександру] Адр[іанови]чу [Назаревському]». Але спритність П. М. Попова у В. М. Перетца викликала лише таке почуття, як жалість [649, арк. 3 зв.].

Не зважаючи на несприятливі обставини, які склалися для В. М. Перетца в українській академії, він продовжував активну наукову діяльність і не поривав зав'язків із співробітниками КУПФ. Зокрема, ще сподіваючись опублікувати свої дослідження з історії української давньої літератури, що були підготовлені на початку 1930-х рр., Володимир Миколайович звернувся до О. А. Назаревського з проханням з'ясувати можливість друку його праць під егідою ВУАН, як чергового випуску «Досліджень і матеріалів з історії давньої української літератури XVI–XVIII ст.» (три попередні випуски були опубліковані протягом 1926–1929 рр. під егідою АН СРСР). При цьому, В. М. Перетц висловив вимогу, щоб видання збірника його досліджень було здійснено поза видавничого плану КУПФ, аби «не порушувати порядку в русі праць» її співробітників [355, арк. 1 зв.]. Однак сподівання вченого виявилися марними, цей збірник досліджень Володимира Миколайовича побачив світ лише після реабілітації вченого, аж у 1962 р., завдяки зусиллям його дружини – В. П. Адріанової-Перетц.

У листі С. І. Маслову від 23 березня 1933 р. В. М. Перетц повідомляв, що багато працює у Ленінграді в ІС АН СРСР, як заступник директора цього інституту, та в ІРЛІ АН СРСР, де за його загальної редакції готувався до друку ювілейний збірник статей, присвячений академіку АН СРСР О. С. Орлову. Володимир Миколайович навіть висловив побоювання, адже із-за великої зайнятості в інститутах йому не вистачало часу для дослідницької роботи, а отже ні з чим буде приїхати до Києва. Проте, при цьому, все ж інформував київського колегу, що частина плану в рамках діяльності КУПФ на 1933 р. ним вже виконана, і він працює над питанням про стародавнє руське віршування і відношення до нього дум [359]. Щодо можли-

вої поїздки до Києва, то В. М. Перетц сумнівався у її доцільності. «Тепер, коли кияни, – писав вчений С. І. Маслоу 30 березня 1933 р., – навіть мені близькі, ставляться до мене з прохолодою, мені немає особливого інтересу поспішати до К[иєва], тим більше, що тут (у Ленінграді, АН СРСР – А. Ш.) мене починають цінувати. А в К[иєві] я навіть обіцяного не можу добитися. Було б корисно з'ясувати, чи потрібен я у Вас. М[ожливо] без мене зручніше» [360, арк. 1].

Однак академік В. М. Перетц відвідав Київ наприкінці травня – початку червня 1933 р. Аби попередити членів КУПФ про свій приїзд, Володимир Миколайович 7 травня надіслав обом штатним співробітникам КУПФ, тобто О. А. Назаревському і П. М. Попову, листа, в якому повідомив, що виїжджає з Ленінграда до Києва 22 травня. Голова КУПФ просив скласти графік і порядок денний засідань комісії, що мали бути проведенні під його головуванням. В. М. Перетц висловив побажання, щоб на першому з цих засідань співробітники КУПФ виступили зі звітами про свою роботу в галузі історії давньої української літератури за перше півріччя 1933 р. Планувалося також заслуховування наукових доповідей. Сам В. М. Перетц був готовий проголосити низку доповідей, як-от: 1) «До історії зсуень в моралі часу занепаду феодалізму в Україні, за літературними пам'ятками кінця XVII ст.», 2) «З історії літературного стилю за доби зародження феодалізму на Україні», 3) «Романси та світські пісні у “Співанику” з Угорщини з початку XVIII ст.», 4) «Українські рукописи бібліотеки Московського університету» [663, арк. 1–2]. Варто додати, що 9 травня на засіданні КУПФ було заслухано доповідь В. М. Перетца «До питання про порівняльний метод в літературознавстві» [608, арк. 32], яку вчений надіслав до Києва ще до свого приїзду.

Достеменно відомо, що 29 травня 1933 р., вже перебуваючи в Києві, В. М. Перетц виступив на засіданні членів КУПФ з доповіддю «З історії літературного стилю доби зародження феодалізму в Україні» [605, арк. 1]. Можливо, вчений виголосив й інші наукові реферати. Зберіглася записка В. М. Перетца від 2 червня 1933 р., у якій він, ще як голова КУПФ, пропонував співробітникам комісії О. А. Назаревському, П. М. Попову, Н. П. Кістяківській та Д. І. Абрамовичу підготувати доповіді на жовтнєве засідання КУПФ та окреслив тематику їхніх доповідей. Сам В. М. Перетц теж планував восени приїхати до Києва та на засіданні КУПФ прочитати доповідь «Оцінка праць з давньоруської літератури О. М. Пипіна (з нагоди 100-річчя від дня народження вченого)» [613, арк. 1].

На початку ж червня 1933 р. відбулася зустріч голови КУПФ В. М. Перетца з президентом ВУАН академіком О. О. Богомольцем, під час якої

вчений звернув увагу очільника ВУАН на «важку атмосферу» слухів і наклепів, яка панувала в академії, зокрема її Соціально-економічному відділі [149].

Тим часом критика академіка В. М. Перетца у ВУАН набирала оборотів і в 1933 р. проводилися не тільки в рамках діяльності КУПФ, а й на рівні керівних органів української академії. З'явилися й розгромні статті в академічній та республіканській пресі. За таких обставин в другій половині липня 1933 р., імовірно, 28 липня, В. М. Перетц подав до Президії ВУАН заяву про відставку з посади голови КУПФ, пояснивши своє рішення станом здоров'я, що не дозволяв йому «регулярно відвідувати Київ і з належною енергією керувати працею Комісії». У заяві вчений згадав і про критичну статтю в офіційному органі Президії ВУАН «За радянську академію», в якій вказувалося, що під головуванням В. М. Перетца КУПФ «продовжувала лишатися одним з осередків загнилої збанкрутованої буржуазної методології». Не погодившись з безпідставним твердженням, В. М. Перетц наголосив, що сам факт появи такого наклепницького твердження в офіційному органі Президії ВУАН, змушує його зректися головування в КУПФ [148].

29 липня 1933 р. В. М. Перетц надіслав листа президенту ВУАН О. О. Богомольцю, в якому пояснив причини, які спонукали його залишити посаду очільника КУПФ. Аби не упустити деталі, що мотивували рішення В. М. Перетц, наведемо цей лист в повному обсязі, в якому вчений зазначив: «Під час нашої бесіди з Вами на початку червня я вказав на важку атмосферу на нашому II [Соціально-економічному] Відділі, де співробітники замість роботи займаються плітками і перемиванням кісточок академіків та інших співробітників Академії. В липні ці плітки торкнулися і мене, хоча я не давав поводу для них. Все життя стоячи на захисті пригноблених народностей – я був названий якоюсь Шмарголь на зборах профактиву “великодержавним шовіністом”, а в “Пролетарській правді” 14 липня – мені приклеєний ярлик “петлюрівця”! Мене зовсім не хвилює це наклеювання ярликів: моя біографія настільки чиста, що всяка чесна і добросовісна людина не знайде в ній ганебних для мене фактів, а за видумки відповідальні їхні автори. Але працювати в такій атмосфері мерзенних підозрінь й наклепів – важко, особливо стоячи на чолі хоча б такої маленької установи, як очолювана мною до цього дня Комісія укр[аїнського] письм[енства] доби феодалізму. Для мене неясно, чого власне домагаються наклепники. Але щоб на Комісію не було більше нападів (ди[вись] ст[аттю] [Є. С.] Шабльовського “За радянську академію”, ч. 14), я вважаю за краще відійти від

керівництва і передати це керівництво більш корисній для справи особі. Мені треба зробити чимало роботи і за основним моїм місцем праці, де, до речі, до мене ставляться з більшою увагою. Ви, як лікар, зрозумієте мене: страждаючи склерозом аорти, що викликає тяжкі випадки, я вважаю за краще відійти від справи, ніж залишившись в ній, зовсім припинити свою працю, яка не всюди цінується так низько, як в Києві.

Якби я мав надію, що Президія ВУАН своїм авторитетом може припинити це цькування (а іншим назвати це не можу), то можна було б знайти вихід із становища, в якому опинився. Але стаття, в якій розкритиковане моє керівництво Комісією, вміщена в органі Президії. Виходячи з цього міркування, а, головним чином, із неможливості для мене внаслідок погіршення мого здоров'я приїжджати до Києва, – мною подана заява до Президії ВУАН, копію якої при цьому прикладаю, оскільки при недосконалості канцелярського апарату документи іноді втрачаються. Вас, як президента, я вважаю зобов'язаним тримати в курсі моїх справ. Моє рішення, що міститься в заяві остаточне і т[аким] ч[ином] воно розв'яже руки Президії з реорганізації II Відділу та його установ» [149].

Президія ВУАН задовольнила прохання академіка В. М. Перетца і звільнила його від обов'язків голови КУПФ 5 вересня 1933 р. [993, с. 448]. Проте керівництво української академії не спромоглося повідомити про це рішення Володимира Миколайовича, який у листі до С. І. Маслова від 11 жовтня 1933 р., тобто більше ніж через місяць після свого звільнення, зауважував: «На мою заяву в Президію ВУАН про зняття із себе головування КУПФ я ніякої відповіді не отримав, боцімто ми живемо на різних планетах» [361, арк. 2]. Таку поведінку з боку керманців ВУАН В. М. Перетц з іронією називав проявом «сепаратизму».

Не писали В. М. Перетцу і штатні співробітники КУПФ – О. А. Назаревський і П. М. Попов. Володимир Миколайович, навіть, не знав, до кого у разі потреби необхідно було звертатися в справах КУПФ. Таке ставлення до нього в Києві дещо дивувало В. М. Перетца, тим паче, що в Ленінграді до вченого не було ніяких претензій ні з боку партійних органів, ні з боку керівництва АН СРСР. Про це він повідомляв С. І. Маслову, чи не єдиному з киян, хто продовжував із ним листуватися [361, арк. 1 зв.]. Щодо позиції О. А. Назаревського і П. М. Попова, то В. М. Перетц вважав її «недалекоглядною», яка може привести до виключення їх самих зі складу співробітників ВУАН, адже кому були потрібні працівники, які можуть продати «за копійку» [361, арк. 1 зв.].

Особливо В. М. Перетца розчарував О. А. Назаревський, якого Володимир Миколайович завжди цінував як «акуратну людину та гарного

працівника» [362, арк. 3]. Не зважаючи на те, що О. А. Назаревський брав участь у критиці діяльності В. М. Перетца, останній запропонував своєму учню приєднатися до роботи зі складання бібліографії давньоруських повістей, що під його керівництвом проводилася в Ленінграді. Проте О. А. Назаревський, який працював над цією темою з 1911 р., вирішив відмовитися від співпраці, оскільки вона, як вважав дослідник, «назавжди закривала дорогу» до публікації праці під його іменем [209, арк. 2–3 зв.]. З другим же штатним співробітником КУПФ і сам В. М. Перетц не мав бажання продовжувати співпрацю та спілкування, особливо після того, як П. М. Попов виступив проти І. П. Єрьоміна, ленінградського співробітника КУПФ, при цьому не бачивши праці останнього [362, арк. 3].

Більшою мірою хвилювала В. М. Перетца доля інших киян, співробітників КУПФ, про яких він майже нічого не знав, адже під час розгортання у ВУАН кампанії «критики і самокритики» зв'язок із ними майже перервався. «Я людина “старої школи” і дуже прив'язливий, – констатував В. М. Перетц у листі С. І. Маслову, – Дивлюсь на всіх киян, як на “своїх” і – соромно і несвоєчасно це – але зізнаюсь: трохи ображаюся, коли мене забувають, хоча і знаю, що у всіх у вас своїх справ – вище голови» [360, арк. 1 зв.]. Із листів Володимира Миколайовича видно, що він намагався розшукати колишніх своїх співробітників і, по змозі, їм допомогти. Так, вчений пробував опублікувати дослідження київських вчених у наукових виданнях АН СРСР, зокрема, розвідки С. І. та О. М. Маслових у «Працях Відділу давньоруської літератури», що виходили під егідою ІРЛІ АН СРСР. Імовірно, з цією ж метою В. М. Перетц розшукував київську адресу талановитого літературознавця М. В. Геппенера [362, арк. 3]. Продовжував Володимир Миколайович допомагати киянам і фінансово, частину своєї зарплати академіка ВУАН він щомісячно через С. І. Маслова передавав Н. П. Кістяківській та Г. Л. Берло [361, арк. 2].

Після звільнення В. М. Перетца з посади голови КУПФ вона практично припинила свою діяльність. Та оскільки офіційно КУПФ не була ліквідована, Володимир Миколайович, як її співробітник, надіслав до ВУАН план своєї науково-дослідної роботи на 1934 р., із якого видно, що вчений мав намір здійснювати розшуки матеріалів з історії українського давнього письменства, продовжувати розроблення проблеми «Відображення класової боротьби в українському письменстві доби феодалізму», а також проводити роботу з редагування бібліографії української літератури доби феодалізму. В 1934 р. у рамках діяльності КУПФ В. М. Перетц планував підготувати такі праці, як «Політичні вірші Лазаря Барановича», «Сліди

класової боротьби в “Учительних Євангеліях” XVI–XVII ст.» та «Епітети в “Слові о полку Ігоревім”». Крім того, філолог думав продовжити дослідження віршів дум [182].

У лютому 1934 р. В. М. Перетцем була підготовлена наукова доповідь про переробку С. Косовим «Києво-Печерського патерика» в XVII ст., яку він мав намір надіслати до Києва, аби її зачитали на засіданні КУПФ [364, арк. 2]. Проте 13 лютого 1934 р. Президія ВУАН затвердила нову структуру ВУАН, згідно якої КУПФ було офіційно ліквідовано.

Хоча з припиненням діяльності КУПФ академік В. М. Перетц не обіймав у ВУАН жодної посади, він продовжував залишатися об’єктом критики, яка проводилася у ВУАН в 1934 р. у рамках боротьби з «українським націоналізмом та великодержавництвом», що знаходили вияв в дослідженнях з історії української літератури, фольклору та історії українського театру [995, с. 78]. Переслідування вченого закінчилося його арештом в квітні 1934 р. і виключенням зі складу членів АН СРСР в грудні того ж року, а також членів ВУАН в березні 1935 р.

Отже, академік В. М. Перетц був ініціатором заснування, організатором та багаторічним головою КДУП–КУПФ, що діяла як структурний підрозділ ВУАН. Не зважаючи на несприятливі адміністративні, фінансові та політичні обставини, вчений зумів створити творчий і ефективно працюючий колектив, який під його керівництвом проводив продуктивну роботу з виявлення, обліку та дослідження пам’яток давньої української літератури. В. М. Перетцу вдалося організувати під егідою ВУАН видання серійних наукових збірників, в рамках яких були опубліковані видатні твори давнього українського письменства. За його координації та безпосередньої участі відбувалися наукові засідання членів КДУП–КУПФ, спрямовані на актуалізацію та популяризацію досліджень з історії давньої української літератури.

Під час згортання політики українізації наукова та науково-організаційна діяльність В. М. Перетца була піддана критиці. Аналіз листування вченого засвідчує, що процес переслідування науковця та критика його філологічної школи у ВУАН на початку 1930-х років була інспірована партійними органами української академії і носила політичний підтекст, адже В. М. Перетц виступав проти впливу політичних чинників на наукову діяльність та не визнавав пріоритету марксистських методів дослідження. Драматизм переслідувань для В. М. Перетца посилювався тим, що критика наукової та науково-організаційної діяльності вченого, а також позицій твореної ним філологічної школи проводилася його підлеглими по

КУПФ та вихованцями, які не витримали тиску з боку партійного осередку ВУАН. Як дослідник історії давньої української літератури В. М. Перетц був звинувачений ще й в «українському буржуазному націоналізмі» та позбавлений можливості публікуватися в Україні. Перебуваючи під постійною критикою партійних приспівників, не маючи підтримки від колег і учнів та не знайшовши розуміння з боку керівництва ВУАН, В. М. Перетц не визнав висунутих проти нього безпідставних звинувачень й до самого арешту проводив у ВУАН ідеологічно незаангажовані українознавчі дослідження.

РОЗДІЛ 5

ОРГАНІЗАТОР УКРАЇНОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В РОСІЇ

5.1. Діяльність з організації співпраці між Російською академією наук та Науковим товариством імені Шевченка у Львові (1920-ті – початок 1930-х рр.)

Перш ніж перейти до розгляду зв'язків В. М. Перетца з НТШ у Львові в 1920-х і на початку 1930-х рр., варто згадати, що співпраця вченого з Товариством, яка розпочалася ще у другій половині 1890-х рр., була перервана восени 1913 р. Тоді Володимир Миколайович негативно поставився до дій С. Т. Томашівського та його прибічників, спрямованих на дискредитацію М. С. Грушевського, як голови НТШ, що зрештою привело до складання останнім із себе обов'язків очільника Товариства. В. М. Перетц також розкритикував і зміни до Статуту НТШ, які, на його погляд, сприяли б перетворенню НТШ із наукового товариства на політичний клуб [19, арк. 26 зв.–27 зв.].

Контакти із НТШ у Львові В. М. Перетц поновив через десять років, тобто в 1923 р. На цей час вчений, будучи академіком РАН і ВУАН, мешкав й працював у Петрограді. А НТШ, що діяло за несприятливих умов польської влади, тоді очолив український літературознавець, мовознавець, фольклорист й письменник К. Й. Студинський, який був головою Товариства протягом 1923–1932 рр. Саме за його каденції і відбувся новий етап співпраці В. М. Перетца із НТШ.

Розпочався цей етап з листа В. М. Перетца до К. Й. Студинського, що Володимир Миколайович надіслав голові НТШ 20 травня 1923 р., отримавши зі Львова посилку з допомогою від АРА (Американської адміністрації допомоги, США). Для В. М. Перетца посилка стала повною несподіванкою, адже вчений не думав, що про нього ще пам'ятають у Львові. Дякуючи за допомогу, Володимир Миколайович наголосив, що цей «подарунок є наочним доказом того, що давні зв'язки українських вчених закордонних і – в Росії – не порвалися» [948, с. 388–389].

З листа дізнаємося, що хоча В. М. Перетц і листувався з окремими своїми знайомими, що працювали в Польщі, зокрема, з істориком і археологом, професором Люблінського університету К. В. Хилінським, від якого отримував короткі відомості про львівських учених, але й «чутки не мав» про діяльність НТШ. Деяка інформація про наукову діяльність українсь-

ких вчених у Львові до В. М. Перетца доходила від колег, що працювали у ВУАН в Києві. Зокрема, він знав, що до ВУАН зі Львова свої праці надіслав український філолог, етнограф, музеєзнавець, дійсний член НТШ І. С. Свенціцький, а давній товариш Володимира Миколайовича, літературознавець М. С. Возняк розпочав друкувати свою багатотомну «Історію української літератури». Ця праця заінтересувала В. М. Перетца і в листі він попросив К. Й. Студинського надіслати до Петрограда хоча б один примірник видання. А взагалі, Володимира Миколайовича цікавило, як він писав очільнику НТШ, чи «існує і працює, і як працює наше Наук[ове] Тов[ариство] ім. Шевч[енка]» [948, с. 389].

У листі В. М. Перетц повідомив К. Й. Студинського, що з 1921 р. очолював Товариство дослідників української історії, писемності та мови, яке було засноване за його ініціативи в Петрограді. Новостворене Товариство було вкрай зацікавлене у нових дослідженнях в галузі українознавства, як от праці М. С. Возняка «Історія української літератури». Володимир Миколайович мав бажання налагодити обмін виданнями з україніки між Товариством дослідників української історії, писемності та мови в Петрограді та НТШ у Львові. Своєю ідеєю В. М. Перетц поділився зі К. Й. Студинським, якому написав: «Ще прохаю Вас, шановний колего, чи не могли б Ви, або д[октор] М. Возняк, або Л. Білецький, що працює в бібліотеці Н[аукового] Тов[ариства] – повідомляти наше “Товариство” про нові видання – матеріали та розвідки – з історії України, літератури її та мови, щоб ми – хоч на ім’я знали, хто і що робить на полі українознавства в Галичині і до кого в потребі можна вдатись... Отсі вісті та книжки були б для петроградських українців, що згуртувалися коло нашого “Товариства” – найкращим, найприємнішим, дуже пожиточним подарунком» [948, с. 389]. Зі свого боку, Володимир Миколайович обіцяв надсилати до Львова все цікаве, що друкуватиметься в сфері українознавства.

У 1923 р. відновилося листування В. М. Перетца із секретарем НТШ та головою його Етнографічної комісії В. М. Гнатюком. У листі до останнього від 3 липня 1923 р. Володимир Миколайович згадав про подарунок від АРА, що йому надіслав К. Й. Студинський, та про свій лист-подяку керівнику НТШ за допомогу. В. М. Перетц також зазначив, що звернув увагу К. Й. Студинського на тяжке становище молодих українських вчених у Петрограді, які потребували допомоги. Зокрема, Володимир Миколайович назвав імена та адреси К. О. Копержинського та І. І. Фетісова, які щойно переїхали до Північної Пальміри з України та працювали в Петроградському університеті, а також були дієвими членами Товариства

дослідників української історії, писемності та мови. Адреси цих молодих вчених В. М. Перетц вказав і у листі В. М. Гнатюку [677, арк. 2–2 зв.; 1316, с. 233–234]. Варто додати, що оскільки у вище розглянутому листі В. М. Перетца до К. Й. Студинського відсутнє прохання про допомогу К. О. Копержинському та І. І. Фетісову, є підстави припустити, що були й інші листи Володимира Миколайовича до голови НТШ, проте вони не збереглися.

Лист від 3 липня 1923 р. В. М. Перетц написав у відповідь на запрошення В. М. Гнатюка взяти участь у «Ювілейному збірнику НТШ», який мала намір видати філологічна секція Товариства в рамках відзначення 50-ліття діяльності НТШ [677, арк. 1; 1316, с. 233]. Володимир Миколайович відгукнувся на запрошення секретаря НТШ і до «Ювілейного збірника НТШ», що побачив світ в 1925 р., надіслав статтю «Ще раз дума про Олексія Поповича» [677, арк. 15; 1316, с. 240]. На прохання В. М. Гнатюка, до НТШ, яке готувалося до ювілею Товариства, В. М. Перетц, як його дійсний член, надіслав автобіографію, характеристику наукової діяльності, складену на нього академіками Санкт-Петербурзької АН Н. О. Котляревським, О. О. Шахматовим, П. Ф. Фортунатовим і О. І. Соболевським, та список власних наукових праць [20, арк. 69–80].

За Ризькою мирною угодою Львів відійшов до Польщі, що надзвичайно ускладнило співпрацю галицьких вчених зі своїми колегами, які працювали на підрадянській території. Академічні установи та окремі вчені по обидві сторони кордону відчували нагальну потребу у наукових виданнях, що вийшли друком у сусідніх країнах і практично стали недоступними. У листі до В. М. Гнатюка від 3 липня 1923 р. В. М. Перетц констатував: «Ми так само як і Ви – страждаємо, не маючи закордонних видань, що торкаються української літератури та фольклору» [677, арк. 1 зв.; 1316, с. 233].

З листів, надісланих В. М. Перетцем до Львова, видно, що Володимир Миколайовича дуже цікавили праці О. Г. Барвінського, М. С. Возняка й І. С. Свенціцького. Так, у листі від 18 жовтня 1923 р. В. М. Перетц зазначив, що під час приїзду до Києва в 1922 р. бачив «Історію української літератури» М. С. Возняка, але всі його «заходи дістати отсю працю Михайла Степановича лишилися даремними» [677, арк. 3; 1316, с. 234]. А в листі від 12 квітня 1925 р. В. М. Перетц написав: «Я бажав би ще дістати “Іст[орію] укр[аїнського] письм[енства]” [О. Г.] Барвінського, та вл[асне] працю [І. С.] Свенціцького про українські стародруки, але ця остання коштує дуже дорого для нас» [677, арк. 10 зв.; 1316, с. 238].

Високо оцінював В. М. Перетц і розвідки, які публікувалися на шпальтах «Записок НТШ». У листі, написаному В. М. Гнатюку 20 грудня 1924 р.,

він зауважив: «Я бачив улітку “Зап[иски] Н[аукового] Т[овариства] ім[ені] Ш[евченка]” у Києві – там надруковано багато гарних, навіть прекрасних праць!» [677, арк. 8 зв.; 1316, с. 237]. Особливу увагу Володимира Миколайовича привернула праця українського етнографа, фольклориста, композитора, музикознавця й літературознавця, члена НТШ Ф. М. Колесси «Українські народні думи у відношенні до пісень, віршів і похоронних голосінь», яка друкувалася в «Записках НТШ» протягом 1920–1922 рр. Оцінюючи цю розвідку, В. М. Перетц зазначив: «Де в чому я не можу погодитись з д[октором] Ф. [М.] Колесою, але праця його дуже інтересна!» [677, арк. 8 зв.; 1316, с. 237].

Звичайно, що В. М. Перетц бажав би, щоб видання НТШ були на полицях його власної бібліотеки, а також книжкових зібрань науковців, які працювали на ниві українознавства в Ленінграді, тому в листах запитував секретаря НТШ: «Як можна приватній особі, як я, дістати видання [Наукового] Т[овариств]а [ім. Шевченка] від 1914 р.? Чи треба послати поштою і скільки доларів або іншої твердої валюти? Питаю про це, бо як приватна особа – не можу звертатись до посольства – воно не має обов’язку постачати книжки всім, хто їх бажає» [677, арк. 7 зв.; 1316, с. 236].

Проте і В. М. Гнатюк, зі свого боку, висловлював бажання придбати видання філологів, які працювали в Росії, про що він писав у своїх листах до В. М. Перетца, зокрема, книги М. Н. Сперанського (підручник «Російська усна словесність» та ін.) і О. М. Смирнова («Збірник великоруських казок»), та працю В. П. Адріанової-Перетц «Житіє Олексія людини Божої в давній руській літературі і народній словесності» [677, арк. 8 зв.–9 зв., 10; 1316, с. 237–238]. В. М. Перетц інформував голову Етнографічної комісії НТШ про дослідження в галузі етнографії, що проводили українські та російські вчені, зокрема, звернув увагу В. М. Гнатюка на працю українського музикознавця і фольклориста, співзасновника та члена Етнографічної комісії ВУАН Д. М. Ревуцького «Українські думи та пісні історичні», що побачила світ у Києві в 1919 р. [677, арк. 10 зв.; 1316, с. 238].

Потерпаючи самі від неможливості придбати необхідну для наукової роботи літературу, вчені розуміли, що така проблема існувала й для інших дослідників, тим паче, що обмін виданнями між НТШ і РАН був відсутній протягом десятиліття, 1914–1924 рр. В. М. Перетц і В. М. Гнатюк приклали максимум зусиль, аби налагодити книгообмін між академічними установами. З листа від 3 липня 1923 р. дізнаємося, що про пропозицію НТШ налагодити взаємний обмін книгами з РАН В. М. Перетц повідомив неодмінного секретаря російської академії С. Ф. Ольденбурга. В листі від 18 жовтня того

ж року Володимир Миколайович інформував В. М. Гнатюка, що «звернув увагу Відділу р[осійської] м[ови] і сл[овесності РАН] на потребу згаданих справу пересилки книжок» [677, арк. 3; 1316, с. 234]. При цьому В. М. Перетц зауважив, що канцелярський апарат РАН все робить дуже повільно, і він рекомендував представникам апарату академії звернутися не до посольства у Варшаві, а до польської місії, що працює у Петрограді, сподіваючись, що вона швидше погодиться прийняти до пересилки видання РАН [677, арк. 3; 1316, с. 234].

Вчені розглядали й інші варіанти пересилки видань НТШ і РАН через кордон, розраховуючи залучити до цієї справи державні, культурні та комерційні представництва СРСР і Польщі в Берліні, Варшаві, Празі та інших європейських столицях. Так, про окремі варіанти налагодження книгообміну між НТШ і РАН читаємо у листі В. М. Перетца до В. М. Гнатюка від 3 березня 1924 р.: «Ви колись мені писали, щоб я вказав Вам, як завести знову обмін виданнями. Тепер у нас в Академії (Рос[ійській]) пригадали от що: можна пересилати книжки через представника “Наркомпроса” п[ана] З.[Г.] Грінберга, що мешкає постійно в Берліні; інший спосіб – через представника (посла) Росії (СРСР) у Варшаві д[октора] [Л. Л.] Оболенського, адресуючи на Рос[ійську] акад[емію] наук, Ленінград» [677, арк. 5; 1316, с. 235]. В. М. Гнатюк, у свою чергу, запропонував вдатися до послуг комісіонерів Риги, Дерпту або Гельсінграду [677, арк. 8 зв.; 1316, с. 237], однак практично реалізувати запропоновані варіанти було важко.

Віднайти канал для пересилки видань НТШ і РАН та ще й такий, що не викликав би підозри у органів безпеки СРСР і Польщі, було півділа. Великою перешкодою у цій справі стали бюрократичні перепони та пасивність керівництва РАН, зокрема неодмінного секретаря академії С. Ф. Ольденбурга, який, як зазначав В. М. Перетц, був «не дуже прихильний до українців» [677, арк. 14; 1316, с. 239]. У листі від 3 березня 1924 р. Володимир Миколайович інформував В. М. Гнатюка про те, що розмовляв з С. Ф. Ольденбургом про необхідність організації обміну літературою між РАН і НТШ, проте останній зауважив, що оскільки до РАН не надійшов офіційний лист зі Львова, питання обміну виданнями є приватною справою. Тому В. М. Перетц рекомендував В. М. Гнатюку якнайскоріше надіслати до РАН офіційного листа від НТШ [677, арк. 5 зв.; 1316, с. 235]. А 20 грудня 1924 р. Володимир Миколайович змушений був констатувати, що «ніяких заходів [Російська] Ак[адемія] н[аук] не робила і примусити до цього нашого неодмінного (на великий жаль) секретаря я не можу» [677, арк. 8; 1316, с. 236–237]. Але В. М. Перетц при нагоді нагадував С. Ф. Ольденбургу про

«моральний обов'язок підтримувати зносини з таким всесвітньо відомим огнищем науки» як НТШ у Львові [677, арк. 8; 1316, с. 237].

Аби зрушити справу з мертвої точки, вчені вирішили прислухатися до поради академіка РАН В. М. Істріна, який пропанував, як вказував В. М. Перетц у листі від 20 грудня 1924 р., зробити так: «Нехай би, каже, Т[оварист]во [ім. Шевченка] пришло свої видання за 1914–1924 рр. до II-го Відділу (нашого, р[осійської] мови та словесн[ості]). Тоді ми матимемо рацію клопотатись про посилку наших видань – на обмін» [677, арк. 8; 1316, с. 237]. З листа В. М. Перетца від 12 квітня 1925 р. видно, що НТШ зуміло надіслати свої видання до РАН, окремі книги призначалися й особисто Володимирі Миколайовичу, який у своєму листі наголосив: «Дозвольте мені перш усього подякувати Вам за відомості про видання Н[аукового] т[овариства] і[мені] Ш[евченка], що їх Ви надіслали мені і Р[осійській] Академії. Я дістав Вашого листа і сподіваюся, що незабаром прийдуть і книги. Вашу заяву зі списком книг я віддав неодмінному секретареві Р[осійської] Академії, акад[емікові] С. Ф. Ольденбургові, котрий зараз сказав своєму помічникові написати до Т[оварист]ва подяку і виготовити пакунки з книгами з академічного “Складу книг”» [677, арк. 10; 1316, с. 237–238]. Із контексту листа зрозуміло, що РАН мало переслати книги до Львова через Прагу і В. М. Перетц прохав секретаря НТШ надіслати точну адресу відділення Товариства у столиці Чехословаччини [677, арк. 10; 1316, с. 238].

Із листа В. М. Гнатюку, який був написаний В. М. Перетцем більше ніж через півроку від попереднього, а саме 2 листопада 1925 р., дізнаємося, що РАН свої видання, які побачили світ після 1914 р., до Львова ще не надіслало. Ця неприємна звістка застала Володимира Миколайовича тоді, коли він хворий на грип не виходив з квартири, однак вчений пообіцяв, що, як тільки видужає, зараз же піде до С. Ф. Ольденбурга клопотатись [677, арк. 14; 1316, с. 239]. Чи надіслало РАН до НТШ свої видання встановити не вдалося, напевне, що ні. Однак це не применшує ролі та зусиль подвижників української науки, академіків В. М. Гнатюка та В. М. Перетца, які у несприятливих умовах наполегливо розширювали обрії української науки, долаючи бюрократичні, політичні та державні кордони.

Виданнями НТШ В. М. Перетц цікавився не тільки для того, щоб ознайомитися з працями галицьких вчених, але й з метою опублікувати у Львові як власні дослідження з історії давнього українського письменства, так і українознавчі праці колег із Товариства дослідників української історії, писемності та мови у Ленінграді [677, арк. 5–5 зв.; 1316, с. 235]. В. М. Гнатюк проінформував українських вчених з міста на Неві про

можливість опублікувати праці у виданнях НТШ у Львові, якщо вони були підготовлені українською мовою. Проте в Ленінграді перекласти наукові праці з російської на українську мову було не просто, про що В. М. Перетц і написав секретарю НТШ у листі від 2 квітня 1924 р. [677, арк. 6; 1316, с. 235–236]. Але одна з праць Володимира Миколайовича, а саме його стаття «Колись і нині. З часів гордування українською мовою», завдяки допомозі В. М. Гнатюка [677, арк. 11–11 зв.; 1316, с. 238] була опублікована в львівському «Літературно-науковому віснику» (1925).

Запрошуючи українських колег, які мешкали на теренах СРСР, до участі у виданнях НТШ, В. М. Гнатюк переживав, щоб публікації у львівських часописах не спричинилися до переслідувань вчених. Тому пропонував публікувати їхні розвідки під псевдонімами. В. М. Перетц вважав це зайвою пересторогою. Так, у листі В. М. Гнатюку від 2 листопада 1925 р. він зазначив: «Не турбуйтеся вигадувати псевдоніми: коли що пришлемо для друку – друкуйте, бо авторам не загрожує нічого, ніхто не бере за зле, коли ми друкуємо наші праці по закордонних часописах, лише б оці праці були – наукового, а не політичного змісту» [677, арк. 14 зв.; 1316, с. 239]. Дійсно, на середину 1920-х рр. радянські вчені ще не переслідувалися за публікації за кордоном, проте пройде ще кілька років, протягом яких у країні буде сформовано тоталітарну систему, за якої друкуватися поза межами СРСР стане небезпечно.

Повертаючись до 50-літнього ювілею НТШ у Львові, з нагоди якого й відновилось листування між вченими, то В. М. Перетц висловив побажання, аби «Наук[ове] тов[ариство ім. Шевченка] прислало до “Від[ділення] р[осійської] м[о]ви і слов[есності] Рос[ійської] акад[емії] наук” повідомлення про ювілей, точно призначивши день ювілею, або приблизно – термін, до якого можливо прислати привітання. Коли ми доставимо – в Академії – таке повідомлення офіційно – Р[осійська] акад[емія] пришле відповідно потребі – і своє слово» [677, арк. 15; 1316, с. 240]. Повідомлення про ювілей НТШ В. М. Перетц радив надіслати і до ВУАН у Києві, до складу якої було обрано ряд членів НТШ, зокрема В. М. Гнатюк академіком ВУАН став у 1924 р.

А у вересні 1925 р. у Ленінграді відбувалися урочисті заходи з нагоди 200-ліття заснування РАН. В. М. Перетц вважав, що В. М. Гнатюк, як член-кореспондент РАН з 1902 р., мав бути запрошений президією російської академії на урочистості, про що він написав своєму львівському товаришу у листі від 18 вересня 1925 р. [677, арк. 12; 1316, с. 239]. Напевне, це був один із останніх листів В. М. Перетца до В. М. Гнатюка, у якому Володи-

мир Миколайович просив передати привітання вельмишановним «професорам К. Студинському та М. Вознякові» [677, арк. 12; 1316, с. 239].

Співпраця В. М. Перетца з львівським вченим В. М. Гнатюком була перервана смертю В. М. Гнатюка 6 жовтня 1926 р. А 15 жовтня відбулося засідання членів Товариства дослідників української історії, писемності та мови в Ленінграді, на якому Володимир Миколайович виголосив доповідь «Пам'яті академіка Володимира Гнатюка». Від АН СРСР В. М. Перетц отримав доручення скласти життєпис В. М. Гнатюка, адже український вчений входив до складу членів-кореспондентів всесоюзної академії. Аби в повному обсязі відобразити наукові досягнення та творчий доробок померлого, Володимир Миколайович вирішив залучити до складання його наукової біографії співробітників Постійної комісії ВУАН для складання біографічного словника діячів України. В листі до секретаря Історично-філологічного відділу української академії С. О. Єфремова він попросив, щоб перевірені біографічні відомості та список наукових праць В. М. Гнатюка до Ленінграда надіслав голова комісії М. М. Могилянський [47, арк. 1–1 зв.].

Після смерті В. М. Гнатюка стосунки з НТШ у Львові В. М. Перетц підтримував через М. С. Возняка, якого Володимир Миколайович хотів залучити до співпраці з КДУП, що працювала над виявленням і дослідженням в книгозбірнях, архівосховищах і музеях України, Росії й Білорусі пам'яток української літератури XI–XVIII ст. Проте М. С. Возняк ухилився від постійної співпраці з КДУП, хоча був і не проти при потребі надавати допомогу її співробітникам. Так, він відгукнувся на лист В. М. Перетца від 27 травня 1930 р., у якому Володимир Миколайович звернувся з проханням до львівського вченого зробити копії творів Феодосія Печерського, рукописи яких зберігалися в колекції каноніка А. С. Петрушевича, що містилася в бібліотеці Народного Дому у Львові [676, арк. 8; 1314, с. 109]. У відповідь В. М. Перетц надіслав М. С. Возняку українознавчі дослідження, що побачили світ як видання АН СРСР і ВУАН, зокрема, і свої монографію «Слово о полку Ігоревім. Пам'ятка феодальної України-Руси XII віку» та збірники «Досліджень і матеріалів з історії давньої української літератури XVI–XVIII ст.» (1926, 1928, 1929) [676, арк. 6–6 зв.; 1314, с. 109–110].

Останній раз В. М. Перетц звернувся до М. С. Возняка листом від 11 травня 1932 р., сподіваючись опублікувати свої українознавчі праці у виданнях НТШ, адже на радянському просторі їх надрукувати на той час вже було неможливо. Так, у одному із листів до І. Ф. Єрофеева, написаному в той же час, Володимир Миколайович повідомив, що отримав пропозицію

надрукувати одну із своїх археологічних праць у виданнях російської Державної академії історії матеріальної культури [912], а далі зауважив: «А що до праць з іст[орії] укр[аїнського] письм[енства] доби феодалізму – гадаю, що мені доведеться забрати їх з собою в домовину» [393, арк. 1]. Загальний обсяг підготовлених до друку праць В. М. Перетца складав 12–14 друк. арк. Оскільки вони були написані українською мовою, то їх складно було опублікувати в Росії. «Аматорів цієї мови, – як зазначав В. М. Перетц в листі до І. Ф. Єрофєєва, – в Лен[інграді] майже нема» [393, арк. 1].

Отже, в листі В. М. Перетц запитував у М. С. Возняка: «Мене дуже цікавить, що діється в Т[оварист]ві ім[ені] Шевч[енка]; чи видає воно “Записки”, чи їх припинено?... Я написав декілька статей-розвідок, що їх хотів би запропонувати до друку» [676, арк. 10; 1314, с. 110]. Останній раз Володимир Миколайович зі статтю «З творчості студентів київомогильнянської академії» виступив у ювілейному збірнику «Записок НТШ» на пошану голови НТШ і академіка ВУАН К. Й. Студинського, що побачив світ у 1930 р. Однак сподівання В. М. Перетца на публікацію своїх праць у Львові виявилися марними: Товариство хоча й не припинило друк «Записок НТШ», але у 1930-ті рр. вони виходили вкрай рідко. Так, наступну після ювілейного випуску книгу збірника філологічна секція НТШ спромоглася видати аж в 1935 р.

У листі від 11 травня 1932 р. вміщено список українознавчих праць, які були підготовлені В. М. Перетцем на початку 1930-х рр., а також теми, над якими вчений працював у цей період [676, арк. 10–10 зв.; 1314, с. 110]. Оскільки список розвідок В. М. Перетца в листі до І. Ф. Єрофєєва складено в більш повному вигляді, ані ж у листі до М. С. Возняка, наведемо їх назви за листом до І. Ф. Єрофєєва. Це, по суті, був план-проспект підготовленого вченим українознавчого збірника: 1) «Замість передмови: декілька думок про вивчення українського письменства доби феодалізму з погляду марксо-ленінської теорії», 2) «Дещо про твори Тодосія Печерського в новому освітленні», 3) «Нові українські обробки (XVII ст.) давніх слав'яноноруських житій під впливом подій XVI–XVII ст. та польських літературних зразків», 4) «Житіє князя чеського Вячеслава в українській обробці XVII ст.», 5) «Житіє княгині Ольги в українській обробці XVII ст.», 6) «Житіє князя Володимира в українських обробках XVI–XVII ст.», 7) «Невиданий твір митрополита П. Могили “Книга душі” початку XVII ст.», 8) «З нотаток до історії українського віршування XVI–XVIII ст.» (додатки до статті: а) «До епіграми Кирила Транквіліона 1640 р.», б) «Елегія з приводу татарських нападів на Україну, до 1648 р.», в) «Віршована “похвала” князю Володи-

миру 1670 р.», г) «До історії штучних віршів у XVIII ст.», 9) «Памфлет на “нових людей” Слобідської України, з половини XVIII ст.», 10) «Світські пісні та романси в українському Збірнику з початку XVIII ст.» [393, арк. 1].

Академік В. М. Перетц мав намір надрукувати ці розвідки в «Записках НТШ», а потім видати їх окремою книжкою під назвою «Нова україніка. Розвідки й матеріали» [676, арк. 10 зв.; 1314, с. 110]. Проте українознавчі дослідження останніх років життя вченого були видані майже через тридцять років після його смерті у збірнику, укладеному В. П. Адріановою-Перетц [924].

Поділився В. М. Перетц з колегами й творчими планами, зокрема, вчений мав намір працювати над розвідкою про відгуки класової боротьби в «Учительних Євангеліях», що були дуже популярні в Україні у XVI–XVIІІ ст., та досліджувати «своєрідну класову оцінку гріхів у відомому творі Гізеля» (йдеться про твір І. Гізеля «Мир з богом чоловіку»). Написав В. М. Перетц і про мрію здійснити друге видання своєї праці «Слово о полку Ігоревім – пам’ятка феодальної України-Руси XII віку», в якій, як зазначив дослідник, вступ і коментарі від першого видання цієї праці в 1926 р. «зросли не менш як у двоє» [393, арк. 1 зв.; 676, арк. 10 зв.; 1314, с. 110]. Але цим мріям збутися не судилося.

У листі до львів’янина В. М. Перетц висловив бажання зустрітися та поспілкуватися з давніми товаришами і колегами [676, арк. 10 зв.], як М. С. Возняком, так й іншими галицькими вченими, яких він добре знав по співпраці в НТШ. «Я так давно не маю жодних відомостей зі Львова, окремих його членів, наших товаришів академіків К. Студинського, Ф. Колесси і В. Щурата... Ми живемо нібито на різних планетах...» – змушений був констатувати Володимир Миколайович у останньому листі до М. С. Возняка [676, арк. 10; 1314, с. 110].

Таким чином, листи В. М. Перетца, надіслані у 1920-х та на початку 1930-х років з Ленінграда галицьким вченим, членам НТШ у Львові, розкривають прагнення українських вчених до об’єднання зусиль на ниві українознавчих досліджень. Будучи академіком РАН і членом НТШ, В. М. Перетц проводив роботу, спрямовану на організацію книгообміну між науковими установами та публікацію українознавчих праць в їхніх виданнях. Поштовхом для активізації співпраці стали урочисті заходи з нагоди ювілеїв академічних установ, але налагодити повноцінну співпрацю вченим не вдалося.

5.2. Видання збірника статей на честь академіка О. І. Соболевського

16 листопада 1926 р. на засіданні Відділення російської мови та словесності АН СРСР В. М. Перетц від імені ініціативної групи, до якої, крім нього, ще входили член-кореспондент ВУАН А. Я. Лященко, члени-кореспонденти АН СРСР М. К. Козмін, П. К. Сімоні, В. В. Сиповський і професор П. М. Шеффер [372, арк. 2], виступив з доповіддю, в якій обґрунтував доцільність видання збірника філологічних і славістичних статей в честь академіка О. І. Соболевського з нагоди його 70-ліття. За результатами доповіді було прийнято рішення «збірник статей на пошану О. І. Соболевського включити до числа видань Відділення за 1926–1927 рр. і, виділив для нього 10 друк. арк. із наданих Відділенню, призначити редактором збірника В. М. Перетца та доручити йому організацію видання» [373, арк. 1–1 зв.].

Наукова біографія видатного російського філолога-славіста, лінгвіста, палеографа, фольклориста, академіка Санкт-Петербурзької АН (1900) О. І. Соболевського була тісно пов'язана з Україною. Випускник Московського університету (1878) О. І. Соболевський протягом 1882–1888 рр. працював доцентом (1882–1884) та професором (1884–1888) Університету св. Володимира у Києві. Свою докторську дисертацію «Нариси з історії російської мови» він захистив у Харківському університеті (1884). Наукові інтереси О. І. Соболевського стосувалися історії передусім російської, а також української й білоруської мов. Зокрема, вчений вважається одним із засновників історичної та описової діалектології української мови. У своїй праці «Нарис російської діалектології» (1892) він перший систематизував опис діалектів сучасної української мови. Крім того, в дослідженнях О. І. Соболевського вміщено численні спостереження над фонетикою, морфологією і лексичними особливостями української мови [1326].

Помітними були здобутки О. І. Соболевського й на ниві славістики. Його внесок у розвиток слов'янської філології отримав високу оцінку як від вітчизняних, так і від європейських учених. За видатні досягнення в сфері славістики О. І. Соболевського було обрано членом-кореспондентом Болгарської та Сербської королівської академії наук.

Після Університету св. Володимира в Києві О. І. Соболевський завідував кафедрою російської мови і словесності Санкт-Петербурзького університету (1888–1908) та викладав в Археологічному інституті Санкт-Петербурга. Вийшовши в 1908 р. у відставку, вчений переїхав до Москви, де

продовжив свою викладацьку діяльність, зокрема, читав лекції в Московському університеті та Московському археологічному інституті. За свою 50-річну науково-педагогічну діяльність О. І. Соболевський підготував багато учнів, а його наукові ідеї мали вплив на формування історико-філологічних поглядів не одного покоління вчених, які в майбутньому заснували власні наукові напрями і школи.

Одним із талановитих учнів О. І. Соболевського був В. М. Перетц, який навчаючись на історико-філологічному факультеті Санкт-Петербурзького університету та слухаючи лекції професора, зацікавився історією української мови та літератури. За спогадами В. П. Адріанової-Перетц, курс О. І. Соболевського про «Слово о полку Ігоревім» на все життя заразив В. М. Перетца інтересом до найвидатнішої пам'ятки Київської Русі [1023, с. 210]. У 1926 р. в Києві побачила світ монографія Володимира Миколайовича «Слово о полку Ігоревім. Пам'ятка феодальної України-Русі XII віку», яку автор супроводив такою посвятою, як-от: «Моєму навчителеві Олексі Йвановичеві Соболевському присвячую свою працю» [873, с. I].

Після рішення Відділення російської мови та словесності АН СРСР про підготовку до друку збірника філологічних і славістичних статей в честь академіка О. І. Соболевського В. М. Перетцем був складений циркулярний лист, у якому вказувалися головні вимоги до статей майбутнього збірника, а саме: до публікації у виданні приймалися статті наукового змісту з тих галузей знань, в яких працював О. І. Соболевський (статті інформаційні або суто бібліографічного характеру редакцією не розглядалися); за обсягом статті не повинні були перевищувати 4 сторінок або 8 тис. знаків; останнім строком подання праць до редакції встановлювалося 15 грудня для вітчизняних учених і 20 грудня 1926 р. для іноземних науковців; статті необхідно було набрати на машинці та надіслати до Ленінграда В. П. Перетцу за адресою: вул. Надеждинська, 27, кв. 15^а [372, арк. 1–7 зв.].

З питання підготовки збірника статей, присвяченого академіку О. І. Соболевському, В. М. Перетц звернувся до провідних вітчизняних та іноземних філологів, а також до керівників академічних установ, запрошуючи науковців до участі у виданні. В листі неодмінному секретарю ВУАН А. Ю. Кримському від 15 листопада 1926 р. він, зокрема, писав: «Ініціативна група постановила звернутися до всіх слов'янських вчених, а як по-совісті не можемо назначити з рядів їхніх і вчених українських, що природньо. Тому, передаючи це запрошення, ми просимо Вас вжити заходів до розмноження його і повідомлення зацікавленим вченим. Учні О. І. [Соболевського] і учні його учнів ймовірно отримають особисті запрошення.

Але можуть виявитися особи, які вислизнуть від уваги організаторів і тут надзвичайно корисно сприяння таких установ як Акад[емія] н[аук]... Мені доручено звернутися через Вас і до інших учених в УРСР; за кордон я надішлю запрошення Ф. Колес[с]і та К. Студинському» [935, с. 150–151].

Надсилаючи вітчизняним і закордонним дослідникам запрошення до участі в новому науковому проєкті, В. М. Перетц прагнув об'єднати слов'янських учених та налагодити їхню співпрацю. Так, у листі до А. Ю. Кримського від 15 листопада 1926 р. він наголосив: «О, якби це підприємство скільки-небудь допомогло єднанню наукових діячів слов'янських народів» [935, с. 151]. В іншому ж листі до А. Ю. Кримського, написаного 3 грудня 1926 р., Володимир Миколайович зауважив: «Ви мене вважатимете Дон-Кіхотом – я прошу Вас допомогти мені зібрати – хоч в образі невеликих статей – всіх слов'янських філологів і археологів, в тому числі й українських. М[оже] б[ути], я вимагаю від ближніх занадто багато чого, але погодьтесь – це було б чудово» [935, с. 152].

Готуючи збірник статей на пошану академіка О. І. Соболевського, В. М. Перетц листувався зі своїми учнями, колишніми членами Семінарію російської філології, які мешкали в Києві (С. І., В. І. та О. М. Масловими), Баку (О. В. Багрієм), Варшаві (І. І. Огієнком), Москві (С. О. Бугославським, М. К. Гудзієм, Б. В. Нейманом), Ніжині (Є. А. Рихліком), Одесі (К. О. Копержинським). Його адресатами та кореспондентами були такі українські вчені як академік ВУАН К. В. Харлампович (Тургай), член-кореспондент ВУАН А. Я. Лященко (Ленінград), члени-кореспонденти АН СРСР Г. А. Ільїнський (Саратов), О. І. Томсон (Одеса), українські науковці В. М. Базилевич, І. М. Корольков, М. О. Макаренко, А. О. Степович (Київ), О. І. Білецький (Харків), М. П. Алексєєв, С. С. Дложевський, П. О. Потапов (Одеса), С. Г. Вілінський (Брно), В. О. Розов (Скоп'є), Ю. А. Яворський (Прага). Про надсилання статей до збірника йшлося у листах українського та білоруського мовознавця-славіста П. П. Бузука й російських учених О. М. Вознесенського та В. М. Івановського, які працювали у Мінську.

В процесі роботи над збірником В. М. Перетц широко листувався з російськими вченими, зокрема академіками АН СРСР Б. М. Ляпуновим, С. Ф. Платоновим (Ленінград), М. Н. Розановим, М. Н. Сперанським (Москва), членами-кореспондентами АН СРСР Д. В. Айналовим, Д. К. Зелениним (Ленінград), М. М. Каринським, О. В. Михайловим, О. С. Орловим (Москва), В. О. Богородицьким (Казань), М. М. Дурново (Брно), Є. В. Пєтуховим (Сімферополь), російськими філологами М. Ф. Бельчиковим,

М. М. Петерсоном, П. М. Селищевим, М. В. Сергієвським, І. М. Тарабріним, М. Л. Туницьким, С. К. Шамбінаго (Москва), В. В. Виноградовим, С. П. Обнорським, І. А. Фалєвим, В. І. Чернишовим, В. Ф. Шишмарьовим (Ленінград), В. В. Бушем, А. С. Мадуєвим (Саратов), О. Д. Григор'євим (Пряшів), О. Л. Петровим (Прага), візантієвістом та істориком церкви О. П. Дмитрієвським (Ленінград), фольклористом і етнографом М. Є. Ончуковим (Ленінград), мистецтвознавцем та істориком архітектури О. І. Некрасовим (Москва) та ін.

Питання участі у виданні іноземних учених обговорювалися В. М. Перетцем у листуванні з такими європейськими славістами та філологами як Н. Ван-Вейк (Лейден), Я. Лош (Краків), М. Мурко та Ї. Полівка (Прага), С. Шобер (Варшава) і Я. Янів (Львів).

Робота з підготовки збірника філологічних і славістичних статей в честь академіка О. І. Соболевського захопила В. М. Перетца, який прагнув залучити до участі в науковому проєкті із вшанування видатного вченого якомога більше дослідників. Так, у листі до історика та літературознавця Г. П. Житецького Володимир Миколайович наголосив: «Зараз клопочу по виданню Збірника статей в честь 70-річчя від дня народж[ення] О. І. Соболевського. Оце – справжній учений ювіляр. Колись незабутній і милий Павло Гнатович [Житецький] полемізував з ним. Але в останні роки свого життя, коли О[лексій] Ів[анович Соболевський] виріс у весь свій зріст – з великою повагою відгукувався про нього і з цікавістю читав його праці... Вибачте, що так багато пишу про це. Але ж дуже мене захопило це підприємство» [90, арк. 2–2 зв.]. В. М. Перетц запросив до участі в ювілейному збірнику і Г. П. Житецького.

Варто зазначити, що вітчизняні та іноземні філологи в цілому позитивно відгукнулися на пропозицію В. М. Перетца взяти участь у збірнику статей, присвяченого 70-літньому ювілею О. І. Соболевського, адже становлення багатьох із них, як учених, відбулося або під науковим керівництвом, або під впливом педагогічної діяльності Олексія Івановича, для інших його авторитет, як видатного філолога-славіста, був беззаперечним. Крім того, публікація статті в такому поважному виданні давала вченим гарну можливість ознайомити наукове співтовариство з результатами своїх досліджень.

Однак проти видання збірника несподівано виступив сам ювіляр. Свою позицію О. І. Соболевський висловив у листі до В. М. Перетца від 24 листопада 1926 р. Зокрема, він наголосив: «Я жив тихо і спокійно, чекаючи неприємного строку – 70-ліття мого життя. Але Ви підняли шум, і ось тепер мені загрожує “вшанування”, тобто слухання попередніх некрологів...

Я рішуче відмовляюся від “Збірника”... вживаю деякі заходи і роблю кроки проти Вашої справи» [469, арк. 1]. З листа становиться зрозуміле негативне ставлення О. І. Соболевського до видання збірника статей на його честь: вчений остерігався викликати заздрість з боку певних академічних кіл та просто не вірив у те, що такий збірник може побачити світ. Олексій Іванович звертав увагу В. М. Перетца на труднощі, пов’язані з роботою академічної типографії, та необхідність долати «хитрощі провокаційної цензури» [469, арк. 1–2]. Щоб змінити ставлення ювіляра до видання збірника на його честь, на прохання В. М. Перетца, з О. І. Соболевським зустрілися його колеги, члени АН СРСР М. Н. Сперанський та М. М. Каринський. Спочатку Олексій Іванович виступав проти проведення урочистих заходів і публікації збірника, але поступово змінив свою позицію, погодившись на випуск ювілейного видання. 15 грудня 1926 р. М. М. Каринський повідомив редактора, що О. І. Соболевський, навіть, зробив власний фотопортрет для майбутнього збірника та має намір особисто надіслати його В. М. Перетцу [432, арк. 1].

З деякою обережністю до участі в збірнику, присвяченому О. І. Соболевському, віднеслися також учені Києва. Про це В. М. Перетца інформувала О. М. Маслова, дружина С. І. Маслова та колишня слухачка Семінарію російської філології, яка у листі від 10 грудня 1926 р. писала Володимирі Миколайовичу, що «українці доволі стримано відносяться до ідеї збірника і обережні люди це, звичайно, враховують. Тому навряд чи “мати міст руських” буде багато представлена» [454, арк. 1 зв.]. Така позиція киян викликала смуток у В. М. Перетца, про що він зауважив у листі до Г. П. Житецького: «Я надіслав особисте запрошення М. С. Гр[ушевському] як слухачу О[лексія] Ів[ановича Соболевського]; Аг[атангелу] Юх[имовичу] Кримському я надіслав запрошення як неод[мінному] секретарю Ак[адемії] з проханням оповістити київських вчених. Відгукнулися тільки: Степович і Маслов. М[оже] б[ути] тут вплинув “страх іудейський” чи щось в цьому роді. Але сумно, що з міста, де працював О[лексій] Ів[анович Соболевський] – так мало привітань. Адже ми вшановуємо не політичний бік його життя, а як вченого» [90, арк. 2].

Аполітичність проекту В. М. Перетц підкреслював і в листі до П. М. Попова, запрошуючи його, а також інших київських вчених до участі в збірнику. «Чи не візьмете Ви участь (якщо не відчуваєте страху) в Зб[ірнику] в честь О. І. Соболевського з нагоди його 70-ліття!... Можливо візьме участь і П. І. Рулін? Справа – чисто наукова. Я запрошую і А. Ю. Кр[имського] і М. С. Груш[евського] та ін[ших] – бо тут “аполітичність”. Пере-

дайте В[асилію] Гр[игоровичу] Ляскоронському» [636, арк. 1 зв.], – писав Володимир Миколайович П. М. Попову, переконуючи київських науковців надіслати статті до ювілейного видання.

Проте не тільки громадська діяльність О. І. Соболевського, який був поборником монархічної ідеї, а і його думки щодо української мови, як «малоросійського наріччя» російської мови [1326], не сприймалися українськими філологами, зокрема А. Ю. Кримським, який гостро критикував О. І. Соболевського. Розуміючи це, В. М. Перетц у своїх листах до А. Ю. Кримського звертав увагу на заслуги Олексія Івановича перед українською наукою: «Ми – у Пітері – думаємо, що зараз – він фігура абсолютно нешкідлива в суспільному сенсі (крім того – прошу прийняти до від[ома], що його уподібнювати до Флор[инського] не можна: він цензором не був, доносів не писав і в охоронці не служив), а наукові праці його – все таки велике явище в науці про мову. І – особ[ливо], був іст[ориком] укр[аїнської] мо[ви], де він Валааму уподібнився і за[мість] того, щоб і[х] “проклясти” – мимоволі “благословив”: його праця про гал[ицько]-вол[инську] говірку в дав[ніх] пам’ят[ках] – все-таки вихідний пункт для історії укр[аїнської] мо[ви]! З цим доводиться рахуватися» [935, с. 152].

Звичайно ж, не всі київські філологи проігнорували запрошення В. М. Перетца, зокрема, дієву участь у підготовці збірника статей на честь О. І. Соболевського взяв С. І. Маслов. Відповідаючи на запрошення В. М. Перетца, він зазначив: «У цьому році в мене маса справ, буквально не має часу озирнутися “навколо себе”. Але все ж, уриваючи час частиною від сну, частиною від різних служб, я пишу зараз статтю для збірника на пошану О. І. Соболевського. Дуже мені хочеться взяти участь в цьому збірнику» [260, арк. 46]. Темою своєї статті С. І. Маслов обрав історію видань київського «Синопису». Дослідивши перевидання твору в XVII–XIX ст., Сергій Іванович згадав й про підготовлене перед Першою світовою війною дослідником української церковної історії С. Т. Голубевим коментованого видання «Синопису», яке втім так і не побачило світ. «В огляд видань, – писав він В. М. Перетцу, – я ввожу відомості про рідкісне видання Голубева, яке майже цілком пішло на макулатуру. Думаю, зберегти про нього пам’ять в тих небагатьох рядках, які я йому присвячую, – вельми не марно» [450, арк. 1 зв.]. Крім того, літературознавець навів малодосліджені факти перекладу «Синопису» на грецьку мову та його рефлексію в румунській літературі [450, арк. 1 зв.].

Вивчаючи історію київських видань «Синопису», С. І. Маслов особливо увагу звернув на видання 1680 р. З його листів до В. М. Перетца

дізнаємося про складнощі С. І. Маслова у роботі над статтею та про те, як виважено поставився вчений до публікації результатів своїх досліджень. Після того, як стаття була вже підготовлена та надіслана до Ленінграда, С. І. Маслов з'ясував, що в 1680 р. в Києві було здійснено не два, як він написав у своїй статті, а три різних видання «Синопису», що змусило його просити В. М. Перетца відкласти публікацію праці до її переробки. Над другою редакцією своєї статті С. І. Маслов працював більше місяця. В. М. Перетц отримав її 13 лютого 1927 р., коли вже було зроблено коректуру декількох статей збірника, але Володимир Миколайович заспокоїв київського колегу, схваливши його працю [303]. У збірнику взяли участь й інші представники родини Маслових – О. М. Маслова статтею «До історії анекдотичної літератури XVIII ст.» і В. І. Маслов розвідкою «До питання про перші російські переклади поем Оссіана-Макферсона».

Багато зусиль доклав С. І. Маслов, щоб поширити відомості про ювілейне видання на пошану О. І. Соболевського серед науковців Києва. Він не тільки інформував київських дослідників, зокрема, В. М. Базилевича, М. О. Макаренка і А. О. Степовича про збірник та вимоги до статей, строки їх написання тощо, а й переглядав підготовлені вченими праці, аби вони відповідали вимогам редакції видання. При необхідності, С. І. Маслов допомагав й переслати статті В. М. Перетцу. Так, він переслав до Ленінграда для публікації в збірнику на честь О. І. Соболевського працю «Склад Сказання про чудеса ікони Божої Матері Римлянини» колишнього киянина, а на час роботи над збірником професора кафедри філології Варшавського університету С. Ю. Кулаковського, який, не знаючи адресу редакції видання, надіслав статтю С. І. Маслову [452]. А з Києва, крім Маслових, до збірника свої розвідки також надіслали археолог і мистецтвознавець М. О. Макаренко, історик-славист і літературознавець А. О. Степович та мовознавець Є. К. Тимченко.

З листів відомо й про інших вітчизняних та іноземних вчених, які відіграли провідну роль в організації філологів-славистів для підготовки статей до збірника. У Харкові таким був український літературознавець, майбутній академік АН УРСР О. І. Білецький. Отримавши від В. М. Перетца запрошення взяти участь в збірнику на честь О. І. Соболевського, він інформував про підготовку ювілейного видання своїх харківських колег – славіста-мовознавця Л. А. Булаховського та історика літератури М. П. Жинкіна. Дякуючи В. М. Перетцу за повідомлення про збірник, О. І. Білецький підкреслив, що в Харкові філологи вже «давно не мали можливості публікувати статті з цікавих для них питань» [405, арк. 1–1 зв.].

В Одесі довіреною особою В. М. Перетца був літературознавець, історик театру та бібліограф К. О. Копержинський, який повідомив про роботу над ювілейним виданням на пошану О. І. Соболевського професора Одеського соціально-гуманітарного інституту, мовознавця О. І. Томсона й останній підготував для збірника розвідку «Про дифтонгізацію є, о в українській мові». К. О. Копержинський також надіслав В. М. Перетцу статтю історика театру та філолога Б. В. Варнеке [434].

Допомогу щодо залучення до збірника вчених Білорусі В. М. Перетцу надав історик філософії та психології, заступник ректора з наукової роботи Білоруського державного університету В. М. Івановський, якого В. М. Перетц добре знав ще з часів роботи в СДУ (1919–1921). Про можливість взяти участь у збірнику на честь О. І. Соболевського В. М. Івановський повідомив професорів та доцентів БДУ: літературознавців Є. І. Боричевського, О. М. Вознесенського, І. І. Замотіна та мовознавців П. П. Бузука й І. В. Вовка-Леонівича, останній з яких до того ж був колишнім слухачем О. І. Соболевського. При цьому В. М. Івановський врахував ще одне прохання В. М. Перетца, а саме, щоб білоруські вчені у своїй науковій діяльності були аполітичні. У листі до В. М. Перетца від 25 листопада 1926 р. В. М. Івановський зауважив, що «формальним центром білоруських кіл» був Інститут білоруської культури, але з вченими інституту він наукових контактів не мав. Сам В. М. Івановський, маючи готову статтю «Про національні культури у їхньому відношенні до світової культури», брати участь у збірнику остерігся [428]. Врешті-решт, Білорусь у збірнику була представлена працями О. М. Вознесенського, П. П. Бузука та І. В. Вовка-Леонівича.

З учених, які перебували в еміграції, на заклик В. М. Перетца взяти участь у вшануванні О. І. Соболевського з ентузіазмом відгукнувся російський філолог-славіст М. М. Дурново. Випускник Московського університету він деякий час працював в Україні, обіймаючи посади приват-доцента та професора кафедри російської мови і словесності Харківського університету (1910–1915). Впродовж 1918–1921 рр. М. М. Дурново, як і В. М. Перетц, був професором СДУ, а в 1924 р. виїхав до Чехословаччини. На кошти Чеської академії наук і мистецтв М. М. Дурново досліджував українські діалекти в Закарпатті та, як професор за запрошенням, викладав в Університеті Брно. Відповідаючи на пропозицію В. М. Перетца, у листі від 10 грудня 1926 р. М. М. Дурново наголосив: «Вважатиму своїм обов'язком взяти участь у “Збірнику”, оскільки глибоко поважаю О[лексія] І[вановича] і, не дивлячись на свою розбіжність з ним з багатьох питань,

схилиюсь перед ним, вважаючи його одним із найбільших світил нашої науки» [422].

У листі М. М. Дурново також повідомив В. М. Перетца, що отримавши від нього інформацію про видання, зі свого боку, оповістив про підготовку збірника філологічних і славістичних статей на честь академіка О. І. Соболевського деяких українських і російських вчених, які мешкали в Європі. Зокрема, надіслав запрошення українським філологам: мовознавцю В. О. Розову, який працював в Університеті Скоп'ї, славісту, фольклористу й історику літератури Ю. А. Яворському, котрий викладав у Руській гімназії в Моравській-Тршебова, та С. Г. Вілінському, який обіймав посаду професора російської літератури філософського факультету Масарикова університету в Брно [422].

Оскільки М. М. Дурново не знав точної адреси російського історика, члена НТШ О. Л. Петрова, який мешкав у Празі, він звернувся до М. Мурка з проханням поінформувати російського вченого про підготовку збірника на честь О. І. Соболевського [422]. Варто зазначити, що зберігся лист В. М. Перетца до О. Л. Петрова від 29 грудня 1926 р., з якого можна дізнатися, що до редакції видання істориком була надіслана стаття «Декілька зауважень про словенсько-мад'ярський етнографічний кордон ХІХ ст.», однак за обсягом вона була завелика для ювілейного збірника. Володимир Миколайович порадив О. Л. Петрову звернутися до чехословацьких колег, зокрема М. Мурка чи Ї. Полівки, яким було надіслано вимоги до статей збірника, аби детальніше з ними ознайомитися [398, арк. 1]. Зрештою, працю О. Л. Петрова опублікували у збірнику на честь О. І. Соболевського, дещо скоротивши її текст.

Працюючи над статтею до збірника на пошану О. І. Соболевського, М. М. Дурново протягом 10–22 грудня 1926 р. надіслав В. М. Перетцу з Брно п'ять листів. З документів видно, що російський філолог дуже швидко підготував розвідку до ювілейного видання. Стаття М. М. Дурново «Райградський збірник (Martyrologium odonis)» була присвячена дослідженню кириличних вставок і приписок у латинському рукописі кінця Х ст. – початку ХІ ст., що зберігається у Бенедиктинському монастирі в Райграді (Райградському монастирі) в Моравії. Свого часу цей рукопис досліджував і О. І. Соболевський, який у 1910 р. опублікував статтю «Райградський збірник». У листі від 16 грудня 1926 р. М. М. Дурново запитував В. М. Перетца, де буде знаходитися О. І. Соболевський в день свого ювілею, адже, крім участі у збірнику на його честь, Микола Миколайович мав намір привітати академіка святковою телеграмою [423, арк. 1 зв.].

Наступний лист М. М. Дурново написав 17 грудня 1926 р., повідомивши В. М. Перетца, що надіслав йому свою статтю для ювілейного збірника. Дослідник також обіцяв протягом кількох днів вислати й фотографії, як ілюстративний матеріал до цієї праці. Лист цікавий ще й тим, що містить відомості про складнощі, з якими довелося зустрітися М. М. Дурново під час наукової діяльності в Чехословаччині. Так, в листі російський вчений констатував: «Дуже важко тут працювати, не маючи відповідних книг під руками» [424]. Пригнічувала вченого й відірваність від батьківщини [424].

У листа від 21 грудня 1921 р. М. М. Дурново повідомляв В. М. Перетца, що вислав до Ленінграда чотири знімки із зображенням тих сторінок Райградського збірника, на яких містилися вставки та приписки, зроблені кирилицею. Він висловив побажання, щоб всі фотографії редакція оприлюднила у виданні, присвяченому О. І. Соболевському, та був готовий компенсувати витрати, пов'язані з їхньою публікацією [425, арк. 1]. М. М. Дурново також планував надіслати світлини особисто О. І. Соболевському. Крім того, у листі Микола Миколайович попросив В. М. Перетца опублікувати подяку особам, які допомогли йому зробити фотографії, зокрема, прелату Райградського монастиря та зберігачу етнографічного відділу Земського музею в Брно доктору Франтішку Поспішилу [425, арк. 2].

Працю М. М. Дурново «Райградський збірник (Martyrologium odonis)» було опубліковано в збірнику філологічних і славістичних статей на честь академіка О. І. Соболевського, але без фотоілюстрацій. Варто зазначити, що у виданні кілька статей проілюстровано фотографіями, які було просто наклеєно на папір, однак не більше однієї світлини на статтю. Щоб проілюструвати працю М. М. Дурново необхідно було зробити значну кількість фотокопій чотирьох світлин для кожного примірника збірника, які потім наклеїти на чотири сторінки, відведені для його статті. Напевне, і фінансово, і технічно це зробити було нелегко. Проте фотографії фрагментів Райградського збірника не пропали, а разом з листами М. М. Дурново зберігаються в ІР НБУВ [425, арк. 4].

Як вказувалося вище, запрошення взяти участь в збірнику на пошану академіка О. І. Соболевського, що готувався під егідою АН СРСР, через М. М. Дурново отримав професор Масарикового університету в Брно С. Г. Вілінський. Зберіглися два листа останнього до В. М. Перетца. У першому листі, який був написаний 11 грудня 1926 р., С. Г. Вілінський інформував редактора ювілейного збірника про отримання запрошення та «сердечно» дякував за «пам'ять і увагу» [411, арк. 1]. А у листі від 23 грудня

професор російської літератури повідомляв, що вже надіслав для збірника статтю «Схематизм у творчості М. Є. Салтикова-Щедрина». Він просив В. М. Перетца після друку видання надіслати до Брно 25 відбиток його статті, а також, за можливістю, й сам збірник. У листі, учений-емігрант наголосив, що в Чехословаччині дуже важко придбати академічні видання. Зокрема, С. Г. Вілінський зауважив: «Академічних видань не отримаю з 1917 р. і лише зрідка, випадково бачу їх (точніше – коли буваю в Празі, бо Брно якось все не може налагодити зв'язки з Академією» [412].

Від М. М. Дурново ж про підготовку збірника на честь академіка О. І. Соболевського дізнався і російський фольклорист, літературознавець та лінгвіст О. Д. Григор'єв, який працював професором російської мови у Пряшіві. Не зважаючи на велику зайнятість, він вирішив взяти участь у ювілейному виданню. У листі до В. М. Перетца від 20 грудня 1926 р. вчений зазначив: «Моя повага до ювіляра така, що я наважився написати в перший раз до к[олишнього] Петрограда. Насилу вибрав декілька вільних годин, щоб викласти висновки своєї праці у невеликій статті, яку при цьому додаю» [416]. До збірника на пошану О. І. Соболевського О. Д. Григор'єв надіслав статтю «Освіта і загальний розподіл російських старожильських говорів Сибіру», де підсумував свої дослідження з теми «Російські старожильські говори Сибіру», над якою працював з 1917 р.

Без сумніву, з повагою та довірою ставився О. Д. Григор'єв і до В. М. Перетца, в листі до якого розповів про свою діяльність в еміграції. Зокрема, він повідомляв: «В Пряшіві я другий рік викладаю російську мову, а до того 2 роки в Ужгороді та 1 рік у Бресті-Литовським. Завершую свою працю про російські старожильські говори Сибіру, для якої приділяю увесь вільний час» [416]. Додамо, що дослідження О. Д. Григор'єва «Російські старожильські говори Сибіру» побачило світ у Празі в 1928 р. Високо чехословацьким науковим співтовариством була оцінена й інша робота російського вченого-емігранта: у 1939 р. ЧАНМ виділила кошти на видання другого тому праці О. Д. Григор'єва «Архангельські биліни та історичні пісні» (перший та третій томи цього видання вийшли друком відповідно у 1904 р в Москві та в 1910 р. у Санкт-Петербурзі та були удостоєні Пушкінської золотої медалі Санкт-Петербурзької АН).

Академік В. М. Перетц листувався й з українським славістом та істориком літератури Ю. А. Яворським, який з 1925 р. мешкав у Чехословаччині та працював у Руській гімназії в Моравській-Тршебова. У тому ж 1925 р. Ю. А. Яворський став членом культурного відділу Комітету з досліджень Словаччини та Підкарпатської Русі при Слов'янському інституті в Празі.

В Чехословаччині український вчений активно провадив славістичні дослідження, уділяючи особливу увагу питанням Галицької й Підкарпатської Русі, та публікувався в українських і чеських наукових виданнях, зокрема «Щорічнику Слов'янського інституту в Празі» та журналі «Slavia». Свою працю «Легенда про походження павликіан» Ю. А. Яворський надіслав й до збірника філологічних і славістичних статей на честь академіка О. І. Соболевського. В листі до В. М. Перетца від 31 січня 1927 р. Ю. А. Яворський висловив побажання, щоб його розвідку було опубліковано у ювілейному виданні [484, арк. 1].

У листі Ю. А. Яворський також повідомляв В. М. Перетца, що, працюючи в Чехословаччині, слідкував за науковою діяльністю Володимира Миколайовича. У празькій газеті «Pragar Presse» він опублікував рецензію на монографію В. М. Перетца «Слово о полку Ігоревім. Пам'ятка феодальної України-Руси XII віку», яку надіслав Володимиру Миколайовичу до Ленінграда [484, арк. 1]. В. М. Перетцу також була цікава наукова творчість Ю. А. Яворського, на празьку публікацію якого «Нові рукописні знахідки в галузі давньої карпатської писемності XVI–XVIII ст.» він відгукнувся рецензією в «Працях Інституту слов'янознавства АН СРСР» [918].

Цікавий лист В. М. Перетцу із Скоп'є, що тоді входило до Королівства сербів, хорватів і словенців, надіслав мовознавець В. О. Розов, який свого часу разом із Володимиром Миколайовичем працював на історико-філологічному факультеті Університету св. Володимира в Києві, а в 1918 р. виїхав за кордон. Про підготовку в Ленінграді збірника в честь академіка О. І. Соболевського за загальною редакцією В. М. Перетца мовознавець дізнався від М. М. Дурново. У листі до Володимира Миколайовича від 12 грудня 1926 р. В. О. Розов зазначив: «Бачу, що Ви енергійні як і раніше. Я поважаю і люблю Олексія Івановича і дуже був би радий доказати це» [467, арк. 1]. Проте констатував, що запрошення до участі у збірнику надійшло запізно, адже останні підготовлені ним праці вже лежали в редакції чеської «Slavii» та чотирьох сербських журналах. Втім першу зі своїх праць із мовознавства, що вдасться опублікувати, В. О. Розов вирішив випустити у світ з посвятою О. І. Соболевському [467, арк. 1–1 зв.].

У своєму листі В. О. Розов інформував В. М. Перетца, що читає його розвідки в «Slavii», а також за бібліографічними оглядами, що регулярно публікував чеський журнал, стежить за роботами Володимира Миколайовича та представників його школи, зокрема В. П. Адріанової-Перетц і С. О. Щеглової. «Радію, – підсумував автор листа, – що в Ленінграді є можливість працювати. Кияни ж, на жаль, зовсім захиріли» [467, арк. 1 зв.].

Сам В. О. Розов теж проводив активну наукову діяльність, але, як і всі емігранти, гостро відчував брак необхідної для роботи наукової літератури. Він повідомляв В. М. Перетца, що йому дуже були потрібні окремі праці О. О. Шахматова та В. М. Ганцова, але в Королівстві сербів, хорватів і словенців дістати їх було складно. «Тут в Сербії, – жалівся В. О. Розов Володимиру Миколайовичу, – вже два роки [в пошуках книг] б'юся без результату» [467, арк. 1 зв.]. Вчений намагався використати кожную нагоду, аби налагодити зв'язки з українськими та російськими науковими установами. І це йому вдавалося, про що свідчить книга В. О. Розова «Українські грамоти», яка була надрукована в 1928 р. в Києві як видання Історично-філологічного відділу ВУАН.

Чеський філолог, етнограф та історик літератури Матій Мурко, який був співредактором провідного чеського журналу слов'янської філології «Slavia», що видавався під егідою Слов'янського інституту в Празі, отримавши від В. М. Перетца інформацію з підготовки збірника на пошану О. І. Соболевського, повідомив про це таких видатних чеських учених, як історика-славіста, члена ЧАНМ, НТШ і члена-кореспондента АН СРСР Л. Нідерле, філолога-славіста, члена Санкт-Петербурзької АН та іноземного члена ВУАН Ї. Полівку, славіста і богеміста, президента ЧАНМ Й. Зубатого, мовознавця, члена ЧАНМ О. Гуера, а також українського археолога Я. І. Пастернака, який був учнем Л. Нідерле й працював на кафедрі археології Українського вільного університету в Празі, та російського славіста й історика літератури, члена-кореспондента Болгарської АН В. А. Францева, що обіймав посаду професора Карлового університету [455].

Сам М. Мурко прагнув взяти участь у збірнику на пошану академіка О. І. Соболевського статтею про переклади творів Західної Європи у південно-слов'янській літературі. Тоді над цією темою М. Мурко працював в рамках підготовки доповіді, яку він планував виголосити на з'їзді візантологів у Білгороді. У статті вчений мав намір висловити власну думку й щодо часу та обставин перекладу з латинської «Сказання про Індійське царство», взявши, таким чином, участь у дискусії між російськими літературознавцями, академіками АН СРСР В. М. Істріним, який вважав, що цей твір вперше було перекладено сербською в XIII–XIV ст., і О. І. Соболевським, який наполягав на тому, що пам'ятку спершу переклали російською [455; 457].

Водночас у листі до В. М. Перетца від 18 січня 1927 р. М. Мурко зазначив, що для підготовки статей організатори видання встановили дуже короткий термін, й подати до збірника свої праці зможуть лише ті вчені,

які мають вже підготовлені розвідки [456]. Так, від участі у збірнику на пошану академіка О. І. Соболевського змушений був відмовитися відомий чеський філолог-славіст Ї. Полівка, який 26 листопада 1926 р. у листі до В. М. Перетца зауважив: «Як би мені не хотілося своєю участю в збірнику виразити свою глибоку повагу до наукових праць ювіляра, проте я змушений відмовитися через занадто короткий термін і ще через те, що я саме в цей час надмірно зайнятий невідкладною роботою – як факультетською, так і науковою» [465]. На жаль, жодному з чеських учених, у тому числі й М. Мурку та Ї. Полівці, не вдалося вчасно підготувати та надіслати свого дослідження для публікації в ювілейному збірнику.

У листі до В. М. Перетца від 18 січня 1927 р. М. Мурко висловився й щодо відсутності серед надісланих до редакції видання праць вчених з деяких інших країн. Так, на його думку, причиною мовчання болгарських і сербських філологів, імовірно, стала та ж причина, що й для чехословацьких науковців, тобто занадто короткий термін для підготовки розвідок. А деяких філологів, як, наприклад, відомого сербського лінгвіста Олександра Белича, участь якого у виданні була бажана для його організаторів, просто не вдалося розшукати під час підготовки збірника [456].

Крім того, як зауважив М. Мурко, були й такі дослідники, як-от видатний славіст В. А. Францев, якого образило те, що запрошення до участі у збірнику було надіслано не безпосередньо йому, а передано через інших вчених [456]. Зате до видання, присвяченого О. І. Соболевському, свої статті надіслали не менш відомі українські й російські вчені, які працювали в Чехословаччині, зокрема М. М. Дурново, О. Д. Григор'єв, С. Г. Вілінський, О. Л. Петров та Ю. А. Яворський.

Активну участь у збірнику на честь О. І. Соболевського взяли польські вчені, серед яких промоутером видання виступив професор Краківського університету Я. Лош. З його листа від 25 листопада 1926 р. дізнаємося про тісну наукову співпрацю між польськими та російськими науковцями. Так, отримавши від В. М. Перетца запрошення долучитися до участі в збірнику, Я. Лош відповів згодою та зауважив: «Ми тут ніколи не переривали зносин з російськими вченими, які надрукували у нас низку статей і навіть деякі відвідували нас у Кракові» [439]. А 21 грудня Я. Лош надіслав на адресу В. М. Перетца свою працю, а також статті лінгвістів й славістів, професорів університетів Варшави (академіка Польської АН В. К. Поржезинського та С. Ю. Шобера), Львова (члена Польської АН Я. В. Чекановського і Т. Лера-Сплавинського), Кракова (члена-кореспондента Санкт-Петербурзької АН Я. М. Розвадовського, академіка Польської АН К. Нича) [441],

які всі були надруковані в збірнику на пошану О. І. Соболевського. Крім того, в збірнику була опублікована стаття польського філолога, професора Львівського університету Я. Яніва, присвячена міжмовним україно-румунським контактам.

Серед українських вчених у Варшаві інформацію про підготовку збірника до ювілею академіка О. І. Соболевського розповсюджував учень В. М. Перетца, дійсний член НТШ І. І. Огієнко, який з 1926 р. працював професором церковнослов'янської мови у Варшавському університеті. Переймався І. І. Огієнко й тим, щоб про збірник на пошану О. І. Соболевського знали у Львові. Так, у своєму листі до В. М. Перетца він повідомляв: «Був у мене проф[есор] К. Студинський і я розказав йому про збірник на честь О. І. Соболевського і він обіцяв поговорити про це з львівськими вченими» [460, арк. 1 зв.].

Зазначимо, що до ювілейного збірника на честь академіка О. І. Соболевського увійшли праці не тільки видатних й добре відомих в науковому світі вчених, а і молодих дослідників. Одним із бажаючих взяти участь у виданні був випускник історико-філологічного факультету Університету св. Володимира в Києві (1918), а на час підготовки до публікації збірника завідувач бібліографічного відділу Одеської публічної бібліотеки М. П. Алексєєв, який надіслав до редакції видання статтю «До історії слова “нігілізм”».

В Університеті св. Володимира М. П. Алексєєв навчався вже після від'їзду В. М. Перетца до Петрограда, проте в повному обсязі він відчув на собі вплив традицій, що на історико-філологічному факультеті були закладені Володимиром Миколайовичем. У листі до В. М. Перетца від 27 грудня 1926 р. М. П. Алексєєв писав: «Користуюся нагодою, щоб повідомити Вам про себе деякі відомості, які, можливо, частково прояснять Вам моє сильне бажання взяти участь в редагованому Вами збірнику. Я вступив до Університету св. Володимира в 1914 році, через кілька місяців після Вашого від'їзду з Києва до Петербургу. Ваше ім'я, Ваш авторитет, розповіді про Вас Ваших учнів, з якими я незабаром зблизився, і із яких деяких, як наприклад С. І. Маслової, О. О. Назаревського, М. К. Гудзія та ін[ших], я донині зараховую до числа своїх кращих друзів, зіграли для мене велику роль в справі вироблення мого світогляду. Вашу “Методологію” я знаю на зубок, від першої до останньої сторінки, так як Ви вимагали цього на іспитах; я знаю також майже всі Ваші праці, котрі зберігаються в моїй бібліотеці, досить великою і зібраною з великим старанням... Мені мріялося завжди, що не будучи Вашим учнем, але ввібравши в себе традиції Вашого

семінарію, я коли небудь та побачу Вас і зможу особисто попросити Ваших порад і вказівок» [401, арк. 1–2 зв.].

Напевне М. П. Алексєєву не довелося особисто поспілкуватися з В. М. Перетцем. Але його статтю «До історії слова “нігілізм”» Володимир Миколайович уважно прочитав і надіслав автору із зауваженнями для виправлення. Доопрацьована праця М. П. Алексєєва була опублікована в збірнику на пошану О. І. Соболевського. Додамо, що в майбутньому М. П. Алексєєв стане академіком АН СРСР (1958), головою радянського та міжнародного комітетів славістів (1970).

Слід також вказати, що не всі статті, надіслані до редакції видання, увійшли до збірника. Так, було відхилено інформаційну статтю українського історика, архівіста та музеєзнавця В. М. Базилевича «Два листи М. І. Гнедича» [404]. Не увійшла до збірника й праця професора кафедри російської літератури Кримського державного педагогічного інституту, члена-кореспондента АН СРСР Є. В. Петухова «Із сердечного життя Ф. М. Достоєвського (А. П. Суслова-Розанова)», яку вчений зміг надіслати В. М. Перетцу тільки в квітні 1927 р.

Були й такі вчені, які з тих чи інших суб'єктивних або об'єктивних причин відмовлялися брати участь в збірнику, присвяченому О. І. Соболевському. Одним із них був академік АН СРСР С. Ф. Платонов, який вважав, що його участь у виданні «не принесе задоволення» ювіляру [463]. Відмовився від участі в збірнику й репресований академік ВУАН К. В. Харлампович, який, засланий до Тургаю (Казахстан), в листі від 8 грудня 1926 р. писав В. М. Перетцу: «Від душі вітаю симпатичне починання ініціативної групи шанувальників маститого і славного вченого. На жаль, за географічними умовами я не можу взяти активної участі в збірнику. Підходящої готової статті немає, а від матеріалів своїх я відрізаний 1600 верстами шляху, які вимагають для свого подолання 11–12 днів» [479].

Деякі вчені, не беручи особисто участі у збірнику, щиро підтримували ідею підготовки ювілейного видання та намагалися залучити до вшанування О. І. Соболевського інших науковців. Наприклад, протоієрей, професор КДА І. М. Корольков, який в 1920-ті рр. активно співпрацював з ВУАН, будучи не в змозі взяти участь у збірнику (на той час науковцю вже виповнилося 82 роки) попросив В. М. Перетца від його імені привітати ювіляра зі святом [437], а також «вважав своїм обов'язком» повідомити про ювілей О. І. Соболевського своїх знайомих і учнів, що мешкали в Полтаві, Криму, Казані й «навіть Сербії» [438]. Ще І. М. Корольков попросив Володимира

Миколайовича, після виходу в світ збірника в честь академіка О. І. Соболевського, обов'язково надіслати його до ВУАН [438].

Із контексту листа І. М. Королькова до В. М. Перетца від 21 січня 1927 р. знаємо, що Володимир Миколайович привітав О. І. Соболевського від імені його київських знайомих і вчених зі святом. Ювіляр надіслав киянам вдячного листа, в якому, між іншим, зізнався, що в святкові дня змушений був сидіти у власній квартирі, яка не опалювалася, в шубі. Це змусило І. М. Королькова свій лист до В. М. Перетца завершити ще одним проханням, а саме «поклопотатися, щоб такому знаменитому Академіку було видано від Академії “на опалення” його квартири!» [438, арк. 1 зв.].

Звернемо увагу й на те, що статті в ювілейному збірнику на честь О. І. Соболевського передбачалося друкувати російською мовою. Проте, деякі неросійські вчені висловили бажання опублікувати свої праці національною мовою [460, арк. 1 зв.; 420, арк. 1; 440]. Зокрема, до редакції збірника статті українською мовою надіслали С. С. Дложевський («Дещо про природу речень типу “козаченько вбито” української літературної мови»), М. О. Макаренко («Молитовник великого князя Володимира й Сулукадзев») та І. І. Огієнко («Український наголос в XVI віці»). Умовою польських учених була публікація їхніх праць в збірнику винятково польською мовою [440]. Білоруською мовою була опублікована стаття І. В. Вовка-Леонівича.

Однією з проблем, що постала перед редакцією видання, було визначення принципу розміщення статей у збірнику. 14 грудня 1926 р. Відділення російської мови та словесності АН СРСР постановило розміщувати статті за порядком їх поступлення до редакції [372, арк. 2]. Першими, вже наприкінці листопада 1926 р., свої статті для публікації в збірнику надали В. П. Адріанова-Перетц, С. О. Щеглова і В. М. Перетц, а станом на 1 січня 1927 р. до редакції надійшло 109 статей вітчизняних та закордонних філологів і славістів, у т. ч. 30 розвідок було представлено українськими вченими, з яких 15 дослідників працювало в наукових установах і вузах України, а інші мешкали в Азербайджані, Білорусі, Польщі, Росії та Чехословаччині. Оскільки праці надійшли вчасно, а їхня кількість давала змогу сформувати збірник, статті у виданні було розміщено за абеткою прізвищ авторів.

Підводячи підсумок щодо участі вітчизняних та іноземних учених у ювілейному збірнику статей на пошану академіка О. І. Соболевського, В. М. Перетц у листі до Г. П. Житецького наголосив, що «навколо цього ювілею мобілізуються майже всі слов'янські вчені... Випадок і в колишні часи абсолютно неймовірний» [90, арк. 2]. Головний редактор видання також констатував, що у збірнику статей не представлено «радянських»

професорів і академіків, але, як зауважив В. М. Перетц, «ювіляр про це не буде сумувати» [90, арк. 2 зв.]. У листі ж до самого О. І. Соболевського В. М. Перетц зауважив, що навряд чи інший вчений того часу зумів би об'єднати навколо себе стількох осіб, як це вдалося ювіляру [1227, с. 270–275]. Додамо, що успішне здійснення, певною мірою, унікального академічного проекту стало результатом видатної науково-організаційної діяльності ініціатора та редактора видання, академіка В. М. Перетца.

Збірник, присвячений О. І. Соболевському, набагато перевищив запланований обсяг, склавши 38 замість 10 друк. арк. В. М. Перетцу довелося прикласти чимало зусиль, аби підготувати його до друку. Проте виникли й інші чинники, що стримували публікацію видання: проти його друку несподівано виступив неодмінний секретар АН СРСР С. Ф. Ольденбург. «У мене біда: Ольд[енбург] не хоче чогось випускати Зб[ірник] Собо[левського]: всі бояться “як би чого не вийшло...”, – писав Володимир Миколайович у листі до С. І. Маслова 1 грудня 1927 р., – Він Собо[левського] терпіти не може, я навіть з ним из-за цього поругався» [310, арк. 1 зв.]. В. М. Перетц в листах закликав організаторів і учасників ювілейного збірника об'єднати зусилля, аби подолати спротив секретаря всесоюзної академії.

Зрештою, в червні 1928 р. збірник філологічних і славістичних статей на пошану академіка О. І. Соболевського побачив світ. У передмові до видання вказувалося, що його зміст багатогранний, як і багатогранними були наукові інтереси О. І. Соболевського [1244, с. II]. У збірнику були представлені праці з таких галузей вітчизняної й слов'янської філології як історія мови і літератури, палеографія, діалектологія, етнографія і фольклор, історія мистецтва та літератури взагалі. І якщо урочисті заходи до ювілею О. І. Соболевського через його скромність та принципову позицію так і не відбулися, вихід збірника на честь вченого став виявом заслуженого визнання наукових здобутків видатного філолога-славіста.

А 24 травня 1929 р. О. І. Соболевського не стало. Його смерть глибоко вразила В. М. Перетца. «Ви знаєте про смерть О. І. [Соболевського], – написав вчений у листі до А. М. Лободи, – вона мене дуже засмутила, вдарила по нервах. Я сподівався, що ми ще з ним попрацюємо» [488, арк. 1 зв.–2].

Отже, аналіз епістолярної спадщини В. М. Перетца засвідчив провідну роль вченого з підготовки і видання збірника філологічних і славістичних статей в честь академіка О. І. Соболевського. Вшановуючи видатного філолога-славіста, В. М. Перетц прагнув об'єднати слов'янських учених та налагодити їхню співпрацю. Активну участь у науковому проекті взяли

українські вчені, що мешкали як на терені України, так і поза її межами. Надіслані ними розвідки склали майже третину від опублікованих у виданні наукових праць, що стало вагомим внеском в актуалізацію українознавчих досліджень.

5.3. Організатор українознавчих досліджень в російських наукових установах

Наукова та науково-організаційна діяльність В. М. Перетца як академіка РАН (АН СРСР) та співробітника російських наукових і освітніх установ значною мірою була спрямована на розвиток українознавчих досліджень. Ще у 1915 р. Володимир Миколайович ініціював створення Комісії зі складання толкової бібліографії давньоруської літератури, що діяла б при Відділенні російської мови і словесності Санкт-Петербурзької АН. Створення КТБ було підтримано на засіданні Відділення 5 грудня 1915 р., а наступного року вона розпочала свою діяльність під керівництвом В. М. Перетца. Своїм завданням КТБ ставила складання бібліографії наукових праць і видань, що були присвячені пам'яткам давньоруської літератури і містили відомості про літературні процеси та явища в Стародавній Русі.

Очолювана В. М. Перетцем КТБ діяла протягом 1916–1930 рр., не враховуючи 1918–1921 рр., під час яких вчений працював у Самарі. Вона не мала штатних працівників, а співробітниками КТБ упродовж десяти років її діяльності були учні Володимира Миколайовича по київському і ленінградському Семінарію російської філології: В. П. Адріанова-Перетц, О. В. Багрій, С. Д. Балухатий, І. П. Єр'омін, Г. Б. Нікольська, С. П. Розанов і С. О. Щеглова. В. М. Перетц хотів би залучити до роботи в КТБ й інших своїх вихованців, що зарекомендували себе як кваліфіковані вчені-мовознавці. Про це він, зокрема, писав у листі до О. О. Шахматова від 28 грудня 1915 р.: «Добре б залучити молодих мовознавців: Б. О. Ларіна, М. Я. Калиновича, мабуть, і О. П. Баранникова – вони, особливо перші 2, запроваджені добре: знають санскритську, зендську, готську, литовську, латинь, грецьку, слов'янські мови. От би їх залучити!» [950, с. 625].

Співробітники КТБ склали анотовану бібліографію видань і праць з історії давньої руської (української) літератури, що була систематизована за жанрами та авторами, а також надавали довідки дослідникам і науковим установам, що цікавилися бібліографічними даними. За звітом В. М. Пе-

ретца, станом на 1 січня 1931 р. співробітниками КТБ було опрацьовано 139 періодичних видань і 268 монографій та статей, що були опубліковані з кінця XVIII ст., а також виготовлено 20 050 бібліографічних карток. У 1931 р. КТБ була реорганізована у підкомісію, що увійшла до складу Комісії з давньоруської літератури при Відділі гуманітарних наук АН СРСР [1233, с. 4–6].

З 1921 р. під керівництвом В. М. Перетца в Петрограді (Ленінграді) діяло Товариство дослідників української історії, письменства та мови, що організовувало українознавчі студії в Росії. Його членами були вчені, які працювали в російських наукових і освітніх установах, зокрема, дійсні члени РАН (АН СРСР) В. І. Вернадський, М. С. Грушевський (почесний член), Б. М. Ляпунов, В. М. Перетц, члени-кореспонденти російської (все-союзної) академії Д. І. Абрамович, А. Я. Лященко, Б. Л. Модзалевський, П. К. Сімоні та В. І. Срезневський, співробітники БАН В. П. Адріанова-Перетц, В. Т. Боцяновський, С. О. Щеглова, завідувач відділу малярської техніки Інституту археологічної технології Російської академії історії матеріальної культури В. О. Щавинський, професор ЛДУ і Вищого педагогічного інституту С. О. Адріанов, професор Ленінградського інституту живих східних мов і ЛДУ О. П. Баранников тощо. Члени Товариства досліджували проблеми історії, літератури, мови, фольклору, етнології та мистецтва українського народу і розповсюджували знання з україністики серед російської громадськості. Так, в Ленінграді регулярно влаштовувалися публічні засідання членів Товариства, на яких заслуховувалися повідомлення про результати українознавчих досліджень, відзначалися ювілеї українських учених, літераторів і громадсько-культурних діячів.

До того часу як у середині 1920-х рр. визначилися «централістично-московські настрої» в РАН, В. М. Перетц виступав за те, щоб у російських академічних колах були гідно представлені українські вчені. Так, коли в 1922 р. у РАН постало питання про обрання нових членів до її складу, В. М. Перетц на місце померлого М. Ф. Сумцова запропонував обрати членом-кореспондентом російської академії А. М. Лободу, який на той час вже був академіком ВУАН. Проте кандидатура А. М. Лободи викликала категоричний спротив з боку голови Відділенні російської мови та словесності РАН В. М. Істріна, який помилково вважав, що український вчений був членом пануючої партії. Аби відстояти кандидатуру А. М. Лободи, Володимир Миколайович заручився підтримкою О. І. Соболевського, якого в листі від 18 жовтня 1923 р. попросив також висунути до складу членів-кореспондентів РАН українського вченого, який тридцять років пропрацював

на науковому полі [1227, с. 319–320]. Завдяки зусиллям В. М. Перетца в 1924 р. А. М. Лободу було обрано членом-кореспондентом РАН.

І надалі в російській (всесоюзній) академії В. М. Перетц послідовно відстоював інтереси ВУАН, окремих українських вчених, а також репрезентував українознавчі дослідження. За ініціативи та підтримки Володимира Миколайовича до складу дійсних членів АН СРСР були обрані історик М. С. Грушевський і мовознавець Є. К. Тимченко [48, арк. 37–37 зв.]. Активно виступав В. М. Перетц і за організацію та проведення українознавчих досліджень під егідою АН СРСР. 28 листопада 1931 р. на засіданні «Групи літератури» Відділення гуманітарних наук АН СРСР вчений виступив із доповіддю «Думки про задачі сучасного вивчення української літератури доби феодалізму» [1227, с. 371].

Академік В. М. Перетц намагався зробити так, щоб про вчених, які працювали в галузі українознавства, знали і в європейському науковому середовищі, а їхні праці публікувалися в європейських наукових журналах. Критичні зауваження у Володимира Миколайовича викликали списки запрошених закордонних учених на урочистості з нагоди 200-ліття РАН, які були складені під наглядом ДПУ. У серпні 1925 р. він з обуренням писав досліднику зв'язків давньоруської літератури з культурою Візантії та слов'янських країн, академіку РАН М. Н. Сперанському про те, що цілі країни та маса окремих осіб не пройшли скрізь густе сито цензури, зокрема, зі слов'янських учених на ювілей РАН були запрошені лише чеські філологи М. Мурко й Ї. Полівка, польський мовознавець Я. Бодуен де Куртене та норвезький славіст О. Брок [1224, с. 461–462]. Не маючи змоги із-за стану здоров'я особисто взяти участь в ювілейних урочистостях, В. М. Перетц, який розумів важливість зв'язків зі славістами з країн Європи, просив М. Н. Сперанського познайомити із закордонними колегами В. П. Адрианову-Перетц і С. О. Щеглову [1224, с. 470].

Протягом 1924–1932 рр. В. М. Перетц співпрацював з провідним чеським журналом слов'янської філології «Slavia» та листувався з М. Мурком, який був редактором цього часопису. У чеському журналі була опублікована низка праць Володимира Миколайовича з історії давньоруської літератури [862; 863; 909]. З епістолярних документів відомо, що В. М. Перетц також турбувався про публікацію в «Slavii» праць своїх учнів, зокрема, статті Г. Б. Нікольської. На прохання В. М. Перетца прискорити друк її праці в чеському часописі, М. Мурко в листах від 23 листопада 1926 р. і 18 січня 1927 р. запевняв Володимира Миколайовича, що зробить все можливе, аби стаття Г. Б. Нікольської була найскоріше опублікована в журналі

«Slavia» й просив надіслати адресу дослідниці, щоб ознайомити її з коректурою [455; 456].

Активно співпрацював В. М. Перетц з європейськими вченими в науковому проекті з висвітлення історії української літератури, до якого долучив російських і українських літературознавців. Так, у 1924 р. Володимир Миколайович, відгукнувшись на пропозицію видатного німецького мовознавця та славіста, професора Слов'янського інституту в Берлінському університеті Фрідріха-Вільгельма М. Фасмера, який разом із німецьким дослідником зв'язків балтійських і слов'янських мов Р. Траутманом видавав у Берліні й Лейпцигу «Нариси слов'янської філології й історії культури», взяв участь у роботі над історією української літератури, що планувало опублікувати берлінське видавництво «Walter de Gruyter». Погодившись опрацювати для «Нарисів» історію українського письменства XV–XVIII ст., В. М. Перетц, як відомо із його листів до українського історика літератури академіка ВУАН С. О. Єфремова, також долучив до цієї роботи академіка РАН М. Н. Сперанського, який мав відобразити історію письменства періоду Київської Русі, та самого С. О. Єфремова, що мав висвітлити історію української новітньої літератури [44, арк. 9–10 зв.].

При нагоді зазначимо, що В. М. Перетц також допомагав українським вченим влаштуватися на роботу до європейських наукових установ. У 1928 р. у Празі розпочав роботу Слов'янський інститут, в структурі якого діяла українська секція, й В. М. Перетц, на прохання Л. Т. Білецького, написав листи Ї. Полівці та М. Мурку з проханням посприяти влаштуванню до інституту українського літературознавця. До листів В. М. Перетц додав характеристику наукових праць Л. Т. Білецького з історії української літератури, а також його бібліографію. У листі ж до самого Л. Т. Білецького від 21 вересня 1928 р. Володимир Миколайович зауважив: «Надіслав список та характеристику Ваших наукових праць до ак[адеміка] Полівки з моїм листом, де я Вас рекомендую на посаду члена Укр[аїнської] секції Славістичного інституту. Якщо Полівці вподобається моя рекомендація – Ви будете обраний... Написав про Вас і до проф[есора] Мурка» [6, арк. 26–28 зв.]. Невдовзі Л. Т. Білецький став дійсним членом Слов'янського інституту, а у післявоєнний час він очолював Українську вільну академію наук (1948–1952).

Як професор Науково-дослідного інституту порівняльної історії літератур і мов Заходу та Сходу, що діяв при ЛДУ, В. М. Перетц викладав методологію історико-літературного дослідження, читав курси російської словесності та історії давньої української літератури, та проводив

заняття з учасниками Семінарію російської філології. В ленінградський період діяльності Семінарію участь в його роботі брали такі молоді вчені, як С. Д. Балухатий, Г. А. Бялий, І. П. Єрьомін, К. О. Копержинський, С. Я. Лур'є, О. І. Нікіфоров, Г. Б. Нікольська, І. І. Фетісов та інші науковці. Заняття Семінарію проводилися на квартирі Перетців, в їх організації брала участь і В. П. Адріанова-Перетц. Як і в київський період робота Семінарію була спрямована на підготовку його учасників до самостійної наукової діяльності [955; 962].

Викладав В. М. Перетц і в Державному інституті історії мистецтв. Фольклорист Н. П. Колпакова, яка навчалася у Володимира Миколайовича та В. П. Адріанової-Перетц в цьому навчальному закладі, залишила спогади, що висвітлюють педагогічний талант вчених. Зокрема, Н. П. Колпакова згадувала, що її навчителі робили все, щоб розширити світогляд своїх студентів і додатково дати їм знання, які не давав за своєю програмою інститут. Наприклад, в інституті не викладалися слов'янські мови, знання яких було потрібно фахівцям-фольклористам. Щоб спонукати студентів до вивчення слов'янських мов і В. М. Перетц, і В. П. Адріанова-Перетц давали їм такі доручення, як перевірити цитати з болгарських, сербських або польських джерел чи написати рецензії на статті, що були підготовлені білоруською або українською мовами. Це були важкі, але цікаві завдання для студентів, що змушували їх працювати. «Соромно було не працювати з такими вчителями», – наголосила Н. П. Колпакова у своїх мемуарах [962, с. 43].

Найбільш талановитими і любимими «пташенятами» В. М. Перетца ленінградського періоду були І. П. Єрьомін і Г. Б. Нікольська. Перші свої кроки в науці вони зробили під час навчання на історико-філологічному факультеті ЛДУ, з 1922 р. відвідуючи Семінарії російської філології В. М. Перетца. Про перші успіхи своїх здібних вихованців Володимир Миколайович з гордістю писав у листах до свого навчителя О. І. Соболевського і друга М. Н. Сперанського. В. М. Перетц також просив колег надати всіляку підтримку та допомогу під час наукових поїздок І. П. Єрьоміна до Москви [1227, с. 263–265].

Оскільки І. П. Єрьомін і Г. Б. Нікольська під керівництвом В. М. Перетца досліджували твори Княжої доби, то їм необхідно було здійснювати поїздки й до Києва. Зазвичай, поїздки своїх учнів до міста на Дніпрі організовував Володимир Миколайович, звертаючись вже до українських колег з проханням допомогти його вихованцям. Так, у листі до П. М. Попова від 10 серпня 1926 р. В. М. Перетц писав: «Я у вересні, в перших числах,

збираюся до Києва... Але зі мною приїдуть (а м[ожливо] тижнем пізніше) двоє моїх пітерських пташенят: найостанніші і ще юні. Одного, Ігоря П[етровича] Єрьоміна, я маю намір підкинути Вам: помістіть його в кімнати для приїжджих! А ось з іншим пташенням – важче: їх разом не можна, бо це – дівчина... Ось моє прохання до Вас і до Вашої дружини: чи не могли б подбати, щоб на короткий час знайти для цієї особи (Ганни Борисівни Нікольської, її стаття в останньому числі “Відомостей Відділення російської мови і словесності”) притулок?» [632, арк. 1–1 зв.]. На прохання Володимира Миколайовича, П. М. Попов, який завідував відділом письма і друку Лаврського музею, допоміг молодим дослідникам попрацювати з «лаврськими рукописами» [634, арк. 1]. У 1927 р. своїх наймолодших талановитих учнів В. М. Перетц долучив до співпраці зі створеною в Києві КДУП.

Підтримав В. М. Перетц і бажання своїх учнів навчатися в аспірантурі. 15 жовтня 1929 р. він писав А. М. Лободі: «Зараз у нас молодь хвилюється із-за аспірантур[и] при Акад[емії] наук [СРСР]. Із моїх учнів О. І. Нікіфоров подає – по фольклору, І. П. Єрьомін – по іст[орії] дав[ньої] літ[ератури], а Г. Б. Нікольська – по істор[ичній] поезії. Я не маю надій на те, щоб хто-небудь з них попав, бо прийом обставлений специфічними умовами, але якщо хочуть спробувати щастя – нехай спробують» [489, арк. 1]. У нас відсутні відомості про навчання О. І. Нікіфорова в аспірантурі, але в 1936 р. він став професором Ленінградського педагогічного інституту, де читав курси фольклору, історії давньоруської літератури та палеографії. І. П. Єрьомін вступив до аспірантури ІРЛІ АН СРСР, але не в 1929, а в 1934 році. На той час він вже декілька років, за порадою академіків В. М. Перетца та М. Н. Сперанського, працював над темою «Дослідження новгородської “Повісті про посадника Щіле”». Цю роботу І. П. Єрьомін того ж 1934 р. захистив як кандидатську дисертацію. Г. Б. Нікольська в 1929 р. вступила до аспірантури Науково-дослідного інституту порівняльної історії літератур і мов Заходу та Сходу при ЛДУ, але вже в 1930 р. була з неї відрахована як соціально ворожий елемент. Вона не стала науковцем, пройшовши арешти і заслання, оселилася в Казахстані. Однак реалізувала свій творчий потенціал як письменниця і перекладачка.

Навесні 1929 р. під час сесії АН СРСР В. М. Перетц ініціював створення Інституту українсько-білоруських досліджень. Його пропозицію підтримав М. С. Грушевський, якого в січні 1929 р. було обрано дійсним членом АН СРСР. У свою чергу М. С. Грушевський ще й висунув ідею створення Історичного українського інституту. Про перебіг подій під час сесії В. М. Перетц повідомляв академіка ВУАН А. Ю. Кримського в листі

від 4 травня 1929 р.: «Сесія пройшла досить пристойно, без втрат для укр[аїнських] інтересів. У Комісії з м[ови] і літ[ератури] головував М. С. Груш[евський] і коли мені довелось висунути і підтримати заснування Інституту українсько-білор[уських] досліджень – він цілком мене підтримав і навіть більше – ще виразніше формулював необхідність такого Інституту. На засід[анні] В[ідділення] с[ловесності] – він вніс пропозицію також про заснування Історич[ного] укр[аїнського] інституту для вивчення істор[ичних] матер[іалів], що зберігалися в Л[е]н[і]н[г]рад[і]. Т[аким] чин[ом], пропозиції внесені» [935, с. 197]. Проте заснувати Інститут українсько-білоруських досліджень при АН СРСР не вдалося.

Тоді В. М. Перетц ініціював створення Комісії з вивчення історії України, яка б діяла при АН СРСР. У листі до А. М. Лободи від 14 березня 1931 р. Володимир Миколайович писав: «Я клопочу про Укр[аїнську] Ком[ісію] при Від[ділі] гум[анітарних] н[аук], але централістичні тенденції у нас д[осі] сильні, і справу затягують» [491, арк. 1 зв.]. Зрештою завдяки наполегливості В. М. Перетца Комісія з вивчення історії України була організована й восени 1931 р. вона влилася до новоутвореного Інституту слов'янознавства АН СРСР.

Долучився В. М. Перетц і до створення ІС АН СРСР. В листі до П. М. Попова від 26 березня 1931 р. Володимир Миколайович повідомляв, що на квітневій сесії АН СРСР планується розгляд питання про організацію ІС, до якого повинна була увійти Комісія з вивчення історії України. «Значить моя присутність необхідна», – зробив висновок В. М. Перетц [647].

Постанова про організацію ІС в складі АН СРСР була прийнята Президією ЦВК СРСР 13 липня 1931 р. Перед інститутом ставилися задачі всебічного вивчення історії, економічного життя, культури, мов і літератур слов'янських народів, а також інших народів Південно-Східної Європи, які культурно та історично були пов'язані з ними – греків, албанців, румун і молдован. ІС мав діяти в Ленінграді, де тоді розташовувалася АН СРСР. У БАН для ІС виділялися приміщення (книгосховище, читальний зал, кімната довідково-бібліографічного відділу ліквідованого в 1930 р. Слов'янського відділення БАН тощо). Згодом при ІС став діяти постійний кабінет-виставка з діаграмами, картами, картинами, рисунками, фотографіями та іншим ілюстративним матеріалом. Для розроблення положення про ІС була створена комісія в складі академіків АН СРСР М. С. Державіна, В. П. Волгіна, Б. М. Ляпунова і В. М. Перетца [1300, с. 60–61]. В ІС Володимир Миколайович сподівався широко розгорнути українознавчі дослідження. У вересні 1931 р. у листі, надісланому С. І. Маслову до Києва,

В. М. Перетц писав: «Чекаємо з дня на день початку діяльності Інституту слов'янознавства. Буде і українська секція» [336, арк. 1].

ІС розпочав роботу 22 вересня 1931 р., коли Президія АН СРСР затвердила штат інституту, що складався із семи осіб. Директором ІС було призначено відомого філолога-славіста, академіка АН СРСР М. С. Державіна. При ІС створювалося п'ять секторів: історіографії і бібліографії слов'янознавства; текстологічний; історії літератур і мов; етнографії і фольклору; історії та економіки. Очільниками секторів призначались академіки та фахівці зі слов'янознавства. В ІС діяла вчена рада, до якої входили директор інституту, вчений секретар, керівники секторів і академіки-слов'янознавці.

Активну участь у розбудові ІС взяв і В. М. Перетц, який у листі до С. І. Маслова від 10 жовтня 1931 р. зазначив: «Зараз я зайнятий організацією Інст[итуту] слав'янознавства. Директор, новий академік, [М. С.] Державін, мене запросив брати участь, приєднався “актив” тутешнього Товариства [дослідників української історії, письменства та мови] і т[аким] чин[ом] українознавство має шанси, якщо не процвісти, та все ж існувати» [337, арк. 1]. Володимир Миколайович планував влаштувати до ІС кілька фахівців з українознавства, але його плани зреалізувалися частково, оскільки на українознавство було відведено лише одну штатну одиницю, та й то «науково-технічного працівника». «Туди, – уточнював В. М. Перетц, – Державін (директор) бере єдиного фахівця – і то з нової української літератури, давня ж і фольклор – залишаться без представників: мало відпущено коштів» [336]. Цим єдиним науково-технічним співробітником з українознавства в ІС став В. В. Дроздовський, який водночас був ученим секретарем (1929–1931) і керівником групи нової української літератури (1929–1933) Товариства дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді.

Особливо вболіваючі за розвиток українознавчих досліджень, В. М. Перетц думав і про перспективи, що відкривалися з початком роботи ІС загалом у сфері слов'янознавства. «Будемо сподіватися, що якщо не українознавство, то інші галузі слов'янознавства процвінуть», – писав він С. І. Маслову [336, арк. 1 зв.]. На прохання М. С. Державіна, Володимир Миколайович намагався залучити до співпраці з ІС кваліфікованих філологів-славістів. «У нас тепер так мало славістів, – бідкався В. М. Перетц, – і з кожним днем число їх зменшується, а не зростає!» [336, арк. 1 зв.].

За допомогою С. І. та В. І. Маслових, В. М. Перетц спробував розшукати Є. А. Рихліка [336, арк. 1 зв.], який з 1925 р. працював професором кафедри українського мовознавства та письменства НІНО. Свого часу діз-

навшись про влаштування Є. А. Рихліка до НІНО, Володимир Миколайович зауважив: «Душевно радий, що вдалося влаштувати Євг[ена] Ант[оновича Рихліка] до Ніжина. Він там не пропаде» [282, арк. 1]. І дійсно учню В. М. Перетца вдалося перетворити Ніжин на один із центрів славістики в Україні [1312]. Проте в липні 1931 р. Є. А. Рихлік був засуджений Харківським ОДПУ до 10 років виправно-трудових таборів. З'ясувавши, що він перебуває в одному із таборів Західного Сибіру, В. М. Перетц і М. С. Державін звернулися з листом до Верховного суду УРСР з проханням звільнити засудженого, як одного з небагатьох вчених-славістів, аби дати йому можливість продовжити свою «цінну наукову працю» [1415]. Проте їхній лист залишився без відповіді.

В ІС регулярно проводились засідання та колоквиуми, на яких заслуховувалися та обговорювалися наукові доповіді. Перша доповідь В. М. Перетца, що відбулася в грудні 1931 р., була присвячена науковій і літературній діяльності історика української та російської літератур, бібліографа, члена-кореспондента ВУАН і АН СРСР А. Я. Ляценка, який помер 12 вересня 1931 р. З доповіддю, присвяченій пам'яті А. Я. Ляценка, В. М. Перетц виступив не тільки в ІС, а й на засіданні Відділення гуманітарних наук АН СРСР [338, арк. 1]. Володимир Миколайович підготував й некролог вченого, який опублікували «Відомості АН СРСР» [899].

Варто зазначити, що на наукових засіданнях ІС проголошувалися й інші доповіді з україніки. А на деяких засіданнях розглядалися тільки питання з галузі українознавства. Наприклад, одне з відкритих засідань ІС цілком було присвячено Т. Г. Шевченку [1300, с. 62].

До співпраці з ІС В. М. Перетц долучив І. П. Єрьоміна. ТанDEM учителя і учня позитивно вплинув на розвиток українознавчих досліджень в ІС. Нерідко вчені разом відвідували наукові засідання в інституті й виступали на них з науковими доповідями з україніки. Так, на науковому засіданні, що відбулося в ІС 8 травня 1932 р., Володимир Миколайович виступив з доповіддю «Збірники українських прислів'їв XVII–XVIII ст. в марксистським освітленні», а І. П. Єрьомін доповів про свою роботу над темою «Іван Вишенський та його діяльність» [1227, с. 276]. Розпочавши під керівництвом В. М. Перетца досліджувати літературно-публіцистичну діяльність українського письменника І. Вишенського, І. П. Єрьомін завершить роботу над темою захистом докторської дисертації (1937), але вже за наукового супроводу В. П. Адрінової-Перетц [369, арк. 1 зв.]. Згодом в листі до Л. Є. Махновця Варвара Павлівна констатуватиме, що більша частина докторської дисертації І. П. Єрьоміним була виконана під керівництвом Володимира

Миколайовича, який навіть «матеріали для неї дістав в Західній Україні» [33, арк. 9 зв.]. Повертаючись до співпраці В. М. Перетца та І. П. Єрьоміна в рамках діяльності ІС, зазначимо, що вчені в 1933–1937 рр. вдвох планували розробляти тему «Відображення класової боротьби в українській літературі XVII–XVIII ст.», проте ці плани не здійснилися, адже у 1934 р. діяльність інституту була припинена.

При ІС був організований відділ зберігання документів зі слов'янознавства. Зокрема, на зберігання до відділу поступила українська картотека А. Я. Ляценка, імовірно, від В. М. Перетца, який після смерті Аркадія Яковича розібрав і систематизував його папери, що склали 33 пакунки, та передав їх до архіву [336, арк. 1]. У відділу зберігання документів зі слов'янознавства ІС відклалася й частина архіву українського письменника Я. В. Жарка [1300, арк. 62], що останній через В. В. Дроздовського передав Товариству дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді. Про склад документів архіву Я. В. Жарка можна дізнатися з листа від 18 вересня 1930 р., в якому В. М. Перетц, як голова Товариства, та В. В. Дроздовський, як його секретар, подякували письменнику за передані документи. Найбільшу частину архіву складало листування Я. В. Жарка з такими українськими письменниками як Панас Мирний, Д. Л. Мордовцев, І. Я. Франко, М. М. Коцюбинський, І. К. Карпенко-Карий, І. М. Стешенко, О. М. Коваленко і Л. М. Старицька-Черняхівська, що й було передано до ІС. В архіві також містилися театральні афіші 1890-х рр., які В. М. Перетц передав до Українського театального музею у Києві [699].

ІС видавав «Праці Інституту слов'янознавства АН СРСР» й протягом 1932–1934 рр. побачили світ два випуску наукового збірника. В. М. Перетц активно сам виступав у цьому виданні, а також запрошував до участі в «Працях» українських вчених. У листі від 24 вересня 1931 р. Володимир Миколайович писав С. І. Маслову: «Якщо у Вас є що небудь славістичне, то надсилайте» [336, арк. 1 зв.]. Запрошення до публікації в науковому органі ІС В. М. Перетц повторив і у листі від 27 квітня 1932 р., зазначивши: «У нас добре працює Інститут слов'янознавства, скоро сподіваємося випустити I-й том “Праць”. Якщо у Вас є щось славістичне, надсилайте, бажано, щоб установка була сучасною» [348, арк. 1 зв.]. В останньому був натяк на дотримання марксистської методології, без чого опублікувати працю в радянському науковому журналі тоді вже було неможливо.

У першому томі «Праць Інституту слов'янознавства АН СРСР», що вийшов друком влітку 1932 р., В. М. Перетц опублікував низку своїх досліджень, і майже всі вони стосувалися україніки. Зокрема, побачили світ

статті Володимира Миколайовича «Український переклад життя князя Вячеслава з “Żywotyw świętych” П. Скарги» і «Пам’яті Аркадія Якимовича Лященка. Нарис його життя, наукової та громадської роботи», а також рецензії вченого на праці В. М. Мочульського «До питання про білоруські елементи в “Слові о полку Ігоревім”», Я. Д. Гординського «Рукописи бібліотеки монастиря св. Онуфрія ЧСВВ у Львові», М. М. Дурново «Дубровницький список повісті про Акіра», Я. Яніва «Легендарно-апокрифічні руські повісті про страсті Христові», видання Етнографічно-фольклорної комісії ВУАН «Матеріали до історії української етнографії» (Т. 1) та «Опис Рукописного відділення Бібліотеки Академії наук СРСР» (Т. 3).

У цьому томі побачили світ й інші публікації з україніки або дотичні до історії та культури України, як-от: статті М. С. Грушевського «Самовидець Руїни і його пізніші відображення», І. І. Соколова «Маріупольські греки», В. В. Дроздовського «Небезпечний двійник» і «Д. І. Багалій». У збірнику було вміщено рецензії на окремі українські видання, зокрема, відгуки В. П. Адріанової-Перетц на видання КДУП ВУАН та В. В. Дроздовського на «Науковий збірник Ленінградського товариства дослідників української історії, письменства та мови», що виходили у світ при безпосередній участі В. М. Перетца.

У листі від 14 серпня 1932 р. В. М. Перетц інформував свого київського колегу С. І. Маслова про вихід наукового збірнику ІС: «Вийшов І т[ом] “Праць” Інст[итуту] слов’янознавства – є і мої дрібниці. Там можна притулитися з українськими матеріалами, поки наші кияни розкачаються видавати що-небудь» [349, арк. 4]. З листа видно, що Володимир Миколайович турбувався про стан українознавчих досліджень в Києві та непокоївся з того, що київські вчені не мали можливості опублікувати свої праці [349, арк. 4].

На початку 1930-х рр. на тлі боротьби з «українським буржуазним націоналізмом» у Києві розгорталося шельмування науковців, які працювали в галузі українознавства. В Росії також розпочалася критика немарксистських учених, проте вона відбувалася в більш завуальованому вигляді. Порівнюючи кампанії з критики вчених у Ленінграді та Києві, В. М. Перетц в листі від 26 лютого 1932 р. писав С. І. Маслову: «17 лютого в “Ленінгр[адській] правді” була стаття, дуже слухна, про епідемію “покаянь” – з приводу таких в Інст[итуті] іст[орії] мистецтв. Там ясно написано те, що я не раз повторював собі: через сеанси з покаяннями – не рухається реальна робота. Колись ця здорова думка докотиться до Києва! Там у Вас, на жаль, занадто багато людей, які, не вмюючи самі нічого створити, роблять кар’є-

ру на “критиці”» [341, арк. 1]. У листі до П. М. Попова від 4 квітня того ж року Володимир Миколайович висловився лаконічніше, наголосивши: «У нас, в Ленінгр[аді], ставлення до вчених – набагато краще, ніж в К[иєві]» [661, арк. 1 зв.].

Оскільки публікуватися в українських виданнях В. М. Перетцу стало недоступно, він просив київських колег повернути його статті до Ленінграда, де вчений ще сподівався їх надрукувати. В листі до С. І. Маслова від 8 вересня 1933 р. Володимир Миколайович зазначив: «Я писав... відносно збірника статей, який віддано до видав[ництва] ВУАН майже рік тому назад, і просив з'ясувати його долю. Якщо він буде друкуватися, квапити, а якщо нема на це надії, то просив повернути мені мої статті... Тут (у Ленінграді – *А. Ш.*) більше мене і мої праці цінують, ніж в Києві» [362, арк. 3]. І в цьому ж листі В. М. Перетц зауважив: «Тепер буду прилаштовувати свою [працю] для іншого видання. Але прикро своє знову перекладати російською – нудна робота» [362, арк. 2 зв.].

У Ленінграді В. М. Перетц багато працював, зокрема, й в Інституті слов'янознавства, де він виконував обов'язки директора ІС, коли М. С. Державін перебував у наукових відраядженнях [356, арк. 1], а також у Відділі давньоруської літератури Інституту російської літератури (Пушкінського Дому) АН СРСР [348, арк. 1].

ІРЛІ АН СРСР був створений рішенням Відділення гуманітарних наук АН СРСР від 24 листопада 1931 р. на основі об'єднання Інституту нової російської літератури і Комісії з давньоруської літератури. Весною 1932 р. Комісія з давньоруської літератури, що складалася з двох підкомісій, – КТБ під керівництвом В. М. Перетца і КПДЛ, яку очолював академік М. К. Нікольський, – було перетворено у ВДЛ на чолі з академіком АН СРСР О. С. Орловим [1233, с. 8].

Непростий процес створення ІРЛІ АН СРСР відображено в листі В. М. Перетца до С. І. Маслова від 27 квітня 1932 р. Зокрема, Володимир Миколайович так описав заснування ІРЛІ та ВДЛ: «Інст[итут] рос[ійської] літ[ератури] створюється на основі наукової Ком[ісії] дав[ньої] літ[ератури] і Ком[ісії] з толк[ової] бібліогр[афії] і, якщо “закоренілий давник” [М. К.] Нікольський не загальмує справи, вона зрушить теж з мертвої точки. Будь я на його місці, я б показав, як треба організувати і вести роботу. Обіцяють деякі кошти. На чолі О. С. Орлов, людина, яка розуміє справу, але, боюся, занадто нерішуча по відношенню до Нікольського, який перетворив справу – в якусь мертвецьку. Спробуємо, поживемо, – побачимо, що з цього вийде. Шкодою, що здоров'я не дозволяє мені бути досить енергій-

ним» [348, арк. 1 зв.]. Отже, В. М. Перетц щиро підтримав ідею організації ВДЛ в складі ІРЛІ, а очолювана ним КТБ відразу об'єдналася з новоствореним відділом, тоді як КПДЛ М. К. Нікольського, хоча формально і увійшла до ВДЛ, але продовжувала діяти самостійно [1233, с. 8].

Протягом 1932–1934 рр. штатними співробітниками ВДЛ були О. С. Орлов, В. М. Перетц, В. П. Адріанова-Перетц, І. П. Єршомін, В. Ф. Покровська, М. О. Скріпіль і Д. С. Лихачов. Як писав Володимир Миколайович в листі до С. І. Маслова від 16 травня 1932 р., він планував залучати до роботи у ВДЛ «товаришів по київському семінару». У листі вчений підкреслив: «Тут не вважають нас “буржуазними формалістами” і нашу роботу – “завияв академічного та голого документалізму” і не вимагають, щоб ми “качались” в неіснуючих гріхах. Видно, що “марксизм” київський і ленінградський – різняться доволі суттєво» [342, арк. 1]. В. М. Перетц також шкодував, що не має сил «перетягнути» С. І. Маслова з Києва до Ленінграда, аби позбавити його «від грубих і безглузких нападів з боку неуків і підлабузників, які їм підсвистують» [342, арк. 1].

Однак «чистки» проходили і в системі АН СРСР. До пори до часу вони не торкалися В. М. Перетца, який в листі до того ж С. І. Маслова від 11 жовтня 1933 р. зауважив: «До речі, цікаво відмітити: у нас пройшли дві “чистки”, і вгадайте, яке питання пропонував голова особам, які підлягали чистці? Для київських ліваків – абсолютно несподіваний: “Яке Ваше відношення до старих спеців?”. Дурне відн[ошення] – рішуче засуджувалося... В К[ієві] цього собі ще не засвоїли: чув, що цькування триває. Я рад, що можу тут працювати, користуючись повагою і довірою» [361, арк. 2].

У 1933 р. у виданнях АН СРСР вийшли друком узагальнюючі розвідки В. М. Перетца: «Національна політика в СРСР і успіхи українського літературознавства у 1917–1932 рр.» і «Успіхи українського літературознавства у 1917–1932 рр. в національній політиці СРСР» [910; 911]. Зосередившись на успіхах, автор оминув негативні тенденції в українському літературознавстві, що в 1933 р. стали очевидними. Сам В. М. Перетц активно займався науковою роботою. «Планів у мене на осінь багато, задумано багато», – писав він С. І. Маслову [349, арк. 4], але в Ленінграді вчений вже не міг опублікувати підготовлені ним українознавчі дослідження. В листі київському колезі від 7 лютого 1933 р. він із розпачом зізнався: «Пишу багато, більше, ніж раніше, але не передбачаю навіть можливості надрукувати [свої праці] де небудь» [355, арк. 1 зв.].

У 1934 р. вийшов друком другий том «Праць Інституту слов'янознавства АН СРСР», у якому були опубліковані стаття В. М. Перетца «Конве-

рсація Хмельницького з Банческулом. Памфлет середини XVIII ст.», його рецензія на дослідження Ю. А. Яворського «Нові рукописні знахідки в області старовинної карпаторуської писемності XVI–XVIII ст.», а також відгуки Володимира Миколайовича на праці чехословацьких вчених, що працювали в сфері україніки. Слід зазначити, що в цілому другий том «Праць» ІС був набагато бідніший від попереднього на українознавчі дослідження.

Проте порівнюючи роботу ІС та ІРЛІ, В. М. Перетц вважав, що перший працює «добре», а другий «дуже погано». На думку В. М. Перетца, так сталося тому, що в ІРЛІ недостатньо уваги приділялося плануванню та координації роботи між відділами, а кожен завідувач відділу був «молодцем сам собі» [355, арк. 1]. Не робив виключення Володимир Миколайович і для ВДЛ, але відсутність прогресу в розвитку відділу пов'язував з негативним впливом на його діяльність голови КПДЛ М. К. Нікольського, який «і сам нічого не робив, і своїх співробітників не заохочував» до роботи у ВДЛ [359, арк. 1]. Щоб нейтралізувати неконструктивну діяльність М. К. Нікольського, В. М. Перетц написав відгук на статтю останнього «Про перспективи діяльності КПДЛ у другій п'ятирічці», що, за припущенням дослідниці історії ВДЛ М. В. Рождественської, призначалася для керівництва ІРЛІ. У відгуку Володимир Миколайович ґрунтовно довів, що М. К. Нікольський, як очільник КПДЛ, не «розумів всієї важливості задачі роботи, тобто планомірного, наукового видання пам'яток давньоруської літератури на основі їх всебічного вивчення» [1233, с. 8–11].

До речі, відповідно до вимог часу між КПДЛ М. К. Нікольського та КДУП В. М. Перетца протягом кількох років укладалися договори із соціалістичного змагання [143; 213, арк. 1 зв.]. До змагання також долучалася аналогічна комісія білоруських дослідників історії давньоруської літератури. Проте умови політичного режиму не давали змогу вченим-філологам реалізувати навіть ті зобов'язання, що були закріплені в договорах соціалістичного змагання, зокрема видати підготовлені до друку твори давньої літератури. Розуміючи штучність і недолугість таких заходів підвищення продуктивності праці як соцзмагання, В. М. Перетц у листі до А. М. Лободи із сарказмом зауважив: «Бачу, що підписувати в Ленінграді та Мінську “соцзмагання” куди легше, ніж справжнім чином “змагатися”. І звідки взявся такий скарб? Досі ми працювали без реклами, – і робили більше» [491, арк. 1 зв.].

Академік В. М. Перетц робив все, аби активізувати наукову діяльність співробітників ВДЛ. «Намагаюся відродити діяльність наших вчених в області іст[орії] давн[ьої] літер[атури], – зазначив Володимир Миколайович

у листі до С. І. Маслова від 23 березня 1933 р., – Навколо мене є невелика групка авторів, якими ми і підтримуємо честь Відділу давньої літератури ІРЛІ» [359, арк. 1]. ВДЛ розпочав видавати науковий орган «Праці Відділу давньоруської літератури», до участі в якому В. М. Перетц, В. П. Адрианова-Перетц і О. С. Орлов залучили серйозних вчених, як членів АН СРСР (М. Н. Сперанського, Д. В. Айналова, В. В. Майкова, П. К. Сімоні, В. І. Срезневського), так і талановитих дослідників (С. Д. Балухатого, Г. П. Бельченка, І. П. Єрьоміна, Д. С. Лихачова, Г. Б. Нікольську, С. О. Щеглову, М. О. Яковлєва) [1233, с. 11]. Сам Володимир Миколайович встиг виступити у першому томі «Праць Відділу давньоруської літератури», що побачив світ у 1934 р., двома розвідками [913; 914].

До 40-річчя літературно-наукової діяльності завідувача ВДЛ, академіка АН СРСР О. С. Орлова співробітники відділу та шанувальники вченого вирішили видати збірник наукових статей з тих галузей знань, в яких працював ювіляр, зокрема, історії російської та європейських літератур, історії книги, палеографії й епіграфіки, історії мистецтва та археології, російської та загальної історії. В. М. Перетца було призначено відповідальним редактором ювілейного видання, технічними ж редакторами стали С. О. Аннінський і П. Н. Берков [353, арк. 1].

Маючи успішний досвід з підготовки ювілейного збірника статей на честь академіка О. І. Соболевського, В. М. Перетц розіслав офіційне запрошення до широкого кола потенційних учасників видання, а також розгорнув із вченими жваве листування, заохочуючи їх взяти участь у проекті. До участі у збірнику, присвяченому 40-річчю літературно-наукової діяльності О. С. Орлова, Володимир Миколайович запросив і київських науковців. Зокрема, в листі до С. І. Маслова від 7 лютого 1933 р. В. М. Перетц наголосив: «Ймовірно, Ви отримали вже офіційне запрошення взяти участь в ювілейному збірнику ак[адеміку] Орлову? Тепер неофіційно я повторюю це запрошення і прошу Вас, Василя Ів[ановича Маслова], Олену Митр[офанівну Маслову], Ол[ександра] Адр[іановича Назаревського], Павла Мик[олайовича Попова], Мик[олу] Волод[имировича Геппенера] і взагалі всіх хто в філологах київських числяться – взяти участь у підприємстві» [355, арк. 1].

Варто зазначити, що, готуючи ювілейний збірник, В. М. Перетц не обмежився лише запрошенням, а тісно співпрацював з науковцями, намагаючись допомогти їм обрати тему та підготувати працю, яка б відповідала академічному виданню. Показовою в цьому плані була його співпраця з В. І., С. І. та О. М. Масловими, в листах до яких Володимир Миколайович

радив представити в збірнику ІРЛІ АН СРСР літературознавчі праці, дослідження з історії давньої та нової літератури, а не розвідки з «допоміжних дисциплін» [357].

Протягом місяця В. М. Перетцу для публікації в збірнику статей, присвяченому О. С. Орлову, було надіслано шістдесят праць. Однак з київських вчених вчасно надіслати статті зуміли тільки початківці: М. В. Геппенер і Н. П. Кістяківська [360]. Те, що «заслужені» українські вчені не будуть представлені у виданні, засмутило Володимира Миколайовича. «Ще і ще сумую, що не дочекався Ваших робіт», – написав він в листі С. І. Маслову від 23 березня 1934 р. [359, арк. 1 зв.]. Проте вчений порадив киянам завершити свої розвідки, які обіцяв спробувати прилаштувати до інших видань АН СРСР [360, арк. 1]. В. М. Перетц розумів, що така допомога була потрібна українським вченим, адже в Києві опублікувати українознавчі праці тоді було складно. «Якщо параліч спіткає ВУАН, – зауважив Володимир Миколайович в листі С. І. та О. М. Масловим від 8 вересня 1933 р., – то це не означає, що треба складати руки. Зараз скомплектовані 2 книги “Праць” ІРЛІ, а в 3-ю, якщо буду живий, постараюся помістити роботи Вашу і Ол[ени] Митр[офанівни], що запізнилися весною» [62, арк. 3].

У збірнику статей, присвяченому сорокаліттю наукової діяльності академіка АН СРСР О. С. Орлова, що вийшов друком за загальною редакцією В. М. Перетца в 1934 р., як видання ІРЛІ АН СРСР, була опублікована стаття члена-кореспондента АН СРСР Д. І. Абрамовича «Зі спостережень над текстом “Слова Даниїла Заточника”». Підготовку розвідки про пам’ятку Д. І. Абрамович розпочав в 1931 р., ще мешкаючи в Ніжині. Зацікавившись «Словом Даниїла Заточника» він листом від 15 лютого того року попросив В. М. Перетца надіслати йому академічне видання цього твору [186, арк. 2]. Й, напевне, за сприяння Володимира Миколайовича праця Д. І. Абрамовича була надрукована у ювілейному виданні. Ця публікація виявилася останньою для вченого.

Слід додати, що В. М. Перетц стежив за науковою та професійною діяльністю Д. І. Абрамович, намагаючись всіляко підтримати вченого, який був підданий репресіям у 1920-ті рр. [1311]. В одному з листів до С. І. Маслова, коли вже Д. І. Абрамович виїхав з Ніжина, Володимир Миколайович запитував: «Де знайшов собі притулок Д. І. Абрам[ович]? Він писав мені із Смоленська, що хоче шукати роботу на півдні, в Україні. Чи не вдалося влаштувати його в К[иїв]? Хоча б на роботу, яку робив його товариш [К. В.] Харл[ампович], а то зовсім пропаде людина! Важко в наші роки – починати життя! Я марно шукав йому заняття в Ленінгр[аді] – нічого не

вийшло. Побачите – передайте привіт і скажіть, щоб він мені прислав свій адрес на всякий випадок» [349, арк. 2–2 зв.].

Напевне, у 1933–1934 рр. Д. І. Абрамович мешкав у Києві. Як позаштатний співробітник відділу рукописів ВБУ, він входив до складу Комісії з придбання грецьких рукописів XII–XVII ст., що з жовтня 1933 р. діяла під керівництвом завідувача відділу рукописів ВБУ П. М. Попова. В рамках роботи Комісії Д. І. Абрамович описував грецькі рукописи, які надходили до ВБУ, а також ті, що були придбані раніше й зберігалися у фондах бібліотеки. За підсумками своєї роботи вчений підготував статтю «Грецькі рукописи бібліотеки Академії наук УРСР. Загальний огляд», яка не побачила світ [1296]. Імовірно, В. М. Перетц вдалося розшукати Д. І. Абрамовича та допомогти вченому опублікувати його працю, але іншу.

У вище вказаному листі В. М. Перетц згадував історика К. В. Харламповича, який був позбавлений звання академіка ВУАН в 1928 р. У 1931 р. К. В. Харлампович переїхав із Ніжина до Києва, де йому підшукали роботу в Комісії для досліджень з історії Близького Сходу та Візантії ВУАН, але 23 березня 1932 р. вчений помер [1186, с. 93–94]. З листа В. М. Перетца до С. І. Маслова від 16 травня 1932 р. відомо, що Володимир Миколайович готував некролог, присвячений К. В. Харламповичу. Так, В. М. Перетц писав: «Чекаю відомості про К. В. Харламповича, а як отримаю – почну писати розлогий некролог, з характеристикою його праць. Можливо, коли я помру, хто небудь з моїх учнів і про мене напише» [342, арк. 1 зв.]. Напевне, Володимир Миколайовичу не вдалося підготувати статтю про К. В. Харламповича. Але в першому томі «Праць Інституту слов'янознавства АН СРСР» був опублікований невеликий некролог, присвячений вченому [1003, с. 425–426]. Можливо, ці строки написав В. М. Перетц.

Як співробітник ВДЛ ІРЛІ В. М. Перетц брав активну участь в науковому житті інституту та відділу. Зокрема, вчений був одним з організаторів виставки масової руської літератури XVIII ст., яку було розгорнуто в ІРЛІ за участі Інституту книги, документа і письма АН СРСР. У листі до С. І. Маслова від 7 вересня 1933 р. Володимир Миколайович писав, що в ІРЛІ готується виставка з давнього письма та літератури і він вже «скомпонував план» з її проведення [362, арк. 1 зв.–2]. В 1934 р. вийшов друком каталог-путівник, який В. М. Перетц підготував до роботи виставки [919]. За висновками дослідників історії ІРЛІ, це видання було справжньою науковою працею [1004, с. 370], в якій, як зазначав літературознавець і бібліограф П. Н. Берков, Володимир Миколайович звертав увагу наукової громадськості на необхідності

вивчення не тільки штучної літератури «обраних», але і великої кількості літературних пам'яток, що збереглися лише в рукописах [1041, с. 152].

При нагоді зазначимо, що В. М. Перетц сприяв налагодженню співпраці з ІРЛІ не тільки тим українським вченим, що вивчали давнє українське письменство, але і дослідникам нової літератури. Так, коли І. Ф. Єрофеев на матеріалах Харківського історичного музею, що на початку 1930-х рр. був створений на базі Музею Слобідської України імені Г. С. Сковороди, підготував статтю «Рукописи М. В. Гоголя в Харківському історичному музеї» та розпочав роботу з видання «Мертвих душ», Володимир Миколайович допоміг йому налагодити контакти з керівництвом Літературного музею ІРЛІ та директором Державного літературного музею в Москві В. Д. Бонч-Бруєвичем [395].

Повертаючись до роботи В. М. Перетца у ВДЛ, необхідно вказати й на те, що Володимир Миколайович брав участь у навчанні аспірантів відділу. Разом з О. С. Орловим він проводив для них заняття з давньоруської літератури й мови та палеографії, а В. П. Адріанова-Перетц – з фольклору [1233, с. 16]. В листі до С. І. Маслова від 7 вересня 1933 р. В. М. Перетц писав, що очікує, якого йому дадуть аспіранта з давньоруської літератури [362, арк. 2]. Цим аспірантом став І. П. Єрьомін, який протягом кількох років спочатку під керівництвом В. М. Перетца, а потім В. П. Адріанової-Перетц захистив кандидатську і докторську дисертації.

На жовтневій сесії АН СРСР 1933 р. за пропозицією В. М. Перетца була прийнята постанова про збільшення штату відділу рукописів БАН, про що Володимир Миколайович повідомив С. І. Маслова в листі від 11 жовтня. В. М. Перетц також написав у листі, що хотів би влаштувати на одну із нових штатних посад відділу рукописів БАН, яким керувала С. О. Щеглова, саме С. І. Маслова. Володимир Миколайович навіть провів попередні переговори з директором і ученим секретарем БАН й ті були не проти взяти до відділу рукописів БАН відомого київського книгознавця, бібліографа і фахівця з бібліотечної справи та доручити йому роботу зі стародрукованими книгами та інкунабулами. Проте В. М. Перетц розумів й те, що ця посада була надто замала для С. І. Маслова. Але Володимир Миколайович дуже бажав, аби поряд із ним працював один із найкращих його київських учнів, а на той час колега і друг, що пообіцяв С. І. Маслову продовжити пошук для нього місця в академічних установах Ленінграда [361, арк. 1 зв.].

З листа В. М. Перетца до С. І. Маслова від 11 жовтня 1933 р. видно, що Володимир Миколайович хвилювався за своїх київських друзів і продовжував турбуватися про них. Партійні чистки, що проводилися в наукових

установах Києва та Ленінграда, переслідування фахівців, які працювали в галузі українознавства, критика їхньої діяльності, перлюстрація листів вчених – все це не сприяло співпраці науковців, які досліджували українознавчі проблеми в Росії та Україні. Листи В. М. Перетца, що були надіслані С. І. Маслову в 1933 р., помітно більші за обсягом від тих, що вчений писав у попередні роки. Відчувається, що Володимир Миколайович гостро переживав обмеження спілкування з киянами і хотів, хоча б в листах, його продовжити. «Київ і Ленінгр[ад] утворюють якісь особливі [віддалені] світи», – змушений був констатувати В. М. Перетц, вибачаючись перед С. І. Масловим за свою «балакучість» в листах [361, арк. 2].

Останній лист В. М. Перетца до С. І. Маслова (із тих, що зберіглися) був написаний в лютому 1934 р., де йдеться про справи ІРЛІ АН СРСР і КУПФ, що саме в лютому у зв'язку зі зміною структури ВУАН була ліквідована, але Володимира Миколайовича про це ніхто не повідомив. У листі В. М. Перетц інформував С. І. Маслова про вихід в світ першого тому «Праць Відділу давньоруської літератури» ІРЛІ та цікавився, чи бачили його українські вчені, при цьому він зауважив: «Тут – хвалять; в Києві – напевно будуть сварити – так повелося...» [364, арк. 2–2 зв.].

Таким чином, аналіз епістолярної спадщини В. М. Перетца дав змогу висвітлити діяльність вченого в наукових і освітніх закладах Росії, зокрема, в Науково-дослідному інституті порівняльної історії літератур і мов Заходу та Сходу при ЛДУ, Державному інституті історії мистецтв, ІС та ІРЛІ АН СРСР. Як видатний філолог-славіст, В. М. Перетц був залучений до формування ІС та ВДЛ ІРЛІ, відіграв одну з провідних ролей в становленні та організації роботи інститутів. Діяльність В. М. Перетца в ІС та ІРЛІ АН СРСР зосереджувалася на розвитку українознавчих досліджень, збереженні архівної спадщини українських вчених і письменників та популяризації їхньої творчості. В. М. Перетцу вдалося залучити до співпраці з інститутами вчених, які працювали на ниві українознавства, зокрема членів Товариства дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді. Публікації В. М. Перетца в наукових виданнях ІС та ІРЛІ стали помітним явищем на полі українознавства, а активна діяльність вченого в російських наукових і освітніх установах сприяла розвитку українознавчих досліджень в Росії всупереч розвитку несприятливих політичних тенденцій в країні.

5.4. Арешт В. М. Перетца та його діяльність під час заслання до Саратова

У вересні 1933 р. секретно-політичний відділ ОДПУ розпочав арешти інтелігенції в Ленінграді, Москві, Києві, Харкові, Мінську й деяких інших містах та фабрикувати справу, яка в лютому 1934 р. отримала назву «Справа “Російської національної партії”». Вона мала й іншу неофіційну назву – «Справа славістів». Заарештовані були й учні В. М. Перетца, зокрема, К. О. Копержинський, Г. Б. Нікольська та С. О. Щеглова. Загалом до слідства було притягнуто понад 100 осіб, як відомих вчених, переважно, філологів і мистецтвознавців, так і простих музейних працівників, бібліотекарів, агрономів, лікарів тощо. Переважна більшість арештованих були ленінградськими та московськими науковцями, тому слідство велось в рамках ленінградської та московської справ паралельно. Під час слідства В. М. Перетц неодноразово звертався до народного комісара юстиції РСФРР М. В. Криленка з клопотаннями щодо заарештованих учнів і близьких колег [37, арк. 265].

На кінець березня 1934 р. слідство зі справ про ніколи неіснуючу «Російську національну партію» було завершено. Під час нього було з'ясовано, що буцімто на чолі «контрреволюційної націонал-фашистської організації» стояв політичний центр, до складу якого входили академіки М. С. Державін, М. С. Грушевський, В. І. Вернадський, М. С. Курнаков, В. М. Перетц і М. Н. Сперанський, члени-кореспонденти М. М. Дурново та Г. А. Ільїнський, а також учений секретар ІС АН СРСР В. М. Корабльов [1036, с. 71]. Однак 28 березня матеріали вище згаданих академіків були виділені в окремі впровадження [1036, с. 77–78]. За участь же у сфабрикованій «Російській національній партії» вироком Особливої наради при Колегії ОГПУ від 29 березня та 2 квітня 1934 р. були репресовані 32 вчених за московською та 35 за ленінградською справами. Постраждали й учні В. М. Перетца. Так, К. О. Копержинського засудили до трьох років таборів, а Г. Б. Нікольська та С. О. Щеглова отримали по три роки заслання.

Проте, хоча вирок і був винесений, але справи «Російської національної партії» не закрили. У ніч з 11 на 12 квітня були заарештовані ще академіки: В. М. Перетц – у Ленінграді та М. Н. Сперанський – в Москві. Чому ж відбулися ці арешти, коли, здавалося б, все завершилося. За версією Ф. Д. Ашніна та В. М. Алпатова, які досліджували «Справу славістів», рішення про арешт В. М. Перетца та М. Н. Сперанського, імовірно, було ухвалено після ознайомлення зі справами когось із високих керівників партії

або НКВС. Напевне, вони вважали, що для завершення справ не вистачало викриття «вождів» «Російській національній партії», якими мали б бути вчені високого рангу, бо рядових членів вже засудили достатньо. Академіки В. М. Перетц і М. Н. Сперанський, з точки зору слідчих, найкраще підходили на роль керівників «контрреволюційної організації» в середовищі науковців, адже були вченими «старої школи» і не скривали критичного ставлення до змін, що відбувалися в науковому житті в радянський період [1036, с. 88–89].

Крім того, В. М. Перетц, який був дійсним членом ВУАН і АН СРСР, почесним головою Товариства дослідників української історії, писемності та мови в Ленінграді, працював в ІС АН СРСР, добре знав і листувався з багатьма науковцями Києва, Москви та Харкова, де працювали заарештовані за справами «Російської національної партії» вчені. Володимир Миколайович також регулярно здійснював поїздки до різних міст України, Росії та Білорусі, передусім до Москви і Києва, тому найкраще підходив на роль зв'язкового між окремими групами «контрреволюційної організації». Цим не могли не скористатися слідчі справи, які протягом вересня 1933 р. – лютого 1934 р. збирали на В. М. Перетца досьє [1036, с. 102].

За документами досьє, зібраного на В. М. Перетца, участь вченого в «Російській національній партії» буцімто викривалася свідченнями 31 особи, які були заарештовані в Ленінграді, Москві, Києві, Харкові та Краснодарі. Зокрема, свідчення проти В. М. Перетца надали: А. М. Дурново, М. М. Дурново, О. Д. Седельніков, Г. А. Ільїнський, Б. Г. Крижанівський, В. В. Дроздовський, М. П. Сичов (арештовані в Москві); В. М. Корабльов, Р. Р. Фасмер, Р. Ф. Кулле, І. О. Андрєєвський, Б. Л. Лічков, М. Г. Валяшко, М. О. Фріде, Г. Б. Нікольська, С. О. Теплоухов, О. К. Мроз, Ф. І. Шміт, М. В. Маліцький, Л. О. Дурново, Г. О. Бонч-Осмоловський, Д. О. Золотарьов, О. О. Міллер, Е. І. Ліндрос (арештовані в Ленінграді); Ф. Л. Ернст (арештований в Києві); С. А. Таранушенко, Д. П. Гордєєв, Д. Г. Чукин, В. В. Дубровський (арештовані в Харкові); Р. К. Войцик, Г. Г. Григор (арештовані в Краснодарі) [37, арк. 201; 354; 1136, с. 47].

Звичайно, що свідчення, які надали вище вказані вчені проти В. М. Перетца, були зроблені під тиском слідчих і не відповідали дійсності. Але для повноти картини узагальнимо та назвемо основні з них. Отже, згідно свідчень заарештованих у справі «Російської національної партії», В. М. Перетц входив до керівного політичного центру націоналістичної контрреволюційної організації, який сформувався навколо ІС АН СРСР в Ленінграді. Як член центру, регулярно здійснював поїздки до Москви, де на квартирі ака-

деміка М. Н. Сперанського проводив наради з російськими та українськими націоналістами, зокрема, М. М. Дурново, Г. А. Ільїнським, М. С. Грушевським, які були керівниками московської групи контрреволюційної організації. Підтримував зв'язки із закордонними слов'янознавчими інститутами, що збирали розвідувальну інформацію проти СРСР, зокрема, Слов'янськими інститутами в Празі та Берліні. Був ідеологом української самостійності та, маючи широкі зв'язки серед українських націоналістів, організовував роботу, спрямовану на отримання Україною самостійності. Особисто вербував нових членів до контрреволюційної організації [37, арк. 201–205; 354; 1136, с. 47–50].

Академіка ВУАН і АН СРСР В. М. Перетца було заарештовано 11 квітня 1934 р. у Ленінграді в десять годин вечора в приміщенні за адресом вул. Надеждинська 27, кв. 15, де проживав вчений [37, арк. 6, 13]. Перед арештом у квартирі відбувся обшук, під час якого було вилучені декілька примірників чеського журналу «Slavia», брошури та книги на іноземній мові. Одну кімнату, імовірно, кабінет вченого, було опечатано. Арешт В. М. Перетца та обшук квартири відбувся в присутності дружини вченого В. П. Адріанової-Перетц [37, арк. 6–8].

Справу В. М. Перетца за № 3906 передали до Москви, куди не пізніше 23 квітня 1934 р. доставили й самого вченого, помістивши в тюрму на Лубянці. 25 квітня В. М. Перетцу було пред'явлено обвинувачення в «активній участі в націоналістичній контрреволюційній організації, що була зв'язана із закордонними інтервенціоністськими групами», тобто злочинах, передбачених статтями 58–4 і 58–11 тодішнього КК РСФРР. Винним себе в пред'явленому обвинуваченні вчений не визнав [37, арк. 211–212].

Допити і очні ставки за справою В. М. Перетца проводилися протягом 23–29 квітня 1934 р. Вирішальними для обвинувачення В. М. Перетца стали свідчення, що дали під час очних ставок В. М. Корабльов і Б. Г. Крижанівський, які послідовно замінили Володимира Миколайовича на посаді голови Товариства дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді, а В. М. Корабльов ще і працював разом з В. М. Перетцем в ІС АН СРСР. Готувалася очна ставка Володимира Миколайовича і з арештованим завідувачем відділу рукописів Державного історичного музею в Москві О. Д. Седельніковим, але останній помер 4 травня 1934 р. у Бутирському слідчому ізоляторі [1037]. Розглянемо протоколи очних ставок, що були проведені під час слідства між В. М. Перетцем і вченими, які дали проти нього свідчення.

Очна ставка В. М. Перетца з В. М. Корабльовим була проведена 26 квітня 1934 р. Варто зазначити, що останній охоче давав свідчення та активно допомагав слідству, «викриваючи» підозрюваних на очних ставках та придумуючи подробиці з діяльності «контрреволюційної організації», сподіваючись на поблажки для себе [1036, с. 62]. Проте, не зважаючи на старання, В. М. Корабльов був засланий до Казахстану на десять років, де і загинув у 1937 р.

Звичайно, що свідчення В. М. Корабльова під час очної ставки з В. М. Перетцем були надумані, факти та події перекручені та підтасовані під лінію слідства, що передбачала діяльність міфічної «Російської національної партії». Проте цінними є правдиві відповіді В. М. Перетца, які відображають дійсне ставлення вченого до наукового та громадського життя в Україні та Росії.

Під час очної ставки В. М. Корабльов, відповідаючи на запитання, що йому відомо про політичні погляди В. М. Перетца, заявив наступне: мешкаючи до революції в Києві, В. М. Перетц перебував у тісних стосунках з «київською групою українофілів-автономістів», зокрема М. С. Грушевським; переїхавши до Петрограда в 1914 р., В. М. Перетц стояв на позиціях «автономності та самобутності української культури» та «необхідності створення автономної української держави»; після революції В. М. Перетц підтримував зв'язки з Україною, зокрема, С. О. Єфремовим (організатором «Спілки визволення України») і М. С. Грушевським – діячем «контрреволюційної української націоналістичної організації “Український національний центр”», болюче переживав арешти українських вчених, а також хвилювався за свою долю; повертаючись до Ленінграда з Києва після участі в сесіях ВУАН, В. М. Перетц стверджував, що на Україні наука гине «під ударами більшовиків», а стан ВУАН при існуючих умовах «безрадісний» і необхідно перенести наукову роботу, яка велась в «націоналістичному напрямку», поза межі України, наприклад, у Ленінград; В. М. Перетц говорив про розорення та упадок народно-господарчого життя в Україні внаслідок «національної великодержавної політики більшовиків»; В. М. Перетц вказував на роз'єднаність між українськими націоналістами і «антирадянськими націоналістичними організаціями» росіян і білорусів, що робило їхню діяльність в Україні не продуктивною [37, арк. 214–216, 225–226]. Підсумовуючи свої свідчення, В. М. Корабльов атестував В. М. Перетца як націоналіста та панслависта, який стояв на позиції активної боротьби з радянською владою, що повинні були проводити блок російських і українських націоналістів заради утворен-

ня національних держав – російської, української та білоруської [37, арк. 216, 226].

У відповіді на свідчення В. М. Корабльова В. М. Перетц все розставив на свої місця. Зокрема, він зазначив: «Я був членом “Українського [наукового] товариства” в Києві з 1908 [р.] до 1914 р. В складі [членів] “Товариства” були українофіли, які грали в “Товаристві” основну роль. З українофілами я зустрічався, але в політичному зв’язку з ними я не був. Я ставився до них з більшою симпатією, аніж до правої професури. Я визнавав в 1914 році своєрідність української культури, але не стояв на точці зору політичної автономії України. Після жовтневої революції зв’язки з Україною я підтримував. Зустрічався я з Єфремовим і з Грушевським. Про те, що Грушевський грає активну роль в націоналістичному русі в Україні я знав. Про Єфремова і його роль – мені нічого не було відомо. За свою долю у зв’язку з арештами учасників націоналістичної організації в Україні (напевне, «Спілки визволення України» – *А. III.*) я не боявся. Стосовно роботи ВУАН я говорив, що праця деяких комісій ВУАН ускладнена, в останні часи я звинувачував у цьому лівацьку групу у ВУАН ([О. М.] Камишан, [А. Я.] Артемський, [В. В.] Білий та ін.). Я говорив, що для допомоги ВУАН необхідно організувати осередок українознавства в Ленінграді. Про неправильну, великодержавну політику більшовиків в Україні та про розорення України я не говорив. Про необхідність об’єднання українських, російських і білоруських націоналістів я не говорив. На націоналістичних, панславістських позиціях я не стояв і не стою» [37, арк. 217–218, 226–227].

Розлогими були свідчення В. М. Корабльова про «практичну контрреволюційну діяльність» В. М. Перетца, які зводились до того, що зусиллями Володимира Миколайовича в Товаристві дослідників української історії, писемності та мови в Ленінграді була сформована нелегальна група націоналістів, що ставила своїм завданням створити аналогічні націоналістичні групи в інших містах України і Росії з метою встановлення блоку між російськими та українськими націоналістами. Сам В. М. Корабльов буцімто вступив в контрреволюційну організацію після розмов з В. М. Перетцем і за його пропозицією. Згадав у своїх свідченнях В. М. Корабльов і про «московський філіал організації», який діяв під керівництвом М. Н. Сперанського за директивами В. М. Перетца [37, арк. 218–222, 227–230].

Згідно протоколу очної ставки, В. М. Перетц не підтвердив свідчення В. М. Корабльова, а також заявив, що ніяких розмов з останнім про «нелегальну націоналістичну організацію», що проводила «нелегальну роботу» в рамках діяльності Товариства дослідників української історії,

писемності та мови в Ленінграді, не вів і до участі в ній В. М. Корабльова не запрошував. В. М. Перетц також заявив, що про філіал організації в Москві на чолі з М. Н. Сперанським, він з В. М. Корабльовим не говорив [37, арк. 222–223, 230].

А очна ставка між В. М. Перетцем і Б. Г. Крижанівським була проведена 29 квітня 1934 р. і завершилася повним фіаско для слідства. Імовірно, за задумом слідчих, Б. Г. Крижанівський повинен був викрити В. М. Перетца як керівника «контрреволюційної організації», що нібито існувала при Товаристві дослідників української історії, писемності та мови в Ленінграді, розкрити його діяльність з вербування нових членів до націоналістичної антирадянської організації. Проте все завершилося конфузом.

Напевне, сценарій фальсифікацій при очних ставках передбачав, що учасник, який давав свідчення та викривав підслідного, повинен був послідовно дозувати правдиві та брехливі відомості, щоб підслідному було важче спростувати свідчення. Це відбулося й під час очної ставки між В. М. Перетцем і Б. Г. Крижанівським, коли останній спочатку говорив правду, а завершив свої свідчення повністю видуманою історією. Так, Володимир Миколайович підтвердив слова Б. Г. Крижанівського, що вони були знайомі з 1924 р. і останній став брати участь в роботі Товариства дослідників української історії, писемності та мови в Ленінграді після того, як за домовленістю з ним, зробив на науковому засіданні Товариства доповідь про походження українських і російських килимів. Наступне свідчення Б. Г. Крижанівського, який стверджував, що В. М. Перетц підбирав для Товариства як відверто націоналістичні елементи, так і осіб, що лише цікавилися українознавчими проблемами, Володимир Миколайович змушений був скорегувати, зазначивши, що членів Товариства ніхто «спеціально не підбирав», а єдиним критерієм вступу до нього була «наукова підготовка». І категорично заперечив В. М. Перетц твердження Б. Г. Крижанівського, що той був залучений в «контрреволюційну організацію» Володимиром Миколайовичем наприкінці весни – на початку літа 1928 р. Буцімто вербовка відбулася на квартирі В. М. Перетца, де засідала президія Товариства. А неправдиві свідчення Б. Г. Крижанівського спростовувалися тим, що в травні-червні 1928 р. Володимира Миколайовича просто не було в Ленінграді, адже в цей час він перебував в Києві, де брав участь в роботі сесії ВУАН і проводив науково-дослідну роботу [37, арк. 244–246].

Згодом, аналізуючи у листі до І. Ф. Єрофєєва події, що передували засланню вченого до Саратова, В. М. Перетц зазначав: «Російський інтелегент, взятий en masse (масово – *А. III.*), – “сволота порядна”, а до того ще й

“боягузлива”, яка здатна придумати про кого завгодно – все що завгодно, якщо думає, що цим зможе врятувати свою шкіру від можливих неприємностей. Ось Вам і пояснення, як я розлучився з Ленінградом і після двох місяців відсидки... у Москві – опинився тут (у Саратові – *А. III.*)» [396, арк. 1 зв.]. Сам В. М. Перетц під час слідства не тільки категорично відкинув всі висунуті проти нього обвинувачення, але й не дав компрометуючих свідчень проти жодного з учених.

Про те, яким чином велось слідство, В. М. Перетц згодом детально описав у рапорті академіку, неодмінному секретарю АН СРСР В. П. Волгіну, який Володимир Миколайович склав 14 липня 1934 р. Справу В. М. Перетца вів слідчий ОДПУ С. М. Сидоров, який, традиційно не обтяжуючи себе пошуком доказів, запропонував Володимирі Миколайовичу обрати «розумну» та «практичну» лінію поведінки і самому розповісти про скоєні злочини. Оскільки В. М. Перетц вирішив вести себе чесно, хоча й не розумно, та «не брехати на себе», щоб викрити Володимира Миколайовича були проведені очні ставки між ним та В. М. Корабльовим і Б. Г. Крижанівським, але вони не принесли слідству очікуваних результатів. С. М. Сидоров знов запропонував В. М. Перетцу розповісти про сутність і задачі «контрреволюційної організації», яку нібито очолював Володимир Миколайович, на що вчений заявив, що «талантом романіста» він не володіє. А також додав, що свідчення В. М. Корабльова і Б. Г. Крижанівського «фантастичні» та не співпадають з його громадсько-ідеологічними установками ані минулого, ані того часу. «Треба бути, крім того, божевільним, – заявив В. М. Перетц слідчому, – щоб, маючи почесне та матеріально забезпечене становище академіка двох радянських академій і 42 роки наукової роботи, на схилі років вдатися до авантюр» [37, арк. 274–276; 1154, с. 149].

Аби переконати В. М. Перетца дати свідчення, С. М. Сидоров рекомендував Володимирі Миколайовичу брати приклад з академіка М. Н. Сперанського, який, за словами слідчого, визнав свою вину і був відпущений додому. На пропозицію С. М. Сидорова Володимир Миколайович відповів категоричною відмовою, наголосивши, що «брехати на себе негідно людини з почуттям честі» [37, арк. 276; 1154, с. 149–150]. Проте почуття честі було не властиво слідчому, який оббрехав М. Н. Сперанського, адже останній під час слідства не визнав своєї вини, а вирок (три роки заслання до Уфи) замінили на умовний і залишили академіка в Москві завдяки клопотанню його рідного брата Г. Н. Сперанського, який був головним кремлівським педіатром і лікував дітей членів Політбюро [1036, с. 93, 97–98]. У В. М. Перетца таких впливових заступників не було.

В травні 1934 р. ОГПУ надіслало Сталіну меморандум на академіків М. Н. Сперанського та В. М. Перетца, які обвинувачувалися за справами контрреволюційної організації «Російської національної партії». Очевидно про розгляд справ, в яких фігурували академіки, необхідно було повідомляти особисто Сталіну. В меморандумі зазначалося, що провина М. Н. Сперанського та В. М. Перетца доведена матеріалами справ і очними ставками з рядом осіб, які були засуджені за справами. Вважалося необхідним виключити М. Н. Сперанського та В. М. Перетца зі складу АН СРСР і заслати їх на три роки [37, арк. 254]. Імовірно, положення меморандуму не викликали заперечень і 16 червня 1934 р. за вироком Особливої наради при Колегії ОГПУ В. М. Перетца було заслано на три роки до Саратова [37, арк. 252, 260], а М. Н. Сперанського – до Уфи. Останньому реальне покарання було замінено умовним.

Ознайомившись із несправедливим вироком, В. М. Перетц розпочав боротьбу за перегляд постанови Особливої наради Колегії ОГПУ щодо нього. 24 червня 1934 р. він написав клопотання до Колегії ОГПУ з проханням змінити постанову. У клопотанні Володимир Миколайович звертав увагу на те, що вирок проти нього ґрунтувався лише на словах, головним чином, невідомих йому осіб, тоді як реальні справи засвідчують, що він з юних років брав участь у революційному русі, а згодом був прибічником радянської влади. В. М. Перетц також зазначив, що він вже є стариком, має 64 роки, і тяжкохворою людиною, але не втратив здатності до розумової праці. Вчений повідомляв, що працює над творенням нової конструкції давньоруської літератури, і просив з урахуванням всього вище сказаного не приводити до виконання постанову про заслання його до Саратова, що було б «занадто великим марнотратством» для держави, а повернути його до «звичайних робочих умов», хоча б під домашній арешт, де він міг би працювати на «фронті науки» [1154, с. 150]. Проте на своє клопотання В. М. Перетц відповіді не отримав. А 26 червня 1934 р. він під наглядом дружини, В. П. Адріанової-Перетц, виїхав на заслання до Саратова.

Із Саратова В. М. Перетц, відстоюючи свою гідність та чесне ім'я вченого, 20 серпня 1934 р. надіслав листа директору ІРЛІ АН СРСР Л. Б. Каменєву. У листі Володимир Миколайович переповів свої спостереження над псевдо слідством, що він виклав у рапорті неодмінному секретарю АН СРСР В. П. Волгіну від 14 серпня, та зміст свого клопотання про перегляд постанови Особливої наради Колегії ОГПУ [1154, с. 148–150]. До листа новообраному директору ІРЛІ В. М. Перетц долучив «Записку з організації дослідної роботи з історії давньоруської літератури», у якій, наго-

лосивши на «надзвичайно великому» місці історії літератури в історії культури, детально проаналізував стан досліджень давньоруської літератури в ІРЛІ АН СРСР. Володимир Миколайович рекомендував керівництву ІРЛІ звернути пильну увагу на кадрове питання, адже проводити дослідження в сфері історії давньоруської літератури здатні були лише кваліфіковані фахівці, яких на той час внаслідок репресій майже не залишилося. Тому В. М. Перетц просив повернути із «небуття» до роботи в ІРЛІ таких вчених, як М. І. Серебрянський, С. П. Розанов, С. О. Щеглова, В. Ф. Ржига та Г. Б. Нікольська. Назвав Володимир Миколайович і О. Д. Седельнікова, не знаючи, що він уже помер у Бутирській тюрмі, а також вважав доцільним залучити до досліджень з історії давньоруської літератури М. К. Гудзія, який став більше уваги приділяти дослідженню нової літератури [1154, с. 151–153]. Л. Б. Каменев не відповів на лист В. М. Перетца, бо в грудні 1934 р. був сам заарештований.

Добиваючись перегляду постанови Особливої наради Колегії ОГПУ, 13 листопада 1934 р. В. М. Перетц звернувся з листом до Генерального прокурора СРСР А. Я. Вишинського, в якому аргументовано доводив свою невинуватість. Володимир Миколайович звертав увагу Генерального прокурора й на різке погіршення стану свого здоров'я, а також змушений був констатувати, що для «збереження залишків працездатності» він потребував постійного уходу. З огляду на викладені обставини, В. М. Перетц прохав переглянути справу та зняти ганебні для нього звинувачення, що йшли врозріз із усім його життям, і надати можливість остаток життя присвятити науковій роботі в тій галузі, де він був «одним із малочисельних піонерів – в області дослідження давньоруської літератури». Вчений просив «дозволу повернутися до його книг, матеріалів і праць у Ленінграді» [37, арк. 263–266]. Про перегляд справи В. М. Перетца наполегливо клопоталася і В. П. Адріанова-Перетц [1416].

Розглянувши звернення вченого, 23 листопада 1934 р. Прокуратура СРСР ухвалила постанову про перегляд справи академіка В. М. Перетца. Згідно постанови, справу вченого повинні були включити до порядку денного найближчого засідання Особливої наради НКВС СРСР [37, арк. 261]. Того ж дня секретарю Особливої наради НКВС СРСР П. П. Буланову було надіслано листа, в якому, за розпорядженням Генерального прокурора А. Я. Вишинського, наказувалося поставити на перегляд справу академіка В. М. Перетца для заміни його заслання до Саратова умовним вироком. Таке рішення обґрунтовувалося тим, що в Саратовському університеті не було ані історичного, ані філологічного факультету, і тому там В. М. Перетц,

як «визначна наукова величина використана бути не може». Передбачалося доцільним перевести хворого академіка до Ленінграда для продовження ним наукової роботи [37, арк. 262]. Однак 1 грудня 1934 р. у Ленінграді вбили першого секретаря Ленінградського міського комітету ВКП(б) і члена Політбюро ЦК ВКП(б) С. М. Кірова, що спричинило посилення репресій і перегляд справи В. М. Перетца було відкладено.

Ще 17 червня 1934 р., тобто вже на наступний день після вироку Особливої наради при Колегії ОГПУ, Політбюро ЦК ВКП(б) прийняло рішення про виключення В. М. Перетца зі складу АН СРСР. І 22 грудня того ж року на засіданні Загального зібрання вченого одногосно виключили зі складу АН СРСР [1369, с. 851]. А 23 березня 1935 р. спільним рішенням Політбюро ЦК КП(б)У і Президії ВУАН В. М. Перетц був виключений і зі складу дійсних членів ВУАН [995, с. 172], що, безперечно, стало ще одним ударом для Володимира Миколайовича. У листі до І. Ф. Єрофєєва він зауважив: «Чув, що мене вже милі приятелі виключили із ВУАН, хоча я ні сном, ні духом не винен ні в чому» [396, арк. 1 зв.].

Розуміючи, що навряд чи відбудеться перегляд справи, який би відмінив неправдивий вирок і дав можливість залишити заслання, В. М. Перетц у червні 1935 р. написав листа Сталіну, в якому висловив свої останні прохання. Наведемо їх: «Цілком розуміючи, що ряд подій, який відбувся після 1 грудня [19]34 р., відсунув на другорядний план мою справу, я чекав до цього часу оформлення резолюції Верховного прокурора. Але в даний час стан мого здоров'я такий, що жити мені, очевидно, залишилося дуже мало. На ґрунті всіх незаслужених ударів, перенесених за останній рік, – арешт, звинувачення, жахливе за своєю неймовірністю, заслання в [місто з] незвичним для мене кліматом, виключення з обох Академій, – зломило моє і без того слабке здоров'я... Я навряд чи зможу дочекатися повного перегляду справи, який би зняв темну пляму з мого чесного імені, тому я і просив Верховного прокурора хоча б вернути мене додому. Але до Вас я звертаюся з іншим проханням. Зверніть Вашу увагу на цю кричущу за своєю несправедливістю справу, внаслідок якої я – як науковий працівник, який був ще рік тому здатний не тільки продовжувати свою особисту наукову роботу, але і готувати кадри – зробився повним інвалідом. Якщо моя невинуватість буде виявлена хоча б тоді, коли мене вже не буде в живих, то все ж це дасть принаймні право опублікувати мої завершені праці» [37, арк. 279].

За даними племінниць В. П. Адріанової-Перетц, О. М. і Л. М. Адріанових, крім А. Я. Вишинського та Сталіна, вчений ще звертався з листом до формального керівника держави, голови Президії Верховної Ра-

ди СРСР М. І. Калініна, але відповідей не отримав. У мемуарах О. М. і Л. М. Адріанови висловили своє враження від листів В. М. Перетца, зокрема, зазначили, що вони були «написані з почуттям великої гідності та турботи істинного вченого не про свою особисту долю, а про долю науки» [1415].

У Саратові В. М. Перетц мешкав за адресом: вул. Кутякова, буд. 80, кв. 1 [37, арк. 266]. Одним із тих, з ким листувався вчений, перебуваючи на засланні, був І. Ф. Єрофєєв, який наприкінці 1933 р. переїхав із Харкова до Києва, де продовжив свою наукову і викладацьку діяльність. У листі від 8 листопада 1934 р. до свого колишнього учня Володимир Миколайович пояснив, що тривалий час не відповідав на листи І. Ф. Єрофєєва, оскільки побоювався його скомпрометувати: «Я і тепер побоююся, як би не скомпрометувати Вас знайомством з такою “небезпечною”, вибачте на слові, людиною, якою мене прославили і видворили до Саратова, без будь-якої участі з мого боку» [396, арк. 1]. Далі В. М. Перетц попередив І. Ф. Єрофєєва, що листи, які він отримував у Саратові, перлюструються. Володимир Миколайович висловив припущення, що переглядаються і його листи, тому побоювався, щоб вони не були використані для організації гонінь і репресій до осіб, з якими він листувався.

У цьому ж листі В. М. Перетц висловився щодо можливої причини його арешту. Зокрема, вчений припустив, що «інтрига», яка привела його до Саратова, мала коріння або в Харкові, або в Києві, де він несхвально відгукувався про «ліваків» у Академії [396, арк. 1]. «Думаю, – писав Володимир Миколайович І. Ф. Єрофєєву, – що й ідея закрити мене вийшла із їхніх кіл» [396, арк. 1]. Аналогічне припущення щодо причин свого арешту В. М. Перетц висловлював і в листі до Л. Б. Каменєва. Так, відповідаючи на питання, – де таїться коріння інтриги, жертвою якої він став, – Володимир Миколайович зазначив: «Можу лише припускати – на півдні, в Україні, де я завжди боровся з ледарями, які гальмували наукову роботу, і з лівацькими загинщиками, які розвалили Всеукраїнську академію наук» [1154, арк. 151].

І дійсно, В. М. Перетц принципово відстоював залишки академічної автономії ВУАН, виступав проти впливу державних і партійних органів на діяльність як української, так, до речі, й всесоюзної академії, критично ставився до тих осіб, які були обрані до складу академій не за реальні наукові досягнення, а під тиском влади. Проте занадто спрощеним було б вважати, що вчений опинився на засланні внаслідок інтриг окремих академічних або партійних функціонерів. Очевидно, що академік В. М. Перетц став

жертвою нелюдського політичного режиму, який безжалюбно розправлявся зі своїми опонентами.

Востаннє В. М. Перетц згадав про ВУАН у листі до І. Ф. Єрофєєва від 8 липня 1935 р. Як зазначалося вище, Володимира Миколайовича виключили зі складу дійсних членів ВУАН 23 березня 1935 р., але розраховалися з ним лише по 1 січня. «Мабуть, кодекс законів про працю – не дуже поважають в Києві, – констатував В. М. Перетц, – навіть у такій великій установі [як ВУАН]» [397, арк. 1 зв.]. Не надіслали вченому і офіційного повідомлення про його виключення зі складу української академії.

У листі від 8 липня 1935 р. В. М. Перетц поділився з І. Ф. Єрофєєвим своїми враженнями про місто свого заслання, зокрема, наголосив, що Саратов є містом архіпровінціальним, історія та сьогодення якого вченого не зацікавили. Не викликали симпатій у Володимира Миколайовича і мешканці міста, оскільки стара інтелігенція, за його спостереженнями, була боягузлива, а нова – малокультурна [397, арк. 1]. Не зважаючи на те, що В. М. Перетцу не заборонялося працювати на державній службі й він був «єдиний у своєму роді фахівець для Саратова», філологу не знайшлося посади ані в педагогічному інституті, ані в університеті міста. В. М. Перетца навіть не взяли до бібліотеки Саратовського державного університету на посаду наукового консультанта, в якому, як знав вчений, бібліотека мала велику потребу [397, арк. 1].

Але в бібліотеці Саратовського державного університету увагу В. М. Перетца привернули багаті колекції рукописів, що були зібрані та подаровані університету професором І. О. Шляпкіним і бібліофілом П. М. Мальцевим. Володимир Миколайович зробив опис колекції І. О. Шляпкіна, а в учительному збірнику середини XVI ст. із колекції П. М. Мальцева виявив текст «Слова» Даниїла Заточника, який він дослідив і підготував до публікації. Проте ці останні праці В. М. Перетца за його життя опубліковані не були.

На відміну від деяких знайомих В. М. Перетца, які так і не наважилися листуватися із засланим вченим, І. Ф. Єрофєєв до останніх днів життя Володимира Миколайовича намагався підтримувати свого вчителя, листувався з ним, пропонував збирати необхідні для роботи довідки. У відповідь В. М. Перетц дякував товаришу й колезі за те, що не забував його, але відмовлявся від допомоги, бо хвороба вже не давала йому можливості працювати. «Я постійно серйозно хворію, – писав Володимир Миколайович у листі до І. Ф. Єрофєєва від 8 липня 1935 р., – що навіть писання листа надає серцебиття та біль у груді... З квітня, тобто від початку загострення

хвороби – ні над чим не працюю... Дякую за пропозиції наводити для мене довідки. Це мене дуже зворушило» [397].

До В. М. Перетца у Саратов регулярно з Ленінграда приїжджала В. П. Адріанова-Перетц, яку оминула хвиля репресій. З 1 лютого 1934 р. вона працювала на посадах старшого наукового співробітника та вченого секретаря ВДЛ ІРЛІ АН СРСР. У одному з листів до І. Ф. Єрофєєва, з яким Варвара Павлівна також листувалася, вона зізнавалася: «На мене навалилося стільки роботи, що і здорова людина не витримала б, а мені й зовсім важко» [367, арк. 1–1 зв.]. Проте, напевне, найважче було витримати відчуження та насторожене ставлення з боку колег і знайомих. У листі до С. І. Маслової від 11 жовтня 1934 р. В. П. Адріанова-Перетц зауважила: «Будь у мене хоч найменша можливість, я кинула б усе й поїхала до В[олодимира] М[иколайовича]: так противно іноді буває від людського боягузтва і підлості» [261, арк. 1 зв.]. Однак В. М. Перетц був категорично проти переїзду дружини до Саратова, бо вважав, що це завадить її роботі. Але за першої же можливості Варвара Павлівна відвідувала чоловіка, що, хоча й на деякий час, а полегшувало життя хворого та майже безпомічного Володимира Миколайовича. У його листі до І. Ф. Єрофєєва останній писав: «Зараз зі мною дружина. Це полегшує мій стан – є кому про мене подбати» [397, арк. 1 зв.]. Та В. М. Перетцу не вдалося подолати тяжку хворобу.

Про останні дні життя В. М. Перетца, обставини його смерті та захоронення вченого на Воскресенському кладовищі в Саратові йдеться в листах В. П. Адріанової-Перетц до С. О. Щеглової та І. Ф. Єрофєєва. Так, у листі від 16 жовтня 1935 р. до С. О. Щеглової, яка перебувала на засланні у м. Фрунзе (нині – м. Бішкек, Киргизстан), Варвара Павлівна повідомляла: «Мила Соня, і я ніяк не могла зважитися сісти писати тобі. Так важко все згадувати, що просто сил немає. Хоча я і бачила В[олодимира] М[иколайовича], ховала його, але приїхавши сюди (до Ленінграда – *А. Ш.*), я з кожним днем все менше, все менше вірю, що його вже нема. Здається, що він у Саратові і повернеться. Для мене такий швидкий кінець був повною несподіванкою. Ще 20-го [вересня] В[олодимир] М[иколайович] диктував Леву (Л. М. Перетцу – *А. Ш.*) до мене лист, що він відчуває себе не гірше і просить мене не поспішати зі справами, поки з ним ще буде Лев, а потім сподівається на приїзд Соні (С. О. Щеглової – *А. Ш.*). А коли мені дали телеграму: спішно приїжджайте – було вже пізно, адже тепер до Саратова три доби їзди. Одне мене втішає, що він не мучився перед смертю, був більше в забутті, хоча і в свідомості. Обличчя в нього було таке спокійне,

точно він тихо заснув, навіть за життя воно зрідка таке було. Лежав як живий, тільки блідий» [572, арк. 1].

А в листі до І. Ф. Єрофєєва від 17 грудня 1935 р. В. П. Адріанова-Перетц вказала: «Вол[одимир] Мик[олайович] помер у ніч з 23 на 24 вересня. Поховали ми його 27-го у Саратові – перевезти не можна було. На кладовищі затишне місце, багато зелені. Я влаштувала перед від’їздом все: зробила цегляне склепіння над могилою, огорожу, плиту. Влаштовано постійний нагляд за порядком, і я отримую звістки, що могила в повному порядку» [366, арк. 1].

Похорони В. М. Перетца відбувся під спостереженням співробітників НКВС, у доповідних листах яких вміщені відомості про те, як проходило захоронення видатного вченого. Згідно документів НКВС, В. М. Перетца в останній путь проводжали В. П. Адріанова-Перетц і Н. П. Колпакова, які приїхали із Ленінграда до Саратова 27 вересня, в день похорон вченого, рідний брат покійного Л. М. Перетц, хазяйка та домашня робітниця квартири, де мешкав науковець у Саратові, філолог і письменник, колишній дійсний член АН БРСР В. У. Ластовський, також репресований і висланий до Саратова, з дружиною, етнограф Касперовський та декан факультету мови і літератури, професор Саратовського педагогічного інституту О. П. Скафтимов з дружиною. Вранці відбулося відспівування тіла покійного, а на кладовищі священник благословив його труну [37, арк. 270; 1136, с. 51].

Смерть В. М. Перетца була несподіваною не тільки для його рідних, а й для наукового співтовариства. Однак у вітчизняних часописах не з’явилося жодного повідомлення про те, що видатний вчений пішов з життя. Інформація про його кончину розповсюджувалася з вуст в уста та поширювалася листуванням. Але навіть в післявоєнний час багато з тих, хто знав Володимира Миколайовича, достеменно не відали про його долю. Так, Н. Д. Полонська-Василенко в листі від 6 жовтня 1958 р. запитувала у І. І. Огієнка, чи не мав останній відомостей про В. М. Перетца, бо до неї дійшли чутки, нібито в якомусь радянському виданні йшлося про те, що Володимир Миколайович живий [939, с. 234].

Лише І. І. Огієнко та Л. Т. Білецький опублікували у Львові та Варшаві некрологи на смерть В. М. Перетца. Але й некролог, що був підготовлений Л. Т. Білецьким та опублікований у львівських «Записках Наукового товариства імені Шевченка» в 1937 р., містив неточні відомості про смерть вченого. Зокрема, в ньому повідомлялося, що В. М. Перетц помер у верес-

сні 1936 р. у Казані [1042, с. 234], тоді як вчений пішов з життя 24 вересня 1935 р. у Саратові.

У некролозі зазначалося, що не стало видатного вченого, передусім, українця та талановитого педагога, який виховував дослідників з історії української літератури і мови. Наголошувалося, що В. М. Перетц залишив надзвичайно великий науковий доробок і більшість його праць присвячена українській культурі та науці, особливо ж великий внесок був зроблений в сфері дослідження історії українського письменства. Зверталася увага й на те, що у викладах В. М. Перетца молодь вперше почула історію розвитку української літератури протягом XI–XVIII ст., що була відмінна від історії російського письменства, а Семінарій російської філології, організований вченим, став справжньою лабораторією дослідження літературних творів і мови. А ще висловлювалося шкодування, що В. М. Перетц передчасно покинув цей світ на «непривітному вигнанні, далекому від рідної йому української культури», тоді як «міг багато ще зробити для української науки» [1042, с. 234–238].

Листи останніх років життя В. М. Перетца, написані під час перебування в слідчому ізоляторі та на засланні, розкривають мужню боротьбу вченого за своє чесне ім'я та можливість займатися любимою справою – науковими дослідженнями в галузі історії давньоруської літератури. Сміливо боровся В. М. Перетц й за інших науковців, які постраждали внаслідок необґрунтованих репресій, намагаючись довести безглуздість висунутих звинувачень, що можливо б посприяло їхньому поверненню до наукового життя. Причину свого арешту В. М. Перетц помилково пов'язував з інтригами в українському науковому та політичному середовищі, але його звинувачення ґрунтувалося, головним чином, на сфабрикованих матеріалах ленінградської та московської справ «Російської національної партії». З В. М. Перетцем розправився репресивний режим, для якого вчений, що не поділяв ідеологію влади, викликав підозру.

5.5. Реабілітація та вшанування пам'яті вченого

Після смерті В. М. Перетца загально визнаним лідером Київської філологічної школи стала В. П. Адріанова-Перетц, яка, хоча і не мешкала постійно в Україні, але користувалася великим авторитетом серед українських учених та широко з ними листувалася. Про те, що зв'язок В. П. Адріанової-Перетц з київським науковим співтовариством не переривався, свідчить

хоча б вітальний лист Д. І. Абрамовича, М. В. Гешпенера, К. К. Дзюбенко, В. І., С. І. й О. М. Маслових, К. Л. Неверової-Подоби та С. Якимовича, що був надісланий Варварі Павлівні 10 грудня 1933 р. з нагоди 25-річчя її наукової діяльності. Київські літературознавці пам'ятали, що чверть століття минуло від того, як у «Записах Українського наукового товариства в Києві», які виходили під редакцією В. М. Перетца, побачила світ праця В. П. Адріанової «Київський уривок псалтиру XIV віку» [256].

Одним із київських учених, з ким В. П. Адріанова-Перетц листувалась після смерті чоловіка, був І. Ф. Єрофєєв. З ним Варвара Павлівна не була знайома особисто, адже вона розпочала заняття в київському Семінарію російської філології восени 1907 р., а І. Ф. Єрофєєв навесні того ж року закінчив Університет св. Володимира та виїхав з Києва до Сімферополя. І. Ф. Єрофєєв до останніх днів життя В. М. Перетца листувався зі своїм навчителем, а після смерті вченого розгорнулося його листування з В. П. Адріановою-Перетц.

У листах, надісланих В. П. Адріановій-Перетц, І. Ф. Єрофєєв тепло згадував про свого учителя, просив надіслати йому праці В. М. Перетца та фотографії вченого, запрошував Варвару Павлівну до Києва. Не має сумніву, що у часи, коли на В. М. Перетца було навішені ярлики «контрреволюціонера» й «реакціонера», а ім'я вченого дехто з його колишніх слухачів і знайомих не наважувався згадувати, ці листи зі світлими спогадами про Володимира Миколайовича та словами підтримки були дуже важливі для В. П. Адріанової-Перетц. 12 квітня 1936 р., відповідаючи на лист І. Ф. Єрофєєва, Варвара Павлівна зазначила: «Дякую за теплий лист. Так задушевно, як Ви, із киян ніхто, крім братів [В. І. й С. І.] Маслових не озивається та не згадує про Вол[одимира] Мик[олайовича]. Доходять до мене відгомони тих гидот, котрі незаслужено бруднять його пам'ять. Зображати діяльність Вол[одимира] Мик[олайовича] в Київському університеті як реакційну можуть тільки явні негідники, а вони, на жаль, є серед його якщо не безпосередніх учнів, то слухачів. Все це додає гіркоти до зовсім свіжого ще горя. Тим цінніші такі спогади про нашого спільного вчителя як Ваші» [367, арк. 1].

Як старший науковий співробітник ВДЛ ІРЛІ АН СРСР та один з лідерів колективу ІРЛІ, В. П. Адріанова-Перетц провадила активну наукову та науково-організаційну діяльність: брала дієву участь у багатьох наукових проектах інституту та вирішувала численні організаційні питання ВДЛІ. Однак, не зважаючи на велику завантаженість в ІРЛІ, Варвара Павлівна працювала над впорядкуванням творчої спадщини В. М. Перетца. З лютого

1936 р. вона готувала до друку одну з останніх праць Володимира Миколайовича, а саме опис колекції рукописів професора І. О. Шляпкіна в бібліотеці Саратовського університету, бо отримала повідомлення із Саратова про можливість її опублікувати. «Довелось хутко його (рукопис праці – *А. Ш.*) завершити (там залишалися різні довідки), – інформувала І. Ф. Єрофєєва Варвара Павлівна, – потім переписати на машинці самій, оскільки жодна машиністка такого рукопису не здолала б. А це 25 друк. арк. Судіть самі, як це при звичайному великому моєму навантаженні» [367, арк. 2]. Проте тоді цю працю В. М. Перетца надрукувати в Саратові не вдалося.

Наукова праця та клопоти над упорядкуванням творчого спадку чоловіка потребували багато часу, і тому не відразу, та все ж В. П. Адріанова-Перетц виконала прохання І. Ф. Єрофєєва і надіслала до Києва примірники усіх праць В. М. Перетца, що вдалося віднайти після смерті вченого, його фотографії гімназійного та студентського періоду та часу роботи в Університеті св. Володимира в Києві, фотознімок могили Володимира Миколайовича тощо. Але В. П. Адріанова-Перетц відмовилася приїжджати до Києва, де, як вона писала, все нагадуватиме їй «не тільки хороші часи», а й те «гидке», що «відбулося в останні роки по відношенню до Вол[одимира] М[иколайовича]» [367, арк. 2].

Зі свого боку, І. Ф. Єрофєєв надіслав до Ленінграда лист В. М. Перетца, імовірно, від 8 липня 1935 р., що був останнім із надісланих йому із Саратова, в якому Володимир Миколайович критично висловився про саратовську інтелігенцію та з вдячністю згадав про свою дружину. Цей лист став приводом до цікавих спогадів В. П. Адріанової-Перетц про Володимира Миколайовича: «Він (лист – *А. Ш.*) написаний при мені, через три дні після того, як я приїхала до нього (В. М. Перетца – *А. Ш.*) на канікули – останнє наше літо разом. А я все ще не можу наважитися перечитати його саратовські листи, яких у мене накопилось за рік більше двохсот. У них він увесь – з його вірою в майбутнє та презирством до людей, які дивляться назад. У Саратові його особливо обтяжувало те, що навкруги більше було таких «задоп'ятів», як він їх називав. І Ваш лист говорить про те ж» [368, арк. 1 зв.].

Лист В. П. Адріанової-Перетц до І. Ф. Єрофєєва від 31 травня 1936 р. написаний у рік, коли померла дружина Івана Федоровича. Ця трагічна обставина ще більше зблизила вчених. Тепер вже Варвара Павлівна всіляко намагалася підтримати І. Ф. Єрофєєва: «Я думаю, Ви і без зайвих слів зрозумієте, що і без особистого знайомства я розумію й глибоко співчуваю Вашому горю. Ніякою роботою не заглушити почуття самотності. А ми з

Володимиром Миколайовичем йшли разом та, головне, працювали разом 25 років і три місяця. Саме тепер, коли так багато роботи, і так вона стає цікавою та захоплюючою, особливо не вистачає мені мого вчителя і друга. Звичка ділитися кожною думкою – не зживається. У Вас хоч донька залишилася, а у мене – тільки книги Вол[одимира] Мик[олайовича]» [368, арк. 1].

Листи В. П. Адріанової-Перетц до І. Ф. Єрофеева висвітлюють широку наукову співпрацю вчених, які інформували один одного про свою творчу діяльність, обмінювалися вже підготовленими працями та своїми думками щодо них, відшукували один для одного необхідні для роботи матеріали. Так, у листі від 18 жовтня 1938 р. В. П. Адріанова-Перетц попросила І. Ф. Єрофеева надіслати їй відомості з київських видань про українського письменника-полеміста Івана Вишенського, у яких була «кровно» зацікавлена [369, арк. 1 зв.]. Зі свого боку, В. П. Адріанова-Перетц наголошувала, що не зважаючи на велике навантаження у роботі, вона «завжди рада допомогти» Івану Федоровичу, зокрема, відшукати та надіслати до Києва потрібну наукову літературу [370, арк. 1 зв.]. Під час обговорення наукових проблем вчені, зазвичай, зверталися до праць та ідей свого вчителя, засвідчуючи, таким чином, актуальність його творчого спадку.

Проте першою, кому після смерті В. М. Перетца надіслала листа В. П. Адріанова-Перетц була С. О. Щеглова, з якою Варвару Павлівну єднали дружні стосунки з часу навчання на відділі слов'яно-російської філології історико-філологічного відділення КВЖК. Їхнє становлення, як вчених, відбувалося під керівництвом професора В. М. Перетца, а науковий і професійний шлях був багато в чому схожий та проходив у тісному зв'язку з життям і діяльністю Володимира Миколайовича. Однак на відміну від В. П. Адріанової-Перетц, яка хоча і зазнала переслідувань, як дружина В. М. Перетца, але не була заарештована, Софії Олексіївни довелося пройти через жахи репресій. 26 листопада 1933 р. С. О. Щеглову заарештували, як сподвижника В. М. Перетца та активного члена «контрреволюційної організації», що нібито нелегально діяла під прикриттям Товариства дослідників української історії, письменства та мови у Ленінграді. Засуджена до заслання терміном на три роки, вона протягом 1934–1936 рр. мешкала в Киргизії, де працювала бібліотекаром-методистом республіканської бібліотеки м. Фрунзе.

Лист В. П. Адріанової-Перетц до С. О. Щеглової був надісланий з Ленінграда 16 жовтня 1935 р., тобто через декілька днів після загибелі В. М. Перетца. В листі Варвара Павлівна поділилася зі своєю близькою подругою своїми важкими почуттями після смерті чоловіка та розповіла про

останні дні життя В. М. Перетца та його похорони. В. П. Адріанова-Перетц також пропонувала Софії Олексіївні при поверненні до Ленінграда оселитися в її квартирі, але зауважила: «Ось тільки я сумніваюся, де тобі тут влаштуватися на службу. Я надто добре за цей час вивчила наші академічні порядки і впевнена, що тобі знову не дадуть тут ходу» [572]. І дійсно, повернутися до наукової роботи в Ленінграді С. О. Щегловій вже не судилося. Протягом 1937–1951 рр. вона жила і працювала в Саратові, де мешкала її небога Л. Ф. Астраханова, яка протягом десятиліть доглядала за могилою В. М. Перетца на Воскресенському кладовищі Саратова.

Широко В. П. Адріанова-Перетц листувалася із своїм давнім товаришем з часів Семінарію російської філології С. І. Масловим, якого В. М. Перетц вважав своїм наступником на ниві досліджень з історії давньої української літератури в Києві. У листах В. П. Адріанова-Перетц повідомляла С. І. Маслова про атмосферу нетерпимості до всього українського, що під час репресій панувала в російських академічних установах, і змусила вчену тимчасово відійти від українознавчих досліджень. З цього вона писала київському колезі, що після подій, які відбулися з В. М. Перетцем, завідувач ВДЛ ІРЛІ академік О. С. Орлов «панічно боїться навіть слова український» [261, арк. 1]. На перших порах, як вчений секретар ВДЛ, В. П. Адріанова-Перетц намагалася допомогти українським колегам опублікувати статті в «Працях Відділу давньоруської літератури» ІРЛІ, але це зробити їй не вдалося. Так, було відмовлено у друці статті О. М. Маслової, бо в ній йшлося про долю повісті про кесаря Оттона в українській, а не російській літературі [261].

Аналіз листування між В. П. Адріановою-Перетц і С. І. Масловим засвідчує, що не зважаючи на несприятливі умови для українознавчих досліджень, літературознавці активно співпрацювали: відшукували та надсилали необхідні для роботи матеріали і літературу, надавали консультації, писали рецензії на праці, допомагали їх публікувати. І ця співпраця відбувалася, головним чином, у сфері досліджень з питань україніки. Так, у листі від 7 квітня 1938 р., під час роботи над бібліографією видань, перекладів і досліджень «Слова о полку Ігоревім», В. П. Адріанова-Перетц попросила С. І. Маслова надати відомості про українців, які мали б бути згадані у праці. Зокрема, їй цікавили дані про В. Новицького, Г. Омельченка, Т. Коструба, а також українських поетів, які перекладали «Слово» [263]. Напевне, С. І. Маслов виконав прохання В. П. Адріанова-Перетц, адже в листі до Варвари Павлівни від 27 жовтня 1938 р. наголосив, що з нетерпінням очікує виходу в світ праці вченої [257, арк. 1].

Саме за допомоги С. І. Маслова, якого в 1939 р. було обрано членом-кореспондентом АН СРСР і який працював завідувачем відділу стародавньої української літератури Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР, а також за сприяння директора цього інституту академіка АН УРСР О. І. Білецького, В. П. Адріановій-Перетц вдалося з 1941 р. поновити роботу в АН УРСР. З 1926 р. вона була членом-кореспондентом української академії, але від арешту В. М. Перетца практично не брала участі в її роботі. У листі С. І. Маслову від 27 квітня 1941 р. В. П. Адріанова-Перетц подякувала українським колегам за допомогу: «Вчора я отримала з Києва папірець, який показав мені, що конфлікт між мною та Академією наук підійшов до благополучного для мене закінчення. Спасибі Вам велике за клопоти, я ж знаю, що і Ви і Олександр Іванович потрудилися над цією неприємно-конфузною справою» [264, арк. 1].

Не перервалося листування між В. П. Адріановою-Перетц й С. І. Масловим і у воєнні роки. Отримуючи листи від Сергія Івановича, В. П. Адріанова-Перетц раділа, що наукове спілкування з українськими вченими, хоча й на відстані, але продовжувалося. З переїздом у 1943 р. Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР з Уфи до Москви зв'язки ще більше зміцнилися. «До Москви і я доберуся звідси (Казані – *А. Ш.*)» – запевняла вона С. І. Маслова та цікавилася, чи працюють в інституті М. В. Геппелер, О. А. Назаревський та як склалася доля у воєнні роки В. І. Маслова та інших українських вчених і знайомих [265, арк. 1–2 зв.]. В. П. Адріанова-Перетц інформувала С. І. Маслова про хід виборів до складу АН СРСР у 1943 р., під час яких Варвару Павлівну було обрано членом-кореспондентом АН СРСР.

Уважно стежила В. П. Адріанова-Перетц й за українським науковим життям, зокрема, виборами до складу АН УРСР. У листі С. І. Маслову від 24 грудня 1943 р. вона висловила задоволення, що зразу декілька колишніх вихованців Семінарію російської філології В. М. Перетца були кандидатами до складу членів АН УРСР: «Як добре було б, якби Мик[ола] Кал[еникович Гудзій] увійшов до УАН. Але, звичайно, перше акад[емічне] крісло за Вами (С. І. Масловим – *А. Ш.*), це вже давно зрозуміло. Б. О. Ларін теж кандидат. Ось і знову наша стара гвардія тягнеться до Києва» [266, арк. 3 зв.]. Додамо, що під час виборів 1945 р. академіком АН УРСР став М. К. Гудзій, а Б. О. Ларіна було обрано членом-кореспондентом української академії.

У післявоєнні роки В. П. Адріанова-Перетц та київські літературознавці досліджували проблеми, що були дотичні до наукових інтересів

В. М. Перетца. Зокрема, багато уваги Варварою Павлівною було уділено «Слово о полку Ігоревім», в своїх розвідках вона розкривала зв'язок твору із сучасною йому стародавньою літературою та фольклором. В. П. Адріанова-Перетц в одному з листів до О. А. Назаревського зауважила: «Із захопленням займаюся лексикою і фразеологією “Слова”. З [19]26 р., коли вийшла книга Вол[одимира] Мик[олайовича Перетца] («Слово о полку Ігоревім. Пам'ятка феодальної України-Руси XII віку» – *А. Ш.*), накопичилося багато матеріалу, що міцно зв'язує “Слово” з літературою XI–XII ст.» [523]. Дотичні до вивчення пам'ятки проблеми, а також питання публікації розвідок українських дослідників «Слова о полку Ігоревім» в російських наукових збірниках і часописах стали предметом листування В. П. Адріанової-Перетц з такими українськими вченими, як П. М. Попов [626; 628], О. А. Назаревський [504], Є. І. Чепур (Прокопенко) [601; 602] та ін.

Мріяла В. П. Адріанова-Перетц й про те, щоб видатна пам'ятка літератури Київської Русі стала об'єктом досліджень нового покоління українських філологів. Це побажання вона висловила в листі до О. А. Назаревського від 23 лютого 1968 р.: «Тепер нехай вже молоді продовжать роботу над “Словом о полку Ігоревім” у тому напрямку, яке намічено в моїй книжечці («“Слово о полку Ігоревім” і пам'ятки руської літератури XI–XIII ст.» – *А. Ш.*)». Варвара Павлівна просила О. А. Назаревського, який в післявоєнний час працював професором кафедри російської літератури історико-філологічного факультету КДУ ім. Т. Г. Шевченка, організувати студентів університету для поїздки в Західну Україну для проведення мовознавчих досліджень, а також досліджень в сфері фольклору, що стосувалися б вивчення лексики «Слова» [536, арк. 1 зв.]. В іншому листі вона рекомендувало О. А. Назаревському за допомогою студентської експедиції перевірити, чи є «сліди лексики “Слова”» в мові Чернігівщини [537, арк. 1].

Після XX з'їзду КПРС стали переглядати архівно-слідчі справи осіб, які були засуджені за політичні злочини. Перегляд справ відбувався або за скаргами засуджених, або за заявами їхніх рідних, й Варвара Павлівна почала клопотатися про реабілітацію В. М. Перетца. 20 травня 1956 р. вона подала заяву до Прокуратури СРСР, в якій просила відновити чесне ім'я Володимира Миколайовича. При цьому В. П. Адріанова-Перетц наголосила, що «видати наукові праці, які залишилися після чоловіка, назвавши його знову тим науковим ім'ям, яке він з такою гідністю носив протягом останніх двадцяти років свого життя, єдина мета мого прохання» [37, арк. 273]. До своєї заяви Варвара Павлівна додала копії рапорту В. М. Перетца до академіка, неодмінного секретарю АН СРСР В. П. Волгіна від 14

липня 1934 р. і листа Сталіну від червня 1935 р., у яких викладався сутність та хід справи.

Своїми переживаннями після подання заяви про перегляд справи Володимира Миколайовича В. П. Адріанова-Перетц поділилася в листі до М. К. Гудзія, який належав до «київської гвардії», хоча від 1921 р. мешкав і працював у Москві. Вчені ніколи не забували, що є вихідцями з «одного гнізда» і листувалися з 1934 р. Для М. К. Гудзія, як учасника київського Семінарію російської філології, В. М. Перетц був «не тільки вчителем, але і турботливим другом, старшим товаришем». Під час листування колишні кияни нерідко линули спогадами до часів своєї молодості й згадували Володимира Миколайовича, який зі своїми учнями, як наголосив у одному з листів М. К. Гудзій, назавжди був пов'язаний «пам'яттю серця» [1233, с. 186–187].

Отже, в одному з листів 1956 р. В. П. Адріанова-Перетц писала М. К. Гудзю: «В світлі подій цього року все знову заново переживається. Подала справу (заяву – *А. III.*) у Верховну Прокуратуру, повідомили, що переслали до Ленінграда, звідки, мовляв, і отримаю відповідь. Але поки – мовчання. Чи знайдуть саму справу, адже під час війни багато чого зникло. Одночасно подано заяву і по [М. Н.] Сперанському. Але там – тільки заява, а я надіслала й копії з рапорту його (В. М. Перетца – *А. III.*) до Академії, де докладно викладені всі події з 11 квітня до середини червня 1934 р., а потім копію листа Сталіну, де додано й розповідь про листопадовий виклик [В. М. Перетца] до Верховної Прокуратури. Не знаю, що вдасться їм знайти про цю “справу”, адже втягнуто багато людей» [1235, с. 188].

Очевидно, що підстави для хвилювання у В. П. Адріанової-Перетц існували, адже, наприклад, тоді було відмовлено у перегляді справи М. Н. Сперанського [1234, с. 29]. М. К. Гудзій всіляко підтримував Варвару Павлівну. Так, у листі від 21 жовтня 1956 р. він писав: «Не маю жодного сумніву, що Ви отримаєте повідомлення про реабілітацію Вол[одимира] Мик[олайовича], але і без офіційних документів він, як і Сперанський, давно вже очищений від усяких наклепів» [1235, с. 188]. Проте, В. П. Адріанова-Перетц не хотіла миритися з існуванням «офіційного документу», що позбавляв В. М. Перетца заслуженого визнання, тому наполегливо добивалася офіційної постанови про його відміну [1234, с. 29]. Перегляд архівно-слідчої справи В. М. Перетца все ж розпочався в 1956 р., а М. Н. Сперанського, до речі, було реабілітовано тільки 27 лютого 1990 р.

9 жовтня 1956 р. архівно-слідча справа В. М. Перетца за № 211952 була направлена прокурором м. Ленінграда до Управління КДБ Ленінградської

області для перегляду [37, арк. 272]. А 9 липня 1957 р. відбулося засідання Президії Ленінградського міського суду, на якому був розглянутий протест прокурора м. Ленінграда про відміну постанови Особливої наради Колегії ОГПУ від 16 червня 1934 р. щодо В. М. Перетца. Враховуючи те, що В. М. Перетц провини своєї не визнав, а його обвинувачення ґрунтувалося на свідченнях осіб, які проходили за іншими справами, а також те, що під час перегляду справи ряд свідків, зокрема, М. Г. Валяшко, Б. Л. Лічков, Е. І. Ліндрос, Г. Б. Нікольська та Г. О. Бонч-Осмоловський відмовилися від своїх свідчень, заявивши, що вони були надані внаслідок застосування незаконних методів слідства, Президія Ленінградського міського суду ухвалила рішення: «Постанову Особливої наради Колегії ОГПУ від 16 червня 1934 р. стосовно Перетца Володимира Миколайовича – відмінити і справу припинити за відсутністю в його діях складу злочину» [37, арк. 360–361].

Повідомлення про реабілітацію В. М. Перетца Варвара Павлівна отримала напередодні Володимирова дня, 28 липня 1957 р. [37, арк. 362]. В. П. Адріанова-Перетц відразу розпочала роботу над підготовкою до друку останніх праць Володимира Миколайовича, а також клопотатися про поновлення вченого у званні академіка.

Про реабілітацію В. М. Перетца, напружену працю з підготовки до публікації збірника статей Володимира Миколайовича з історії давньої української літератури та клопоту про його поновлення в складі всесоюзної та української академій йдеться у листі В. П. Адріанової-Перетц до О. А. Назаревського від 14 жовтня 1957 р. Так, Варвара Павлівна писала: «Я вже третій місяць живу цілком у “минулому”: після отримання судової реабілітації та постанови Президії АН СРСР про посмертне поновлення Володимира Миколайовича “в правах академіка” весь час була зайнята підготовкою до друку його останніх статей з української літератури, потім писала біографію та вивіряла ще раз складений навесні список його праць. Все вже відправлено днями до Москви, піде під маркою “Комісії з історії філологічної науки”. Так і піднялося переді мною все минуле – і хороше, і пережита в [19]34 р. несправедливість, і прискорена нею смерть В[олоди-мира] М[иколайовича], і багато гіркого, що хотілося б забути, про ставлення деяких людей... З травня [19]56 р., коли я підняла справу В[олоди-мира] М[иколайовича] у суді, жила весь час у тяжкому очікуванні, чи знайдуть його, чи переглянуть по-справжньому... Самі розумієте, на що схожі у мене в результаті нерви. А ними ж живемо. Поспішала дуже з роботою останні півтора місяці, щоб не зірвати справу якою-небудь затьяжною хворобою. Зараз, коли рукопис відправлена, стало спокійніше» [519, арк. 1–1 зв.].

Турбувало В. П. Адріанову-Перетц й те, що процес поновлення В. М. Перетца в складі АН УРСР відбувався дуже повільно. У листі до О. А. Назаревського Варвара Павлівна зауважила, що АН СРСР «дуже швидко відізвалася на реабілітацію, а ось українці, як казав покійний, на волах їздять – все ще не відповіли на мою заяву, яку я одночасно послала до обох Академій» [519, арк. 1 зв.]. Президія АН УРСР скасувала постанову Президії ВУАН про виключення В. М. Перетца зі складу української академії 16 грудня 1957 р. [996, с. 229]. А В. П. Адріановій-Перетц, як вдові академіка В. М. Перетца, виплатили 7 000 карбованців (двомісячну зарплату академіка) [996, с. 229].

У 1958 р. наукова спільнота вшанувала 70-річчя від дня народження В. П. Адріанової-Перетц і 50-ліття її наукової діяльності. Не забули про ювілей Варвари Павлівни й колишні члени Семінарію російської філології, які на той час мешкали у Києві: вітальну телеграму їй надіслали І. С. Ковтунова, В. І. Маслов, О. А. Назаревський, Є. І. Чепур (Прокопенко) і С. О. Щеглова [511]. Вітаючи В. П. Адріанову-Перетц, О. А. Назаревський наголосив, що її 50-літнє слугування науці принесло «гідні та рясні плоди», а також зауважив, що цей «подвиг життя» вченої знайшов широке й загальне визнання [510, арк. 1]. Вітання від друзів-киян, з якими під керівництвом В. М. Перетца робилися перші кроки у науці, були особливо дорогі Варварі Павлівні. Так, дякуючи за вітання у листі до В. І. Маслова, вона зазначила: «Прийміть мою найщирішу подяку за вітання. Нас так мало залишилося із чудового гуртка, який збирався на Маріїнсько-Благовіщенській, що особливо дорога звісточка від небагатьох уцілілих. На цей раз, на відміну від [19]48 р., багато хто пригадав і нашого дорогого вчителя, про якого так довго мовчали» [599, арк. 1].

Завдяки зусиллям В. П. Адріанової-Перетц вийшли друком останні дослідження В. М. Перетца: «Новий список “Слова” Даниїла Заточника» (1956), «Києво-Печерський патерик у польському та українському перекладах» (1958), «Описання зібрання рукописів професора І. О. Шляпкіна, принесеного в дар Саратовському державному університету» (1960). В Києві в першому томі «Матеріалів до вивчення історії української літератури» була опублікована розвідка Володимира Миколайовича «Вірші еромонаха Климентія Зиновієва» (1959).

Найбільш складно було опублікувати четвертий випуск «Досліджень і матеріалів з історії давньої української літератури XVI–XVIII ст.», який, крім розвідок В. М. Перетца, містив передмову, нарис біографії Володимира Миколайович та список його надрукованих праць, що підготувала В. П. Адріанова-Перетц. Збірник готувався до публікації як видання Комі-

сії з історії філологічних наук Відділення літератури і мови АН СРСР, яку очолював М. К. Гудзій. Голова Комісії не лише підтримував Варвару Павлівну у підготовці книги, а і всебічно допомагав їй. Зокрема, М. К. Гудзій розшукав низку публікацій В. М. Перетца, що доповнили бібліографію вченого. Рукопис збірника надійшов до Комісії 7 жовтня 1957 р. Отримавши його, М. К. Гудзій написав Варварі Павлівні: «Вчора отримав рукопис книги Володимира Миколайовича і написану Вами біографію Вол[одимира] М[иколайовича]. Написали Ви її дуже гарно, і повчально, і цікаво. Багатьох подробиць життя В[олодимира] М[иколайовича] я не знав. Постараюся найближчим часом дати хід рукопису» [1235, с. 189].

Однак знадобилося майже п'ять років, щоб видання побачило світ. М. К. Гудзію, як голові Комісії з історії філологічних наук, довелося наполегливо доводити всесоюзному академічному видавництву доцільність видання книги В. М. Перетца [1235, с. 189]. Збірник раніше непублікованих праць В. П. Перетца вийшов друком у 1962 р., підсумувавши роботи вченого з історії української літератури XVI–XVIII ст. [924].

У першу чергу книгу В. П. Перетца Варвара Павлівна надіслала його учням і послідовникам. Зокрема, М. К. Гудзію, який багато зробив, аби збірник Володимира Миколайовича побачив світ. У відповідь Микола Каленикович щиро подякував В. П. Адріановій-Перетц в листі від 20 лютого 1962 р., наголосивши: «Зараз отримав від Вас книгу Володимира Миколайовича. Годі й казати, яку велику радість доставила мені ця подія, пов'язана з пам'яттю дорогого і пріснопам'ятного нашого Вчителя» [1235, с. 192].

Для збереження пам'яті про В. П. Перетца Варвара Павлівна надіслала збірник його останніх українознавчих праць й до Києва [521]. Про те, яке враження справило це видання на вихованців і шанувальників Володимира Миколайовича, дає уяву лист О. А. Назаревського від 27 лютого 1962 р., у якому останній зазначив: «Дорога Варв[ара] Павл[івна]! Велике спасибі за надіслану книгу, що завершує великий цикл праць В[олодимира] Мик[олайовича] з історії укр[аїнської] літ[ератури] XVI–XVIII століть (поперед[ні] три випуски у мене є). Це, дійсно, прекрасна пам'ять про нашого дорогого Вчителя. З великим інтересом, не відриваючись, я знову перечитав відому мені в основному біографію В[олодимира] М[иколайовича], але тільки тепер дізнався, яким важким було його дитинство. Взагалі все життя його було безперервною працею, я б сказав навіть – свого роду подвигом: так багато він зробив при своєму слабкому здоров'ї. Зараз, у більш зрілому віці, ми можемо це особливо добре зрозуміти і оцінити» [513].

Варто зазначити, що зі свого боку В. П. Адріанова-Перетц щиро цікавилася долею, науковою та творчою діяльністю товаришів, які вийшли із Семінарію російської філології В. М. Перетца, раділа їхнім успіхам, вітала з ювілеями, хвилювалася, коли приходила біда, а у разі потреби надавала допомогу, і завжди сподівалася та чекала на зустрічі з ними. Так, в одному з листів до В. І. Маслова вона наказувала, щоб при нагоді, коли Ленінград «поманить своїми архівами» киян, обов'язково заходили і до її «келії», із якої з роками із-за хвороби виходила дуже зрідка [598, арк. 1–1 зв.].

Особистою трагедією для В. П. Адріанової-Перетц стала смерть її близької подруги, С. О. Щеглової, яка після виходу на пенсію в 1951 р. повернулася із Саратова до Києва. У 1956 р. Софію Олексіївну було реабілітовано, а 1 червня 1965 р. завершився її земний шлях. В. П. Адріанова-Перетц зробила все що було можливо для збереження пам'яті про вчену. Зокрема, підготувала некролог, у якому, як вона наголосила у листі до О. А. Назаревського від 27 червня 1965 р., передусім, звернула увагу на науковий доробок С. О. Щеглової, виділивши в ньому те, що «часом не відмінено і увійшло в історію російської та української літератури» [524, арк. 1–1 зв.]. У листі Варвара Павлівна порадила О. А. Назаревському звернутися до рідних С. О. Щеглової, які мешкали у Києві, й, якщо залишилися неопублікованими її праці, спробувати їх надрукувати, та подати у наукові видання статтю про київський період діяльності Софії Олексіївни. В. П. Адріанова-Перетц також надіслала листа саратовським ученим з проханням підготувати статтю про наукову та педагогічну діяльність С. О. Щеглової в Саратові [524, арк. 1–1 зв.].

Всєбічну допомогу В. П. Адріанова-Перетц надавала колегам, які досліджували життя та діяльність В. М. Перетца та пропагували його наукову творчість, а також писали про роботу Семінарію російської філології. Для відновлення доброго імені В. М. Перетца в Україні багато зробив О. А. Назаревський, який після реабілітації Володимира Миколайовича виступав з лекціями перед студентами історико-філологічного факультету КДУ ім. Т. Г. Шевченка й опублікував низку статей і спогадів про вченого та його учнів в українських і російських виданнях [967–971].

У листі від 10 листопада 1957 р. О. А. Назаревський повідомив В. П. Адріанову-Перетц, що «вчасно здійснив свій намір», провівши для студентів 12 жовтня двогодинну лекцію, в якій розповів про наукову діяльність В. М. Перетца та про роботу Семінарію російської філології в Києві, відзначивши, таким чином, 50-ліття заснування Семінарію. О. А. Назарев-

ський також інформував Варвару Павлівну, що з нагоди ювілею обмінявся листами з «ветеранами» Семінарію, які надіслали йому «теплі спогади про Семінарії та його керівника» [507, арк. 1].

Вчені співпрацювали під час підготовки ювілейного видання, присвяченого 125-річчю заснування київського університету. Тоді О. А. Назаревському доручили підготувати нарис про викладання та вивчення давньоруської літератури в університеті за весь період його діяльності. Маючи намір як можна повніше висвітлити в нарисі роботу В. М. Перетца, він у листі від 25 січня 1958 р. попросив В. П. Адріанову-Перетц надіслати йому матеріали про наукову та педагогічну діяльність Володимира Миколайовича в університеті [508]. Варвара Павлівна відгукнулася на прохання О. А. Назаревського й надіслала йому список праць В. М. Перетца київського періоду та фотопортрет ученого [520, арк. 1–2]. В листі до О. А. Назаревського від 4 лютого 1958 р. В. П. Адріанова-Перетц також висловила побажання, щоб його нарис був максимально правдивим, адже вважала, що тим, хто переслідував Володимира Миколайовича в «чорні роки», буде «корисно почитати правдиву розповідь про те, скільки саме в Києві він зробив для української культури» [520, арк. 1 зв.].

Цікавим є лист О. А. Назаревського до В. П. Адріанової-Перетц від 15 лютого 1958 р., з якого можна дізнатися про тогочасне ставлення київської філологічної громадськості до постаті В. М. Перетца. На початку 1958 р. у КДУ ім. Т. Г. Шевченка відбувся урочистий вечір з нагоди 80-річчя професора О. А. Назаревського. Під час свого виступу на вечері Олександр Адріанович наголосив на видатній ролі В. М. Перетца у становленні його, як вченого й дослідника давньоруської літератури, та охарактеризував Володимира Миколайовича як вимогливого, але доброзичливого й уважного наставника, який багатьом відкрив шлях у науку. «Заключні слова характеристики Володимира Миколайовича, нашого спільного керівника, – зауважив О. А. Назаревський у листі до В. П. Адріанової-Перетц, – викликали дружні і тривалі оплески присутніх (було не менше 200 осіб студентів-філологів і викладачів нашого факультету). Мені здається, це певною мірою говорить про те, як до пам'яті Володимира Миколайовича, до його праць і діяльності ставиться зараз “філологічна громадськість” нашого університету» [509, арк. 1 зв.].

В університетській газеті побачили світ «Сторінки спогадів» О. А. Назаревського, де розповідалось про діяльність Семінарію російської філології під керівництвом В. М. Перетца [546, арк. 1; 967]. Свої враження від цієї публікації В. П. Адріанова-Перетц висловила в листі до О. А. Назарев-

ського від 5 вересня 1965 р., в якому зазначила: «Звичайно для студентів розповідь про нашу “школу” буде повчальною, чим би вони в майбутньому не зайнялися: ми ж навчалися не як чиновники від науки, працювали не в “службові часи” від цих до цих, а уриваючи час від відпочинку або роботи за “платню”... Цією добровільністю й сильна була особливо наша школа» [525, арк. 1–1 зв.].

В 1965 р. виповнилося 95 років від дня народження В. М. Перетца, внесок якого в розвиток української філологічної науки на той час уже не замовчувався. В. П. Адріанова-Перетц у листі до О. А. Назаревського висловила думку, що було б добре, якби в КДУ ім. Т. Г. Шевченка поряд з аудиторіями, де навчалися філологи, в пам'ять про Володимира Миколайовича вивісили портрет вченого. «Мені хотілось би, – писала вона Олександрю Адріановичу, – якщо це можливо, щоб де-небудь в Університеті – у приміщення, де займаються філологи, знаходився портрет Володимира Миколайовича. Збільшений портрет з тої карточки, яку я Вам надсилаю, у Пушкінському Домі висить в приміщенні сектору давньоруської літератури, інший я віддала (зі світлини [19]32 р.) в наш рукописний відділ (ІРЛІ – А. III.), де зберігаються рукописи В[олодимира] М[иколайовича], а з цієї весни – і зібрання стародрукованих книг... Цей знімок зроблений в Києві в [19]28 р., коли він працював там в рукописному відділі [ВБУ]» [526, арк. 1]. Варто додати, що протягом 20 вересня – 25 грудня 1965 р. поряд з деканатом філологічного факультету КДУ ім. Т. Г. Шевченка була розгорнута виставка наукових праць В. М. Перетца з портретом вченого [563].

Схвально відгукнулася В. П. Адріанова-Перетц й про статтю О. А. Назаревського «Пам'яті вчителя», що вийшла друком з нагоди 30-ліття смерті В. М. Перетца. Зокрема, в листі до Олександра Адріановича вона зазначила: «Ваша стаття дуже гарна! В ній є і той особистий емоційний елемент, якого мені, з причини чисто біографічної, ввести не можна було. Мені дуже хотілось би цю статтю... дати тутешнім молодим і старим філологам... Стаття доповнює мій нарис (опублікований в 1962 р. у збірнику «Дослідження і матеріали з історії давньої української літератури XVI–XVIII століть» – А. III.), особливо в її “педагогічній” частині» [529, арк. 1].

Всі документи, що містили дані про В. М. Перетца, його життя та діяльність, а також вшанування пам'яті вченого, В. П. Адріанова-Перетц старанно зберігала, відкладаючи їх до архіву Володимира Миколайовича. Отримавши від О. А. Назаревського листа з інформацією про виставку наукових праць В. М. Перетца в КДУ ім. Т. Г. Шевченка, вона написала Олександрю Адріановичу: «Цього Вашого листа я поклала в конверт бі-

ографічними матеріалами про Володимира Миколайовича, з відгуками про посмертне видання його праць. Хай йде в архів» [528]. В іншому листі, після надісланого О. А. Назаревським з Києва «рідкісного видання», В. П. Адріанова-Перетц зазначила, що використає книгу для поповнення «бібліографії відгуків про праці В[олодимира] М[иколайовича]» [537, арк. 1].

Багато документів, що стосувалися пам'яті В. М. Перетца, надіслав Варварі Павлівні М. К. Гудзій, зокрема, вирізку зі своєю статтею із української «Літературної газети», в якій згадувався Володимир Миколайович, знайдений у власному архіві план книги про «Слово о полку Ігоревім», написаний В. М. Перетцем [1235, с. 190]. До 30-ліття смерті В. М. Перетца побачила світ праця М. К. Гудзія «Пам'яті вчителя» [598]. Відбитки цієї статті В. П. Адріанова-Перетц через О. А. Назаревського надіслала до бібліотеки КДУ ім. Т. Г. Шевченка [531; 532]. Дослідженням В. М. Перетца та представників його школи з історії української філології була присвячена розвідка М. К. Гудзія в журналі «Радянське літературознавство» [557], що стала останньою його публікацією.

На смерть колеги та друга В. П. Адріанова-Перетц, як не важко їй було пережити втрату близького товариша, написала некролог та виступила з доповіддю про київський період діяльності М. К. Гудзія на засіданні, присвяченому пам'яті вченого [530, арк. 1].

Роблячи все для збереження пам'яті про В. М. Перетца та представників його школи, В. П. Адріанова-Перетц думала й про подальший розвиток наукових традицій, закладених Володимиром Миколайовичем, допомагала молодим українським дослідникам, які працювали в сфері історії давньої української літератури. Зокрема, тривалою й плідною була співпраця вченої з українським літературознавцем Л. Є. Махновцем, яка розпочалася ще у 1949 р., коли останній був аспірантом С. І. Маслова і досліджував листування між В. М. Перетцем та І. Я. Франком. Тоді Л. Є. Махновець через свого наукового керівника звернувся до В. П. Адріанової-Перетц з проханням дослідити листи І. Я. Франка з особового архіву В. М. Перетца [259]. Згодом між В. П. Адріановою-Перетц і Л. Є. Махновцем розгорнулося листування, що тривало протягом 1963–1972 рр. Як видно з листів, Варвара Павлівна всебічно підтримувала і тактовно спрямовувала наукову діяльність молодшого колеги. Так, 10 серпня 1963 р. Л. Є. Махновець, працюючи над монографією «Сатира і гумор української прози XVI–XVIII ст.», звернувся до В. П. Адріанова-Перетц з проханням надіслати йому необхідні для дослідження тексти пам'яток, які він не знайшов у

бібліотеках Києва. Варвара Павлівна не тільки виконала прохання киянина, але й підготувала на його монографію та докторську дисертацію позитивні рецензії й відгук [33, арк. 3].

Наприкінці 1969 р. розпочалася підготовка до відзначення 100-літнього ювілею В. М. Перетца. І саме Л. Є. Махновця, напевне, за бажанням В. П. Адріанової-Перетц, вирішено було запросити на урочисте зібрання для виступу від українських філологів. «Вчора наш сектор [давньоруської літератури ІРЛІ] обговорював програму розширеного засідання, присвяченого століттю від дня народження Володимира Миколайовича... Загальне бажання – просити Вас зробити невелику – хвилин на 25–30 – доповідь про його праці з української літератури», – повідомила Л. Є. Махновця в листі від 24 листопада 1969 р. В. П. Адріанова-Перетц.

До століття вченого Л. Є. Махновцем була підготовлена стаття про В. М. Перетца як «корифея російської та української філології» [1173], яка викликала позитивну оцінку від В. П. Адріанової-Перетц, хоча розвідка й зазнала суттєве корегування з боку редколегії українського наукового журналу. З цього приводу Варвара Павлівна писала Л. Є. Махновцю: «Ваша стаття навіть в “обструганому” вигляді все-таки не уподібнилася телеграфному стовпу. Передчуваю, що в ній зняли порівняння періоду [19]20-х – поч[атку] [19]30-х рр. із сучасним [про] зниження роботи над “давнім письменством”» [33, арк. 9]. Від українського вченого В. П. Адріанова-Перетц дізналася й про те, що 31 січня 1970 р. за рішенням ЮНЕСКО 100-річчя від дня народження В. М. Перетца відзначалося у всьому світі [33, арк. 9–9 зв.].

В українських часописах до столітнього ювілею всесвітньо відомого філолога побачила світ низка статей, присвячених В. М. Перетцу [1081; 1151; 1337]. Видання з розвідками українських вчених про ювіляра Л. Є. Махновець надіслав В. П. Адріановій-Перетц до Ленінграда. У листі-відповіді Варвара Павлівна «сердечно» подякувала всім «авторам, які добрим словом згадали про Володимира Миколайовича» [33, арк. 10].

У 1970 р. в «Археографічному щорічнику» вийшла друком і стаття В. П. Адріанової-Перетц, що була присвячена археографічним і джерелознавчим працям В. М. Перетца. Як написала Варвара Павлівна в листі до О. А. Назаревського, цю статтю з нагоди ювілею Володимира Миколайовича їй замовили «москвичі», проте обсяг розвідки довелося дещо скоротити, але головне, зазначила вчена, вона нагадала [539, арк. 1].

Про археографічну та джерелознавчу роботу В. М. Перетца Варвара Павлівна ще виголосила доповідь на науковій сесії, що була присвячена

100-літтю від дня народження філолога. Урочистий захід, який організував сектор давньоруської літератури ІРЛІ АН СРСР в Ленінграді, відбувся 28–29 жовтня 1970 р. і став вінцем вшанування видатного вченого. У своїй промові В. П. Адріанова-Перетц зазначила, що любов В. М. Перетца до давньоруської літератури спонукала неодноразово його звертатися до рукописного матеріалу, розшукувати і видавати першокласні давньоруські та староукраїнські твори, описувати рукописні зібрані, раніше невідомі науці, й виявляти в них українські та білоруські рукописи [1232, с. 397].

З доповіддю про значення роботи В. М. Перетца в сфері історії давньої української літератури на науковій сесії виступив Л. Є. Махновець. Передусім, доповідач у своєму виступі звернув увагу на те, що від часу першого приїзду в Україну і до останніх днів життя В. М. Перетца не залишав глибокий інтерес до культурного та громадського життя Києва і всієї України. До кола ж наукових зацікавлень вченого входили українське віршування, записи українських віршів і пісень та український театр. Володимир Миколайовичу вдалося відшукати та опублікувати велику кількість невідомих до того творів давньоукраїнської літератури. Завдяки невтомній праці та безкорисливому ентузіазму таких учених як В. М. Перетц, – підсумував виступаючий, – сучасне людство має можливість почути «живий голос» давньої української літератури з «глибини століть» [1232, с. 396].

Листи В. П. Адріанової-Перетц і таких представників наукової школи В. М. Перетца, як І. Ф. Єрофеев, С. І. та В. І. Маслови, М. К. Гудзій і О. А. Назаревський, висвітлюють діяльність вчених із реабілітації та збереження пам'яті про Володимира Миколайовича, як видатного дослідника давньої української та російської літератури, організатора українського наукового життя та фундатора Київської філологічної школи. Знаменним є те, що наукова діяльність В. М. Перетца отримали загальносвітове визнання, а творча спадщина вченого та традиції його наукової школи актуальні і сьогодні.

ВИСНОВКИ

Монографія є спробою комплексного відображення діяльності видатного філолога Володимира Миколайовича Перетца, який був яскравою постаттю на українському науково-культурному просторі кінця XIX – першої третини XX ст. Предметом представленого дослідження стала подвигницька діяльність вченого з вивчення пам'яток давньої української літератури, розвитку українознавства та розбудови українського науково-культурного життя.

Створенню синтетичної праці з висвітлення багатогранної діяльності та вагомих здобутків В. М. Перетца на українознавчому полі сприяло виявлення та дослідження великої епістолярної спадщини вченого, що відквалася в архівах, бібліотеках і музеях України. В. М. Перетц листувався з широким колом українських та іноземних науковців, брав участь в найважливіших подіях українського наукового та культурного життя, рефлексія на які знайшла відображення в його епістолях. Вивчення епістолярних документів дозволило реконструювати діяльність В. М. Перетца в українських наукових і навчальних інституціях, висвітлити співпрацю з українськими і закордонними філологами, дослідити його погляди щодо генезису українського наукового життя, створити просопографічний портрет вченого, відтворити принципи науково-дослідної діяльності, прихильником яких був Володимир Миколайович.

Оскільки В. М. Перетц був уродженцем Санкт-Петербурга, навчався й перші кроки в науці зробив у місті на Неві, то його інтерес до українознавчої проблематики формувався не лише під час особистого спілкування з українськими науковцями й ознайомлення з працями українських дослідників, а і внаслідок листування з українськими філологами, зокрема, П. Г. Житецьким і М. І. Петровим, яких Володимир Миколайович вважав своїми навчителями і попередниками на ниві дослідження давньої української віршової поезії й драматичної літератури. Значною мірою під впливом українських вчених В. М. Перетц визначив головне завдання власної наукової діяльності, що полягало у створенні синтетичної історії української літератури XVI–XVIII ст.

Виконанню поставленої мети була підпорядкована вся подальша діяльність В. М. Перетца в науці. Вчений приклав усіх зусиль, аби обійняти посаду професора Університету св. Володимира і переїхати в Україну, що дало йому можливість дослідити багаті колекції пам'яток давньої української літератури в книгосховищах українських міст, а також здійснювати

науково-дослідні поїздки до Польщі. У 1920-ті роки В. М. Перетц, працюючи в академічних установах Ленінграда, зосередився на виявленні та дослідженні творів давньої української писемності в архівосховищах міст Росії та Білорусі. Вчений визначив завдання археографічного і текстологічного аналізу рукописних пам'яток та розробив і запровадив правила уніфікованого археографічного опису рукописних і стародруківаних книг. Йому вдалося відшукати і описати десятки рукописів українського походження та підготувати праці з аналізом пам'яток давньої української писемності.

Приділяючи велику увагу джерелознавчій та архівознавчій роботі, В. М. Перетц розробив й методологію дослідження історії давньої української та російської літератур. Методологічна концепція вченого передбачала застосування філологічного, історичного, історико-філологічного, історико-порівняльного та біографічного (історико-психологічного) методів дослідження. Аналізу твору передувало вивчення особистості автора або колективу авторів, визначення їхніх соціальних орієнтирів, визначальних світоглядних позицій та літературних уподобань. При дослідженні літературних пам'яток застосовувалися принципи історизму та всебічного аналізу тексту твору. Ретельному дослідженню підлягали різні редакції пам'яток з описом змін текстів твору, а також виявлялися фольклорно-літературні зв'язки та взаємовпливи між національними літературами.

Як професор навчальних закладів Києва В. М. Перетц першим почав знайомити українську молодь з історією давньої української літератури, простежуючи її тяглість з часів Київської Русі. Його педагогічна діяльність була спрямована на підготовку фахівців, небайдужих до історії, літератури й культури українського народу й здатних на проведення самостійної наукової діяльності. Вчений був одним із небагатьох педагогів, хто почав залучати до наукової роботи слухачок вищих жіночих курсів.

Творчою лабораторією з дослідження пам'яток давньої української літератури і мови став організований В. М. Перетцем Семінарії російської філології в Києві. Внаслідок діяльності Семінарії були підготовлені десятки дослідників з історії української літератури і мови, які працюючи в рамках методологічних, джерелознавчих і археографічних засад, розроблених В. М. Перетцем, сформували Київську філологічну школу. Діяльність Семінарії також сприяла розвитку української театрознавчої школи та розвитку шевченкознавчих студій в Університеті св. Володимира (нині – КНУ імені Тараса Шевченка).

Як талановитому педагогу й енергійному організатору наукової діяльності, В. М. Перетцу вдалося підготувати колектив вчених-соратників, які під

його керівництвом протягом чверті століття проводили продуктивні дослідження в галузі українознавства як в українських (УНТ в Києві, Товариство дослідників української історії, писемності та мови в Ленінграді, КДУП–КУПФ), так і російських (КТБ РАН–АН СРСР, Науково-дослідний інститут порівняльної історії літератур і мов Заходу та Сходу при ПДУ, ВДЛ ІРЛІ АН СРСР) наукових установах. Учні В. М. Перетца, зокрема, В. П. Адріанова-Перетц, В. І. й С. І. Маслови, М. К. Гудзій, О. А. Назаревський, С. О. Щеглова та інші, в своїй науково-педагогічній діяльності розвивали традиції Київської філологічної школи. Вони також зберегли наукову, архівну, у тому числі й епістолярну спадщину В. М. Перетца, що нині є джерельною базою для вивчення багатогранної діяльності вченого та представників його школи.

Листування В. М. Перетца з видатними українськими вченими, – В. І. Вернадським, Д. І. Багалієм, М. С. Грушевським, С. О. Єфремовим, А. Ю. Кримським, А. М. Лободою та іншими науковцями, – розкривають заповзятую й плідну діяльність Володимира Миколайовича з розбудови українського професійного середовища, створення ефективно діючих українських академічних інституцій. Співпраця В. М. Перетца з М. С. Грушевським в рамках діяльності УНТ в Києві в дореволюційний період та з А. Ю. Кримським і С. О. Єфремовим у ВУАН в 1920-ті роки сприяли згуртуванню українських вчених-гуманітаріїв і розгортанню їхньої наукової діяльності, головним чином, в сфері українознавства. Одним із перших обраний дійсним членом української академії, В. М. Перетц брав активну участь в її діяльності, боровся за її зміцнення та наукову незалежність, а його наукові здобутки сприяли піднесенню авторитету ВУАН в світовому академічному середовищі.

Наукову діяльність українських учених в сфері україніки В. М. Перетц розглядав як невід'ємну складову із розвитку славістичних досліджень. Ініціювавши видання ювілейного збірника філологічних і славістичних статей в честь академіка О. І. Соболевського, В. М. Перетц зумів об'єднати навколо цього проекту провідних вітчизняних та європейських філологів-славістів, зокрема, залучити до участі в науковому збірнику понад тридцять українських дослідників, які працювали в наукових установах і навчальних закладах України, Азербайджану, Білорусі, Польщі, Росії та Чехословаччини. Унікальний комплекс епістолярних документів, що сформувався під час підготовки наукового видання, а нині зберігається в особовому архівному фонді С. І. Маслова в ІР НБУВ, окреслює широке коло українських й іноземних учених, з якими підтримував зв'язки і співпрацював В. М. Перетц.

В рамках діяльності ВУАН В. М. Перетцу вдалося створити і організувати ефективну роботу КДУП–КУПФ, що стала своєрідним науковим центром з виявлення, вивчення та публікації пам'яток давньої української літератури. Про масштабність задумів і діяльності комісії говорить те, що в її роботі брало участь сімнадцять наукових співробітників (при штаті дві одиниці), які мешкали в Києві, Ленінграді та Москві й готували до друку близько тридцяти творів давнього українського письменства. І лише несприятливі адміністративні, фінансові та політичні обставини не дозволили В. М. Перетцу та очолюваному ним колективу в повному обсязі реалізувати науково-дослідницькі плани.

Будучи прибічником тяглости української літературної традиції з Княжих часів, В. М. Перетц в рамках діяльності КДУП–КУПФ готував до друку двотомне видання «Пам'ятки давнього українського письменства XI–XIII ст. в обробках XVI–XVIII ст.», проте згортання українознавчих досліджень на початку 1930-х рр. не дозволило завершити роботу. Результати діяльності В. М. Перетца в сфері історії давньої української літератури підсумували чотири випуски «Досліджень і матеріалів з історії давньої української літератури XVI–XVIII ст.», останній із яких побачив світ вже після смерті вченого.

Зацікавившись «Словом о полку Ігоревім» ще в студентські роки, В. М. Перетц від часу свого переїзду до Києва протягом тридцяти років досліджував видатний твір Київської Русі. Як видання Історично-філологічного відділу ВУАН побачила світ його фундаментальна монографія «“Слово о полку Ігоревім” – пам'ятка феодальної України-Руси XII віку. Вступ. Текст. Коментар», що стало одним із найбільших наукових звершень вченого. В 1920-ті – на початку 1930-х рр. вийшли друком ще близько десяти праць В. М. Перетца, присвячених «Слову о полку Ігоревім». В епістолярних документах містяться відомості, що вчений мріяв надрукувати другий, значно розширений варіант монографії, однак його мрії не судилося збутися.

Головна причина, що не дозволила В. М. Перетцу повною мірою здійснити науково-дослідницькі задуми, передусім в сфері українознавства, лежала в політичній площині. Сам вчений, будучи видатним організатором українського наукового життя, завжди виступав проти змішування наукової й пропагандистсько-публіцистичної діяльності та перетворення українських наукових установ і товариств на політичні клуби. Проте цькування В. М. Перетца з боку реакційно-консервативних діячів в імперські часи та його переслідування комуністичними ідеологами й каральними органами

за радянського тоталітаризму значно обмежували наукову діяльність вченого. Зрештою, внаслідок репресій В. М. Перетц був побавлений можливості займатися науковою роботою й передчасно пішов з життя.

На продуктивність наукової діяльності В. М. Перетца впливав і стан здоров'я вченого. Хронічні хвороби переслідували науковця протягом всього життя. Однак він був людиною, хоча і зі слабким тілом, але сильною духом. Надзвичайна працьовитість і організованість в роботі, сміливість у визначенні цілей та наполегливість в їх досягненні, динамізм і системність в проведенні наукових пошуків та глибоке й всебічне дослідження віднайдених джерел стали запорукою видатних наукових досягнень вченого.

Вивчення науково-організаційної та науково-громадської роботи В. М. Перетца дозволило скласти хроніку участі вченого в українському науковому житті, уточнити дати його вступу та періоди діяльності в українських наукових установах і навчальних закладах, а також в російських наукових інституціях, де він організовував і проводив українознавчі дослідження.

В яких би наукових установах і з якими б колективами не працював В. М. Перетц, всюди проявлялися його лідерські якості. Епістолярні документи розкривають вченого як відповідального керівника і вмілого організатора, здатного як на прийняття, так і на виконання рішення заради успіху справи. Він прислухався до порад своїх навчителів і знаходив можливості, аби допомогти власним учням, умів цінувати й плекати таланти в науці та не визнавав бездарів і академіків від влади. В. М. Перетц був людиною честі та гідності й в найтяжчі часи не зраджував принципам гуманізму. Пріоритетними ж для В. М. Перетца завжди були інтереси науки, якій він протягом життя беззавітно служив.

Під час роботи над монографією був складений список наукових доповідей В. М. Перетца, що вчений виголосив в українських наукових установах і товариствах. Він дав змогу уточнити тематику наукових українознавчих зацікавлень В. М. Перетца в різні періоди його науково-дослідної діяльності та визначити широту співпраці вченого з українськими науковими інституціями. Звичайно, що складений список наукових доповідей В. М. Перетца передчасно вважати остаточним і в ході подальших досліджень можливе його доповнення.

Беззаперечним є й те, що досі не складено повної бібліографії публікацій В. М. Перетца. Опублікований майже шістьдесят років тому назад В. П. Адріановою-Перетц список друкованих праць вченого заклав базу для створення повної бібліографії його публікацій, але до сьогодні не було жодної спроби доповнити цей список. Запропонована бібліографія

публікацій В. М. Перетца в сфері україніки, що містить 262 позицій за 1892–1962 рр., уточнює українознавчу складову із опублікованої наукової спадщини вченого й може буде використана при створенні його повної бібліографії.

Перспективними для розробки проблеми є подальше дослідження архівної й епістолярної спадщини В. М. Перетца. Не виключені нові знахідки листування вченого в архівах, бібліотеках і музеях України, детального дослідження потребують листи українських науковців до В. М. Перетца, що зберігаються в особовому архівному фонді останнього в РДАЛМ. Напевне, документи про діяльність вченого на українознавчій ниві містить й поки ще не описаний особовий архівний фонд В. П. Адріанової-Перетц.

Епістолярна спадщина В. М. Перетца надзвичайно інформативна, містить багато відомостей про вченого, інших діячів української науки, а також події українського й культурного життя кінця ХІХ – першої третини ХХ ст., а отже доцільним є її публікація. Нагальною потребою також є перевидання наукових праць В. М. Перетца в сфері україніки та методології досліджень історії давнього українського письменства.

Діяльність та наукові здобутки В. М. Перетца в галузі українознавства, що золотим фондом увійшли до скарбниці української науки і культури, знаходять все більше відображення в науковій літературі. Проте їх вивчення ще далеке від завершення. Комплексне дослідження діяльності В. М. Перетца як вченого-українознавця стало лише одним із кроків до повного відтворення його видатних досягнень на терені української науки.

ДОДАТКИ

Додаток 1

ХРОНІКА УЧАСТІ В. М. ПЕРЕТЦА В УКРАЇНСЬКОМУ НАУКОВОМУ ЖИТТІ

1892 р.	Перша наукова публікація у сфері україніки в журналі «Київська старина».
27 лютого 1900 р.	Обраний дійсним членом Історичного товариства Нестора-літописця в Києві.
5 листопада 1900 р.	Захистив магістерську дисертацію «Історико-літературні дослідження і матеріали. Т. 1. Із історії російської пісні».
7 квітня 1902 р.	Захистив докторську дисертацію «Історико-літературні дослідження і матеріали. Т. 3. Із історії розвитку російської поезії XVIII ст.».
Травень 1903 р.	Обраний екстраординарним професором кафедри російської мови і словесності Університету св. Володимира в Києві.
18 вересня 1903 р.	Прочитав вступну лекцію в Університеті св. Володимира в Києві на тему «Про деякі основні настрої руської літератури в її історичному розвитку».
1904–1906 рр.	Викладав у приватній гімназії Г. А. Валькера.
1904–1906 рр.	Викладав у Музично-драматичній школі М. В. Лисенка.
Вересень 1905 р. – 1914 р.	Був секретарем історико-філологічного факультету Університету св. Володимира в Києві.
1906–1914 рр.	Робота на посаді Ординарний професор кафедри російської мови і словесності Університету св. Володимира в Києві.
1906–1907 рр.	Професор історико-філологічного відділення Київських вищих жіночих курсів.
1906–1909 рр.	Співзасновник, директор і професор Вечірніх історико-філологічних курсів у Києві.

10 жовтня 1907 р.	Розпочав діяльність як керівник Семінарію російської філології в Києві.
11 листопада 1907 р.	Обраний головою філологічної секції УНТ в Києві.
30 грудня 1907 р.	Обраний до складу редакційного комітету УНТ в Києві.
3 червня 1908 р.	Обраний дійсним членом НТШ у Львові.
21 листопада 1909 р.	Увійшов до складу Бібліографічної комісії НТШ у Львові.
1909–1914 рр.	Викладав на Вечірніх вищих жіночих курсах А. В. Жекуліної
20 лютого – 6 березня 1910 р., 13 лютого – 1 березня 1911 р., 23 лютого – 3 березня 1913 р., 30 січня – 7 лютого 1915 р.	Здійснив наукові експедиції до м. Санкт-Петербург (Петроград) з членами Семінарію російської філології.
22 лютого 1910 р., 14 лютого 1911 р.	Здійснив наукову експедиції до м. Вільно (нині – м. Вільнюс, Литва) з членами Семінарію російської філології.
1–9 червня 1910 р.	Здійснив наукову експедицію до м. Полтава і м. Катеринослав (нині – м. Дніпро) з членами Семінарію російської філології.
21–26 жовтня 1910 р.	Здійснив наукову експедицію до м. Житомир з членами Семінарію російської філології.
3–11 лютого 1912 р.	Здійснив наукову експедицію до м. Москва з членами Семінарію російської філології.
1912–1914 рр.	Викладав у Театральній школі Товариства мистецтв і письменства у Києві.
18–20 лютого 1914 р.	Здійснив наукову експедицію до м. Ніжин з членами Семінарію російської філології.
14 квітня 1914 р.	Затверджений дійсним членом Санкт-Петербурзької АН.
1914–1915 рр.	Ініціював створення та редагував «Літопис Вечірніх вищих жіночих курсів, заснованих в м. Києві А. В. Жекуліною».

30 травня – 10 червня 1915 р.	Здійснив обстеження книгосховищ Києво-Видубицького та Києво-Золотоверхого монастирів з членами петроградського Семінарію російської філології.
5 грудня 1915 р. – 1930 р.	Ініціював створення та очолював Комісію зі складання толкової бібліографії давньоруської літератури при Санкт-Петербурзькій АН (РАН, АН СРСР).
16 жовтня 1917 р.	Дав згоду бути членом Історико-літературного товариства при Університеті св. Володимира.
Травень 1918 р.	Надіслав до Києва записку «Головні риси статуту Української академії наук», яку було розглянуто в липні 1918 р. на засіданні Комісії для вироблення законопроекту про заснування УАН.
31 травня 1919 р.	Обраний на Спільному зібранні УАН дійсним членом УАН по кафедрі історії (літературної) української мови.
25 грудня 1921 р. – січень 1931 р.	Заснував та очолював Товариство дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді.
1922 р.	Став членом, згодом головою кафедри стародавньої української літератури ВУАН.
28 серпня 1924 р.	Увійшов до складу Комітету для опису видань, надрукованих на території України в XVI–XVIII вв. при Археографічній комісії ВУАН.
Жовтень 1926 р.	Обраний штатним академіком ВУАН.
24 листопада 1927 р. – 5 вересня 1933 р.	Очолював Комісію давнього українського письменства ВУАН.
8 грудня 1928 р. – 1929 р. 1931 р.	Був головою Українського бібліологічного товариства. Ініціював створення та очолював Комісію з вивчення історії України при АН СРСР.
Вересень 1931 р. – квітень 1934 р.	Співробітник, згодом заступник директора та організатор українознавчих досліджень в ІС АН СРСР.
Травень 1932 р. – квітень 1934 р.	Співробітник Відділу давньоруської літератури ІРЛІ АН СРСР.

- 11 квітня 1934 р.** Заарештований за сфабрикованою справою «Російської національної партії» («Справою славістів»).
- 16 червня 1934 р.** Вироком Особливої наради при Колегії ОГПУ засланий на три роки до Саратова.
- 22 грудня 1934 р.** Виключений зі складу АН СРСР рішенням Загальних зборів АН СРСР.
- 29 грудня 1934 р.** Прийнято постанову Президії ВУАН про виключення вченого зі складу дійсних членів ВУАН.
- 23 березня 1935 р.** Виключений зі складу дійсних членів ВУАН спільним рішенням Політбюро ЦК КП(б)У і Президії ВУАН.
- 16 грудня 1957 р.** Скасована постанова Президії ВУАН від 29 грудня 1934 р. про виключення академіка В. М. Перетца зі складу дійсних членів української академії в зв'язку з його реабілітацією.

Додаток 2

**ДОПОВІДІ, ЯКІ ПІДГОТУВАВ АБО ВИГОЛОСИВ
В. М. ПЕРЕТЦ В УСТАНОВАХ ВУАН ЧИ УКРАЇНСЬКИХ
НАУКОВИХ ТОВАРИСТВАХ**

№ з/п	Назви наукових установ і доповідей	Дата
	Історичне товариство Нестора-літописця	
1.	До історії Києво-Могилянської колегії (панегірики і вірші Б. Хмельницькому, І. Подкові та архієпископу Лазарю Барановичу).	1900 р.
2.	Бердичевський календар.	1900 р.
3.	Записка митрополита Лаодікського Пафенія про невільників.	1901 р.
4.	Спокушання в латинство диякона (1692 р.).	1901 р.
5.	До пояснення сказань про провалені міста.	12 жовтня 1903 р.
6.	Література доби Петра Великого в світлі нових даних.	27 жовтня 1904 р.
7.	О. М. Веселовський, як професор і викладач.	12 листопада 1906 р.
	Семінарій російської філології в Києві	
8.	Про відкриті пам'ятки української драматичної літератури XVII ст. – шкільні діалоги на Воскресіння Христово.	5 березня 1910 р. (під час наукової екскурсії до м. Санкт-Петербург).
9.	Ф. М. Достоевський.	25 жовтня 1910 р. (під час наукової екскурсії до м. Житомир).

10.	До біографії Ломоносова; полеміка про бороду; хто був Христофор Зубницький.	9 листопада 1910 р.
11.	До характеристики поетичного стилю польських поетів доби Відродження.	21 лютого 1911 р. (під час наукової екскурсії до м. Санкт-Петербург).
12.	Ієромонах Климентій – український віршотворець кінця XVII – початку XVIII ст. та його вірші.	25 лютого 1911 р. (під час наукової екскурсії до м. Санкт-Петербург).
13.	Азбука про п'ятику.	25 січня 1912 р.
14.	До історії слов'яноруського Прологу.	18 лютого 1912 р. (під час наукової екскурсії до м. Ніжин).
Українське наукове товариство в Києві		
15.	Нові інтермедії.	22 жовтня 1907 р.
16.	Праці П. Г. Житецького по історії літератури народної словесності.	3 лютого 1908 р.
17.	Панагірик Є. Плетенецького.	26 червня 1909 р.
18.	До питання про аналіз мови давніх пам'яток.	13 листопада 1909 р.
19.	Становище української мови серед інших.	1 грудня 1909 р.
20.	Новий недільний діалог XVII–XVIII вв.	14 грудня 1909 р.
21.	Українська драма XVIII в. в освітленні нових дослідів В. І. Резанова.	17 жовтня 1910 р.
22.	П. Житецький як філолог.	10 березня 1911 р.
23.	Про Індійське царство.	4 квітня 1911 р.

24.	До історії білоруської драми XVIII в.	28 грудня 1911 р.
25.	До історії колядування і різдвяного діалогу.	23 січня 1912 р.
26.	До біографії П. Житецького.	8 грудня 1913 р.
27.	Переклад книги Есфірі у Віленській бібліотеці.	1914 р.
28.	Тройчанський архів.	1914 р.
Всеукраїнська академія наук		
29.	Іван Вишенський і польська література XVI віку.	1923 р.
Товариство дослідників української історії, писемності та мови в Ленінграді (Петрограді)		
30.	До історії шкільних брацтв на Україні.	25 грудня 1921 р.
31.	Способи полемізування в українських письменників XVI–XVII вв.	19 травня 1922 р.
32.	Пам'яті Ореста Івановича Левицького. Його наукова діяльність.	13 червня 1922 р.
33.	Подорож до Києва та Вінниці і Всеукраїнська академія наук. Академічна бібліотека та її філія.	22 вересня 1922 р.
34.	М. Ф. Сумцов як етнограф та історик українського письменства.	13 жовтня 1922 р.
35.	До історії українізації церковних книг у XVIII ст.	2 травня 1923 р.
36.	До питання про джерела думи про Олексія Поповича.	8 червня 1923 р.
37.	Новіші праці про «Слово о полку Ігоревім».	19 жовтня 1923 р.
38.	Новіша література з української історії, письменства та мови (1920–1923 рр.).	2 листопада 1923 р.
39.	Праці М. О. Максимовича з історії, історії письменства та мови.	23 листопада 1923 р.
40.	Про організацію праці студентів-українців, що висловили побажання приєднатись до праці Товариства дослідників української історії, писемності та мови в Петрограді.	7 грудня 1923 р.

41.	Збірник повістей панотця Григора Шаргородського з року 1660.	18 січня 1924 р.
42.	Про наукову діяльність академіка А. М. Лободи.	15 лютого 1924 р.
43.	«Садок вишневий». Пам'яті Т. Г. Шевченка.	9 березня 1924 р.
44.	До історії польсько-українських літературних взаємовідносин в XVI віці.	21 березня 1924 р.
45.	Сліди українського перекладу Печерського патерика в XVII в.	4 квітня 1924 р.
46.	Нова розвідка Ф. Колесси про походження українських дум.	26 вересня 1924 р.
47.	Нова спроба історії української літератури академіка М. С. Грушевського.	17 жовтня 1924 р.
48.	З часів гордування українською мовою.	21 листопада 1924 р.
49.	Сценічні ефекти в старовинній українській драмі.	28 листопада 1924 р.
50.	Пам'яті В. О. Щавинського (20.01.1868–27.12.1924).	16 січня 1925 р.
51.	Переклади морально-філософічних творів в XVII ст. на Україні.	30 січня 1925 р.
52.	Пам'яті Т. Г. Шевченка.	2 березня 1925 р.
53.	«Тестамент Василя царя Гречеського» у двох українських перекладах XVII ст.	9 травня 1925 р.
54.	Вірші Харківського архімандрита Онуфрія з початку XVIII ст.	4 грудня 1925 р.
55.	До історії українських Учительних Євангелій XVI–XVII вв.	19 лютого 1926 р.
56.	Наукові праці П. Г. Житецького.	9 квітня 1926 р.
57.	І. Франко, як вчений-дослідник.	Травень 1926 р.
58.	«Gerusalemme liberate» Т. Тассо у давньому українському перекладі кінця XVII – початку XVIII вв.	2 червня 1926 р.
59.	Пам'яті академіка Володимира Гнатюка.	15 жовтня 1926 р.

60.	«Українська драма» В. І. Резанова, тт. 1 та 3.	15 жовтня 1926 р.
61.	«Слово о полку Ігоревім» і історичні книги Старого Закону.	10 грудня 1926 р.
62.	До питання про літературні джерела давнього літопису.	1927 р.
63.	Вивчення історії та діалектології української мови за часів М. О. Максимовича й до нашого часу.	1927 р.
64.	З історії українського письменства в XV в.	1927 р.
65.	Нові видання Української академії наук з українознавства.	1927 р.
66.	Міністр-захисник української мови.	1 березня 1929 р.
67.	Значення творчості Т. Г. Шевченка для нашої доби.	11 березня 1929 р.
68.	Українська антологія XVII в. в рукописах Києво-Софійської бібліотеки.	17 травня 1929 р.
69.	Україніка в бібліотеках м. Мінська.	4 жовтня 1929 р.
70.	Українські переклади XVII в. пам'яток письменства XI–XII ст.	27 грудня 1929 р.
Історична секція ВУАН		
71.	Проби засвоєння морально-філософських творів у київ- ській літературі першої половини XVII в.	1925 р.
Етнографічна секція ВУАН		
72.	«Слово о полку Ігоревім» та усна словесність.	1925 р.
73.	З студій над історією загадки.	1930 р.
74.	Спогади про А. М. Лободу.	1931 р.
Історично-літературне товариство		
75.	Переклади на українську мову в XVII в.	1922 р.
76.	Твори Івана Вишенського та польська схоластична література XVI–XVII ст.	1923 р.

77.	Українська белетристика у XVII віці та збірник оповістей священика Григорія Шаргородського з 1660 р.	1924 р.
78.	Літературне оточення автора «Слова о полку Ігоревім».	1925 р.
79.	З літературного руху кінця XVI віку.	1927 р.
80.	Про дослідження тексту «Наталки Полтавки» І. П. Котляревського.	1928 р.
Комісія давнього українського письменства ВУАН		
81.	Організація Комісії давнього українського письменства в листопаді-грудні 1927 р.	1928 р.
82.	Спроба перекладу «Ізмарагда» на українську мову в XV ст.	1928 р.
83.	З творчості студентів Києво-Могилянської академії початку XVIII ст.	1928 р.
84.	Археографічна подорож до Москви в травні 1928 р.	[Червень] 1928 р.
85.	Нові способи досліджувати казки (про книжку В. Проппа).	1929 р.
86.	З матеріалів Комісії – «Вірування про небо, зібрані на Звенигородщині».	1929 р.
87.	До методології дослідів стилю: «Слово о полку Ігоревім» і «Толкові пророки».	6 травня 1930 р.
88.	В. В. Сиповський.	3 листопада 1930 р.
89.	З розшуків у московських бібліотеках у травні-червні 1930 р.	24 червня 1930 р.
90.	Рукописи та стародруки харківських книгосховищ.	26 жовтня 1930 р.
91.	Декілька думок про марксистське вивчення українського письменства доби феодалізму.	24 травня 1931 р.
92.	Твори Теодосія Печерського в новому освітленні.	1 червня 1931 р.
93.	Житіє князя В'ячеслава Чеського в обробці XVII ст.	1931 р.
94.	З нотаток до історії українського віршописання XVI–XVIII ст.	1931 р.

95.	Памфлет на слобідського бригадира Д. Банческула з половини XVIII ст.	24 грудня 1931 р.
96.	Проблема біографії в сучасному літературознавстві взагалі та зокрема в застосуванні до історії українського письменства.	27 листопада 1932 р.
97.	До історії зсуень в моралі часу занепаду феодалізму в Україні, за літературними пам'ятками кінця XVII ст.	Навесні 1933 р.
98.	Романси та світські пісні у «Співанику» з Угорщини з початку XVIII ст.	Навесні 1933 р.
99.	Українські рукописи бібліотеки Московського університету.	Навесні 1933 р.
100.	До питання про порівняльний метод в літературознавстві.	9 травня 1933 р.
101.	З історії літературного стилю доби зародження феодалізму в Україні.	29 травня 1933 р.
102.	Оцінка праць з давньоруської літератури О. М. Пипіна (з нагоди 100-річчя від дня народження вченого).	Восени 1933 р.
103.	Про переробку С. Косовим «Києво-Печерського патерика» в XVII ст.	Лютий 1934 р.
	Український науковий інститут книгознавства	
104.	Нарис наукової діяльності професора С. І. Маслова.	27 листопада 1927 р.
	Комісія з історії книги УНІК	
105.	Нові дані про рукописні книги київських бібліотек.	1929 р.
	Українське бібліологічне товариство	
106.	Враження від огляду білоруських бібліотек у Мінську.	1929 р.
	Російська академія наук	
107.	Наукова та літературна діяльність історика української та російської літератур, бібліографа, члена-кореспондента ВУАН і АН СРСР А. Я. Лященка.	Вересень 1931 р. (на засіданні Відділення гуманітарних наук АН СРСР).

108.	Думки про задачі сучасного вивчення української літератури доби феодалізму.	28 листопада 1931 р. (на засіданні «Групи літератури» Відділення гуманітарних наук АН СРСР).
109.	Наукова та літературна діяльність історика української та російської літератур, бібліографа, члена-кореспондента ВУАН і АН СРСР А. Я. Лященка.	Грудень 1931 р. (на засіданні ІС АН СРСР).
110.	Збірники українських прислів'їв XVII–XVIII ст. в марксистським освітленні.	8 травня 1932 р. (на засіданні ІС АН СРСР).
111.	Національна політика в СРСР і успіхи українського літературознавства в 1917–1932 рр.	19–24 травня 1933 р.
112.	Пам'яті Івана Федорова – руського друкаря «книг перед тим не бачених».	18 грудня 1933 р.

Додаток 3

**БІБЛІОГРАФІЯ ПУБЛІКАЦІЙ В. М. ПЕРЕТЦА
У СФЕРІ УКРАЇНИКИ**

1. [Перетц В. Н.]. Игра со вьюном (Новгородская губерния, Тихвинский уезд, д. Заборовье). *Живая старина*. СПб., 1892. Вып. II. С. 162–167.

2. Перетц В. Рец.: Русский Соловей, народная лира или собрание народных песней на разных угро-русских наречиях. Собрал и издал М. А. Вратель. Унгвар (Ужгород), 1890. *Киевская старина*. Киев, 1892. Т. XXXVII (июнь). С. 459–474.

3. Перетц В. Рец.: Русский Соловей, народная лира или собрание народных песней на разных угро-русских наречиях. Собрал и издал М. А. Вратель. Унгвар (Ужгород), 1890. Киев, 1892. 16 с.

4. Перетц В. Н. Рец.: В. Мочульский. Следы народной библии в славянской и древнерусской письменности. Одесса, 1893. *Живая старина*. СПб., 1893. Вып. IV (февраль). С. 554–555.

5. Перетц В. Рец.: Pieśni ludu, zebrał Zygmunt Gloger (w latach 1861–1891), muzykę opracował Zygm. Noskowski. Kraków. 1892. *Киевская старина*. Киев, 1893. Т. XL. С. 381–385.

6. Перетц В. К исследованию о литературном источнике оперы И. П. Котляревского «Москаль Чаривник». *Киевская старина*. Киев, 1894. Т. XLIV (март). С. 549–551.

7. Перетц В. Н. Кукольный театр на Руси. Исторический очерк. *Ежегодник императорских театров, сезон 1894–1895 г.* СПб. : Типография Императорских театров, 1895. Приложение. Кн. 1. С. 85–185.

8. Перетц В. Письмо в редакцию. *Киевская старина*. Киев, 1897. Т. LVIII (июль – август). С. 34–36.

9. Перетц В. Н. Из истории пословицы. Историко-литературные заметки и материалы, с приложением сборника польских пословиц по рукописи 1726 года. *Журнал Министерства народного просвещения*. СПб., 1898. № 5. С. 104–140.

10. Перетц В. «Filar Wiary» (вновь найденное сочинение Лазаря Барановича). *Киевская старина*. Киев, 1898. Т. LXII (июль – август). С. 50–74.

11. Перетц В. Н. «Filar Wiary» и «Księga śmierci» архиепископа Лазаря Барановича. Киев : Типография Императорского Университета св. Владимира Н. Т. Корчак-Новицкого, 1898. 35 с.

12. Перетц В. Вирши исторические по рукописи начала XVIII в. *Киевская старина*. Киев, 1899. Т. LXVI (сентябрь). С. 50–74.
13. Перетц В. Н. «Властотворный образ» иеромонаха М. Довгалевского 1736 г. *Ежегодник императорских театров, сезон 1897–1898 г.* СПб., 1899. Приложение, кн. 1. С. 55–78.
14. Перетц В. Н. Источники древне-русского искусства. *Северный курьер*. СПб., 1899. № 18.
15. Перетц В. Н. За полвека назад (воспоминания Л. Жемчужникова). *Северный курьер*. СПб., 1899. № 25.
16. Перетц В. Н. Из истории старинной драматургии. *Северный курьер*. СПб., 1899. № 39.
17. Перетц В. Н. Евреи в древней Руси. *Северный курьер*. СПб., 1899. № 58.
18. Перетц В. Н. Малорусские вирши и песни в записках XVI–XVIII вв., I–XIV. *Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук*. СПб., 1899. Т. IV, кн. 3. С. 869–938.
19. Перетц В. Н. Малорусские вирши и песни в записках XVI–XVIII вв., XV–XXII. *Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук*. СПб., 1899. Т. IV, кн. 4. С. 1218–1303.
20. Перетц В. Н. Материалы к истории апокрифа и легенды, I. К истории Громника. Введение. Славянские и еврейские тексты. *Записки Историко-филологического факультета Санкт-Петербургского университета*. СПб., 1899. Т. LIV. С. 1–121.
21. Перетц В. Н. Историко-литературные исследования и материалы. СПб. : Типо-Литография Ф. Вайсберга и П. Гершунина, 1900. Т. I : Из истории русской песни, ч. 1, 2 : Приложения. 212 с.
22. Перетц В. Н. К истории Киево-Могилянской коллегии (панегирики и стихи Б. Хмельницкому, И. Подкове и арх. Лазарю Барановичу). *Чтения в Историческом обществе Нестора Летописца*. Киев, 1900. Кн. XIV. С. 7–25.
23. Перетц В. Н. К истории Киево-Могилянской коллегии. Киев. [б. г.]. 19 с.
24. Перетц В. Н. Очерки по истории малорусской литературы, I–XI. *Северный курьер*. СПб., 1900. № 375, 382, 389.
25. Перетц В. Н. Рец.: Новая книга по этнографии. Сборник народных юридических обычаев. Т. II. / под ред. С. В. Пахмана. 1900. *Северный курьер*. СПб., 1900. № 328.
26. Перетц В. Н. Бердичевский календарь. *Чтения в Историческом обществе Нестора Летописца*. Киев, 1900. Кн. XIV. С. 39–40.

27. Перетц В. Н. Записка митрополита Лаодикийского Пафения о невольниках. *Чтения в Историческом обществе Нестора Летописца*. Киев, 1901. Кн. XV. С. 24–39.

28. Перетц В. Н. Совращение в латинство диякона (1692 г.). *Чтения в Историческом обществе Нестора Летописца*. Киев, 1901. Кн. XV. С. 51–57.

29. Перетц В. Н. Заметки и материалы для истории песни в России. I–VIII. *Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук*. СПб., 1901. Т. VI, кн. 2. С. 53–135.

30. Перетц В. Н. Заметки и материалы для истории песни в России. I–VIII. СПб., 1901. 83 с.

31. Перетц В. Н. Очерк библиотеки Киево-Софийского собора. *Литературный вестник*. СПб., 1901. Кн. VI. С. 121–127.

32. Перетц В. Н. Материалы к истории апокрифа и легенды, II. К истории Лунника. Введение в славянские тексты. Дополнения к истории Громника и указатели к выпускам I и II. *Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук*. СПб., 1901. Т. VI, кн. 3. С. 1–126; кн. 4. С. 103–131.

33. Перетц В. Н. Материалы к истории апокрифа и легенды, II. К истории Лунника. Введение в славянские тексты. Дополнения к истории Громника и указатели к выпускам I и II. СПб., 1901. 167 с.

34. Перетц В. Н. Рец.: Б. Д. Гринченко. Литература украинского фольклора. 1777–1900. Чернигов, 1901. *Литературный вестник*. СПб., 1901. Кн. VIII. С. 340.

35. Перетц В. Н. Историко-литературные исследования и материалы. СПб., 1902. Т. III : Из истории развития русской поэзии XVIII в. 188 с.

36. Перетц В. Н. Гоголь и малорусская литературная традиция. Н. В. Гоголь : *Речи, посвященные его памяти в публичном соединенном собрании Отделения русского языка и словесности Академии наук и Историко-филологического факультета С.-Петербургского университета 21 февраля 1902 г.* СПб., 1902. С. 47–55.

37. Перетц В. Н. Панегирик Феофана Прокоповича на победу Петра Великого при Полтаве (библиографическая заметка). *Литературный вестник*. СПб., 1902. Кн. II. С. 165–167.

38. В. П. [Перетц В. Н.]. Рец.: Н. Дурново. К истории сказаний о животных в старинной русской литературе, I–IV. Москва, 1901 г. *Литературный вестник*. СПб., 1902. Кн. II. С. 188–189.

39. В. П. [Перетц В. Н.]. Рец.: Володимир Гнатюк. Угроруські духовні вірші. *Литературный вестник*. СПб., 1902. Кн. VII. С. 232.

40. Перетц В. Н. К объяснению сказаний о провалившихся городах. *Чтения в Историческом обществе Нестора Летописца*. Киев, 1903. Кн. XVII. С. 132–133.

41. Перетц В. Н. О некоторых основных настроениях русской литературы в ее историческом развитии. Вступительная лекция, читанная 18 сентября 1903 года. *Университетские известия*. Киев, 1903. № 10. С. 1–12.

42. Перетц В. Н. Очерки старинной малорусской поэзии, I–X. *Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук*. СПб., 1903. Т. VIII, кн. 1. С. 81–119.

43. Перетц В. Н. К характеристике общественных отношений в Малороссии XVII в. *Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук*. СПб., 1903. Т. VIII, кн. 2. С. 159–168.

44. Перетц В. Н. Челобитная о благословении на Киевскую и всея Руси митрополию архиепископа полоцкого Ионы Глезны. *Университетские известия*. Киев, 1904. № 10. С. 1–6.

45. Перетц В. Рецензия на сочинение А. М. Лободы: «Русские былины о сватовстве», Киев, 1904, представленное для получения степени магистра русской словесности. *Университетские известия*. Киев, 1904. № 11. С. 20–29.

46. Перетц В. Н. Несколько мыслей об историческом преподавании словесности в средней школе. *Педагогическая мысль*. Издание Коллегии Павла Галагана. Киев, 1904. Вып. 1. С. 29–56.

47. Перетц В. Материалы к вопросу о внеклассном чтении учащихся среднего возраста. *Педагогическая мысль*. Издание Коллегии Павла Галагана. Киев, 1904. Вып. 2. С. 59–72.

48. Перетц В. Обзор важнейших трудов по народной словесности. *Педагогическая мысль*. Издание Коллегии Павла Галагана. Киев, 1904. Вып. 2. С. 1–28.

49. Перетц В. Н. Литература эпохи Петра Великого при свете новых данных. *Чтения в Историческом обществе Нестора Летописца*. Киев, 1904. Кн. XVIII. С. 79–80.

50. Перетц В. Н. Потиры Киево-Межигорского монастыря по данным 1777. *Археологическая летопись Южной России*. Киев, 1905. № 1–2. С. 24–29.

51. Перетц В. Н. Былая старина Межигорского монастыря. *Археологическая летопись Южной России*. Киев, 1905. № 1–2. С. 40–42.

52. Перетц В. Н. Из надписей на старинных иконах. *Археологическая летопись Южной России*. Киев, 1905. № 1–2. С. 42–45.

53. Перетц В. Н. К истории украинского искусства. *Археологическая летопись Южной России*. Киев, 1905. № 1–2. С. 45–48.

54. Перетц В. Н. Четыре документа к истории украинского казачества. *Киевская старина*. Киев, 1905. Т. LXXXIX (июнь). С. 232–237.

55. Перетц В. Н. Грамота киевского митрополита Иосафа Кроковского 1714 г. *Киевская старина*. Киев, 1905. Т. XC (июль – август). С. 42–43.

56. Перетц В. М. Матеріали до історії української літературної мови. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1905. Т. LXVII, кн. V. С. 1–32.

57. Перетц В. Н. К вопросу о рациональном описании древних рукописей. *Труды Тверского областного археологического съезда*. Тверь, 1905. С. 1–10.

58. Перетц В. Н. К истории польского и русского народного театра. I–VII (Несколько интермедий XVII–XVIII столетий). *Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук*. СПб., 1905. Т. X, кн. 1. С. 51–104.

59. Перетц В. Н. К истории польского и русского народного театра. XVIII–X (Несколько интермедий XVII–XVIII столетий). *Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук*. СПб., 1905. Т. X, кн. 2. С. 378–419.

60. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы. Критико-библиографический обзор, I–VIII. С приложением некоторых памятников литературы. *Университетские известия*. Киев, 1905. № 4. С. 1–62.

61. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор, IX–XV. С приложением двух памятников древней литературы. *Университетские известия*. Киев, 1905. № 6. С. 111–153; № 9. С. 155–176.

62. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор, IX–XV. С приложением двух памятников древней литературы. Киев, 1905. 67 с.

63. Перетц В. Н. Рец.: Д. И. Абрамович. Описание рукописей СПб. Духовной академии. Софийская библиотека, вып. I. СПб., 1905. *Журнал Министрства народного просвещения*. СПб., 1905. № 3. С. 207–217.

64. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор, XVI–XXIV. *Университетские известия*. Киев, 1906. № 4. С. 47–102; № 12. С. 105–124.

65. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор, XVI–XXIV. Киев, 1906. 78 с.

66. Перетц В. К вопросу об учреждении украинских кафедр в университете. *Киевская старина*. Киев : Тип. Импеаторского университета св. Володимира, 1906. Т. XCIII (травень – червень). С. 43–49.

67. Перетц В. К вопросу об учреждении украинских кафедр в университете. *Отголоски жизни*. Киев, 1906. № 122 (1 червня); № 123 (2 червня).

68. Перетц В. К университетскому вопросу. Новый проект устава, I–III. *Отголоски жизни*. Киев, 1906. 24 квітня; 4, 21 травня.

69. Перетц В. М. Українське питання в освітленні польського поета XVII віка : [В. І. Коховського] / [пер. І. Кривецький]. Львів : Вид-во НТШ, 1906. 17 с.

70. Перетц В. Рец.: Е. Ф. Карский – Малорусский люцидарий по рукописи XVII века. Текст, состав памятника и язык, Варшава, 1906. 57 с. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1906. Т. LXX, кн. II. С. 212–214.

71. Перетц В. Рец.: Библиотека Императорского общества истории и древностей российских. Выпуск второй. Описание рукописей и бумаг, поступивших с 1846 по 1902 г. Труд Е. И. Соколова. М., 1905. 931 с. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1906. Т. LXX, кн. II. С. 235–239.

72. Перетц В. Рец.: С. Г. Рункевич – Архиепиеи петровской эпохи в их переписке с Петром Великим, выпуск I, СПб., 1906. 194 с. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1906. Т. LXXI, кн. III. С. 205–207.

73. Перетц В. Рец.: В. И. Срезневский – Климовский-Климов, «козакстихотворец» и два его сочинения», Харьков, 1905. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1906. Т. LXXII, кн. IV. С. 213–220.

74. Перетц В. Рец.: Отчет Императорской публичной библиотеки за 1900 и 1901 гг. СПб. 324 с. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1906. Т. LXXII, кн. IV. С. 235–238.

75. Перетц В. Рец.: М. Сперанский, Рукописное собрание библиотеки Историко-филологического института кн. Безбородько в г. Нежине. Приобретения 1904–1905 гг. Ніжин, 1905. 40 с. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1906. Т. LXX IV, кн. VI. С. 237.

76. Перетц В. М. Польські пісні, записані українцем при кінці XVII століття. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1906. LXXIV, кн. VI. С. 141–144.

77. Перетц В. М. Кияни в світлі єзуїтських донесень. Записки Наукового товариства імені Шевченка. Львів, 1906. LXXV, кн. I. С. 104–116.

78. Перетц В. М. Українські думи. Літературно-науковий вістник. Львів, 1907. № IV. С. 22–30.

79. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор, XXV–XXX. С приложением описания евангелий Межигорского монастыря 1776 г. Университетские известия. Киев, 1907. № 1. С. 105–142.

80. Перетц В. Н. Из истории старинной русской повести, I–XIII. Университетские известия. Киев, 1907. № 8–9. С. 1–87.

81. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор, XXXI–XXXVI. С приложением книги «Руфь» по рукописи XVI в. Новгородской Софийской библиотеки. Университетские известия. Киев, 1907. № 10. С. 81–129.

82. Перетц В. Н. Отчет о занятиях во время заграничной командировки в летнее вакационное время 1907 г. *Университетские известия*. Киев, 1907. № 12. С. 1–22.

83. Перетц В. Н. Новые данные для истории старинной украинской лирики. *Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук*. СПб., 1907. Т. XII, кн. 1. С. 144–184.

84. Перетц В. Найближчі завдання вивчення історії української літератури. *Записки Українського наукового товариства в Києві*. Київ, 1908. Кн. I. С. 16–24.

85. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор, XXXVII–XLVI. С приложением украинских песен по рукописи XVIII в. *Университетские известия*. Киев, 1908. № 6. С. 1–67.

86. Перетц В. Павло Житецький: до ювілею 45-літньої наукової діяльності. *Записки Українського наукового товариства в Києві*. Київ, 1908. Кн. II. С. 3–38.

87. Перетц В. Н. К истории польского и русского народного театра. XIII–XIV. *Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук*. СПб., 1908. Т. XII, кн. 4. С. 52–86.

88. Перетц В. Н. Введение в изучение истории русской литературы. Лекции, читанные на Высших женских курсах в Киеве в 1907/1908 академическом году, осенний семестр. 1908. 110 с.

89. Перетц В. Українські питання – відповіді. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1908. Т. LXXXIV, кн. III. С. 172–173.

90. Перетц В. До історії вертепної драми. Замітки і матеріали. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1908. Т. LXXXV, кн. V. С. 6–20.

91. Перетц В. Кілька пісень кінця XVII – початку XVIII вв. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1908. Т. LXXXVI, кн. VI. С. 141–143.

92. Перетц В. Н. Рец.: Заметки по украинской литературе («Літературно-науковий вісник»). 1908, кн. I і II). *Киевская мысль*. 1908. № 63.

93. Перетц В. Н. К истории польского и русского народного театра. XI–XII. *Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук*. СПб., 1909. Т. XIV, кн. 1. С. 125–159.

94. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор. Вторая серия, I–X. *Университетские известия*. Киев, 1909. № 6. С. 1–39.

95. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор. Вторая серия, XI–XIV. *Университетские известия*. Киев, 1910. № 2. С. 1–47; XV–XXV. № 9. С. 1–42.

96. Перетц В. Панегірик «Візерунок цнот превелебного о. Є. Плетенецького» року 1618. *Записки Українського наукового товариства*. Київ, 1909. Кн. VI. С. 54–68.

97. Перетц В. Н. К истории польского и русского народного театра. XV–XVII. *Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук*. СПб., 1910. Т. XV, кн. 4. С. 151–190.

98. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в С.-Петербург 20 февраля – 6 марта 1910 г. *Университетские известия*. Киев, 1910. № 5. С. 1–14.

99. Перетц В. Матеріали до історії української літературної мови. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1910. Т. XCIII, кн. I. С. 1–31.

100. Перетц В. Н. Образованность (домонгольской Руси). История в очерках профессора М. В. Довнара-Запольского, т. I. М., 1910. С. 533–549.

101. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в Полтаву и Екатеринослав, 1–9 июня 1910 г. *Университетские известия*. Киев, 1911. № 2. С. 1–99.

102. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в Житомир 21–26 октября 1910 г. *Университетские известия*. Киев, 1911. № 9. С. 1–56; № 10. С. 57–110; № 12. С. 111–148.

103. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в Житомир 21–26 октября 1910 года. Киев, 1911. 150 с.

104. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в С.-Петербург, 13–28 февраля 1911 г. *Университетские известия*. Киев, 1912. № 7. С. 101–107; № 8. С. 111–171.

105. Перетц В. Н. Из старинной сатирической литературы о пьянстве и пьяницах. *Сборник в честь профессора С. Ф. Платонова*. СПб., 1911. С. 432–438.

106. Перетц В. Н. Отзывы о диссертации магистра В. И. Резанова, представленной для получения ученой степени доктора русского языка и словесности. *Университетские известия*. Киев, 1911. № 3. С. 1–14.

107. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор. Вторая серия, XXVI–XXXII. С приложением описания семи сборников вирш. *Университетские известия*. Киев, 1911. № 11. С. 25–87.

108. Перетц В. Н. К истории польского и русского народного театра. XVIII–XIX. *Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук*. СПб., 1911. Т. XVI, кн. 3. С. 248–319.

109. Перетц В. Н. К истории польского и русского народного театра. XX. *Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук*. СПб., 1911. Т. XVI, кн. 4. С. 39–66.

110. Перетц В. Кілька старих вірш. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1911. Т. CI, кн. I. С. 130–133.

111. Перетц В. Н. К истории польского и русского народного театра. I–XX. СПб., 1912. 140 с.

112. Перетц В. П. И. Житецкий (некролог). *Журнал Министерства народного просвещения*. СПб., 1911. № 6. С. 54–58.

113. Перетц В. Пам'яті Павла Житецького. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. 1911. Т. CII, кн. II. С. 5–10.

114. В. П. [Перетц В.]. П. И. Житецкий (некролог). *Киевская мысль*. 1911. 6 марта. № 65.

115. Перетц В. Н. Рец.: Новый труд по истории украинского театра [В. И. Резанова]. *Журнал Министерства народного просвещения*. СПб., 1911. № 1. С. 177–216.

116. Перетц В. Н. Рец.: Новый труд по истории украинского театра [В. И. Резанова]. СПб. : Сенатская типография, 1911. 42 с.

117. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в С.-Петербург, 13–28 февраля 1911 г. Киев, 1912. 171 с.

118. Вірші еромонаха Климентія Зіновієва сина / Видав з передм. В. Перетц. Львів : Вид. археогр. комісії Наук. т-ва ім. Т. Г. Шевченка, 1912. 228 с. (Памятки українсько-руської мови і літератури ; т. VII).

119. Перетц В. Український список «Сказанія про Індійське царство». *Записки Українського наукового товариства в Києві*. Київ, 1912. Кн. IX. С. 5–12.

120. Перетц В. Н. Из лекций по истории древнерусской литературы. Ч. I : Древнейший период (XI–XIII вв.) / сост. А. В. Багрий. Киев, 1912. 324 с.

121. Перетц В. Рец.: Рукописи, принадлежащие библиотеке Императорского Одесского общества истории и древностей. Выпуск I. Рукописи церковнославянские и русские, документы и письма. Описал А. В. Рыстенко, Одесса, 1910. 88 с. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1912. Т. CVIII, кн. II. С. 195–196.

122. В. П. [Перетц В.]. Отчет Императорской публичной библиотеки за 1905 г. СПб., 1912. 208 с. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1912. Т. CVIII, кн. II. С. 203–205.

123. Перетц В. Рец.: Jan Czubek – Katalog rękopisów Akademii Umiejętności w Krakowie. Dodatek 1. Краків, 1912. 167 с. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1912. Т. CVIII, кн. II. С. 225–226.

124. Перетц В. Н. Отзыв о сочинении представленном для соискания медали под девизом «Чтите исправливая Бога для, а не кляните» и на тему «Сказание о святых князьях Борисе и Глебе, приписываемое мниху Иакову (XI в.). *Университетские известия*. Киев, 1912. № 6. С. 1–4.

125. Перетц В. Н. Из лекций по русской диалектологии. Киев, 1912. 141 с.

126. Перетц В. Н. Из лекций по методологии истории русской литературы. Киев, 1912. 491 с.

127. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в Москву 1–12 февраля 1912 г. *Университетские известия*. Киев, 1913. № 1. С. 1–139.

128. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор. Вторая серия, XXXIII–XXXVIII. *Университетские известия*. Киев, 1913. № 2. С. 1–44.

129. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор. Вторая серия, XXXIX–XLIII. *Университетские известия*. Киев, 1913. № 5. С. 1–53.

130. Перетц В. Н. Из лекций по истории древнерусской литературы. Ч. I : Древнейший период (XI–XIII вв.) / сост. А. В. Багрий ; изд. второе, исправл. и доп. Киев, 1913. 324 с.

131. Перетц В. Н. Украинский диалог и трены на успение Богородицы. Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук. СПб., 1913. Т. XVIII, кн. 2. С. 1–9.

132. Перетц В. Н. Отчет о занятиях во время заграничной командировки летом 1912 г. Университетские известия. Киев, 1913. № 6. С. 1–18.

133. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в С.-Петербург, 23 февраля – 3 марта 1913 г. Университетские известия. Киев, 1913. № 11. С. 1–44; № 12. С. 45–86.

134. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в С.-Петербург, 23 февраля – 3 марта 1913 г. Киев, 1913. 85 с.

135. Перетц В. Из лекций по методологии русской литературы. История изучения. Методы. Источники. Киев, 1914. 496 с.

136. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор. Вторая серия, XLIV–LV. С приложением текстов «Сказания о Сивиллах». Университетские известия. Киев, 1914. № 5. С. 1–64.

137. Перетц В. Н. Отзыв о сочинении на тему «Повесть о Меркурии Смоленском». *Университетские известия*. Киев, 1914. № 9. С. 31–36.

138. Перетц В. Н. Отзыв о сочинении на тему «Повесть о купце Басарге». Университетские известия. Киев, 1914. № 9. С. 37–43.

139. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в Нежин, 18–20 февраля 1914 г. *Университетские известия*. Киев, 1914. № 11. С. 1–86.

140. Перетц В. Декілька етнографічних даних з старих рукописів [Присячується д-ру І. Франку]. Україна. Київ, 1914. Кн. 1. С. 86–91.

141. Перетц В. Рец.: Русский филологический вестник. Учено-педагогический журнал, издаваемый под редакцией Е. Ф. Карского. Указатель 1879–1913, I–LXX. Варшава, 1913. *Україна*. Київ, 1914. Кн. 1. С. 145–147.

142. Перетц В. Кант М. Довгалевського митрополиту Рафаїлу Заборовському 1737 року. *Україна*. Київ, 1914. Кн. 2. С. 72–74.

143. Перетц В. Рец.: Н. К. Гудзий. Литература «Слова о полку Игореве» за последнее двадцатилетие (1894–1914) – Критико-библиографический обзор. СПб, 1914. *Україна*. Київ, 1914. Кн. 2. С. 88–91.

144. Перетц В. Рец.: С. Ф. Либрович. История книги в России., ч. 1 (с древнейших времен до конца XVII ст.). СПб. ; М., 1913. *Україна*. Київ, 1914. Кн. 2. С. 91–92.

145. Перетц В. Рец.: В. Адрианова. Хождение Арсения Селунского. СПб., 1913. *Україна*. Київ, 1914. Кн. 2. С. 92–93.

146. Перетц В. Тройчанський архів. *Україна*. Київ, 1914. Кн. 3. С. 56–65.

147. В. П. [Перетц В.]. Рец.: Сочинение князя Курбского. Т. I. Сочинения оригинальные. СПб., 1914. *Україна*. Київ, 1914. Кн. 4. С. 88–90.

148. В. П. [Перетц В.]. Рец.: Х. М. Лопарев. Греческие жития святых VIII и IX веков. Опыт научной классификации памятников агиографии с обзором их с точки зрения исторической и историко-литературной. Ч. I. Современные жития. Петроград, 1914. *Україна*. Київ, 1914. Кн. 4. С. 93–95.

149. Перетц В. Н. К биографии о. Игнатия Оксеновича Старушича, киевского проповедника половины XVII века. *Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук*. Петроград, 1914. Т. XIX, кн. 1. С. 187–199.

150. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в Петроград 30 января – 7 февраля 1915 г. Киев, 1915. 44 с.

151. Перетц В. М. До історії перекладу Біблії в Західній Русі. Книга Естери в перекладі кінця XV в. *Філологічний збірник пам'яті К. Михальчука*. Київ, 1915. С. 23–45.

152. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии, I–VIII. Третья серия. *Журнал Министерства народного просвещения*. Петроград, 1915. № 7. С. 104–156.

153. Перетц В. Н. Рец.: Отзыв о сочинении Н. И. Петрова «Очерки из истории украинской литературы XVII и XVIII вв. Киевская искусственная литература XVII–XVIII вв., преимущественно драматическая. *Отчет о пятнадцатом присуждении Императорской Академией наук премий митрополита Макария в 1913 году*. Петроград, 1915. С. 15–32.

154. Перетц В. До біографії П. Житецького. *Український науковий збірник*. М. : УНТ, 1915. Вип. 1. С. 31–33.

155. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в Киев, 30 мая – 10 июня 1916 года. С приложением описания древних рукописей и старопечатных книг Киево-Выдубицкого монастыря. Киев, 1916. 230 с.

156. Перетц В. Н. Старинная украинская литература (XV–XVIII вв.). *Отечество : сборник национальной литературы России*. Петроград, 1916. Т. I. 193 с.

157. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии, IX. Третья серия. *Журнал Министерства народного просвещения*. Петроград, 1917. № 1. С. 1–43.

158. Перетц В. Н. Сведения об античном мире в древней Руси XI–XIV вв. *Гермес*. 1917. Т. 21, № 13–14. С. 205–210; № 15–16. С. 227–229; № 17–18. С. 243–247; № 19–20. С. 259–262.

159. Перетц В. Н. Сведения об античном мире в древней Руси XI–XIV вв. *Гермес*. 1918. Т. 23, № 8–12. С. 180–185.

160. Перетц В. Переказ про хрестне дерево. *Україна*. Київ, 1918. Кн. 1–2. С. 80.

161. Перетц В. М. До вкраїнця на Самарщині. *Громада. Український календар на рік 1918*. Самара, 1918. С. 43.

162. Перетц В. М. Основні моменти в розвитку української літератури. *Громада. Український календар на рік 1918*. Самара, 1918. С. 33–37.

163. Перетц В. Н. К вопросу об основаниях научной литературной критики. *Ученые записки Самарского университета*. Самара, 1919. Вып. 2. С. 43–68.

164. Перетц В. М. Головні риси статуту Української академії наук. *Збірник праць Комісії для вироблення законопроекту про заснування Української академії наук у Києві*. Київ, 1919. С. 12–13.

165. Перетц В. Н. Рец.: В. П. Адрианова. Житие Алексея человека божия в древней русской литературе и народной словесности. Петроград, 1917. *Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук*. Петроград, 1921. Т. XXVI. С. 251–270.

166. Перетц В. Н. Краткий очерк методологии истории русской литературы. Пособие и справочник для преподавателей, студентов и для самообразования. Петроград : Academia, 1922. 164 с.

167. Перетц В. Н. Несколько мыслей о старинном русском театре. *Ежегодник Петроградских государственных театров, сезон 1918–1919*. Петроград, 1922. С. 217–225.

168. Перетц В. Н. Заметки к тексту «Слова о полку Игореве». *Sertum bibliologicum в честь профессора А. И. Малеина*. Петроград, 1922. С. 137–145.

169. Перетц В. Нові дані для історії школярських брацтв на Вкраїні. *Записки Історично-філологічного відділу ВУАН*. Київ : Друкарня ВУАН, 1923. Кн. II–III. С. 77–88.

170. Перетц В. Грамота царя Олексія Михайловича київським міщанам. *Записки Історично-філологічного відділу ВУАН*. Київ : Друкарня ВУАН, 1923. Кн. II–III. С. 194–196.

171. Перетц В. М. Українські стародруки в книгозбірнях м. Самари. *Бібліологічні вісті*. Київ, 1924. №. 1–3. С. 167–168.

172. Перетц В. М. Українські і білоруські стародруки в бібліотеці лєнінградського університету. *Бібліологічні вісті*. Київ, 1924. № 1–3. С. 168–170.

173. Перетц В. Найдавніша згадка про театр в Україні. *Україна*. Київ, 1924. Кн. 1–2. С. 14–15.

174. Перетц В. Українська паралель до повісті «Горе злочастіє». *Україна*. Київ, 1924. Кн. 3. С. 23–24.

175. Перетц В. М. Іван Вишенський і польська література XVI в. *Науковий збірник Історичної секції ВУАН за 1924 рік*. Київ, 1925. № 26. С. 37–54. (Записки Українського наукового товариства ; т. 19).

176. Перетц В. Н. К изучению «Слова о полку Игореве». I. Новейшая литература о «Слове» (1911–1923). *Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук*. Л., 1924. Т. XXVIII. С. 145–199.

177. Перетц В. Н. История древней русской литературы в работах русских ученых 1917–1923 гг. *Slavia*. 1924. R. III, S. 2–3. С. 486–505; S. 4. С. 706–724.

178. Перетц В. Н. Описи монастырских библиотек XVII в. и спорные вопросы истории древнерусской литературы. *Slavia*. 1924. R. III, S. 2–3. С. 336–351.

179. Перетц В. Н. К изучению «Слова о полку Игореве». II. «Слово» и Библия; III. «Слово» и «Повесть о разорении Иерусалима» Иосифа Флавия. *Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук*. Л., 1925. Т. XXIX. С. 23–55.

180. Перетц В. Рец.: Філарет Колесса про генезу українських народних дум. Українські народні думи у відношенню до пісень, віршів і похоронних голосінь. Львів, 1921. *Україна*. Київ, 1925. Кн. 1–2. С. 196–203.

181. Перетц В. Василь Олександрович Щавинський. (Некролог). *Україна*. Київ, 1925. Кн. 3. С. 188–191.

182. Перетц В. Рец.: М. Грушевський. Історія української літератури. Ч. I, тт. I–III. Київ ; Львів. *Україна*. Київ, 1925. Кн. 4. С. 158–163.

183. В. П. [Перетц В.]. Києво-Софійська бібліотека. *Бібліологічні вісті*. Київ. 1925. № 1–2. С. 160.

184. Перетц В. Колись і нині. З часів погорджування українською мовою. *Літературно-науковий вісник*. Львів, 1925. Кн. XI. С. 241–243.

185. Перетц В. Ще раз дума про Олексія Поповича. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1925. Т. СХLI–СХLIII. С. 1–6.

186. Перетц В. Театральні ефекти в старовинному українському театрі. *Україна*. Київ, 1926. Кн. 1. С. 16–33.

187. Перетц В. Н. К изучению «Слова о полку Игореве». II. «Слово» и Библия; IV. Эпитеты в «Слове» и в устной традиции. *Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук*. Л., 1926. Т. XXX. С. 143–204.

188. Перетц В. Н. К изучению «Слова о полку Игореве». I–IV. Л. : Изд-во АН СССР. 1926. 149 с.

189. Перетц В. Слово о полку Игоревім – пам'ятка феодальної України-Руси XII віку. Вступ. Текст. Коментар. Київ, 1926. 351 с.

190. Перетц В. Н. Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков. Л. : АН СССР, 1926. 176 с. (Сборник Отделения русского языка и словесности Академии наук. Т. CI, № 2).

191. Перетц В. Н. К вопросу об «Учительных Евангелиях XVI–XVII вв. Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков. Л. : АН СССР, 1926. С. 5–14. (Сборник Отделения русского языка и словесности Академии наук. Т. CI, № 2).

192. Перетц В. Н. Иван Вишенский и польская литература XVI в. *Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков*. Л. : АН СССР, 1926. С. 15–49. (Сборник Отделения русского языка и словесности Академии наук. Т. CI, № 2).

193. Перетц В. Н. «Тестамент царя Василия» в украинских переводах. *Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков*. Л. : АН СССР, 1926. С. 50–72. (Сборник Отделения русского языка и словесности Академии наук. Т. CI, № 2).

194. Перетц В. Н. Опыт перевода «Лествицы» на украинский язык. // *Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков*. Л. : АН СССР, 1926. С. 73–77. (Сборник Отделения русского языка и словесности Академии наук. Т. CI, № 2).

195. Перетц В. Н. Нил Синайский в украинских переводах XVII в.: 1. «Цветник Духовный». *Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков*. Л. : АН СССР, 1926. С. 78–86. (Сборник Отделения русского языка и словесности Академии наук. Т. CI, № 2).

196. Перетц В. Н. Нил Синайский в украинских переводах XVII в.: 2. «Об осми помыслах». *Исследования и материалы по истории ста-*

ринной украинской литературы XVI–XVIII веков. Л. : АН СССР, 1926. С. 86–91. (Сборник Отделения русского языка и словесности Академии наук. Т. CI, № 2).

197. Перетц В. Н. След украинского перевода Киево-Печерского патерика. *Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков.* Л. : АН СССР, 1926. С. 92–100. (Сборник Отделения русского языка и словесности Академии наук. Т. CI, № 2).

198. Перетц В. Н. К истории украинской повести XVII в. *Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков.* Л. : АН СССР, 1926. С. 101–139. (Сборник Отделения русского языка и словесности Академии наук. Т. CI, № 2).

199. Перетц В. Н. Вирши Харьковского архимандрита Онуфрия. *Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков.* Л. : АН СССР, 1926. С. 140–176. (Сборник Отделения русского языка и словесности Академии наук. Т. CI, № 2).

200. Перетц В. Театральні ефекти в старовинному українському театрі. *Україна.* Київ, 1926. Кн. 1. С. 16–33.

201. Перетц В. Н. К истории украинской повести XVII в. *Сборник Отделения русского языка и словесности Академии наук.* Л., 1926. Т. CI, № 2. С. 128–133.

202. Перетц В. Українські Синаксари в київських та львівських тріодах XVI–XVII вв. (Епізод історії «простої мови» на Україні). *Науковий збірник за рік 1925. ЗУНТ (тепер історичної секції ВУАН).* Київ : Держ. вид-во України, 1926. С. 67–84.

203. Перетц В. Рец.: Професор В. И. Резанов. Драма українська, т. I, III. Київ, 1926 р. *Известия Отделения русского языка и словесности АН СССР.* Л., 1926. Т. XXXI. С. 369–383.

204. Перетц В. М. Рец.: Zwei Arbeiten ьber das Igorlied (Dynley Prynce J. The Names Troyan and Boyan in Old Russian, 1917; Dynley Prynce J. Tatar Material in Old Russian, 1919). *Zeitschrift für slavische Philologie.* 1926. В. III, h. 1–2. S. 229–233.

205. Перетц В. Археографічна подорож до Пскова 1926. VI, 13–18. *Записки Історично-філологічного відділу УАН.* Київ, 1927. Кн. 10. С. 280–287.

206. Перетц В. До питання про опис рукописів, що переховуються в київських книгозбірнях. *Записки Історично-філологічного відділу УАН.* Київ, 1927. Кн. 12. С. 273–277.

207. Перетц В. Н. Работы по истории русской и украинской литературы. *Академия наук Союза Советских Социалистических Республик за десять лет. 1917–1927*. Л. : Изд-во АН СССР, 1927. С. 123–129.

208. Перетц В. Нарис наукової діяльності професора С. І. Маслова. *Сергій Маслов, 1902–1927 / Укр. наук. ін-т книгознавства*. Київ, 1927. С. 17–34. (Серія: Українські бібліологи).

209. Перетц В. Ще одна вірша про гетьмана Мазепу. *Записки Історично-філологічного відділу*. Київ : УАН, 1927. Кн. XIII–XIV. С. 161–166.

210. Перетц В. Археографічна подорож до Москви в листопаді 1927 р. (звідомлення). *Записки Історично-філологічного відділу ВУАН*. Київ, 1928. Кн. XVIII. С. 193–201.

211. Перетц В. Вимушена відповідь [В. І. Резанову]. *Записки Історично-філологічного відділу ВУАН*. Київ, 1928. Кн. XVIII. С. 326–328.

212. Перетц В. З приводу статті професора Грунського. *Записки Історично-філологічного відділу ВУАН*. Київ, 1928. Кн. XIX. С. 351–352.

213. Перетц В. Н. «Слово о полку Игореве» и исторические библейские книги. *Сборник статей в честь академика Алексея Ивановича Соболевского*. Л. : Изд-во АН СССР, 1928. С. 10–14.

214. Перетц В. Н. Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков. Л. : АН СССР, 1928. 234 с. (Сборник по русскому языку и словесности Академии наук СССР. Т. I, вып. 1).

215. Перетц В. Н. К изучению «Четьи» 1489 года. Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков. Л. : АН СССР, 1928. С. 1–107. (Сборник по русскому языку и словесности Академии наук СССР. Т. I, вып. 1).

216. Перетц В. Н. «Просветитель» Иосифа Санина в украинском переводе начала XVII в. *Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков*. Л. : АН СССР, 1928. С. 108–167. (Сборник по русскому языку и словесности Академии наук СССР. Т. I, вып. 1).

217. Перетц В. Н. «Освобожденный Иерусалим» Т. Тассо в украинском переводе конца XVII – начала XVIII вв. *Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков*. Л. : АН СССР, 1928. С. 168–234. (Сборник по русскому языку и словесности Академии наук СССР. Т. I, вып. 1).

218. Перетц В. Н. Театральные эффекты на школьной сцене в Киеве и Москве XVII и начала XVIII веков. *Старинный спектакль в России : сборник статей Гос. ин-та истории искусств*. Л. : Academia, 1928. С. 64–98.

219. Перетц В. До історії тексту «Наталки Полтавки» І. П. Котляревського. Література / ред. С. Єфремов, М. Зеров, П. Филипович. Київ : ВУАН, 1928. 36. 1. (36. Іст.-філолог. Відділу ; № 28).

220. Перетц В. Рец.: Українські думи у новому виданні К. М. Грушевської. *Етнографічний вісник*. Київ, 1928. Кн. 7. С. 73–132.

221. Перетц В. Рец.: К. Г. Червяк. Шляхта околиць на Коростенщині. 1928 р. *Етнографічний вісник*. Київ, 1928. Кн. 7. С. 227–228.

222. Перетц В. Н. Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков. Л. : АН СССР, 1929. 122 с. (Сборник по русскому языку и словесности Академии наук СССР. Т. I, вып. 3).

223. Перетц В. Н. Украинский перевод Измарагда в XV в. *Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков*. Л. : АН СССР, 1929. С. 1–19. (Сборник по русскому языку и словесности Академии наук СССР. Т. I, вып. 3).

224. Перетц В. М. З минулого (міністр – захисник української мови). *Науковий збірник Ленінградського товариства дослідників української історії, письменства та мови*. Київ : ВУАН, 1929. Вип. II. С. 103–108. (Збірник Історично-філологічного відділу ВУАН, 1929. № 746).

225. Перетц В. Від редакції. *Сушицький Т. Західно-руські літописи як пам'ятки літератури*. Київ : ВУАН, 1929. С. V–VI.

226. Перетц В. Археографічна подорож до Москви у травні 1928 р. *Записки Історично-філологічного відділу ВУАН*. Київ, 1929. Кн. XXIII. С. 221–228.

227. Перетц В. До питання про літературні джерела давнього українського літопису. *Ювілейний збірник на пошану академіка М. С. Грушевського*. Київ, 1929. Т. II. С. 213–219.

228. Перетц В. [рец.]. Нова метода вивчати казки (В. Пропп. Морфологія сказки. Вопросы поэтики, вып. XII. Л., 1928 г.). *Етнографічний вісник*. Київ, 1929. Кн. 9. С. 187–195.

229. Перетц В. З творчості студентів Києво-Могилянської академії. Привітання гетьману Д. Апостола, невиданий діалог 1730 р. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1930. Т. XCIX, № 1 (праці філологічні). С. 141–144.

230. Перетц В. Н. «Слово о полку Игореве» и древнеславянский перевод библейских книг. *Известия по русскому языку и словесности Академии наук*. Л., 1930. Т. III, кн. 1. С. 289–309.

231. Перетц В. М. П. Куліш і його новий біограф [В. П. Петров]. *Науковий збірник Ленінградського товариства дослідників української історії, письменства та мови*. Київ : ВУАН, 1931. Вип. III. С. 33–43.

232. [Перетц В. М.]. Від редакції. *Абрамович Д. Києво-Печерський патерик (вступ, текст, примітки)*. Київ : ВУАН, 1931. С. I–VIII.

233. Перетц В. Н. Василий Васильевич Сиповский (1872–1930) : некролог. *Известия АН СССР*. Л., 1931. (Серия 7. Отделение общественных наук. № 3. С. 269–274).

234. Перетц В. Н. Андрей Митрофанович Лобода : некролог. *Известия АН СССР*. Л., 1931. (Серия 7. Отделение общественных наук. № 5. С. 517–522).

235. Перетц В. Н. Аркадий Иоакимович Лященко : некролог. *Известия АН СССР*. Л., 1931. (Серия 7. Отделение общественных наук. № 10. С. 1087–1090).

236. Перетц В. Памяти Аркадия Иоакимовича Лященко. Очерк его жизни, научной и общественной работы. *Труды Института славяноведения в АН СССР*. Л., 1932. Т. 1. С. 354–376.

237. Перетц В. Український переклад житія кн[язя] Вячеслава з «Żywotów świętych» П. Скарги. *Труды Института славяноведения в АН СССР*. Л., 1932. Т. 1. С. 97–104.

238. Перетц В. Рец.: В. Мачульські. Да питання аб беларускім элеменці у «Слове аб палку Ігаравым». Менск, 1929. *Труды Института славяноведения в АН СССР*. Л., 1932. Т. 1. С. 458–459.

239. Перетц В. Рец.: Описание рукописного отделения Библиотеки Академии наук СССР. 1. Рукописи. Том 3, вып. 1 (История). Составили В. И. Срезневский и Ф. И. Покровский. Изд-во АН СССР. Л., 1930. *Труды Института славяноведения в АН СССР*. Л., 1932. Т. 1. С. 459–461.

240. Перетц В. Рец.: Jan Janów. Legendarno-apokryficzne opowieści ruskie o męce Chrystusa. (z uwzględnieniem zabytków staropolskich). Przyczynek do źródeł Ewangeljarza popa Andrzeja z Jarosławia (przekład ruski Pasji z Postylli M. Reja). Warszawa, 1931. *Труды Института славяноведения в АН СССР*. Л., 1932. Т. 1. С. 461–462.

241. Перетц В. Рец.: Николай Дурново. Дубровницкий список повести об Акире (Iz Dubrovačke prošlosti. Zbornik u čast M. Rešetara). Dubrovnik, 1931. *Труды Института славяноведения в АН СССР*. Л., 1932. Т. 1. С. 462–463.

242. Перетц В. Рец.: Всеукраїнська академія наук. Етнографічна-фольклорна комісія. Матеріали до історії української етнографії. За ред. акад. А. Лободи. 1. Олександр Андрієвський. Бібліографія літератури з украї-

нського фольклору. Т. 1. Київ, 1930. *Труды Института славяноведения в АН СССР*. Л., 1932. Т. 1. С. 463–464.

243. Перетц В. Рец.: Ярослав Гординський. Рукописи бібліотеки монастиря св. Онуфрія ЧСВВ у Львові. Випуск перший. Жовква, 1927. *Труды Института славяноведения в АН СССР*. Л., 1932. Т. 1. С. 464–466.

244. Перетц В. М. Студії над загадками. *Етнографічний вісник*. Київ, 1932. Кн. 10. С. 123–204.

245. Перетц В. Н. К истории древнерусской лирики: [«Стихи умиленные»]. *Slavia*. Прага, 1932. Т. XI, № 3–4. С. 474–479.

246. Перетц В. Н. Национальная политика в СССР и успехи украинского литературоведения в 1917–1932 гг. *Труды ноябрьской юбилейной сессии АН СССР*. Л., 1933. 15 с.

247. Перетц В. Н. Успехи украинского литературоведения в 1917–1932 гг. и национальная политика СССР. *Вестник АН СССР*. Л., 1933. № 7. С. 7–12.

248. Перетц В. Н. О некоторых основаниях для датировки древнерусского медного литья. *Известия Государственной академии истории материальной культуры*. Л. : Изд-во ГАИМК, 1933. Вып. 73. 53 с.

249. Перетц В. Н. К вопросу о сравнительном методе в литературоведении. *Труды отдела древнерусской литературы Института русской литературы*. Л., 1934. Т. 1. С. 327–339.

250. Перетц В. Н. Академическое издание Моления Даниила Заточника. *Труды отдела древнерусской литературы Института русской литературы*. Л., 1934. Т. 1. С. 341–350.

251. Перетц В. Н. Конверсация Б. Хмельницкого з Банческулом. Памфлет середины XVIII в. *Труды Института славяноведения в АН СССР*. Л., 1934. Т. 2. С. 51–76.

252. Перетц В. Н. Рец.: Knihovna Slovanského Ústavu v Praze. Svazek II. Slovo o pluku Igorove. Praha, 1932. *Труды Института славяноведения в АН СССР*. Л., 1934. Т. 2. С. 460.

253. Перетц В. Н. Рец.: Knihovna sboru pro výzkum slovenska a Podkarpatské Rusi při Slovanském Ústavu v Praze. Číslo 2. Ю. А. Яворский. Новые рукописные находки в области старинной карпаторусской письменности XVI–XVIII вв. Praha, 1932. *Труды Института славяноведения в АН СССР*. Л., 1934. Т. 2. С. 461–462.

254. Перетц В. Н. Новый список «Слова» Даниила Заточника». *Труды Отдела древнерусской литературы*. М. ; Л. : Изд-во АН СССР, 1956. Т. XII. С. 362–378.

255. Перетц В. Киево-Печерский патерик в польском и украинском переводе. *Славянская филология*. М., 1958. Т. 3. С. 174–210.

256. Перетц В. М. Вірші еромонаха Климентія Зиновієва. *Матеріали до вивчення історії української літератури*. Київ, 1959. Т. I. С. 357–363.

257. Перетц В. Н. *Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков*. М. ; Л. : АН СССР, 1962. 252 с.

258. Перетц В. Н. Древнерусские княжеские жития в украинских переводах XVII в. *Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков*. М. ; Л. : АН СССР, 1962. С. 8–116.

259. Перетц В. Н. «Книга души, нарицаемая злото». Неизданное сочинение Петра Могилы. *Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков*. М. ; Л. : АН СССР, 1962. С. 117–136.

260. Перетц В. Н. Из наблюдений над украинским виршеписанием XVI–XVII вв. *Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков*. М. ; Л. : АН СССР, 1962. С. 137–161.

261. Перетц В. Н. Угро-русский песенник начала XVIII в. *Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков*. М. ; Л. : АН СССР, 1962. С. 162–181.

262. Перетц В. Н. Опыт характеристики общественной и бытовой морали в украинской литературе XVII в. *Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков*. М. ; Л. : АН СССР, 1962. С. 183–205.

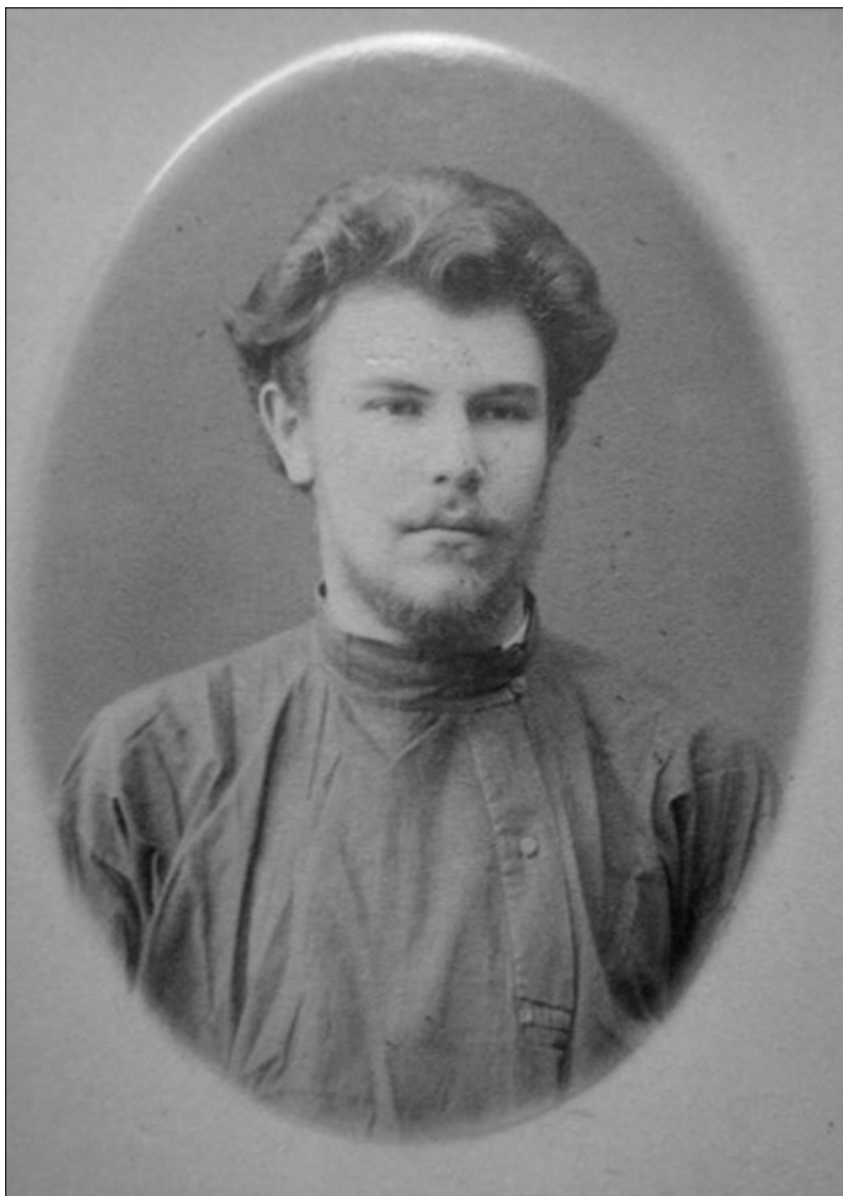

ФОТОДОКУМЕНТИ

В. Перетц.

Володимир Миколайович Перетц. [1900-ті рр.].
(ІР НБУВ. Ф. XXXIII. Од. зб. 4183. Арк. 1)

В. М. Перетц у студентські роки. Санкт-Петербург. 24 [квітня] 1892 р.
На звороті фото напис: «Діду нашому Аркадію Лященко від поважаючого
і люблячого його товариша Володимира Перетца».

(ІР НБУВ. Ф. 141. Од. зб. 77. Арк. 1)

В. М. Перетц і А. М. Лобода
серед перших членів Семінарію російської філології. Київ. 15 березня 1906 р.

Сидять зліва направо: 1. – В. Л. Жюно, 2. – Шпаковський, 3. – А. М. Лобода,
4. – В. М. Перетц, 5. – С. І. Маслов, 6. – М. М. Кутателадзе.

Стоять зліва направо: 1. – В. М. Дахнович, 2. – Д. М. Ревуцький,
3. – Є. [А.] Ткаченко-Петренко, 4. – І. Ф. Єрофєєв.

(ІР НБУВ. Ф. 243. Од. зб. 723. Арк. 1)

В. М. Перетц серед учасників Семінарію російської філології. Київ. 1907 р.

Зліва направо. Сидять на полу: 1. – ?, 2. – С. Л. Неверов, 3. – К. Л. Неверова,
4. – ?. Сидять у 2-у ряду: 1. – Ф. [А.] Золковер, 2. – О. М. Шуляк,
3. – С. О. Щеглова, 4. – ?, 5. – В. М. Перетц, 6. – І. [Н.] Барер,
7. – В. П. Адріанова.

Стоять в 3-у ряду: 1. – ?, 2. – С. Ю. Кулаковський,
3. – С. М. Зелінська, 4. – А. [Н.] Буршина, 5. – О. А. Назаревський,
6. – ?, 7. – О. С. Грузинський, 8. – ?, 9. – ?, 10. – Ю. М. Потиліцина,
11. – Л. В. Руткевич. У 4-у ряду: 1. – [Е.] С. Бражніков, 2. – І. І. Огієнко,
3. – Є. К. Тимченко, 4. – М. К. Гудзій, 5. – Ф. П. Сушицький,
6. – С. П. Шевченко, 7. – В. І. Маслов.

35

Многу дякуємо
Зр. Гнатюк!

Нещодавно свідую святої,
в якихорих Нові писемі: в уфе
рау, сучасно там ади а скарво ит
Наш свідчан.

Я родився 1870г. 19 лав. №
1893г. околиця Куре Мшорської,
Сибір. Унів. № 1896г.
по сучасно магістрською свідчан
ки и по ірагтенію ірагтенію
лемцію в там же Унів. по сучасно
зми коніаш ірагтенію в Махері
Кравідач. по Каведри р. д. і
Литер. № 1900г. 5 номеру чіт

Лист В. М. Перетца до В. М. Гнатюка.
З м. Київ до м. Львів. 28 грудня 1908 р.
(ЦДІАЛ України. Ф. 309. Оп. 1. Спр. 2280. Арк. 35-36)

своими трудами по Унив. сдѣлано
мемуар. р. и став. а Заор.
1902. - доктор.

всѣмъ 1902 г. был избран про
фессором слав. русск. исторіи
в Императорск. Унив. в Спб. а
1903 г. в Моск. - (иран. Унив. св.
Николаева по каф. русск. и
слав. Ся 1906 г. - избран орден
кавалер. крест., членом импер.
археол. и этнограф. общ.

Напечатанный труды:

- 1) Собрание кр. и писм 1893
- 2) К истории славян 1894
- 3) Купцовъ Казимиръ русск. 1895
- 4) История и история славян
и славян. I. Гречески 1899 г.
II. Латински 1901 г. ^{русск. ист. общ.}
- 5) Ист. общ. и этнограф. 1900
(русск. ист. общ. и этнограф.) (мал. вост.)

- 6) Ист. общ. и этнограф. III
русск. ист. общ. (мал. вост.)
- 7) Ист. общ. и этнограф. по ист. пап.
судн. вост. вост. 1904-5
- 8) Палеонтолог. р. Дремль
Дюна Кора Пса. 1903
- 9) К истории русск. и вост. слав.
кр. и этнограф. 1906-8
I-XIV.

Материал не передан

с ист. общ. и этнограф.

Перетца

28/XII 1908

Лист В. М. Перетца до В. М. Гнатюка.
3 м. Київ до м. Львів. 28 грудня 1908 р.
(ЦДАЛ України. Ф. 309. Оп. 1. Спр. 2280. Арк. 35-36)

Учасники Семінарію російської філології на дачі у В. М. Перетца.
Ворзель. 6 травня 1909 р.

Зліва направо. Сидять на землі: 1. – А. А. Ришков, 2. – Л. В. Руткевич,
3. – Ф. [А.] Золковер, 4. – К. Л. Неверова, 5. – ?, 6. С. О. Щеглова,
7. – професор Й. А. Леціус, 8. – І. І. Огієнко. Сидять в центрі: І. [Н.] Барер
і В. М. Перетц. Стоять: 1. – С. М. Зелінська, 2. – С. Л. Неверов,
3. – О. А. Назаревський, 4. – В. П. Адріанова, 5. – Ю. М. Потиліцина,
6. – В. І. Маслов, 7. – Н. І. Перетц (Арабажина), 8. – А. І. Сичевська,
9. – С. І. Маслов, 10. – О. С. Грузинський, 11. – [Е.] С. Бражніков,
12. – М. К. Гудзій, 13. – А. [Н.] Буршина.

(ІР НБУВ. Ф. 285. Од. зб. 2951. Арк. 7)

Учасники Семінарію російської філології на дачі у В. М. Перетца.
с. Ворзель. 6 травня 1909 р.

Зліва направо. На балконі: 1. – [Е.] С. Бражніков, 2. – В. І. Маслов,
3. – В. П. Адріанова, 4. – І. [Н.] Барер, 5. – А. А. Ришков, 6. – Н. І. Перетц (Ара-
бажина). Стоять перед балконом: 1. – К. Л. Неверова, 2. – А. [Н.] Буршина,
3. – М. К. Гудзій. Стоять зліва: 1. – С. Л. Неверов, 2. – І. І. Огієнко,
3. – Ю. М. Потиліцина. Стоять справа: 1. – професор Й. А. Лещіус,
2. – Ф. П. Сушицький, 3. – М. П. Чистяков. Сидять: 1. – С. М. Зелінська,
2. – В. М. Перетц, 3. – О. С. Грузинський, 4. – О. А. Назаревський,
5. – С. І. Маслов, 6. – син В. М. Перетца, Володимир, 7. – Л. В. Руткевич,
8. – А. І. Сичевська.

(ІР НБУВ. Ф. XXXIII. Од. зб. 4051. Арк. 1)

2305
кавний мов, а через се - не має
фронтую сучасних мовової
варіанти мов в словачині, прака
меншкім до науковості, а
лише мовові звичи. Нюмо
Академія, навіть Краківська (хоча в
кінці 1913 р. як кажуть - польський мов
№13 м) - не викликає мови не
кв, а недавно видана з наміреного
рос. урядом Мохмарова дійсним
звеном. Спору про себе особисто: ду
дуки вище бурно-націоналістичних
починків і вважав би це себе мово
власним каменем до широ
мововного (широко речимо) та і
до широкомовного мови Золічу
Поводило, що таке мови мови
мією мови. В мові дуже великою
класою - люди видрали в мові Мов.
-даси воно з мововим; але воно в мові
статистично каменем § 21 мови воно
переводено мов в мовні мови
організації, що мов, мов мов мов
з мов мов. Старт. Краківський мов. Старт.

Лист В. М. Перетца до управи НТШ.
З м. Київ до м. Львів. 12 листопада 1913 р.
(ЦДІАЛ України. Ф. 309. Оп. 1. Спр. 213. Арк. 26 зв.-27)

В. М. Перетц – професор Університету св. Володимира.
Київ. 13 грудня 1913 р.

(ІР НБУВ. Ф. 141. Од. зб. 79. Арк. 1)

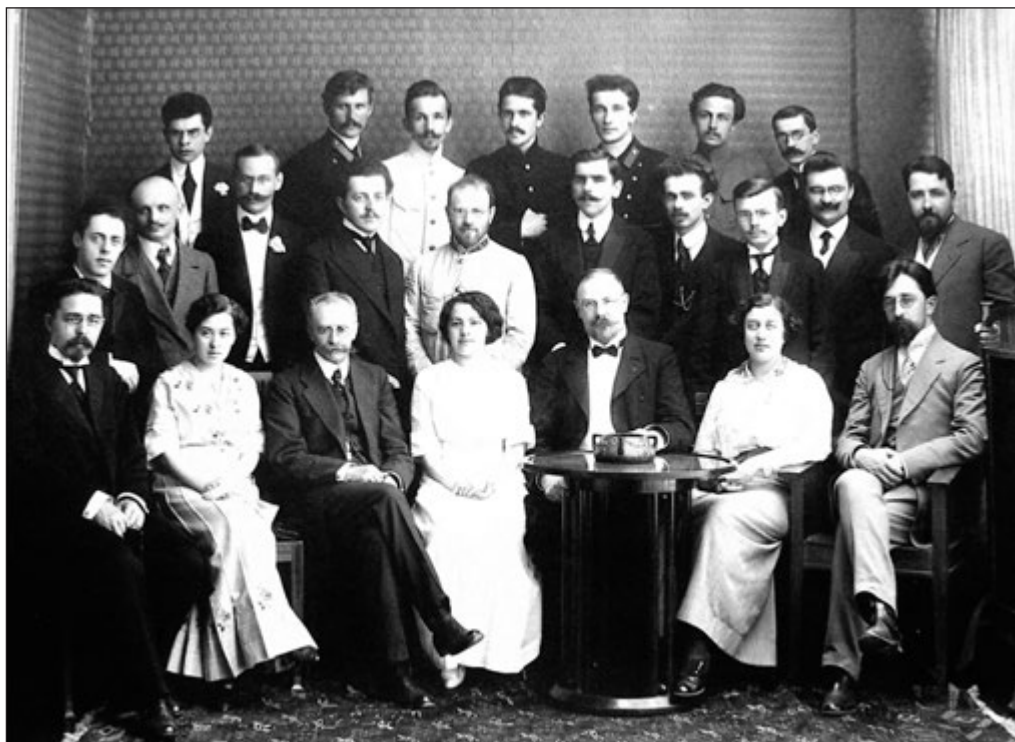
Професор В. М. Перетц за партою.
Київ. 1914 р. Рисунок В. М. Попова.
(*IP НБУВ. Ф. 285. Од. зб. 2848. Арк. 1*)

Під час наукової експедиції учасників Семінарію російської філології
до Ніжина. 18–20 лютого 1914 р.

Зліва направо: 1. – С. П. Шевченко, 2. – Л. Т. Білецький, 3. – В. П. Адріанова,
4. – професор Й. А. Леціус, 5. – професор В. В. Новодворський,
6. – С. О. Щеглова. 7. – доцент В. П. Клінгер, 8. – О. С. Грузинський,
9. – професор В. М. Перетц.

(ІР НБУВ. Ф. 285. Од. зб. 2951. Арк. 1)

В. М. Перетц і А. М. Лобода у колі учасників Семінарію російської філології.
Київ. 30 травня 1914 р.

Зліва направо: Сидять: 1. – І. І. Огієнко, 2. – К. Л. Неверова, 3. – А. М. Лобода,
4. – С. О. Щеглова, 5. – В. М. Перетц, 6. – В. П. Адріанова, 7. – С. І. Маслов.
Стоять у 2-му ряду: 1. – Б. В. Нейман, 2. – С. М. Чебан, 3. – Л. Т. Білецький,
4. – О. А. Назаревський, 5. – О. С. Грузинський, 6. – О. К. Дорошкевич,
7. – М. К. Гудзій, 8. – О. В. Багрій, 9. – Ф. П. Сушицький, 10. – В. І. Маслов.

Стоять у 3-му ряду: 1. – С. О. Бугославський, 2. – О. П. Баранников,
3. – П. П. Филиппович, 4. – Б. О. Ларін, 5. – В. М. Отроковський,
6. – М. О. Скріпіль, 7. – С. П. Шевченко.

(ІР НБУВ. Ф. XXXIII. Од. зб. 4056. Арк. 1)

М. К. Гудзій. Київ. 1912 р.
(ІР НБУВ. Ф. 243. Од. зб. 1361. Арк. 1)

С. О. Щеглова. Київ. 1911 р.
(ІР НБУВ. Ф. 78. Од. зб. 2150. Арк. 1)

В. М. Отроковський. Київ.
[1914 р.]
(ІР НБУВ. Ф. 78. Од. зб. 1637.
Арк. 9)

С. І. Маслов. Київ. 16 лютого 1919 р.
(ІР НБУВ. Ф. 78. Од. зб. 2142. Арк. 2)

В. П. Адріанова-Перетц і В. М. Перетц. Київ. Травень 1926 р.

На звороті фото дарчий напис:
«Дорогим Андрію Митрофановичу і Ірині Олексіївні Лободам».
(ІР НБУВ. Ф. 78. Од. зб. 2145. Арк. 1)

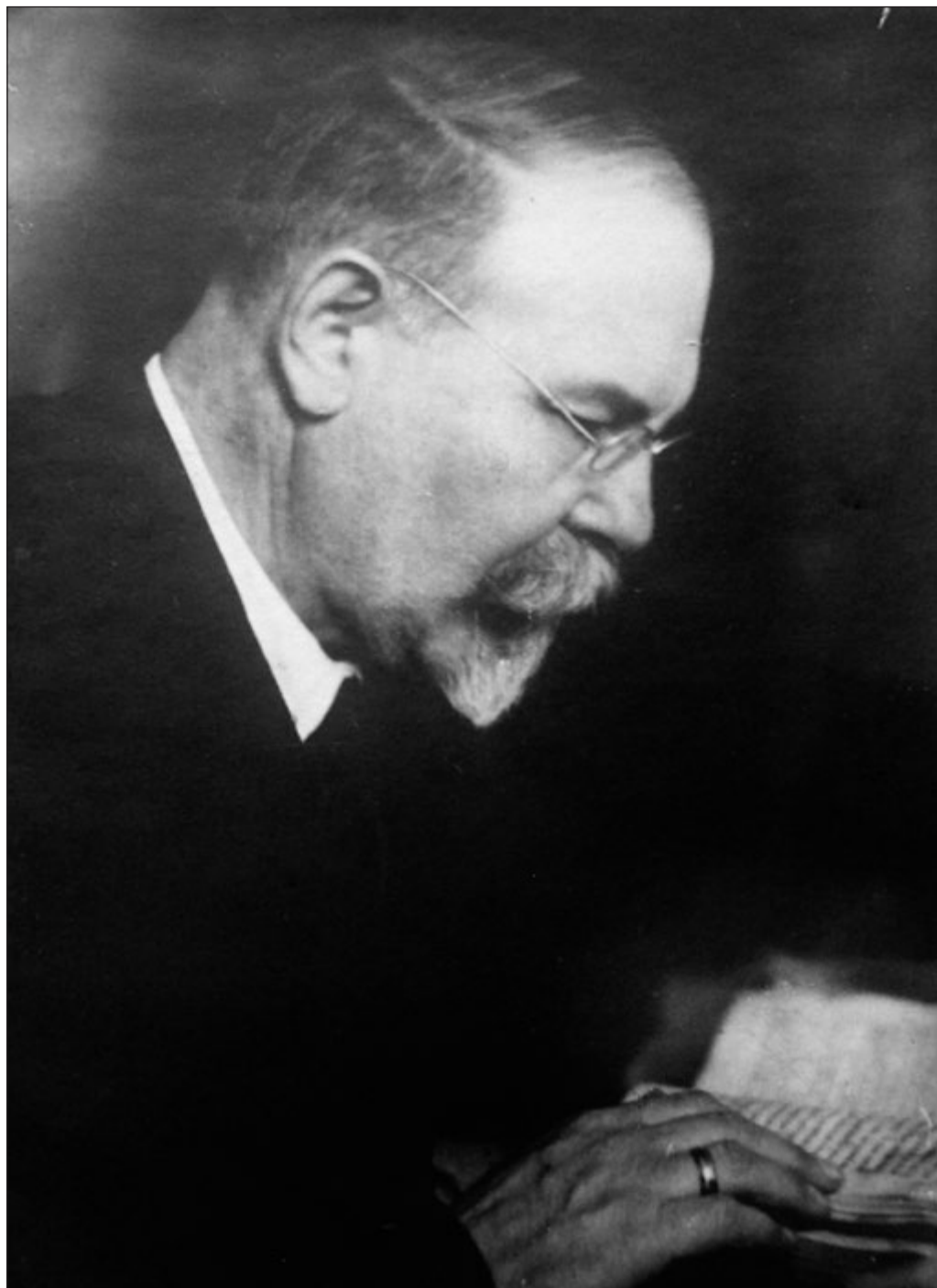

Портрет академіка В. М. Перетца.
Київ. 29 січня 1928 р. Рисунок В. М. Попова.
(ІР НБУВ. Ф. 285. Од. зб. 2849. Арк. 1)

В. П. Адріанова-Перетц, В. М. Перетц, П. М. Попов.
Київ, Лаврський музей. [1928 р.]
(ІР НБУВ. Ф. 78. Од. зб. 2144. Арк. 1)

В. М. Перетц. [1920-ті рр.].
(ІР НБУВ. Ф. 243. Од. зб. 1369. Арк. 1)

Відомо Кораблев В.М.

В.М. Кораблев був одним з наших найкращих агентів. Як особисті друзі, знайоми, а в рідше в групі, але завжди в одній групі завжди на відстані. Знав про всі справи, про всі зв'язки, про всі зв'язки. Знав про всі зв'язки, про всі зв'язки. Знав про всі зв'язки, про всі зв'язки.

Відомо Кораблев В.М.

Ваше питання про зв'язки з Кораблевим В.М. Кораблев? Знав про всі зв'язки, про всі зв'язки. Знав про всі зв'язки, про всі зв'язки.

Відомо Кораблев В.М.

Ваше питання про зв'язки з Кораблевим В.М. Кораблев? Знав про всі зв'язки, про всі зв'язки. Знав про всі зв'язки, про всі зв'язки.

В. М. Перетц під час арешту. 1934 р.
(Галузевий державний архів СБУ. Ф. 68. КДВ 136. Спр. 3906. Арк. 9)

Ваше питання про зв'язки з Кораблевим В.М. Кораблев? Знав про всі зв'язки, про всі зв'язки. Знав про всі зв'язки, про всі зв'язки.

Відомо Кораблев В.М.

Ваше питання про зв'язки з Кораблевим В.М. Кораблев? Знав про всі зв'язки, про всі зв'язки. Знав про всі зв'язки, про всі зв'язки.

Відомо Кораблев В.М.

Ваше питання про зв'язки з Кораблевим В.М. Кораблев? Знав про всі зв'язки, про всі зв'язки. Знав про всі зв'язки, про всі зв'язки.

Відомо Кораблев В.М.

Ваше питання про зв'язки з Кораблевим В.М. Кораблев? Знав про всі зв'язки, про всі зв'язки. Знав про всі зв'язки, про всі зв'язки.

Фрагмент протоколу очної ставки В. М. Перетца з В. М. Корабльовим
(Галузевий державний архів СБУ. Ф. 68. КДВ 136. Спр. 3906. Арк. 213–217)

В. П. Адрианова-Перетц.
(ІР НБУВ. Ф. 78. Од. зб. 2145. Арк. 2)

№ 18, 1974
14.1.57

Дорогой
Александр Александрович!

Спасибо за теплое письмо, хорошие воспоминания и добрые пожелания. Я уже третий месяц пишу статью в "Искусстве": после получения судебной реабилитации и постановления Президиума АН СССР о гонимости восстановлении Владимирова Николаевича "в правах академика" все время была занята подготовкой и печатью его последних статей по украинской литературе, затем писала биографию и вывела еще раз составленный весной список его трудов. Все уже отправлено на дачу в Москву, пойдет под маркой "Комиссии по истории филологической науки". Так и поднималось передо мной все прошлое - и хорошее, и пережитая в 54 г. несправедливость, и ускорявшая ее смерть В.И., и многое горькое, что хотелось бы забыть, об отхождении некоторых людей... С мая

56 г., когда я поднимала дело В.И. в суде, была все время в тягостном ожидании, ждала ли его, пересмотрят ли по-настоящему... Сама помню, что, на что похожи у меня в итоге нервы. А ведь был ливень. Связка очень с работой последние полтора месяца, чтобы не сорвать дело какой-нибудь внезапной болезнью. Сейчас, когда рукопись отправлена, стало спокойнее.

Мать Академии очень быстро отзывалась на реабилитацию, а вот украинцы, как говорил покойный, на "полях едут" - все еще не ответили на мое заявление, которое я одновременно послала в об Академии. Ну, бог с ними.

Я не ответила, кажется, Вам весной на запрос о библиографии. И больше не собираюсь заниматься, подбирайте себе любого "напарника", любите тему. А вообще - это запущенный участок работ. В нашем секторе workload сотрудника

готовит обдумать библиографию за 40 лет, но, конечно, аннотированная библиография по важнейшим темам была бы чрезвычайно полезна. Если Вы все годы систематически регистрировали книжки, Вам сделать это, особенно по памяти, было бы нетрудно.

Сердечный привет Лидии Феликс.

Ваша В.П. Адрианова-Перетц

Лист В. П. Адрианової-Перетц до О. А. Назаревського.
3 м. Ленінград до м. Київ. 14 жовтня 1957 р.

(ІР НБУВ. Ф. 78. Од. зб. 374. Арк. 1-2)

Могила В. М. Перетца на Воскресенському кладовищі. Саратов. [1935 р.].
(ІР НБУВ. Ф. 141. Од. зб. 80. Арк. 1; Од. зб. 80а. Арк. 1)

Могила В. М. Перетца. Сучасний вигляд

Виставка наукових праць В. М. Перетца на філологічному факультеті КДУ ім. Т. Г. Шевченка. Київ. 20 вересня – 25 грудня 1965 р.
(ІР НБУВ. Ф. 78. Од. зб. 2143. Арк. 2)

Виставка наукових праць В. М. Перетца у приміщенні Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Київ. Січень 2020 р.

Меморіальна дошка В. М. Перетца на будівлі Інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Київ, бульвар Тараса Шевченка, 14.

Пам'ятна монета України «Володимир Перетц»

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Архівні джерела

ЦЕНТРАЛЬНИЙ ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ ВИЩИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ ТА УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ

Ф. 1871. Огієнко Іван Іванович (митрополит Холмський Іларіон) (1882–1972) – політичний, державний, культурний і церковний діяч, історик, професор, міністр освіти, міністр сповідань Директорії УНР

Опис 1.

1. Спр. 4. Листи редакції газети «Радомышлянин», окремих осіб про публікацію статей І. Огієнка, видання російсько-українського та орфографічного словників, відгуки про них. Пропозиції щодо рецензування книг. 1912–1915, 1917 рр. 86 арк.

2. Спр. 5. Листи родичів та знайомих до І. Огієнка особистого характеру. 1910–1917 рр. 173 арк.

Опис 2.

3. Спр. 20. Особова справа студента історико-філологічного факультету Київського університету св. Володимира І. Огієнка. 1903 р. – 30 червня 1912 р. 44 арк.

4. Спр. 23. Протоколи засідань првління Університету св. Володимира та історико-філологічного факультету, огляд предметів, що викладалися на історико-філологічному факультеті університету в 1917–1918 рр. 6 листопада 1906 р. – 19 вересня 1918 р. 45 арк.

Ф. 3876. Білецький Леонід Тимофійович (1882–1955) – літературознавець, доктор філології, член партії соціалістів-федералістів, президент УВАН, ректор Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова у м. Празі

Опис 1.

5. Спр. 3. Рукопис праці «Мої спомини». 1917–1926 рр. 282 арк.

6. Спр. 53. Листи Л. Т. Білецькому від Я. Падоха, Є.-З. Пеленського, [В. Перетца], В. Приходька, С. Риндика, С. Русової та інших кореспондентів на літери «П–Р». 30 серпня 1923 р. – 5 травня 1942 р. 86 арк.

**ЦЕНТРАЛЬНИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІСТОРИЧНИЙ АРХІВ УКРАЇНИ,
м. КИЇВ**

Ф. 274. Київське губернське жандармське управління, м. Київ

Опис 4.

7. Спр. 431. Лист професора В. М. Перетца до О. І. Яцимирського (копія). 3 м. Київ до м. Варшава. 14 лютого 1914 р. Арк. 357–357 зв.

8. Спр. 431. Лист професора В. М. Перетца до О. О. Шахматова (копія). 3 м. Київ до м. Санкт-Петербург. 15 лютого 1914 р. Арк. 362–362 зв.

9. Спр. 431. Лист професора В. М. Перетца до О. О. Шахматова (копія). 3 м. Київ до м. Санкт-Петербург. 24 лютого 1914 р. Арк. 371–371 зв.

10. Спр. 431. Лист професора В. М. Перетца до Ф. О. Брауна (копія). 3 м. Київ до м. Санкт-Петербург. 24 лютого 1914 р. Арк. 373–373 зв.

11. Спр. 431. Лист академіка О. О. Шахматова до професора В. М. Перетца (копія). 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 1 березня 1914 р. Арк. 414.

Ф. 275. Київське охоронне відділення, м. Київ

Опис 1, т. 1.

12. Спр. 861. Листування з Департаментом поліції про з'ясування осіб, які увійшли до складу Київської групи «Союз професорів». 24 червня – 10 грудня 1905 р. 5 арк.

Ф. 705. Південно-Східне районне охоронне відділення, м. Харків

Опис 2.

13. Спр. 121. Справа 1913 року по опису № 44 Південно-Східного районного охоронного відділення. Арк. 18–31.

Ф. 1235. Грушевські – історики, лінгвісти (1830–1958 рр.)

Опис 1.

14. Спр. 687. Листи В. М. Перетца до М. С. Грушевського. 3 мм. Санкт-Петербург (Ленінград), Київ, Лазорки, Лозана до мм. Львів, Київ. 26 лютого 1896 р. – 23 листопада 1927 р. 205 арк.

Ф. 2052. Сумцов Микола Федотович (1854–1922) – фольклорист, етнограф і літературознавець, історик культури і громадський діяч**Опис 1.**

15. Спр. 904. Лист В. М. Перетца до М. Ф. Сумцова з проханням взяти участь у виданні збірника на вшанування К. П. Михальчука. З м. Київ до м. Харків. 14 серпня 1913 р. Арк. 1–1 зв.

16. Спр. 905. Лист В. М. Перетца до М. С. Сумцова з висловленням свого погляду на Є. К. Тимченка як послідовника О. О. Потебні в питаннях критики та історії літератури. З [м. Петроград] до м. Харків. 17 лютого 1916 р. 2 арк.

**ЦЕНТРАЛЬНИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІСТОРИЧНИЙ АРХІВ
УКРАЇНИ, м. ЛЬВІВ****Ф. 309. Наукове товариство імені Шевченка, м. Львів****Опис 1.**

17. Спр. 372. Книга обліку дійсних членів товариства. 1873–1920 рр. 137 арк.

18. Спр. 374. Управління. Книга обліку членів товариства. 1914 р. 135 арк.

19. Спр. 213. Листування з членами товариства про видання наукових праць, зміну статуту, пересилку літератури та ін. 1913 р. 105 арк.

20. Спр. 389. Біографії дійсних членів товариства з прізвищами на літери «Н–П». 1929–1938 рр. 100 арк.

21. Спр. 420. Листи і телеграми членів товариства, вчителів та інших про сплату членських внесків. Проведення ювілейних свят та ін. Б д. 93 арк.

22. Спр. 2280. Листи Панейка В., Пащука О., Перетца В., Пулюя І. та інших до Гнатюка В. 1898–1910 рр. 88 арк.

23. Спр. 2316. Листи Ганкевича Я., Грушевського М., Залізняка М., Перетца В. та інших до Джиджори І. 1910–1914 рр. 157 арк.

24. Спр. 2345. Листи Веретельника А., Бирчака В., Карманського П., Перетца В. та інших до Козловського М. І. 1910–1911 рр. 51 арк.

**ЦЕНТРАЛЬНИЙ ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ-МУЗЕЙ ЛІТЕРАТУРИ
І МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ****Ф. 7. Назаревський Олександр Адріанович (1877–1977), літературознавець****Опис 1.**

25. Спр. 22. Листи О. А. Назаревському Адріанові-Перетц В. (копії). 3 м. Ленінград до м. Київ. 12 травня – 20 жовтня 1955 р. 1–2 зв.

26. Спр. 23. Лист О. А. Назаревському від С. І. Маслової. 3 м. Прилуки до м. Київ. 20 березня 1911 р. 1 арк.

27. Спр. 28. Трудовий список О. А. Назаревського. [Серпень 1930 р.]. 1–5 зв.

Ф. 10. Гудзій Микола Каленикович (1887–1965), літературознавець**Опис 1.**

28. Спр. 36. Листи Гаєвського Степана Юхимовича до Гудзія Миколи Калениковича. 3 м. Київ до м. Москва. 1 березня 1928 р. – 18 січня 1931 р. 4 арк.

Ф. 90. Рулін Петро Іванович (1892–1940), театрознавець і педагог**Опис 1.**

29. Спр. 156. Витяги з праць Перетца В. М. на тему «Італійська п'єса 1733–1752 рр.». 43 арк.

30. Спр. 239. Автобіографія. [Не раніше 1926 р.]. 7 арк.

31. Спр. 335. Список «Комедій італійських труп» а анотації В. М. Перетца. 4 арк.

Ф. 1198. Махновець Леонід Єфремович, український літературознавець**Опис 1.**

32. Спр. 63. Лист Махновця Л. Є. до Адріанові-Перетц В. П. 3 м. Київ до м. Ленінград. 10 серпня 1963 р. 1 арк.

33. Спр. 97. Листи Адріанової-Перетц В. П. до Махновця Л. Є. З м. Ленінград до м. Київ. 24 серпня 1963 – 1972 р., б. д. 18 арк.

Ф. 1313. Мазуркевич Олександр Романович (1913–1995) – український літературознавець, літературний критик і педагог

Опис 1.

34. Спр. 11. Лист до Мазуркевича О. Р. Адріанової-Перетц В. П. З м. Ленінград до м. Вінниця. 19 червня 1948 р. 2 арк.

АРХІВ ПРЕЗИДІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

35. Особова справа члена-кореспондента Адріанової-Перетц Варвари Павлівни. 4 січня 1926 р. – 6 червня 1972 р. 48 арк.

36. Особова справа академіка Перетца Володимира Миколайовича. 27 лютого 1919 р. – 7 вересня 1922 р. 60 арк.

**ГАЛУЗЕВИЙ ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ
СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

Ф. 68. Колекція друкованих видань СБ України.

37. КДВ. 136. Спр. 3906. Ксерокопія кримінальної справи на Перетца Володимира Миколайовича. 365 арк.

**ІНСТИТУТ АРХІВОЗНАВСТВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ
УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Ф. 257. Колекція документів вчених України, репресованих у 30-х, 40-х та 50-х рр. ХХ ст.

Опис 5. Єфремов Сергій (1876–1939) – академік ВУАН, мовознавець. Документи з діяльності вченого та листування.

38. Спр. 67. Листи С. О. Єфремову від В. М. Перетца з проханням дати рекомендацію на праці його учня [К. О.] Копержинського, а також надісла-

ти «Історію українського письменства» [М. С.] Возняка, [М. С.] Грушевського. 3 м. Петроград до м. Київ. 23 лютого – 20 вересня 1923 р. 3 арк.

39. Спр. 68. Листи С. О. Єфремову від В. М. Перетца про різні академічні справи. 3 м. Ленінград до м. Київ. 1923–1924, 1927–1928 рр. 9 арк.

40. Спр. 69. Лист С. О. Єфремову від В. М. Перетца про створення у Петрограді постійної наукової організації українців та інші питання. 3 м. Ленінград до м. Київ. 22 січня 1924 р. 1 арк.

41. Спр. 70. Лист С. О. Єфремову від В. М. Перетца про відзначення шевченкових роковин у Ленінграді. 3 м. Ленінград до м. Київ. 10 березня 1924 р. 2 арк.

42. Спр. 71. Лист С. О. Єфремову від В. М. Перетца про різні академічні справи. 3 м. Ленінград до м. Київ. 4 квітня 1924 р. 2 арк.

43. Спр. 72. Листи С. О. Єфремову від В. М. Перетца про ювілей академіка А. М. Лободи та Українське наукове товариство в Ленінграді. 3 м. Ленінград до м. Київ. 3 лютого – 3 березня 1924 р. 2 арк.

44. Спр. 73. Листи С. О. Єфремову від В. М. Перетца про роботу Наукового товариства прихильників української історії, мови та літератури і інші питання. 3 м. Ленінград до м. Київ. 10 травня – 30 грудня 1924 р. 13 арк.

45. Спр. 74. Листи С. О. Єфремову від В. М. Перетца про наукові справи та роботу ВУАН. 3 м. Ленінград до м. Київ. 24 лютого – 26 жовтня 1925 р. 18 арк.

46. Спр. 75. Листи С. О. Єфремову від В. М. Перетца про справи Наукового товариства прихильників української історії, мови та літератури у Ленінграді та інші приватні питання. 3 м. Ленінград до м. Київ. 20 березня – грудня 1926 р. 10 арк.

47. Спр. 76. Листи С. О. Єфремову від В. М. Перетца про святкування пам'яті [М. О.] Максимовича, академічні справи та роботу Наукового товариства прихильників української історії, мови та літератури в Ленінграді, про передвчу в дар ВУАН листів [О. О.] Русова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 16 лютого – 28 грудня 1927 р. 27 арк.

48. Спр. 77. Листи С. О. Єфремову від В. М. Перетца про різні питання роботи ВУАН та видавничі справи. 3 м. Ленінград до м. Київ. 5 січня – 29 грудня 1928 р. 39 арк.

49. Спр. 78. Листи С. О. Єфремову від В. М. Перетца про різні академічні питання. 3 м. Ленінград до м. Київ. 13 березня – 17 травня 1929 р. 5 арк.

50. Спр. 81. Листи С. О. Єфремову від В. [І.] Резанова про надрукування своїх робіт. 3 м. Ніжина до м. Києва. 1925–1926 рр. 9 арк.

Ф. 369. Курас Іван Федорович (03.10.1939 – 16.10.2005) – історик, академік НАН України

Опис 1.

51. Спр. 9. Курас І. Ф., Водотика С. Г. Філія Всеукраїнської академії наук в Санкт-Петербурзі (з нагоди ліквідації Товариства дослідників української історії, письменства та мови). Стаття. 1994 р. 19 арк.

**ІНСТИТУТ РУКОПISУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛОТЕКИ
УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Ф. І. Комплексний фонд «Літературні матеріали». Зібрання літературних творів і документів початку XII–XX ст.

52. Од. зб. 46099. Лист В. М. Перетца до Д. І. Багалія. 3 м. Петроград до [м. Харків]. 24 грудня 1923 р. Арк. 1–2 зв.

53. Од. зб. 46100. Лист В. М. Перетца до Д. І. Багалія. 3 м. Петроград до [м. Харків]. 3 березня 1924 р. Арк. 1–2 зв.

54. Од. зб. 46101. Лист В. М. Перетца до Д. І. Багалія. 3 м. Петроград до [м. Харків]. 22 жовтня 1925 р. 1 арк.

55. Од. зб. 48705. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 26 вересня 1900 р. Арк. 1–2 зв.

56. Од. зб. 48706. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 2 грудня 1900 р. Арк. 1–2 зв.

57. Од. зб. 48707. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 12 грудня 1900 р. Арк. 1–3 зв.

58. Од. зб. 48708. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 29 грудня 1900 р. Арк. 1–2 зв.

59. Од. зб. 48709. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 14 квітня 1901 р. Арк. 1–2 зв.

60. Од. зб. 48710. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 6 жовтня 1901 р. Арк. 1–2 зв.

61. Од. зб. 48711. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 19 листопада 1901 р. Арк. 1–2 зв.

62. Од. зб. 48712. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 11 грудня 1901 р. Арк. 1–2 зв.

63. Од. зб. 48713. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 6 березня 1902 р. 2 арк.

64. Од. зб. 48714. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 25 березня 1902 р. Арк. 1–2 зв.

65. Од. зб. 48715. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 11 квітня 1902 р. 2 арк.

66. Од. зб. 48716. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. Із ст. Окуловка, с. Васильково Нижньогородської губ. до м. Київ. 29 червня 1902 р. Арк. 1–2 зв.

67. Од. зб. 48717. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. Із ст. Окуловка, с. Васильково Нижньогородської губ. до м. Київ. 2 липня 1902 р. Арк. 1–2 зв.

68. Од. зб. 48718. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. Із ст. Окуловка, с. Васильково Нижньогородської губ. до м. Київ. 18 серпня 1902 р. Арк. 1–2 зв.

69. Од. зб. 48719. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 4 жовтня 1902 р. Арк. 1–2 зв.

70. Од. зб. 48720. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 5 листопада 1902 р. Арк. 1–2 зв.

71. Од. зб. 48721. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 23 грудня 1902 р. Арк. 1–2 зв.

72. Од. зб. 48722. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 21 лютого 1903 р. Арк. 1–2 зв.

73. Од. зб. 48723. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 15 березня 1903 р. Арк. 1–2 зв.

74. Од. зб. 48724. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 4 квітня 1903 р. Арк. 1–2 зв.

75. Од. зб. 48725. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 27 квітня 1903 р. 2 арк.

76. Од. зб. 48726. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 6 січня 1903 р. Арк. 1–2 зв.

77. Од. зб. 48727. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 5 квітня 1904 р. 2 арк.

78. Од. зб. 48728. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. Із ст. Окуловка, с. Васильково Нижньогородської губ. до м. Київ. 14 серпня 1904 р. 2 арк.

79. Од. зб. 48729. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. Із ст. Окуловка, с. Васильково Нижньогородської губ. до м. Київ. 17 серпня 1904 р. 2 арк.

80. Од. зб. 48730. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. 3 м. Київ до м. Київ. 12 лютого 1906 р. Арк. 1–2 зв.

81. Од. зб. 48731. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. 3 м. Київ до м. Київ. 23 лютого 1906 р. 2 арк.

82. Од. зб. 48732. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. 3 м. Лозанна (Швейцарія) до м. Київ. 11 липня 1906 р. Арк. 1–2 зв.

83. Од. зб. 48733. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. 3 м. Лозанна (Швейцарія) до м. Київ. 20 червня 1906 р. Арк. 1–1 зв.

84. Од. зб. 48734. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. 3 м. Київ до м. Київ. 24 грудня 1906 р. Арк. 1–2 зв.

85. Од. зб. 48735. Лист В. М. Перетца до П. Г. Житецького. Зі ст. Ворзель до м. Київ. 8 липня 1908 р. Арк. 1–1 зв.

86. Од. зб. 49178. Лист В. М. Перетца до Г. П. Житецького. 3 м. Ленінград до м. Київ. 16 листопада 1925 р. Арк. 1–1 зв.

87. Од. зб. 49179. Листівка В. М. Перетца Г. П. Житецькому. 3 м. Вінниця до м. Київ. 4 вересня 1925 р. Арк. 1–1 зв.

88. Од. зб. 49180. Лист В. М. Перетца до Г. П. Житецького. 3 м. Ленінград до м. Київ. 18 жовтня 1926 р. 3 арк.

89. Од. зб. 49181. Листівка В. М. Перетца Г. П. Житецькому. 3 м. Ленінград до м. Київ. 30 листопада 1926 р. Арк. 1–1 зв.

90. Од. зб. 49182. Лист В. М. Перетца до Г. П. Житецького. 3 м. Ленінград до м. Київ. 29 грудня 1926 р. 3 арк.

91. Од. зб. 49183. Лист В. М. Перетца до Г. П. Житецького. 3 м. Ленінград до м. Київ. 19 березня 1927 р. 3 арк.

92. Од. зб. 49184. Лист В. М. Перетца до Г. П. Житецького. 3 м. Ленінград до м. Київ. 29 березня 1927 р. 3 арк.

Ф. III. Комплексний фонд «Листування». Зібрання листів видатних діячів науки, культури і освіти XVII–XX ст.

93. Од. зб. 7932. Лист В. М. Перетца до М. І. Петрова. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 27 липня 1897 р. Арк. 1–2 зв.

94. Од. зб. 7933. Лист В. М. Перетца до М. І. Петрова. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 10 жовтня 1901 р. 2 арк.

95. Од. зб. 7934. Лист В. М. Перетца до М. І. Петрова. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 7 березня 1902 р. 2 арк.

96. Од. зб. 7935. Лист В. М. Перетца до М. І. Петрова. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 4–5 травня 1902 р. Арк. 1–3 зв.

97. Од. зб. 7936. Лист В. М. Перетца до М. І. Петрова. 3 м. Київ до м. Київ. 30 жовтня 1905 р. 2 арк.

98. Од. зб. 7937. Лист В. М. Перетца до М. І. Петрова. 3 м. Київ до м. Київ. 5 листопада 1905 р. Арк. 1–1 зв.

99. Од. зб. 7938. Лист В. М. Перетца до М. І. Петрова. 3 м. Київ до м. Київ. 29 січня 1910 р. Арк. 1–2 зв.

100. Од. зб. 7939. Лист В. М. Перетца до М. І. Петрова. Зі ст. Ворзель до м. Київ. 5 вересня 1910 р. 2 арк.

101. Од. зб. 7940. Лист В. М. Перетца до М. І. Петрова. 3 м. Київ до м. Київ. 17 березня 1912 р. 2 арк.

102. Од. зб. 7941. Лист В. М. Перетца до М. І. Петрова. 3 м. Київ до м. Київ. 2 квітня 1912 р. 2 арк.

103. Од. зб. 7942. Лист В. М. Перетца до М. І. Петрова. 3 м. Київ до м. Київ. 5 квітня 1912 р. 2 арк.

104. Од. зб. 7943. Лист В. М. Перетца до М. І. Петрова. 3 м. Київ до м. Київ. 15 листопада 1912 р. 2 арк.

105. Од. зб. 7944. Лист В. М. Перетца до М. І. Петрова. 3 м. Петроград до м. Київ. 20 листопада 1916 р. Арк. 1–1 зв.

106. Од. зб. 13506. Лист В. М. Перетца до М. І. Петрова. 3 м. Київ до м. Київ. 22 червня 1898 р. 1 арк.

107. Од. зб. 13507. Лист В. М. Перетца до М. І. Петрова. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 8 листопада 1898 р. Арк. 1–1 зв.

108. Од. зб. 13508. Лист В. М. Перетца до М. І. Петрова. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 10 лютого 1899 р. Арк. 1–1 зв.

109. Од. зб. 13509. Лист В. М. Перетца до М. І. Петрова. 3 м. Київ (Пуща-Водиця) до м. Боярка. 20 липня 1901 р. 2 арк.

110. Од. зб. 13510. Лист В. М. Перетца до М. І. Петрова. 3 м. Київ (Пуща-Водиця) до м. Боярка. 27 липня 1901 р. 1 арк.

111. Од. зб. 13511. Лист В. М. Перетца до М. І. Петрова. Зі ст. Ворзель до [м. Боярка]. 25 червня 1916 р. Арк. 1–1 зв.

112. Од. зб. 13512. Лист В. М. Перетца до М. І. Петрова. Зі ст. Ворзель до [м. Боярка]. 20 липня 1916 р. Арк. 1–1 зв.

113. Од. зб. 13513. Лист В. М. Перетца до М. І. Петрова. 3 м. Самара до м. Київ. 30 грудня 1917 р. Арк. 1–1 зв.

114. Од. зб. 13514. Записка В. М. Перетца до М. І. Петрова, написана на візитівці. З [м. Київ] до м. Київ. 17 грудня [?]. Арк. 1–1 зв.

115. Од. зб. 20672. Лист В. М. Перетца до Т. Д. Флоринського. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 13 жовтня 1899 р. Арк. 1–2 зв.

116. Од. зб. 20673. Лист В. М. Перетца до Т. Д. Флоринського. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 25 вересня 1900 р. Арк. 1–3 зв.
117. Од. зб. 20674. Лист В. М. Перетца до Т. Д. Флоринського. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 26 жовтня 1901 р. Арк. 1–2 зв.
118. Од. зб. 20678. Лист В. М. Перетца до Т. Д. Флоринського. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 3 лютого 1903 р. Арк. 1–2 зв.
119. Од. зб. 20680. Лист В. М. Перетца до Т. Д. Флоринського. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 30 березня 1903 р. 2 арк.
120. Од. зб. 20681. Лист В. М. Перетца до Т. Д. Флоринського. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 26 квітня 1903 р. Арк. 1–2 зв.
121. Од. зб. 20682. Лист В. М. Перетца до Т. Д. Флоринського. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 27 червня 1903 р. Арк. 1–2 зв.
122. Од. зб. 20683. Лист В. М. Перетца до Т. Д. Флоринського. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 5 серпня 1903 р. Арк. 1–2 зв.
123. Од. зб. 20684. Лист В. М. Перетца до Т. Д. Флоринського. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. Б. д. Арк. 1–2 зв.
124. Од. зб. 50351. Записка В. М. Перетца до В. С. Іконникова, написана на візитівці В. М. Перетца. м. Київ. Б. д. Арк. 1–1 зв.
125. Од. зб. 50352. Листівка В. М. Перетца В. С. Іконникову. Зі ст. Ворзель м. Київ. 14 липня 1915 р. Арк. 1–1 зв.
126. Од. зб. 50353. Лист В. М. Перетца до В. С. Іконникова. 3 м. Закопане до м. Київ. 1 червня 1913 р. Арк. 1–1 зв.
127. Од. зб. 50354. Лист В. М. Перетца до В. С. Іконникова. 3 м. Київ до м. Київ. 2 січня 1911 р. 2 арк.
128. Од. зб. 50355. Лист В. М. Перетца до В. С. Іконникова. Зі ст. Ворзель до м. Київ. 25 червня 1910 р. 3 арк.
129. Од. зб. 50356. Лист В. М. Перетца до В. С. Іконникова. Зі [ст. Ворзель] до м. Київ (Святошин). 13 липня 1907 р. 3 арк.
130. Од. зб. 50357. Лист В. М. Перетца до В. С. Іконникова. 3 м. Київ до м. Київ. 10 березня 1907 р. 3 арк.
131. Од. зб. 50358. Лист В. М. Перетца до В. С. Іконникова. 3 м. Київ до м. Київ. 29 січня 1906 р. 3 арк.
132. Од. зб. 50359. Лист В. М. Перетца до В. С. Іконникова. 3 м. Київ до м. Київ. Б. д. 2 арк.
133. Од. зб. 50360. Лист В. М. Перетца до В. С. Іконникова. 3 м. Київ до м. Київ. 23 лютого (?). 1 арк.
134. Од. зб. 63789. Лист В. М. Перетца до І. М. Стешенка. 3 м. Київ до м. Київ. 12 травня 1909 р. 2 арк.

Ф. Х. Всеукраїнська академія наук (ВУАН) (1918–1933). Архів і колекція документів XVI–XX ст.

135. Од. зб. 4758. Адріанова-Перетц Варвара Павлівна. Біографія. [1929 р.]. Арк. 1–2 зв.

136. Од. зб. 4821. Арабажин Костянтин Іванович. Біографія. 12 березня 1930 р. Арк. 1–4 зв.

137. Од. зб. 5811. Могилянський Михайло. Біографія Щавинського Василя Олександровича. Б. д. 2 арк.

138. Од. зб. 5814. Лист М. М. Могилянського до В. М. Перетца. 3 м. Київ до м. Ленінград. 26 листопада 1928 р. Арк. 1–1 зв.

139. Од. зб. 5987. Листівка В. М. Перетца М. М. Могилянському. 3 м. Ленінград до м. Київ. 22 листопада 1928 р. Арк. 1–1 зв.

140. Од. зб. 6474. Харлампович К. Абрамович Дмитро Іванович. [Біографічна стаття]. Б. д. 7 арк.

141. Од. зб. 8484. Лист Археографічної комісії ВУАН до академіка В. М. Перетца з проханням повідомити комісію про роботу Історико-археографічного інституту та Інституту історії матеріальної культури АН СРСР по складанню словника з історії технології. 3 м. Київ до м. Ленінград. 7 червня 1932 р. 1 арк.

142. Од. зб. 12397. Грушевський М. В. П. Адріанова. – Житие Алексея Человека Божия в древней русской литературе и народной словесности. [Рецензія]. Б. д. 2 арк.

143. Од. зб. 12400–12415. Договори по соціалістичному змаганню між Комісією давнього письменства АН СРСР і Комісією українського письменства доби феодалізму ВУАН, листування М. К. Нікольського і О. А. Назаревського з В. М. Перетцем з цього приводу. 1930–1931 рр. 20 арк.

144. Од. зб. 12418. Заява В. М. Перетца до Історично-філологічного відділу ВУАН про друкування робіт Комісії давнього українського письменства. 10 квітня 1928 р. 1 арк.

145. Од. зб. 12419. Заява В. М. Перетца до Історично-філологічного відділу ВУАН про збільшення штатних співробітників Комісії давнього українського письменства. 8 травня 1930 р. 2 арк.

146. Од. зб. 12420. Заява В. М. Перетца до Президії ВУАН про звільнення від керування Комісією українського письменства доби феодалізму ВУАН. 1 жовтня 1931 р. 1 арк.

147. Од. зб. 12421. Заява В. М. Перетца до Комісії українського письменства доби феодалізму ВУАН про звільнення з посади голови. [20 квітня] 1932 р. 1 арк.

148. Од. зб. 12422. Заява В. М. Перетца до Президії ВУАН [про звільнення з посади голови Комісії українського письменства доби феодалізму ВУАН]. м. Київ. [28 липня 1933 р.]. 1 арк.

149. Од. зб. 12423. Лист В. М. Перетца до О. О. Богомольця. м. Київ. 29 липня 1933 р. 1 арк.

150. Од. зб. 12424. Чернетка листа В. М. Перетца до Олександра Володимировича. Б. д. Арк. 1–1 зв.

151. Од. зб. 12425. Звернення В. М. Перетца до Президії Історично-філологічного відділу ВУАН про поновлення взаємозв'язків з Товариством дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді. 3 [червня] 1930 р. Арк. 1–1 зв.

152. Од. зб. 12426. Лист В. М. Перетца до Історично-філологічного відділу ВУАН про поновлення взаємозв'язків з Товариством дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді. [Червень] 1930 р. Арк. 1–1 зв.

153. Од. зб. 12427. Звіт Комісії давнього українського письменства ВУАН з 17 листопада 1927 р. до 1 грудня 1928 р. [1929 р.]. 4 арк.

154. Од. зб. 12428. Академік В. М. Перетц. До звіту КУПФ за 1931 рік. [1931 р.]. Арк. 1–1 зв.

155. Од. зб. 12429. Звіт Комісії українського письменства доби феодалізму [ВУАН] за 1930 рік. [1930 р.]. 10 арк.

156. Од. зб. 12430. Звіт про роботу В. М. Перетца в 1932 р. [1932 р.]. Арк. 1–1 зв.

157. Од. зб. 12434. Лист завідувача видавництвом Всеукраїнської академії наук М. З. Левченка до В. М. Перетца про видавничі справи. 3 м. Київ до м. Ленінград. 28 грудня 1927 р. Арк. 1–2 зв.

158. Од. зб. 12437. Записи В. М. Перетца про завдання Комісії давнього українського письменства ВУАН. Б. д. 10 арк.

159. Од. зб. 12438. Заява до Історично-філологічного відділу ВУАН про організацію Комісії давнього українського письменства. Чернетка. [Жовтень 1927 р.]. Арк. 1–1 зв.

160. Од. зб. 12439. Перетц Володимир Миколайович. Короткий звіт Комісії давнього українського письменства ВУАН. [1928 р.]. 3 арк.

161. Од. зб. 12440. Рецензія В. М. Перетца на роботу Г. [Б.] Нікольської «Нариси з історії стилю українського і руського письменства доби феодалізму». 18 травня 1931 р. 1 арк.

162. Од. зб. 12441. Перетц В. М. Українська паралель до повісті «Горезлочастіє». Стаття. [1920-ті рр.]. 2 арк.

163. Од. зб. 12442. Лист голови Комісії давнього українського письменства [ВУАН] В. М. Перетца до директора Державної публічної бібліотеки в Ленінграді М. М. Добраницького. 3 м. Ленінград до м. Ленінград. 23 січня 1931 р. Арк. 1–1 зв.

164. Од. зб. 12443. Лист П. К. Сімоні до В. М. Перетца. 3 м. Ленінград до м. Ленінград. 20 січня 1931 р. 2 арк.

165. Од. зб. 12445–12446. План наукової діяльності Комісії давнього українського письменства [ВУАН] на 1929–1930 рр. [1929 р.]. Арк. 1–2 зв.

166. Од. зб. 12447–12449. План видавничої діяльності Комісії давнього українського письменства [ВУАН] на п'ятиріччя 1928–1933 рр. [1928 р.]. Арк. 3–6 зв.

167. Од. зб. 12450. Побіжні нотатки [П. М. Попова] з приводу статті В. М. Перетца «Декілька думок про сучасне вивчення українського письменства доби феодалізму». Б. д. Арк. 1–2 зв.

168. Од. зб. 12453. Повідомлення Неодмінного секретаря ВУАН для В. М. Перетца про надання Комісії давнього українського письменства ВУАН другої посади штатного співробітника. 25 березня 1929 р. 1 арк.

169. Од. зб. 12454. Повідомлення В. М. Перетца Історично-філологічному відділу ВУАН про склад Комісії давнього українського письменства. 14 листопада 1927 р. Арк. 1.

170. Од. зб. 12456. Правила видання пам'яток давнього письменства. Б. д. Арк. 1–1 зв.

171. Од. зб. 12459–12466. Протоколи, витяги з протоколів Комісії давнього українського письменства при Історико-філологічному відділі ВУАН. 5 листопада – 20 грудня 1927 р. 9 арк.

172. Од. зб. 12467–12468. Протоколи засідань Комісії для вивчення та видання пам'яток українського письменства доби феодалізму та торгового капіталу. 21, 31 жовтня 1931 р. 3 арк.

173. Од. зб. 12471. Повідомлення В. М. Перетцу про ознайомлення з кандидатами на вакансії членів-кореспондентів ВУАН. 13 листопада 1929 р. 1 арк.

174. Од. зб. 12473. Тематичний план роботи науково-дослідних установ ВУАН на 1931 р. [1931 р.]. 4 арк.

175. Од. зб. 12474. Тематичний план роботи Комісії давньої української літератури ВУАН на 1931 р. [1931 р.]. 1 арк.

176. Од. зб. 12475. Орієнтовний план праці Комісії українського письменства доби феодалізму ВУАН на 1932 рік. [1932 р.]. 2 арк.
177. Од. зб. 12476. [План] Комісії українського письменства доби феодалізму [на 1932 рік]. [1932 р.]. – Арк. 1–1 зв.
178. Од. зб. 12481. Лист В. М. Перетца до О. М. Камишана. 3 м. Ленінград до м. Київ. 16 листопада 1930 р. Арк. 1–1 зв.
179. Од. зб. 12482. Лист В. М. Перетца до О. М. Камишана. 3 м. Ленінград до м. Київ. 31 жовтня 1931 р. 1 арк.
180. Од. зб. 12483. Лист В. М. Перетца до О. М. Камишана. 3 м. Київ до м. (?). 1 грудня 1932 р. 2 арк.
181. Од. зб. 12484. Лист В. М. Перетца до О. А. Назаревського. 3 м. Ленінград до м. Київ. 9 жовтня 1932 р. 1 арк.
182. Од. зб. 12485. Лист В. М. Перетца до О. А. Назаревського. 3 м. Ленінград до м. Київ. 22 жовтня 1932 р. 1 арк.
183. Од. зб. 12486. Лист Д. І. Абрамовича до В. М. Перетца. 3 м. Ніжин до м. Ленінград. 21 вересня 1929 р. Арк. 1–1 зв.
184. Од. зб. 12487. Лист Д. І. Абрамовича до В. М. Перетца. 3 м. Ніжин до м. Ленінград. 25 листопада 1929 р. Арк. 1–1 зв.
185. Од. зб. 12488. Лист Д. І. Абрамовича до В. М. Перетца. 3 м. Ніжин до м. Ленінград. 13 грудня 1929 р. 2 арк.
186. Од. зб. 12489. Лист Д. І. Абрамовича до В. М. Перетца. 3 м. Ніжин до м. Ленінград. 15 лютого 1931 р. Арк. 1–2 зв.
187. Од. зб. 12490. Лист С. Ю. Гаєвського до В. М. Перетца. 3 м. Київ до [м. Ленінград]. 24 липня 1928 р. Арк. 1–1 зв.
188. Од. зб. 12491. Лист С. І. Маслова до В. М. Перетца. 3 м. Київ до м. Ленінград. 24 грудня 1928 р. Арк. 1–4 зв.
189. Од. зб. 12492. Записка С. І. Маслова до В. М. Перетца на звістці про отримання поштового переведення. 3 м. Київ до м. Ленінград. 21 грудня 1929 р. Арк. 1–1 зв.
190. Од. зб. 12493. Листівка С. І. Маслова В. М. Перетцу. 3 м. Київ до ст. Мельничей Ручей (м. Волжське) Ленінградської обл. 5 серпня 1929 р. Арк. 1–1 зв.
191. Од. зб. 12494. Листівка С. І. Маслова В. М. Перетцу. 3 м. Київ до м. Ленінград. 4 квітня 1930 р. Арк. 1–1 зв.
192. Од. зб. 12495. Записка С. І. Маслова до В. М. Перетца на звістці про отримання поштового переведення. 3 м. Київ до м. Ленінград. 10 травня 1930 р. Арк. 1–1 зв.

193. Од. зб. 12502. Лист О. А. Назаревського до В. М. Перетца. 3 м. Київ до м. Ленінград. 3 грудня 1928 р. Арк. 1–2 зв.
194. Од. зб. 12504. Листівка О. А. Назаревського В. М. Перетцу. 3 м. Київ до м. Ленінград. 7 січня 1929 р. Арк. 1–1 зв.
195. Од. зб. 12521. Лист О. А. Назаревського до В. М. Перетца. 3 м. Київ до м. Ленінград. 3 січня 1930 р. Арк. 1–2 зв.
196. Од. зб. 12530. Лист О. А. Назаревського до В. М. Перетца. 3 м. Київ до м. Ленінград. 16 березня 1930 р. Арк. 1–2 зв.
197. Од. зб. 12531. Лист О. А. Назаревського до В. М. Перетца. 3 м. Київ до м. Ленінград. 3 квітня 1930 р. Арк. 1–2 зв.
198. Од. зб. 12534. Лист О. А. Назаревського до В. М. Перетца. 3 м. Київ до м. Ленінград. 27 травня 1930 р. Арк. 1–2 зв.
199. Од. зб. 12535. Лист О. А. Назаревського до В. М. Перетца. 3 м. Київ до м. Ленінград. 7 липня 1930 р. Арк. 1–4 зв.
200. Од. зб. 12536. Лист О. А. Назаревського до В. М. Перетца. 3 м. Київ до [м. Ленінград]. 14 липня 1930 р. 6 арк.
201. Од. зб. 12537. Лист О. А. Назаревського до В. М. Перетца. 3 м. Київ до [м. Ленінград]. 7 серпня 1930 р. Арк. 1–4 зв.
202. Од. зб. 12538. Лист О. А. Назаревського до В. М. Перетца. 3 м. Київ до м. Ленінград. 11–12 вересня 1930 р. Арк. 1–5 зв.
203. Од. зб. 12539. Лист О. А. Назаревського до В. М. Перетца. 3 м. Київ до м. Ленінград. [Листопад 1930 р.]. Арк. 1–3 зв.
204. Од. зб. 12540. Листівка О. А. Назаревського В. М. Перетцу. 3 м. Київ до м. Ленінград. 7 липня 1931 р. Арк. 1–1 зв.
205. Од. зб. 12541. Лист О. А. Назаревського до В. М. Перетца. 3 м. Київ до м. Ленінград. 18 липня 1931 р. Арк. 1–6 зв.
206. Од. зб. 12542. Лист О. А. Назаревського до В. М. Перетца. 3 м. Київ до м. Ленінград. 23 серпня 1931 р. 2 арк.
207. Од. зб. 12543. Лист О. А. Назаревського до В. М. Перетца. 3 м. Київ до м. Ленінград. 27 жовтня 1931 р. Арк. 1–3 зв.
208. Од. зб. 12544. Листівка О. А. Назаревського В. М. Перетцу. 3 м. Київ до м. Ленінград. 2 березня 1932 р. Арк. 1–1 зв.
209. Од. зб. 12545. Лист О. А. Назаревського до В. М. Перетца. 3 м. Київ до м. Ленінград. 5 вересня 1932 р. Арк. 1–4 зв.
210. Од. зб. 12546. Лист О. А. Назаревського до В. М. Перетца. 3 м. Київ до м. Ленінград. 18 жовтня 1933 р. Арк. 1–1 зв.
211. Од. зб. 12547. Лист О. А. Назаревського до В. М. Перетца. 3 м. Київ до м. Ленінград. 18 жовтня 1933 р. Арк. 1–1 зв.

212. Од. зб. 12551. Лист П. М. Попова до В. М. Перетца. 3 м. Київ до м. Ленінград. 19 серпня 1931 р. Арк. 1–2 зв.
213. Од. зб. 12552. Лист П. М. Попова до В. М. Перетца. 3 м. Київ до м. Ленінград. 29 лютого 1932 р. Арк. 1–2 зв.
214. Од. зб. 12553. Листівка П. М. Попова В. М. Перетцу. 3 м. Київ до м. Ленінград. 16 жовтня 1933 р. Арк. 1–1 зв.
215. Од. зб. 12554. Лист [Г. Б. Нікольської] до В. М. Перетца. 3 м. [Москва] до м. Ленінград. Травень 1930 р. 3 арк.
216. Од. зб. 12555. Телеграма В. М. Перетцу. 3 м. Київ до м. Ленінград. Б. д. 1 арк.
217. Од. зб. 15427. Листівка Д. І. Абрамовича до редакції журналу «Україна». 3 табору СЛОН (Соловки) до м. Київ. 29 грудня 1927 р. Арк. 1–1 зв.
218. Од. зб. 15428. Листівка Д. І. Абрамовича до редакції журналу «Україна». 3 табору СЛОН (Соловки) до м. Київ. 5 березня 1928 р. Арк. 1–1 зв.
219. Од. зб. 16875. Абрамович Дмитро. Рецензія на «Збірник статей в честь академіка Олексія Івановича Соболевського» [1929 р.]. 17 арк.
220. Од. зб. 17914–17915. Перетц В. М. Рецензія на працю М. С. Грушевського «Історія української літератури», т. I–III. 1923–1926 рр. 30 арк.
221. Од. зб. 17916–17918. Перетц В. М. Філарет Колесса про генезу українських народних дум. Рецензія. [1925 р.]. 36 арк.
222. Од. зб. 17918. Перетц В. М. Театральні ефекти в старовинному українському театрі. Стаття. [1925 р.]. 32 арк.
223. Од. зб. 17919. Перетц В. М. Василь Олександрович Щавинський. Некролог. 1925 р. 7 арк.
224. Од. зб. 17990. Ржига В. Академік В. М. Перетц. До вивчення «Слова о полку Ігоревім». Рецензія. [1927 р.]. 5 арк.
225. Од. зб. 17991–17993. Ржига В. Академік Володимир Перетц. Слово о полку Ігоревім. Пам'ятка феодальної України-Руси XII віку. Рецензія. [1927 р.]. 39 арк.
226. Од. зб. 18695. Кафедра історії давнього українського письменства ВУАН [Про наукову та науково-організаційну діяльність В. М. Перетца]. [1930 р.]. 5 арк.
227. Од. зб. 18696. Перетц В. М., Назаревський О. А. Комісія давнього українського письменства [ВУАН]. [Замітка]. [Кінець 1929 р. – початок 1930 р.]. 4 арк.

228. Од. зб. 18697. Перетц В. М., Адріанова-Перетц В. П. Товариство дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді. Замітка. Б. д. 2 арк.

229. Од. зб. 32319. Лист Чернігівського попереднього комітету з влаштування XIV Археологічного з'їзду до Українського наукового товариства в Києві про участь в з'їзді. З м. Чернігів до м. Київ. 8 січня 1908 р. 1 арк.

230. Од. зб. 32320. Лист Чернігівського попереднього комітету з влаштування XIV Археологічного з'їзду до Українського наукового товариства в Києві про участь в з'їзді. З м. Чернігів до м. Київ. 23 травня 1908 р. Арк. 1–1 зв.

231. Од. зб. 32919. Протоколи засідань Ради Українського наукового товариства в Києві. 1907–1921 рр. 165 арк.

232. Од. зб. 32355. Лист І. Ф. Єрофєєва до Ради Українського наукового товариства в Києві. З м. Сімферополь до м. Київ. 13 травня 1911 р. Арк. 1–1 зв.

233. Од. зб. 32356. Лист І. Ф. Єрофєєва до Ради Українського наукового товариства в Києві. З м. Сімферополь до м. Київ. 27 березня 1912 р. 1 арк.

234. Од. зб. 35003. Перетц Володимир Миколайович. Тройчанський архів. [1913 р.]. 70 арк.

235. Од. зб. 35270. Перетц Володимир Миколайович. [Очерки старинной малороссийской поэзии]. [1902 р.]. 4 арк.

Ф. ХХІХ. Данилевич Василь Юхимович (1872–1936) – історик, археолог

236. Од. зб. 1269. Лист В. М. Перетца до В. Ю. Данилевича. З м. Київ до м. Київ. 7 жовтня 1910 р. Арк. 1–1 зв.

237. Од. зб. 1270. Лист В. М. Перетца до В. Ю. Данилевича. З м. Київ до м. Київ. 27 лютого 1912 р. Арк. 1–1 зв.

238. Од. зб. 1271. Листівка В. М. Перетца В. Ю. Данилевичу. З м. Київ до м. Київ. 9 листопада 1912 р. Арк. 1–1 зв.

239. Од. зб. 1272. Лист В. М. Перетца до В. Ю. Данилевича. З м. Київ до м. Київ. 10 березня 1915 р. Арк. 1–2 зв.

240. Од. зб. 1273. Лист В. М. Перетца до В. Ю. Данилевича. З м. Київ до м. Київ. Б. д. Арк. 1–1 зв.

241. Од. зб. 1777. Лист В. М. Перетца до М. В. Довнар-Запольського. З м. Київ до м. Київ. 10 вересня 1909 р. Арк. 1–2 зв.

Ф. XXXI. Біляшівський Микола Федотович (1867–1926) – археолог, етнограф, мистецтвознавець

242. Од. зб. 4. Лист В. М. Перетца до М. Ф. Біляшівського. З [м. Київ] до [м. Київ]. 14 серпня 1913 р. Арк. 1–1 зв.

243. Од. зб. 375. Біляшівський Микола Федотович. Листи до різних осіб (Штейнгелю, Мошкову, Перетцу та іншим). Власноручні копії. 13 жовтня 1898 р. – 17 січня 1899 р. 50 арк.

244. Од. зб. 1559. Лист В. М. Перетца до М. Ф. Біляшівського. З м. Київ до м. Київ. 5 лютого 1905 р. 2 арк.

Ф. XXXIII. Маслов Сергій Іванович (1880–1957) – книгознавець, педагог

245. Од. зб. 1034. Адріанова-Перетц Варвара Павлівна [про неї]. Особовий листок з обліку кадрів, список наукових праць, витяг С. І. Маслова з листа Д. І. Шелудька про захист дисертації В. П. Адріановою-Перетц, газетні вирізки. 1912–1951 рр. 13 арк.

246. Од. зб. 1272. Лобода Андрій Митрофанович [про нього]. Газетні вирізки, запрошення на ювілей і засідання, присвячене його пам'яті. 1924 р. – 1931 р. 5 арк.

247. Од. зб. 1327. Перетц Володимир Миколайович [про нього]. Газетні вирізки. 1906–1935 рр. 7 арк.

248. Од. зб. 3072. Маслов Сергій Іванович, редактор. Матеріали до історії друку праці В. М. Перетца «“Слово о полку Ігоревім”». Пам'ятка феодальної України–Русі XII віку», Київ, 1926 р., у друкарні АН УРСР – хроніка роботи над коректурою, коректура з правками С. І. Маслова та ін. Жовтень 1925 р. – квітень 1926 р. 96 арк.

249. Од. зб. 3191. Перетц Володимир Миколайович – Шевченку Саві Пилиповичу. Листівка із заявою про вступ до членів Історико-літературного товариства при Університеті св. Володимира. З м. Петроград до м. Київ. 16 жовтня 1917 р. Арк. 1–1 зв.

250. Од. зб. 3310. Маслов Сергій Іванович. «Практичні заняття на дому у В. М. Перетца (мої заперечення)» [«Семінарії російської філології професора Перетца»: список учасників, зауваження до рефератів С. І. Маслова]. 1907–1908 рр. 48 арк.

251. Од. зб. 3311. Маслов Сергій Іванович. Звіт про екскурсію в Полтаву і Єкатеринослав як учасника Семінарія В. М. Перетца. 1–9 червня 1910 р. 30 арк.

252. Од. зб. 3312. Маслов Сергій Іванович. Звіт про заняття в Петербурзі в лютому 1911 р. (для В. М. Перетца) [Екскурсія «Семінарія російської філології професора Перетца»]. [Лютий] 1911 р. Арк. 1–5 зв.

253. Од. зб. 3313–3314. Звіти про заняття членів Семінарію російської філології професора В. М. Перетца з правкою і післямовою В. М. Перетца. [1911–1912 рр.]. 16 арк.

254. Од. зб. 3315. Семінарії російської філології при Імператорському університеті св. Володимира професора В. М. Перетца (перше п'ятиріччя). 1907–1912. Друкований збірник. м. Київ. 1912 р. 62 арк.

255. Од. зб. 3529. Маслов Василь Іванович (1884–1958). Біографічна довідка, автобіографія, довідки з місця роботи, список наукових праць, відгуки про нього. Газетні повідомлення про його доповіді, роботу зі створення окружного Прилуцького музею та ін. [Лист В. М. Перетца до голови Прилуцького окрвиконкому від 5 червня 1929 р.]. 1912–1948 рр. 62 арк.

256. Од. зб. 4662. Вітальний лист В. П. Адріановій-Перетц від С., В. і О. Маслових, Д. Абрамовича, К. Дзюбенко, М. Геппенера, К. Неверової-Подової, С. Якимович. 3 м. Київ до м. Ленінград. 10 грудня 1933 р. 1 арк.

257. Од. зб. 4663. Лист С. І. Маслова до В. П. Адріанової-Перетц. 3 м. Київ до м. Ленінград. 27 жовтня 1938 р. Арк. 1–1 зв.

258. Од. зб. 4664. Лист С. І. Маслова до В. П. Адріанової-Перетц. 3 м. Київ до м. Ленінград. 17 червня 1941 р. Арк. 1–1 зв.

259. Од. зб. 4665. Лист С. І. Маслова до В. П. Адріанової-Перетц. 3 м. Київ до м. Ленінград. 7 жовтня 1949 р. 4 арк.

260. Од. зб. 4914–4946. Листи С. І. Маслова до В. М. Перетца. 3 м. Київ до м. Ленінград. 23 квітня 1910 р. – 12 грудня 1927 р. 63 арк.

261. Од. зб. 5029. Лист В. П. Адріанової-Перетц до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 11 жовтня 1934 р. Арк. 1–1 зв.

262. Од. зб. 5030. Лист В. П. Адріанової-Перетц до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 24 листопада 1934 р. Арк. 1–1 зв.

263. Од. зб. 5032. Лист В. П. Адріанової-Перетц до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 7 квітня 1938 р. 1 арк.

264. Од. зб. 5033. Лист В. П. Адріанової-Перетц до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 27 квітня 1941 р. 2 арк.

265. Од. зб. 5035. Лист В. П. Адріанової-Перетц до С. І. Маслова. 3 м. Казань до м. Москва. 9 липня 1943 р. 3 арк.

266. Од. зб. 5037. Лист В. П. Адріанової-Перетц до С. І. Маслова. 3 м. Казань до м. Москва. 24 грудня 1943 р. Арк. 1–1 зв.
267. Од. зб. 5042. Лист В. П. Адріанової-Перетц до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 1 січня 1945 р. 2 арк.
268. Од. зб. 5048. Лист В. П. Адріанової-Перетц до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 6 січня 1946 р. 3 арк.
269. Од. зб. 6087. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 22 жовтня 1925 р. Арк. 1–2 зв.
270. Од. зб. 6088. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 6 листопада 1925 р. Арк. 1–2 зв.
271. Од. зб. 6089. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 10 листопада 1925 р. 1 арк.
272. Од. зб. 6090. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 18 листопада 1925 р. 1 арк.
273. Од. зб. 6091. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 20 листопада 1925 р. Арк. 1–2 зв.
274. Од. зб. 6092. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 25 листопада 1925 р. 1 арк.
275. Од. зб. 6092а. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 28 листопада 1925 р. Арк. 1–2 зв.
276. Од. зб. 6093. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 25 листопада 1925 р. Арк. 1–1 зв.
277. Од. зб. 6094. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 5 грудня 1925 р. Арк. 1–1 зв.
278. Од. зб. 6095. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 2 грудня 1925 р. Арк. 1–2 зв.
279. Од. зб. 6096. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 7 грудня 1925 р. Арк. 1–1 зв.
280. Од. зб. 6097. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 8 грудня 1925 р. Арк. 1–1 зв.
281. Од. зб. 6098. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. [Грудень 1925 р.]. Арк. 1–1 зв.
282. Од. зб. 6099. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 29 грудня 1925 р. Арк. 1–1 зв.
283. Од. зб. 6100. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 4 січня 1926 р. Арк. 1–2 зв.
284. Од. зб. 6101. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 16 січня 1926 р. Арк. 1–2 зв.

285. Од. зб. 6102. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 16 січня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
286. Од. зб. 6103. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 29 січня 1926 р. Арк. 1–2 зв.
287. Од. зб. 6104. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 3 лютого 1926 р. Арк. 1–3 зв.
288. Од. зб. 6105. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 7 лютого 1926 р. Арк. 1–2 зв.
289. Од. зб. 6106. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 23 лютого 1926 р. Арк. 1–1 зв.
290. Од. зб. 6107. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 21 лютого 1926 р. Арк. 1–2 зв.
291. Од. зб. 6108. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 1 березня 1926 р. Арк. 1–2 зв.
292. Од. зб. 6109. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 7 березня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
293. Од. зб. 6110. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 15 березня 1926 р. Арк. 1–2 зв.
294. Од. зб. 6111. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 28 березня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
295. Од. зб. 6112. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 31 березня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
296. Од. зб. 6113. Телеграма В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. [Квітень 1926 р.]. Арк. 1–1 зв.
297. Од. зб. 6114. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 8 квітня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
298. Од. зб. 6115. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 4 червня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
299. Од. зб. 6116. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 20 серпня 1926 р. 2 арк.
300. Од. зб. 6117. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 23 жовтня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
301. Од. зб. 6118. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 28 жовтня 1926 р. Арк. 1–2 зв.
302. Од. зб. 6119. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 5 лютого 1927 р. Арк. 1–1 зв.
303. Од. зб. 6120. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 13 лютого [1927 р.]. Арк. 1–1 зв.

304. Од. зб. 6121. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 21 лютого 1927 р. Арк. 1–1 зв.
305. Од. зб. 6122. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 27 квітня 1927 р. Арк. 1–2 зв.
306. Од. зб. 6123. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 24 серпня 1927 р. Арк. 1–1 зв.
307. Од. зб. 6124. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 14 вересня 1927 р. Арк. 1–1 зв.
308. Од. зб. 6125. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 20 листопада 1927 р. Арк. 1–2 зв.
309. Од. зб. 6126. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 24 листопада 1927 р. Арк. 1–1 зв.
310. Од. зб. 6127. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 1 грудня 1927 р. Арк. 1–1 зв.
311. Од. зб. 6128. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 20 грудня 1927 р. 2 арк.
312. Од. зб. 6129. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 1 січня 1928 р. Арк. 1–1 зв.
313. Од. зб. 6130. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 19–24 лютого 1928 р. 3 арк.
314. Од. зб. 6131. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 29 лютого 1928 р. Арк. 1–1 зв.
315. Од. зб. 6132. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 4 березня 1928 р. Арк. 1–1 зв.
316. Од. зб. 6133. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 25 березня 1928 р. Арк. 1–1 зв.
317. Од. зб. 6134. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 4 квітня 1928 р. Арк. 1–1 зв.
318. Од. зб. 6135. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 10 квітня 1928 р. Арк. 1–1 зв.
319. Од. зб. 6136. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 19 квітня 1928 р. Арк. 1–1 зв.
320. Од. зб. 6137. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. Зі ст. Мельничний Ручей (м. Волжське) Ленінградської обл. до м. Київ. 26 червня 1928 р. Арк. 1–2 зв.
321. Од. зб. 6138. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. Зі ст. Мельничний Ручей (м. Волжське) Ленінградської обл. до м. Київ. 21 червня 1928 р. Арк. 1–1 зв.

322. Од. зб. 6139. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 29 жовтня 1928 р. Арк. 1–2 зв.
323. Од. зб. 6140. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 10 листопада 1928 р. Арк. 1–2 зв.
324. Од. зб. 6141. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 18 листопада 1928 р. 3 арк.
325. Од. зб. 6142. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 27 листопада 1928 р. Арк. 1–1 зв.
326. Од. зб. 6143. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 1 грудня 1928 р. Арк. 1–1 зв.
327. Од. зб. 6144. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 12 грудня 1928 р. Арк. 1–2 зв.
328. Од. зб. 6145. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 29–30 грудня 1928 р. Арк. 1–3 зв.
329. Од. зб. 6146. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 8 травня 1929 р. Арк. 1–2 зв.
330. Од. зб. 6147. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 10 травня 1929 р. Арк. 1–1 зв.
331. Од. зб. 6148. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 20 травня 1929 р. Арк. 1–1 зв.
332. Од. зб. 6149. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 25 грудня 1929 р. Арк. 1–1 зв.
333. Од. зб. 6150. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 [м. Луга Ленінградської обл.] до м. Київ. 9 липня [1]931 р. Арк. 1–1 зв.
334. Од. зб. 6151. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Луга Ленінградської обл. до м. Київ. 11 липня 1931 р. Арк. 1–1 зв.
335. Од. зб. 6152. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Луга Ленінградської обл. до м. Київ. 30 липня 1931 р. Арк. 1–2 зв.
336. Од. зб. 6153. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 24 вересня 1931 р. Арк. 1–1 зв.
337. Од. зб. 6154. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 10 жовтня 1931 р. Арк. 1–1 зв.
338. Од. зб. 6155. Лист В. М. Перетца до В. І. та С. І. Маслових. 3 м. Ленінград до м. Київ. 10 жовтня 1931 р. Арк. 1–1 зв.
339. Од. зб. 6156. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 11 жовтня 1931 р. 1 арк.
340. Од. зб. 6157. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 15 лютого 1932 р. Арк. 1–1 зв.

341. Од. зб. 6158. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 26 лютого 1932 р. Арк. 1–1 зв.
342. Од. зб. 6159. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 16 травня 1932 р. Арк. 1–1 зв.
343. Од. зб. 6160. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Москва до м. Київ. 2 червня 1932 р. 1 арк.
344. Од. зб. 6161. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 27 жовтня 1932 р. Арк. 1–1 зв.
345. Од. зб. 6162. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 8 листопада 1932 р. Арк. 1–2 зв.
346. Од. зб. 6163. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 15 листопада 1932 р. 1 арк.
347. Од. зб. 6164. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 28 травня 1930 р. Арк. 1–2 зв.
348. Од. зб. 6165. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 27 квітня 1932 р. Арк. 1–1 зв.
349. Од. зб. 6166. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. Зі ст. Мельничний Ручей (м. Волжське) Ленінградської обл. до м. Київ. 14 серпня 1932 р. Арк. 1–4 зв.
350. Од. зб. 6167. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. [Грудень] 1932 р. Арк. 1–1 зв.
351. Од. зб. 6168. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 12 січня 1933 р. Арк. 1–1 зв.
352. Од. зб. 6169. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 15 січня 1933 р. Арк. 1–1 зв.
353. Од. зб. 6170. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. [Січень] 1933 р. 2 арк.
354. Од. зб. 6171. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 23 вересня 1930 р. 1 арк.
355. Од. зб. 6172. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 7 лютого 1933 р. Арк. 1–1 зв.
356. Од. зб. 6173. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 15 лютого 1933 р. Арк. 1–1 зв.
357. Од. зб. 6174. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 21 лютого 1933 р. Арк. 1–1 зв.
358. Од. зб. 6175. Телеграма В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. [Березень] 1933 р. Арк. 1–1 зв.

359. Од. зб. 6176. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 23 березня 1933 р. Арк. 1–1 зв.

360. Од. зб. 6177. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 30 березня 1933 р. Арк. 1–1 зв.

361. Од. зб. 6178. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 11 жовтня 1933 р. 2 арк.

362. Од. зб. 6179. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 7–8 вересня 1933 р. Арк. 1–3 зв.

363. Од. зб. 6180. Листівка В. М. Перетца С. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 15 грудня 1933 р. Арк. 1–1 зв.

364. Од. зб. 6181. Лист В. М. Перетца до С. І. Маслова. 3 м. Ленінград до м. Київ. [Лютий] 1934 р. Арк. 1–2 зв.

365. Од. зб. 6665. Лист В. П. Адріанової-Перетц до І. Ф. Єрофєєва. 3 м. Ленінград до м. Харків. [1926 р.]. 1 арк.

366. Од. зб. 6666. Лист В. П. Адріанової-Перетц до І. Ф. Єрофєєва. 3 м. Ленінград до [ст. Ворзель Київської обл.]. 17 грудня 1935 р. Арк. 1–1 зв.

367. Од. зб. 6667. Лист В. П. Адріанової-Перетц до І. Ф. Єрофєєва. 3 м. Ленінград до [ст. Ворзель Київської обл.]. 12 квітня 1936 р. Арк. 1–2 зв.

368. Од. зб. 6668. Лист В. П. Адріанової-Перетц до І. Ф. Єрофєєва. 3 м. Ленінград до [ст. Ворзель Київської обл.]. 31 травня [1936 р.]. Арк. 1–1 зв.

369. Од. зб. 6669. Лист В. П. Адріанової-Перетц до І. Ф. Єрофєєва. 3 м. Ленінград до [ст. Ворзель Київської обл.]. 18 жовтня [1937 р.]. Арк. 1–1 зв.

370. Од. зб. 6670. Лист В. П. Адріанової-Перетц до І. Ф. Єрофєєва. 3 м. Ленінград до [ст. Ворзель Київської обл.]. 21 березня 1941 р. Арк. 1–1 зв.

371. Од. зб. 8044. Перетц Володимир Миколайович. «“Слово о полку Ігоревім”. Пам’ятка феодальної України–Русі XII віку». [Російський оригінал українського видання, Київ]. 1926 р. 459 арк.

372. Од. зб. 8048. Перетц Володимир Миколайович, редактор «Збірника в честь академіка Олексія Івановича Соболевського». Матеріали з підготовки. «До видання» – циркулярний лист про план, склад і умови участі в збірнику, списки учасників і їхніх статей, відбитки змісту збірника, портрети ювіляра та ін. 1926–1927 рр. Додаток: Повідомлення АН СРСР про урочисте засідання, присвячене пам’яті О. І. Соболевському. 24 травня 1929 р. Арк. 1–24 зв.

373. Од. зб. 8052. Академія наук СРСР. Відділення російської мови і словесності – Перетцу Володимирі Миколайовичу. Витяги з протоколів

засідань підготовки збірника статей на честь Олексія Івановича Соболевського. Ленінград. 7 грудня 1926 р. – 29 серпня 1927 р. 3 арк.

374. Од. зб. 8053. Видавництво Академії наук СРСР – Перетцу Володимиру Миколайовичу. Лист з питання видання збірника на честь О. І. Соболевського. 30 червня 1928 р. 1 арк.

375. Од. зб. 8056. Рецензія П. Г. Житецького на працю В. М. Перетца «Історико-літературні дослідження і матеріали» (Т. I, СПб., 1900 р.). Київ, 12 березня 1901 р. 54 арк.

376. Од. зб. 8061. Лист О. І. Соболевського до Т. Д. Флоринського (копія). 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 29 жовтня 1902 р. Арк. 1–2 зв.

377. Од. зб. 8062. Перетц Володимир Миколайович. До Ради Вечірніх вищих жіночих курсів, заснованих А. В. Жекуліною: Записка про постановку бібліотечної справи, складена професором Перетцем. 11 грудня 1912 р. 2 арк.

378. Од. зб. 8071. Лист В. М. Перетца до І. Ф. Єрофєєва. 3 м. Київ до м. Київ. 5 лютого 1905 р. 1 арк.

379. Од. зб. 8072. Лист В. М. Перетца до І. Ф. Єрофєєва. 3 м. Київ до м. Сімферополь. 24 листопада 1908 р. Арк. 1–2 зв.

380. Од. зб. 8073. Лист В. М. Перетца до І. Ф. Єрофєєва. 3 м. Київ до м. Сімферополь. 3 вересня 1908 р. 1 арк.

381. Од. зб. 8074. Лист В. М. Перетца до І. Ф. Єрофєєва. 3 м. Київ до м. Сімферополь. 16 лютого 1910 р. Арк. 1–1 зв.

382. Од. зб. 8075. Лист В. М. Перетца до І. Ф. Єрофєєва. 3 м. Ленінград до м. Харків. 11 липня 1924 р. Арк. 1–2 зв.

383. Од. зб. 8076. Лист В. М. Перетца до І. Ф. Єрофєєва. 3 м. Ленінград до м. Харків. 10 жовтня 1924 р. Арк. 1–2 зв.

384. Од. зб. 8077. Лист В. М. Перетца до І. Ф. Єрофєєва. 3 м. Ленінград до м. Харків. 29 травня 1926 р. Арк. 1–2 зв.

385. Од. зб. 8078. Лист В. М. Перетца до І. Ф. Єрофєєва. Із с. Нова Весь до м. Харків. 26 червня 1927 р. Арк. 1–2 зв.

386. Од. зб. 8079. Лист В. М. Перетца до І. Ф. Єрофєєва. 3 м. Ленінград до м. Харків. 15 жовтня 1927 р. Арк. 1–2 зв.

387. Од. зб. 8080. Лист В. М. Перетца до І. Ф. Єрофєєва. 3 м. Ленінград до м. Харків. 9 вересня 1930 р. Арк. 1–2 зв.

388. Од. зб. 8081. Лист В. М. Перетца до І. Ф. Єрофєєва. 3 м. Ленінград до м. Харків. 16 грудня 1930 р. Арк. 1–1 зв.

389. Од. зб. 8082. Лист В. М. Перетца до І. Ф. Єрофєєва. 3 с. Луга до м. Харків. 30 липня 1931 р. Арк. 1–1 зв.

390. Од. зб. 8083. Листівка В. М. Перетца до І. Ф. Єрофєєва. 3 м. Ленінград до с. Південний Харківського р-ну. 22 листопада 1931 р. 1 арк.

391. Од. зб. 8084. Лист В. М. Перетца до І. Ф. Єрофєєва. 3 м. Ленінград до м. Харків. 11 травня 1932 р. Арк. 1–1 зв.

392. Од. зб. 8085. Лист В. М. Перетца до І. Ф. Єрофєєва. 3 м. Ленінград до м. Харків. 21 травня 1932 р. 1 арк.

393. Од. зб. 8086. Лист В. М. Перетца до І. Ф. Єрофєєва. 3 м. Ленінград до м. Харків. [1933 р.]. Арк. 1–1 зв.

394. Од. зб. 8087. Листівка В. М. Перетца до І. Ф. Єрофєєва. 3 м. Ленінград до ст. Ворзель Київської обл. 5 вересня 1933 р. 1 арк.

395. Од. зб. 8088. Лист В. М. Перетца до І. Ф. Єрофєєва. 3 м. Ленінград до ст. Ворзель Київської обл. 26 січня 1934 р. 1 арк.

396. Од. зб. 8089. Лист В. М. Перетца до І. Ф. Єрофєєва. 3 м. Саратов до ст. Ворзель Київської обл. 8 листопада 1934 р. Арк. 1–1 зв.

397. Од. зб. 8090. Лист В. М. Перетца до І. Ф. Єрофєєва. 3 м. Саратов до ст. Ворзель Київської обл. 8 липня 1935 р. Арк. 1–1 зв.

398. Од. зб. 8093. Листівка В. М. Перетца О. Л. Петрову. 3 м. Ленінград до м. Прага. 29 грудня 1926 р. Арк. 1–1 зв.

399. Од. зб. 8094. Лист В. М. Перетца до Яна Яніва. 3 м. Ленінград до м. Львів. 16 січня 1927 р. 1 арк.

400. Од. зб. 8095. Листівка Д. В. Айналова В. М. Перетцу. 3 м. Ленінград до м. Ленінград. [2 квітня 1927 р.]. Арк. 1–1 зв.

401. Од. зб. 8096. Лист М. П. Алексєєва до В. М. Перетца. 3 м. Одеса до м. Ленінград. 27 грудня 1926 р. Арк. 1–4 зв.

402. Од. зб. 8097. Лист О. В. Багрія до В. М. Перетца. 3 м. [Баку] до м. Ленінград. 11 грудня 1926 р. 1 арк.

403. Од. зб. 8098. Лист В. М. Базилевича до В. М. Перетца. 3 м. Київ до м. Ленінград. 16 грудня 1926 р. 1 арк.

404. Од. зб. 8099. Лист В. М. Базилевича до В. М. Перетца. 3 м. Київ до м. Ленінград. 31 грудня 1926 р. 1 арк.

405. Од. зб. 8100. Лист О. І. Білецького до В. М. Перетца. 3 м. Харків до м. Ленінград. [Грудень 1926 р.]. Арк. 1–2 зв.

406. Од. зб. 8101. Лист Г. П. Бельченко до В. М. Перетца. 3 м. Ленінград до м. Ленінград. 20 грудня 1926 р. 1 арк.

407. Од. зб. 8102. Лист Г. П. Бельченко до В. М. Перетца. 3 м. Ленінград до м. Ленінград. 22 грудня 1926 р. 1 арк.

408. Од. зб. 8103. Лист М. Ф. Бельчикова до В. М. Перетца. 3 м. Москва до м. Київ. 24 вересня 1926 р. 2 арк.

409. Од. зб. 8104. Лист С. О. Бугославського до В. М. Перетца. 3 [м. Москва] до м. Ленінград. [Грудень] 1926 р. Арк. 1–1 зв.
410. Од. зб. 8110. Лист П. П. Бузука до В. М. Перетца. 3 м. Мінськ до м. Ленінград. 12 грудня 1926 р. 1 арк.
411. Од. зб. 8113. Листівка С. Г. Вілінського В. М. Перетцу. 3 м. Брно до м. Ленінград. 11 грудня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
412. Од. зб. 8114. Лист С. Г. Вілінського до В. М. Перетца. 3 м. Брно до м. Ленінград. 23 грудня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
413. Од. зб. 8115. Листівка В. В. Виноградова до В. М. Перетца. 3 м. Ленінград до м. Ленінград. [Грудень] 1926 р. Арк. 1–1 зв.
414. Од. зб. 8116–8117. Листи О. М. Вознесенського до В. М. Перетца. 3 м. Мінськ до м. Ленінград. 25 листопада – 12 грудня 1926 р. Арк. 1–4 зв.
415. Од. зб. 8118. Лист І. Г. Голанова до В. М. Перетца. 3 м. Москва до м. Ленінград. 2 лютого 1927 р. 1 арк.
416. Од. зб. 8119. Лист О. Д. Григор'єва до В. М. Перетца. 3 м. Пряшев до м. Ленінград. 20 грудня 1926 р. 1 арк.
417. Од. зб. 8120. Листівка М. К. Гудзія В. М. Перетцу. 3 м. Москва до м. Ленінград. 8 січня 1927 р. Арк. 1–1 зв.
418. Од. зб. 8121. Листівка М. К. Гудзія В. М. Перетцу. 3 м. Москва до м. Ленінград. 1 лютого 1927 р. Арк. 1–1 зв.
419. Од. зб. 8122. Лист М. К. Гудзія і С. О. Бугославського до В. М. Перетца. 3 м. Москва до м. Київ. [27] вересня 1926 р. Арк. 1–3 зв.
420. Од. зб. 8123. Лист С. С. Дложевського до В. М. Перетца. 3 м. Одеса до м. Ленінград. [Грудень 1926 р.]. 2 арк.
421. Од. зб. 8124. Лист О. П. Дмитрієвського до В. М. Перетца. 3 м. Ленінград до м. Ленінград. 13 грудня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
422. Од. зб. 8126. Лист М. М. Дурново до В. М. Перетца. 3 м. Брно до м. Ленінград. 10 грудня 1926 р. 1 арк.
423. Од. зб. 8127. Листівка М. М. Дурново В. М. Перетцу. 3 м. Брно до м. Ленінград. 16 грудня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
424. Од. зб. 8128. Листівка М. М. Дурново В. М. Перетцу. 3 м. Брно до м. Ленінград. 17 грудня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
425. Од. зб. 8129. Лист М. М. Дурново до В. М. Перетца. 3 м. Брно до м. Ленінград. 21 грудня 1926 р. 7 арк.
426. Од. зб. 8130. Лист М. М. Дурново до В. М. Перетца. 3 м. Брно до м. Ленінград. 22 грудня 1926 р. 2 арк.
427. Од. зб. 8131. Лист Д. К. Зеленіна до В. М. Перетца. 3 м. Ленінград до м. Ленінград. 22 листопада 1926 р. 1 арк.

428. Од. зб. 8132. Лист В. М. Івановського до В. М. Перетца. 3 м. Мінськ до м. Ленінград. 25 листопада 1926 р. Арк. 1–2 зв.
429. Од. зб. 8133. Лист В. М. Івановського до В. М. Перетца. 3 м. Мінськ до м. Ленінград. 2 грудня 1926 р. Арк. 1–2 зв.
430. Од. зб. 8134. Лист Г. А. Ільїнського до В. М. Перетца. 3 м. Саратова до м. Ленінград. 14 грудня 1926 р. 2 арк.
431. Од. зб. 8136. Лист М. М. Каринського до В. М. Перетца. 3 м. Москва до м. Ленінград. 28 листопада 1926 р. Арк. 1–1 зв.
432. Од. зб. 8137. Лист М. М. Каринського до В. М. Перетца. 3 м. Москва до м. Ленінград. 15 грудня 1926 р. 2 арк.
433. Од. зб. 8138. Лист М. М. Каринського до В. М. Перетца. 3 м. Москва до м. Ленінград. [21] грудня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
434. Од. зб. 8139. Лист К. О. Копержинського до В. М. Перетца. 3 м. Одеса до м. Ленінград. 30 листопада 1926 р. 1 арк.
435. Од. зб. 8140. Лист К. О. Копержинського до В. М. Перетца. 3 м. Одеса до м. Ленінград. 22 грудня 1926 р. 1 арк.
436. Од. зб. 8141. Лист К. О. Копержинського до В. М. Перетца. 3 м. Одеса до м. Ленінград. Б. д. Арк. 1–1 зв.
437. Од. зб. 8142. Лист І. М. Королькова до В. М. Перетца. 3 м. Київ до м. Ленінград. 5 січня 1927 р. 1 арк.
438. Од. зб. 8143. Лист І. М. Королькова до В. М. Перетца. 3 м. Київ до м. Ленінград. 21 [січня] 1927 р. Арк. 1–1 зв.
439. Од. зб. 8145. Лист Яна Лоша до В. М. Перетца. 3 м. Краків до м. Ленінград. 25 листопада 1926 р. 1 арк.
440. Од. зб. 8146. Листівка Яна Лоша В. М. Перетцу. 3 м. Краків до м. Ленінград. 15 грудня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
441. Од. зб. 8147. Лист Яна Лоша до В. М. Перетца. 3 м. Краків до м. Ленінград. 22 грудня 1926 р. 1 арк.
442. Од. зб. 8148. Листівка Б. М. Ляпунова В. М. Перетцу. 3 м. Одеса до м. Ленінград. 19 листопада 1926 р. Арк. 1–1 зв.
443. Од. зб. 8149. Лист Б. М. Ляпунова до В. М. Перетца. 3 м. Одеса до м. Ленінград. 20 грудня 1926 р. Додаток: лист М. П. Алексеєва до Б. М. Ляпунова від 15 грудня 1926 р. 3 арк.
444. Од. зб. 8150. Лист А. Я. Ляценка до В. М. Перетца. 3 м. Ленінград до м. Ленінград. 12 грудня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
445. Од. зб. 8151. Лист А. Я. Ляценка до В. М. Перетца. 3 м. Ленінград до м. Ленінград. 20 грудня 1926 р. 1 арк.

446. Од. зб. 8152. Лист А. Я. Лященко до В. М. Перетца. 3 м. Ленінград до м. Ленінград. 20 грудня 1926 р. 1 арк.
447. Од. зб. 8154. Листи М. О. Макаренка до В. М. Перетца. 3 м. Київ до м. Ленінград. 24 грудня 1926 р. – 2 лютого 1927 р. 2 арк.
448. Од. зб. 8155. Лист В. І. Маслова до В. М. Перетца. 3 м. Прилуки до м. Ленінград. 11 грудня 1926 р. 2 арк.
449. Од. зб. 8156. Лист В. І. Маслова до В. М. Перетца. 3 м. Прилуки до м. Ленінград. 29 вересня 1926 р. Арк. 1–2 зв.
450. Од. зб. 8157. Лист С. І. Маслова до В. М. Перетца. 3 м. Київ до м. Ленінград. 21 грудня 1926 р. Арк. 1–2 зв.
451. Од. зб. 8158. Лист С. І. Маслова до В. М. Перетца. 3 м. Київ до м. Ленінград. 26 грудня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
452. Од. зб. 8159. Листівка С. І. Маслова В. М. Перетцу. 3 м. Київ до м. Ленінград. 12 січня 1927 р. Арк. 1–1 зв.
453. Од. зб. 8160. Телеграма С. І. Маслова В. М. Перетцу. 3 м. Київ до м. Ленінград. 13 квітня 1927 р. 1 арк.
454. Од. зб. 8161. Лист О. М. Маслової до В. М. Перетца. 3 м. Київ до м. Ленінград. 10 грудня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
455. Од. зб. 8165. Лист М. Мурка до В. М. Перетца. 3 м. Прага до м. Ленінград. 23 листопада 1926 р. 1 арк.
456. Од. зб. 8166. Лист М. Мурка до В. М. Перетца. 3 м. Прага до м. Ленінград. 18 січня 1927 р. 1 арк.
457. Од. зб. 8167. Лист М. Мурка до В. М. Перетца. 3 м. Прага до м. Ленінград. 10 лютого 1927 р. 1 арк.
458. Од. зб. 8168–8170. Листи Б. В. Неймана до В. М. Перетца. 3 м. Москва до м. Ленінград. Б. д. 3 арк.
459. Од. зб. 8171. Лист Б. В. Неймана до В. М. Перетца. 3 м. Москва до м. Ленінград. 8 листопада 1927 р. Арк. 1–1 зв.
460. Од. зб. 8177. Лист І. І. Огієнка до В. М. Перетца. 3 м. Варшава до м. Ленінград. 1 січня 1927 р. Арк. 1–2 зв.
461. Од. зб. 8178. Листівка І. І. Огієнка В. М. Перетцу. 3 м. Варшава до м. Ленінград. 12 січня 1927 р. Арк. 1–1 зв.
462. Од. зб. 8184. Лист М. К. Пиксанова до В. М. Перетца. 3 м. Москва до м. Київ. 27 вересня 1926 р. Арк. 1–2 зв.
463. Од. зб. 8185. Лист С. Ф. Платонова до В. М. Перетца. 3 м. Ленінград до м. Ленінград. 21 листопада 1926 р. 1 арк.
464. Од. зб. 8186. Лист О. І. Покровського до В. М. Перетца. 3 м. Ніжин до м. Київ. 1 жовтня 1926 р. 2 арк.

465. Од. зб. 8187. Лист Полівки Їржи (Юрія Івановича) до В. М. Перетца. 3 м. Прага до м. Ленінград. 26 листопада 1926 р. 1 арк.
466. Од. зб. 8188. Листівка П. О. Потапова до В. М. Перетца. 3 м. Одеса до м. Ленінград. 24 січня 1927 р. Арк. 1–1 зв.
467. Од. зб. 8193. Лист В. О. Розова до В. М. Перетца. 3 м. Скоп'є до м. Ленінград. 12 грудня 1926 р. 2 арк.
468. Од. зб. 8194. Лист Є. А. Рихліка до В. М. Перетца. 3 м. Ніжин до м. Ленінград. 18 вересня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
469. Од. зб. 8199. Лист О. І. Соболевського до В. М. Перетца. 3 м. Москва до м. Ленінград. 24 листопада 1926 р. 2 арк.
470. Од. зб. 8200. Листівка О. І. Соболевського В. М. Перетцу. 3 м. Москва до м. Ленінград. 20 грудня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
471. Од. зб. 8201. Лист О. І. Соболевського до П. К. Сімоні. 3 м. Москва до м. Ленінград. 25 листопада 1926 р. 1 арк.
472. Од. зб. 8202. Лист М. Н. Сперанського до В. М. Перетца. 3 м. Москва до м. Ленінград. 28 листопада 1926 р. Арк. 1–2 зв.
473. Од. зб. 8203. Листівка А. І. Степовича В. М. Перетцу. 3 м. Київ до м. Ленінград. 16 грудня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
474. Од. зб. 8205. Лист М. Л. Туницького до В. М. Перетца. 3 м. Москва до м. Ленінград. 25 листопада 1926 р. Арк. 1–1 зв.
475. Од. зб. 8210. Листівка О. І. Томсона В. М. Перетцу. 3 м. Одеса до м. Ленінград. 14 грудня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
476. Од. зб. 8211. Лист О. І. Томсона В. М. Перетцу. 3 м. Одеса до м. Ленінград. 16 грудня 1926 р. 1 арк.
477. Од. зб. 8212. Листівка О. І. Томсона В. М. Перетцу. 3 м. Одеса до м. Ленінград. 28 грудня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
478. Од. зб. 8214. Лист Ніколаса Ван-Вейка до В. М. Перетца. 3 м. Лейден до м. Ленінград. 30 листопада 1926 р. 1 арк.
479. Од. зб. 8216. Лист К. В. Харламповича до В. М. Перетца [на купоні грошового переказу]. 3 с. Тургай (нині – Казахстан) до м. Ленінград. 8 грудня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
480. Од. зб. 8220. Лист Станіслава Шобера до В. М. Перетца. 3 м. Варшава до м. Ленінград. 10 січня 1927 р. 2 арк.
481. Од. зб. 8221. Лист Яна Яніва до В. М. Перетца. 3 м. Львів до м. Ленінград. 4 січня 1927 р. 2 арк.
482. Од. зб. 8222. Лист Яна Яніва до В. М. Перетца. 3 м. Львів до м. Ленінград. 3 лютого 1927 р. 2 арк.

483. Од. зб. 8223. Лист Яна Яніва до В. М. Перетца. 3 м. Львів до м. Ленінград. 26 березня 1927 р. 1 арк.

484. Од. зб. 8224. Листівка Ю. А. Яворського В. М. Перетцу. 3 м. Прага до м. Ленінград. 31 січня 1927 р. Арк. 1–1 зв.

Ф. XXXVII. Лобода Андрій Митрофанович (1871–1931) – фольклорист, літературознавець

485. Од. зб. 83. Лист В. П. Адріанової-Перетц до А. М. Лободи. 3 м. Петроград до м. Київ. 4 лютого 1924 р. 2 арк.

486. Од. зб. 84. Лист В. П. Адріанової-Перетц до А. М. Лободи. 3 м. Ленінград до м. Київ. 8 листопада 1929 р. 3 арк.

487. Од. зб. 103. Лист В. М. Перетца до А. М. Лободи. 3 м. Петроград до м. Київ. 3 серпня 1921 р. Арк. 1–1 зв.

488. Од. зб. 104. Лист В. М. Перетца до А. М. Лободи. 3 м. Ленінград до м. Київ. 21 вересня 1929 р. Арк. 1–2 зв.

489. Од. зб. 105. Лист В. М. Перетца до А. М. Лободи. 3 м. Ленінград до м. Київ. 15 жовтня 1929 р. Арк. 1–1 зв.

490. Од. зб. 106. Листівка В. М. Перетца А. М. Лободі. 3 м. Ленінград до м. Київ. 27 жовтня 1929 р. Арк. 1–1 зв.

491. Од. зб. 107. Лист В. М. Перетца до А. М. Лободи. 3 м. Ленінград до м. Київ. 14 серпня 1930 р. Арк. 1–1 зв.

492. Од. зб. 108. Лист В. М. Перетца до А. М. Лободи. 3 м. Ленінград до м. Київ. 23 серпня 1930 р. Арк. 1–2 зв.

493. Од. зб. 109. Лист В. М. Перетца до А. М. Лободи. 3 м. Ленінград до м. Київ. 16 вересня 1930 р. Арк. 1–2 зв.

Ф. 49. Шарлемань Микола Васильович (1887–1970) – зоолог

494. Од. зб. 1026. Лист В. П. Адріанової-Перетц до М. В. Шарлеманя. 3 м. Ленінград до м. Київ. 26 травня 1957 р. 1 арк.

495. Од. зб. 1027. Лист В. П. Адріанової-Перетц до М. В. Шарлеманя. 3 м. Київ до м. Київ. 29 червня 1957 р. 1 арк.

Ф. 65. Дашкевич Микола Павлович (1852–1908) – історик, літературознавець

496. Од. зб. 238. Лист В. М. Перетца до М. П. Дашкевича. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 3 квітня 1900 р. 2 арк.

497. Од. зб. 239. Лист В. М. Перетца до М. П. Дашкевича. 3 м. Санкт-Петербург до м. Київ. 30 квітня 1900 р. 2 арк.

Ф. 68. Щавинський Василь Олександрович (1868–1924) – мистецтвознавець, хімік-технолог

498. Од. зб. 58. Лист В. М. Перетца до В. О. Щавинського. 3 м. Ленінград до м. Ленінград. 8 жовтня 1924 р. Арк. 1–1 зв.

Ф. 78. Назаревський Олександр Адріанович (1893–1974) – літературознавець, бібліограф

499. Од. зб. 96. Назаревський Олександр Адріанович. Памяти учителя (к 30-летию со дня рожденія академика В. Н. Перетца). Стаття. Київ. [Наприкінці вересня 1965 р.]. 51 арк.

500. Од. зб. 97. Назаревський Олександр Адріанович. [Перетц Володимир Миколайович]. Стаття для стінгазети Київського університету. Восени 1965 р. 3 арк.

501. Од. зб. 104. Назаревський Олександр Адріанович. Из далекого и недавнего прошлого (К 80-летию академика Н. К. Гудзия). Стаття. Травень 1967 р. 12 арк.

502. Од. зб. 107. Назаревський Олександр Адріанович. [До ювілею Варвари-Павлівни Адріанової-Перетц. Спогади. 1958 р.]. 5 арк.

503. Од. зб. 136. Вітальний лист Володимиру Миколайовичу Перетцу від слухачів Семінарію російської філології в Києві з нагоди п'ятиріччя його діяльності. [Травень 1912 р.]. 1 арк.

504. Од. зб. 211. Лист О. А. Назаревського до В. П. Адріанової-Перетц. 3 м. Київ до м. Ленінград. 7 червня 1955 р. Арк. 1.

505. Од. зб. 215. Лист О. А. Назаревського до В. П. Адріанової-Перетц. 3 м. Київ до м. Ленінград. 24 лютого 1957 р. Арк. 1–1 зв.

506. Од. зб. 216. Лист О. А. Назаревського до В. П. Адріанової-Перетц. 3 м. Київ до м. Ленінград. 8 жовтня 1957 р. Арк. 1–1 зв.

507. Од. зб. 217. Лист О. А. Назаревського до В. П. Адріанової-Перетц. 3 м. Київ до м. Ленінград. 10 листопада 1957 р. Арк. 1–1 зв.
508. Од. зб. 218. Лист О. А. Назаревського до В. П. Адріанової-Перетц. 3 м. Київ до м. Ленінград. 25 січня 1958 р. 1 арк.
509. Од. зб. 219. Лист О. А. Назаревського до В. П. Адріанової-Перетц. 3 м. Київ до м. Ленінград. 15 лютого 1958 р. Додаток: спогади О. А. Назаревського про В. М. Перетца. Арк. 1–2 зв.
510. Од. зб. 220. Лист О. А. Назаревського до В. П. Адріанової-Перетц. 3 м. Київ до м. Ленінград. 8 травня 1958 р. Арк. 1–1 зв.
511. Од. зб. 221. Вітальна телеграма В. П. Адріановій-Перетц з нагоди її 70-ліття від Ковтунової, Маслова, Назаревського, Прокопенко, Щеглової. 3 м. Київ до м. Ленінград. Травень 1958 р. 1 арк.
512. Од. зб. 222. Лист О. А. Назаревського до В. П. Адріанової-Перетц. 3 м. Київ до м. Ленінград. 5 грудня 1959 р. 1 арк.
513. Од. зб. 223. Лист О. А. Назаревського до В. П. Адріанової-Перетц. 3 м. Київ до м. Ленінград. 27 лютого 1962 р. 1 арк.
514. Од. зб. 224. Чернетка листа О. А. Назаревського до В. П. Адріанової-Перетц. 3 м. Київ до м. Ленінград. 5 травня 1968 р. 1 арк.
515. Од. зб. 225. Чернетка листа О. А. Назаревського до В. П. Адріанової-Перетц. 3 м. Київ до м. Ленінград. 5 лютого 1969 р. 1 арк.
516. Од. зб. 226. Чернетка листа О. А. Назаревського до В. П. Адріанової-Перетц. 3 м. Київ до м. Ленінград. 8 листопада 1969 р. 1 арк.
517. Од. зб. 324. Лист О. А. Назаревського до В. М. Перетца. 3 м. Київ до м. Ленінград. 11 жовтня 1931 р. Арк. 1–6 зв.
518. Од. зб. 325. Лист О. А. Назаревського до В. М. Перетца. 3 м. Київ до м. Ленінград. 13 жовтня 1931 р. Арк. 1–2 зв.
519. Од. зб. 374. Лист В. П. Адріанової-Перетц до О. А. Назаревського. 3 м. Ленінград до м. Київ. 14 жовтня 1957 р. 3 арк.
520. Од. зб. 375. Лист В. П. Адріанової-Перетц до О. А. Назаревського. 3 м. Ленінград до м. Київ. 4 лютого 1958 р. 2 арк.
521. Од. зб. 381. Листівка В. П. Адріанової-Перетц О. А. Назаревському. 3 м. Ленінград до м. Київ. Лютий 1962 р. 1 арк.
522. Од. зб. 383. Листівка В. П. Адріанової-Перетц О. А. Назаревському. 3 м. Ленінград до м. Київ. Травень 1963 р. 1 арк.
523. Од. зб. 384. Лист В. П. Адріанової-Перетц до О. А. Назаревського. 3 м. Ленінград до м. Київ. 2 березня 1964 р. 1 арк.
524. Од. зб. 385. Лист В. П. Адріанової-Перетц до О. А. Назаревського. 3 м. Сестрорецьк Ленінградської обл. до м. Київ. 27 червня 1965 р. 2 арк.

525. Од. зб. 386. Лист В. П. Адріанової-Перетц до О. А. Назаревського. 3 м. Сестрорецьк Ленінградської обл. до м. Київ. 3 серпня 1965 р. 2 арк.

526. Од. зб. 387. Лист В. П. Адріанової-Перетц до О. А. Назаревського. 3 м. Ленінград до м. Київ. 17 серпня 1965 р. Арк. 1–1 зв.

527. Од. зб. 388. Лист В. П. Адріанової-Перетц до О. А. Назаревського. 3 м. Ленінград до м. Київ. 5 вересня 1965 р. Арк. 1–1 зв.

528. Од. зб. 389. Листівка В. П. Адріанової-Перетц О. А. Назаревському. 3 м. Ленінград до м. Київ. 19 жовтня 1965 р. 1 арк.

529. Од. зб. 390. Листівка В. П. Адріанової-Перетц О. А. Назаревському. 3 м. Ленінград до м. Київ. Жовтень 1965 р. 2 арк.

530. Од. зб. 391. Лист В. П. Адріанової-Перетц до О. А. Назаревського. 3 м. Ленінград до м. Київ. 4 грудня 1965 р. 2 арк.

531. Од. зб. 393. Листівка В. П. Адріанової-Перетц О. А. Назаревському. 3 м. Ленінград до м. Київ. Січень 1966 р. 1 арк.

532. Од. зб. 394. Лист В. П. Адріанової-Перетц до О. А. Назаревського. 3 м. Ленінград до м. Київ. Лютий 1965 р. 1 арк.

533. Од. зб. 397. Листівка В. П. Адріанової-Перетц О. А. Назаревському. 3 м. Ленінград до м. Київ. Грудень 1966 р. 1 арк.

534. Од. зб. 398. Листівка В. П. Адріанової-Перетц О. А. Назаревському. 3 м. Ленінград до м. Київ. Січень 1967 р. 1 арк.

535. Од. зб. 399. Листівка В. П. Адріанової-Перетц О. А. Назаревському. 3 м. Ленінград до м. Київ. Вересень 1967 р. 2 арк.

536. Од. зб. 402. Лист В. П. Адріанової-Перетц до О. А. Назаревського. 3 м. Ленінград до м. Київ. 23 лютого 1968 р. 2 арк.

537. Од. зб. 403. Листівка В. П. Адріанової-Перетц О. А. Назаревському. 3 м. Ленінград до м. Київ. Травень 1968 р. 2 арк.

538. Од. зб. 404. Листівка В. П. Адріанової-Перетц О. А. Назаревському. 3 м. Ленінград до м. Київ. 4 вересня 1968 р. 2 арк.

539. Од. зб. 406. Лист В. П. Адріанової-Перетц до О. А. Назаревського. 3 м. Ленінград до м. Київ. 2 лютого 1969 р. 2 арк.

540. Од. зб. 408. Листівка В. П. Адріанової-Перетц О. А. Назаревському. 3 м. Ленінград до м. Київ. Грудень 1969 р. Додатки: текст ювілейної телеграми знагоди 100-ліття В. М. Перетца, підготовлений О. А. Назаревським; чернетка листа О. А. Назаревського до В. П. Адріанової-Перетц від 30 грудня 1969 р. 4 арк.

541. Од. зб. 409. Лист В. П. Адріанової-Перетц до О. А. Назаревського. 3 м. Ленінград до м. Київ. 3 березня 1970 р. 2 арк.

542. Од. зб. 410. Листівка В. П. Адріанової-Перетц О. А. Назаревському. 3 м. Ленінград до м. Київ. Квітень 1970 р. 2 арк.
543. Од. зб. 1550. Лист С. О. Щеглової до О. А. Назаревського. 3 м. Київ до м. Київ. 13 жовтня 1957 р. Арк. 1–3 зв.
544. Од. зб. 1602. Назаревський Олександр Адріанович. Науково-літературний спадок В. М. Отроковського. Повідомлення на засіданні Історико-літературного товариства, присвяченому пам'яті В. М. Отроковського. Київ. Травень 1919 р. 14 арк.
545. Од. зб. 1606. Назаревський Олександр Адріанович. В. Н. Перетц. Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII вв. Ленинград. 1929 г. Рецензія. 3 січня 1930 р. 5 арк.
546. Од. зб. 1623. Назаревський Олександр Адріанович. Сторінка спогадів [Семінарії російської філології В. М. Перетца]. Стаття. Київ. 17 березня 1963 р. 3 арк.
547. Од. зб. 1627. Назаревський Олександр Адріанович. Із історії Семінарію російської філології професора В. М. Перетца (В. М. Отроковський. До 80-ліття від дня народження). Стаття. 1971 р. 235 арк.
548. Од. зб. 1628. Капустін В. О. Назаревський О. А. Із історії Семінарію російської філології професора В. М. Перетца (В. М. Отроковський. До 80-ліття від дня народження). Рецензія на статтю. Додаток: витяг з протоколу кафедри історії російської літератури КДУ ім. Т. Г. Шевченка про рекомендацію до друку статті О. А. Назаревського. 18 вересня 1971 р. 2 арк.
549. Од. зб. 1632–1635. Ларін Борис Олександрович. Володимир Отроковський. Некролог. Вірші, присвячені В. М. Отроковському. 1918 – 7 квітня 1921 р. 13 арк.
550. Од. зб. 1636. Филипович Павло Петрович. В. М. Отроковський (з нагоди 10-х роковин смерті). Стаття. 1928 р. 6 арк.
551. Од. зб. 1639. Назаревський Олександр Адріанович. Із спогадів про молоді роки В. П. Адріанової-Перетц. Стаття. [1971 р.]. 30 арк.
552. Од. зб. 1641. Каверін В[еніамін Олександрович]. Академік Перетц. Витяг із публікації в журналі «Зірка», 1976, № 4. 1 арк.
553. Од. зб. 1661. Лист редколегії журналу «Питання російської літератури» до О. А. Назаревського з приводу публікації його статті про В. М. Отроковського. 27 квітня 1972 р. 1 арк.
554. Од. зб. 1676. Лист О. А. Назаревського до В. П. Адріанової-Перетц. 3 м. Київ до м. Ленінград. 27 лютого 1962 р. 1 арк.
555. Од. зб. 1758. Лист В. П. Адріанової-Перетц до О. А. Назаревського. 3 м. Ленінград до м. Київ. 21 травня 1971 р. 2 арк.

556. Од. зб. 2107. Лист Є. І. Чепур до О. А. Назаревського. 3 м. Київ до м. Київ. 29 липня 1971 р. 1 арк.

557. Од. зб. 2108. Лист Є. І. Чепур до О. А. Назаревського. 3 м. Київ до м. Київ. Серпень 1971 р. Арк. 1–2 зв.

558. Од. зб. 2109. Лист Є. І. Чепур до О. А. Назаревського. 3 м. Київ до м. Київ. 16 серпня 1971 р. Арк. 1–2 зв.

559. Од. зб. 2110. Лист Є. І. Чепур до О. А. Назаревського. 3 м. Київ до м. Київ. 14 вересня 1971 р. Арк. 1–2 зв.

560. Од. зб. 2134. Семінарій російської філології академіка В. М. Перетц. Збірники. 1912 р., 1929 р. м. Київ, м. Ленінград. 123 арк.

561. Од. зб. 2140. Фотографія Адріанової Варвари Павлівни. [1900-ті рр.]. 1 арк.

562. Од. зб. 2141. Фотографія Адріанової Варвари Павлівни. [1900-ті рр.]. 2 арк.

563. Од. зб. 2143. Фотографії: 1. В. М. Перетца, [1920–1927 рр.]; 2. Виставки наукових праць В. М. Перетца в КДУ ім. Т. Г. Шевченка, 1965 р. 13 арк.

564. Од. зб. 2144. Фотографія В. М. Перетца, В. П. Адріанової-Перетц і П. М. Попова в Лаврському музеї в Києві. 1928 р. 1 арк.

565. Од. зб. 2145. Фотографія В. М. Перетца та В. П. Адріанової-Перетц. На звороті дарчий напис А. М. і І. О. Лободам. 5 тавня 1926 р. 1 арк.

Ф. 86. Житецький Гнат Павлович (1866–1929) – історик, книгознавець, літературознавець

566. Од. зб. 47. Лист В. М. Перетца до Г. П. Житецького. 3 м. Ленінград до м. Київ. 5 березня 1928 р. Арк. 1–2 зв.

567. Од. зб. 48. Лист В. М. Перетца до Г. П. Житецького. 3 м. Київ до м. Київ. Б. д. Арк. 1–1 зв.

568. Од. зб. 49. Лист В. М. Перетца до Г. П. Житецького. 3 м. Київ до м. Київ. Б. д. 1 арк.

Ф. 93. Коваленко Олексій Васильович (1881–1962) – літературознавець

569. Од. зб. 117. Лист В. П. Адріанової-Перетц до Л. Є. Махновця. 3 м. Ленінград до м. Київ. 28 серпня 1963 р. Додаток: копія рукопису «Правило увещевательное пияницям». 38 арк.

Ф. 139. Кудрявцев Петро Павлович (1868–1940) – філософ, історик

570. Од. зб. 30–47. Листи В. М. Перетца до П. П. Кудрявцева. 3 мм. Київ, Ленінград до м. Київ. 19 грудня 1910 р. – 23 березня 1929 р. 34 арк.

Ф. 141. Щеглова Софія Олексіївна (1896–1965) – літературознавець, бібліограф, педагог

571. Од. зб. 1. Щеглова Софія Олексіївна. Автобіографії та списки наукових праць. [1925]–1940 рр. 15 арк.

572. Од. зб. 65. Лист В. П. Адріанової-Перетц до С. О. Щеглової. 3 м. Ленінград до [м. Фрунзе (нині – м. Бішкек, Киргизстан)]. 16 жовтня 1935 р. Арк. 1–1 зв.

573. Од. зб. 67. Фотографія В. М. Перетца, В. П. Адріанової, С. О. Щеглової з учасниками Семінарію російської філології в Києві. Б. д. 1 арк.

574. Од. зб. 68/1. Фотографія С. О. Щеглової, В. М. Перетца, С. І. Маслова, В. П. Адріанової-Перетц [на дачі, ст. Мельничний Ручей (м. Волжське) Ленінградської обл.]. 1 вересня 1929 р. 1 арк.

575. Од. зб. 77. Фотографія В. М. Перетца. 24 [квітня] 1892 р. 1 арк.

576. Од. зб. 78. Фотографія В. М. Перетца із сином. [1910-ті рр.]. 1 арк.

577. Од. зб. 79. Фотографія В. М. Перетца, Санкт-Петербург. 13 грудня 1913 р. 1 арк.

578. Од. зб. 80. Фотографія надгробку могили В. М. Перетца на Воскресенському кладовищі в Саратові. [Пізніше 1935 р.]. 1 арк.

579. Од. зб. 80/а. Фотографія загального вигляду могили В. М. Перетца на Воскресенському кладовищі в Саратові. [Пізніше 1935 р.]. 1 арк.

580. Од. зб. 80/б. Фотографія. Академік В. М. Перетц за читанням книги. [1920-ті рр.]. 1 арк.

Ф. 170. Грінченки (1863–1928) – письменники, видавці, педагоги; 1) Грінченко Борис Дмитрович (1863–1910); 2) Грінченко Марія Миколаївно; 3) Грінченко Анастасія Борисівно (1884–1908)

581. Од. зб. 116–117. Грінченко Борис Дмитрович Перетцу Володимиру Миколайовичу. Листи. 3 м. Київ до м. Київ. 21 лютого, 4 квітня 1908 р. 4 арк.

582. Од. зб. 206. Лист В. М. Перетца до Б. Д. Грінченка. 3 м. Київ до м. Київ. 1 квітня 1907 р. Арк. 1–1 зв.

583. Од. зб. 207. Лист В. М. Перетца до Б. Д. Грінченка. З м. Київ до м. Київ. 1 листопада [1907 р.]. 1 арк.

584. Од. зб. 208. Лист В. М. Перетца до Б. Д. Грінченка на візитивці. З м. Київ до м. Київ. 4 лютого 1908 р. Арк. 1–1 зв.

585. Од. зб. 209. Лист В. М. Перетца до Б. Д. Грінченка на візитивці. З м. Київ до м. Київ. 10 лютого [1908 р.]. 1 арк.

586. Од. зб. 210. Лист В. М. Перетца до Б. Д. Грінченка на візитивці. З м. Київ до м. Київ. 19 лютого [1908 р.]. Арк. 1–2 зв.

587. Од. зб. 211. Лист В. М. Перетца до Б. Д. Грінченка на візитивці. З м. Київ до м. Київ. 28 лютого [1908 р.]. Арк. 1–2 зв.

588. Од. зб. 212. Лист В. М. Перетца до Б. Д. Грінченка на візитивці. З м. Київ до м. Київ. 3 квітня 1908 р. Арк. 1–1 зв.

589. Од. зб. 213. Лист В. М. Перетца до Б. Д. Грінченка на візитивці. З м. Київ до м. Київ. 1 грудня 1908 р. Арк. 1–1 зв.

590. Од. зб. 214. Лист В. М. Перетца до Б. Д. Грінченка на візитивці. З м. Київ до м. Київ. 2 грудня 1908 р. 1 арк.

Ф. 179. Степович Андроник Оникійович (1856–1935) – славіст

591. Од. зб. 711–718. Листи В. М. Перетца до А. О. Степовича. З мм. Київ, Ленінград до м. Київ. 23 грудня 1905 р. – [24 березня 1933 р.]. 13 арк.

Ф. 203. Кістяківська Наталія Павлівна (1889–1955) – літературознавець

592. Од. зб. 3. Кістяківська Наталія Павлівна. Твори Івана Некрашевича. [Брошура]. Друкований примірник з помітками автора. Додаток: Кістяківська Н. П. «Плач лаврських монахов». [Стаття. 1930 р.]. 32 арк.

593. Од. зб. 15. Лист В. М. Перетца до Н. П. Кістяківської. З [м. Ленінград до м. Київ]. 26 березня 1930 р. 1 арк.

594. Од. зб. 16. Лист В. М. Перетца до Н. П. Кістяківської. З [м. Ленінград до м. Київ] Б. д. Арк. 1–1 зв.

595. Од. зб. 203. Перетц В. М. Український переклад життя князя В'ячеслава з «Żywotyw świętych» П. Скарги. [Стаття. 1932 р.]. Арк. 6–9 зв.

Ф. 243. Маслов Василь Іванович (1885–1959) – літературознавець, етнограф

596. Од. зб. 803. Лист В. І. Маслова до В. П. Адріанової-Перетц. 3 м. Київ до м. Ленінград. 3 жовтня 1957 р. Арк. 1–1 зв.

597. Од. зб. 846. Чернетка листа В. І. Маслова до В. М. Перетца. 3 м. Київ до м. Ленінград. 22 березня 1933 р. 1 арк.

598. Од. зб. 860. Лист В. П. Адріанової-Перетц до В. І. Маслова. м. Ленінград до м. Київ. 8 січня 1955 р. 2 арк.

599. Од. зб. 861. Листівка В. П. Адріанової-Перетц В. І. Маслову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 19 травня 1958 р. 2 арк.

Ф. 267. Чепур Євгенія Іполитівна (1888–[після 1978]) – філолог

600. Од. зб. 18. Чепур Євгенія Іполитівна. До сторіччя з дня народження академіка Володимира Миколайовича Перетца. м. Київ. [1970 р.]. 5 арк.

601. Од. зб. 31–38. Листи Є. І. Чепур до В. П. Адріанової-Перетц. 3 м. Київ до м. Ленінград. 20 січня 1955 р. – жовтень 1969 р. Арк. 1–9 зв.

602. Од. зб. 139–166. Листи В. П. Адріанової-Перетц, чл.-кор. АН УРСР і АН СРСР, до Є. І. Чепур. 14 серпня 1954 р. – 21 грудня 1968 р. 3 мм. Ленінград, Сестрорецьк до м. Київ. 56 арк.

Ф. 285. Попов Павло Миколайович (1890–1971) – літературознавець, мистецтвознавець, фольклорист

603. Од. зб. 516. Попов П. М. Рукописи й стародруки Житомирських фондів як джерело до історії літератури феодальної доби. Рукопис. [1933 р.]. 105 арк.

604. Од. зб. 941. Перетц Володимир Миколайович. Малорусские вирши и песни в записях XI–XII в. [Монографія]. 1899 р. 149 арк.

605. Од. зб. 942. Перетц Володимир Миколайович. «З історії літературного стилю феодальної Русі». Тезиси і доповідь, яку було підготовлено 3 квітня 1933 р., а зачитано на засіданні Комісії українського письменства періоду феодалізму 29 травня 1933 р. 24 арк.

606. Од. зб. 942. Додаток: протокол засідання Комісії українського письменства доби феодалізму ВУАН. 29 травня 1933 р. Арк. 1–4 зв.

607. Од. зб. 1614. Попов Павло Миколайович. Плани та звіти про роботу в Комісії давнього українського письменства ВУАН, замітки. 7 грудня 1928 р. – 8 травня 1933р. 20 арк.

608. Од. зб. 1619. Протоколи засідань Комісії українського письменства доби феодалізму ВУАН. 21 жовтня 1930 р. – 8 травня 1933 рр. 35 арк.

609. Од. зб. 1620. Плани та звіти П. М. Попова в Комісії українського письменства доби феодалізму ВУАН. 22 жовтня 1930 р. – 10 червня 1933 р. 47 арк.

610. Од. зб. 1622. Плани та звіти про роботу Комісії українського письменства доби феодалізму ВУАН. 31 грудня 1931 р. – 8 лютого 1934 рр. 42 арк.

611. Од. зб. 1623. Попов Павло Миколайович до Комісії українського письменства доби феодалізму ВУАН. Заяви з приводу видання повної збірки творів І. Вишенського та друкування своєї статті про нього. 28 травня – 7 червня 1933 р. 15 арк.

612. Од. зб. 1625. Попов Павло Миколайович. Виступи на засіданнях Комісії українського письменства доби феодалізму та різні замітки й рахунки. 1930-ті рр. 25 арк.

613. Од. зб. 1626. Повідомлення про засідання Комісії українського письменства доби феодалізму ВУАН та його порядок денний. [Навесні 1933 р.]. 2 арк.

614. Од. зб. 1626. Додаток: записка В. М. Перетца з пропозицією тем доповідей для співробітників Комісії українського письменства доби феодалізму ВУАН. 2 червня 1933 р. 1 арк.

615. Од. зб. 1836. Єрофеїв Іван Федорович. Список друкованих праць. 1941 р. 25 арк.

616. Од. зб. 1893. Попов Павло Миколайович. Щоденник роботи у Відділі рукописів ВБУ. 1929–1933 рр. 111 арк.

617. Од. зб. 1983. Заяви М. В. Алпатова, О. Т. Дзбанівського, Антуана Мартеля, С. І. Маслова, І. В. Моргілевського, В. М. Перетца до директора Лаврського державного заповідника В. І. Щербини про дозвіл працювати над рукописами, стародруками, на фотографування та інше з резолюціями П. М. Попову. 1924–1927 рр. 9 арк.

618. Од. зб. 2601. Лист В. М. Перетца до директора ВБУ з рекомендацією П. М. Попова на посаду завідувача Відділу рукописів ВБУ. 10 травня 1929 р. 1 арк.

619. Од. зб. 2726. Попов Павло Миколайович. Конспект лекцій по методології літератури В. М. Перетца. 1912–1913 рр. 48 арк.

620. Од. зб. 2731–2732. Попов Павло Миколайович. 1. Повість про Василя Златовласома, її джерела і її відображення у билинах. Реферат з поміткою В. М. Перетца. Додаток: списки повісті. 2. Витяги з робіт різних авторів, бібліографія та ін. 18 березня 1914 р. 212 арк.

621. Од. зб. 2729. Попов Павло Миколайович. Лекції в Київському університеті. Конспекти лекцій В. М. Перетца, А. М. Лободи, О. М. Лук'янека з рисунками П. М. Попова. 31 жовтня 1913 р. – 27 квітня 1914 р. 141 арк.

622. Од. зб. 2848. Попов Павло Миколайович. Професор Володимир Миколайович Перетц за партою. Карандаш. м. Київ. 1914 р. 1 арк.

623. Од. зб. 2849. Попов Павло Миколайович. Портрет академіка Володимира Миколайовича Перетца. Карандаш. М. Київ. 29 січня 1928 р. 1 арк.

624. Од. зб. 2951. Фотографії професорів Київського університету А. М. Лободи, М. К. Грунського, О. М. Лук'яненка, доцента А. І. Степовича; С. П. Шевченка, Л. Т. Білецького, Й.-Е. А. Леціуса, В. В. Новодворського, В. П. Адріанової, С. О. Щеглової, В. П. Клінгера, О. С. Грузинського, В. М. Перетца в Ніжині; В. М. Перетца з учнями В. І. і С. І. Масловими, О. А. Назаревським, К. Л. Невровою, А. І. Сичевською, А. [Н.] Буршиною, Катрановою, Ф. [А.] Золковер та ін.; Й.-Е. А. Леціуса зі слухачками Київських вищих жіночих курсів; будинок Київського університету. [1910-ті рр.]. 23 арк.

625. Од. зб. 2965. Фотографії П. М. Попова в групах з В. П. Адріаново-Перетц, В. М. Перетцем та іншими в Лаврському музеї. м. Київ. 1920-ті рр. 27 арк.

626. 3095–3097. Чернетки листів П. М. Попова до В. П. Адріанової-Перетц. 3 м. Київ до м. Ленінград. 8 травня 1948 р. – 8 травня 1958 р. 3 арк.

627. 3489–3491. Листи Д. І. Абрамовича до П. М. Попова. 3 мм. Ніжин, Смоленськ до м. Київ. 14 травня 1930 р. – 9 листопада 1931 р. Арк. 1–5 зв.

628. 3502–3504. Листи В. П. Адріанової-Перетц до П. М. Попова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 23 травня 1948 р. – 29 березня 1963 р. 7 арк.

629. Од. зб. 5282. Листівка О. А. Назаревського П. М. Попову. 3 м. Київ до м. Київ. 21 квітня 1928 р. Арк. 1–1 зв.

630. Од. зб. 5283. Листівка О. А. Назаревського П. М. Попову. 3 м. Київ до м. Київ. 26 квітня 1928 р. Арк. 1–1 зв.

631. Од. зб. 5322. Лист Г. Б. Нікольської до П. М. Попова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 22 жовтня 1930 р. 2 арк.

632. Од. зб. 5570. Лист В. М. Перетца до П. М. Попова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 10 серпня 1926 р. 2 арк.
633. Од. зб. 5571. Листівка В. М. Перетца П. М. Попову. 3 м. Вінниця до м. Київ. 3 вересня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
634. Од. зб. 5572. Лист В. М. Перетца до П. М. Попова. 3 м. Вінниця до м. Київ. 19 вересня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
635. Од. зб. 5573. Лист В. М. Перетца до П. М. Попова. 3 м. Ленінград до м. Київ. [1930 р.]. 1 арк.
636. Од. зб. 5574. Листівка В. М. Перетца П. М. Попову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 25 листопада 1926 р. Арк. 1–1 зв.
637. Од. зб. 5575. Лист В. М. Перетца до П. М. Попова. 3 м. Ленінград до м. Київ. [1930 р.]. Арк. 1–1 зв.
638. Од. зб. 5576. Листівка В. М. Перетца П. М. Попову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 30 квітня 1927 р. 1 арк.
639. Од. зб. 5577. Лист В. М. Перетца до П. М. Попова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 6 листопада 1927 р. 2 арк.
640. Од. зб. 5578. Лист В. М. Перетца до П. М. Попова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 26 лютого 1928 р. 2 арк.
641. Од. зб. 5579. Лист В. М. Перетца до П. М. Попова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 4 грудня 1930 р. 2 арк.
642. Од. зб. 5580. Листівка В. М. Перетца П. М. Попову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 19 січня 1931 р. Арк. 1–1 зв.
643. Од. зб. 5581. Листівка В. М. Перетца П. М. Попову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 28 січня 1931 р. Арк. 1–1 зв.
644. Од. зб. 5582. Лист В. М. Перетца до П. М. Попова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 17 лютого 1931 р. 2 арк.
645. Од. зб. 5583. Лист В. М. Перетца до П. М. Попова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 2 березня 1931 р. 1 арк.
646. Од. зб. 5584. Лист В. М. Перетца до П. М. Попова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 15 березня 1931 р. 1 арк.
647. Од. зб. 5585. Лист В. М. Перетца до П. М. Попова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 26 березня 1931 р. 1 арк.
648. Од. зб. 5586. Листівка В. М. Перетца П. М. Попову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 1 квітня 1931 р. Арк. 1–1 зв.
649. Од. зб. 5587. Лист В. М. Перетца до П. М. Попова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 15 квітня 1931 р. Арк. 1–1 зв.
650. Од. зб. 5588. Лист В. М. Перетца до П. М. Попова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 2 травня 1931 р. 1 арк.

651. Од. зб. 5589. Листівка В. М. Перетца П. М. Попову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 31 серпня 1931 р. Арк. 1–1 зв.
652. Од. зб. 5590. Лист В. М. Перетца до П. М. Попова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 10 жовтня 1931 р. 1 арк.
653. Од. зб. 5591. Лист В. М. Перетца до П. М. Попова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 16 жовтня 1931 р. 1 арк.
654. Од. зб. 5592. Листівка В. М. Перетца П. М. Попову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 22 жовтня 1931 р. Арк. 1–1 зв.
655. Од. зб. 5593. Лист В. М. Перетца до П. М. Попова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 31 жовтня 1931 р. 1 арк.
656. Од. зб. 5594. Листівка В. М. Перетца П. М. Попову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 29 листопада 1931 р. Арк. 1–1 зв.
657. Од. зб. 5595. Лист В. М. Перетца до П. М. Попова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 17 грудня 1931 р. Арк. 1–1 зв.
658. Од. зб. 5596. Лист В. М. Перетца до П. М. Попова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 19 грудня 1931 р. Арк. 1–1 зв.
659. Од. зб. 5597. Лист В. М. Перетца до П. М. Попова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 16 лютого 1931 р. Арк. 1–1 зв.
660. Од. зб. 5598. Листівка В. М. Перетца П. М. Попову. 3 м. Ленінград до м. Київ. 25 березня 1932 р. Арк. 1–1 зв.
661. Од. зб. 5599. Лист В. М. Перетца до П. М. Попова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 4 квітня 1932 р. Арк. 1–1 зв.
662. Од. зб. 5600. Лист В. М. Перетца до П. М. Попова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 31 січня 1933 р. 1 арк.
663. Од. зб. 5601. Лист В. М. Перетца до П. М. Попова. 3 м. Ленінград до м. Київ. 7 травня 1933 р. 2 арк.
664. Од. зб. 5602. Телеграма В. М. Перетца П. М. Попову. 3 м. Ленінград до м. Київ. [Травень 1933 р.]. 1 арк.
665. Од. зб. 6674. Лист В. М. Перетца до В. П. Попової. 3 м. Київ до м. Київ. 28 вересня 1926 р. Арк. 1–1 зв.
666. Од. зб. 6675. Листи В. М. Перетца до Т. Д. Флоринського за 13 жовтня 1899 р. – 5 серпня 1903 р. із Санкт-Петербурга до Києва. Копії, зроблені П. М. Поповим. Б. д. 41 арк.
667. Од. зб. 6768. Листи О. І. Соболевського до Т. Д. Флоринського за 28 липня 1888 р. – 25 січня 1909 р. із Москви, Санкт-Петербурга до Києва. Копії, витяги, зроблені П. М. Поповим. Б. д. 43 арк.

Ф. 317. Єфремов Сергій Олександрович (1876–1939) – літературознавець, публіцист, політичний та громадський діяч

668. Од. зб. 65. Єфремов С. [О.], Лобода А. [М.] Праці проф[есора] В[олодимира Івановича] Резанова [Наукова характеристика для обрання В. І. Резанова на позаштатного академіка ВУАН]. [1920-ті рр.]. 2 арк.

669. Од. зб. 1132. Лист В. [І.] Р[езанова] до С. О. [Єфремова]. 3 м. [Ніжин] до м. [Київ]. [28 липня 1923 р.]. Арк. 1–2 зв.

670. Од. зб. 1075. Лист В. М. Перетца до С. О. Єфремова. Із ст. Ворзель до [м. Київ]. 29 липня 1915 р. Арк. 1–1 зв.

671. Од. зб. 1076. Лист В. М. Перетца до С. О. Єфремова. Із ст. Ворзель до [м. Київ]. 15 квітня [1915 р.]. 2 арк.

672. Од. зб. 1077. Лист В. М. Перетца до С. О. Єфремова. Із ст. Ворзель до [м. Київ]. 20 листопада [1915 р.]. 2 арк.

673. Од. зб. 1078. Лист В. М. Перетца до С. О. Єфремова. Із ст. Ворзель до [м. Київ]. [1913 р.]. 2 арк.

**ВІДДІЛ РУКОПИСІВ ЛЬВІВСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ
БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. СТЕФАНІКА****Ф. 1. Бібліотека Науового товариства імені Шевченка у Львові**

674. Спр. 511/10. Матеріали з архіву видавництва Наукового товариства ім. Шевченка у Львові. «Вірші еромонаха Климентія Зиновієва сина» – рукопис В. М. Перетца. Фрагмент. Передмова та 3–4 розділи, підготовленої до друку збірки. [1912 р.]. 168 арк.

Ф. 9. Окремі надходження

675. Спр. 244. Перетц Володимир (1870–1935), історик російської і української літератури, академік. Листи В. Перетца до [І.] Кривецького. 3 м. Київ до м. Львів. Лютий, грудень 1913 р. 4 арк.

Ф. 29. Михайло Степанович Возняк

676. Спр. 426. Листи В. М. Перетца до М. С. Возняка. 3 мм. Київ, Закопане, Краків, Ленінград до м. Львів. 1913 р., 1928 р., 1930 р., 1932 р. 11 арк.

Ф. 34. Гнатюк Володимир

677. Спр. 442. Перетц Володимир. Листи до В. М. Гнатюка. 3 мм. Петроград (Ленінград), Київ до м. Львів. 1923–1925 рр. 16 арк.

**ВІДДІЛ РУКОПИСНИХ ФОНДІВ І ТЕКСТОЛОГІЇ ІНСТИТУТУ
ЛІТЕРАТУРИ ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА НАН УКРАЇНИ****Ф. 3. Іван Франко**

678. Од. зб. 1633. Записка В. М. Перетца до І. Я. Франка на візитівці. 25 квітня 1902 р. Арк. 333.

679. Од. зб. 1620. Лист В. М. Перетца до І. Я. Франка. 3 м. Санкт-Петербург до м. Львів. 10 січня 1903 р. Арк. 439–441.

680. Од. зб. 1620. Лист В. М. Перетца до І. Я. Франка. 3 м. Санкт-Петербург до м. Львів. 7 лютого 1903 р. Арк. 461–462.

681. Од. зб. 1620. Лист В. М. Перетца до І. Я. Франка. 3 м. Санкт-Петербург до м. Львів. 21 лютого 1903 р. Арк. 471–473.

682. Од. зб. 1620. Лист В. М. Перетца до І. Я. Франка. 3 м. Санкт-Петербург до м. Львів. 10 березня 1903 р. Арк. 487–489.

683. Од. зб. 1620. Лист В. М. Перетца до І. Я. Франка. 3 м. Київ до м. Львів. 4 листопада 1904 р. Арк. 571–574.

684. Од. зб. 1620. Лист В. М. Перетца до І. Я. Франка. 3 м. Київ до м. Львів. 12 листопада 1904 р. Арк. 625–626.

685. Од. зб. 1620. Відкритий лист В. М. Перетца з приводу викладання ним в Університеті св. Володимира курсу історії української літератури, що був надісланий І. Я. Франку для публікації у львівських українських виданнях. м. Київ. 12 листопада 1904 р. Арк. 627–628.

686. Од. зб. 1633. Лист В. М. Перетца до І. Я. Франка. 3 м. Київ до м. Львів. 28 лютого 1906 р. Арк. 335.

687. Од. зб. 1633. Листівка В. М. Перетца І. Я. Франку. 3 м. Київ до м. Львів. 1 березня 1906 р. Арк. 336–337.

688. Од. зб. 1633. Лист В. М. Перетца до І. Я. Франка. 3 м. Київ до м. Львів. 21 березня 1906 р. Арк. 338–342.

689. Од. зб. 1633. Лист В. М. Перетца до І. Я. Франка. 3 м. Лозанна до м. Львів. 22 червня 1906 р. Арк. 343–346.

690. Од. зб. 1633. Лист В. М. Перетца до І. Я. Франка. З м. Лозанна до м. Львів. 21 липня 1906 р. Арк. 347.

691. Од. зб. 1633. Листівка В. М. Перетца І. Я. Франку. З м. Лозанна до м. Львів. 30 липня 1906 р. Арк. 348–349.

692. Од. зб. 1633. Лист В. М. Перетца до І. Я. Франка. З м. Київ до м. Львів. 27 серпня 1906 р. Арк. 350–354.

693. Од. зб. 1633. Лист В. М. Перетца до І. Я. Франка. З м. Київ до м. Львів. 17 жовтня 1906 р. Арк. 355–358.

694. Од. зб. 1633. Лист В. М. Перетца до І. Я. Франка. З м. Київ до м. Львів. 28 жовтня 1906 р. Арк. 359–362.

695. Од. зб. 1633. Витяг з опису стародруків у бібліотеці графа О. А. Толстого, який на прохання В. М. Перетца зробив С. І. Маслов для І. Я. Франка. м. Київ. 23 листопада 1906 р. Арк. 363–370.

696. Од. зб. 1633. Лист В. М. Перетца до І. Я. Франка. З м. Київ до м. Львів. 9 листопада 1906 р. Арк. 371–374.

697. Од. зб. 1633. Лист В. М. Перетца до І. Я. Франка. З м. Київ до м. Львів. 4 грудня 1906 р. Арк. 375–378.

698. Од. зб. 1633. Записка В. М. Перетца на візитівці. Б. д. Арк. 379–380.

Ф. 113. Товариство дослідників української історії, літератури і мови.

699. Од. зб. 38. Лист до Жарка Я. В. за підписом голови [Товариства] В. Перетца і секретаря В. Дроздовського з подякою за передачу Товариству листування Жарка з П. Мирним, І. Франком, М. Коцюбинським, Д. Мордовцевим. І. Карпенком-Карим, Л. Старицькою-Черняхівською та ін. Ленінград. 18 вересня 1930 р. Арк. 1–1 зв.

НАУКОВИЙ АРХІВ ІНСТИТУТУ МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА, ФОЛЬКЛОРИСТИКИ ТА ЕТНОЛОГІЇ ІМЕНІ М. РИЛЬСЬКОГО НАН УКРАЇНИ

Ф. 36. Колекція 1.

700. Ф 36–кол. 1 / 1. І. Єрофіїв. Життєпис наукового працівника Ів[ана] Фед[оровича] Єрофєєва. Б. д. 6 арк.

701. Ф 36–кол. 1 / 3. Список праць (неповний) Єрофіїва І. Ф. 1923–1938 рр. Б. д. 1 арк.

**АРХІВ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ МИСТЕЦТВ
ІМЕНІ БОГДАНА ТА ВАРВАРИ ХАНЕНКІВ****Опис 1.**

702. Спр. 49. Лист академіка ВУАН В. М. Перетца (1870–1935) директору Музею мистецтв імені Ханенків І. І. Вроні щодо передачі зібрання В. О. Щавинського. 3 м. Ленінград до м. Київ. 8 грудня 1925 р. Арк. 20–21.

МУЗЕЙ ВИДАТНИХ ДІЯЧІВ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ**Ф. Музей Михайла Старицького**

703. Кн. 6236. Л–81. Лист В. М. Перетца до М. М. Старицької. 29 березня 1927 р. 1 арк.

**РОСІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ
ЛІТЕРАТУРИ І МИСТЕЦТВА**

Ф. 1277. Перетц Володимир Миколайович (1870–1935) – історик літератури

Опис 1.

704. Спр. 10. Листи Біляшівського Миколи Федотовича до Перетца Володимира Миколайовича. 9 січня 1899 р. 3 арк.

705. Спр. 19. Листи Дашкевича Миколи Павловича до Перетца Володимира Миколайовича. 12 жовтня 1900 р. – 1901 р., б. д. 7 арк.

706. Спр. 27. Листи Житецького Павла Гнатовича до Перетца Володимира Миколайовича. 1 грудня 1900 р. – 26 грудня 1906 р. 37 арк.

707. Спр. 29. Листи Іконнікова Володимира Степановича до Перетца Володимира Миколайовича. 7 квітня 1908 р., б. д. 4 арк.

708. Спр. 41. Листи Кулаковського Юліана Андрійовича до Перетца Володимира Миколайовича. 8 квітня 1913 р. 3 арк.

709. Спр. 45. Листи Линниченка Миколи Антоновича до Перетца Володимира Миколайовича. 5 вересня 1908 р. 3 арк.

710. Спр. 46. Листи Лободи Андрія Митрофановича до Перетца Володимира Миколайовича. 26 квітня 1897 р. – 20 березня 1919 р. 36 арк.

711. Спр. 47. Листи Лось І. Л. до Перетца Володимира Миколайовича. 28 березня 1906 р. 2 арк.

712. Спр. 48. Листи Лященка Аркадія Якимовича до Перетца Володимира Миколайовича. 12 грудня 1892 р. – 30 жовтня 1925 р. 9 арк.

713. Спр. 49. Листи Малевича Сергія Олександровича до Перетца Володимира Миколайовича. 24 вересня 1898 р. 2 арк.

714. Спр. 55. Листи Михальчука Костянтина Петровича до Перетца Володимира Миколайовича. 13 лютого 1914 р. 2 арк.

715. Спр. 61. Листи Отроковського Володимира Михайловича до Перетца Володимира Миколайовича. 19 серпня 1915 р. – 2 липня 1917 р. 10 арк.

716. Спр. 65. Листи Петрова Миколи Івановича до Перетца Володимира Миколайовича. 23 червня 1898 р. – 28 листопада 1916 р. 20 арк.

717. Спр. 82. Листи Стешенка Івана Матвійовича до Перетца Володимира Миколайовича. Б. д. 2 арк.

718. Спр. 83. Листи Сумцова Миколи Федоровича до Перетца Володимира Миколайовича. 22 лютого 1916 р. 3 арк.

719. Спр. 84. Листи Сушицького Ф. П. до Перетца Володимира Миколайовича. 23 жовтня 1915 р. – 22 січня 1917 р. 26 арк.

720. Спр. 88. Листи Флоринського Тимофія Дмитровича до Перетца Володимира Миколайовича. 19 січня, 24 березня 1903 р. 4 арк.

721. Спр. 89. Листи Франка Івана Яковича до Перетца Володимира Миколайовича. 15 лютого 1903 р. – 3 лютого 1906 р. 5 арк.

722. Спр. 91. Листи Шахматого Олексія Олександровича до Перетца Володимира Миколайовича. 14 лютого 1898 р. – 24 липня 1920 р. 48 арк.

723. Спр. 94. Листи Ягича Ігнатія Вікентійовича до Перетца Володимира Миколайовича. 31 березня 1910 р. – 31 жовтня 1911 р. 8 арк.

724. Спр. 97. Листи Яцимирського Олександра Івановича до Перетца Володимира Миколайовича. 3 липня 1903 р. – 28 листопада 1923 р., б. д. 77 арк.

725. Спр. 98. Лист Ніжинського історико-філологічного інституту до Перетца Володимира Миколайовича. 2 січня 1909 р. 1 арк.

Опис 2.

726. Спр. 4. Листи Франка Івана Яковича до Перетца Володимира Миколайовича. 15 лютого 1903 р. – 3 лютого 1906 р. 3 арк.

727. Спр. 5. Лист Абрамовича [Дмитра Івановича] до Перетца Володимира Миколайовича. 15 грудня 1930 р. 1 арк.

2. Опубліковані джерела

2.1. Праці В. М. Перетця

728. Перетц В. Рец.: Русский Соловей, народная лира или собрание народных песней на разных угро-русских наречиях. Собрал и издал М. А. Врабель. Унгар (Ужгород), 1890. *Киевская старина*. Киев, 1892. Т. XXXVII (июнь). С. 459–474.

729. Перетц В. Рец.: Pieśni ludu, zebrał Zygmunt Gloger (w latach 1861–1891), muzykę opracował Zygm. Noskowski. Kraków. 1892. *Киевская старина*. Киев, 1893. Т. XL. С. 381–385.

730. Перетц В. К исследованию о литературном источнике оперы И. П. Котляревского «Москаль Чаривник». *Киевская старина*. Киев, 1894. Т. XLIV (март). С. 549–551.

731. Перетц В. Н. Кукольный театр на Руси. Исторический очерк. *Ежегодник императорских театров, сезон 1894–1895 г.* СПб. : Типография Императорских театров, 1895. Приложение. Кн. 1. С. 85–185.

732. Перетц В. Письмо в редакцию. *Киевская старина*. Киев, 1897. Т. LVIII (июль – август). С. 34–36.

733. Перетц В. «Filar Wiary» (вновь найденное сочинение Лазаря Барановича). *Киевская старина*. Киев, 1898. Т. LXII (июль – август). С. 50–74.

734. Перетц В. Н. «Filar Wiary» и «Księga śmierci» архиепископа Лазаря Барановича. Киев : Типография Императорского Университета св. Владимира Н. Т. Корчак-Новицкого, 1898. 35 с.

735. Перетц В. Н. Источники древне-русского искусства. *Северный курьер*. СПб., 1899. № 18.

736. Перетц В. Н. Малорусские вирши и песни в записках XVI–XVIII вв., I–XIV. *Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук*. СПб., 1899. Т. IV, кн. 3. С. 869–938.

737. Перетц В. Н. Малорусские вирши и песни в записках XVI–XVIII вв., XV–XXII. *Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук*. СПб., 1899. Т. IV, кн. 4. С. 1218–1303.

738. Перетц В. Н. Историко-литературные исследования и материалы. СПб. : Типо-Литография Ф. Вайсберга и П. Гершунина, 1900. Т. I: Из истории русской песни, ч. 1, 2: Приложения. 212 с.

739. Перетц В. Н. К истории Киево-Могилянской коллегии (панегирики и стихи Б. Хмельницкому, И. Подкове и арх. Лазарю Барановичу). *Чтения в Историческом обществе Нестора Летописца*. Киев, 1900. Кн. XIV. С. 7–25.

740. Перетц В. Н. К истории Киево-Могилянской коллегии. Киев. [б. г.]. 19 с.

741. Перетц В. Н. Бердичевский календарь. *Чтения в Историческом обществе Нестора Летописца*. Киев, 1900. Кн. XIV. С. 39–40.

742. Перетц В. Н. Записка митрополита Лаодикийского Пафения о невольниках. *Чтения в Историческом обществе Нестора Летописца*. Киев, 1901. Кн. XV. С. 24–39.

743. Перетц В. Н. Совращение в латинство диякона (1692 г.). *Чтения в Историческом обществе Нестора Летописца*. Киев, 1901. Кн. XV. С. 51–57.

744. Перетц В. Н. Очерк библиотеки Киево-Софийского собора. *Литературный вестник*. СПб., 1901. Кн. VI. С. 121–127.

745. Перетц В. Н. Рец.: Б. Д. Гринченко. Литература украинского фольклора. 1777–1900. Чернигов, 1901. *Литературный вестник*. СПб., 1901. Кн. VIII. С. 340.

746. Перетц В. Н. Заметки и материалы для истории песни в России. I–VIII. *Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук*. СПб., 1901. Т. VI, кн. 2. С. 53–135.

747. Перетц В. Н. Заметки и материалы для истории песни в России. I–VIII. СПб., 1901. 83 с.

748. Перетц В. Н. Историко-литературные исследования и материалы. СПб., 1902. Т. III : Из истории развития русской поэзии XVIII в. Ч. 1. 426 с. ; Ч. 2. 188 с.

749. Перетц В. Н. Гоголь и малорусская литературная традиция. *Н. В. Гоголь : Речи, посвященные его памяти в публичном соединенном собрании Отделения русского языка и словесности Академии наук и Историко-филологического факультета С.-Петербургского университета 21 февраля 1902 г.* СПб., 1902. С. 47–55.

750. Перетц В. Ответ И. А. Шляпкину. *Журнал Министерства народного просвещения*. 1902. № 10. С. 487–492.

751. Перетц В. Н. К объяснению сказаний о провалившихся городах. *Чтения в Историческом обществе Нестора Летописца*. Киев, 1903. Кн. XVII. С. 132–133.

752. Перетц В. Н. О некоторых основных настроениях русской литературы в ее историческом развитии. Вступительная лекция, читанная 18 сентября 1903 года. *Университетские известия*. Киев, 1903. № 10. С. 1–12.

753. Перетц В. Н. Челобитная о благословении на Киевскую и всея Руси митрополию архиепископа полоцкого Ионы Глезны. *Университетские известия*. Киев, 1904. № 10. С. 1–6.

754. Перетц В. Рецензия на сочинение А. М. Лободы: «Русские былины о сватовстве», Киев, 1904, представленное для получения степени магистра русской словесности. *Университетские известия*. Киев, 1904. № 11. С. 20–29.

755. Перетц В. Н. Литература эпохи Петра Великого при свете новых данных. *Чтения в Историческом обществе Нестора Летописца*. Киев, 1904. Кн. XVIII. С. 79–80.

756. Перетц В. Н. Несколько мыслей об историческом преподавании словесности в средней школе. *Педагогическая мысль. Издание Коллегии Павла Галагана*. Киев, 1904. Вып. 1. С. 29–56.

757. Перетц В. Полное собрание сочинений И. А. Крылова. *Педагогическая мысль. Издание Коллегии Павла Галагана*. Киев, 1904. Вып. 1. С. 228–233.

758. Перетц В. Материалы к вопросу о внеклассном чтении учащихся среднего возраста. *Педагогическая мысль. Издание Коллегии Павла Галагана*. Киев, 1904. Вып. 2. С. 59–72.

759. Перетц В. Обзор важнейших трудов по народной словесности. *Педагогическая мысль. Издание Коллегии Павла Галагана*. Киев, 1904. Вып. 2. С. 1–28.

760. Перетц В. Н. К вопросу о рациональном описании древних рукописей // Труды Тверского обласного археологического съезда. Тверь, 1905. С. 1–10.

761. Перетц В. Н. Потиры Киево-Межигорского монастыря по данным 1777. *Археологическая летопись Южной России*. Киев, 1905. № 1–2. С. 24–29.

762. Перетц В. Н. Былая старина Межигорского монастыря. *Археологическая летопись Южной России*. Киев, 1905. № 1–2. С. 40–42.

763. Перетц В. Н. Из надписей на старинных иконах. *Археологическая летопись Южной России*. Киев, 1905. № 1–2. С. 42–45.

764. Перетц В. Н. К истории украинского искусства. *Археологическая летопись Южной России*. Киев, 1905. № 1–2. С. 45–48.

765. Перетц В. Н. Четыре документа к истории украинского казачества. *Киевская старина*. Киев, 1905. Т. LXXXIX (июнь). С. 232–237.

766. Перетц В. Н. Грамота киевского митрополита Иосафа Кроковского 1714 г. *Киевская старина*. Киев, 1905. Т. XC (июль – август). С. 42–43.

767. Перетц В. М. Матеріали до історії української літературної мови. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1905. Т. LXVII, кн. V. С. 1–32.

768. Перетц В. Н. К истории польского и русского народного театра. I–VII (Несколько интермедий XVII–XVIII столетий). *Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук*. СПб., 1905. Т. X, кн. 1. С. 51–104.

769. Перетц В. Н. К истории польского и русского народного театра. XVIII–X (Несколько интермедий XVII–XVIII столетий). *Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук*. СПб., 1905. Т. X, кн. 2. С. 378–419.

770. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы. Критико-библиографический обзор, I–VIII. С приложением некоторых памятников литературы. *Университетские известия*. Киев, 1905. № 4. С. 1–62.

771. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор, IX–XV. С приложением двух памятников древней литературы. *Университетские известия*. Киев, 1905. № 6. С. 111–153; № 9. С. 155–176.

772. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор, IX–XV. С приложением двух памятников древней литературы. Киев, 1905. 67 с.

773. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор, XVI–XXIV. *Университетские известия*. Киев, 1906. № 4. С. 47–102; № 12. С. 105–124.

774. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор, XVI–XXIV. Киев, 1906. 78 с.

775. Перетц В. К вопросу об учреждении украинских кафедр в университете. *Киевская старина*. Киев : Тип. Императорского университета св. Владимира, 1906. Т. XCIII (травень – червень). С. 43–49.

776. Перетц В. К вопросу об учреждении украинских кафедр в университете. *Отголоски жизни*. Киев, 1906. № 122 (1 червня); № 123 (2 червня).

777. Перетц В. К университетскому вопросу. Новый проект устава, I–III. *Отголоски жизни*. Киев, 1906. 24 квітня; 4, 21 травня.

778. Перетц В. М. Українське питання в освітленні польського поета XVII віку : [В. І. Коховського] / [пер. І. Кревецький]. Львів : Вид-во НТШ, 1906. 17 с.

779. Перетц В. Рец.: Е. Ф. Карский – Малорусский люцидарий по рукописи XVII века. Текст, состав памятника и язык, Варшава, 1906. 57 с.

Записки Наукового товариства імені Шевченка. Львів, 1906. Т. LXX, кн. II. С. 212–214.

780. Перетц В. Рец.: Библиотека Императорского общества истории и древностей российских. Выпуск второй. Описание рукописей и бумаг, поступивших с 1846 по 1902 г. Труд Е. И. Соколова. М., 1905. 931 с. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1906. Т. LXX, кн. II. С. 235–239.

781. Перетц В. Рец.: С. Г. Рункевич – Архиепиеи петровской эпохи в их переписке с Петром Великим, выпуск I, СПб., 1906. 194 с. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1906. Т. LXXI, кн. III. С. 205–207.

782. Перетц В. Рец.: В. И. Срезневский – Климовский-Климов, «козак-стихотворец» и два его сочинения», Харьков, 1905. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1906. Т. LXXII, кн. IV. С. 213–220.

783. Перетц В. Рец.: Отчет Императорской публичной библиотеки за 1900 и 1901 гг. СПб. 324 с. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1906. Т. LXXII, кн. IV. С. 235–238.

784. Перетц В. Рец.: М. Сперанский, Рукописное собрание библиотеки Историко-филологического института кн. Безбородько в г. Нежине. Приобретения 1904–1905 гг. Ніжин, 1905. 40 с. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1906. Т. LXX IV, кн. VI. С. 237.

785. Перетц В. М. Польські пісні, записані українцем при кінці XVII століття. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1906. LXXIV, кн. VI. С. 141–144.

786. Перетц В. М. Українські думи. *Літературно-науковий вістник*. Львів, 1907. № IV. С. 22–30.

787. Перетц В. Н. А. Н. Веселовский, как профессор и преподаватель. *Чтения в Историческом обществе Нестора Летописца*. Киев, 1907. Кн. XX. С. 27–29.

788. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор, XXV–XXX. С приложением описания евангелий Межигорского монастыря 1776 г. *Университетские известия*. Киев, 1907. № 1. С. 105–142.

789. Перетц В. Н. Из истории старинной русской повести, I–XIII. *Университетские известия*. Киев, 1907. № 8–9. С. 1–87.

790. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор, XXXI–XXXVI. С приложением книги «Руфь» по рукописи XVI в. Новгородской

Софийской библиотеки. *Университетские известия*. Киев, 1907. № 10. С. 81–129.

791. Перетц В. Н. Отчет о занятиях во время заграничной командировки в летнее вакационное время 1907 г. *Университетские известия*. Киев, 1907. № 12. С. 1–22.

792. Перетц В. Найближчі завдання вивчення історії української літератури. *Записки Українського наукового товариства в Києві*. Київ, 1908. Кн. I. С. 16–24.

793. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор, XXXVII–XLVI. С приложением украинских песен по рукописи XVIII в. *Университетские известия*. Киев, 1908. № 6. С. 1–67.

794. Перетц В. Павло Житецький: до ювілею 45-літньої наукової діяльності. *Записки Українського наукового товариства в Києві*. Київ, 1908. Кн. II. С. 3–38.

795. Перетц В. До історії вертепної драми. Замітки і матеріали. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1908. Т. LXXXV, кн. V. С. 6–20.

796. Перетц В. Н. К истории польского и русского народного театра. XIII–XIV. *Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук*. СПб., 1908. Т. XII, кн. 4. С. 52–86.

797. Перетц В. Н. К истории польского и русского народного театра. XI–XII. *Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук*. СПб., 1909. Т. XIV, кн. 1. С. 125–159.

798. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор. Вторая серия, I–X. *Университетские известия*. Киев, 1909. № 6. С. 1–39.

799. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор. Вторая серия, XI–XIV. *Университетские известия*. Киев, 1910. № 2. С. 1–47; XV–XXV. № 9. С. 1–42.

800. Перетц В. Н. К истории польского и русского народного театра. XV–XVII. *Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук*. СПб., 1910. Т. XV, кн. 4. С. 151–190.

801. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в С.-Петербург 20 февраля – 6 марта 1910 г. *Университетские известия*. Киев, 1910. № 5. С. 1–14.

802. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в Полтаву и Екатеринослав, 1–9 июня 1910 г. *Университетские известия*. Киев, 1911. № 2. С. 1–99.

803. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в Житомир 21–26 октября 1910 г. *Университетские известия*. Киев, 1911. № 9. С. 1–56; № 10. С. 57–110; № 12. С. 111–148.

804. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в Житомир 21–26 октября 1910 года. Киев, 1911. 150 с.

805. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в С.-Петербург, 13–28 февраля 1911 г. *Университетские известия*. Киев, 1912. № 7. С. 101–107; № 8. С. 111–171.

806. Перетц В. Н. Из старинной сатирической литературы о пьянстве и пьяницах. *Сборник в честь профессора С. Ф. Платонова*. СПб., 1911. С. 432–438.

807. Перетц В. Н. Отзывы о диссертации магистра В. И. Резанова, представленной для получения ученой степени доктора русского языка и словесности. *Университетские известия*. Киев, 1911. № 3. С. 1–14.

808. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор. Вторая серия, XXVI–XXXII. С приложением описания семи сборников вирш. *Университетские известия*. Киев, 1911. № 11. С. 25–87.

809. Перетц В. Н. К истории польского и русского народного театра. XVIII–XIX. *Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук*. СПб., 1911. Т. XVI, кн. 3. С. 248–319.

810. Перетц В. Н. К истории польского и русского народного театра. XX. *Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук*. СПб., 1911. Т. XVI, кн. 4. С. 39–66.

811. Перетц В. Н. К истории польского и русского народного театра. I–XX. СПб., 1912. 140 с.

812. Перетц В. П. И. Житецкий (некролог). *Журнал Министерства народного просвещения*. СПб., 1911. № 6. С. 54–58.

813. Перетц В. Пам'яті Павла Житецького. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1911. Т. СII, кн. II. С. 5–10.

814. Перетц В. М. Рец.: Новый труд по истории украинского театра [В. И. Резанова]. СПб. : Сенатская типография, 1911. 42 с.

815. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в С.-Петербург, 13–28 февраля 1911 г. Киев, 1912. 171 с.

816. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в Москву 1–12 февраля 1912 г. *Университетские известия*. Киев, 1913. № 1. С. 1–139.

817. Вірші еромонаха Климентія Зіновієва сина / видав з передм. В. Перетц. Львів : Вид. археогр. комісії Наук. т-ва ім. Т. Г. Шевченка, 1912. 228 с. (Памятки українсько-руської мови і літератури ; т. VII).

818. Перетц В. Український список «Сказання про Індійське царство». *Записки Українського наукового товариства в Києві*. Київ, 1912. Кн. IX. С. 5–12.

819. Перетц В. Н. Из лекций по истории древнерусской литературы. Ч. I : Древнейший период (XI–XIII вв.) / сост. А. В. Багрий. Киев, 1912. 324 с.

820. Перетц В. Н. Из лекций по методологии истории русской литературы. Киев, 1912. 491 с.

821. Перетц В. Н. Из лекций по русской диалектологии. Киев, 1912. 141 с.

822. Перетц В. Рец.: Рукописи, принадлежащие библиотеке Императорского Одесского общества истории и древностей. Выпуск I. Рукописи церковнославянские и русские, документы и письма. Описал А. В. Рыстенко, Одесса, 1910. 88 с. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, Т. CVIII, 1912. кн. II. С. 195–196.

823. В. П. [Перетц В.]. Отчет Императорской публичной библиотеки за 1905 г. СПб., 1912. 208 с. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1912. Т. CVIII, кн. II. С. 203–205.

824. Перетц В. Рец.: Jan Czubek – Katalog rękopisyw Akademii Umiejętności w Krakowie. Dodatek 1. Краків, 1912. 167 с. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1912. Т. CVIII, кн. II. С. 225–226.

825. Перетц В. Н. Отзыв о сочинении представленном для соискания медали под девизом «Чтите исправливая Бога для, а не кляните» и на тему «Сказание о святых князьях Борисе и Глебе, приписываемое мниху Иакову (XI в.)». *Университетские известия*. Киев, 1912. № 6. С. 1–4.

826. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор. Вторая серия, XXXIII–XXXVIII. *Университетские известия*. Киев, 1913. № 2. С. 1–44.

827. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор. Вторая серия, XXXIX–XLIII. *Университетские известия*. Киев, 1913. № 5. С. 1–53.

828. Перетц В. Н. Из лекций по истории древнерусской литературы. Ч. I : Древнейший период (XI–XIII вв.) / сост. А. В. Багрий ; изд. второе, исправл. и доп. Киев, 1913. 324 с.

829. Перетц В. Н. Отчет о занятиях во время заграничной командировки летом 1912 г. *Университетские известия*. Киев, 1913. № 6. С. 1–18.

830. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в С.-Петербург, 23 февраля – 3 марта 1913 г. *Университетские известия*. Киев, 1913. № 11. С. 1–44; № 12. С. 45–86.

831. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в С.-Петербург, 23 февраля – 3 марта 1913 г. Киев, 1913. 85 с.

832. Перетц В. Н. Из лекций по методологии русской литературы. История изучений. Методы. Источники. Киев, 1914. 496 с.

833. Перетц В. Н. Новые труды по источниковедению древнерусской литературы и палеографии. Критико-библиографический обзор. Вторая серия, XLIV–LV. С приложением текстов «Сказания о Сивиллах». *Университетские известия*. Киев, 1914. № 5. С. 1–64.

834. Перетц В. Н. Отзыв о сочинении на тему «Повесть о Меркурии Смоленском». *Университетские известия*. Киев, 1914. № 9. С. 31–36.

835. Перетц В. Н. Отзыв о сочинении на тему «Повесть о купце Басарге». *Университетские известия*. Киев, 1914. № 9. С. 37–43.

836. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в Нежин, 18–20 февраля 1914 г. *Университетские известия*. Киев, 1914. № 11. С. 1–86.

837. Перетц В. Декілька етнографічних даних з старих рукописів [Присвячується д-ру І. Франку]. *Україна*. Київ, 1914. Кн. 1. С. 86–91.

838. Перетц В. Рец.: Русский филологический вестник. Учено-педагогический журнал, издаваемый под редакцией Е. Ф. Карского. Указатель 1879–1913, I–LXX. Варшава, 1913. *Україна*. Київ, 1914. Кн. 1. С. 145–147.

839. Перетц В. Кант М. Довгалевського митрополиту Рафаїлу Заборовському 1937 року. *Україна*. Київ, 1914. Кн. 2. С. 72–74.

840. Перетц В. Рец.: Н. К. Гудзий. Литература «Слова о полку Игореве» за последнее двадцатилетие (1894–1914) – Критико-библиографический обзор. СПб., 1914. *Україна*. Київ, 1914. Кн. 2. С. 88–91.

841. Перетц В. Рец.: С. Ф. Либрович. История книги в России., ч. 1 (с древнейших времен до конца XVII ст.). СПб. ; М., 1913. *Україна*. Київ, 1914. Кн. 2. С. 91–92.

842. Перетц В. Рец.: В. Адрианова. Хождение Арсения Селунского. СПб., 1913. *Україна*. Київ, 1914. Кн. 2. С. 92–93.

843. Перетц В. Тройчанський архів. Україна. Київ, 1914. Кн. 3. С. 56–65.

844. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в Петроград 30 января – 7 февраля 1915 г. Киев, 1915. 44 с.

845. Перетц В. М. До історії перекладу Біблії в Західній Русі. Книга Естери в перекладі кінця XV в. *Філологічний збірник пам'яті К. Михальчука*. Київ, 1915. С. 23–45.

846. Перетц В. Н. Отчет об экскурсии Семинария русской филологии в Киев, 30 мая – 10 июня 1915 года. С приложением описания древних рукописей и старопечатных книг Киево-Выдубицкого монастыря. Киев, 1916. 230 с.

847. Перетц В. Н. Старинная украинская литература (XV–XVIII вв.). *Отечество : сборник национальной литературы России*. Петроград, 1916. Т. I. 193 с.

848. Перетц В. Переказ про хрестне дерево. *Україна*. Київ, 1918. Кн. 1–2. С. 80.

849. Перетц В. М. До вкраїнця на Самарщині. *Громада. Український календар на рік 1918*. Самара, 1918. С. 43.

850. Перетц В. М. Основні моменти в розвитку української літератури. *Громада. Український календар на рік 1918*. Самара, 1918. С. 33–37.

851. Перетц В. Н. К вопросу об основаниях научной литературной критики // Ученые записки Самарского университета. Самара, 1919. Вып. 2. С. 43–68.

852. Перетц В. М. Головні риси статуту Української академії наук. *Збірник праць Комісії для вироблення законопроекту про заснування Української академії наук у Києві*. Київ, 1919. С. 12–13.

853. Перетц В. Н. Краткий очерк методологии истории русской литературы. Пособие и справочник для преподавателей, студентов и для самообразования. Петроград : Academia, 1922. 164 с.

854. Перетц В. Н. Несколько мыслей о старинном русском театре. *Ежегодник Петроградских государственных театров, сезон 1918–1919*. Петроград, 1922. С. 217–225.

855. Перетц В. Нові дані для історії школярських брацтв на Україні. *Записки Історично-філологічного відділу ВУАН*. Київ : Друкарня ВУАН, 1923. Кн. II–III. С. 77–88.

856. Перетц В. Грамота царя Олексія Михайловича київським міщанам. *Записки Історично-філологічного відділу ВУАН*. Київ : Друкарня ВУАН, 1923. Кн. II–III. С. 194–196.

857. Перетц В. Українська паралель до повісті «Горе злочастіє». *Україна*. Київ, 1924. Кн. 3. С. 23–24.

858. Перетц В. М. Українські стародруки в книгозбірнях м. Самари. *Бібліологічні вісті*. Київ, 1924. №. 1–3. С. 167–168.

859. Перетц В. М. Українські і білоруські стародруки в бібліотеці ленінградського університету. *Бібліологічні вісті*. Київ, 1924. №. 1–3. С. 168–170.

860. Перетц В. Найдавніша згадка про театр в Україні. *Україна*. Київ, 1924. Кн. 1–2. С. 14–15.

861. Перетц В. Н. История древней русской литературы в работах русских ученых 1917–1923 гг. *Slavia*. Прага, 1924. Т. III, №. 2–3. С. 486–505; №. 4. С. 706–724.

862. Перетц В. Н. Описи монастырских библиотек XVII в. и спорные вопросы истории древнерусской литературы. *Slavia*. Прага, 1924. Т. III, № 2–3. С. 336–351.

863. Перетц В. Н. История древней русской литературы в работах русских ученых 1917–1923 гг. *Slavia*. 1924. R. III, S. 2–3. С. 486–505; S. 4. С. 706–724.

864. Перетц В. Н. К изучению «Слова о полку Игореве». I. Новейшая литература о «Слове» (1911–1923). *Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук*. Л., 1924. Т. XXVIII. С. 145–199.

865. Перетц В. Василь Олександрович Щавинський. (Некролог). *Україна*. Київ, 1925. Кн. 3. С. 188–191.

866. Перетц В. М. Іван Вишенський і польська література XVI в. *Науковий збірник Історичної секції ВУАН за 1924 рік*. Київ, 1925. № 26. С. 37–54. (Записки Українського наукового товариства ; т. 19).

867. Перетц В. Рец.: Філарет Колесса про генезу українських народних дум. Українські народні думи у відношенню до пісень, віршів і похоронних голосінь. Львів, 1921. *Україна*. Київ, 1925. Кн. 1–2. С. 196–203.

868. Перетц В. Н. К изучению «Слова о полку Игореве». II. «Слово» и Библия; III. «Слово» и «Повесть о разорении Иерусалима» Иосифа Флавия. *Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук*. Л., 1925. Т. XXIX. С. 23–55.

869. Перетц В. Рец.: М. Грушевський. Історія української літератури. Ч. I, тт. I–III. Київ ; Львів. *Україна*. Київ, 1925. Кн. 4. С. 158–163.

870. В. П. [Перетц В.]. Києво-Софійська бібліотека. *Бібліологічні вісті*. Київ. 1925. № 1–2. С. 160.

871. Перетц В. Н. К изучению «Слова о полку Игореве». II. «Слово» и Библия; IV. Эпитеты в «Слове» и в устной традиции. *Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук*. Л., 1926. Т. XXX. С. 143–204.

872. Перетц В. Н. К изучению «Слова о полку Игореве». I–IV. Л. : Изд-во АН СССР. 1926. 149 с.

873. Перетц В. Слово о полку Ігоревім – пам'ятка феодальної України-Русі XII віку. Вступ. Текст. Коментар. Київ, 1926. 351 с.

874. Перетц В. Н. Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков. Л. : АН СССР, 1926. 176 с. (Сборник Отделения русского языка и словесности Академии наук. Т. CI, № 2).

875. Перетц В. Театральні ефекти в старовинному українському театрі. *Україна*. Київ, 1926. Кн. 1. С. 16–33.

876. Перетц В. Н. К истории украинской повести XVII в. *Сборник Отделения русского языка и словесности Академии наук*. Л., 1926. Т. CI, № 2. С. 128–133.

877. Перетц В. Рец.: Професор В. И. Резанов. Драма українська, т. I, III. Київ, 1926 р. *Известия Отделения русского языка и словесности АН СССР*. Л., 1926. Т. XXXI. С. 369–383.

878. Перетц В. Археографічна подорож до Пскова 1926. VI, 13–18. *Записки Исторично-філологічного відділу УАН*. Київ, 1927. Кн. 10. С. 280–287.

879. Перетц В. До питання про опис рукописів, що переховуються в київських книгозбірнях. *Записки Исторично-філологічного відділу УАН*. Київ, 1927. Кн. 12. С. 273–277.

880. Перетц В. Н. Работы по истории русской и украинской литературы. *Академия наук Союза Советских Социалистических Республик за десять лет. 1917–1927*. Л. : Изд-во АН СССР, 1927. С. 123–129.

881. Перетц В. Нарис наукової діяльності професора С. І. Маслова. *Сергій Маслов, 1902–1927 / Укр. наук. ін-т книгознавства*. Київ, 1927. С. 17–34. (Серія: Українські бібліологи).

882. Перетц В. Археографічна подорож до Москви в листопаді 1927 р. (звідомлення). *Записки Исторично-філологічного відділу ВУАН*. 1928. Кн. XVIII. С. 193–201.

883. Перетц В. Вимушена відповідь [В. І. Резанову]. *Записки Исторично-філологічного відділу ВУАН*. 1928. Кн. XVIII. С. 326–328.

884. Перетц В. З приводу статті професора Грунського. *Записки Історично-філологічного відділу ВУАН*. 1928. Кн. XIX. С. 351–352.

885. Перетц В. Н. «Слово о полку Игореве» и исторические библейские книги. *Сборник статей в честь академика Алексея Ивановича Соболевского*. Л. : Издательство АН СССР, 1928. С. 10–14.

886. Перетц В. Н. Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков. Л. : АН СССР, 1928. 234 с.

887. Перетц В. Н. Театральные эффекты на школьной сцене в Киеве и Москве XVII и начала XVIII веков. *Старинный спектакль в России : сборник статей Гос. ин-та истории искусств*. Л. : Academia, 1928. С. 64–98.

888. Перетц В. Н. «Освобожденный Иерусалим» Т. Тассо в украинском переводе конца XVII – начала XVIII в. *Сборник Отделения русского языка и словесности АН СССР*. Л. : АН СССР, 1928. Т. 1, вып. 1. С. 168–234.

889. Перетц В. До історії тексту «Наталки Полтавки» І. П. Котляревського. *Література* / ред. С. Єфремов, М. Зеров, П. Филипович. Київ : ВУАН, 1928. Зб. 1. (Зб. Іст.-філолог. відділу ; № 28).

890. Перетц В. Н. Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков. Л. : АН СССР, 1929. 255 с.

891. Перетц В. Н. Украинский перевод Измарагда в XV в. *Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков*. Л. : АН СССР, 1929. С. 1–19. (Сборник по русскому языку и словесности Академии наук СССР. Т. I, вып. 3).

892. Перетц В. М. З минулого (міністр – захисник української мови). *Науковий збірник Ленінградського товариства дослідників української історії, письменства та мови*. Київ : ВУАН, 1929. Вип. II. С. 103–108. (Збірник Історично-філологічного відділу ВУАН, 1929. № 746).

893. Перетц В. Від редакції. *Сушицький Т. Західно-руські літописи як пам'ятки літератури*. Київ : ВУАН, 1929. С. V–VI.

894. Перетц В. Археографічна подорож до Москви у травні 1928 р. *Записки Історично-філологічного відділу ВУАН*. 1929. Кн. XXIII. С. 221–228.

895. [Перетц В. М.]. Від редакції. *Абрамович Д. Києво-Печерський патерик (вступ, текст, примітки)*. Київ : ВУАН, 1931. С. I–VIII.

896. Перетц В. М. П. Куліш і його новий біограф [В. П. Петров]. *Науковий збірник Ленінградського товариства дослідників української історії, письменства та мови*. Київ : ВУАН, 1931. Вип. III. С. 33–43.

897. Перетц В. Н. Василий Васильевич Сиповский (1872–1930) : некролог. *Известия АН СССР*. Л., 1931. (Серия 7. Отделение общественных наук. № 3. С. 269–274).

898. Перетц В. Н. Андрей Митрофанович Лобода : некролог. *Известия АН СССР*. Л., 1931. (Серия 7. Отделение общественных наук. № 5. С. 517–522).

899. Перетц В. Н. Аркадий Иоакимович Лященко : некролог. *Известия АН СССР*. Л., 1931. (Серия 7. Отделение общественных наук. № 10. С. 1087–1090).

900. Перетц В. Український переклад життя кн[язя] Вячеслава з «Żywotyw świętych» П. Скарги. *Труды Института славяноведения в АН СССР*. Л., 1932. Т. 1. С. 97–104.

901. Перетц В. Памяти Аркадия Иоакимовича Лященко. Очерк его жизни, научной и общественной работы. *Труды Института славяноведения в АН СССР*. Л., 1932. Т. 1. С. 354–376.

902. Перетц В. Рец.: В. Мачульські. Да пытання аб беларускім элеменці у «Слове аб палку Ігаравым». Менск, 1929. *Труды Института славяноведения в АН СССР*. Л., 1932. Т. 1. С. 458–459.

903. Перетц В. Рец.: Описание рукописного отделения Библиотеки Академии наук СССР. 1. Рукописи. Том 3, вып. 1 (История). Составили В. И. Срезневский и Ф. И. Покровский. Изд-во. АН СССР. Л., 1930. *Труды Института славяноведения в АН СССР*. Л., 1932. Т. 1. С. 459–461.

904. Перетц В. Рец.: Jan Janyw. Legendarno-apokryficzne opowieści ruskie o męce Chrystusa. (z uwzględnieniem zabytków staropolskich). Przyczynek do źrydel Ewangeljarza popa Andrzeja z Jarosławia (przekład ruski Pasji z Postylli M. Reja). Warszawa, 1931. *Труды Института славяноведения в АН СССР*. Л., 1932. Т. 1. С. 461–462.

905. Перетц В. Рец.: Николай Дурново. Дубровницкий список повести об Акире (Iz Dubrovačke proľlosti. Zbornik u čast M. Reľetara). Dubrovnik, 1931. *Труды Института славяноведения в АН СССР*. Л., 1932. Т. 1. С. 462–463.

906. Перетц В. Рец.: Всеукраїнська академія наук. Етнографічна-фольклорна комісія. Матеріали до історії української етнографії / за ред. акад. А. Лободи. 1. Олександр Андрієвський. Бібліографія літератури з українського фольклору. Т. 1. Київ, 1930. *Труды Института славяноведения в АН СССР*. Л., 1932. Т. 1. С. 463–464.

907. Перетц В. Рец.: Ярослав Гординський. Рукописи бібліотеки монастиря св. Онуфрія ЧСВВ у Львові. Випуск перший. Жовква, 1927. *Труды Института славяноведения в АН СССР*. Л., 1932. Т. 1. С. 464–466.

908. Перетц В. М. Студії над загадками. *Етнографічний вісник*. Київ, 1932. Кн. 10. С. 123–204.

909. Перетц В. Н. К истории древнерусской лирики: [«Стихи умиленные»]. *Slavia*. Прага, 1932. Т. XI, № 3–4. С. 474–479.

910. Перетц В. Н. Национальная политика в СССР и успехи украинского литературоведения в 1917–1932 гг. *Труды ноябрьской юбилейной сессии АН СССР*. Л., 1933. 15 с.

911. Перетц В. Н. Перетц В. Н. Успехи украинского литературоведения в 1917–1932 гг. и национальная политика СССР. *Вестник АН СССР*. Л., 1933. № 7. С. 7–12.

912. Перетц В. Н. О некоторых основаниях для датировки древнерусского медного литья. *Известия Государственной академии истории материальной культуры*. Л. : Изд-во ГАИМК, 1933. Вып. 73. 53 с.

913. Перетц В. Н. К вопросу о сравнительном методе в литературоведении. *Труды отдела древнерусской литературы Института русской литературы*. Л., 1934. Т. 1. С. 327–339.

914. Перетц В. Н. Академическое издание Моления Даниила Заточника. *Труды отдела древнерусской литературы Института русской литературы*. Л., 1934. Т. 1. С. 341–350.

915. Перетц В. Н. Конверсация Б. Хмельницкого з Банческулом. Pamфлет середины XVIII в. *Труды Института славяноведения в АН СССР*. Л., 1934. Т. 2. С. 51–76.

916. Перетц В. Н. Рец.: Fr. Tichy. Československij písň v Moskevskijm Zpřivniku. Praha a Bratislava, 1931. *Труды Института славяноведения в АН СССР*. Л., 1934. Т. 2. С. 456–460.

917. Перетц В. Н. Рец.: Knihovna Slovanskijho Ťstavu v Praze. Svazek II. Slovo o pluku Igorove. Praha, 1932. *Труды Института славяноведения в АН СССР*. Л., 1934. Т. 2. С. 460.

918. Перетц В. Н. Рец.: Knihovna sboru pro vѣzkum slovenska a Podkarpatskij Rusi při Slovanskem Ťstavu v Praze. Číslo 2. Ю. А. Яворский. Новые рукописные находки в области старинной карпаторусской письменности XVI–XVIII вв. Praha, 1932. *Труды Института славяноведения в АН СССР*. Л., 1934. Т. 2. С. 461–462.

919. Перетц В. Н. Выставка массовой литературы XVIII века: путеводитель. Л. : Изд-во АН СССР, 1934. 27 с.

920. Перетц В. Н. Новый список «Слова» Даниила Заточника». *Труды Отдела древнерусской литературы*. М. ; Л. : Изд-во АН СССР, 1956. Т. XII. С. 362–378.

921. Перетц В. Киево-Печерский патерик в польском и украинском переводе. *Славянская филология*. М., 1958. Т. 3. С. 174–210.

922. Перетц В. М. Вірші єромонаха Климентія Зиновієва. *Матеріали до вивчення історії української літератури*. Київ, 1959. Т. I. С. 357–363.

923. Перетц В. Н. Описание собрания рукописей профессора И. А. Шляпкина принесенного в дар владельцам саратовскому государственному университету. *Археографический ежегодник за 1959 год*. М., 1960. Приложение. С. 363–466.

924. Перетц В. Н. Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков. М.; Л. : АН СССР, 1962. 252 с.

925. Перетц В. Н. Древнерусские княжеские жития в украинских переводах XVII в. *Перетц В. Н. Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков*. М. ; Л. : АН СССР, 1962. С. 8–116.

926. Перетц В. Найближчі завдання вивчення історії української літератури. *Онопрієнко В. І., Щербань Т. О. Джерела з історії Українського наукового товариства в Києві*. Київ : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2008. С. 117–123.

927. Перетц В. Н. Краткий очерк методологии истории русской литературы. М. : Гос. Публич. Историческая б-ка России, 2010. 246 с.

2.2. Епістолярій

928. Баб'як П. Листи Євгена Тимченко до Володимира Гнатюка. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1992. Т. ССХХІV : Праці Філологічної секції. С. 295–333.

929. Взаємне листування Михайла Грушевського та Мирона Кордуби / упоряд.: О. Купчинський. Львів : Наукове товариство ім. Шевченка у Львові, 2016. 422 с. (Українознавча наукова бібліотека НТШ. Ч. 43).

930. Вернадський В. І. Листування з українськими вченими / НАН України, Коміс. з наук. спадщини акад. В. І. Вернадського, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т історії України [та ін.] ; ред. рада: Б. Є. Патон (голова) [та ін.]. Київ, 2011. (Вибрані наукові праці академіка В. І. Вернадського ; т. 2) (До 150-річчя від дня народження видатного вченого і мислителя акад. В. І. Вернадського. Т. 2 ; Кн. 1 : А–Г / редкол.: О. С. Онищенко (голова) [та ін.] ; авт.-уклад.: О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. Ю. Афіані [та ін.]. 2011. 824 с.

931. Вернадський В. І. Листування з українськими вченими / НАН України, Коміс. з наук. спадщини акад. В. І. Вернадського, Нац. б-ка Укра-

їни ім. В. І. Вернадського, Ін-т історії України [та ін.] ; ред. рада: Б. Є. Патон (голова) [та ін.]. Київ, 2011. (Вибрані наукові праці академіка В. І. Вернадського ; т. 2) (До 150-річчя від дня народження видатного вченого і мислителя акад. В. І. Вернадського. Т. 2 ; Кн. 2 : Листування : Д–Я, ч. 1 : Д–Н / редкол.: О. С. Онищенко (голова) [та ін.] ; авт.-уклад.: О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. Ю. Афіані [та ін.]. 2012. 692 с.

932. Вернадський В. І. Листування з українськими вченими / НАН України, Коміс. з наук. спадщини акад. В. І. Вернадського, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т історії України [та ін.] ; ред. рада: Б. Є. Патон (голова) [та ін.]. Київ, 2011. (Вибрані наукові праці академіка В. І. Вернадського ; т. 2) (До 150-річчя від дня народження видатного вченого і мислителя акад. В. І. Вернадського. Т. 2 ; Кн. 2 : Листування : Д–Я, ч. 2 : О–Я / редкол.: О. С. Онищенко (голова) [та ін.] ; авт.-уклад.: О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. Ю. Афіані [та ін.]. 2012. 742 с.

933. В. І. Вернадський і Україна: з листування. Кн. 1 : А–І / авт. та упоряд.: С. М. Кіржаєв, К. Є. Новохатський, Л. М. Яременко [та ін.] ; редкол.: А. Г. Загородній (голова), О. С. Онищенко (заст. голови) [та ін.] / НАН України, Ком. НАН України з наук. спадщини акад. В. І. Вернадського, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т архівознавства. Київ, 2018. 572 с.

934. Гордієнко Д. С. Листи В. Бузескула до М. Бережкова. *Древности 2013*. Харьковський историко-археологический ежегодник. Харьков : ООО «НТМТ», 2013. Вып. 12. С. 311–317.

935. Епістолярна спадщина Агатангела Кримського (1890–1941 рр.) : в 2 т. / редкол.: Л. В. Матвєєва (голов. ред.) [та ін.] ; НАН України, Ін-т сходознавства ім. А. Кримського. Київ, 2005. Т. 2 : 1918–1941. 358 с.

936. Епістолярна спадщина академіка Д. І. Яворницького. Вип. 1 : листи вчених до Д. І. Яворницького / упоряд.: С. В. Абросимова, А. І. Перкова, О. В. Піцик, Н. Г. Чередник ; вступ. ст. С. В. Абросимової, А. І. Перкової ; перед. слово Б. Т. Карапиша. Дніпропетровськ : Гамалія, 1997. 888 с.

937. Каран Д. Діяльність Постійної Комісії для складання біографічного словника українських діячів в контексті епістолярної спадщини К. В. Харламповича . *Студії з архівної справи та документознавства*. 2004. Т. 11. С. 188–204.

938. Літературна спадщина. Т. 1. Іван Франко. Вип. 1. Київ : Вид-во АН УРСР, 1956. С. 481–482, 485.

939. Листи громадських діячів, представників української науки, культури і церкви до Івана Огієнка (митрополита Іларіона) 1910–1969 / упоряд.: І. Преловська [та ін.]. Київ : Вид-во ім. Олени Теліги, 2011. 744 с.

940. Листування митрополита Іларіона (Огієнка) [упоряд. о. Ю. Мицик]. Київ : Києво-Могилянська академія, 2006. 568 с.

941. Михайло Грушевський. Студії та джерела. Київ, 2019. Кн. 1. 510 с.

942. Михайло Грушевський. Студії та джерела. Київ, 2019. Кн. 2. 486 с.

943. Мицик Ю., Тарасенко І., Щестюк Т., Затилюк Я. З листів учених до М. С. Грушевського. *Magisterium. Історичні студії* [Національного університету «Києво-Могилянська академія»]. 2010. Вип. 41. С. 75–86.

944. Пам'ятки : [археограф. щорічник]. Т. 2: Епістолярна спадщина Івана Огієнка (митрополита Іларіона) (1907–1968) / упоряд.: В. П. Ляхоцький, Н. П. Московченко, І. М. Преловська ; Деркомархів України, УДНДІАСАД. Київ, 2001. 477с.

945. Перапіска М. В. Доўнар-Запольськага з дзеячамі навукі Украіны (1893–1907 гг.) / складальнікі выдання В. М. Лебедзева, А. Л. Кіштымаў. Гомель : Гомельскі дзяржаўны універсітэт імя Францыска Скарыны. 2005. 138 с.

946. Т. Г. Шевченко в епістолярії відділу рукописів / упоряд.: А. Г. Адамченко, М. П. Візир (кер.), І. Д. Лисоченко, Й. В. Шубинський. Київ : Наук. думка, 1966. 492 с.

947. Тельвак В. Листи Михайла Грушевського до Аркадія Лященка. *Михайло Грушевський. Студії та джерела*. Київ, 2019. Кн. 1. С. 439–454.

948. У півстолітніх змаганнях. Вибрані листи до Кирила Студинського (1891–1941) / упоряд.: О. Гайова, У. Єдлінська, Г. Сварник. Київ : Наук. думка, 1993. 768 с.

949. Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. Листи: т. 48–50. Київ : Наук. думка, 1986. Т. 50 : листи (1895–1916). С. 222–223, 285.

950. Шахматов А. А. Избранная переписка : в 3 т. Т. 1: Переписка с Ф. Ф. Фортунатовым, В. Н. Перетцем, В. М. Истриным / [отв. ред. В. Г. Вовина-Лебедева ; авт.-сост. В. Г. Вовина-Лебедева, Е. Н. Груздева, А. Е. Жуков]. СПб. : Дмитрий Буланин, 2018. 944 с., 32 с. [вкл.]. (Studiorum slavico-rum orbis ; вып. 12).

951. Шульга В. До історії Українського наукового товариства у Києві: листи Наталії Романович до Михайла Грушевського (1908–1914 рр.). *Михайло Грушевський. Студії та джерела*. Київ, 2019. Кн. 2. С. 261–396.

2.3. Спогади та щоденники

952. Адрианова-Перетц В. П. Начало пути в Киевском семинаре В. Н. Перетца. *Воспоминания о Николае Калликовиче Гудзии*. М.: Изд-во МГУ, 1968. С. 9–15.

953. Адрианова О. Н., Адрианова Л. Н. Воспоминания о Варваре Павловне Адриановой-Перетц. *Труды отдела древнерусской литературы*. СПб. : Наука, 1992. Т. 45. С. 9–11.

954. Білецький Л. Т. Мої спомини (1917–1926 рр.) / підгот. тексту, вступна ст. та імен. покажч. В. Р. Адамський. Кам'янець-Подільський : Медобори – 2006, 2013. 239 с.

955. Бялый Г. А. Варвара Павловна Адрианова-Перетц. *Труды Отдела древнерусской литературы*. Л., 1974. Т. XXIX : Вопросы истории русской средневековой литературы. Памяти Варвары Павловны Адриановой-Перетц. С. 44–46.

956. Вернадский В. И. Дневники 1917–1921. Киев : Наук. думка, 1994. 270 с.

957. Гудзий М. К. Пам'яті академіка В. М. Перетца (1870–1935). *Радянське літературознавство*. 1965. № 12. С. 45–49.

958. Гудзий Н. Памяти учителя. *Русская литература*. 1965. № 4. С. 167–169.

959. Гудзий Н. К. Автобиография. *Воспоминания о Николае Калликовиче Гудзии*. М. : Изд-во МГУ, 1968. С. 127–144.

960. Домонтович В. [Петров В. П.]. Болотяна Лукроза. *Домонтович В. Спрага музики*. Київ : Комора, 2017. С. 411–447.

961. Єфремов С. О. Щоденники. 1923–1929 / упоряд.: О. С. Путро [та ін.]. Київ : ЗАТ «Газета “Рада”», 1997. 834 с.

962. Колпакова Н. П. Двадцатые годы. *Труды Отдела древнерусской литературы*. Л., 1974. Т. XXIX : Вопросы истории русской средневековой литературы. Памяти Варвары Павловны Адриановой-Перетц. С. 39–43.

963. Кузьмина В. Д. Он все умел делать хорошо и от души. *Воспоминания о Николае Калликовиче Гудзии*. М. : Изд-во МГУ, 1968. С. 41–43.

964. Лихачев Д. Мысли о жизни. Воспоминания. М. : Азбука. Азбука-Аттикус, 2028. 480 с.

965. Лотоцький О. Сторінки минулого. Ч. 2. Варшава, 1933. 481 с. (Праці Українського наукового інституту. Серія мемуарів ; т. 12, кн. 3).

966. Лотоцький О. Сторінки минулого. Ч. 4. Варшава, 1934. 398 с. (Праці Українського наукового інституту. Серія мемуарів ; т. 12, кн. 4).

967. Назаревський О. Сторінка спогадів. *За радянські кадри*. 1963. 29 березня. С. 1.

968. Назаревский А. А. Памяти учителя (к 30-летию со дня смерти академика В. Н. Перетца). *Вісник Київського університету. Серія філології та журналістики*. Київ, 1966. № 8. С. 55–63.

969. Назаревский А. А. Из далекого и недавнего прошлого. *Воспоминания о Николае Калликовиче Гудзис*. М. : Изд-во МГУ, 1968. С. 16–24.

970. Назаревский А. А. Из воспоминаний о молодых годах В. П. Адриановой-Перетц. *Труды Отдела древнерусской литературы*. Л., 1974. Т. XXIX : Вопросы истории русской средневековой литературы. Памяти Варвары Павловны Адриановой-Перетц. С. 33–38.

971. Назаревский А. А. Из истории Семинария русской филологии профессора В. Н. Перетца (В. М. Отроковский. К 80-летию со дня рождения). *Писемність Київської Русі і становлення української літератури : зб. наук. пр.* Київ : Наук. думка, 1988. С. 272–294.

972. Огієнко І. Моє життя : автобіографічна хронологічна канва. Житомир : Полісся, 2002. 120 с.

973. Полонська-Василенко Н. Спогади. Київ : Києво-Могилянська академія, 2011. 591 с.

974. Самбурський К. І. Щоденники. 1918–1928 рр. : Гірка українська історія очима псаломщика з Гужівки / упоряд.: В. Моренець, В. Шевченко. Київ : Гнозис, 2015. 1024 с.

975. Царинный А. [Стороженко А. В.]. Украинское движение. Краткий исторический очерк, преимущественно по личным воспоминаниям. / *Украинский сепаратизм в России. Идеология национального раскола*. М. : Москва, 1998. С. 133–252.

2.3. Збірники документів

976. Бібліографія писаннів співробітників Історично-філологічного відділу за 1927–1928 рр. *Записки Історично-філологічного відділу ВУАН*. 1928. Кн. XIX. С. 403–420.

977. [Єфремов С.]. Звідомлення Історично-філологічного відділу за 1927. *Записки Історично-філологічного відділу ВУАН*. 1928. Кн. XIX. С. 372–386.

978. Життєпис академіка Володимира Перетца (з приводу 35-ї річниці його наукової діяльності). *Записки Історично-філологічного відділу УАН*. Київ, 1927. Кн. 12. С. 253–257.

979. Записка про наукову діяльність та наукові праці Володимира Миколайовича Перетца / уклали Н. О. Котляревський, О. О. Шахматов, П. Ф. Фортунатов, О. І. Соболевський. *Записки Історично-філологічного відділу УАН*. Київ, 1927. Кн. 12. С. 258–264.

980 Збірник праць Комісії для вироблення законопроекту про заснування Української академії наук у Києві. Київ : Друк. Укр. наук. т-ва, 1919. 88 с. (Видання Української академії наук).

981. Звідомлення про діяльність Української академії наук у Києві до 1 січня 1920 року. [Київ] : Видання Української академії наук, [1920]. ХСV с.

982. Звідомлення за 1921 рік / Всеукраїнська академія наук. Берлін : Вид-во Української молоді, 1923. 76 с.

983. Звідомлення Всеукраїнської академії наук у Києві за 1923 рік : (з нагоди п'ятиріччя існування Академії 1918–1924). Київ : Друк. Всеукр. акад. наук., 1924. 166 с.

984. Звідомлення за 1922 рік / Всеукраїнська академія наук. Прага : Вид-во Української молоді, 1925. 70 с.

985. Звідомлення [Історично-філологічного] відділу за 1924 р. *Записки Історично-філологічного відділу ВУАН*. Київ, 1925. Кн. V. С. 289–299.

986. Звідомлення Української академії наук у Києві за 1925 рік. Київ : Друк. Укр. акад. наук., 1926. 80 с.

987. Звідомлення Української академії наук у Києві за 1926 рік. Київ : Друк. Укр. акад. наук., 1927. 132 с.

988. Звідомлення Всеукраїнської академії наук у Києві за 1927 рік. Київ : Друк. Всеукр. акад. наук., 1928. 146 с.

989. Звідомлення Товариства дослідників української історії, письменства та мови у Ленінграді за перше п'ятиріччя (1922–1926). Київ, 1927. 22 с.

990. Звідомлення Товариства дослідників української історії, письменства та мови в Ленінграді за 1929 р. *Науковий збірник Ленінградського товариства дослідників української історії, письменства та мови*. Київ : ВУАН, 1931. Вип. III. С. 113–119.

991. Історія Академії наук України. 1918–1923 : документи і матеріали / упоряд.: В. Г. Шмельов [та ін.] ; відп. ред. П. С. Сохань ; АН України, Ін-т української археографії, Центр. наук. б-ка ім. В. І. Вернадського, Ін-т архівознавства, Ін-т рукопису. Київ : Наук. думка, 1993. 571 с.

992. Історія Національної академії наук України. 1924–1928 : документи і матеріали / упоряд.: В. А. Кучмаренко [та ін.] ; відп. ред. О. С. Онищенко [та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Київ, 1998. 762 с.

993. Історія Національної академії наук України. 1929–1933 : документи і матеріали / упоряд.: Т. В. Вересовська, В. Г. Врублевський, В. А. Куч-

маренко, Т. П. Папакіна, Л. І. Стрельська, Л. М. Яременко ; відп. ред. П. С. Сохань, В. А. Кучмаренко [та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 1998. 542 с.

994. Історія Національної академії наук України. 1918–1933 : науково-довідковий апарат / упоряд. О. О. Колобов [та ін.] ; відп. ред. О. С. Онищенко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2002. 448 с.

995. Історія Національної академії наук України (1934–1937) : документи і матеріали / упоряд. В. А. Кучмаренко, Л. І. Стрельська, Т. П. Папакіна, Л. М. Яременко, С. В. Старовойт, Т. В. Варава, О. Г. Луговський ; відп. ред. О. С. Онищенко [та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2003. 832 с.

996. Історія Національної академії наук України. 1956–1960 : Частина 2. Додатки / редкол.: О. С. Онищенко (голов. ред.) [та ін.] ; упоряд.: Л. М. Яременко, Г. В. Індиченко, С. В. Старовойт [та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т архівознавства. Київ, 2015. 1064 с.

997. Историческое общество Нестора Летописца. Список членов Общества к 15 марта 1901 г. *Чтения в Историческом обществе Нестора Летописца*. Киев, 1901. Кн. XV. С. 3–20.

998. Коротке звітлення Товариства дослідників української історії, письменства та мови у Ленінграді за 1931 рік. *Науковий збірник Ленінградського товариства дослідників української історії, письменства та мови*. Київ, 1928. Вип. I. С. 105–109.

999. Національна академія наук України – 100 : головні тенденції розвитку і здобутки: документи і матеріали. Книга 1 : 1918–1945 / редкол.: О. С. Онищенко (голов. ред.) [та ін.] ; упоряд.: О. С. Онищенко (наук. кер. проекту), Л. М. Яременко, Г. В. Індиченко [та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т архівознавства. Київ, 2018. 948 с.

1000. Онопрієнко В. І., Щербань Т. О. Джерела з історії Українського наукового товариства в Києві. Київ : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2008. 352 с.

1001. Отчет Городецкого музея Волынской губернии барона Ф. Р. Штейнгеля за первый год с 25 ноября 1896 года по 25 ноября 1997 года. Варшава. 1898. 60 с.

1002. Перший піврік існування Української академії наук у Києві та на черк її праці до кінця 1919 року / ред. А. Ю. Кримський. Київ : Друк. Укр. наук. т-ва, 1919. 270 с.

1003. Потери науки. *Труды Института славяноведения в АН СССР*. Л., 1932. Т. 1. С. 410–426.
1004. Пушкинский Дом : материалы к истории. 1905–2005. СПб. : Дмитрий Буланин, 2005. 600 с.
1005. Сведения о заседаниях [Исторического] Общества [Нестора Летописца] с 27 октября 1899 г. по 27 октября 1900 г. *Чтения в Историческом обществе Нестора Летописца*. Киев, 1900. Кн. XIV. С. 23–87.
1006. Систематичний каталог видань Всеукраїнської академії наук, 1918–1929 / уклад.: М. М. Іванченко, Я. І. Стешенко. Київ, 1930. 286 с.
1007. Систематичний каталог видань Всеукраїнської академії наук за 1931 рік / склав Микола Сагарда. Київ, 1932. 40 с.
1008. Список наукових праць академіка В. М. Перетца. *Записки Исторично-філологічного відділу УАН*. Київ, 1927. Кн. 12. С. 265–272.
1009. Список праць Академії наук, виданих за 10 літ її існування. Київ : Друк. Всеукр. акад. наук., 1929. 18 с.
1010. Список прилюдних доповідей, що їх зачитали співробітники [Історично-філологічного] відділу протягом 1927 р. *Записки Исторично-філологічного відділу ВУАН*. 1928. Кн. XIX. С. 387–402.
1011. Статут і штати Української академії наук у Києві. Київ : Друк. Укр. наук. т-ва, 1919. 22 с. (Видання Української академії наук).
1012. Українська інтелігенція і влада : зведення секретного відділу ДПУ УСРР 1927–1929 рр. / упоряд.: В. М. Даниленко. Київ : Темпора, 2012. 756с.
1013. Хроніка Наукового товариства імені Шевченка у Львові. Львів, 1912. Ч. 49, вип. 1. 70 с.
1014. Хроніка Українського наукового товариства в Києві. *Записки Українського наукового товариства в Києві*. Київ, 1908. Кн. I. С. 150–159.
1015. Хроніка «Українського наукового товариства в Києві» за 1908 р. *Записки Українського наукового товариства в Києві*. Київ, 1909. Кн. IV. С. 153–159.
1016. Хроніка «Українського наукового товариства в Києві». *Записки Українського наукового товариства в Києві*. Київ, 1910. Кн. VII. С. 107–114.
1017. Хроніка «Українського наукового товариства в Києві». *Записки Українського наукового товариства в Києві*. Київ, 1911. Кн. IX. С. 121–127.
1018. Хроніка «Українського наукового товариства в Києві». *Записки Українського наукового товариства в Києві*. Київ, 1912. Кн. X. С. 158–164.

1019. Хроніка «Українського наукового товариства в Києві». *Записки Українського наукового товариства в Києві*. Київ, 1913. Кн. XII. С. 158–164.

1020. Хроніка Українського наукового товариства в Києві за 1913 рік. Діяльність товариства в 1914 р., січень – квітень. *Україна*. Київ, 1914. Кн. II. С. 147–155.

3. Наукова література

1021. Агатангел Кримський. Нариси життя і творчості [зб. наук. пр.]. Київ, 2006. 564 с.

1022. Адрианова В. Издания «Комісії українського письменства доби феодалізму» Всеукраїнської академії наук. *Труди Інститута славянознавства Академії наук СРСР*. Л., 1932. Т. 1. С. 502–507.

1023. Адрианова-Перетц В. П. Владимир Николаевич Перетц. *Перетц В. Н. Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков*. М. ; Л. : Изд-во АН СССР, 1962. С. 206–233.

1024. Адрианова-Перетц В. П. Список печатных трудов академика В. Н. Перетца. *Перетц В. Н. Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков*. М. ; Л. : Изд-во АН СССР, 1962. С. 234–253.

1025. Адрианова-Перетц В. П. Археографические и источниковедческие труды В. Н. Перетца. *Археографический ежегодник за 1968 год*. М. : Наука, 1970. С. 275–280.

1026. Азволинская И. Д. «Повесть о семи мудрецах» (датировка древнейших русских списков XVII в.). *Труды Отдела древнерусской литературы*. Л., 1981. Т. XXXVI. С. 255–258.

1027. Академик А. А. Шахматов : жизнь, творчество, научное наследие. Сборник статей к 150-летию со дня рождения ученого / отв. ред. О. Н. Крылова, М. Н. Приемышева. СПб. : Нестор-История, 2015. 1040 с.

1028. Александрова Г. А. Володимир Перетц і теоретико-методологічні проблеми порівняльного літературознавства першої третини ХХ ст. *Літературознавчі студії : зб. наук. пр.* Київ : Київський університет, 2013. Вип. 40, ч. 1. С. 3–13.

1029. Александрова Г. А. Порівняльний метод у науковому осмисленні Володимира Перетца. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Бердянськ, 2014. Вип. 1. С. 184–192.

1030. Александрова Г. Павло Филипович: «Порівняльні студії... поширюють наш обрій». *Слово і Час*. Київ, 2016. № 9. С. 23–35.
1031. Алекушина Т. Ф. Коллекционеры старой Самары. Самара : Офорт, 2005. 470 с.
1032. Андреев В. М. Віктор Петров: нариси інтелектуальної біографії вченого : монографія. Дніпропетровськ : Герда, 2012. 476 с.
1033. Ашнин Ф. Д., Алпатов В. М. «Дело» академика М. Н. Сперанского. *Известия Российской академии наук. Серия литературы и языка*. 1993. № 2. С. 77–86.
1034. Ашнин Ф. Д., Алпатов В. М. Арест и ссылка академика В. Н. Перетца. *Известия Российской академии наук. Серия литературы и языка*. 1994. Т. 53, № 2. С. 74–81.
1035. Ашнин Ф. Д., Алпатов В. М. «Дело» академика В. Н. Перетца. *Известия Российской академии наук. Серия литературы и языка*. 1994. № 2. С. 74–82.
1036. Ашнин Ф. Д., Алпатов В. М. «Дело славистов». 30-е годы. М. : Наследие, 1994. 288 с.
1037. Ашнин Ф. Д., Алпатов В. М. «Российская национальная партия» – зловещая выдумка советских чекистов. *Вестник Российской академии наук*. 1994. № 10. С. 920–930.
1038. Байкеніч Д. Десятирічний ювілей ВУАН: підготовка до втілення (1928–1931 рр.). *Український історичний журнал*. 2018. № 6. С. 73–94.
1039. Балабай В. І. Костянтин Іванович Самбурський: забутий краєзнавець. *Скарбниця української культури: зб. наук. пр.* Чернігів, 2002. Вип. 3. С. 149–153.
1040. Бахтин М. М. Фрейдизм. Формальний метод в літературознавстві. Марксизм і філософія мови. Статті. М. : Лабиринт, 2000. 640 с.
1041. Берков П. Н. Введение в изучение русской литературы XVIII века. Ч. 1 : Очерк литературной историографии XVIII века. Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1964. 265 с.
1042. Білецький Л. Володимир Перетц : некролог. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1937. Т. 155. С. 234–238.
1043. Білокінь С. Велетень мистецтвознавства [С. Таранушенко]. *Пам'ятки України*. 1989. № 3. С. 12–18.
1044. Білокінь С. Про видання, заборонені на стадії верстки, або тиражі яких було знищено (1920–1941). *До джерел. Збірник наукових праць на пошану Олега Купчинського з нагоди його 70-річчя*. Київ ; Львів, 2004. Т. II. С. 554–602.

1045. Білокінь С. І. Музей України (збірка П. Потоцького): дослідження, матеріали : монографія. Київ, 2006. 476 с.

1046. Білокінь С. Повсякденні турботи повоєнних книгознавців (за листуванням Федора Максименка). *Збірник пам'яті українського бібліографа Федора Максименка* / упоряд.: Г. Домбровська, Л. Панів. Львів, 2008. С. 48–135.

1047. Борис Т. П. Коллекция В. А. Щавинского в истории музейного дела Украины. *Вопросы музеологии*. 2015. № 1. С. 49–54.

1048. Бородихин А. Ю., Юдин А. А. Из истории формирования библиотеки В. Н. Перетца и В. П. Адриановой-Перетц. *Одиннадцатые Макушинские чтения : материалы науч. конф.* Новосибирск : ГПНТБ СО РАН, 2018. С. 25–33.

1049. Бородихин А. Ю., Юдин А. А. Мемориальная библиотека В. П. Адриановой-Перетц как памятник становления отечественной филологической науки. *Вестник Российского фонда фундаментальных исследований. Гуманитарные и общественные науки*. М., 2019. № 1 (94). С. 100–116.

1050. Бугославський С. Україно-руські пам'ятки XI–XVIII вв. про князів Бориса і Гліба (розвідка й тексти). Київ, 1928. 206 с.

1051. Бугославский С. А., Артамонов Ю. А. Текстология Древней Руси. Т. 1: Повесть временных лет. М. : Языки славянских культур, 2006. 312 с.

1052. Бургардт О. Нові обрії в царині дослідження поетичного стилю (принципи Е. Ельстера): репринтне вид. з перекладом укр. мовою / вступне слово В. М. Перетца ; пер. Т. Вірченко ; наук. ред. Р. Козлов. *Кривий Ріг : Вид-во : Р. А. Козлов*, 2014. 148 с. *Слово і Час*. Київ, 2016. № 6. С. 41.

1053. Бухаркин П. В. Н. Перетц – особый взгляд на историю русской литературы XVIII века. *Folia litteraria Rossica*, 2015. С. 209–216.

1054. Василюк О. Д. Листи В. Перетца до А. Кримського у фондах Інституту рукопису НБУВ. *Східний світ*. Київ, 2010. № 3. С. 5–9.

1055. Василюк О. Д. Листування Агатангела Кримського другої половини 1920-х років. *Рукописна та книжкова спадщина України*. Київ, 2012. Вип. 16. С. 172–182.

1056. Веселовська Г. І. Українська театральна культура в дослідженнях В. Резанова. *Література та культура Полісся*. Ніжин : НДПІ ім. М. Гоголя, 1997. Вип. 8. С. 169–171.

1057. Вивчення української літератури до і після Жовтня. *Літературна газета*. 1958. 10 січня.

1058. В. О. [Отроковский В. О.]. Историко-литературное общество при Университете св. Владимира. *Театральная жизнь*. 1918. № 10. С. 16.

1059. Вовина-Лебедева В. Г. Школы исследования русских летописей: XIX–XX вв. СПб. : Дмитрий Буланин, 2011. 926 с.

1060. Вовина-Лебедева В. Г. А. А. Шахматов и ученое сообщество России. *Академик А. А. Шахматов: жизнь, творчество, научное наследие. Сборник статей к 150-летию со дня рождения ученого*. СПб. : Нестор-История, 2015. С. 112–119.

1061. Вовина В. Г. К вопросу о школах А. А. Шахматова и В. Н. Перетца: Степан Антонович Еремин. *Круги времен: В память Елены Константиновны Ромодановской*. М. : Индрик, 2015. Т. 2. С. 495–520.

1062. Вовк М. П. Вивчення фольклористичної спадщини викладачів класичних університетів України (XIX–XX ст.) : метод. реком. до курсу «Українська народна творчість» для студентів філологічних факультетів університетів. Київ, 2014. 70 с.

1063. Водотика С. Слідами перерваного зв'язку (до 70-річчя заснування Товариства дослідників української історії, письменства та мови у Ленінграді). *Віче*. Київ, 1994. № 10. С. 90–100.

1064. Возняк М. Різдвяні й великодні вірші-орації зі збірника кінця XVII – початку XVIII в. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1910. Т. ХСVI. Кн. IV. С. 119–146.

1065. Возняк М. С. Рец.: Стара українська драма і новіші досліді над нею. Рецензія на книгу В. І. Резанова «Из истории русской драмы», М., 1910. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1912. Т. СХII, кн. VI. С. 139–191.

1066. Волошина М. О. Трагедія української еліти в роки тоталітаризму 20–30 рр. XX ст. *Україна на шляху державотворення: історія та сучасність : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 26 травня 2016 р. : [до 25-ї річниці незалежності України]*. Харків : ХДУХТ, 2016. С. 147–148.

1067. Гарбазюк М. Володимир Перетц про ранньомодерні польсько-українсько-російські театральні звязки (до історії порівняльного театрознавства в Україні). *Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого : зб. наук. пр.* Київ, 2017. Вип. 21. С. 14–24.

1068. Гаєвський С. «Александрія» в давній українській літературі. Київ, 1929. 237 с.

1069. Гирич І. Михайло Грушевський і справа перенесення його львівських інституцій до Києва в часах Першої російської революції. *Михайло Грушевський. Студії та джерела*. Київ, 2019. Кн. 1. С. 29–58.

1070. Гирич І., Горькова А. Київський археологічний інститут (1917–1924 рр.) як багатопрофільна платформа співпраці гуманітаріїв-науковців Києва. *Український історичний журнал*. 2019. № 6. С. 82–98.

1071. Голобуцький П. Українське книгознавство 20-х років. *Бібліотечний вісник*. Київ, 1994. № 5–6. С. 38–40.

1072. Головкина А. И., Рубинчик О. Е. «...Вспомните... Вашу современницу...» Анна Ахматова и Николай Гудзий. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Київ, 2018. Т. 29 (68). С. 185–200.

1073. Горак Р. Університетська справа Михайла Возняка. *Українське літературознавство*. Львів, 2015. Вип. 79. С. 156–192.

1074. Груздева Е. Н. Владимир Николаевич Перетц в Киеве. 1903–1914 гг. (из переписки В. Н. Перетца с А. А. Шахматовим. *Академик А. А. Шахматов: жизнь, творчество, научное наследие. Сборник статей к 150-летию со дня рождения ученого*. СПб. : Нестор-История, 2015. С. 150–166.

1075. Груздева Е. Н. Избрание в ординарные академики В. Н. Перетца (Реконструкция событий по архивным материалам). *Петербургский исторический журнал*. 2018. № 1. С. 253–264.

1076. Грушевський М. Українське Наукове Товариство в Києві й його наукове видавництво. *Записки Українського наукового товариства в Києві*. Київ, 1908. Кн. I. С. 3–15.

1077. Дашкевич Я. Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури. Львів : Літературна агенція «Піраміда», 2016. 924 с.

1078. Демин А. С. О художественности древнерусской литературы / отв. ред. В. П. Гребенюк. М. : Языки славянской культуры, 1998. 848 с.

1079. Демин А. Труды В. Н. Перетца по истории русского театра. *Демин А. О древнерусском литературном творчестве : опыт типологии с XI по середину XVIII вв. от Илариона до Ломоносова* / отв. ред. В. П. Гребенюк. М. : Языки славянской культуры, 2003. С. 489–497.

1080. Демин А. С. Древнерусская литература как литература: о манерах повествования и изображения. М. : Языки славянской культуры, 2015. 488 с.

1081. Дзира Я. І. Першовідкривач українських старожитностей, будівничий Київської філологічної школи : до 100-річчя від дня народження В. М. Перетца. *Український історичний журнал*. 1970. № 1. С. 135–137.

1082. Дмитриев А. Н. Владимир Вернадский, «академическая революция» 1917–1918 гг. и украинская эмиграция. *Ежегодник Дома русского зарубежья имени Александра Солженицына*, 2013. М. : Дом русского зарубежья имени Александра Солженицына, 2013. С. 142–157.

1083. Дмитриев Л. А. Книга академика В. Н. Перетца «Слово о полку Игоревім – пам'ятка феодальної України – Руси XII віку» (к 50-летию издания). *Труды Отдела древнерусской литературы*. Л., 1976. Т. XXXI. С. 344–350.

1084. Дробленкова Н. Ф. В. П. Адрианова-Перетц – преподаватель и редактор. *Труды Отдела древнерусской литературы*. Л., 1974. Т. XXIX : Вопросы истории русской средневековой литературы. Памяти Варвары Павловны Адриановой-Перетц. С. 26–32.

1085. Д-ський В. [Дроздовський В.]. Українська наукова справа в Ленінграді. *Новим шляхом*. Краснодар, 1928. № 1. С. 53–54.

1086. Д-ський В. [Дроздовський В.]. Українське культурне життя Ленінграда. *Червоний шлях*. 1929. № 2. С. 210–211.

1087. Дубровіна Л. А. Кодикологія та кодикографія української рукописної книги. Київ, 1992. 262 с.

1088. Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. Бібліотечна справа в Україні в ХХ столітті. Київ, 2009. 530 с.

1089. Дудко В. Проспект невиданого збірника Товариства дослідників української історії, письменства та мови у Ленінграді. *Київська старовина*. Київ, 1997. № 1–2. С. 48–57.

1090. Ємчук О. С. І. Маслов: формування особистості вченого. *Волинські історичні записки*. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. Т. 1. С. 219–225.

1091. Ємчук О. С. І. Маслов – один із талановитих учнів школи академіка В. М. Перетца. *Волинські історичні записки*. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. Т. 2. С. 208–212.

1092. Ємчук О. І. Особовий архівний фонд та бібліотечна колекція С. І. Маслова як складова вітчизняної культурної спадщини. *Архіви України*. Київ, 2009. № 1–2. С. 105–115.

1093. Ємчук О. Сергій Маслов – учений і педагог. *Архіви України*. Київ, 2010. № 5. С. 105–115.

1094. Ємчук О. До проблеми спадковості таланту : родина Сергія Івановича Маслова. *Сіверянський літопис*. Чернігів, 2010. № 1. С. 69–74.

1095. Ємчук О. І. Родина Маслових : колективна біографія вчених. *Українська біографістика*. Київ, 2013. Вип. 10. С. 88–104.

1096. Єрбомін І. Рец.: Професор Володимир Резанов, «Драма українська». *Україна*. Київ, 1926. Кн. 4. С. 146–149.

1097. Єфремов С. Рец.: Професор Володимир Резанов – Драма українська : 1. Старовинний театр український. Вип. 1 : Вступ. Сценічні вистави у Галичині. Вип. III : Шкільні дійства великоднього циклу. *Записки Історично-філологічного відділу УАН*. Київ, 1927. Кн. 10. С. 362–364.

1098. Єфремов С. Історія українського письменства. Київ : Феміна, 1995. 688 с.

1099. Жуков А. Е. А. А. Шахматов и В. М. Истрин. *Академик А. А. Шахматов: жизнь, творчество, научное наследие. Сборник статей к 150-летию со дня рождения ученого*. СПб. : Нестор-История, 2015. С. 130–149.

1100. Завальнюк О. Леонід Білецький – приват-доцент, декан і проректор Кам'янець-Подільського державного українського університету (1918–1920). *Етнічна історія народів Європи*. Київ, 2004. Вип. 17. С. 59–64.

1101. Задорожна Л., Семенюк Г., Росовецький С., Вільна Я., Задорожна С., Гнатенко В. Шевченкознавство у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (1860–2003). Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2004. 322 с.

1102. Зозуля С. Ніжинські контакти академіка Агатангела Кримського (за матеріалами епістолярної спадщини вченого). *Ніжинська старовина : збірник регіональної історії та пам'яткознавства (серія : «Ніжинознавчі студії»)*, № 5). Київ. 2008. Вип. 6 (9). С. 27–35.

1103. Зозуля С. Ю. Наукові зв'язки ніжинської науково-дослідницької кафедри історії культури та мови. *Сіверщина в історії України*. Київ ; Глухів, 2011. Вип. 4. С. 388–394.

1104. Зозуля С. Ю. Ніжин модерної доби: студії з історіографії, пам'яткознавства, персоналістики. Київ : Видавець Олег Філюк, 2014. 344 с.

1105. Іваненко О. А. Міжнародна співпраця вчених Університету св. Володимира (1900–1914 рр.). *Український історичний журнал*. 2012. № 4. С. 74–92.

1106. Іваницький А. І. Українська музична фольклористика (методологія і методика) : навч. посіб. Київ : Заповіт, 1997. 392 с.

1107. Історія української літератури : у 12 т. Т. 1. Давня література (X–перша половина XVI ст.) / Ю. Пелешенко, В. Сулима, П. Білоус [та ін.] ; редкол.: В. Дончик (голова) [та ін.] ; наук. ред. Ю. Пелешенко, М. Сулима ; НАН України, Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка. Київ : Наук. думка, 2014. 840 с.

1108. Історія української літератури : у 12 т. Т. 2. Давня література (друга половина XVI–XVIII ст.) / М. Сулима, М. Корпанюк, Л. Ушкалов [та ін.] ;

редкол.: В. Дончик (голова) [та ін.] ; наук. ред. В. Сулима, М. Сулима ; НАН України, Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка. Київ : Наук. думка, 2014. 840 с.

1109. Ильинский Г. А. Несколько конъектур к «Слову о полку Игореве»: (по поводу труда академика В. Н. Перетца). *Slavia*. Praha, 1929. Roč. 6. Seř. 3. S. 649–659.

1110. Йолкіна Л. В. Звіти В. Перетца про наукові екскурсії в С.-Петербурґ членів філологічного «Семінарія». *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: філологічні науки*. Миколаїв, 2013. Вип. 4.11. С. 68–72.

1111. Йолкіна Л. В. Українська поезія XVI ст. у рецепції Володимира Перетца. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: філологічні науки*. Миколаїв, 2013. Вип. 4.12. С. 93–97.

1112. Йолкіна Л. В. Роль В. Перетца у формуванні й функціонуванні Української академії наук перших десятиліть XX ст. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського : зб. наук. пр. Філологічні науки (літературознавство)*. Миколаїв, 2015. № 1 (15). С. 275–279.

1113. Йолкіна Л. Леонід Білецький – учень і послідовник Володимира Перетца. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі України. Філологічні науки. Літературознавство*. Луцьк, 2015. № 9. С. 45–49.

1114. Каманін І. Ще до пісні про Петра Сагайдачного. *Записки Українського наукового товариства в Києві*. Київ, 1908. Кн. II. С. 217–231.

1115. Капраль М., Фелонюк А. Михайло Грушевський і археографія у Науковому товаристві ім. Шевченка (1894–1913 рр.). *Михайло Грушевський. Студії та джерела*. Київ, 2019. Кн. 2. С. 7–51.

1116. Клековкін О. Театр при столику. *Методологія театрознавства: подорожній щоденник*. Київ : Фенікс, 2013. 432 с.

1117. Клековкін О. Ю. Історіографія театру : Напрями. Школи. Методи. Постаті : навч. посіб. Київ : АртЕк, 2017. 336 с.

1118. Климчук А. Фольклорний матеріал в етнографічному відділі музею барона Федора Штейнгеля. *Міфологія і фольклор*. Київ, 2013. Вип. 4 (15). С. 52–57.

1119. Кобченко К. А. «Жіночий університет Святої Ольги»: історія Київських вищих жіночих курсів. Київ : МП Леся, 2007. 271 с.

1120. Кобченко К. Софія Щеглова: сторінки наукової біографії. *Українознавчий альманах*. Київ, 2010. Вип. 2. С. 269–274.

1121. Ковалевська О. Стосунки представників старої наукової еліти в світлі листування І. Турцевича й І. Йонинаса. *Сіверянський літопис*. Чернівці, 2010. № 2–3. С. 233–242.

1122. Ковалевська О. О. Діяльність Миколи Біляшівського в роки Першої світової війни. *Український історичний журнал*. 2008. № 2. С. 119–128.

1123. Ковальчук Г. І. Книгознавець, бібліограф і бібліотекар Сергій Іванович Маслов (1880–1957) : біобібліогр. нарис. Київ, 1995. 44 с.

1124. Ковальчук Г. І. Українське бібліологічне товариство (УБТ). *Вісник Книжкової палати*. Київ, 2004. № 4. С. 34–35.

1125. Ковальчук Г. И. Украинское библиологическое общество. *Книжная культура в трудах ученых стран СНГ*. М., 2006. С. 99–102.

1126. Ковальчук Г. І. Українське бібліологічне товариство. *Библиофиль : Альманах*. Нью-Йорк, 2006. № 11. С. 40–43.

1127. Ковальчук Г. І. Архів професора С. І. Маслова як джерело з історії філологічних студій та Київського національного університету імені Тараса Шевченка. *Рукописна та книжкова спадщина України*. Київ, 2009. Вип. 13. С. 36–48.

1128. Ковальчук Г. І. Український науковий інститут книгознавства (1922–1936). Київ : Академперіодика, 2015. 688 с.

1129. Колосова В., Рождественська М. На честь столітнього ювілею академіка В. М. Перетца. *Інформаційні матеріали Наукової ради з проблем «Закономірності розвитку світової літератури в сучасну епоху»*. Київ, 1972. Вип. 5.

1130. Коментарі. *Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. Листи: т. 48–50*. Київ : Наук. думка, 1986. Т. 48: листи (1874–1885). С. 602–605.

1131. Коновець О. Ф. Українська наука як феномен культури : нариси історії від найдавніших часів до першої третини ХХ ст. Київ : МІЛП, 2000. 277 с.

1132. Кононко Е. Н. К столетию В. Н. Перетца. *Вопросы русской литературы : республиканский межведомственный научный сборник*. Львов : Изд-во Львовского ун-та, 1970. Вып. 2 (14). С. 100–101.

1133. Коносова Е. Д. Штрихи к биографии В. Н. Перетца (по материалам архива С. А. Венгерова). *Ежегодник Рукописного отдела Пушкинского Дома на 2011 год*. СПб. : Дмитрий Буланин, 2012. С. 356–364.

1134. Копержинський К. Українське наукове літературознавство за останнє десятиліття, 1917–1927. Київ, 1929. Т. 2. 34 с.

1135. Коржова А. Школа театрознавства Володимира Перетца. *Просценіум*. Львів, 2013. № 1–3. С. 122–125.

1136. Коржова А. До наукової біографії В. М. Перетца, історика театру. *Мистецтвознавство України : зб. наук. пр.* Київ : Фенікс, 2016. Вип. 16. С. 38–56.

1137. Коржова А. Дискусія між Володимиром Перетцем і Володимиром Резановим: два напрями дослідження історії театру. *Сучасні дослідження в галузі культури і мистецтва. II міжнародна науково-практична конференція.* Київ, 2017. С. 34–37.

1138. Коржова А. Володимир Резанов – український історик театру. *Художня культура. Актуальні проблеми: наук. вісник.* Київ : ІПСМ НАМ України, 2017. С. 318–332.

1139. Коржова А. М. Дискусійні питання українського театрознавства кінця ХІХ – початку ХХ століття. *Мистецтвознавчі записки : зб. наук. пр.* Київ : Міленіум, 2017. С. 213–222.

1140. Коржова А. Музично-драматична школа Миколи Лисенка: до історії театральної освіти в Україні. *Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого :* зб. наук. пр. Київ, 2017. Вип. 21. С. 152–161.

1141. Коржова А. Методологія театрознавчого дослідження Володимира Перетца. *Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого : зб. наук. пр.* Київ : КНУТУіТ ім. І. К. Карпенка-Карого, 2018. Вип. 23. С. 8–17.

1142. Коржова А. Петро Рулін – учень Володимира Перетца : методологічний аспект. *Художня культура. Актуальні проблеми.* Київ, 2018. Вип. 14. С. 28–36.

1143. Коржова А. Методологія дослідження в українському театрознавстві першої третини ХХ століття. *Вісник Львівського університету. Серія мистецтво.* Львів, 2018. Вип. 19. С. 169–182.

1144. Корнієнко В. Дмитро Абрамович та його неопублікована праця з історії української літератури початку ХVІІІ ст. *Славістична збірка.* Київ, 2015. Вип. 1. С. 303–316.

1145. Котенко Н. Рецепція формалістичних ідей у колі київських неокласиків. *Слово і Час.* Київ, 2006. № 11. С. 58–69.

1146. Кравець Д. Співпраця Михайла Возняка із Всеукраїнською академією наук у 1920–1930-х рр. (за матеріалами фондів відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника). *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника.* Львів, 2016. № 8. С. 217–234.

1147. Кравців Б. Удар в основу: ліквідація наукових дослідів над давньою українською літературою в УРСР. *Сучасність.* Мюнхен, 1961. № 5. С. 59–74.

1148. Кравців Б. Розгром українського літературознавства 1917–1937 рр. Збірник на пошану українських учених, знищених большевицькою Москвою. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Париж ; Чикаго, 1962. Т. CLXXIII. С. 217–242.

1149. Кравченко А. Журнальна критика 20-х років: тенденції методології. *20-і роки : літературні дискусії, полеміки*. Київ : Дніпро, 1991. С. 171–211.

1150. Кревецький І. Київське історичне товариство Нестора-літописця [Про листування І. Франка з В. Перетцем]. *Літературно-науковий вісник*. Львів, 1904. Т. XXVIII, кн. XI. С. 65–72.

1151. Кречотень В. І. Володимир Перетц – дослідник давньої української пісні. *Народна творчість та етнографія*. Київ, 1970. № 1. С. 20–24.

1152. Кречотень В. Визначна дослідниця письменства і фольклору. *Народна творчість та етнографія*. Київ, 1972. № 5. С. 70–74.

1153. Кречотень В. І. «Золота книга» українського письменного люду. Абрамович Д. І. Києво-Печерський патерик. Репринтне видання. Київ : Час, 1991. С. 270–271.

1154. Крылов В. В. Мартиролог исследователей древнерусской литературы. Из эпистолярного наследия академика В. Н. Перетца. *Вестник Российской академии наук*. М., 1994. Т. 64, № 2. С. 148–154.

1155. Курас І., Водотика С. Філія Всеукраїнської академії наук у Ленінграді. *Київська старовина*. Київ, 1996. № 1. С. 85–92.

1156. Кушнір Р. М., Фелонюк А. В. Наукове товариство імені Шевченка: історія, сьогодення, майбутнє. *Вісник Національної академії наук України*. Київ. 2019. № 1. С. 64–84.

1157. Лецькін М. Письменники на життєвому шляху Івана Огієнка (митрополита Іларіона). До 130-річчя від дня народження та 40-річчя світлої пам'яті Великого Українця. Частина перша. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 340 с.

1158. Лецькін М. О. Іван Огієнко (митрополит Іларіон) у гроні сучасників-шевченкознавців : монографія. Житомир, 2013. 300 с.

1159. Лецькін М. О. Яскрава зірка гуманітарного світу (Філологічний семінарій Володимира Перетца) : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 368 с.

1160. Лецькін М. О. Журнали Івана Огієнка (митрополита Іларіона) та український літературний процес 30-х – 60-х років ХХ ст. : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2018. 560 с.

1161. Лихачев Д. С. Об изучении древней русской литературы в Академии наук за 250 лет ее существования (несколько общих наблюдений). *Русская литература*. Л., 1974. № 2. С. 3–13.

1162. Лобода А. М. Академик Андрей Митрофанович Лобода. *Вечерний Киев*. 1928. 17 февраля. № 41 (312).

1163. Ляхоцький В. «Семінарій російської філології» В. Перетца і його учасники: (до 90-ї річниці від дня створення). *Бібліотечний вісник*. Київ, 1997. № 3. С. 27–29.

1164. Макаров В. И. Предназначение человека – «увеличивать сумму добра на земле» (А. А. Шахматов). *Академик А. А. Шахматов: жизнь, творчество, научное наследие. Сборник статей к 150-летию со дня рождения ученого*. СПб. : Нестор-История, 2015. С. 8–23.

1165. Мандрика М. І. Леонід Білецький. Вінніпег : УВАН, 1957. 23 с. (Серія: Українські вчені; ч. 6).

1166. Марковський М. Рец.: Академік Володимир Перетц. Слово о полку Ігоревім – пам'ятка феодальної України-Руси XII віку. Вступ. Текст. Коментар. У Києві 1926 р. *Записки Історично-філологічного відділу УАН*. Київ, 1926. Кн. 9. С. 347–351.

1167. Марковський М. Рец.: Перетц В. Н. Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII веков. Сборник отделения русского языка и словесности Академии наук СССР. Т. СІ. № 2. Л., 1926. *Україна*. Київ, 1927. Кн. 6. С. 175–180.

1168. Масанов И. В. Словарь псевдонимов русских писателей, ученых и общественных деятелей : в 4 т. М., 1960. Т.4. 558 с.

1169. Матвєєва Л. В. Доля академіка Перетца. *Україна : наука і культура*. Київ : Генеза, 1999. Вип. 30. С. 207–224.

1170. Матвєєва Л. В. Доля академіка Перетца. *Матвєєва Л. В. Нариси з історії Всеукраїнської Академії наук*. Київ : Стилос, 2003. С. 231–260.

1171. Матвєєва Л. В. Доля видатного славіста-українознавця Володимира Перетца. *Східний світ*. Київ, 2007. № 2. С. 32–44.

1172. Матвієнко С. Дискурс формалізму : український контекст. Львів : Літопис, 2004. 144 с.

1173. Махновець Л. Володимир Перетц: (до 100-річчя від дня народження корифея російської та української філології). *Радянське літературознавство*. Київ, 1970. № 1. С. 52–60.

1174. Мацько В. Науково-педагогічна діяльність Володимира Отроковського: історико-літературний аспект. *Педагогічний дискурс : зб. наук. пр.* Хмельницький, 2014. Вип. 16. С. 112–118.

1175. Микитась В. Л. Академік В. М. Перетц про народну творчість та літературу Закарпаття. *Тези доповідей до XX наукової конференції Ужгородського державного університету*. Ужгород, 1966. С. 40–47.

1176. Мізюн Г., Обідний О. Націоналістична вилазка з академічної трибуни. *Літературна газета*. Київ, 1935. 14 січня. № 2. С. 3–4.

1177. Міщук С. М. Формування науково-практичних засад опису рукописних книг та стародруків у науковій діяльності В. М. Перетца в Україні. *Бібліотечний вісник*. Київ, 2007. № 4. С. 23–36.

1178. Міщук С. Українські вчені – дослідники рукописно-книжкової спадщини України: друга половина XIX – 10-ті рр. XX ст. *Питання історії України*. Чернівці, 2008. Т. 11. С. 144–148.

1179. Міщук С. М. Археографічно-бібліографічна школа В. М. Перетца (1907–1914). *Історіографічні дослідження в Україні*. Київ : НАН України. Ін-т історії України, 2008. Вип. 18. С. 47–58.

1180. Міщук С. Рукописно-книжкова спадщина Волині в другій половині XIX – 30-х рр. XX ст.: дослідження, опис, доля. *Волинські історичні записки*. Житомир, 2008. Т. 1. С. 105–116.

1181. Міщук С. Орест Оксентійович Фотинський (1862–1931) та його внесок у збирання, охорону та дослідження волинських книжкових старожитностей. *Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Історичні науки*. Острог, 2008. Вип. 10. С. 95–105.

1182. Міщук С. М. Софія Олексіївна Щеглова (1886–1965) – дослідник рукописно-книжкової спадщини Катеринославського обласного музею імені О. М. Поля та Київськогопромислово-мистецького музею. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі України. Серія «Історичні науки»*. Луцьк, 2009. № 13. С. 321–326.

1183. Міщук С. М. В. М. Перетц – дослідник Волинських рукописно-книжкових пам'яток. *Матеріали III Волин. міжнар. іст.-краєзн. конф.* (Житомир, 12–13 листоп. 2010 р.). Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Я. Франка, 2010. С. 68–70.

1184. Міщук С. М. Рукописно-книжкові пам'ятки Волині в наукових студіях професора В. М. Перетца. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України : наук. зб.* Київ, 2011. № 4. С. 120–124.

1185. Міщук С. М., Міщук Г. А. В. П. Адріанова-Перетц (1888–1972) – учена, дослідниця української старовини : до 130-річчя від дня народження. *Українська біографістика*. Київ, 2019. Вип. 17. С. 78–92.

1186. Морозов О. Справа академіка Костянтина Харламповича. До 130-річчя з дня народження історика. *Греки в Ніжині : зб. статей і матері-*

алів. Ніжин : Просвіта, 2001. Вип. II. С. 82–134. (Серія: ніжинська старовина).

1187 Наєнко М. К. Історія українського літературознавства. Київ : Академія, 2003. 360 с.

1188. Наєнко М. Філологічний семінар – школа наших традицій. Київ : Просвіта, 2012. 280 с.

1189. Наріжний С. З петербурського славянознавства. Вісник. Львів, 1933. Т. 1, кн. 1. С. 47–52.

1190. Наулко В. І. Епістолярна спадщина Ф. К. Вовка – важливе джерело наукових знань. Археологія і давня історія України : зб. наук. пр. Київ : ІА НАН України. 2012. Вип. 9. С. 181–185.

1191. Національна академія наук України. 1918–2008 : до 90-річчя від дня заснування / О. С. Онищенко, М. В. Попович, В. Л. Богданов [та ін.] ; голов. ред. Б. Є. Патон ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ : Вид-во КММ, 2008. 624 с.

1192. Невтомний дослідник. До 130-річчя від дня народження В. М. Перетца (1870–1935). Календар знаменних і пам'ятних дат. 2000. I кв. Київ, 2000. С. 59–65.

1193. Ніка О. І. З історії Київського університету: Левченко Григорій Андрійович. Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. Київ, 2012. Вип. 25. С. 13–21.

1194. Огієнко І. Українська літературна мова XVI-го ст. і Крехівський «Апостол» 1560 р. Т. 1. Варшава, 1930. 520 с.

1195. Онопрієнко В. І. Перетц Володимир Миколайович (1870–1935). Онопрієнко В. І. Історія української науки : курс лекцій. Київ, 2010. С. 599–600.

1196. Отроковский В. М. Демонологические мотивы в древнерусской литературе: по поводу книги Ф. А. Рязановского «Демонология в древнерусской литературе» (М., 1916). Писемність Київської Русі і становлення української літератури : зб. наук. пр. Київ : Наук. думка, 1988. С. 294–315.

1197. Павленко Л. А. Славістичний доробок Євгена Рихліка. Науковий потенціал славістики: тези доповідей Міжнародної наукової конференції до Дня слов'янської писемності та культури (м. Київ, 21 травня 2015 р.). Київ : НБУВ, 2015. С. 169–171.

1198. Паламарчук О. Л., Чмир О. Р. Славістика в Київському університеті між двома світовими війнами. Слов'янський світ : зб. наук. пр. Київ, 2009. Вип. 7. С. 3–13.

1199. Паламарчук О. Л., Чмир О. Р. 165 років славістики в Київському університеті. Компартивні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського. Київ, 2011. Вип. 14. С. 103–111.

1200. Палієнко М. Перетц Володимир Миколайович. «Кієвская старина» у громадському та науковому житті України (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). Київ, 2005. С. 305–306.

1201. Панченко А. М. «Переходовый век» в трудах В. П. Адриановой-Перетц. Труды Отдела древнерусской литературы. Л., 1974. Т. ХХІХ: Вопросы истории русской средневековой литературы. Памяти Варвары Павловны Адриановой-Перетц. С. 18–21.

1202. Панченко В. Повість про Миколу Зерова. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2018. 624 с.

1203. Панькова С. Четвертий том «Історії України-Руси» Михайла Грушевського: між двома «українськими крилами в могутнім леті». Михайло Грушевський. Студії та джерела. Київ, 2019. Кн. 1. С. 59–100.

1204. Патик В. В. Наукова та педагогічна діяльність Андрія Митрофановича Лободи (до 145-річчя від дня народження академіка). Українська біографістика. Київ, 2016. Вип. 13. С. 173–188.

1205. Перченко Ф. Ф. Академия наук на «великом переломе». Звенья. Исторический альманах. М. : Прогресс ; Феникс : Atheneum, 1991. Вып. 1. С. 165–235.

1206. Пилипчук Р. Славетний історик театру: [До 100-річчя від дня народження В. М. Перетца]. Український театр. Київ, 1970. № 1. С. 31.

1207. Пиріг Р. Я. Життя Михайла Грушевського: останнє десятиліття. Київ, 1993. 198 с.

1208. Пиріг Р. Я., Тельвак В. В. Михайло Грушевський : біограф. нарис. Київ : Либідь, 2017. 576 с.

1209. Піскун В. Спогади про Михайла Грушевського на сторінках «Українського історика»: джерелознавчий аналіз. Михайло Грушевський. Студії та джерела. Київ, 2019. Кн. 2. С. 204–217.

1210. Поліщук В. Індуський святий із семінару Перетца : до 125-річчя академіка Олексія Баранникова. Літературна Україна. 2015. 16 квітня.

1211. Поліщук Я. Семінар професора Володимира Перетца та початки наукової діяльності Івана Огієнка. Іван Огієнка і сучасна наука та освіта : науковий збірник (серія історична та філологічна). Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний університет, 2005. С. 83–96.

1212. Поліщук Я. Науковий пейзаж, мальований часом (Про дискретність формального методу в українському літературознавстві). Слово і Час. Київ, 2005. № 5. С. 14–23.

1213. Пристайко В., Шаповал Ю. Михайло Грушевський і ГПУ–НКВД. Трагічне десятиліття: 1924–1934. Київ : Україна, 1996. 335 с.

1214. Прохоренко Н. С. Фонд А. А. Шахматова в Санкт-Петербурзькому філіалі Архива РАН. Академик А. А. Шахматов: жизнь, творчество, научное наследие. Сборник статей к 150-летию со дня рождения ученого. СПб. : Нестор-История, 2015. С. 81–96.

1215. Ржига В. Рец.: Академік Володимир Перетц. Слово о полку Игоревім – пам'ятка феодальної України-Руси XII віку. Вступ. Текст. Коментар. У Києві 1926. Україна. Київ, 1927. Кн. 3. С. 177–180.

1216. Ржига В. Рец.: Академік Володимир Перетц. К изучению «Слова о полку Игореве». Л., 1926. Україна. Київ, 1927. Кн. 3. С. 180–183.

1217. Рева Л. Комісія давнього українського письменства при ВУАН: напрями діяльності. Студії з архівної справи та документознавства. Київ, 1999. Т. 4. С. 116–117.

1218. Рева Л. Непубліковані матеріали про давню українську книгу. Студії з архівної справи та документознавства. Київ, 2001. Т. 7. С. 140–143.

1219. Рева Л. Гуртківці В. М. Перетца в Житомирі. Житомиру – 1120 (884–2004) : [матеріали Міжнар. наук.-краєзнав. конф. «Житомир в історії Волині та України», 15–18 верес. 2004 р., м. Житомир] / голов. ред. М. Ю. Костриця ; Житомир. обл. держ. адмін, Житомир. обл. рада, Житомир. міська рада. Житомир, 2004. С. 87–94. (Науковий збірник «Велика Волинь» ; т. 31).

1220. Рева Л. В. М. Перетц про наукові студії С. О. Щеглової. Філологічні семінари. Художня форма. Вип. 8. Присвячується 100-літтю філологічного семінару та його засновнику – професору Перетцу В. М. Київ, 2005. С. 39–41.

1221. Рева Л. Невідомі сторінки біографії Володимира Миколайовича Перетца. Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Київ, 2011. Вип. 3. С. 559–568.

1222. Резанов В. И. Замечания на рецензию профессора В. Н. Перетца. СПб., 1911. 18 с.

1223. Робинсон М. А., Петровский Д. П. Н. Н. Дурново и Н. С. Трубецкой: проблема евразийства в контексте «Дела славистов» (по материалам ОГПУ–НКВД). Славяноведение. М., 1992. № 4. С. 68–82.

1224. Робинсон М. А., Сазонова Л. И. О судьбе гуманитарной науки в 20-е годы по письмам В. Н. Перетца М. Н. Сперанскому. Труды Отдела древнерусской литературы Института русской литературы. СПб. : Дмитрий Буланин, 1993. Т. 48. С. 458–471.

1225. Робинсон М. А. Академик В. Н. Перетц – ученик и учитель. Славянский альманах 2002. М. : Индрик, 2003. С. 178–236.

1226. Робинсон М. А. Слависты и «новая религия» вместо науки (1920-е – начало 1930-х годов). Славянский альманах 2003. М. : Индрик, 2004. С. 204–243.

1227. Робинсон М. А. Судьбы академической элиты: отечественное славяноведение (1917 – начало 1930-х годов). М. : Индрик, 2004. 432 с.

1228. Робинсон М. А. Выборы В. Н. Перетца в Украинскую Академию наук в 1919 г. *Nel mondo degli Slavi. Incontri e dialoghi tra culture. Studi in onore di Giovanna Brogi Bercoff / A cura di M. Di Salvo, G. Moracci, G. Siedina.* Firenze, 2008. P. 513–520.

1229. Робинсон М. А. М. С. Грушевский и русская академическая элита. Славянский альманах 2008. М. : Индрик, 2009. С. 177–206.

1230. Робинсон М. А. В. Н. Перетц: методологические взгляды на изучение истории литературы. *Literature and Social Change: A Voyage Through the History of Slavic Studies. Proceedings of the International Symposium «Literature and Slavic Studies» held by the Commission for the History of Slavic Studies at Comenius University in Bratislava on the 12th and 13th of April 2016.* Bratislava, 2017. P. 157–174.

1231. Робинсон М. А. Научная карьера В. Н. Перетца в контексте общественно-политической жизни Киева (от первых лекций в Университете до избрания в Академию наук. Славянский альманах 2019. М. : Индрик, 2019. С. 286–327.

1232. Рождественская М. В. Научная сессия, посвященная 100-летию со дня рождения В. Н. Перетца. Археографический ежегодник за 1970 год. М. : Наука, 1971. С. 396–398.

1233. Рождественская М. В. К истории Отдела (Сектора) древнерусской литературы ИРЛИ АН СССР (1932–1947 гг.). К 55-летию отдела. Труды Отдела древнерусской литературы. Л. : Наука, 1989. Т. 42. С. 3–52.

1234. Рождественская М. В., Николаева Е. П. Об архивном наследии В. П. Адриановой-Перетц. Труды Отдела древнерусской литературы. СПб. : Наука, 1992. Т. 45. С. 21–29.

1235. Рождественская М. В. Переписка В. П. Адриановой-Перетц и Н. К. Гудзия (по архивным материалам). Труды Отдела древнерусской литературы. СПб. : Дмитрий Буланин, 1993. Т. 46. С. 186–195.

1236. Розанов С. П. Рец.: Академік В. Перетц. «Слово о полку Ігоревім – пам'ятка феодальної України-Руси XII віку». У Києві, 1926 р. Академик В. Н. Перетц. К изучению «Слова о полку Игореве». Л., 1926 г. Известия Отдела русского языка и словесности. Л. : Изд-во АН СССР, 1927. Т. 32. С. 292–299.

1237. Розов Н. Н. О возрождении традиций академика В. Н. Перетца в археографических экспедициях. Археографический ежегодник за 1971 год. М. : Наука, 1972. С. 195–200.

1238. Росовецький С. К. В. М. Перетц – фундатор «слов'янського формалізму». Філологічні семінари. Художня форма. Присвячується 100-літтю філологічного семінару та його засновнику – професору Перетцу В. М. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2005. С. 10–12.

1239. Росовецький С. К., Дмитриев А. Н. Памятник истории литературоведения – или университетское пособие на все времена? Перетц В. Н. Краткий очерк методологии истории русской литературы : пособие и справочник для студентов, преподавателей и для самообразования. М. : Изд-во Государственная публичная историческая библиотека России, 2010. С. 3–24.

1240. Росовецький С. Как коммунисты подчинили себе Академию наук или за что был репрессирован академик Владимир Перетц? Взгляд. 2013. 7 лютого.

1241. Рулін П. Рец.: Українська академія наук. Збірник історично-філологічного відділу. Ч. 7. Професор В. Резанов. Драма українська. І. Старовинний театр український. Червоний шлях. Харків, 1926. № 4. С. 236–239.

1242. Савенок Л. А. Осередок україністики в Ленінграді (1921–1934). Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. Київ, 1994. Вип. 3. С. 57–65.

1243. Самойленко Г. В., Самойленко О. Г. Ніжинська вища школа: від Гімназії вищих наук до університету. Ніжин : НДПУ. 2000. 288 с.

1244. Самойленко О. Г. Політика українізації і трагедія вчених ІНО в Ніжині в 20–30-ті рр. ХХ ст. Інтелігенція і влада. Одеса, 2004. Вип. 3. С. 205–212.

1245. Сарана Ф. Вшануймо його працю [І. Ф. Єрофєєва]. Літературна Україна. 1972. 6 жовтня.

1246. Сборник статей в честь академика Алексея Ивановича Соболевского изданный ко дню 70-летия со дня его рождения Академиею наук по почину его учеников / под ред. В. Н. Перетца. Л. : Изд-во АН СССР, 1928. VIII, 507 с.

1247. Світленко С. І. Українські інтелектуальні зв'язки Д. І. Яворницького в Наддніпрянщині дореволюційного періоду. Наддніпрянська Україна: історичні процеси, події, постаті : зб. наук. пр. Дніпропетровськ : Вид-во ДНУ, 2010. Вип. 8. С. 25–48.

1248. Сеник О. Н. Украинские рукописи в коллекции В. Н. Перетца. Труды Отдела древнерусской литературы. Л., 1974. Т. XXIX : Вопросы истории русской средневековой литературы. Памяти Варвары Павловны Адриановой-Перетц. С. 349–350.

1249. Скрипник Г. Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України – 85 років. Народна творчість та етнографія. Київ, 2006. № 5. С. 4–13.

1250. Сліпушко О. Кримінальна справа академіка В. М. Перетца як дослідника літератури Київської Русі (за матеріалами архіву СБУ). Слово і Час. Київ, 2005. № 5. С. 64–70.

1251. Сліпушко О., Шкрабалюк А. Шевченкознавство у Шевченківському університеті. Українська літературна газета. Вишгород, 2015. С. 14–15.

1252. Сліпушко О., Шаповалова А. Шевченкознавство у Київському університеті: від часів заснування до сьогодні. Шевченкознавчі студії : зб. наук. пр. Київ : Київський університет, 2016. Вип. 19 : За матеріалами Міжнародного круглого столу «Всесвіт Тараса Шевченка» до 201 річниці від дня народження Тараса Шевченка (11–13 березня 2015 р.). С. 16–32.

1253. Смольницька М. К. Колегія Павла Галагана в національно-культурному житті України (1871–1920 рр.). Київ : Ін-т історії України НАН України, 2004. 527 с.

1254. Смоляр Л. О. Минуле заради майбутнього. Жіночий рух Наддніпрянської України II половини XIX – початку XX ст. Сторінки історії : монографія. Одеса : Астропринт, 1998. 408 с.

1255. Соболев В. С. Отчет академика В. Н. Перетца о своей деятельности в первые годы революции (1918–1923). Труды Отдела древнерусской литературы. СПб. : Наука, 1992. Т. XLV. С. 30–33.

1256. Соболевский А. И. Рец.: Перетц В. Н. Историко-литературные исследования и материалы. Т. III. Из истории развития русской поэзии XVII в. С.-Пб. 1902; Перетц В. Н. Очерки старинной малорусской поэзии. С.-Пб. 1903. Отчет о присуждении Ломоносовских премий в 1903 году. СПб., 1905. С. 13–23.

1257. Солонська Н. Київська філологічна школа і Володимир Перетц (до 140-річчя від дня народження вченого). Бібліологічний вісник. Київ, 2010. № 3. С. 70–71.

1258. Сохань П. С., Ульяновський В. І., Кіржаєв С. М. М. С. Грушевський і АCADEMIA. Київ, 1993. 321 с.

1259. Сперанский М. Н. [Рец. на працю Перетца В. М. «Слово о полку Ігоревім – пам'ятка феодальної України-Руси XII віку»]. Slavia. Praha, 1927. Роѡ. 6. Сель. 1. S. 180–182.

1260. Сперанский М. Н. [Рец. на працю Перетца В. М. «Слово о полку Ігоревім – пам'ятка феодальної України-Руси XII віку»]. Slavia. Praha, 1928. Роѡ. 6. Сель. 4. S. 846–847.

1261. С. П-ра. [Петлюра С.]. Д[октора] Перетца [закликано на кафедрі Київського університету]. Літературно-науковий вістник. Львів, 1903 р. Т. XXIV, кн. X. С. 68 (хроніка).

1262. Стахієва Н. В. Внесок В. М. Перетца у становлення українознавства. Актуальні проблеми науки та освіти : зб. матеріалів XV підсумкової наук.-практ. конф. Викладачів, м. Маріуполь, 1 лютого 2013 р. Маріуполь, 2013. С. 411–413.

1263. Стахієва Н. В. Вшанування пам'яті В. М. Перетца. Україна і світ: проблеми історії : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., м. Маріуполь, 2013 р. Маріуполь, 2013. С. 109–111.

1264. Стахієва Н. В. Життя та діяльність В. М. Перетца: культурологічний аспект. Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури : зб. наук. пр. Київ : Міленіум, 2013. № 29. С. 138–145.

1265. Стахієва Н. В. Культурно-освітня діяльність В. М. Перетца. Якість вищої освіти: українська національна система та європейські практики : зб. матеріалів міжнар. наук.-теорет. конф. 21–22 березня 2013 р. Київ : НАКККіМ, 2013. С. 230–233.

1266. Стахієва Н. В. Культуротворча діяльність В. М. Перетца в контексті української національної ідеї кінця XIX – початку XX століття. Вістник Маріупольського державного університету. Серія: Філософія, культурологія, соціологія. Маріуполь, 2013. Вип. 5. С. 45–54.

1267. Стахієва Н. В. Науковий дискурс у практиці філологічної школи В. М. Перетца. Дискурс у сучасному науковому, соціокультурному та інформаційному просторі : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., м. Маріуполь, 24–25 травня 2013 р. Маріуполь : МДУ, 2013. С. 85–86.

1268. Стахієва Н. В. В. М. Перетц – фундатор українських культурологічних студій. Проблеми формування інформаційної культури особистості : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Маріуполь, 1 листопада 2013 р. Маріуполь, 2013. С. 257–260.

1269. Стахієва Н. В. Культуротворча діяльність В. М. Перетца в контексті української національної ідеї (кінець ХІХ – початок ХХ століття). *Культура і сучасність : альманах*. Київ : Міленіум, 2013. № 2. С. 233–238; 2014. № 1. С. 203–207.

1270. Стахієва Н. В. Культурно-мистецька спадщина у дослідженнях В. М. Перетца. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку : зб. наук. пр.* Рівне : РДГУ, 2014. С. 164–169. (Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету ; Вип. 20, т. 2).

1271. Стахієва Н. В. Культурологічна складова філологічних досліджень В. М. Перетца. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журн.* Київ, 2014. № 2. С. 129–135.

1272. Стахієва Н. В. Культурологічний вимір досліджень В. М. Перетца. *Проблеми формування інформаційної культури особистості : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Маріуполь, 5 листопада 2014 р.* Маріуполь, 2014. С. 78–81.

1273. Стахієва Н. В. Діяльність Володимира Миколайовича Перетца: мистецтвознавчий аспект. *Інформація та культура в забезпеченні сталого розвитку людства : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., м. Маріуполь, 4 листопада 2015 р.* Маріуполь : МДУ, 2015. С. 57–58.

1274. Стахієва Н. В. Науково-педагогічна практика В. М. Перетца. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філософія, культурологія, соціологія*. Маріуполь, 2015. Вип. 10. С. 131–138.

1275. Стахієва Н. Постать Володимира Перетца на терені мистецтвознавства. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. Львів, 2016. Вип. 28. С. 38–45.

1276. Стахієва Н. В. Постать В. Перетца у царині театрознавства. *Міжнародний вісник: культурологія, філологія, музикознавство*. Київ, 2016. Вип. 1 (6). С. 125–130.

1277. Стахієва Н. В. Педагогічний портрет В. М. Перетца – вченого минулої доби. *Україна на шляху державотворення: історія та сучасність : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 26 травня 2016 р.* : [до 25-ї річниці незалежності України]. Харків : ХДУХТ, 2016. С. 217–218.

1278. Стахієва Н. В. Дослідження постаті Володимира Миколайовича Перетца: історіографія проблеми. *Українська культура: перспективи євроінтеграції. Інноваційні процеси в сучасній культурі : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 8 квітня 2016 р.* Київ : КНУКіМ, 2016. Ч. І. С. 116–118.

1279. Стахієва Н. В. Коллекционирование как способ сохранения и передачи культурного наследия (на примере частной коллекции В. Н. Пе-

ретца). *Збірник докладаў і тэзісаў VI Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі «Традыцыі і сучасны стан культуры і мастацтваў» (Мінск, Беларусь, 19–20 лістапада года)*. Мінськ : Права і эканоміка, 2016. С. 814–816.

1280. Стахивева Н. В. Творческое мастерство В. Н. Перетца (образ ученого и педагога глазами современников). *Вопросы культурологии*. М. : Панорама. 2017. № 1. С. 35–39.

1281. Ступак Ю. П. Сторінки з історії українського літературознавства. *Українське літературознавство*. Львів, 1968. Вип. 4. С. 117–121.

1282. Ступак Ю. П. Важливий науковий осередок (до 50-річчя від дня заснування «Товариства дослідників української історії, письменства і мови»). *Український історичний журнал*. 1971. № 11. С. 127–128.

1283. Тельвак В. Творча спадщина Михайла Грушевського в оцінках сучасників (кінець XIX – 30-ті роки XX століття). Київ ; Дрогобич : Вибір, 2008. 494 с.

1284. Українське наукове товариство в Петербурзі. *Літературно-науковий вістник*. Львів, 1924. № III–IV. С. 341–344.

1285. Филипович П. Українське літературознавство за 10 років революції. *Література* / ред.: С. Єфремов, М. Зеров, П. Филипович. Київ, 1928. Т. 1. С. 5–28.

1286. Філіпенко Л. Російські жіночі журнали початку XX століття: розмаїття типів та напрямів. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії* : зб. наук. пр. Харків, 2011. Т.14. С. 307–316.

1287. Філологічні семінари: Художня форма: Вип. 8: Присвяч. 100-літтю філолог. семінару та його засновнику – професору Перетцу В. М. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2005. 343 с.

1288. Франко І. Рец.: В. Н. Перетц – малорусские вирши и песни в записях XVI–XVIII в. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1900. Т. XXXVIII, кн. VI. С. 41–46.

1289. Франко І. Рец.: Заметки и материалы для истории песни в России. 1–8. – СПб., 1901, с. 83. (Відбитка з «Известий Отделения русского языка Императорской академии наук», т. VI). *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1902. Т. XLV, кн. I. С. 14–17.

1290. Франко І. Рец.: В. Н. Перетц – К истории польского и русского народного театра I–VII. С.-Пб., 1905. 54 с. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1906. Т. LXXII, кн. IV. С. 211–212.

1291. Франко І. Рец.: Заметки и материалы для истории песни в России. 1–8. – СПб., 1901, с. 83. (Відбитка з «Известий Отделения русского

языка Императорской академии наук», т. VI). Франко І. Я. *Додаткові томи до зібрання творів у 50 томах*. Київ : Наук. думка, 2010. Т. 54. С. 338–343.

1292. Франко О. О. Аналіз документів та матеріалів особистого наукового архіву Данила Щербаківського. *Вісник інституту археології Львівського університету*. Львів, 2009. Вип. 4. С. 68–80.

1293. Хайченко Г. Основные этапы развития советского театроведения. *История советского театроведения: очерки. 1917–1941*. М. : Наука, 1981. – 366 с.

1294. Черниш Н. Бібліографічна комісія НТШ як центр дослідження української книги (1900–1939) : навч. посіб. Київ : Наша культура і наука, 2006. 216 с.

1295. Чернова І. П. Реалізація методології В. Перетца в практичній діяльності «Семінарію з філології». *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 8: Філологічні науки (мовознавство і літературознавство)*. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. Вип. 1. С. 192–199.

1296. Чернухин Е. К. Д. И. Абрамович как исследователь греческих рукописей Киева. *Монфокоп. Исследования по палеографии, кодикологии и дипломатике*. М. ; СПб. : Альянс-Архео, 2008. Вип. 1. С. 275–291.

1297. Чижевський Д. Історія української літератури. Від початків до доби реалізму. Нью Йорк : Українська Вільна Академія Наук у США, 1956. 511 с.

1298. Чорноморець В. [Дроздовський В.]. Товариство дослідників української історії, письменства та мови у Ленінграді. *Літературний архів*. Харків, 1930. № 1–2. С. 343–347.

1299. Чуткий А. Микола Павлович Дашкевич (1852–1908). Київ : Темпора, 2008. 528 с.

1300. Шанова З. К. Институт славяноведения (1931–1934) в стенах Библиотеки Академии наук. *Петербургская библиотечная школа*. СПб., 2015. Вип. 4 (52). С. 59–63.

1301. Шаповал А. І. Діяльність В. М. Перетца щодо збереження українських історико-культурних пам'яток (за матеріалами епістолярію вченого). *Київські історичні студії : зб. наук. пр. / редкол. : О. О. Салата [та ін] ; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка*. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. № 1. С. 135–140.

1302. Шаповал А. Епістолярна спадщина академіка В. М. Перетца у фондах Інституту архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Київ, 2016. Вип. 44. С. 668–683.

1303. Шаповал А. І. Участь В. П. Аріанової-Перетц в українському науковому житті: епістолярний дискурс (до 130-річчя від дня народження вченої). *Рукописна та книжкова спадщина України*. Київ, 2017. Вип. 21. С. 536–563.

1304. Шаповал А. І. Листи видатних літературознавців В. М. Перетца і В. П. Адріанової-Перетц до письменника і історика І. Ф. Єрофєєва. *Архіви України*. Київ, 2017. № 1. С. 220–241.

1305. Шаповал А. І. Наукова співпраця В. М. Перетца та М. І. Петрова через призму епістолярних джерел. *Рукописна та книжкова спадщина України*. Київ, 2018. Вип. 22. С. 128–140.

1306. Шаповал А. Участь українських вчених у збірнику на пошану академіка О. І. Соболевського (за епістолярними матеріалами). *Київські історичні студії*. Київ, 2018. № 1 (6). С. 103–109.

1307. Шаповал А. Наукова співпраця І. Я. Франка і В. М. Перетца (за епістолярними джерелами). *Київські історичні студії*. Київ, 2018. № 2 (7). С. 111–117.

1308. Шаповал А. Історія видання збірника на пошану академіка О. І. Соболевського у світлі листування В. М. Перетца. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Київ, 2018. Вип. 50. С. 466–484.

1309. Шаповал А. І. Епістолярна спадщина В. П. Адріанової-Перетц в архівах України. *Архіви України*. Київ, 2018. № 2–3. С. 227–247.

1310. Шаповал А. І. «Тільки у Вас я знайшов відгук на ті зацікавлення, які остотожно заволоділи мною»: з листів В. М. Перетца до П. Г. Житецького. *Рукописна та книжкова спадщина України*. Київ, 2019. Вип. 23. С. 85–102.

1311. Шаповал А. Співпраця Д. І. Абрамовича з Всеукраїнською академією наук через призму епістолярних документів. *Київські історичні студії*. Київ, 2019. № 1 (8). С. 92–100.

1312. Шаповал А. Співпраця академіка В. М. Перетца з вченими Ніжина (за епістолярними матеріалами). *Ніжинська старовина: збірник регіональної історії та пам'яткознавства (серія: «Пам'яткознавство Північно-Східного регіону України», № 10)*. Ніжин ; Київ, 2018. Вип. 25 (28). С. 73–82.

1313. Шаповал А. «Драма українська» В. І. Резанова та його співпраця з Всеукраїнською академією наук через призму листів вченого до С. О. Єфремова. *Ніжинська старовина: збірник регіональної історії та пам'яткознавства (серія: «Пам'яткознавство Північно-Східного регіону України», № 11)*. Ніжин ; Київ, 2018. Вип. 26 (29). С. 153–165.

1314. Шаповал А. Співпраця академіків В. М. Перетца та М. С. Возняка у світлі епістолярних документів. *Київські історичні студії*. Київ, 2019. № 2 (9). С. 102–112.

1315. Шаповал А. І. Співпраця В. М. Перетца з Науковим товариством імені Шевченка через призму листів ученого до М. С. Грушевського. *Архіви України*. Київ, 2018. № 5–6. С. 117–134.

1316. Шаповал А. І. Листи В. М. Перетца до В. М. Гнатюка за 1902–1925 роки. *Архіви України*. Київ, 2019. № 4. С. 227–245.

1317. Шаповал А. Співпраця академіка В. М. Перетца за європейськими вченими (за епістолярними документами). [Cooperation of academician V. M. Peretts with European scholars (according to epistolary documents)]. *Evropské filozofické a historické diskurz* [European philosophical and historical discourse]. Praha, 2018. Svazek 4, 4 vydбнн. S. 36–43. [2018. Volume 4, Issue 4. P. 36–43].

1318. Шаповал А. Листування академіка В. М. Перетца з вченими Чехословаччини. [Correspondence of the academician V. M. Peretts with scientists of Czechoslovakia]. *Evropské filozofické a historické diskurz* [European philosophical and historical discourse]. Praha, 2019. Svazek 5, 1 vydбнн. S. 27–33. [2019. Volume 5, Issue 1. P. 27–33].

1319. Шаповал А. Діяльність В. М. Перетца в Українському науковому товаристві в Києві через призму листів вченого до М. С. Грушевського. [V. M. Peretts's activity in the Ukrainian scientific society in Kyiv through a prism of letters of the scientist to M. S. Hrushevsky]. *Evropské filozofické a historické diskurz* [European philosophical and historical discourse]. Praha, 2019. Svazek 5, 3 vydбнн. S. 40–53. [2019. Volume 5, Issue 3. P. 40–53].

1320. Шаповал А. Співпраця академіка В. М. Перетца з Науковим товариством імені Шевченка у Львові в 1920-ті – на початку 1930-х років (за епістолярними документами). [Cooperation between academician V. M. Peretts and the Shevchenko scientific society in Lviv in the 1920s – the early 1930s (according to epistolary documents)]. *Evropské filozofické a historické diskurz* [European philosophical and historical discourse]. Praha, 2019. Svazek 5, 4 vydбнн. S. 71–79. [2019. Volume 5, Issue 4. P. 71–79].

1321. Шаповал А. Шлях В. М. Перетца до Університету Святого Володимира в Києві: епістолярний дискурс (до 150-річчя від дня народження вченого). *Київські історичні студії*. Київ, 2020. № 1 (10). С. 134–142.

1322. Шаповал А. І. До історії видання праці В. М. Перетца «Слово о полку Ігоревім. Пам'ятка феодальної України-Русі XII віку». *Глобалі-*

зація/європеїзація і розвиток національних слов'янських культур : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 24 травня 2016 р.). / НАН України, Укр. ком. славістів, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2016. С. 408–411.

1323. Ш[вець] А. Коментарі : Франко І. Рец.: Заметки и материалы для истории песни в России. 1–8. – СПб., 1901, с. 83. (Відбитка з «Известий Отделения русского языка Императорской академии наук», т. VI). Франко І. Я. Додаткові томи до зібрання творів у 50 томах. Київ : Наук. думка, 2010. Т. 54. С. 1023–1027.

1324. Шевчук В. Муза Роксоланська: Українська література XVI–XVIII століть : у 2 кн. Книга перша : Ренесанс. Ранне бароко. Київ : Либідь, 2004. 400 с.

1325. Шевчук В. Муза Роксоланська: Українська література XVI–XVIII століть : у 2 кн. Книга друга : Розвинене бароко. Пізнє бароко. Київ : Либідь, 2005. 728 с.

1326. Широкоград Є. Х. Соболевський Олексій Іванович. Українська мова : енциклопедія. Київ : Українська енциклопедія, 2000. С. 582.

1327. Шмидт С. О. Письма В. П. Адриановой-Перетц М. Н. Тихомирову. Труды Отдела древнерусской литературы Института русской литературы. СПб. : Дмитрий Буланин, 1993. Т. 48. С. 472–485.

1328. Штогрин Д. Володимир Перетц. 125 років київської української академічної традиції. Нью-Йорк, 1993. С. 341–359.

1329. Щеголев С. Н. Украинское движение, как современный этап южнорусского сепаратизма. Киев, 1912. 588 с.

1330. Щеголев С. Н. Современное украинство: его происхождение, рост и задачи. Киев : Тип. т-ва Кушнерев и К.°, 1914. 160 с.

1331. Щербань Т. Видатний внесок у становлення української науки : до 125-річчя від дня народження академіка В. М. Перетца. Вісник НАН України. 1995. № 1–2. С. 67–76.

1332. Щербань Т. Організатор Київської філологічної школи. Слово і Час. Київ, 1995. № 1. С. 16–21.

1333. Щербань Т. О. Перетц В. М. Українська біографістика. Київ, 1999. Вип. 2. С. 118–121.

1334. Юдин А. А. Меморіальна бібліотека В. П. Адриановой-Перетц в соборі Отдела редких книг и рукописей ГПНТБ СО РАН. Современные проблемы книжной культуры: основные тенденции развития : материалы Междунар. науч. семинара (Минск, 2–3 апреля 2014 г.). Минск ; М., 2014. С. 138–141.

1335. Юдин А. А. Владельческие знаки на книгах из собрания В. П. Адриановой-Перетц (ГПНТБ СО РАН, Новосибирск). *VIII Юдинские чтения : материалы Междунар. науч.-практ. конф.* Красноярск : ГУНБ Красноярского края, 2015. Ч. 1. С. 220–231.

1336. Юркова О. «Має історичну цінність»: справа-формуляр ДПУ УСРР на Федора Савченка (структура та документи). *Михайло Грушевський. Студії та джерела.* Київ, 2019. Кн. 1. С. 472–494.

1337. Юрченко А. Видатний учений В. М. Перетц. *Архіви України.* Київ, 1970. № 1. С. 32–34.

1338. Якобсон Р. О. Формальная школа и современное русское литературоведение. М. : Языки славянских культур, 2011. С. 40.

1339. Яковлев М. А. Сравнительный метод в исследованиях о русской литературе эпохи феодализма. *Труды отдела древнерусской литературы Института русской литературы.* Л., 1934. Т. 1. С. 299–326.

1340. Якубський Б. До взаємин марксіівської методи з старими методами літературознавства. *Життя й революція.* Київ, 1927. № 1. С. 54–65.

1341. Bruckner A. Wladimir Riezanow. Iz istorii ruskoj dramy: Szkolnyja dziejstwa XVII–XVIII w. i teatr Jezuitow. *Pamiętnik Literacki.* Lwow, 1911. J. 10. S. 401–402.

1342. Gudzij N. Рец.: Перетц В. М. Слово о полку Ігоревім – пам'ятка феодальної України-Руси XII віку. *Zeitschrift für slavische Philologie.* 1927. Bd 4, h. 3–4. S. 485–490.

4. Дисертації та автореферати

1343. Вовина В. Г. Школы исследования русского летописания (XIX – середина XX вв.) : автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра ист. наук : спец. 07.00.09 «Историография, источниковедение и методы исторического исследования». СПб., 2012. 51 с.

1344. Дороніна Н. В. Історія становлення та розвитку філологічних дисциплін в Імператорському університеті св. Володимира (1834–1919 рр.) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України». Київ, 2016. 232 с.

1345. Ємчук О. І. Сергій Іванович Маслов (1880–1957) як учений, організатор архівної та бібліотечної справи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.06 «Істориографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни». Київ, 2010. 19 с.

1346. Міщук С. М. Історико-кодикографічні та бібліографічні дослідження рукописно-книжної спадщини України (друга половина ХІХ – 30-ті роки ХХ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра іст. наук : спец. 27.00.03 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство». Київ, 2009. 35 с.

1347. Робинсон М. А. Российское славяноведение: судьбы научной элиты и учреждений академии наук (1917 – начало 1930-х годов) : дис. на соискание ученой степени д-ра ист. наук : спец. 07.00.10 «История науки и техники». М., 2006. 40 с.

1348. Badak G. Recesce ruskýho formalismu v ukrajinský kultúre v meziválečným období (1921–1939) : disertačný práce. Praha. 2020. 282 s.

5. Довідкові видання

1349. Архівні установи України : довідник. Т. 2 : Наукові установи, музеї, бібліотеки : у 2 кн. Кн. 2 : Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області, міста Київ та Севастополь / Держ. архів. Служба України, УНДІСАД ; упоряд.: С. Артамонова, А. Майстренко, Л. Одинока, Р. Романовський ; редкол. тому: О. Гаранін, О. Мельниченко, Ю. Прилепішева, Н. Хрестова. Київ, 2012. ХХVІІ, 602 с.

1350. Бібліографія Записок Наукового товариства імені Шевченка. Томи І–ССХL 1892–2000 / уклад. В. Майхер ; ред. О. Купчинський ; Наук. т-во ім. Шевченка. Львів, 2003. 741 с. (Серія І. Бібліографія. Т. 13).

1351. Бібліологічні вісті, 1923–1930 : [сист. ают. покажч. змісту] / уклад. Г. І. Ковальчук. Київ : Абрис, 1996. 158 с.

1352. Брега Г. С., Колибанова К. В. Перетц Володимир Миколайович. *Енциклопедія історії України*. Київ : Наук. думка, 2011. Т. 8: Па–Прик. С. 140.

1353. Берков П. Перетц Владимир Николаевич. *Литературная энциклопедия*. М., 1934. Т. 8. С. 537–538.

1354. [Берков П.] Перетц Владимир Николаевич. *Ленинград : энциклопедический справочник*. М. ; Л. : Изд-во БСЭ, 1957. С. 657.

1355. Булахов М. Г. Энциклопедия «Слова о полку Игореве»: в 5 томах / Рос. акад. наук. Ин-т рус. лит. (Пушкин. дом) ; редкол.: Л. А. Дмитриев, Д. С. Лихачев, О. В. Творогов (отв. ред.). СПб. : Дмитрий Буланин, 1995.

1356. Видання з автографами українських діячів науки і культури : каталог колекції Національної історичної бібліотеки України. Вип. 1 / уклад. Н. О. Горська ; ред. О. І. Марченко, С. І. Смілянець, К. Г. Таранюк-Русанів-

ський ; Нац. іст. б-ка України, Н.-д. від. стародруків, цінних та рідкісних видань ; Київ : Вініченко, 2018. 416 с.

1357. Видатні діячі науки і культури Києва в історико-краєзнавчому русі України : біогр. довід. : у 2 ч. / відп. ред. В. О. Горбик. Київ : Ін-т історії України НАН України, 2005. Ч. 1. 351 с.; Ч. 2. 346 с.

1358. Гирич І. Епістолярна спадщина Михайла Грушевського : покажчик до фонду № 1235 у ЦДІА України у м. Києві. Київ, 1996. 108 с.

1359. Древнерусские рукописи Пушкинского Дома : (обзор фондов) / сост. В. И. Малышев. М. ; Л. : Наука, 1965. 230 с.

1360. Завальнюк О. М., Комарніцький О. Б. Володимир Миколайович Перетц. *Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка в особах*. Кам'янець-Подільський, 2008. Т. 3. С. 531–540.

1361. Записки Наукового Товариства імені Шевченка : бібліогр. покажч. змісту : у 2 ч. / уклад. С. В. Олейник, Ю. Є. Піхманець. Івано-Франківськ : Наукова бібліотека ПНУ, 2014. Ч. 1 : 1893–1937 рр. 86 с.

1362. Зюзин А. В. Перетц Владимир Николаевич. *Литературоведы Саратовского университета, 1917–2009. Материалы к биографическому словарю*. Саратов, 2010. С. 178–188.

1363. Іван Франко на сторінках «Літературно-наукового вістника» (1898–1932) : наук.-допом. бібліогр. покажч. / упоряд.: А. О. Ільченко, К. М. Науменко ; наук. ред. В. О. Кононенко ; М-во культури України, Нац. парлам. б-ка України. Київ, 2016. 96 с.

1364. Іларіон Свенціцький : біобібліогр. покажч. / уклад. Л. Панів ; наук. ред. та авт. передм. Л. Коць-Григорчук ; редкол.: В. Кметь (голова) та [ін.]. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. 678 с.

1365. Колибанова К. Перетц Володимир Миколайович. *Видатні діячі науки і культури Києва в історико-краєзнавчому русі України* : біобібліогр. довід. Київ, 2005. Ч. 2. С. 134–137.

1366. Кононенко В. О. Перетц Володимир Миколайович. *Українські бібліографи : біогр. відом., проф. діяльн, бібліогр.* / М-во культури і туризму України, Держ. закл. «Нац. парлам. б-ка України». Київ, 2008. Вип. 2 / авт.-уклад. : Р. С. Жданова, Н. І. Абдуллаєва, В. О. Кононенко ; наук. ред. В. О. Кононенко, Н. Я. Зайченко. Київ, 2010. С. 99–102.

1367. Кравців Б. Перетц Володимир. *Енциклопедія українознавства. Т. 6. Словникова частина*. Париж ; Нью-Йорк : Молоде Життя, 1970. Т. 6. С. 2015. ; Львів, 1996. Т. 6. С. 2015.

1368. Лаптева Л. П. Перетц Владимир Николаевич. *Славяноведение в дореволюционной России : биобиблиогр. слов.* М. : Наука, 1979. С. 264–265.

1369. Летопись Российской академии наук. В 4-х т. СПб. : Наука, 2007. Т. IV. 1051 с.

1370. Літературно-науковий вістник. Показчик змісту. Том 1–109 (1898–1932) / уклад Богдан Ясінський. Київ ; Нью-Йорк : Смолоскип, 2000. 544 с.

1371. Любарська Л. В. Перетц Володимир Миколайович. *Українські мовознавці та письменники-мовотворці : довідник* / за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ, 2008. С. 204–205.

1372. Матеріали до біографій етнологів та народознавців України / уклад.: С. М. Ляшко, С. П. Залозна. Київ ; Запоріжжя : Дике Поле, 2001. 174 с.

1373. Наука и научные работники СССР. Ч. V: Научные работники Ленинграда. Л. : Изд-во АН СССР, 1934. 723 с.

1374. Науковий часопис «Україна» (1907–1932). Показчик змісту / упоряд.: Р. Майборода, В. Врублевський ; Ін-т української археографії АН України. Київ, 1993. 140 с.

1375. Особові архівні фонди Інституту рукопису : путівник / редкол.: О. С. Онищенко (відп. ред.) [та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т рукопису. Київ, 2002. 768 с.

1376. Особові архівні фонди вчених НАН України в Інституті архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : путівник / авт. та упоряд.: С. В. Старовойт, А. І. Шаповал, Ю. В. Булгаков [та ін.] ; редкол.: Л. М. Яременко (відп. ред.) [та ін.] / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т архівознавства. Київ, 2017. 772 с.

1377. Перетц Владимир Николаевич. *Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона : в 86 т. (82 т. и 4 доп. т.)*. СПб., 1906. Т. 2 (доп.). С. 395.

1378. Перетц Владимир Николаевич. *Материалы для биографического словаря действительных членов Императорской Академии наук : в 2 ч.* Петроград : Тип. Императорской Академии наук, 1917. Ч. 2 : М–Я. С. 65–72.

1379. Перетц Володимир Миколайович. *Українська Радянська Енциклопедія*. Київ, 1982. Т. 8. С. 259.

1380. Перетц Володимир Миколайович – український літературознавець. *Провідники духовності в Україні* / за ред. І. Ф. Кураса. Київ : Вища шк., 2003. С. 514–515.

1381. Перетц Володимир Миколайович. *Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Незабутні постаті : довідково-біографічне видання* / упоряд. О. Матвійчук, Н. Струк. Київ : Світ Успіху, 2005. С. 367.

1382. Перетц Владимир Николаевич. *Аврус А. И., Саунин И. В., Соломонов В. А. Саратовцы – академики и члены-корреспонденты Российской академии наук : биобиблиогр. очерки.* Саратов, 2005. С. 134–139.

1383. Перетц Володимир Миколайович. *Денисенко Л. М. Автографи на книгах із колекцій рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : каталог.* Київ, 2007. С. 83.

1384. Перетц Володимир Миколайович. *Київ : Історико-біографічний енциклопедичний довідник.* Київ, 2007. С. 878.

1385. Перетц Володимир Миколайович. *Гарбар Л. В. Історія української бібліотечної справи в іменах (кінець ХІХ ст. – 1941 р.) : матеріали до біобібліографічного словника.* Київ : НБУВ, 2017. С. 342–343.

1386. Перетц Володимир Миколайович. *Некрополь філологів – викладачів Свято Володимирівського та Шевченківського університету : біогр. довід. / за ред. Г. Ф. Семенюка.* Київ : Логос, 2018. С. 187–188.

1387. Перетц Володимир Миколайович. *Палій В. М., Храмов Ю. О. Національна академія наук 1918–2018. Персональний склад.* Київ : Фенікс, 2018. С. 134.

1388. Професори Київського університету : біогр. довід. / упоряд. С. Ю. Алтухова, К. В. Бойко, І. В. Ващенко [та ін.]. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2014. 591 с.

1389. Путівник по особових фондах Архівних наукових фондів рукописів та фотозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського / відп. ред. Г. А. Скрипник ; заг. ред. Г. В. Довженок ; НАН України, ІМФЕ ім. М. Рильського. Київ, 2005. 408 с.

1390. Путівник по фондах відділу рукописів Інституту літератури НАНУ / заг. ред. Г. М. Бурлака. Київ : Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України ; Видавничий центр «Спадщина», 1999. 864 с.

1391. Семинарий русской филологии при Императорском университете св. Владимира под руководством В. Н. Перетца. Первое пятилетие. Киев, 1912. 64 с.

1392. Семинарий по русской филологии академика В. Н. Перетца. 1907–1927. Учасники Семинария – своєму учителю. Л., 1929. 60 с.

1393. Українська діаспора: літературні постаті, твори, біобібліографічні відомості / упоряд.: В. А. Просалова. Донецьк : Східний видавничий дім, 2012. 480 с.

1394. Українське перекладознавство. Проблеми художнього перекладу : бібліографічний покажчик / уклад. Ю. Ю. Полякова. Харків : Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 2013. 184 с.

1395. Українські бібліографи. Біографічні відомості. Професійна діяльність. Бібліографія / авт.-уклад.: Р. С. Жданова, Н. І. Абдуллаєва, В. О. Кононенко ; наук. ред. В. О. Кононенко, Н. Я. Зайченко ; відп. ред. Т. І. Вилегжаніна ; ДЗ «НПБУ». Київ, 2008. 232 с.

1396. Ціпко А. Перетц Володимир Миколайович. *Українці Санкт-Петербурга, Петрограда, Ленінграда...* Вишгород : ПП Сергійчук М. І., 2013. С. 450–451.

1397. Шведова О. И. Историки СССР : указатель печатных списков их трудов. М., 1941. 152 с.

6. Електронні публікації

1398. Адрианова-Перетц Варвара Павловна (1888–1972). *Биографика Санкт-Петербургского университета*. URL: <https://bioslovhist.spbu.ru/hist-pg-ld/2426-adrianova-peretc-varvara-pavlovna.html>.

1399. Алпатов В. Выслушать обе стороны (Михаил Робинсон. Судьбы академической элиты: Отечественное славяноведение, 1917 – начало 1930-х годов). *Отечественные записки. 2005. № 2 (23). Интернет-проект «Журнальный зал»*. URL: <http://www.strana-oz.ru/2005/2/vyslushat-obe-storony-mihail-robinson-sudby-akademicheskoy-elity-otechestvennoe-slavyanovedenie-1917----nachalo-1930-h-godov>.

1400. Білокінь С. Велетен мистецтвознавства [С. Таранушенко]. *Сумський історичний портал*. URL: <http://history.sumy.ua/research/article/709-veletenmystetstvoznavstvactaranushenko.html>.

1401. Болотникова М. Квартира М. Н. Сперанского. URL: <https://topos.memo.ru/en/node/521>.

1402. Відкрито пам'ятну дошку академіку Володимиру Перетцу. URL: <http://aej.org.ua/news/1474.html>.

1403. Дмитриев Л. А. Перетц Владимир Николаевич. *Фундаментальная электронная библиотека «Русская литература и фольклор»*. URL: <http://feb-web.ru/feb/slovEnc/es/es4/es4-0091.htm>.

1404. Киперман С. Внук декабриста в жерновах сталинщины. URL: <http://grimnir74.livejournal.com/8965132.html>.

1405. Книги з автографами учнів Володимира Миколайовича Перетца. *Національна історична бібліотека України*. URL: <https://nibu.kyiv.ua/exhibitions/258/>.

1406. Лобачова І. До 145-річчя з дня народження Перетца Володимира Миколайовича. *Новгород-Сіверський Історико-культурний му-*

зей-заповідник «Слово о полку Ігоревім». URL: <http://www.ns-slovo.org.ua/statti/117-do-145-richchya-z-dnya-narodzhennya-perettsa-volodimira-mikolajovicha>.

1407. Никитин О. В. «Нестор славянских филологов» (об академике Алексее Ивановиче Соболевском). *Слово*. URL: https://www.portal-slovo.ru/philology/39037.php?ELEMENT_ID=39037.

1408. Огієнко І. Моє життя. *Збруч*. URL: <https://zbruc.eu/node/86087>.

1409. Перетц Володимир Миколайович (1870–1935) : з нагоди ювілею вченого. *Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського*. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/5123>.

1410. Перетц Владимир Николаевич (1870–1935). *Биографика Санкт-Петербургского университета*. URL: <https://bioslovhist.spbu.ru/person/223-peretts-vladimir-nikolayevich.html>.

1411. Регушевський Є. С. Перетц Володимир Миколайович. URL: <http://litopys.org.ua/ukrmova/um66.htm>.

1412. Робинсон М. А. М. С. Грушевский и русская академическая элита. *Асоціація європейських журналістів*. URL: <http://aej.org.ua/History/1457.html>.

1413. Росовецкий С. К. Об академике Владимире Николаевиче Перетце. URL: <http://www.aej.org.ua/History/1440.html>.

1414. Росовецкий С. Как коммунисты подчинили себе Академию наук или за что был репрессирован академик Владимир Перетц? URL: <http://aej.org.ua/History/1472.html>.

1415. Рудзицкий А. Учитель и его ученики. Памяти академика В. Н. Перетца. *Еврейский мир Украины*. URL: <http://ju.org.ua/ru/publicism/551.html>.

1416. Стахієва Н. В. Славистичні студії В. М. Перетца. *Актуальные проблемы славистики : Междунар. интернет-конф. Секция 8, Современные славистические студии в Украине. Дата публ.: 16.06.2013. 19:11*. URL: <http://centrumpl.in.ua/forum/12-28-1>.

1417. 31 січня 1870 року народився видатний історик української літератури Володимир Перетц. *Рідна країна*. URL: <https://ridna.ua/2020/01/31-sichnya-1870-roku-narodyvsya-vydatnyj-istoryk-ukrajinskoji-literatury-volodymyr-peretts/>.

1418. Яковлев Федор Тимофеевич. Историческая Самара. URL: <http://историческая-самара.рф/каталог/самарская-персоналия/я/яковлев-фёдор-тимофеевич.html>.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

- Абдуллаєва Н. І. 566, 569
Абрамов І. С. 224
Абрамович Д. І. 28, 31, 32, 201, 220–222, 224, 280, 285, 289–291, 297, 310, 345, 359, 360, 378, 416, 430, 476, 479, 481, 484, 507, 514, 527, 547, 548, 560, 561
Абросимова С. В. 531
Августинович О. 48
Аврус А. І. 568
Адам 213
Адаменко А. Г. 532
Адамський В. Р. 533
Адріанов П. О. 120
Адріанов С. О. 201, 345
Адріанова-Перетц В. П. 16, 21–25, 28, 30, 32–34, 37, 40, 43, 50, 51, 77, 81, 96–98, 106, 113, 115–121, 125–128, 134, 138, 139, 143, 147, 173, 187, 192, 198, 201, 202, 206, 208, 213, 214, 218, 220, 249, 251, 263, 264, 279, 280, 285, 294, 299, 309, 319, 325, 327, 337, 342, 344–346, 348, 352, 354, 356, 358, 361, 365, 370–372, 375–393, 396, 398, 399, 423, 424, 438, 441, 442, 447, 448, 452, 455, 458, 459, 468, 469, 476, 482–485, 490, 497–503, 505, 507, 524, 532–534, 538, 540, 543, 550, 552, 554, 561, 563, 564, 569
Адріанова Л. М. 115, 372, 373, 533
Адріанова О. М. 115, 372, 373, 533
Азволінська І. Д. 538
Айналов Д. В. 32, 238, 328, 358, 492
Айзеншток І. Я. 243
Александрова Г. А. 28, 538, 539
Алексєєв М. П. 31, 136, 328, 340, 341, 492, 494
Алексушина Т. Ф. 539
Алпатов В. М. 29, 363, 506, 539, 569
Алтухова С. Ю. 568
Андрєєв В. М. 539
Андрєєвський І. О. 364
Андрієвський О. Ю. 430, 528
Анна Іоанівна, імператриця 134
Аннінський С. О. 358
Антонович В. Б. 43, 45, 81, 88, 89, 92, 165, 166, 177, 237
Антонович М. Д. 25
Апостол Д. 429
Арабажин К. І. 45, 56, 62, 63, 65, 143, 154, 179, 180, 181, 476
Арабажина Н. І., см. Перетц Н. І.
Артамонов Ю. О. 540
Артамонова С. 565
Артемов В. К. 108
Артемський А. Я. 367
Архангельський О. С. 77
Астраханова Л. Ф. 381
Афіані В. Ю. 530, 531
Ахматова Г. А. 542
Ашнін Ф. Д. 29, 363, 539

Баб'як П. 530
Багалій Д. І. 14, 30, 31, 38, 101, 189, 190, 192–200, 206–209, 215, 354, 396, 451, 471
Багрій О. В. 31, 106, 137, 138, 187, 328, 344, 421, 422, 448, 492, 522, 523
Базилевич В. М. 31, 328, 332, 341, 492
Байкеніч Д. В. 539
Балабай В. І. 539
Балухатий С. Д. 279, 280, 285, 344,

- 348, 358
Банческул Д. 300, 303, 357, 409, 431, 529
Баранников О. П. 28, 139, 187, 201, 344, 345, 448, 552
Баранович Л. 49, 50, 60, 61, 77, 313, 404, 412, 413, 515
Барвінок В. І. 198
Барвінський В. О. 150
Барвінський О. Г. 318
Барер І. [Н.] 438, 441, 442
Барсов Е. В. 283
Барський Петро 116
Басарге 105, 132, 133, 523
Бахтін М. М. 28, 539
Беднарський К. 152
Бежкович О. С. 224
Белич О. 339
Бельченко Г. П. 32, 358, 492
Бен-Сірах 221
Бережков М. 531
Берков П. Н. 20, 358, 360, 539, 565
Берло Г. Л. 295, 313
Бернацький Л. 91
Белінський В. Г. 105
Бельчиков М. Ф. 32, 140, 141, 328, 492
Бирчак В. 467
Білецький Л. Т. 20, 21, 25, 28, 31, 36, 40, 105, 106, 119, 120, 136–139, 256, 257, 275, 279, 317, 347, 376, 447, 448, 465, 507, 533, 539, 544, 545, 549
Білецький О. І. 31, 207, 208, 209, 328, 332, 382, 492
Білий В. В. 367
Білокінь С. І. 539, 540, 569
Білоус П. В. 544
Біляшівський М. Ф. 31, 37, 46–48, 85, 86, 163, 184, 199, 483, 513, 546
Богаєвський Б. Л. 209
Богомолець О. О. 30, 31, 310, 311, 477
Богородицький В. О. 328,
Богданов В. Л. 551
Бодуен де Куртене Я. 346
Бойко К. В. 568
Боккаччо 285, 298
Болотникова М. 569
Бондаренко В. П. 170, 171
Бонч-Бруєвич В. Д. 361
Бонч-Осмоловський Г. О. 364, 385
Борзосмисле 132
Борис, князь 139, 285, 286, 421, 522, 540
Борис Т. П. 540
Боричевський Є. І. 333
Бородіхін А. Ю. 540
Боцяновський В. Т. 44, 201, 203, 224, 345
Бражніков [Е.] С. 438, 441, 442
Браун Ф. О. 39, 466
Брега Г. С. 565
Брок О. 258, 346
Брокгауз Ф. А. 567
Брухнальський В. 91
Брюкнер О. 56, 121, 564
Брюховецький І., гетьман 234
Бубнов М. М. 93, 174
Бугославський С. О. 25, 31, 106, 121, 138, 139, 141, 251, 279, 280, 285, 286, 328, 448, 493, 540
Будде Є. Ф. 156
Бузескул В. П. 258, 263, 531
Бузук П. П. 32, 328, 333, 493
Буланов П. П. 371
Булахов М. Г. 565
Булаховський Л. А. 125, 332, 552

- Булгаков Ю. В. 567
 Бурггардт О.-Е. (Юрій Клен) 223, 540
 Бурлака Г. М. 568
 Буршина А. [Н.] 438, 441, 442, 507
 Буслаєв Ф. І. 77
 Бухаркін П. 540
 Буш В. В. 329
 Бялий Г. А. 348, 533
- Вагнер** Ю. М. 80
 Вайсберг Ф. І. 413, 515
 Валаам 331
 Валькер Г. А. 14, 73, 80, 400
 Валяшко М. Г. 364, 385
 Ван-Вейк Н. 32, 329, 496
 Варава Т. В. 536
 Варнеке Б. В. 333
 Василенко М. П. 89, 100, 169, 177, 185, 187
 Василій, цар 407, 426
 Василюк О. Д. 540
 Ваулін І. І. 243
 Ващенко І. В. 568
 Введенський О. І. 69
 Великий, Петро 110, 145, 148, 149, 404, 414, 415, 517
 Величковський І. 127, 152
 Венгеров С. О. 546
 Вересовська Т. В. 535
 Веретельник А. 467
 Вернадський В. І. 31, 37, 40, 187, 188, 190, 196, 201, 265, 272, 273, 345, 363, 396, 530, 531, 533
 Веселовська Г. І. 540
 Веселовський О. М. 43, 44, 404, 519
 Вилегжаніна Т. І. 569
 Виноградов В. В. 32, 329, 493
 Вишенський Іван 63, 77, 218, 352, 380, 406, 408, 425, 426, 525
- Вишинський А. Я. 40, 371, 372,
 Вишневський Д. К. 86, 87
 Візир М. П. 532
 Вілінський С. Г. 31, 328, 334–336, 338, 493
 Вільна Я. 544
 Віндакевич С. 90
 Вінницький А. В. 235
 Вірченко Т. 540
 Владимиров П. В. 49, 63, 66, 67, 70, 83, 85
 Воблій К. Г. 270, 273
 Вовіна-Лебедева В. Г. 532, 541, 564
 Вовк М. П. 541
 Вовк Ф. К. 162, 231, 551
 Вовк-Леонович І. В. 333, 342
 Водотика С. Г. 28, 471, 541, 548
 Вознесенський О. М. 32, 328, 333, 493
 Возняк М. С. 15, 28, 31, 34, 37, 100, 150, 158, 160, 183, 204, 280, 297, 317, 318, 323–325, 470, 510, 541, 542, 547, 562
 Войцик Р. К. 364
 Волгін В. П. 40, 350, 369, 370, 383,
 Володимир, князь 308, 324, 342
 Волинський, Антоній 122
 Волошина М. О. 541
 Воронін С. Г. 253, 294
 Востряков М. П. 283
 Врабель М. А. 45, 412, 515
 Врона І. І. 31, 232, 513
 Врублевський В. Г. 535, 567
 Врублевський І. І. 171
 Вяземський П. П. 61,
 В'ячеслав (Чеський), князь 299, 300, 324, 354, 409, 430, 504, 528

- Гаєвський С. Ю. 31, 32, 37, 139, 173, 244, 280, 285, 289, 468, 479, 541
 Гайдамака К. М. 253
 Гайова О. 532
 Галаган Г. П. 50
 Галаган Павло 14, 27, 80, 95, 132, 415, 517, 556
 Галін М. А. 172, 178
 Галятовський І. 77, 121, 129, 285, 305
 Ганкевич Я. 467
 Ганцов В. М. 338
 Гаранін О. Я. 565
 Гарбазюк М. 541
 Гарбар Л. В. 568
 Геннадій, Константинопольський 120
 Геппенер М. В. 24, 51, 280, 283, 285, 313, 358, 359, 378, 382, 484
 Гершунін П. П. 413, 515
 Гирич І. Б. 542, 566
 Гізель І. 77, 325
 Гіляров С. О. 232
 Гінтовт Л. 53
 Глезна І. 84, 415, 516
 Гліб, князь 139, 285, 286, 421, 522, 540
 Гнатенко В. 544
 Гнатюк В. М. 13, 15, 28, 31, 36, 37, 62, 63, 141, 143, 150, 151, 155, 160, 205, 215, 217, 317–323, 407, 414, 439, 440, 467, 511, 530, 562
 Гнедич М. І. 341
 Гоголь М. В. 72, 105, 127, 361, 414, 516
 Голанов І. Г. 32, 493
 Голобуцький П. 542
 Головацький Я. Ф. 179
 Головкіна [А.] І. 542
 Голубєв С. Т. 77, 94
 Голубовський П. В. 92, 331
 Горак Р. Д. 542
 Горбик В. О. 566
 Гордєєв Д. П. 364
 Гординський Я. Д. 354, 431, 528
 Гордієнко Д. С. 531
 Горська Н. О. 565
 Горчинський П. А. 201
 Горькова А. 542
 Гребенюк В. П. 542
 Гревс І. М. 121
 Григор Г. Г. 364
 Григор'єв О. Д. 32, 329, 338, 493
 Грінберг З. Г. 320
 Грінченки 503
 Грінченко А. Б. 503
 Грінченко Б. Д. 31, 57, 83, 163, 167, 171, 172, 176, 178, 414, 503, 504, 516
 Грінченко М. М. 503
 Груздева О. М. 27, 30, 37, 40, 532, 542
 Грузинський О. С. 105, 108, 116, 119–121, 140, 142, 173, 177, 183, 199, 438, 441, 442, 447, 448, 507
 Грунський М. К. 428, 507, 527
 Грушевська К. М. 219, 274, 275, 429
 Грушевський М. С. 14, 28, 30–32, 35, 36, 38, 39, 87–94, 98, 101, 107, 114, 141, 143, 146–158, 160–175, 177–179, 181–183, 185, 187, 191, 195, 204, 205, 217, 218, 229, 258–260, 266–271, 273–275, 287–290, 308, 316, 330, 345, 346, 349, 350, 354, 363, 365–367, 396, 407, 425, 429, 436, 453, 466, 467, 470, 476, 481, 525, 530, 532, 542, 545, 552–554, 557, 559, 562, 566, 570
 Грушевський О. С. 101, 161, 163, 172, 258
 Грушевські 14, 35

- Гудзій М. К. 16, 22, 25, 31, 37, 40, 105, 116, 119, 121, 125, 136–139, 141, 220, 251, 279, 280, 285, 289, 328, 340, 371, 382, 384, 387, 391, 393, 396, 422, 438, 441, 442, 448, 449, 468, 493, 498, 523, 532–534, 542, 552, 562, 564
 Гуєр О. 338
- Данилевич В. Ю. 31, 92, 98, 111, 152, 166, 167, 182–184, 482
 Данилевський В. Я. 273
 Даниленко В. М. 537
 Данилов В. В. 173, 204, 218,
 Дахнович В. М. 437
 Дахновський Я.-К. 90
 Дашкевич М. П. 31, 46, 60–62, 68, 154, 498, 513, 560
 Дашкевич Я. Р. 542
 Делабарт Ф. Г. 109
 Денисенко Л. М. 568
 Державін М. С. 212, 350–352, 355, 363
 Джамі А. 238
 Джиджора І. М. 31, 36, 157, 467
 Дзбанівський О. Т. 506
 Дзира Я. І. 23, 542
 Дзюбенко К. К., 378, 484
 Дложевський С. С. 31, 328, 342, 493
 Дмитрієв О. М. 28, 543, 555
 Дмитрієв Л. О. 22, 543, 565, 569
 Дмитрієвський О. П. 32, 329, 493
 Добраницький М. М. 478
 Добровольський Л. П. 175
 Довгалевський М. 186, 413, 422, 523
 Довженок Г. В. 568
 Довнар-Запольський М. В. 31, 37, 46, 80, 83, 84, 89, 92, 95, 98, 419, 482, 532
 Доманицький В. М. 150, 163
- Домонтович В., см. Петров В. П.
 Домбровська Г. 540
 Дончик В. Г. 544, 545
 Дороніна Н. В. 27, 564
 Дорошенко В. В. 150
 Дорошенко Д. І. 185
 Дорошенко Михайло, гетьман 176, 178
 Дорошкевич О. К. 136, 137, 448
 Достоєвський Ф. М. 341, 404
 Драгоманов М. П. 43, 45, 88, 256, 257
 Драгутинович 43
 Драй-Хмара М. О. 107, 132, 138, 223
 Дробленкова Н. Ф. 543
 Дроздовський В. В. 218, 224, 226, 351, 353, 354, 364, 512, 543, 560
 Дубровіна Л. А. 27, 28, 530, 531, 543
 Дубровський В. В. 364
 Дудко В. І. 28, 226, 543
 Дурдуківський В. Ф. 161, 183
 Дурново А. М. 364
 Дурново Л. О. 364
 Дурново М. М. 32, 328, 333–337, 339, 354, 364, 365, 414, 430, 493, 528, 553
 Дьомін А. С. 542
- Ельстер Е. 223, 540
 Естер (Есфір) 406, 423
 Ернст Ф. Л. 215, 235, 364
- Євлахов О. М. 112
 Єдлінська У. 532
 Ємчук О. І. 543, 564
 Єрецький О. А. 212
 Єрмоленко С. Я. 567
 Єрофєєв І. Ф. 16, 31, 33, 44, 109, 164, 173, 181, 183, 209, 216, 217, 226, 238, 239, 246, 250, 251, 303, 323, 324, 361,

- 372–376, 378–380, 437, 482, 490–492, 512, 555, 561
- Єрємін І. П. 25, 251, 280, 285, 297, 313, 344, 348, 349, 352, 353, 356, 361, 368, 393, 506, 544
- Єрємін С. А. 541
- Єфремов С. О. 14, 15, 31, 35, 39, 40, 100, 156, 183, 190, 192, 197, 199, 202–220, 224, 228–231, 233, 235–237, 240, 251–255, 258–276, 279–283, 286–290, 294, 298, 323, 347, 366, 367, 429, 469, 470, 510, 527, 533, 534, 544, 559
- Єфремови 161
- Єфрон І. А. 567
- Жарко Я. В.** 31, 353, 512
- Жданов І. М.** 54, 68
- Жданова Р. С.** 566, 569
- Жебуньов Л. М.** 169
- Жекуліна А. В.** 14, 74, 95–98, 105, 130, 401, 491
- Жемчужников Л. М.** 413
- Жепецький Я.** 90
- Жинкін М. П.** 332
- Житецький Г. П.** 14, 30, 31, 240, 244, 256, 270, 275, 329, 330, 342, 502
- Житецький П. Г.** 13, 18, 28, 29, 31, 33, 46, 51–63, 66, 67, 69–71, 73, 77, 81, 82, 90, 115, 153, 156, 157, 160, 163, 169, 173, 175, 176, 205, 329, 394, 405–407, 418, 420, 423, 435, 471–473, 491, 513, 520, 521, 561
- Жуков А. Є.** 532, 544
- Жуков О. М.** 228
- Жюно В. Л.** 437
- Забелін І. Є.** 283
- Заболотний Д. К.** 203, 233, 266, 273
- Заборовський Рафаїл** 186, 422, 523
- Завальнюк О. М.** 27, 544, 566
- Загородній А. Г.** 531
- Задорожна Л. М.** 544
- Задорожна С. В.** 544
- Зайченко Н. Я.** 566, 569
- Залеський Ю.** 43
- Залізняк М.** 467
- Залозна С. П.** 567
- Залуські** 54
- Замотін І. І.** 333
- Затилюк Я.** 532
- Заточник, Даниїл** 359, 374, 386, 431, 529
- Зеленін Д. К.** 32, 328, 493
- Зелинська С. М.** 438, 441, 442
- Земка Т. Л.** 134
- Зеров М. К.** 223, 224, 429, 527, 552, 559
- Зібрг Ч.** 45
- Златовласом Василь** 507
- Зозуля С. Ю.** 544
- Золковер Ф. [А.]** 438, 441, 507
- Золотарьов Д. О.** 364
- Зубатий Й.** 338
- Зубницький Х.** 405
- Зубовський Ю. М.** 134
- Зюзін О. В.** 566
- Йолкіна Л. В.** 27, 30, 545
- Йонинас І.** 546
- Іаков** 421
- Іваненко О. А.** 27, 544
- Іванець П. Г.** 253, 254
- Іваницький А. І.** 544
- Івановський В. М.** 32, 328, 333, 494
- Іванченко М. М.** 537

- Ігор, князь 18, 21, 22, 33, 36, 40, 43, 76, 77, 125, 216, 219, 220, 252–257, 278, 300, 314, 323, 325, 327, 337, 354, 381, 383, 391, 397, 406–409, 425, 426, 428, 429, 431, 481, 483, 490, 523, 525–529, 543, 545, 549, 553, 555, 557, 562, 564, 565
- Іконійська, Параскева 124
- Іконников В. С. 31, 90, 93, 98, 103, 121, 122, 187, 199, 200, 258, 475, 513
- Іларіон, митрополит 78, 285, 294
- Ільїнський Г. А. 31, 264, 328, 364, 365, 494, 545
- Ільченко А. О. 566
- Індиченко Г. В. 536
- Істрін В. М. 121, 205, 256, 321, 338, 345, 532, 544
- Каверін В. О. 501**
- Кадлубовський А. П. 29, 70, 100, 117, 122
- Калинович М. Я. 139, 344
- Калінін М. І. 373
- Каманін І. М. 62, 173, 178, 545
- Каменєв Л. Б. 29, 370, 371, 373
- Камишан О. М. 31, 296, 301, 303, 367, 479
- Капраль М. М. 545
- Капустін В. О. 501
- Каран Д. 531
- Карапиш Б. Т. 531
- Карєєв М. І. 44, 265
- Каринський М. М. 32, 242, 328, 330, 494
- Карманський П. 467
- Карпенко-Карий І. К. 138, 353, 512
- Карський Ю. Ф. 116, 262, 417, 422, 518, 523
- Касперовський 376
- Катранова 507
- Квітка К. В. 308
- Квітка-Основ'яненко Г. Ф. 234
- Кіперман С. 569
- Кіржаєв С. М. 531, 557
- Кіров С. М. 372
- Кістяківська Н. П. 31, 280, 285, 291–293, 310, 313, 359, 504
- Кістякіський В. О. 233
- Кіштимай А. Л. 532
- Клековкін О. Ю. 28, 29, 545
- Климент, святий 88, 145
- Климентій Зіновійв 59, 151–155, 160, 386, 405, 421, 432, 510, 522, 530
- Климовський С. 147
- Климчук А. М. 545
- Клінгер В. П. 111, 198, 447, 507
- Кметь В. 566
- Кнауер Ф. І. 111
- Кобченко К. А. 27, 545
- Ковалевська О. О. 546
- Коваленко О. В. 502
- Коваленко О. М. 353
- Ковальчук Г. І. 28, 245, 546, 565
- Ковтунова І. С. 386, 499
- Козлов Р. А. 540
- Козловський М. І. 155, 467
- Козмін М. К. 326
- Колесса Ф. М. 150, 205, 218, 319, 325, 328, 407, 425, 481, 525
- Колибанова К. В. 27, 565, 566
- Колобов О. О. 536
- Колосова В. П. 24, 546
- Колпакова Н. П. 348, 376, 533
- Комарніцький О. Б. 27, 566
- Кониський О. Я. 47
- Коновець О. Ф. 546

- Кононенко В. О. 27, 566, 569
 Кононко Є. М. 23, 546
 Конусова О. Д. 27, 546
 Копержинський К. О. 20, 24, 31, 201, 203, 216–218, 257, 317, 318, 328, 333, 348, 363, 469, 494, 546
 Корабльов В. М. 227, 363–369,
 Кордт В. О. 98
 Кордуба М. 530
 Коржова А. М. 27–29, 546, 547
 Корнієнко В. 547
 Корпанюк М. П. 544
 Корольков І. М. 32, 328, 341, 342, 494
 Коротнєв О. О. 80
 Корсунський Данило, паломник 214
 Корчак-Новицький М. Т. 412, 515
 Корчак-Чепурківський О. В. 273
 Косов С. 314, 410
 Костомаров М. І. 234, 237
 Костриця М. Ю. 553
 Коструба Т. 381
 Котенко Н. 547
 Котляревський І. П. 52, 77, 78, 92, 142, 156, 180, 224, 234, 243, 408, 412, 429, 515, 527
 Котляревський Н. О. 18, 102, 104, 184, 318, 534
 Котляревський О. О. 175
 Коховський В. І. 146, 417, 518
 Коцюбинський М. М. 353, 512
 Коць-Григорчук Л. 566
 Кошкаръов 64
 Кравець Д. М. 547
 Кравців Б. М. 24, 25, 547, 548, 566
 Кравченко А. 548
 Крачковський І. Ю. 237
 Кревецький І. І. 32, 79, 150, 157, 417, 510, 548
 Кречотень В. І. 23, 135, 548
 Крижанівський Б. Г. 226, 364, 365, 368, 369
 Крижанівський В. Й. 243
 Криленко М. В. 363
 Крилов В. В. 27, 29, 548
 Крилов І. А. 81, 517
 Крилова О. М. 538
 Кримський А. Ю. 14, 15, 30, 32, 37–39, 101, 107, 180, 189, 192, 193, 196–199, 201, 202, 210, 211, 213, 215, 219, 230–235, 237, 238, 242, 251–255, 258–260, 262, 265–267, 269–275, 277, 286, 288, 290, 291, 308, 327, 328, 330, 331, 349, 396, 531, 536, 538, 540, 544
 Крип'якевич І. П. 150
 Кроковський Йосаф 86, 416, 517
 Кудрявцев П. П. 14, 32, 95–97, 129, 503
 Кузеля З. Ф. 150
 Кузьмін М. О. 289
 Кузьміна В. Д. 533
 Кулаковський С. М. 136
 Кулаковський С. Ю. 332, 438
 Кулаковський Ю. А. 114, 167, 513
 Кулаковські 163
 Куліш П. О. 142, 222, 234, 430, 527
 Кулле Р. Ф. 364
 Кульженко В. С. 112
 Кулябко-Корецький М. Г. 238
 Кунцевич Йосафат 285
 Купчинський О. А. 530, 565
 Курас І. Ф. 28, 471, 548, 567
 Курбський А. М. 423
 Курило О. Б. 215
 Курінний П. П. 238, 239
 Курнаков М. С. 363
 Кутателадзе М. [А.] 110

- Кутателадзе М. М. 437
Кухарчук М. П. 109
Кучмаренко В. А. 535, 536
Кушнір Р. М. 548
- Лавров П. О. 68
Ланглуа Ш.-В. 44
Лаптева Л. П. 566
Ларін Б. О. 132, 134, 136, 139, 344, 382, 448, 501
Ластовський В. У. 376
Лебедєва В. М. 532
Левицький І. О. 150
Левицький О. І., 161–163, 173, 177, 181, 183, 185, 204, 406
Левченко Г. А. 551
Левченко М. З. 32, 253–255, 277, 477
Леницький, Варлаам 120
Леонтович В. М. 183
Лера-Сплавинський Т. 339
Леціус Й. А. 92, 111, 119, 441, 442, 447, 507
Лецкін М. О. 27, 548
Линниченко М. А. 513
Липський В. І. 39, 202, 230, 237, 271
Лисенко М. В. 73, 87, 138, 163, 169, 400, 547
Лисоченко І. Д. 532
Лихачов Д. С. 40, 356, 533, 549, 565
Лібрович С. Ф. 423, 523
Ліндрос (Ліндроз) Е. І. 364, 385
Лічков Б. Л. 364, 385
Лобачова І. 569
Лобода А. М. 14, 16, 29, 30, 32, 33, 39, 46, 66, 68, 72, 78, 82–85, 94, 101, 105, 106, 109, 111, 122, 124, 127, 156, 163, 166–168, 173, 175, 182, 183, 199, 205, 206, 214, 222–224, 263, 271, 276, 277, 343, 345, 346, 349, 350, 357, 396, 406, 408, 415, 430, 430, 437, 448, 452, 470, 483, 497, 502, 507, 510, 513, 517, 528, 549, 552
Лобода І. О. 452, 502
Ломоносов М. В. 405
Лопарєв Х. М. 423
Лось І. Л. 513
Лотоцький О. Г. 40, 533
Лохвицька-Скалон М. О. 65
Лош Я. 32, 329, 339, 494
Луговский О. Г. 536
Лукін М. М. 266
Лук'яненко О. М. 98, 111, 507
Лур'є С. Я. 348
Лучицький І. В. 80
Любарська Л. В. 567
Ляпунов Б. М. 32, 224, 328, 345, 350, 494
Ляскоронський В. Г. 167, 331
Ляхоцький В. П. 27, 532, 549
Ляшко С. М. 567
Лященко А. Я. 32, 44, 57, 63, 180, 201, 202, 212, 213, 218, 224, 299, 300, 303, 326, 328, 345, 352, 353, 354, 410, 411, 430, 434, 494, 495, 514, 528, 532
- Мадуєв А. С. 329
Мазепа І., гетьман 202, 218, 234, 241, 428
Мазуркевич О. Р. 469
Майборода Р. 567
Майков В. В. 133, 222, 358
Майков Л. М. 44
Майстренко А. 565
Майхер В. 565
Макаренко М. О. 32, 243, 328, 332, 342, 495

- Макарій, митрополит 423
 Макаров В. І. 549
 Македонський, Олександр 289
 Максименко Ф. П. 540
 Максимович М. О. 204, 234, 406, 408, 470
 Малевич С. О. 514
 Малейн (Малеїн) О. І. 424
 Малишев В. І. 566
 Маліцький М. В. 364
 Мальцев П. М. 374
 Мандельштам І. Е. 112
 Мандрика М. Ї. 549
 Маркевич М. А. 50
 Марко Вовчок 234
 Марковський М. М. 19, 22, 220, 254, 280, 285, 549
 Марр М. Я. 262
 Мартель А. 506
 Марченко О. І. 565
 Масанов І. В. 549
 Маслов В. І. 16, 32, 33, 105, 119, 136, 239, 240, 328, 332, 351, 358, 378, 382, 386, 388, 393, 396, 438, 441, 442, 448, 484, 495, 499, 505, 507
 Маслов С. І. 14–16, 24, 28, 32, 33, 88, 105, 110, 116, 119, 121, 125, 130, 135, 136, 139, 147, 148, 151, 163, 182, 183, 203, 220, 239–247, 253–257, 262, 264, 265, 267, 274, 279, 280, 284, 285, 288, 292, 295, 298–301, 304, 306, 309, 310, 312, 313, 328, 330, 331, 332, 340, 343, 350, 351, 353–356, 358–362, 375, 378, 381, 382, 391, 393, 396, 410, 437, 441, 442, 448, 450, 468, 479, 483–490, 495, 503, 506, 507, 512, 526, 543, 546, 564
 Маслова (Шуляк) О. М. 32, 113, 242, 251, 280, 285, 298, 313, 328, 330, 332, 358, 359, 378, 381, 428, 438, 484, 495
 Маслови 32, 332, 358, 378, 484, 543
 Матвєєва Л. В. 26, 29, 30, 531, 549
 Матвієнко С. 549
 Матвійчук О. 567
 Махновець Л. Є. 22, 23, 32, 37, 51, 113, 352, 391, 392, 393, 468, 469, 502, 549
 Мацько В. 549
 Меженко Ю. О. 245
 Мейє А. 258
 Мельниченко О. 565
 Меншиков О. 202
 Микитась В. Л. 22, 550
 Микола II 54
 Миколенко Н. М. 247, 248, 249, 281
 Мирний, Панас 353, 512
 Михайлов О. В. 328
 Михальчук К. П. 29, 103, 163, 165, 166, 169, 172, 173, 182, 183, 185, 423, 467, 514
 Мицик Ю. А. 532
 Мізюн Г. 20, 550
 Міллер О. О. 364
 Міцкевич А. 43
 Міщенко Ф. І. 199, 271, 272
 Міщук Г. А. 550
 Міщук С. М. 27, 28, 550, 565
 Могила, Петро 77, 308, 324, 432
 Могилянський М. М. 32, 205, 323, 476
 Модзалевський Б. Л. 201, 345
 Моргілевський І. В. 506
 Мордовцев Д. Л. 353, 512
 Моренець В. П. 247, 534
 Морозов О. С. 550
 Московченко Н. П. 532
 Мочульський В. М. 354, 412, 430, 528

- Мошков В. О. 48, 483
 Мроз О. К. 364
 Мурко М. 32, 329, 334, 338, 339, 346, 347, 495
- Навашин С. Г. 80
 Наєнко М. К. 27, 28, 551
 Назаревський О. А. 14–16, 22, 25, 30, 32–35, 40, 83, 105, 110, 113, 115–117, 119, 121, 123–125, 130, 132, 135, 136, 173, 279–281, 284, 285, 287, 291, 297–306, 308–310, 312, 313, 340, 358, 382, 383, 385–393, 396, 438, 441, 442, 448, 458, 459, 468, 476, 479–481, 498–502, 507, 533, 534
 Назаріїв О. Т. 157
 Наріжний С. 551
 Наулко В. І. 551
 Науменко В. П. 46, 161, 162
 Науменко К. М. 566
 Неверов С. Л. 110, 438, 441, 442
 Неверова (Подоба) К. Л. 113, 116, 126, 127, 173, 378, 438, 441, 442, 448, 484, 507
 Нейман Б. В. 32, 136, 328, 448, 495
 Некрасов О. І. 329
 Некрашевич І. Г. 285, 291, 292, 504
 Нестор 41, 43, 46, 60–62, 78, 79, 161, 285, 404, 413–415, 515–517, 536, 537, 548
 Нич К. 339
 Нідерле Л. 338
 Ніка О. І. 551
 Нікітін О. В. 570
 Нікіфоров О. І. 348, 349
 Ніковський А. В. 166, 183
 Ніколаєва О. П. 30, 554
 Нікольська Г. Б. 32, 251, 280, 285, 293–295, 344, 346, 348, 349, 363, 364, 371, 385, 477, 481, 507
 Нікольський Б. В. 293
 Нікольський М. К. 29, 133, 282, 355, 356, 357, 476
 Новицький В. 381
 Новицький О. П. 231, 232, 239, 308,
 Новодворський В. В. 112, 447, 507
 Новохатський К. Є. 531
 Носов А. З. 231
- Обідний О. 20, 550
 Обнорський С. П. 329
 Оболенський Л. Л. 320
 Овсянико-Куликовський Д. М. 184
 Огієнко І. І. (митрополит Іларіон) 20, 25, 28, 32, 37, 38, 84, 105, 107, 108, 110, 116, 119, 121, 128–131, 136, 136, 139, 148, 171, 173, 175, 183, 328, 340, 376, 438, 441, 442, 465, 495, 531, 532, 534, 548, 551, 552, 570
 Одинока Л. 565
 Озерський Ю. І. 265, 267
 Олейник С. В. 566
 Олександр Володимирович 477
 Олексій Михайлович, см. Романов О. М.
 Олексій, святий 88, 120, 127, 128, 319, 424, 476, 524
 Ольга, княгиня 179, 308, 324
 Ольденбург С. Ф. 205, 236, 255, 258, 262, 273, 319–321, 343
 Омелянський В. Л. 203, 265
 Омельченко Г. 381
 Онищенко О. С. 27, 530, 531, 535, 536, 543, 551, 567
 Онопрієнко В. І. 27, 530, 536, 551
 Онуфрій 204, 354, 407, 427, 431

- Ончуков М. Є. 329
 Орленко Л. 185
 Орлов О. Д. 42, 358
 Орлов О. С. 309, 328, 355, 356, 359, 361
 Оссіан-Макферсон Д. 332
 Оссолінські 89
 Отроковський В. М. 28, 35, 105, 106, 132–136, 448, 450, 501, 514, 534, 541, 549, 551
 Оттон, імператор 381
- Павленко Л. А. 551
 Павлик М. І. 45
 Павлов І. П. 266
 Павлуцький Г. Г. 92, 163, 166–170, 173, 175, 177
 Падох Я. 465
 Паламарчук О. Л. 551, 552
 Палієнко М. Г. 27, 552
 Палій В. М. 568
 Паломник, Даниїл 279
 Панейко В. 467
 Панів Л. 540, 566
 Панченко В. Є. 552
 Панченко О. М. 552
 Панькова С. 552
 Папакіна Т. П. 536
 Пархоменко В. О. 236
 Пастернак Я. І. 338
 Патик В. В. 552
 Патон Б. Є. 530, 531, 551
 Пафеній, Лаодікійський 61, 404, 414, 516
 Пахман С. В. 413
 Пащук О. 467
 Пеленський Є.-З. 465
 Пелешенко Ю. В. 544
- Перетци 42, 104, 218, 348
 Перетц В. В. 442, 503
 Перетц Л. М. 42, 218, 224, 251, 375, 376
 Перетц М. Г. 42
 Перетц М. К. 42, 43
 Перетц (Арабажина) Н. І. 45, 46, 49, 198, 441, 442
 Перкова А. І. 531
 Перченко Ф. Ф. 552
 Петлюра С. 557
 Петерсон М. М. 329
 Петров (Домонтович) В. П. 28, 40, 133, 134, 136, 222–224, 430, 527, 533, 539
 Петров М. І. 13, 28, 32, 33, 38, 46, 48–52, 57–60, 63, 66, 69, 77, 86, 87, 98, 99, 147, 154, 163, 167, 173, 175, 176, 182, 183, 189, 191–194, 196, 197, 394, 423, 473, 474, 514, 561
 Петров О. Л. 32, 329, 334, 338, 492
 Петровський Д. П. 553
 Петрушевич А. С. 100, 155, 323
 Печерський, Теодосій (Феодосій) 285, 297, 300, 323, 324, 409
 Петухов Є. В. 119, 328, 341
 Пиксанов М. К. 32, 140, 141, 495
 Пилипчук Р. Я. 23, 552
 Пипін О. М. 57, 58, 310, 410
 Пиріг Р. Я. 552
 Підкова І., кошовий отоман 60, 61, 404, 413, 515
 Піскун В. 552
 Піхманець Ю. Є. 566
 Піщик О. В. 531
 Ткаченко-Петренко Є. [А.] 437
 Платонов С. Ф. 32, 68, 69, 158, 260, 341, 420, 495, 521

- Плетенецький Єлисей 174, 405, 419
Плетньова О. Ф. 113
Плеханов Г. В. 303
Погодін О. Л. 100, 101
Погорєлов В. 221
Покровська В. Ф. 356
Покровський О. І. 32, 139, 140, 263, 495
Покровський Ф. І. 430, 528
Полівка Їржі (Юрій) 32, 45, 258, 329, 334, 338, 339, 346, 347, 496
Поліщук В. 552
Поліщук Я. 552, 553
Полонська-Василенко Н. Д. 38, 40, 83, 84, 125–127, 376, 534
Поль О. М. 118, 550
Полякова Ю. Ю. 568
Понтійський, Пілат 120
Попов П. М. 14–16, 32–34, 238, 239, 246–249, 277, 280, 281, 283, 285, 291–295, 298, 299, 302–310, 312, 313, 330, 331, 348–350, 355, 358, 360, 383, 446, 454, 455, 478, 481, 502, 505–509
Попович М. В. 551
Попович, Олексій 217, 318, 406, 426
Поржезинський В. К. 339
Поспішил Ф. 335
Потапов П. О. 32, 328, 496
Потебня О. О. 44, 77, 467
Потиліцина Ю. М. 438, 441, 442
Потоцький А. К. 115
Потоцький П. П. 35, 37, 204, 210, 234–236, 250, 540
Преловська І. М. 531, 532
Прилепішева Ю. 565
Пристайко В. І. 553
Приходько В. 465
Прійомишева М. М. 538
Прокопенко (Чепур) Є. І. 32, 34, 40, 124, 125, 383, 386, 499, 502, 505
Прокопович В. К. 183
Прокопович Феофан 59, 60, 414
Пропп В. Я. 219, 300, 409, 429
Просалова В. А. 568
Прохоренко Н. С. 553
Птуха М. В. 270
Пулюй І. 467
Путро О. С. 533

Радивиловський А. 285
Рева Л. Г. 27, 28, 553
Ревуцький Д. М. 319, 437
Регушевський Є. С. 570
Рембрант 203, 229
Резанов В. І. 28, 32, 205, 242, 257, 258, 263, 264, 405, 407, 420, 427, 428, 510, 521, 526, 540, 541, 544, 547, 553, 555, 561, 564
Ржига В. Ф. 220, 371, 481, 553
Рибаков Б. О. 125
Рибаков І. Т. 218
Рибінський В. П. 99
Римський, Макарій 247
Риндик С. 465
Ристенко О. В. 421, 522
Рихлік Є. А. 32, 136, 140, 187, 328, 351, 352, 496, 551
Ришков А. А. 441, 442
Робінсон М. А. 27–29, 553, 554, 565, 569, 570
Родзевич С. І. 136
Рождественська М. В. 24, 30, 357, 546, 554
Розанов М. Н. 328
Розанов С. П. 220, 256, 344, 371, 555
Розвадовський Я. М. 339

- Розов В. І. 148, 173
 Розов В. О. 32, 328, 334, 337, 338, 496
 Розов М. М. 555
 Романов К. К., великий князь 104, 186
 Романов О. М., цар 199, 425, 525
 Романович-Ткаченко Н. Д. 32, 38, 172, 532
 Ромодановська О. К. 541
 Романовський Р. 565
 Росовецький С. К. 27, 28, 544, 555, 570
 Ростовський, Дмитро 60, 128, 129, 290
 Рубінчик О. Ю. 542
 Рудзицький А. Й. 570
 Рудницький Д. 53, 178
 Рулін П. І. 28, 136, 138, 330, 468, 547, 555
 Рункевич С. Г. 417, 519
 Русов О. О. 100, 238, 470
 Русова С. Ф. 465
 Руткевич Л. В. 438, 441, 442
 Рязановський Ф. О. 134, 135, 551
- Савельєва Л. А. 237
 Савенок Л. А. 28, 555
 Савченко С. В. 127
 Савченко Ф. Я. 267, 564
 Сагайдачний Петро, гетьман 176, 178, 545
 Сагарда М. 537
 Сазонова Л. І. 29, 554
 Саїтов В. І. 44
 Салата О. О. 560
 Салтиков-Щедрин М. Є. 336
 Самборський О. І. 210, 211, 235
 Самбурський К. І. 246, 247, 534, 539
 Самойленко Г. В. 555
- Самойленко О. Г. 555
 Санін Іосіф (Іван) 428
 Сарана Ф. К. 555
 Саунін І. В. 568
 Сахаров В. 88
 Сварник Г. 532
 Свенціцький (Святицький) І. С. 89, 150, 154, 155, 317, 318, 566
 Свистун П. І. 100
 Світленко С. І. 556
 Святослав, князь 220–222, 285, 297
 Север'янов С. М. 221
 Селищев П. М. 329
 Селунський Арсеній 423
 Семенюк Г. Ф. 544, 568
 Семп-Шажинський М. 90
 Сенік О. [Н.] 556
 Сеньобос Ш. 44
 Серапіон 247
 Сергієвський М. В. 329
 Сергійчук М. І. 569
 Серебрянський М. І. 371
 Седельніков О. Д. 364, 365, 371
 Сидоров С. М. 369
 Симсон П. Ф. 146
 Синайський Іоанн 215
 Синайський Нил 215, 426
 Сирокомля В. 43
 Сиповський В. В. 251, 264, 300, 326, 409, 430, 527
 Сичевська А. І. 441, 442, 507
 Сичов М. П. 364
 Сіміч 43
 Сімоні П. К. 32, 179, 222, 242, 326, 345, 358, 478, 496
 Січинський М. М. 115
 Скарга П. 285, 299, 306, 354, 430, 504, 528

- Скафтимов О. П. 376
Сковорода Г. С. 60, 204, 205, 238, 246, 361
Скорина Ф. 85
Скоропадський П. 189
Скрипник Г. А. 556, 568
Скрипник М. О. 273
Скріпіль М. О. 356, 448
Слабченко М. Є. 270
Сластїон О. Г. 234
Сліпушко О. М. 29, 556
Словацький Ю. 43
Смаль-Стоцький С. Й. 190, 192, 199, 258
Смирнов О. М. 319
Смілянець С. І. 565
Смоленський, Меркурій 105, 523
Смольницька М. К. 27, 556
Смоляр Л. О. 556
Соболев В. С. 27, 556
Соболевський О. І. 15, 16, 18, 29, 30, 32, 33, 43–45, 56, 62, 67–72, 74, 77–79, 82, 84, 102, 104, 121, 133, 318, 326–343, 345, 348, 358, 396, 428, 481, 490, 491, 496, 509, 527, 534, 555, 556, 561, 563, 570
Соколов Є. І. 417, 519
Соколов І. І. 354
Соколовський М. 167
Соломонов В. А. 568
Солонська Н. Г. 556
Сонні А. І. 111
Сорський, Ніл 110
Сохань П. С. 535, 536, 557
Сперанський Г. Н. 369
Сперанський М. Н. 29, 30, 32, 66, 70, 119, 156, 220, 236, 246, 270, 273, 283, 319, 328, 330, 346–349, 358, 363, 364, 365, 367–370, 384, 417, 496, 519, 539, 557, 569
Срезневський В. І. 147, 185, 201, 345, 358, 417, 430, 519, 528
Срезневський І. І. 243
Ставроецький, Кирил Транквіліон 110, 147, 272, 285, 324
Сталін 40, 305, 370, 372, 384,
Старицька М. М. 32, 513
Старицька-Черняхівська Л. М. 167, 353, 512
Старовойт С. В. 536, 567
Старушич (Оксенович-Старушич) І. 423
Стахієва Н. В. 27, 557–559, 570
Степович А. О. 14, 32, 95, 328, 330, 332, 496, 504, 507
Стешенко І. М. 32, 95, 149, 161, 163, 166, 168, 173, 178, 182, 183, 185, 353, 514
Стешенко Я. І. 245, 537
Столипін П. А. 182
Страшкевич В. М. 183
Стрельська Л. І. 536
Строєв П. М. 147
Струк Н. 567
Студинський К. Й. 15, 32, 37, 88, 143, 158, 179, 180, 258, 263, 274, 316, 317, 318, 323–325, 328, 340, 532
Ступак Ю. П. 559
Сумцов М. Ф. 32, 77, 100, 101, 150, 156, 177, 190, 191, 196, 199, 204, 209, 345, 406, 467, 514
Сулова-Розанова А. П. 341
Сулима В. І. 544, 545
Сулима М. М. 544, 545
Сулукадзев О. І. 342
Сушицький Ф. П. 105, 116, 119, 137,

- 138, 173, 183, 199, 286, 287, 429, 438,
442, 448, 514, 527
- Тарабрін І. М. 329
Таранушенко С. А. 364, 539, 569
Таранюк-Русанівський К. Г. 565
Тарасенко І. 532
Тассо Т. 407, 428, 527
Тверський, Михайло Ярославович 120
Творогов О. В. 565
Тельвак В. В. 532, 552, 559
Теплоухов С. О. 364
Тимченко Є. К. 32, 131, 132, 139, 156,
162, 163, 165, 166, 177, 179, 181–183,
185, 192, 199, 262, 332, 346, 438, 467,
530
Тихомиров М. М. 563
Тихонравов М. С. 77
Ткаченко-Петренко Є. А. 110
Толстой О. А. 512
Томасов М. М. 42
Томашівський С. Т. 36, 158, 160, 167,
316
Томич С. 43
Томсон О. І. 32, 262, 328, 333, 496
Транквіліон Кир, см. Ставровець-
кий К. Т.
Траутман Р. 347
Требін О. [А.] 173, 181
Трітшель К. Г. 80
Трубецький Є. М. 80
Трубецький М. С. 553
Туницький М. Л. 32, 328, 496
Тупіков М. М. 44
Туровський, Кирил 285, 297
Тутковський П. А. 39, 260, 267
Турцевич І. 546
- Уваров О. С. 283
Уварова П. С. 166, 167
Українка, Леся 45
Ульяновський В. І. 557
Ушинський К. Д. 65
Ушкалов Л. В. 544
- Фалев І. А. 329
Фасмер М. Ю. 347
Фасмер Р. Р. 364
Федоров Іван 411
Фелонюк А. В. 545, 548
Фегісов І. І. 201, 224, 317, 318, 348
Ферсман О. Є. 257
Филипович П. П. 20, 132, 134–137,
204, 223, 224, 429, 448, 501, 527, 539,
559
Філевич І. П. 42
Філіпенко Л. 559
Філюк О. 544
Флавій Й. 425, 525
Флоринський Т. Д. 30, 32, 46, 56,
60–62, 64–74, 78, 79, 81, 84, 101, 103,
106, 107, 114, 115, 130, 173, 331, 474,
475, 491, 509, 514
Форстен Г. В. 69
Фортунатов П. Ф. 18, 102, 121, 318,
532, 534
Фотинський О. А. 122, 550
Франко І. Я. 13, 14, 18, 21, 22, 28, 32,
35, 43, 45, 52–54, 62, 63, 77, 79, 82,
87–94, 141, 143–145, 149, 150, 154,
157, 160, 164, 205, 297, 307, 353, 391,
407, 422, 511, 512, 514, 523, 531, 532,
546, 548, 559–561, 563, 566
Франко О. О. 560
Францев В. А. 338, 339
Фріде М. О. 364

- Фріче В. М. 266
- Хайченко Г. 560
- Харлампович К. В. 32, 199, 258, 271, 272, 328, 341, 359, 360, 476, 496, 531, 550
- Ханенко Б. І. 32, 232, 513
- Ханенко В. Н. 32, 232, 513
- Хилінський К. В. 316
- Хмельницький Б., гетьман 60, 61, 146, 234, 357, 404, 413, 431, 515, 529
- Храбр, чорноризець 49
- Храмов Ю. О. 568
- Христова Н. 565
- Царинний А. (Стороженко А. В.) 40, 534
- Цертелєв М. А. 300
- Цимбал В. П. 183
- Ціпко А. В. 27, 569
- Ч**
- Чарторийські 155
- Чебан С. М. 448
- Чекановський Я. В. 339
- Чембі О. 238
- Чепур Є. І., см. Прокопенко Є. І.
- Червяк К. Г. 201, 429
- Чередник Н. Г. 531
- Черниш Н. І. 28, 560
- Чернишов В. І. 329
- Чернова І. П. 27, 560
- Чернухін Є. К. 560
- Черняхівська В. О. 205
- Черняхівські 161
- Чижевський Д. І. 21, 114, 560
- Чистяков М. П. 442
- Чмир О. Р. 551, 552
- Чоколов І. І. 172
- Чорноморець В., см. Дроздовський В. В.
- Чубек Я. 155, 421, 522
- Чубинський П. П. 43
- Чукин (Чукін) Д. Г. 364
- Чуткий А. І. 560
- Ш**
- Шабліовський Є. С. 311
- Шамбінаго С. К. 329
- Шанова З. К. 560
- Шаповал А. І. 27, 30, 560–562, 567
- Шаповал Ю. І. 553
- Шаповалова А. 556
- Шаргородський Григорій 406, 408
- Шарлемань М. В. 497
- Шахматов О. О. 14, 18, 29, 30, 32, 36, 37, 39, 40, 58, 62, 69, 77, 78, 81, 97, 101–105, 114, 116, 121, 126, 129–132, 160, 175, 178–182, 184–186, 190, 192, 318, 338, 344, 466, 514, 532, 534, 538, 541, 544, 549, 553
- Шведова О. І. 569
- Швець А. 563
- Шевельов Ю. В. 25
- Шевченко В. Ф. 247, 534
- Шевченко С. П. 32, 108, 110, 117, 119, 120, 136, 173, 183, 438, 447, 448, 483, 507
- Шевченко Т. Г. (Кобзар) 137, 156, 184, 203, 205, 228–231, 234, 237, 352, 407, 408, 532
- Шевчук В. О. 563
- Шелудько Д. І. 127, 483
- Шемет В. М. 183
- Шеффер П. М. 44, 326
- Шимановський В. 221
- Широкоград Є. Х. 563
- Шишмарьов В. Ф. 329

- Шкрабалюк А. 556
Шліхтер О. Г. 297
Шляпкін І. О. 68, 106, 374, 379, 386, 516, 530
Шмальгаузен І. І. 270
Шмарголь 311
Шмельов В. Г. 535
Шмідт С. О. 30, 563
Шміт Ф. І. 199, 258, 273, 364
Шнук А. І. 42
Шобер С. Ю. 32, 329, 339, 496
Шпаковський 437
Шрамченко О. М. 183
Штейнгель Ф. Р. 47, 48, 483, 536, 545
Штогрин Д. М. 25, 563
Шубинський Й. В. 532
Шуляк О. М., см. Маслова О. М.
Шульга В. 532
Шульгін Я. М. 161, 163
- Щ**авинська К. О. 210, 229, 230, 232, 233, 235
Щавинський В. О. 15, 32, 35, 37, 203, 205, 210, 218, 228–233, 235, 250, 345, 407, 425, 476, 481, 498, 513, 525, 540
Щеглова С. О. 24, 28, 32, 34, 96–98, 105, 106, 113, 116, 119–121, 125–128, 135, 136, 138, 187, 198, 199, 201, 218, 220, 224, 243, 249, 251, 265, 279, 280, 285, 337, 342, 344–346, 361, 363, 375, 380, 381, 386, 388, 396, 441, 447–449, 499, 501, 503, 507, 545, 550, 553
Щепкін М. С. 203
Щепкіна К. М. 203
Щербаківський Д. 560
Щербань Т. О. 26, 28, 530, 536, 563
Щербина В. І. 89, 161, 163, 173, 177, 506
- Щестюк Т. 532
Щоголев С. Н. 100, 101, 130, 563
Щурат В. Г. 150, 325
- Ю**дін О. О. 540, 563, 564
Юнге К. Ф. 237
Юркова О. В. 564
Юрченко А. 23, 564
- Я**ворницький Д. І. 28, 32, 37, 101, 103, 118, 531, 556
Яворський М. І. 233, 235, 265, 277, 291
Яворський Стефан 243, 285
Яворський Т. 90
Яворський Ю. А. 32, 79, 220, 328, 334, 336, 337, 338, 357, 431, 497, 529
Яворські 163
Ягич І. В. 32, 155, 156, 222, 514
Якимович С. 378, 484
Якімах О. М. 42
Якобсон Р. О. 564
Яковлев М. О. 564, 570
Яковлев Ф. Т.
Якубський Б. В. 564
Янів Я. 32, 329, 340, 354, 430, 492, 496, 497, 528
Яницький М. Ф. 244
Яновський Л. 155
Яременко Л. М. 531, 536, 567
Яремич С. П. 230
Ярошевич А. І. 173, 178
Ясінський Б. Д. 567
Яцимирський О. І. 29, 32, 39, 121, 154, 177, 179, 180, 466, 514

Badak G. 565

Bruckner A., см. Брюкнер О.

Czubek J., см. Чубек Я.

Di Salvo M. 554

Gloger Z. 412, 515

Gudzij N., см. Гудзій М. К.

Janów J., см. Янів Я.

Moracci G. 554

Prynca J. D. 427

Rej M. 430, 528

Rešetara M. 430, 528

Siedina G. 554

Tichy Fr. 529

АНОТАЦІЯ

У монографії на основі аналізу широкого комплексу архівних документів, передусім, епістолярної спадщини українських учених, а також бібліографічних джерел, відображена діяльність видатного філолога, історика давньої української літератури й театру, етнографа, джерелознавця, палеографа і бібліографа Володимира Миколайовича Перетца (1870–1935) з розвитку українознавства, дослідження української книжкової та рукописної спадщини та організації українського наукового життя.

Досліджені вплив українських вчених на формування наукових зацікавлень В. М. Перетца в сфері українознавства, наукова і педагогічна діяльність вченого в Університеті св. Володимира та інших навчальних закладах Києва, його керівництво Семінарієм російської філології та науково-громадська діяльність в Науковому товаристві імені Шевченка у Львові, Українському науковому товаристві в Києві, Товаристві дослідників української історії, писемності та мови в Ленінграді.

Відображена діяльність В. М. Перетца як дійсного члена Всеукраїнської академії наук та голови Комісії давнього українського письменства, що була спрямована на організацію та проведення досліджень в сфері українознавства, головним чином, з історії давньої української літератури. Розкрита його співпраця з такими українськими науковцями як М. С. Возняк, В. М. Гнатюк, М. С. Грушевський, П. Г. Житецький, С. О. Єфремов, А. Ю. Кримський, М. І. Петров, І. Я. Франко та іншими українськими вченими, а також російськими, білоруськими та європейськими філологами.

У книзі вміщено додатки «Хроніка участі В. М. Перетца в українському науковому житті», «Доповіді, які підготував або виголосив В. М. Перетц в установах ВУАН чи українських наукових товариствах», «Бібліографія публікацій В. М. Перетца в сфері україніки» та «Фотодокументи».

SUMMARY

The monograph, based on the analysis of a wide range of archival documents, primarily the epistolary heritage of Ukrainian scholars, as well as bibliographic sources, reflects the activities of outstanding philologist, historian of ancient Ukrainian literature and theater, ethnographer, source researcher, paleographer and bibliographer Volodymyr Mykolayovych Peretts's (1870–1935) on the development of Ukrainian studies, research of Ukrainian book and manuscript heritage and organization of Ukrainian scientific life.

The influence of Ukrainian scientists on the formation of V. M. Peretts's scientific interests in the field of Ukrainian studies has been studied. The scientific and pedagogical activity of V. M. Peretts's at the Saint Vladimir University and other educational institutions of Kyiv is revealed. The leadership of the scientist at the Seminary of Russian philology and his scientific and public activity in the Shevchenko scientific society in Lviv, the Ukrainian scientific society in Kyiv, the Society of researchers of Ukrainian history, literature and language in Leningrad were studied. The activity of V. M. Peretts's as a full member of the All-Ukrainian Academy of Sciences and the chairman of the Commission of ancient Ukrainian literature, which was aimed at organizing and conducting research on the history of ancient Ukrainian literature, is reflected. His collaboration with such Ukrainian scientists is revealed, as M. S. Vozniak, V. M. Hnatyuk, M. S. Hrushevsky, P. G. Zhitetsky, S. O. Efremov, A. Yu. Krymsky, M. I. Petrov, I. Ya. Franko and other Ukrainian scientists, as well as Russian, Belarusian and European philologists. The book contains appendices «Chronicle of V. M. Peretts's participation in Ukrainian scientific life», «Reports prepared or read by V. M. Peretts in the institutions of the Ukrainian Academy of Sciences or Ukrainian scientific societies», «Bibliography of V. M. Peretts's publications in the field of Ukrainian studies» and «Photographic documents».

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Шаповал Андрій Іванович – завідувач відділу археографії Інституту архівознавства НБУВ, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник.

Народився 18 листопада 1966 р. у м. Донецьк. В 1984 р. із золотою медаллю закінчив середню школу № 27 у м. Лисичанськ. Протягом 1984–1986 рр. проходив строкову військову службу. У 1991 р. закінчив з відзнакою історичний факультет Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка.

Викладач суспільно-політичних дисциплін у Лисичанському медичному училищі (1991–1992) і Лисичанському нафтохімічному технікумі (1992–2004). У 2004–2006 рр. – методист Навчально-методичного кабінету професійно-технічної освіти м. Києва.

У 2006–2009 рр. – аспірант кафедри історії України та зарубіжних країн Київського національного лінгвістичного університету. Захистив кандидатську дисертацію «Громадсько-політична та наукова діяльність Дмитра Антоновича» (2010).

З 2009 р. – у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського. Обіймав посади молодшого наукового (2009–2010), наукового (2010–2014), старшого наукового співробітника (2014–2019) та завідувача (з 2019) відділу археографії Інституту архівознавства НБУВ. У 2015 р. присвоєно вчене звання старшого наукового співробітника.

Автор близько 140 наукових праць в галузі джерелознавства та біографістики, у т. ч. монографій «Дмитро Антонович: життя та діяльність» (2012), «Документи С. Я. Парамонова у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (2016), путівника «Особові архівні фонди вчених НАН України в Інституті архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (у співавторстві, 2017).

Наукове видання

ШАПОВАЛ Андрій Іванович

**ВОЛОДИМИР МИКОЛАЙОВИЧ ПЕРЕТЦ
ЯК ВЧЕНИЙ-УКРАЇНОЗНАВЕЦЬ,
ДОСЛІДНИК РУКОПИСНОЇ ТА КНИЖКОВОЇ СПАДЩИНИ
У СВІТЛІ ЕПІСТОЛЯРНИХ ДЖЕРЕЛ**

Монографія

Відповідальний редактор
Дубровіна Любов Андріївна

Комп'ютерне верстання Г. І. Булахової

Формат 70x100/16.
Ум. друк. арк. 48,05. Обл.-вид. арк. 33,70.
Наклад 300 пр. Зам. № 15.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
03039, Київ, Голосіївський просп., 3.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 1390 від 11.06.2003 р.